MARCEL PROUST

Kayıp Zamanın İzinde

Yapı Kredi Yayınları

Kayıp Zamanın İzinde

Guermantes Tarafı

Kitap 3

Marcel Proust

Fransızca aslından çeviren: Roza Hakmen
Şiir çevirileri: Ahmet Güntan

Yapı Kredi Yayınları

Marcel Proust

10 Temmuz 1871'de Auteuil'de doğdu. Bütün yaşamını etkileyecek astım krizlerinin ilkini 1881'de geçirdi. 1890'da Hukuk Fakültesi'ne ve Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydoldu. Aynı yıl Maupassant'la tanıştı. Arkadaşlarıyla birlikte Le Banquet yayınlarını kurdu; burada edebiyat eleştirileri yayımladı. 1893'te, Swann'ınBir Aşk'ının "eskizi" olabilecek nitelikte bir metin yazdı. 1894'te Dreyfus olayı başladı. Marcel Proust, babasıyla birlikte, Dreyfus yanlıları arasında yer aldı. 1895'te felsefe lisansı diplomasını aldı. 1898'te Dreyfus olayı büyüdü. Aynı yıl Zola'nın "J'accuse" adlı açık mektubu L'Aurore gazetesinde yayımlandı. Proust 1908'de büyük yapıtını (Kayıp Zamanın İzinde) yazmaya koyuldu. 1914'te Guermantes Tarafı'nı Grassef'ye hazırlamaya başladı. 30 Kasım 1918'de Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde yayımlandı. 10 Aralık 1919'da bu kitap Goncourt ödülü aldı. 30 Nisan 1921'de Guermantes Tarafı II ile Sodom ve Gomorra yayımlandı. Aynı yıl Proust Gallimard'a Sodom ve Gomorra II ile Sodom III'ün elyazmalarını verdi. 1922'de Mahpus ile Kaçak (Sodom III) daktiloya çekilmeye başlandı. Proust, Ekim ayı başında bir bronşit krizi geçirdi, bunu zatürre izledi. Yazar, 18 Ekim'de öldü.

Roza Hakmen

1956'da İzmir'de doğdu. 1974'te İzmir Amerikan Kız Koleji'ni, 1979'da ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Başlıca çevirileri: Ernest Hemingway, Çanlar Kimin için Çalıyor; Mario Vargas Llosa, Kent ve Köpekler; Nina Berberova, Eşlik Eden: Soneçka Antonovskaya; Juan Benet, Madrid'de Sonbahar; Oscar Wilde, De Profundis; Marguerite Duras, Mavi Gözler Siyah Saçlar; Anthony Burgess, Bir Elin Sesi Var; Carson McCullers, Yelkovansız Saat; Tama Janowitz, New York Köleleri. Mircea Eliade, Matmazel Christina; Anne Rice, Vampirle Konuşma; Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote; Marcel Proust, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde, Guermantes Tarafı, Sodom ve Gomorra, Swann'ların Tarafı.

Shakespeare'in Yolculuğu'nun, Çocuğun Yazgısı'nın, Siyah Yıldız'ın, Hayaletler ve Canlılar'ın, İmgeler Dünyası'nın ve nice başyapıtın yazarı, eşsiz dost Leon Daudet'ye minnet ve hayranlıkla...

M. P.

Guermantes Tarafı I

Kuşların sabah cıvıltıları Françoise'a tatsız geliyordu. "Hizmetçilerin" her sözü yerinden sıçratıyordu onu; attıkları her adımdan rahatsız oluyor, ne yaptıklarını merak ediyordu; taşınmıştık çünkü. Eski apartmanımızın "altıncı katındaki hizmetkârlar daha az hareket etmezlerdi elbette; ne var ki onları tanıdığından, gidiş gelişleri de Françoise için dostça şeyler haline gelmişti. Oysa şimdi sessizliğe bile sancılı bir dikkatle yaklaşıyordu. Daha önceki evimizin baktığı bulvar ne kadar gürültülüyse, yeni semtimiz de o kadar sakin olduğu için, yoldan geçen bir adamın (uzaktan duyulduğunda bile, hafif olmakla birlikte bir orkestra ezgisi gibi belirgin biçimde seçilen) şarkısı, sürgündeki Françoise'in gözlerini yaşlarla dolduruyordu. "Dört bir yandan onca itibar gördüğümüz" bir apartmandan ayrılmak zorunda kaldığımıza üzülerek bavullarını Combray âdetleri uyarınca, ağlayarak toplamış olan ve eski evimizi olabilecek en mükemmel ev ilân eden Françoise'la alay etmiştim, ama ben de, eskiyi ne kadar kolay terk ediyorsam yeniyi de o kadar zor benimsediğimden, bizi henüz tanımayan kapıcıdan ruhunu besleyecek saygı işaretlerini almadığı bir eve yerleşmenin, yaşlı hizmetkârımızı çöküşe yakın bir hale soktuğunu görünce, ona yakınlaştım. Beni anlayabilecek bir tek o vardı; genç uşağın anlaması mümkün değildi elbette; hiç mi hiç Combray'li olmayan uşak için taşınmak, bir başka semtte oturmak, yeniliklerin insanı seyahat edermiş gibi dinlendirdiği bir tatil gibiydi; kendini sayfiyede sanıyordu; nezle olduğunda, pencerenin tam kapanmadığı bir tren vagonunda "üşütmüş" gibi, tatlı bir izlenime, gezip görmüşlük duygusuna kapıldı; her hapşırışında, böyle iyi bir iş bulduğuna seviniyordu; bol bol seyahat eden bir ailenin hizmetinde olmayı hep istemişti. Bu yüzden ben de genç uşağı aklımdan bile geçirmeden doğru Françoise'a gittim; benim kayıtsız kaldığım ayrılık sırasında onun gözyaşlarına güldüğümden, üzüntümü buz gibi bir tavırla karşıladı; çünkü o da bu üzüntüyü paylaşıyordu. Sinirli bir yapıya sahip insanların sözde "hassasiyet"leriyle birlikte bencillikleri de artar; kendi rahatsızlıklarına giderek artan bir dikkatle yaklaşır, aynı rahatsızlıkları başkalarının sergilemesine tahammül edemezler. En

küçük üzüntüsünü bile açığa vurmayı ihmal etmeyen Françoise, ben acı çekerken, ıstırabımın merhamet uyandırdığını, hatta fark edildiğini görme zevkini tatmayayım diye, başını çevirirdi. Ona yeni evimiz hakkında bir şey söylemek istediğimde de, aynı şeyi yaptı hemen. Ayrıca iki gün sonra, unutulan bazı giysileri almak üzere eski evimize gitmesi gerektiğinde, benim taşınma sonrası yükselen ateşim henüz düşmemişken, kendimi, öküz yutmuş bir boa yılanı misali, gözlerimin "sindirmek" zorunda olduğu uzun bir sandık yüzünden, acıyla yamulmuş hissederken, Françoise kadınca bir sadakatsizlikle, eski bulvarımızda boğulacak gibi olduğunu, giderken "tersi döndüğünü", hiç bu kadar kullanışsız bir merdiven görmediğini, "dünyaları verseler", üstüne milyonlar verseler –varsayımı bedavaydı– oraya dönmeyeceğini ve yeni evimizde her şeyin (yani mutfak ve koridorların) çok daha iyi "tanzim edilmiş" olduğunu söyleyerek geri geldi. Bu arada şunu belirtmek gerekir ki yeni evimiz –buraya sağlığı pek iyi olmayan büyükannemin daha temiz bir havaya ihtiyacı olduğu için, ama bu sebebi kendisinden gizleyerek taşınmıştık– Guermantes Konağı'na ait bir daireydi.

İsim'lerin, kendilerine yüklediğimiz bilinmezliğin imgesini bize sunarak, bizim için hem gerçek bir yeri işaret ettiği, hem de bu sebeple bizi bilinmezle gerçeği özdeşleştirmeye zorladığı (o kadar ki, bir şehre, içinde barındırması mümkün olmadığı halde artık isminden koparıp atamadığımız bir ruhu aramaya gideriz) yaşta, bu İsim'ler, alegorik resimler gibi sadece kentlere, ırmaklara bir kişilik kazandırmaz, sadece maddi dünyayı farklılıklarla bezeyip harikalarla donatmaz; sosyal dünyaya da bütün bunları katar; öyle ki, ormanların cinleri, ırmakların tanrıları olduğu gibi, her ünlü şatonun, konağın, sarayın da kendi hanımı, perisi vardır. Bazen, isminin arkasına gizlenmiş olan peri, kendisini besleyen hayal gücümüzün gelişimine tabi olarak değişir; işte Mme de Guermantes'ın benim içimde yer ettiği hava da, bu şekilde, yıllar boyunca bir sihirli fener camının ve kilise vitrayının yansımasından başka bir şey değilken, bambaşka rüyalar o havayı sellerin köpüklü nemiyle doldurduğunda, renklerini yitirmeye başlamıştı.

Ne var ki, ismin tekabül ettiği gerçek kişiye yaklaşırsak, peri solup gider; çünkü isim artık bu kişiyi yansıtmaya başlar, oysa bu kişide periden eser yoktur; o kişiden uzaklaşırsak peri yeniden doğabilir, ama yakınında durmaya devam edersek, peri ve onunla birlikte isim de kesin olarak ölür; tıpkı peri Merlusine'in ortadan

kaybolduğu gün, Lusignan ailesinin de yok olduğu gibi. O zaman İsim, üst üste binmiş resimlerinin en altında, kaynağında hiçbir zaman tanımadığımız bir yabancının güzel portresini bulabileceğimiz İsim, yoldan geçen birini tanıyıp tanımadığımızı, selamlamamız gerekip gerekmediğini anlamak için başvurduğumuz basit bir fotoğraflı kimlik kartı olmaktan öteye gitmez. Ama çok eski yıllardan kalma bir izlenim –tıpkı çeşitli sanatçıların sesini, tarzını koruyan müzik kayıt cihazları gibi– hafızamızın bu ismi, kulağımızda o zamanlar sahip olduğu özel tınısıyla işitmemizi sağlayacak olursa, görünürde değişmemiş olan ismin tıpatıp aynı olan hecelerinin bizim için ifade ettiği çeşitli hülyaları birbirinden ayıran uzaklığı hissederiz. Mazide kalmış bir ilkbaharda duyduğumuz tınıyı tekrar işittiğimizde, bir an için, resim yaparken küçük tüplerden boya sıkar gibi, bu tınıdan, hatırladığımızı zannettiğimiz günlerin unutulmuş, esrarengiz, taze ve tam nüansını çıkarabiliriz; oysa bu tınıyı tekrar işitmeden önce yaptığımız, kötü ressamlar gibi, tek bir tuval üzerine yayılan bütün geçmişimizi, iradi hafızanın geleneksel ve hepsi birbirine benzeyen tonlarıyla boyamaktır. Buna karşılık geçmişi oluşturan anların her biri, tam tersine, o zamanın artık tanımadığımız renklerini kendine has bir uyum içinde kullanarak özgün bir yaratı ortaya çıkarırdı; bir tesadüf sayesinde mesela Guermantes ismi bunca yıl sonra bir anlığına bugünkünden apayrı bir tınıya, Mile Percepied'nin düğününde sahip olduğu tınıya kavuşarak, genç düşesin kabarık fularına kadife görünümünü veren o tatlı, fazlasıyla parlak, fazlasıyla yeni eflatun rengi ve koparılması mümkün olmayan, yeniden çiçeklenmiş bir Cezayir menekşesi gibi mavi bir tebessümle aydınlanmış gözlerini bana tekrar sunduğunda, bu renkler beni hâlâ büyüler. O zamanki Guermantes ismi aynı zamanda, içi oksijen veya başka bir gazla doldurulmuş küçük bir balon gibidir: Balonu patlatmayı, içindekini dışarı çıkarmayı başardığımda o yılın, o günün Combray havasını, meydanın köşesinde esiveren, hani o yağmurun habercisi, güneşi kâh havalandıran, kâh kilisenin kırmızı yünlü halısına kondurup parlak, pembeye çalan bir sardunya kırmızısına boyayan rüzgârın getirdiği akdiken kokusunun ve eğlence içinde asaleti koruyan, adeta Wagner'e özgü neşenin karıştığı havayı solurum. Ne var ki, başlangıçtaki varlığın, bugün ölü olan hecelerin içinden fırlayıp özgün biçimine ve çizgilerine kavuştuğunu birdenbire hissettiğimiz bu nadir anların dışında bile, günlük hayatın baş döndürücü fırtınasında, sadece pratik bir

kullanıma sahip olan isimler, aşırı hızlı döndüğünden gri gibi görünen rengârenk bir topaç gibi bütün renklerini kaybetmiş olsalar da, tahayyüle daldığımız zaman, düşünüp geçmişe dönebilmek için içinde sürüklendiğimiz aralıksız hareketi yavaşlatmaya, durdurmaya çalıştığımızda, aynı ismin hayatımız boyunca gözümüzde büründüğü çeşitli renkler, yan yana dizilmiş olarak, ama tamamen belirgin bir biçimde yavaş yavaş gözümüzün önünde belirir.

Dadım bana o eski şarkıyı, Guermantes Markizi'ne Bin Teşekkür şarkısını –herhalde benim gibi o da kimin şerefine bestelenmiş olduğunu bilmeden– söylediğinde ya da birkaç yıl sonra yaşlı Mareşal Guermantes, Champs-Elysees'de beni görünce durup "Ne güzel çocuk!" diyerek cebindeki şeker kutusundan bir çikolata vererek bakıcımı gurura boğduğunda, Guermantes isminin gözümün önünde hangi biçimle belirdiğini bilmiyorum elbette. Bebeklik yıllarım artık benim benliğimde değiller, benim dışımdalar; onlarla ilgili olarak, sadece başkalarının anlattıklarından bir şeyler öğrenebilirim, tıpkı doğumumuzdan önceki olaylar gibi. Ama daha sonraki yıllarda, bu ismin benliğimde var olduğu süre içinde, yedi sekiz farklı şekil buluyorum art arda; birinciler en güzelleriydiler; savunulması mümkün olmayan konumunu terk etmeye gerçeklik tarafından zorlanan hayalim, her defasında birazcık daha beriye sığmıyor, bir süre sonra biraz daha geriye çekilmek zorunda kalıyordu. Ve Mme de Guermantes'la birlikte, evi de değişiyordu; bu ev de aynı isimden doğmuştu; duyduğum şu veya bu kelimeyle hülyalarım değişiyor, isim yıldan yıla zenginleşiyordu; ev, benim bu hülyalarımı, bir bulutun veya gölün yüzeyi gibi yansıtıcı hale gelmiş olan taşlarında bile yansıtıyordu. Turuncu bir ışık şeridinden ibaret, derinliği olmayan, derebeyiyle hanımının, tepesinden vasallarının yaşamasına veya ölmesine karar verdikleri bir burç, yerini –havanın güzel olduğu öğle sonralarında annem ve babamla Vivonne Irmağı'nın yatağı boyunca yürüdüğümüz o "Guermantes tarafı"nın en ucunda– dalgalı bir araziye bırakmıştı; burada düşes bana alabalık avlamayı, araziyi çevreleyen alçak duvarları süsleyen mor ve kırmızı salkımlar halindeki çiçeklerin adını öğretirdi; daha sonra, atalardan kalan toprak, o şiirli malikâne olmuştu; burada yüce Guermantes soyu, çağları aşıp gelen, sararan, çiçekli bir kule gibi Fransa üzerinde yükselmeye başlamıştı bile; oysa gökyüzünde, ileride Paris Notre-Dame ve Chartres katedrallerinin yükseleceği yer henüz boştu; oysa Laon tepesinin zirvesinde, Ararat Dağı'nın

tepesindeki Nuh'un Gemisi misali Tanrı'nın gazabı dinmiş mi diye bakmak için endişeyle pencerelerden sarkan İlk Peygamberler ve Erdemlilerle dolu, toprakta çoğalacak olan bitkileri taşıyan, hayvanlarla dolup taşan, hayvanların kaçıp kulelere kadar sızdığı, çatıda sakin sakin dolaşan öküzlerin yüksekten Champagne ovasını seyrettiği katedralin şefi, yerini almamıştı henüz; oysa günün sonunda Beauvais'den ayrılan yolcuyu, katedralin siyah, dallanıp budaklanmış kanatları, gün batımının altın fonu üzerinde açılıp dönerek izlemezdi henüz. Bu Guermantes, bir romanın dekoru gibi, hayalimde canlandırmakta güçlük çektiğim, bu sebeple keşfetmeyi daha da çok arzuladığım, birdenbire soyluluk özellikleriyle dolacak olan gerçek toprakların ve yolların arasına gömülmüş, gara sekiz kilometre uzaklıkta, hayalî bir peyzajdı; civardaki yerlerin adlarım, adeta Parnassos'un veya Helikon'un eteğinde kurulu yerlermiş gibi hatırlıyordum, –topografya biliminde– esrarengiz bir oluşumun maddi koşullan gibi değerliydiler benim gözümde. Combray Kilisesi vitraylarının alt kısmında yer alan armalar geliyordu gözümün önüne; armaların bölündüğü dörder parçadan her biri, bu ünlü soyun asırlar boyunca Almanya'nın, İtalya'nın ve Fransa'nın dört bir yanından evlilikler yoluyla veya kazanarak elde ettiği senyörlüklerle dolmuştu: Kuzey'in uçsuz bucaksız arazileri, Güneyin güçlü kentleri Guermantes'ta toplanıp birleşmiş, maddiyetlerini kaybederek yeşil burçlarını veya gümüşi şatolarını Guermantes'ın mavi fonuna alegorik olarak çizmişlerdi. Meşhur Guermantes duvar halılarının bahsini duymuştum; bu kalınca, mavi ortaçağ halılarının, mor-kırmızı, efsanevi ismin üzerinde bir bulut gibi, Childebert'in sık sık avlandığı eski ormanın bitiminde belirdiğini görüyordum; bana öyle geliyordu ki, yeryüzünün bu en uzak, esrarengiz köşesinin, asırların ötesinin sırlarına, seyahat edercesine vakıf olmak için, Paris'te bir an Mme de Guermantes'a yaklaşmam yeterliydi; toprağın efendisi, gölün hanımı olan Mme de Guermantes'ın yüzünün ve sözlerinin, ulu ormanların, ırmak kıyılarının yerel büyüsüne, arşivlerinin eski gelenek kitabıyla aynı asırlık özelliklere sahip olması gerekiyordu sanki. Ama sonra Saint-Loup'yla tanışmıştım; şatonun adının, sadece XVII. yüzyıldan, ailesinin eline geçtiğinden beri Guermantes olduğunu öğrenmiştim ondan. Ailesi o tarihe kadar o yörede ikamet etmişti ve unvanını bu bölgeden almamıştı. Guermantes köyü, şatodan sonra kurulmuş ve adını da şatodan almıştı; şatonun perspektifini bozmamak amacıyla belirlenmiş olan ve sokakların çizgisini saptayan, evlerin yüksekliğini sınırlayan

kurallar hâlâ yürürlükteydi. Duvar halılarına gelince, Boucher'nin eseriydiler ve XIX. yüzyılda meraklı bir Guermantes tarafından satın alınıp kırmızı saten ve pelüşle kaplanmış son derece çirkin bir salona, kendi yaptığı alelade av tablolarının yanına asılmışlardı. Saint-Loup bu ifşaatıyla şatoya Guermantes ismine yabancı bazı unsurlar katmıştı ve bunlar artık sırf hecelerin ahenginden duvar işçiliğini çıkartmama izin vermiyorlardı. O zaman, bu ismin ardındaki şato ve şatonun göle yansıyan aksi silinmiş, gözümde Mme de Guermantes'ı çevreleyen ev, Paris'teki konağı, Guermantes Konağı olmuştu; ismi gibi saydamdı ev de; çünkü saydamlığını bozan, tıkayan hiçbir maddi, donuk unsur yoktu. Nasıl ki kilise sadece tapmağı değil, aynı zamanda cemaati de tanımlarsa, Guermantes Konağı da, düşesin hayatında yer alan herkesi kapsıyordu; ancak, hiç görmediğim bu yakınları, benim için ünlü ve şairane isimlerden ibarettiler; yine birer isimden ibaret olan insanlardan başkasıyla tanışmıyorlar ve düşesin etrafında giderek açılan muazzam bir hale oluşturarak, esrarını iyice artırıp güçlendiriyorlardı.

Verdiği davetlerde, konukları bedensiz, bıyıksız, ayakkabısız hayal ettiğim, konuşmalarında, sıradan, hatta insanca ve mantıklı biçimde özgün tek bir söz hayal etmediğim için, bu isimler fırtınası, Saksonya porseleninden yapılmış, Mme de Guermantes adlı heykelciğin etrafında bir hayaletler yemeği veya hortlaklar balosundan daha az maddeye sahip olduğundan, düşesin camdan konağının vitrin saydamlığını koruyordu. Sonra Saint-Loup bana yengesinin rahibine, bahçıvanlarına ait anekdotlar anlattığında, Guermantes Konağı –bir zamanlar bir Louvre'un olduğu gibi– Paris'in ortasında, tuhaf bir şekilde hâlâ geçerli olan çok eski bir hak sayesinde, miras yoluyla elde edilmiş ve üzerinde hâlâ feodal imtiyazlarını koruduğu arazileriyle çevrili bir şato haline gelmişti. Ama bu son ev de, Mme de Villeparisis'ye komşu olup Mme de Guermantes'in konağının bir kanadında, onunkine yakın bir daireye taşındığımızda yok olmuştu. Bugün belki hâlâ örneklerine rastlanabilecek eski malikânelerdendi; bu konakların ön avlularında –belki kabaran demokrasi dalgasının getirdiği alüvyonlardı bunlar, belki de çeşitli mesleklerin, senyörün etrafında toplandığı daha eski zamanlardan bir miras– genellikle kenarlarda ardiyeler, atölyeler, hattâ mühendislerin güzellik anlayışının açık bırakmadığı katedrallerin kanatlarına bitişik dükkânlara benzeyen küçük bir kunduracı veya terzi dükkânı, tavuk besleyip çiçek yetiştiren,

ayakkabı tamircisi bir kapıcı bulunurdu; en dipte, konağın "esas bölümünde" yaşayan "kontes", iki atın çektiği, eski, üstü açık arabasında, şapkasında kapıcı kulübesinin küçük bahçesinden kaçmış gibi görünen birkaç latinçiçeği (ve arabacının yanında, semtin bütün aristokrat konaklarında inip kartvizit bırakan üniformalı uşağı) ile avluya çıktığında, kapıcının çocuklarına ve o sırada avludan geçmekte olan burjuva kiracılara ayrım yapmadan tebessümler, küçük el hareketleriyle selamlar dağıtır, küçümseyici nezaketi ve eşitlikçi kibriyle hepsini birbirine karıştırırdı.

Taşındığımız evde, avlunun dibindeki soylu hanımefendi, şık ve hâlâ genç olan bir düşesti. Mme de Guermantes'tı bu; Françoise sayesinde kısa zamanda konağa ilişkin bilgi edindim. Çünkü (François'nı genellikle aşağıdakiler, alttakiler sözleriyle değindiği) Guermantes'lar, yaşlı hizmetkârımızın saplantısıydı; daha sabah annemin saçlarım tararken avluya yasak, dayanılmaz, kaçak bir bakış fırlatır, "Aa, iki rahibe geldi; aşağıdakilere gidiyorlar muhakkak" veya, "Ah, şu mutfak penceresindeki sülünlerin güzelliğine bakın! Nereden geldiklerini sormaya gerek yok, dük ava gitmiş belli ki," der, geceleyin ben yatmaya hazırlanırken eşyalarımı verdiği sırada bir piyano sesi, bir şarkı kırıntısı duyacak olsa, "Alttakilerin misafiri var, eğleniyorlar," sonucunu çıkarırdı; artık ağarmış olan saçlarının çevrelediği düzgün hatlı çevresinde bir an için gençliğinin canlı ve kibar tebessümü, yüzünün her çizgisini yerli yerine koyar, tıpkı bir kadrilden önceki gibi, yapay, titiz bir düzene göre yerleştirirdi.

Ama Guermantes'ların hayatının Françoise'in ilgisini en çok çeken, onu en çok tatmin eden, aynı zamanda en çok üzen ânı, araba kapısının iki kanadı birden açılırken düşesin üstü açık arabasına bindiği andı. Bu an, genellikle hizmetkârlarımız öğle yemeği denilen, hiç kimse tarafından bölünmemesi gereken, şaşaalı kutlama törenini tamamladıktan az sonra yaşanırdı; öğle yemeği sırasında hizmetkârlar o kadar "dokunulmaz"dı ki, babam bile zili çalma cesaretini gösteremez, zaten beş kere de çalsa hiçbirinin zahmet etmeyeceğini, böyle bir münasebetsizliğin kesinlikle nafile olacağım, üstelik kendisinin de zararlı çıkacağını bilirdi. Çünkü bu durumda (yaşlandığından beri her fırsatta bir cenaze suratı takman) Françoise, bütün gün boyunca uzun şikâyetler listesini ve memnuniyetsizliğinin derin sebeplerini kolay kolay deşifre edilemeyecek şekilde sergileyen, çivi yazısına benzer küçük kırmızı

işaretlerle dolu bir çehre sunmayı ihmal etmezdi kendisine. Aslında bu şikayetleri ayrıntılı olarak ortaya savururdu, ama biz kelimeleri pek seçemezdik. Kendi ifadesiyle, bütün gün "fısır fısır söylenir" bunun bizim için sinir bozucu, "küçültücü", "kırıcı" olduğunu düşünürdü.

Ayinin son erekleri de tamamlandıktan sonra Hıristiyanlığın ilk dönemlerindeki gibi hem ayini yöneten, hem de cemaatin bir üyesi olan Françoise, kendisine son bir kadeh şarap doldurur, boynundaki peçeteyi çözer, dudaklarındaki kırmızı su ve kahve izini silip peçeteyi katlar, bir halkaya geçirir, gayretkeşlikle, "Biraz daha üzüm alsanıza hanımefendi, üzümler çok güzel" diyen genç "uşağı"na sızlanan bakışlarla teşekkür eder ve derhal, "bu sefil mutfakta" havanın çok sıcak olduğunu bahane ederek pencereyi açmaya giderdi. Pencerenin kolunu çevirip temiz havayı soluduğu sırada avlunun dibine ustaca kayıtsız bir bakış fırlatır, düşesin henüz hazır olmadığımı gizlice saptar, koşulmuş arabayı bir an küçümseyen, tutkulu bakışlarla süzer ve dünyevi şeylere bu bir anlık dikkati yönelttikten sonra, havanın tatlılığından, güneşin sıcaklığından zaten berraklığını tahmin etmiş olduğu gökyüzüne çevirirdi bakışlarını; sonra damın köşesine, tam benim odamın bacasının üzerinde, Combray'deki mutfağında kuğurdayan güvercinlere benzeyen güvercinlerin her ilkbaharda gelip yuvalarını yaptıkları yere bakardı.

"Ah, Combray, Combray!" diye haykırırdı. (Françoise'in bu yakarıyı neredeyse şarkı söyler gibi, yüksek bir tonda dile getirmesi, tıpkı çehresinin Arles'a özgü duruluğu gibi, aslında güneyli olduğunu ve ayrıldığına yandığı memleketinin, sonradan benimsediği bir yer olduğuna düşündürebilirdi. Ama bu düşünce hatalı olabilirdi; çünkü her bölgenin kendi "Güneyi" vardır ve öyle Savoie'lılarla, öyle Bretanya'lılarla karşılaşırız ki, uzun ve kısa hecelerde güneylilere has o tatlı değişikliklerin hepsini kendilerinde buluruz.) "Ah, Combray! Seni bir daha görmek ne zaman kısmet olacak, canım memleketim? Bütün günümü akdikenlerin, o güzelim leylaklarımızın altında, ispinozları, Vivonne'un fısıltıyla konuşur gibi mırıldanmasını dinleyerek geçirmek ne zaman nasip olacak? Onun yerine yarım saatte bir beni bu rezil koridorda koşturan küçük beyimizin lanet olası zilini dinliyorum. Bir de üstüne, geç varmışım diye laf işitiyorum; daha o zili çalmadan benim duymam gerekiyor herhalde; bir dakika geciksem, küplere biniyor. Ah

Combray ah! Belki de sana ancak öldükten sonra kavuşacağım; beni bir taş parçası gibi mezara attıklarında. O zaman o bembeyaz, güzelim akdikenlerinin kokusunu duyamayacağım. Ama bana öyle geliyor ki, ölüm uykusunda da, hayatta bana cehennem azabı çektiren bu üst üste üç zil sesini duymaya devam edeceğim."

Françoise'in sözü, avluda dükkânı olan yelekçinin seslenişleriyle kesilirdi; büyükannemin bir zamanlar, Mme de Villeparisis'yi ziyarete gittiğinde pek hoşuna giden yelekçiydi bu; Françoise'in da kalbinde en az o kadar yeri vardı. Bizim pencerenin açıldığını işitince, komşusunu selamlamak için dikkatini çekmeye çalışırdı. O zaman Françoise'in genç kızlığındaki cilvesi, yaşla, keyifsizlikle, fırının ısısıyla ağırlaşmış emektar aşçımızın homurdanan çehresini M. Jupien için aydınlatırdı; Françoise yelekçiye büyüleyici bir çekingenlik, içtenlik ve terbiye karışımıyla, zarif bir selam yollar, ama sesli bir karşılık vermezdi; çünkü annemin tembihlerine uymayıp avluya bakmakla birlikte, pencerede sohbet edecek kadar meydan okumaya da cesaret edemezdi; kendi deyişiyle, hanımdan "okkalı bir zılgıt" yemek istemezdi çünkü. M. Jupien'e, "Ne güzel atlar, değil mi?" demek istercesine koşulmuş arabayı gösterir, ama bir yandan, "Lanet karı!" diye mırıldanırdı; yelekçinin sesini yükseltmeden, duyurabilmek için ellerini ağzına siper ederek, "İsteseniz sizin de olurdu, üstelik daha fazlası, ama siz bu tür şeylerden hoşlanmıyorsunuz," diye cevap vereceğini bilirdi.

Françoise, yaklaşık olarak, "Herkesin zevki ayrı, burada sadelik sevilir," anlamına gelen mütevazı, kaçamak ve mutlulukla dolu bir hareket yapıp, annem gelir korkusuyla pencereyi kapatırdı. Guermantes'lardan daha fazla ata sahip olabilecek olan bu "siz", aslında bizdik, ama Jupien "siz" demekte haklıydı; çünkü tamamen kişisel olan izzetinefsin kimi hazları dışında (mesela durmadan öksürdüğü, evdeki herkesin mikrop bulaşacak diye korktuğu zamanlarda, sinir bozucu bir kıkırdamayla nezle olmadığını iddia etmesi gibi) Françoise, tamamen bir hayvana yapışık halde yaşayan, hayvanın onlar için yakaladığı, yediği, sindirdiği ve olduğu gibi özümlenebilecek bir tortu halinde sunduğu gıdalarla beslenen bitkilere benzer biçimde, bizimle bir ortakyaşam içindeydi; onun yaşaması için gerekli memnuniyeti oluşturan küçük izzetinefis tatminlerini meziyetlerimizle, servetimizle, hayat şartlarımızla, konumuzla hazırlamak –buna bir de, eski geleneğe uygun öğle yemeği ibadetini ve sonundaki pencere önü soluklanmasını

serbestçe yerine getirme hakkını, alışveriş yapmaya giderken sokakta biraz oyalanma ve pazarları yeğenini ziyaret etme iznini eklemek– bizim görevimizdi.

Bu yüzden Françoise'in –babamın bütün onursal unvanlarının henüz bilinmediği bir apartmanda– ilk günlerde kendisinin can sıkıntısı dediği bir dert yüzünden çökmesi, anlaşılabilir; bu can sıkıntısı, nişanlılarından, köylerinden uzakta çok fazla "sıkılıp" sonunda intihar eden askerlerin veya Corneille'in kaleminden çıkan, şiddetli anlamdaki sıkıntıydı. Françoise'in sıkıntısını kısa sürede tedavi eden de Jupien olmuştu; çünkü Françoise'a ânında, bir araba almaya karar vermişiz gibi belirgin ve daha ince bir haz vermişti. "Bu Julien'ler," (Françoise yeni kelimeleri önceden bildiği kelimelere benzetmeye meraklıydı) "çok iyi insanlar, çok namuslu insanlar, yüzlerinde okunuyor zaten." Jupien gerçekten de, eğer arabamız yoksa, istemediğimizden olmadığını anladı ve herkese anlattı.

Françoise'in arkadaşı, bir bakanlıkta hizmetli olarak görev yaptığından, evinde pek kalmıyordu. Önceleri, büyükannemin kızı zannettiği "yumurcak" la yelekçilik yaparken, daha büyükannem Mme de Villeparisis'yi ziyarete gittiğinde, henüz çocuk sayılacak yaştayken etek tamiri yapabilen kız, kadın giyimine yönelip etekçi olunca, yelekçilik kârlı bir meslek olmaktan çıkmıştı. Önce bir terzinin yanında çırak olarak işe başlayan, ufak tefek tamiratlar yapan, sökük bir volanı, düğme, çıt-çıt diken, bir beli kopçalarla ayarlayan kız, kısa zamanda kalfalığa, sonra da ustalığa yükselmiş ve yüksek sosyete hanımlarından müşteriler edinmişti; işini kendi evinde, yani bizim avluda yürütüyordu; genellikle atölyedeki arkadaşlarından bir iki kız da çırak olarak yanında çalışıyordu. O zamandan beri de, Jupien'in varlığına pek gerek kalmamıştı. Artık büyümüş olan kızın hâlâ sık sık yelek dikmesi gerekiyordu elbette. Ama arkadaşlarının yardımı da olduktan sonra, kimseye ihtiyacı yoktu. Bu yüzden de amcası Jupien bir işe girmek istemişti. Önceleri eve öğle saatinde geliyordu; daha sonra, yardımcısı olduğu kişinin yerine geçtiğinde, ancak akşam yemeğine gelir oldu. Neyse ki "asaleten tayini" bizim taşınmamızdan birkaç hafta sonra gerçekleşti de, Jupien'in nezaketi, Françoise'in baştaki o zor günleri fazla acı çekmeden atlatabilmesine yardımcı olacak kadar uzun süre devam edebildi. Aslında "geçiş dönemi ilacı" sıfatıyla Françoise'a sağladığı yararın hakkımı vererek, şunu itiraf etmem gerekir ki, Jupien ilk görüşte benim pek hoşuma gitmemişti. Dolgun

yanaklarının ve körpe teninin oluşturduğu izlenim yakın mesafede tamamen yok oluyor, merhametli, hüzünlü ve hülyalı bakışlarının ardındaki gözleri, insana çok hasta olduğunu veya yakın zamanda çok acı bir kayba uğradığını düşündürüyordu. Aslında hiç böyle olmadığı gibi, konuşmaya başladığı andan itibaren (ayrıca konuşması çok düzgündü) daha ziyade soğuk ve alaycı oluyordu. Bakışlarıyla sözleri arasındaki bu uyuşmazlıktan kaynaklanan sahtelik iticiydi; kendisi de bundan rahatsız görünüyordu, herkesin fraklı olduğu bir gece davetinde ceket giymiş veya bir prense cevap vermesi gereken, ama kendisiyle nasıl konuşulacağını pek bilemeyen, bu zor durumdan sıyrılmak için cümlelerini neredeyse hiçe indirgeyen biri gibi. Jupien'in cümleleri ise –yukarıdaki sadece bir benzetmedir– aksine, çok hoştu. Belki gözlerin çehreyi bu şekilde sular altında bırakmasına karşılık olarak (kendisini tanıdıktan sonra insan buna dikkat etmiyordu artık). Jupien'in ender rastlanır türden bir zekâsı olduğunu kısa sürede farkettim; tanıdığım en kendiliğinden edebî zihinlerden birine sahipti; şöyle ki, muhtemelen kültürlü olmadığı halde, sırf aceleyle okuyuverdiği birkaç kitabın yardımıyla, en ustalıklı ifadeleri kavramış, benimsemişti. O güne kadar tanıdığım en yetenekli insanlar, çok genç yaşta ölmüşlerdi. Bu yüzden Jupien'in de ömrünün kısa olacağından kuşku duymuyordum. İyi yürekliydi, merhametliydi, müthiş ince, müthiş cömert duygulara sahipti.

Françoise'in hayatındaki rolü, kısa sürede vazgeçilmez olmaktan çıkmıştı. Françoise ona ihanet etmeyi öğrenmişti. Bir satıcı veya hizmetkâr, bize bir paket getirecek olsa, Françoise kendisiyle hiç ilgilenmiyormuş havasında, kayıtsız bir tavırla bir sandalyeyi işaret ettikten sonra, bir yandan işine devam eder, bir yandan da adamın mutfakta oturup annemden cevap beklediği birkaç dakikayı öyle ustaca değerlendirirdi ki, gelenin, "bizde yoksa, istemediğimizdendir" düşüncesi kafasına çakılmış olarak gitmediği, pek enderdi. Aslında paramız olduğunun bilinmesine, zengin bilinmemize bu kadar önem vermesinin sebebi, Françoise'in gözünde sırf zenginliğin, fazilet olmadan zenginliğin en yüce değer olması değildi, ama zenginlik olmadan fazilet de onun ideali olamazdı. Onun gözünde zenginlik bir bakıma gerekli bir koşuldu; onsuz faziletin bir değeri, bir tadı olmazdı. Bu iki şeyi birbirinden ayıramadığından, sonunda her birine diğerinin niteliklerini atfeder olmuştu; faziletten bir konfor bekler, zenginlikte örnek alınacak bir ahlâklılık bulurdu.

Pencere aceleyle kapatıldıktan sonra (aksi takdirde annemin, "etmediği hakaret kalmaz"mış), Françoise içini çekerek mutfak masasını toplamaya koyulurdu.

"La Chaise sokağında kalan Guermantes'lar var," derdi oda hizmetkârı; "orada çalışan bir arkadaşım vardı, arabacı yamağıydı. Bir tanıdığım da –benim arkadaşım değil, arkadaşımın enistesi– Guermantes Baronu'nun seyisiyle birlikte askerlik yapmış. Neyse canım, bana ne; babam değil ya!" diye de eklerdi; oda hizmetkârımız, tıpkı moda şarkıları mırıldandığı gibi, konuşmalarına yeni çıkan esprileri serpiştirmeye de meraklıydı.

Artık yaşlanmış bir kadının yorgun ve zaten her şeyi Combray'den, çok uzaklardan gören gözlerine sahip olan Françoise, bu sözlerdeki espriyi değil, bir espri olması gerektiğini anladı; çünkü konuşmanın gidişatıyla ilgisizdiler ve şakacı diye bildiği biri tarafından, iştahla söylenmişlerdi. Bu yüzden, "Ah, bu Victor hep böyledir!" der gibi iyi niyetli, şaşkın bir tavırla gülümsedi. Mutluydu aslında, çünkü bu tür espriler duymanın, uzaktan da olsa, masum toplumsal zevklerle bağlantılı olduğunu biliyordu; bütün çevrelerde bu zevkler uğruna, soğuk alma pahasına da olsa, hemen temizlenip süslenilir. Françoise ayrıca oda hizmetkârını kendine dost sayıyordu; çünkü hizmetkârımız Cumhuriyet'in din adamlarına karşı alacağı korkunç önlemleri kendisine sürekli olarak, öfkeyle haber verirdi. Françoise en acımasız hasımlarımızın, bize karşı çıkanlar, bizi ikna etmeye çalışanlar değil, bizi üzebilecek haberleri büyüten veya uyduranlar olduklarını henüz anlamamıştı; bunlar, verdikleri haberde üzüntümüzü biraz azaltabilecek bir haklılık unsuru bulunmamasına dikkat ederler, işkenceyi sonuna kadar götürmek için hem korkunç, hem muzaffer göstermeye çalıştıkları bir partiyi azıcık da olsa takdir etmemize yol açabilecek bir izlenim yaratmaktan kaçınırlar.

"Düşes bunların hepsiyle akraba olsa gerek," dedi Françoise, bir parçaya andante bölümünden tekrar başlar gibi, konuşmaya La Chaise sokağı Guermantes'larından devam ederek. "Kim söylediydi hatırlamıyorum, onlardan biri dükün bir kuziniyle evlenmiş. Ne olursa olsun, soy aynı soy. Büyük bir aile Guermantes'lar!" diye saygıyla eklerdi; bu ailenin büyüklüğünü hem üyelerinin sayısına, hem ününün parlaklığına dayandırarak; Pascal'ın, Din'in doğruluğunu Akla ve Kutsal Kitabın yetkesine dayandırması gibi. Çünkü bu iki özelliği tanımlamak için sadece "büyük" kelimesini

kullanan Françoise'in gözünde bu ikisi, tek bir özellik oluşturuyordu; kimi taşlar gibi, Françoise'in kelime dağarcığımda da yer yer rastlanan bu türden kusurlar, karanlıktan çıkıp Françoise'in zihnine yansıyordu.

"Acaba Combray'den 40 kilometre uzaktaki Guermantes Şatosu'nun sahipleri mi bunlar? Öyleyse, Cezayirli[1] kuzinleriyle de akrabadırlar." (Annemle ben, uzun süre bu Cezayirli kuzinin kim olabileceğini düşündük durduk; sonunda Françoise'in Angers[2] kentini kastettiğini anladık. Uzaktaki şeyler bazen yakındakilerden daha tanıdık olabilir bizim için. Yılbaşlarında hediye gelen feci hurmalardan Cezayir kentini tanıyan Françoise, Angers'yi bilmiyordu. Françoise'in lisanı, özellikle yer adlan, Fransızca'nın kendisi gibi hatalarla doluydu.) "Uşaklarına sorayım diyordum... Ne diyorlardı ona?" dedi, konuşmasını keserek, protokole ilişkin bir soru sorar gibi; sonra kendi kendine cevap verdi: "Tamam, Antoine diyorlar." Antoine bir unvandı sanki. "O bana işin doğrusunu söyleyebilirdi, ama tam bir lord, pek ukala; sanki dilini koparmışlar ya da konuşmasını öğrenmemiş. Konuşuyorsunuz, cevap bile vermiyor," diye ekledi, eski yazarlar gibi "cevap" diyen Françoise. Sonra sahtekârlıkla devam etti: "Ama ben kendi işime bakarım, âlemin işine burnumu sokmam. Ne olursa olsun, münasebetsizlik bunlar. Hem yürekli bir adam da değil." (Bu değerlendirme, Combray'de cesaretin insanları vahşi hayvanlara dönüştürdüğü kanısında olan Françoise'in, bu konudaki fikirlerinin değiştiğini düşündürebilirdi, ama hiç ilgisi yoktu. Yürekli,çalışkan anlamına geliyordu sadece.) "Ayrıca eli de pek uzunmuş diyorlar, ama her dedikoduya inanmaya da gelmez tabii. Bunların bütün hizmetkârları kapıcı yüzünden işten ayrılıyor; kapıcılar kıskanıyor, düşesi dolduruyorlar. Neyse ne, ama bu Antoine tembelin teki; 'Antoinesse'i de ondan beter," diye ekledi Françoise; uşağın karısını tanımlayan bir dişi adı bulmak için, dilbilgisi yaratısında bilincine varmadan *chanoine*[3] ve *chanoinesse*[4] örneğinden yararlanmış olmalıydı. Haksız da sayılmazdı. Notre-Dame yakınında hâlâ Chanoinesse adlı bir sokak vardır; Françoise aslında, sokağa bu ismi (sadece piskoposluk kurulu üyeleri oturduğu için) veren eski Fransızların çağdaşıydı. Hemen ardından, bu şekilde oluşturulan dişi adlarına bir örnek daha gelirdi Françoise'dan: "Guermantes Şatosunun düşese ait olduğu muhakkak. Oralarda *mairesse*[5] hanımefendi, odur. Az şey mi?"

"Hiç az olur mu!" derdi, Françoise'in sözlerindeki espriyi anlamayan uşak, inançla.

"Evladım, sen bunu bir şey mi sanıyorsun? Onlar gibi insanlar için, başkan olmuş, başkan hanımı olmuş, solda sıfır kalır. Ah, Guermantes Şatosu benim olsa, Paris'te pek göremezlerdi beni. Beyefendiyle Hanımefendi gibi varlıklı insanların ilk fırsatta, kendilerini tutacak kimse yokken Combray'ye gitmeyip bu pis şehirde kalmaları, akıl alır şey değil. Hiçbir eksikleri olmadığına göre, emekliye ayrılmak için ne bekliyorlar? Ölmeyi mi? Ah, benim sırf yiyecek kuru ekmeğim, kışın yakacak odunum olsa, şimdiye çoktan memleketimde, Combray'de, kardeşimin yoksul evinde olurdum. Orada insan hiç değilse yaşadığını hisseder, karşısında böyle sıra sıra evler yoktur, o kadar sessizdir ki, geceleri kurbağaların vıraklaması on kilometre öteden duyulur."

"Gerçekten çok güzel olmalı hanımefendi!" diye heyecanla haykırırdı genç uşak; sanki bu sonuncu özellik, Venedik'te gondollar kadar Combray'ye özgüymüş gibi.

Zaten hizmetimize oda hizmetkârından daha sonra girmiş olan uşak, Françoise'la kendisini değil, Françoise'ı ilgilendirebilecek konuları konuşurdu. Kendisine aşçı dendiğinde yüzünü buruşturan Françoise, kendisinden "mürebbiye" diye bahseden uşağa, kimi ikinci sınıf prenslerin, kendilerine Ates diye hitap eden iyi niyetli gençlere olan teveccühünü beslerdi.

"En azından insan orada ne yaptığım, hangi mevsimde yaşadığını bilir. Burası gibi değil ki; burada Paskalya'da da Noel gibi, bir tanecik düğünçiçeği bulunmaz; bu kocamış vücudumu ayağa kaldırdığımda bir tek dua çanı olsun işitmiyorum. Orada insan her saati duyar; küçücük bir çandır, ama insan, 'İşte, kardeşim tarladan geliyor,' der; güneşin alçaldığını görürsün; her lütuf için çan çalınır; lambanı yakmadan önce durup bakacak vaktin olur. Burada bir gündüz, bir gece; yatmaya gidiyorsun, hayvanlar gibi, ne yaptın deseler söyleyemezsin."

"Meseglise de çok güzelmiş diyorlar hanımefendi," diye araya girerdi genç uşak; konuşma, sofrada Meseglise'den sözettiğimizi tesadüfen hatırlayan uşağın keyfine göre, biraz soyut bir hale gelirdi.

"Ah, Meseglise!" derdi Françoise; Meseglise, Combray, Tansonville

isimleri her söylendiğinde dudaklarına yayılan aydınlık gülümsemeyle. Bu isimler kendi hayatının o kadar ayrılmaz bir parçasıydı ki, onlarla dışarıda karşılaştığında, bir konuşma içinde işittiğinde duyduğu sevinç, bir öğretmenin, öğrencilerin ismini kürsüden duymayı hiç beklemedikleri, çağın ünlü bir kişisine değinerek sınıfta yarattığı neşeye benzerdi. Mutluluğunun bir kısmı da, bu yerlerin kendisi için başkalarından fazla bir şey ifade ettiğini, birlikte çok şeyler yaptığı eski dostlar olduğunu hissetmesinden kaynaklanırdı; bu isimleri duyunca, esprili bir şey duymuş gibi gülümserdi; çünkü onlarda kendisinden çok şey bulurdu.

"Evet, öyledir oğlum, Meseglise çok güzeldir," derdi, incelikle gülerek, "ama sen Meseglise'in sözünü nerede işittin ki?"

"Meseglise'in sözünü nerede mi işittim? Çok meşhur bir yer; anlattılar, çok anlattılar," diye cevap verirdi uşak, ne zaman bizi ilgilendiren bir şeyin başkaları için önemini nesnel bir biçimde anlamak istesek, buna imkân bırakmayan kişilerin acımasız muğlaklığıyla.

"Ah, ah! Emin olun, orada kiraz ağaçlarının altındaki hava, bu fırının dibindekinden daha güzeldir."

Onlara Eulalie'den bile, iyi bir insanmış gibi sözederdi. Çünkü Eulalie öldüğünden beri, Françoise, hayattayken onu hiç sevmediğini tamamen unutmuştu; zaten evinde ağzına atacak lokması olmayan, "açlıktan nefesi kokan", sonra da, hiçbir işe yaramadığı halde, zenginlerin iyiliği sayesinde "bir pozlar takman" insanların hiçbirini sevmezdi. Eulalie'nin her hafta halamdan "bahşişi koparmayı" becermesi artık onu üzmüyordu. Halama gelince, Françoise kendisini sürekli methederdi.

"Peki siz Combray'de, hanımefendinin bir akrabasının yanında mıydınız?" diye sorardı genç uşak.

"Evet, Mme Octave'ın yanındaydım. Ah, çocuklar, melek gibi bir kadındı; onun evinde hiçbir şey eksik olmazdı; her şeyin en güzeli, en iyisi olurdu; çok iyi kalpli bir kadındı; kekliklere, sülünlere, hiçbir şeye acımazdı; akşam yemeğine pat diye beş kişi, altı kişi gelse etin en iyisi, beyaz şarabı, kırmızı şarabı, ne lazımsa eksik olmazdı." (Françoise "acımak" fiilini La Bruyere gibi esirgemek anlamında kullanırdı.) "Akrabalar aylarca, senelerce kalsa, bütün harçları hanımefendi üstlenirdi daima." (Bu sözlerin bizim için kırıcı

bir yanı yoktu; çünkü Françoise, "harç"ın sadece resmî işlerde kullanılmadığı, masraf anlamına geldiği dönemden kalmaydı.) "Ah! Emin olabilirsiniz, o evden kimse aç ayrılmazdı. Muhterem Peder'in hep söylediği gibi, yüce Tanrı'ya kavuşacağından emin olabilecek bir kadın varsa, o da kesinlikle hanımefendiydi. Ah, zavallı hanımım, incecik sesiyle, 'Françoise, biliyorsunuz ben yiyemiyorum, ama istiyorum ki yiyormuşum gibi güzel yemekler olsun herkes için,' dediğini duyar gibiyim hâlâ. Kendisi için değildi tabii. Görseydiniz, bir torba kirazdan daha ağır değildi hanımım; yok gibiydi. O kadar söylerdim, doktora gitsin diye, dinlemezdi. Ah, ah, o evde hiçbir zaman öyle aceleyle yemek yenmezdi. Hanımefendi, hizmetkârlarının iyi beslenmesini isterdi. Burada daha bu sabah, bir şeyler atıştırmaya bile vakit bulamadık. Her şey koşa koşa yapılıyor."

En çok da babamın kızarmış ekmeklerine kızıyordu. Babamın bunları poz olsun diye, Françoise'ı "dama taşı gibi oynatmak" için yediğinden emindi. "Doğrusu ben de hiç böyle şey görmedim!" diye onaylıyordu genç uşak. Bunu adeta her şeyi görmüş gibi, bütün ülkeleri ve âdetlerini kapsayan bin yıllık tecrübelerinde, kızarmış ekmek yeme âdetine hiç rastlamamışçasına söylerdi. "Tamam, tamam," diye homurdanırdı baş uşağımız, "ama bütün bunlar değişebilir pekala; Kanada'da işçiler grev yapacakmış, bakan geçen akşam beyefendiye bu iş için iki yüz bin frank aldığını söyledi." Uşak, bakanı katiyen suçlamıyordu; kendisi son derece namuslu bir adamdı aslında, ama bütün politikacıları şüpheli kişiler olarak gördüğünden, rüşvet almayı en hafif hırsızlık suçu kadar bile ağır bulmuyordu. Bu tarihî sözleri doğru işitip işitmediğini bile sorgulamıyor, suçlunun kendisinin bunları babama söylemiş olmasını, babamın da onu kapı dışarı etmemesini tuhaf bulmuyor, şaşırmıyordu. Ne var ki Combray felsefesi, Françoise'in, Kanada'daki grevlerin kızarmış ekmek âdeti üzerinde etkisi olacağını ummasına izin vermiyordu. "Dünya döndükçe," diyordu, "bize taban teptirecek efendiler, onların kaprislerini yerine getirmek için de hizmetkârlar olacaktır." Bu aralıksız koşuşturma teorisine rağmen, annem on beş dakikadır, öğle yemeğinin uzunluğunu değerlendirirken Françoise'la aynı ölçüleri kullanmıyor olacak ki, "Ne yapıyorlar, anlamıyorum ki, iki saattir sofradalar," diyordu. Sonra çekine çekine üç dört kere zili çalıyordu. Françoise, genç uşak ve baş uşak, zil seslerini cevap vermeyi hiç düşünmedikleri bir çağrı olarak değil, konser başlamadan az önce aranın birkaç dakika sonra biteceğini

hissettiren, akort edilen çalgı sesleri gibi algılarlardı. Zil sesleri tekrarlanıp daha ısrarlı bir hal almaya başladığında, hizmetkârlarımız da zilleri dikkate almaya başlarlar, fazla zamanları kalmadığını, birazdan tekrar işe başlayacaklarını düşünerek, diğerlerinden biraz daha kuvvetli bir zil sesinde içlerini çekip harekete geçerlerdi; genç uşak kapının önünde bir sigara içmek üzere aşağı iner, Françoise bizimle ilgili, "Gpirelendiler yine" türünden birkaç yorum yaptıktan sonra altıncı kattaki odasına, eşyalarım toparlamaya çıkar, baş uşaksa, benim odamdan mektup kâğıdı alıp aceleyle özel mektuplarını çiziktirirdi.

Uşaklarının bütün kurumuna rağmen, Françoise daha ilk günlerden, Guermantes'ların bu konakta çok eski bir tarihten beri oturmadıklarını, konağı yakın bir geçmişte kiraladıklarını ve dairelerinin baktığı, benim bilmediğim taraftaki bahçenin oldukça küçük, bütün bitişik bahçelere benzer bir bahçe olduğunu bana haber vermişti; yani burada ne derebeyine ait darağacı vardı, ne berkitilmiş değirmen, ne balık havuzu, ne direkli güvercinlik, ne derebeyine ait fırın, ne bölmeli tahıl ambarı, ne küçük şato, ne sabit, çekme, seyyar veya paralı köprü, ne de dikilitaş, ayrıcalık belgesi veya işaret olarak yığılmış taşlar. Ama tıpkı Balbec Körfezi benim için bütün esrarengizliğini kaybettiğinde, dünya üzerindeki tuzlu suların, diğerleriyle yer değiştirebilecek, herhangi bir bölümü haline geldiğinde, Elstir'in, mavi-gümüş armonileriyle Balbec'i Whistler'ın opal körfezine benzeterek bir anda körfeze bir şahsiyet kazandırdığı gibi, Guermantes ismine bağlı son malikâne Françoise'in darbeleriyle yıkıldığında, babamın eski bir dostu, bir gün düşesten sözederken şöyle dedi: "Saint-Germain muhitinin en yüksek mevkiine, Saint-Germain muhitinin en önde gelen evine sahiptir." Hiç şüphesiz Saint-Germain muhitinin en önde gelen salonu, evi, benim peşpeşe hayal ettiğim diğer malikânelerin yanında pek fazla bir şey sayılmazdı. Ama nihayet bu evin de (bu sonuncusu olacaktı), ne kadar mütevazı olursa olsun, kendi maddesinin ötesinde, gizli bir farklılığı vardı.

Mme de Guermantes'ı, sabahlan yaya, öğleden sonraları da arabayla çıkarken gördüğümde, isminin sırrını şahsında bulamadığımdan, bu sırrı salonunda, dostlarında aramaya iyice mecbur kalıyordum. Şüphesiz daha Combray Kilisesi'nde bile, düşes bana bir şimşek çakması gibi, başkalaşım içinde görünüp kaybolmuş, yıldırımla çarpılmış hayalimin yerini, Guermantes

isminin ve Vivonne kıyısındaki öğleden sonraların rengine tekrar oturtulması, bu renge nüfuz etmesi mümkün olmayan yanakları almıştı; tıpkı kuğuya veya söğüte dönüşen, bundan böyle, tabiat kanunlarına boyun eğerek suyun üstünde süzülecek veya rüzgârda sallanacak olan bir tanrı veya peri gibi. Bununla birlikte, Mme de Guermantes'in yanından ayrılır ayrılmaz, bu kayıp, silinen resim, batan güneşin pembe-yeşil yansımalarının, kendilerini kıran kürek darbesinin ardından yeniden oluşması gibi tekrar belirmiş, düşüncelerimle baş başa kaldığımda, isim çehrenin hatırasını kendine mal edivermişti. Oysa şimdi Mme de Guermantes'ı sık sık pencerede, avluda, sokakta görüyordum; hiç değilse ben, Guermantes ismini onunla bütünleştiremeyişimi, onu Mme de Guermantes olarak düşünemeyişimi, zihnimin istediğim eylemi sonuna kadar götüremeyişine yüklüyor, zihnimi suçluyordum; ama o da, komşumuz da aynı hatayı yapıyor gibiydi; üstelik bu hatayı, hiç huzursuz olmadan, benim kuruntularımın hiçbirine kapılmadan, hattâ bunun bir hata olduğunu aklından bile geçirmeden işliyordu. Mme de Guermantes, elbiselerinin modaya uygun olmasına büyük bir özen gösteriyordu: Sanki diğer kadınlarla kendini bir tutup, herhangi bir kadının kendisiyle boy ölçüşebileceği, hattâ onu geçebileceği şık giyime özenmişti; sokakta, iyi giyimli bir kadın oyuncuyu hayranlıkla seyrettiğini görmüştüm; sabahları, yürüyüşe çıkmadan önce, erişilmez hayatını aralarında teklifsizce dolaştırarak bayağılıklarını iyice ortaya çıkardığı, sokaktaki insanların fikri sanki kendisini yargılayabilirmiş gibi, aynasının karşısında kendisinden çok aşağı düzeydeki şık kadın rolünü oynayışını seyrediyordum; bir saray komedisinde, hafifmeşrep hizmetçi kız rolünü oynamayı kabul eden bir kraliçe kadar ikiyüzlülükten, alaycılıktan uzak bir inançla, tutkuyla, huysuzlukla ve kendine saygı duyarak oynuyordu rolünü; doğuştan gelen soyluluğunu mitolojik unutuşa gömerek, tülünün düzgün durup durmadığına bakıyor, kollarını, paltosunu düzeltiyordu; tıpkı tanrı-kuğunun, tanrı olduğunu hiç hatırlamadan, ait olduğu hayvan türüne özgü bütün hareketleri yapması, gagasının iki yanındaki cansız, bakışsız gözleriyle aniden tam bir kuğu gibi bir düğmenin veya şemsiyenin üzerine atılması gibi. Ama nasıl ki bir yolcu, bir kent kendisini ilk görüşte hayal kırıklığına uğrattığında, belki de müzelerini gezerek, insanlarıyla ilişki kurarak, kütüphanelerinde okuyarak kentin büyüsüne nüfuz edebileceğini düşünürse, ben de Mme de Guermantes'in evine kabul edilsem, arkadaşlarından biri olsam, hayatına girsem, parlak turuncu

örtüsünün altındaki isminin gerçekte, nesnel olarak, başkaları için neler içerdiğini anlayabileceğimi düşünüyordum; çünkü nihayet babamın arkadaşı, Guermantes çevresinin, Saint-Germain muhiti içinde özel bir yeri olduğunu söylemişti.

Bu çevrede yaşandığını varsaydığım hayat, tecrübeden o kadar farklı bir kaynaktan doğuyor ve bana o kadar özel olması gerekirmiş gibi geliyordu ki, düşesin gece davetlerinde benim bir zamanlar görüştüğüm, gerçek kişilerin bulunabileceğini hayalimden bile geçirmiyordum. Çünkü bu kişiler birdenbire mizaçlarını değiştiremeyeceklerine göre, orada da benim bildiğim konuşmalara benzer konuşmalar yaparlardı; muhatapları belki tenezzül edip aynı insani dilde kendilerine cevap verirdi; Saint-Germain muhitinin en önde gelen salonundaki bir gece davetinde, benim daha önce yaşadıklarımla tıpatıp aynı dakikalar yaşanırdı o zaman; oysa bu imkânsızdı. Şunu kabul etmek gerekir ki, zihnim birtakım zorluklarla karşı karşıyaydı; Sağ Yaka'da yer alan, sabahları eşyaların temizlenişini odamdan işittiğim, yüksek sosyetenin bu en önde gelen salonu, benim için kutsal ekmekte İsa'nın bedeninin bulunması kadar anlaşılmaz bir muammaydı. Ne var ki beni Saint-Germain muhitinden ayıran sınır çizgisi tamamen hayalî olmakla birlikte, benim için son derece gerçekti; bu Ekvator'un öte yanına serili olan ve kapılarının açık olduğu bir gün, benim gibi annemin de görüp pek berbat bir halde olduğunu söylemeye cesaret edebildiği Guermantes'ların paspasının bile, Saint-Germain muhitine ait olduğunu hissediyordum. Zaten Guermantes'ların bazen mutfak penceresinden görebildiğim yemek salonunun, karanlık koridorunun, kırmızı pelüş mobilyalarının benim gözümde Saint-Germain muhitinin esrarengiz büyüsüne sahip olmamasına, zorunlu bir biçimde bu muhitin bir parçası olmamasına, coğrafi olarak bu muhitte yer almamasına imkân var mıydı? Bu yemek salonuna kabul edilmek demek, Saint-Germain muhitine girmiş, havasını solumuş olmak değil miydi; sofraya geçmeden önce koridordaki siyah deri kanepede Mme de Guermantes'la yan yana oturan insanların hepsi Saint-Germain muhitinden değil miydi? Hiç kuşkusuz, Saint-

Germain muhitinin dışındaki kimi gece davetlerinde, şık insanların bayağı çevresinin ortasında, birer isimden ibaret olan ve hayalimizde canlandırmaya çalıştığımızda kâh şövalyeler arasında bir turnuva, kâh bir beylik ormanı görünümüne bürünen kişilerden

birinin, bütün ihtişamıyla boy gösterdiğine zaman zaman rastlanırdı. Ama burada, Saint-Germain muhitinin bu en önde gelen salonunda, karanlık koridorda, onlardan başka kimse yoktu. Onlar tapmağı ayakta tutan, değerli bir maddeden yapılmış sütunlardı. En samimi toplantılarda bile Mme de Guermantes davetlilerini onların arasından seçebilirdi ancak; on iki kişilik yemek davetlerindeyse, kurulu sofranın etrafında bir araya geldiklerinde, Sainte-Chapelle Kilisesi altarının önündeki sembolik ve takdis edici, altından havari heykellerine benzerlerdi. Konağın arkasında, yüksek duvarlar arasındaki, yaz mevsiminde Mme de Guermantes'in akşam yemeğinden sonra portakal suyu ve likör ikram ettiği küçük bahçeye gelince, gece saat dokuzla on bir arasında, buradaki –deri kanepe kadar büyük bir güce sahip– demir iskemlelerde oturup da bu sırada Saint-Germain muhitine özgü esintileri hissetmemenin, insanın Figig vahasında öğle uykusuna yatıp da Afrika'da olduğunu hissetmemesi kadar imkânsız olduğunu düşünemem mümkün müydü? Birtakım nesneleri, kişileri, başkalarından ayırt edip bir atmosfer yaratabilmeyi ancak hayalgücü ve inanç başarabilir. Heyhat! Saint-Germain muhitinin bu güzel manzaraları, yer şekilleri, yerel özellikleri, sanat eserleri arasına adım atma ayrıcalığını, ben asla tadamayacaktım herhalde. Ben kıyıdaki eski paspası, öndeki bir minare, karadaki ilk palmiye, egzotik sanatın veya bitki örtüsünün başlangıcı gibi açık denizden görüp (asla karaya çıkma umudu olmadan) ürpermekle yetiniyordum.

Ne var ki, benim gözümde giriş kapısında başlayan Guermantes Konağı'nın ekleri, dükün gözünde çok daha geniş bir alana yayılıyor olsa gerekti; bütün kiracıları, fikirleri hiçbir önem taşımayan çiftçiler, köylüler, millî servet kullanıcıları olarak gören dük, sabahlan pencerenin önünde geceliğiyle sakal tıraşı olur, avluya hava sıcaklığına göre sadece gömlekle, pijamayla, tuhaf renklerde, uzun tüylü ekose ceketle, ceketinden daha kısa, açık renk bir mantoyla iner, satın almış olduğu yeni bir atı, seyislerinden birine tırıs yürütürdü. At bir değil, birkaç kere Jupien'in vitrinini yıkınca, Jupien tazminat isteyerek dükü kızdırdı. "Sırf Düşes Hanımefendi'nin konakta ve çevrede yaptığı iyilikleri düşünecek olsak, bu herifin bizden bir talepte bulunması, alçaklık sayılır," diyordu M. de Guermantes. Ama Jupien, görünüşe bakılırsa düşesin yaptığı herhangi bir "iyilik"ten tamamen habersiz, direnmişti. Aslında düşes iyilik yapardı, ama herkese iyilik edilemeyeceğinden, bir kişiyi çok memnun etmiş olmanın hatırası, bir başkası

konusunda sakınımlı davranmaya sebep olur ve bu yüzden ikinci kişinin memnuniyetsizliği iyice artar. Zaten dükün gözünde mahalle –hem de hatırı sayılır mesafelerde– hayır işlerinden başka bakımlardan da avlusunun bir uzantısı, atları için daha geniş bir koşu pistiydi. Yeni bir atın tek başına tırıs yürüyüşünü gördükten sonra arabaya bağlatır, civardaki bütün sokakları gezdirirdi; seyis, dizginler elde, arabanın yanında koşar, arabayı defalarca dükün önünden geçirirdi; dük dev gibi boyu, iri cüssesiyle, açık renk giysiler içinde, ağzında purosu, başı havada, meraklı gözünde monokluyla kaldırımda, ayakta durur, sonra bir anda arabacı koltuğuna atlayıp ah kendisi dener ve yeni koşulmuş hayvanla Champs-Elysees'ye, metresiyle buluşmaya giderdi. M. de Guermantes avluda az çok kendi muhitinden sayılan iki çifte selam verirdi: biri, akrabası olan bir karı-kocaydı; bunlar işçi karı-kocalar gibi, çocuklarına bakmak üzere hiçbir zaman evde bulunmazlardı; kadın sabahtan Schola Cantorum'a, kontrpuan ve füg öğrenmeye, kocası da atölyesine, ahşap heykeller ve deri üzerine çekiçle işlemeler yapmaya giderdi; ikinci çift, Norpois Baronu ve Baronesi'ydi; daima siyahlar giyinirler, kadın sandalye kiralayıcısı, kocası cenaze taşıyıcısı kıyafetinde, günde birkaç kere kiliseye gitmek üzere sokağa çıkarlardı. Bizim tanıdığımız eski büyükelçinin yeğenleriydiler; zaten babam da M. de Norpois'ya merdivende rastlamış, nereden geldiğini anlamamıştı; çünkü babam, böylesine saygıdeğer, Avrupa'nın en seçkin kişileriyle ilişkide bulunmuş ve muhtemelen boş asalet unvanlarını umursamayan bir şahsiyetin, bu silik, kilise yanlısı, dar görüşlü soylularla hiç görüşmediğini düşünüyordu. Guermantes Konağı'na kısa bir süre önce taşınmışlardı; Jupien avluda M. de Guermantes'la selamlaşan barona yaklaşmış ve ismini tam çıkaramadığından, "M. Norpois" diye hitap etmişti.

"Ne! Monsieur Norpois mı! Müthiş bir buluş! Pes doğrusu! Bu adam yakında Vatandaş Norpois diyecek size!" diye haykırdı M. de Guermantes, barona dönerek. Kendisine "Sayın Dük" değil "Beyefendi" diyen Jupien'e kızgınlığını nihayet dile getirebiliyordu.

M. de Guermantes'in bir gün babamın mesleğine ilişkin bir bilgi edinmesi gerekince, bizzat babama gidip gayet kibarca kendini takdim etmişti. O günden sonra, genellikle babamdan komşu sıfatıyla bir ricada bulunması gerekir, işini düşünen ve hiç kimseyle karşılaşmayı istemeyen babamın merdivenden indiğini görür

görmez, dük avluda yanındaki seyislerden ayrılıp babamın yanına gider, eski kral özel hizmetkârlarından kendisine miras kalan hizmetseverlikle babamın pardösüsünün yakasını düzeltir, elini tutar ve hiç bırakmadan, hattâ değerli teninin temasını kendisinden esirgemediğini ispat etmek için, bir kibar fahişe utanmazlığıyla okşayarak canı son derece sıkkın, kaçıp kurtulmaktan başka bir şey düşünmeyen babamı dış kapıya kadar götürürdü. Bir gün karısıyla birlikte arabayla çıkarken bizimle karşılaşmış ve hararetle selamlamıştı; adımı karısına söylemiş olmalıydı, ama düşesin ismimi de, çehremi de hatırlaması ihtimali var mıydı? Üstelik düşese sadece kiracılarından biri olarak tanıtılmak, ne berbat bir tanıtımdı! Düşesle Mme de Villeparisis'nin evinde karşılaşmak daha iyi bir tanıtım olurdu benim için; zaten Mme de Villeparisis, kendisini ziyaret etmem için büyükannemle haber göndermiş, edebiyatı meslek edinmeyi düşündüğümü de bildiğinden, evinde yazarlarla karşılaşacağımı da eklemişti. Ne var ki babam sosyeteye girmek için henüz fazlasıyla genç olduğumu düşünüyor ve sağlık durumum da kendisini endişelendirmeye devam ettiğinden, bana gereksiz yere yeni sokağa çıkma fırsatları sağlamaktan hoşlanmıyordu.

Mme de Guermantes'in üniformalı uşaklarından biri Françoise'la sık sık sohbet ettiğinden, düşesin gittiği salonlardan bazılarının adını duymuştum, ama hayalimde canlandıramıyordum; onun hayatının, ancak isminin ardında görebildiğim hayatının bir parçası olmaları, bu salonların hayal edilemez olmalarına yetiyordu.

"Bu gece Parma Prensesi'nin davetinde gölge oyunu gösterisi var," diyordu uşak, "ama biz gitmiyoruz; çünkü hanımefendi beş treniyle iki günlüğüne Chantilly'ye, Aumale Dükü'ne misafirliğe gidiyor; yanında oda hizmetçisiyle hizmetkârı gidiyorlar. Ben burada kalıyorum. Parma Prensesi'nin hoşuna gitmeyecek bu; düşese yazdığı mektuplar dördü geçti."

"Yani bu sene Guermantes Şatosu'na gitmiyor musunuz?"

"İlk defa bu yıl gitmeyeceğiz; Beyefendinin romatizmaları yüzünden, doktor kalorifer yapılana kadar şatoya gitmemizi yasakladı, ama daha önce her sene ocak ayma kadar kalırdık. Kalorifer hazır olmazsa hanımefendi belki birkaç günlüğüne Cannes'a, Guise Düşesi'ne gidecek, ama daha belli değil."

"Peki tiyatroya gidiyor musunuz?"

"Bazen Operaya, bazen de Parma Prensesi'nin abonmanlı gecelerine gidiyoruz; haftada bir oluyor; çok şıkmış, opera, piyes, her şey varmış. Hanımefendi abone olmak istemedi, ama yine de gidiyoruz: bir defasında hanımefendinin arkadaşlarından birinin locasına, bir defasında başkasına; çoğunlukla beyefendinin kuzeninin karısı Guermantes Prensesi'nin locasına gidiyoruz. Prenses Bavyera Dükü'yle kardeştir... Demek eve çıkıyorsunuz," derdi üniformalı uşak; kendisi Guermantes'larla tanımlandığı halde, genel olarak efendiler hakkındaki politik düşüncesi sebebiyle, Françoise'a bir düşesin hizmetindeymişçesine saygılı davranırdı. "Sağlığınız çok iyi hanımefendi."

"Ah, bu lanet olası bacaklar yok mu! Düzlükte yine neyse," ("düzlükte", avluda, Françoise'in dolaşmaktan hiç şikâyetçi olmadığı sokaklarda, yani düz yerlerde demekti), "ama bu merdivenler berbat. Hoşça kalın beyefendi; akşama belki tekrar görüşürüz."

Uşak Françoise'a, düklerin oğullarının, genellikle babalan ölünceye kadar prens unvanı taşıdıklarını söylediğinden beri, Françoise uşakla sohbet etmeyi daha da çok istiyordu. Hiç şüphesiz, Fransa'nın derebeylik arazilerinde kalıtım yoluyla devam eden asalete tapınma, asalete karşı bir tür isyanla karışık ve bu duyguyu kabullenmiş biçimde, Fransız halkında çok güçlü olmalı. Çünkü Napoleon'un dehasından, telsiz telgraftan sözedildiğinde tamamen kayıtsız kalan, hareketlerini bir an bile yavaşlatmadan şöminedeki külleri boşaltmaya veya sofrayı kurmaya devam eden Françoise, bu ayrıntıları, Guermantes Dükü'nün küçük oğluna genellikle Oleron Prensi dendiğini duyar duymaz, "Ne kadar güzel!" diye haykırır ve bir vitray karşısındaymışçasına hayranlıkla kalakalırdı.

Françoise sık sık düşese mektup getirmeye gelen Agrigento Prensi'nin oda hizmetkârıyla da arkadaş olmuştu; hizmetkâr Françoise'a sosyetede Saint-Loup Markisi'yle Mile d'Ambresac'ın evliliğinden çok sözedildiğini, evliliğin neredeyse kesinleştiğini söylemişti.

Mme de Guermantes'in hayatını aktardığı bu villalar, bu localar, bana düşesin kendi evi kadar periler âlemine ait yerler gibi geliyordu. Parma, Guermantes-Bavyera, Guise adları, düşesin gittiği bütün sayfiyeleri, arabasının geride bıraktığı izle konağına bağlanan gündelik eğlenceleri, benzerlerinden ayırırdı. Bu isimler bana, Mme de Guermantes'in hayatını sırayla bu sayfiyelerden, bu

eğlencelerden oluştuğunu bildirirler, ama düşes konusunda beni aydınlatmazlardı. Her biri düşesin hayatına farklı bir saptama getirir, ama bu da düşese değişik bir muamma katmaktan başka bir işe yaramazdı; düşesin kendi hayatının muamması hiçbir zaman gücünü kaybetmez, sadece diğer insanların hayatlarının dalgaları arasında, bir duvarla korunmuş, bir kabın içine kapatılmış halde yer değiştirirdi. Düşes Karnaval mevsiminde Akdeniz'e bakarak öğle yemeği yiyebilirdi, ama Mme de Guise'in villasında yerdi; Paris sosyetesinin kraliçesi bu villada beyaz pike elbisesiyle, çok sayıda prensesin ortasında, diğerleri gibi bir davetliydi sadece ve bu yüzden de benim gözümde daha heyecan verici, başkalarıyla yer değiştirebildiği için daha kendine hastı; tıpkı büyük bir balerinin, bir dans adımının kaprisine boyun eğerek sırasıyla bütün balerin kardeşlerinin yerine geçtiği gibi; düşes bir gölge oyunu gösterisi izleyebilirdi, ama Parma Prensesi'nin bir gecesinde izlerdi; bir trajedi veya opera seyredebilirdi, ama Guermantes Prensesi'nin locasında seyrederdi.

Bir insanın hayatının bütün ihtimallerini, tanıdığı, biraz önce yanından ayrıldığı veya biraz sonra buluşacağı insanların hatırasını o insanın bedeninde topladığımız için, Françoise'dan, Mme de Guermantes'in yürüyerek Parma Prensesi'ne öğle yemeğine gideceğini duymuşsam, öğleye doğru düşesi ten rengi satenden elbisesiyle, gün batımında bir bulut gibi, kıyafetiyle aynı tondaki yüzüyle merdivenden inerken gördüğümde, karşımda Saint-Germain muhitinin bütün hazlarını küçük bir hacimde toplanmış halde, bir deniz kabuğunun pembe sedefli, parlak kapakları arasından görür gibi olurdum.

Babamın bakanlıkta A.J. Moreau adında bir arkadaşı vardı; bu adam, kendisini diğer Moreau'lardan ayırmak için daima soyadının önüne adının başharflerini koymaya büyük özen gösterir, bu yüzden kendisine kısaca A.J. denirdi. İşte bu A.J. bir gün bir yerden operada galaya bir davetiye bulmuş; davetiyeyi babama gönderdi; ilk hayal kırıklığımdan sonra hiç seyretmediğim Berma da, bu gecede Phaidra'nın bir perdesini oynayacağından, büyükannem babamdan davetiyeyi bana vermesini rica etti.

Doğruyu söylemek gerekirse, birkaç yıl önce beni allak bullak etmiş olan Berma'yı izleme fırsatının, şimdi gözümde hiçbir değeri yoktu. Bir zamanlar sağlığa, huzura tercih etmiş olduğum şeye karşı ilgisizliğimi hüzünle farkettim. Hayalgücümün seçer gibi olduğu

değerli gerçeklik parçacıklarını yakından seyredebilme isteğim, eskisine göre daha az tutkulu değildi. Ne var ki hayalgücüm artık onları büyük bir oyuncunun tonlanmasında bulamıyordu; Elstir'e yaptığım ziyaretlerden beri, bir zamanlar Berma'nın oyununa, trajedi sanatına olan inancımı, kimi duvar halılarına, çağdaş resimlere aktarmıştım; inancım ve arzum, artık Berma'nın tonlamasına ve jestlerine aralıksız bir tapınmayı getirmediğinden, bu tonlama ve jestlerin kalbimdeki "sureti", tıpkı eski Mısır'da hayatta kalabilmeleri için sürekli beslenmeleri gereken ölülerin "suret"leri gibi, zamanla sararıp solmuştu. Sanatı zayıflamış, ufalmıştı. Derin bir ruh taşımıyordu artık içinde.

Babamın davetiyesiyle Opera'nın geniş merdiveninin basamaklarını tırmandığım sırada, önümde gördüğüm bir adamı, duruşunu benzetip ilk anda M. de Charlus sandım; bir görevliye bir şey sormak üzere başını çevirdiğinde yanıldığımı anladım; buna rağmen, hem kıyafetinden, hem de kendisini bekleten kontrolörle ve görevli kızlarla konuşma şeklinden, bu adamı da hiç tereddüt etmeden, kafamda M. de Charlus'yle aynı sosyal sınıfa yerleştirdim. Çünkü her birinin kişisel özelliklerine rağmen, o dönemde aristokrasinin bu kesiminin züppe ve zengin erkekleriyle maliye veya sanayi dünyasının züppe ve zengin erkekleri arasında hâlâ çok belirgin bir farklılık vardı. Bu ikinci sosyal sınıftan birinin, mevkiini kanıtlamak için kendi altındaki bir kişiyle kestirip atan, yüksekten bir tonla konuştuğu bir durumda, büyük soylu tatlılıkla gülümser, sahte bir tevazu ve sabır sergilemeyi, herhangi bir seyirciymiş gibi yapmayı, görgüsünün sağladığı bir imtiyaz sayardı adeta. Muhtemelen onun içinde taşıdığı özel küçük dünyanın aşılması imkânsız eşiğini bu şekilde, safça bir gülümsemenin ardına gizlediği anda tiyatroya giren zengin bankacıların oğulları, bu büyük soyluyu sıradan, önemsiz biri zannetmiyorlarsa, bunun tek sebebi, tam o sırada Paris'te bulunan Saksonya Prensi'nin, Avusturya İmparatoru'nun yeğeninin birkaç gün önce resimli dergilerde çıkan portresine şaşırtıcı derecede benzemesiydi. Guermantes'ların çok yakın arkadaşı olduğunu biliyordum. Ben kontrolörün yanma geldiğim sırada Saksonya Prensi'nin ya da öyle farz ettiğim kişinin, gülümseyerek, "Loca numarasını bilmiyorum, kuzinim onun locasını sormamı söylemişti," dediğini duydum.

Belki Saksonya Prensi'ydi; belki "kuzinim onun locasını sormamı söylemişti," derken hayalinde gördüğü suret, Guermantes Düşesi'ydi

(ki bu durumda, düşesi hayal edilmesi mümkün olmayan hayatının bir ânını yaşarken, kuzininin locasında görebilirdim); gülümseyen, kendine has bakışları ve bu basit sözler, kâh bir mutluluk ihtimaliyle, kâh belli belirsiz bir saygınlıkla gönlümü (soyut bir tahayyülden çok daha fazla) okşuyorlardı. En azından kontrolöre bu cümleyi söylemekle, benim gündelik hayatımın bayağı bir gecesini, yeni bir dünyaya açılması muhtemel bir geçide bağlıyordu; locanın zemin katta olduğunu söyledikten sonra kendisine gösterdikleri koridor nemli ve çatlaklarla doluydu, deniz altı mağaralarına, su perilerinin mitolojik krallığına açılıyordu adeta. Önümdeki, uzaklaşmakta olan fraklı bir beyefendiydi sadece, ama ben onun Saksonya Prensi olduğu ve Guermantes Düşesi'nin yanına gittiği düşüncesini, sanki beceriksiz bir reflektörle, tam onun üzerine düşüremeden, çevresinde gezdiriyordum. Yalnız olduğu halde, bu onun dışındaki, elle tutulamayan, devasa, bir projeksiyon gibi kesikli düşünce, sanki onun önünde gidiyor, Yunanlı savaşçının yanında duran, diğer insanların göremediği Tanrıça gibi, ona yol gösteriyordu.

Kendi yerime doğru ilerlerken, Phaidra'nın tam hatırlayamadığım bir dizesini bulmaya çalışıyordum kafamda. Benim hatırladığım şekliyle, hecelerinin sayısı yanlıştı, ama saymaya çalışmadığım için, bana sanki bu dizedeki dengesizlikle klasik bir dize arasında herhangi ortak bir ölçü olamazmış gibi geliyordu. Bu korkunç cümleyi on iki hecelik bir dize haline getirmek için altı heceyi atmak gerektiğini söyleseler, şaşırmazdım. Ama sonra birden dizeyi hatırladım; insanlıkdışı bir dünyanın aşılmaz engelleri sihirli bir şekilde ortadan kalktı; dizenin heceleri derhal bir aleksandrenin ölçüsünü doldurdular; fazlalıklar, suyun yüzeyine çıkınca patlayan bir hava kabarcığı gibi kolayca, rahatça dağıldı. Mücadele ettiğim o canavar, tek bir heceydi aslında.

Belirli sayıda ön koltuk, bürolarda satışa sunulmuş ve başka türlü yakından görme fırsatını bulamayacakları kişileri seyretmek isteyen snoplar, meraklılar tarafından alınmıştı. Gerçekten de, bu kişilerin genellikle gizlenen gerçek sosyete hayatının bir parçasıydı alenen seyredilen; çünkü Parma Prensesi dostlarını localara, balkonlara kendi yerleştirmişti ve tiyatro, herkesin yer değiştiği, gidip bir arkadaşının, sonra bir başkasının yanına oturduğu bir salon gibiydi.

Yanımda aboneleri tanımayan ve tanıdıklarını göstermek için yüksek sesle adlarını sayan bayağı kimseler oturuyordu. Sonra da

bu abonelerin, buraya, salonlara gider gibi geldiklerini ekliyorlar, yani sahnelenen oyunlara dikkat etmediklerini söylemek istiyorlardı. Halbuki olan, bunun tam tersiydi. Berma'yı izlemek üzere bir koltuk bileti alıp gelmiş olan parlak öğrencinin tek düşünebildiği, eldivenlerini kirletmemek, kaderin kendisine uygun gördüğü komşusunu rahatsız etmemek, ona kendini sevdirmek, kaçak bakışları kesikli bir tebessümle takip etmek, salonda karşılaştığı bir tanıdığının bakışlarından küstahça kaçmaktır; uzun kararsızlıklardan sonra tanıdığının yanma gidip selamlamaya karar verir, ama yanma varamadan üç gong vuruşu yankılanır ve bunun üzerine, ayağa kaldırdığı, elbiselerini yırttığı, ayakkabılarını çiğnediği seyircilerin fırtınalı dalgalarının arasından, Kızıldeniz'deki İbraniler gibi kaçar. Oysa yüksek sosyete mensupları, aksine, (öne doğru çıkıntılı balkonun arkasına düşen) localarında, sanki bir duvarı olmayan, havaya asılı küçük salonlarda veya altın yaldız çerçeveli aynalardan, kırmızı koltuklardan rahatsız olmadan bir Bavyera kreması yemeye gidilen, Napoliten tarzında döşenmiş küçük cafe'lerde otururmuş gibi oturdukları için, bu opera sanatı tapınağını taşıyan sütunların yaldızlı gövdelerine ellerini kayıtsızca dayadıkları için, localara hurma ve defne dalları uzatan iki heykelin adeta kendilerine sundukları aşırı saygıdan etkilenmedikleri için, oyunu dinlemek üzere zihni serbest olabilecek tek kişiler onlardı – tabii bir zihinleri olsaydı.

Başlangıçta sadece puslu karanlıklar vardı; bu karanlığın içinde birdenbire, görmediğimiz değerli bir taşın ışıltısı gibi, iki ünlü gözün parıltısıyla veya kendisi görünmeyen bir hanımın, "İzin veriniz Monsenyör, pardösünüzü alayım!" diye haykırdığı Aumale Dükü'nün, siyah fon üzerindeki bir IV. Henri madalyonunu çağrıştıran eğik başıyla karşılaşıyordu insan; prens, "Çok rica ederim Madame d'Ambresac, hiç olur mu?" diye cevap veriyordu. Madame dAmbresac bu hafif itiraza rağmen pardösüyü alıyor ve bu şeref herkesi kıskandırıyordu.

Ama diğer localarda, hemen her yerde, bu karanlık diyarda yaşayan beyaz tanrıçalar, koyu duvarlara sığınmışlardı; görünmezdiler.[6] Bununla birlikte, temsil ilerledikçe, belli belirsiz bir insan şekline bürünen çizgileri, süsledikleri karanlığın derinliklerinden, usulca birbiri ardına beliriyor, ışığa yaklaştıkça, yarıçıplak bedenleri su yüzüne çıkıyor, dikey bir sınırda, alacakaranlık yüzeyde duruyordu; parlak çehreleri, tüylü

yelpazelerinin güleç, köpüklü, hafif dalgalanmalarının ardından, inciler serpiştirilmiş, sanki dalgalar tarafından kıvrılmış kızıl saçlarının arasından görünüyordu; sonra ön koltuklar başlıyordu: deniz tanrıçalarının, sıvı, düz yüzeydeki berrak, yansıtıcı gözlerinin yer yer sınır olarak belirdiği karanlık ve saydam krallıktan ebediyen ayrılmış ölümlüler ülkesi. Kıyıdaki açılır kapanır koltuklar, ön koltuklardaki canavar şekilleri, bu gözlerde salt optik yasalara ve gelme açılarına göre yansıyordu; dış gerçekliğin iki kesimi vardır ki, son derece basit de olsa, bizimkine benzer bir ruha sahip olmadıklarını bildiğimizden, onlara bir tebessüm, hattâ bir bakış yöneltmeyi anlamsız buluruz: bunlar, madenler ve ilişkide bulunmadığımız insanlardır. Oysa sınırın berisinde, kendi diyarlarında, denin ışıltılı kızları, sık sık gülümseyerek derinliklerin girinti çıkıntılarına asılı, sakallı yüzücülere veya başı dalgaların getirip bıraktığı parlak bir yosunla süslü, parlak, düz bir çakıl taşı, gözleriyse neceftaşından tekerler biçimindeki, suda yaşayan bir yarı-tanrıya dönüyorlardı. Onlara doğru eğilip şekerleme ikram ediyorlardı; bazen sular aralanıyor, geç kalmış, şaşkın bir Nereid, gülümseyerek karanlığın derinliklerinden çıkıp geliyordu; sonra, gösteri bittiğinde, artık kendilerini yüzeye çekmiş olan melodik mırıltıları tekrar işitme umudu kalmadığında, kız kardeşler hep birlikte dalarak gecenin içinde kayboluyordu. İnsanoğlunun eserlerini görme kuruntusunun, meraklı tanrıçaları eşiğine getirdiği, yaklaşılması imkânsız bütün bu barınakların arasında en ünlüsü, Guermantes Prensesi'nin locası namıyla bilinen loş kütleydi.

Prenses, küçük tanrıların oyunlarını uzaktan denetleyen yüce bir tanrıça gibi, mahsus biraz geride, yanlamasına konmuş, mercan kayası gibi kıpkırmızı bir kanepenin üzerinde oturuyordu; yanındaki, muhtemelen ayna olan geniş, camsı yansıma, suların göz-kamaştırıcı billurunda bir ışının böldüğü, dik, karanlık ve sıvı bir bölgeyi hatırlatıyordu. Kimi deniz çiçekleri gibi hem tüy, hem taç olan, iri, beyaz, kanat gibi havlı bir çiçek, prensesin alnından aşağı, bir yanağı boyunca inmekte, yanağın kıvrımını cilveli, sevdalı, canlı bir kıvraklıkla izleyerek, adeta bir masal kuşunun yuvasındaki pembe bir yumurta gibi, yanağı yarı yarıya örtmekteydi. Prensesin saçlarının üzerinde, kaşlarına kadar inen, sonra daha aşağıda, boğazının hizasında devam eden, kimi güney denizlerinden çıkan beyaz deniz kabuklarından ve aralarına serpiştirilmiş incilerden oluşan bir file vardı; dalgaların arasından yeni çıkmış bu deniz mozaiği arasıra karanlığa gömülüyor, o zaman

bile, prensesin gözlerindeki parıltılı hareket, derinliklerden bir insan varlığını haber veriyordu. Prensesi alacakaranlığın diğer dilberlerinden çok daha üstün kılan güzellik, bütünüyle ve tek başına, somut olarak ensesinde, omuzlarında, kollarında, endamında yer almıyordu. Ama endamının o harikulade, tamamlanmamış çizgisi, kesin bir hareket noktasıydı; göz bu kaçınılmaz başlangıcı, olağanüstü güzellikte, ideal bir figürün koyu karanlıkta yansıyan hayaleti gibi, kadının etrafına dolanan, görünmez çizgiler halinde uzatmaktan kendini alamıyordu.

Yanımda oturan kadın, birlikte olduğu adama, "Guermantes Prensesi," dedi, prenses unvanının gülünçlüğünü belirtmek için p'nin üstüne basa basa. "İnciden yana cimrilik etmemiş. Bana öyle geliyor ki, benim o kadar çok incim olsa, böyle sergilemezdim; biraz görgüsüzce buluyorum."

Bu arada, salonda kimler var diye bakan herkes, prensesi görüp tanıdığında, kalbinde güzelliğin meşru tahtının yükselişini hissediyordu. Gerçekten de, Lüksemburg Düşesi'nin, Mme de Morienval'in, Mme de Saint-Euverte'in ve daha birçoklarının yüzünü tanımak, iri, kırmızı bir burnun bir tavşan dudağına veya kırışık yanakların, ince bir bıyığa yakınlığı sayesinde mümkündü. Aslında bu hatlar kendi başlarına da büyüleyiciydiler; çünkü bir yazının itibari değerine sahiptiler sadece ve ünlü, saygı uyandıran bir ismi ifade ediyorlardı; ama aynı zamanda, çirkinliğin aristokrat bir yanı bulunduğu, soylu bir hanımın yüzü, seçkin olduktan sonra, güzel olmasa da olur fikrini de uyandırıyorlardı. Ne var ki prenses, tıpkı resimlerini isimlerinin harfleriyle değil, kendi başına güzel bir şekille, bir kelebekle, bir kertenkeleyle, bir çiçekle imzalayan kimi ressamlar gibi, locasının köşesine, harikulade bir vücut ve yüz şekliyle imzasını konduruyor, böylece güzelliğin, imzaların en soylusu olabileceğini kanıtlıyordu; çünkü tiyatroya, sair zamanlarda yakın çevresini oluşturan kişilerden başka kimseyi getirmeyen Mme de Guermantes'in varlığı, aristokrasi meraklılarının gözünde, locasının oluşturduğu, adeta prensesin Münih ve Paris'teki saraylarında sürdürdüğü özel, kendine has hayatın bir sahnesini canlandıran tablonun gerçekliğinin en güvenilir belgesiydi.

Hayalgücümüz, daima istenenden farklı bir şey çalan bozuk bir laternaya benzediği için, Guermantes-Bavyera Prensesi'nden sözedildiğini her duyduğumda, içimde kimi XVI. yüzyıl eserlerinin hatırası sesini yükseltmişti. Şimdi, kendisini fraklı, şişman bir

beyefendiye şekerleme ikram ederken görünce, onu bu hatıradan arıtmam gerekiyordu. Tabii ki prensesin ve misafirlerinin başkalarına benzer yaratıklar olduğu sonucunu katiyen çıkarmıyordum bundan. Oradaki hareketlerinin sadece bir oyun olduğunu gayet iyi anlıyordum; (kuşkusuz önemli kısmını burada yaşamadıkları) gerçek hayatlarının sahnelerine bir giriş mahiyetinde, benim bilmediğim kurallar gereği, aralarında kararlaştırarak şekerleme ikram eder, ikramı reddeder gibi yapıyorlardı; bu jest, parmak ucunda bir eşarbın etrafında dönen bir balerinin hareketi gibi anlamını kaybetmiş, önceden belirlenmişti. Kimbilir, belki de şekerlemeleri ikram ettiği sırada Tanrıça alaylı bir tonda (gülümsediğini görüyordum çünkü), "Şekerleme alır mıydınız?" diyordu. Benim için ne önemi vardı? Bir tanrıçanın bir yarı-tanrıya söylediği bu sözlerdeki kasıtlı düzlükte, Merimee ya da Meilhac tarzı, çok hoş bir incelik bulabilirdim; yarı-tanrıysa, her ikisinin de şüphesiz gerçek hayatlarına dönecekleri âna bıraktıkları yüce düşünceleri bilerek bu oyuna katılıyor ve aynı esrarengiz muziplikle, "Evet, bir kiraz alırım," diye cevap veriyordu belki. Bu konuşmayı, Yeni Sosyete Güzelinin Kocası'nın bir sahnesini dinler gibi, kulaklarımı dört açarak dinlerdim; bu oyunda benim için çok bildik olan, Meilhac'ın istese fazlasıyla yer verebileceği şiirselliğin, yüce düşüncelerin bulunmayışı, bana kendi başına bir zarafet, klasik bir zarafet gibi geliyor, bu yüzden daha da esrarengiz ve daha eğitici görünüyordu.

"Şu şişman adam Ganançay Markisi," dedi komşum, bilgiç bir tavırla; arkasında fısıldanan ismi yanlış duymuştu.

Palancy Markisi, boynunu uzatmış, başı eğik, iri, yusyuvarlak gözü monoklünün camına yapışmış, ağır ağır saydam karanlığın içinde hareket ediyor, bir akvaryumun cam duvarının ardında yüzen, meraklı seyirci kalabalığından bihaber bir balık gibi, ön koltuklardaki seyircileri görmüyordu. Arasıra bütün haşmetiyle durup nefes alıyordu; kendisini görenlerin, onun acı mı çektiğini, uyuduğunu mu, yüzdüğünü mü, yumurtladığını mı, yoksa sadece nefes mi aldığını anlamaları imkânsızdı. Kimseye ona özendiğim kadar özenmiyordum; çünkü tavırlarından locaya alışık olduğu belliydi, prensesin kendisine şekerlemeleri uzatmasına kayıtsızca izin veriyordu; bunun üzerine prenses ona güzel gözleriyle bir bakış fırlatıyordu; adeta bir elmasın içine oyulmuş olan bu gözler, böyle anlarda sanki zekâ ve dostlukla akışkanlaşıyorlar, ama aralarda, salt

maddi güzelliklerine, madenî parıltılarına indirgenmiş haldeyken, en ufak bir refleksle hafifçe oynadıklarında, insanlıkdışı, yatay ve muhteşem alevleriyle parterin derinliklerini tutuşturuyorlardı. Bu arada, Berma'nın Phaidra 'dan oynayacağı sahne başlamak üzere olduğundan, prenses locanın ön tarafına geldi; o zaman, geçtiği farklı ışık bölgesinde, sanki kendisi de bir tiyatro görüntüsüymüş gibi, kıyafetinin yalnız renginin değil, dokusunun da değiştiğini gördüm. Artık sular diyarına ait olmayan, suyu çekilmiş, yüze çıkmış locada prenses bir Nereid olmaktan çıkıp Zaire veya Orosmane rolünde harika bir trajedi oyuncusu gibi mavi-beyaz bir türbanla göründü; sonra, ilk sıraya oturduğunda, yanaklarının pembe sedefini şefkatle sarmalayan masalkuşu yuvasının, yumuşacık, parlak, kadife gibi, dev bir cennetkuşu olduğunu gördüm.

Bu arada bakışlarım Guermantes Prensesi'nin locasından, ufak tefek, kötü giyimli, çirkin, gözleri çakmak çakmak bir kadına çevrildi; yanındaki iki gençle birlikte birkaç koltuk öteme oturdular. Sonra perde kalktı. Tiyatro sanatı ve Berma'ya karşı bir zamanlar beslediğim duygulardan geriye hiçbir şey kalmadığını, ister istemez hüzünlenerek farkettim; o zamanlar, seyretmek için dünyanın öbür ucuna gidebileceğim müthiş olayın hiçbir ayrıntısını kaçırmamak için zihnimi hazır tutardım, tıpkı gökbilimcilerin bir kuyruklu yıldızı veya bir tutulmayı ayrıntılarıyla gözlemek amacıyla Afrika'ya, Antiller'e yerleştirdikleri hassas levhalar gibi; o zamanlar, bir bulut (sanatçının keyifsizliği, seyirciler arasında çıkan bir olay), temsilin en yoğun şekliyle gerçekleşmesini engeller diye tir tir titrerdim; o zamanlar bir sunak gibi Berma'ya adanmış olan tiyatroya gitmesem, temsili en iyi koşullarda seyretmiş saymazdım kendimi; o tiyatroda bana öyle gelirdi ki, sanatçının bizzat atadığı beyaz karanfilli kontrolörler, kötü giyimli insanlarla dolu parterin üzerindeki nefin oturtmalığı, üzerinde Berma'nın fotoğrafı olan programı satan görevli kızlar, meydandaki kestane ağaçları, bütün bu dostlarım, o zamanki duygularımın, Berma'yla ayrılmaz bir bütün olarak gördüğüm sırdaşları, Berma'nın küçük kırmızı perdenin altındaki görüntüsünün, ikinci planda da olsa, birer parçasıydılar. O zamanlar Phaidra, "İfşaat Sahnesi", Berma, benim gözümde mutlak bir varlığa sahiptiler. Gündelik yaşayışlar dünyasının gerisinde yer alıyorlar, kendi başlarına var oluyorlardı; benim onlara doğru gitmem gerekiyordu; onları elimden geldiğince anlamaya çalışacak, gözlerimi, ruhumu, iyice açsam da, çok azını

sindirecektim. Ama hayat öyle güzel geliyordu ki bana! Benim kendi hayatımın değersizliği hiçbir önem taşımıyordu; çünkü tıpkı giyinirken, çıkmak üzere hazırlanırken harcadığımız anlar gibi, onun ötesinde, daha somut olan, yaklaşılması zor ve bütünüyle ele geçirilmeleri imkânsız bu gerçekler, Phaidra ve Berma'nın okuma üslubu, mutlak bir biçimde vardılar. O zamanlar, günün ve belki de gecenin herhangi bir ânında zihnim tahlil edilmiş olsa, hatırı sayılır miktarda bulunacak olan bu tiyatro sanatında yetkinlik üzerine tahayyüllerimle dolup taşıyordum, kendi elektriğini üreten bir pil gibiydim. Ve öyle bir an gelmişti ki, hasta hasta, öleceğimi düşünerek bile olsa, gidip Berma'yı seyretmem şart olmuştu. Oysa şimdi, tıpkı uzaktan bakılınca laciverttaşından oluşmuş gibi görünen, ama yakınma gelince bütün nesnelerle aynı sıradan görüş alanına giren bir tepe gibi, bütün bunlar mutlakların dünyasından çıkmış, diğerlerine benzer şeyler haline gelmişti; ben orada bulunduğum için onlarla tanışıyordum; sanatçılar benim tanıdığım insanlarla aynı türden, Phaidra'nın mısralarını mümkün olduğu kadar iyi ifade etmeye çalışan insanlardı; mısralarsa, artık her şeyden ayrı, yüce ve özel bir tür oluşturmuyordu; iç içe bulundukları muazzam Fransızca mısralar malzemesinin içine tekrar karışmaya hazır, oldukça başarılı mısralardılar. İnatçı ve etkili arzumun nesnesi yok olduğu halde, yıldan yıla değişen, bende, şiddetli, tehlikeye kayıtsız bir tepki yaratan, sabit bir tahayyüle olan eğilimim devam ettiği için, iyice derin bir hayal kırıklığı yaşıyordum. Hasta olduğum halde Elstir'in bir tablosunu, gotik bir duvar halısını görmek üzere bir şatoya gittiğim gece, Venedik'e gideceğim güne, Berma'yı seyretmeye gittiğim güne, Balbec'e doğru yola çıktığım güne o kadar çok benziyordu ki, fedakârlığımın o andaki nesnesine kısa bir süre sonra kayıtsız kalacağımı önceden hissediyor, şu anda uğruna onca uykusuz geceye, onca sancılı krize katlanmaya razı olduğum bu tabloya, bu duvar halılarına, ileride, çok yakınından geçsem bile, bakmayacağımı seziyordum. Çabamın ne kadar boş olduğunu, nesnesinin değişkenliğinden anlıyor, hiç ihtimal vermediğim halde ne kadar muazzam bir çaba olduğunu görüyordum; tıpkı nevrozlu bir hastaya yorgun olduğu söylendiğinde, yorgunluğunun iki kat artması gibi. Bu arada hayallerim, kendilerine bağlanabilecek her şeye itibar ediyordu. Daima belirli bir tarafa yönelen, aynı hayalin etrafında yoğunlaşan en tensel arzularımda bile, esas hareket ettirici güç, bir fikirdi; uğruna hayatımı feda edebileceğim bu fikrin tam kalbindeyse,

Combray'deki bahçede kitap okuduğum öğleden sonraların tahayyüllerinde olduğu gibi, mükemmeliyet fikri bulunuyordu.

O zamanlar Arikia'nın, Ismene'nin, Hippolytos'un konuşma ve oyunlarında dikkatimi çeken haklı sevgi veya öfke ifadelerine karşı beslediğim hoşgörüden yoksundum şimdi. Sanatçılar – yine aynı sanatçılar oynuyordu– yine eskisi gibi zekice, kâh okşar gibi bir ses tonuyla veya hesaplı bir belirsizlikle konuşuyor, kâh jestlerine trajik bir şiddet veya yalvaran bir yumuşaklık katıyorlardı. Tonlamaları, sese, "Yumuşa, bülbül gibi öt, okşa" veya aksine, "Çok öfkelen" diye komut veriyor ve taşkınlıklarıyla onu da alıp götürmek için sesin üzerine atılıyorlardı. Ama ses, onların üslûbunun dışında ve asi olduğundan, maddi kusurları veya güzellikleriyle, gündelik bayağılığı veya yapmacıklığıyla, yenilmez biçimde, sanatçının doğal sesi olmayı sürdürüyor, söylenen mısralardaki duygunun değiştirmediği bir akustik veya sosyal olgular bütünü sergiliyordu.

Aynı şekilde sanatçıların jestleri de, kollarına, peploslarına, "Görkemli olun," diyordu. Ne var ki boyun eğmeyen kollar, omuzla dirseğin arasında, rolden hiç haberi olmayan bir kasın şişmesine izin veriyorlardı; her günkü hayatın anlamsızlığını ifade etmeyi, Racine'e özgü nüansların yerine kas bağlantılarını açığa çıkarmayı sürdürüyorlardı; kolların kaldırdığı giysilerin kıvrımları, sadece dokumanın ruhsuz esnekliğinin yerçekimi yasasıyla çekiştiği bir düşey çizgiye göre düşüyordu tekrar. O sırada, yanımdaki ufak tefek hanım haykırdı:

"Bir tek alkış yok! Giyinip kuşanmış da! Ama çok yaşlanmış, oynayamıyor artık; insan bu durumda kenara çekilir artık."

Etraftakilerin "Şşt" sesleri üzerine, yanındaki iki genç, kadını sakinleştirmeye çalıştılar; öfkesi artık sadece gözlerinden fışkırıyordu. Zaten bu öfke ancak başarıya, şöhrete yönelebilirdi; çünkü onca para kazanan Berma borç içinde yüzüyordu. İş randevularına da, arkadaş randevularına da gidemediğinden, bütün sokaklarda randevusunu iptal etmek için koşuşturan üniformalı uşakları, otellerde önceden ayırtılmış, hiç gidip kalmadığı daireleri, köpeklerini yıkamak için dünya kadar parfümü, bütün yönetmenlere vazgeçtiği işler için ödenecek tazminat borcu vardı. Daha büyük masraflar olmasa, Kleopatra kadar şehvetli de olmadığından, telgraf ve kiralık faytonlarla eyaletleri, krallıkları yiyip bitirmenin yolunu bulurdu. Ama ufak tefek hanım, şansı yaver

gitmemiş bir oyuncuydu ve Berma'ya ölümcül bir nefret besliyordu. Berma sahneye yeni çıkmıştı. O sırada –ne mucize!– tıpkı gece öğrenmek için boş yere uğraştığımız dersleri, uyuyup uyandıktan sonra içimizde bulmamız, ezbere bilmemiz gibi, tıpkı hafızamızın tutkulu bir çabayla arayıp bulamadığı ölülerin yüzlerini, onları düşünmediğimiz bir anda, hayattaki canlılıklarıyla gözlerimizin önünde bulmamız gibi, Berma'nın, özünü kavrayabilmek için hırsla çabaladığım zaman benden kaçmış olan yeteneği, şimdi, yıllarca unutulduktan sonra, bu kayıtsızlık ânında, bir gerçek olarak apaçık ortaya çıkıp beni zorla kendine hayran ediyordu. Bir zamanlar, bu yeteneği soyutlayabilmek için, duyduklarımdan rolün kendisini ayıklıyordum bir anlamda; Phaidra'yı oynayan bütün sanatçıların ortak paydası olan bu rolü bütünden çıkarabilmek, böylece geride Mme Berma'nın yeteneğini tortu halinde bulabilmek için, onu önceden iyice incelemiştim. Ama benim rolün dışında aradığım bu yetenek, onunla yekvücuttu. Aynı şekilde büyük bir müzisyen de (Vinteuilde böyle piyano çalarmış) öyle büyük bir piyano virtüözüdür ki, sanatçının piyanist olup olmadığını bile bilemeyiz; çünkü (yer yer parlak gösterilerle taçlanmış parmak ustalıklarına yer vermediğinden, en azından ne düşüneceğini bilemeyen dinleyicinin yeteneği somut gerçekliğiyle, elle tutulur halde bulduğunu zannettiği nota patlamalarını araya sokmadığından) çalışı o kadar saydamlaşmış, yorumladığı şeyle o kadar dolmuştur ki, piyanistin kendisini göremeyiz, o, bir şahesere açılan bir pencereden ibarettir artık. Arikia'nın, İsmene'nin, Hippolytos'un seslerini, mimiklerini, görkemli veya zarif bir süs gibi çevreleyen amacı ayırt edebilmiştim; ama Phaidra bu amacı içselleştirmişti; zihnim tamamen sindirilmiş, dışa taşmayan bu buluşları, bu oyunları üslubunun düz yüzeyinde, cimri sadeliğinde yakalayamamış, içinden çekip çıkaramamıştı. Berma'nın, içinde bir nebze olsun cansız ve zihne karşı gelen madde kalmamış olan sesi, çevresinde bir gözyaşı bolluğu barındırmıyordu, oysa Arikia'nın, İsmene'nin mermerden seslerine işleyemeiniş olan gözyaşları, sesin üzerinden sel gibi akıyordu; tıpkı kemanının çok güzel bir tınısı olduğunu söylerken fiziksel bir özelliğini değil, ruh yüceliğini övdüğümüz büyük bir kemancının çalgısı gibi, Berma'nın sesi de, en ufak hücrelerine varıncaya kadar, zarif bir esneklik kazanmıştı ve tıpkı antik dünyada kaybolan bir superisinin yerinde, cansız bir pınar olması gibi, ayırt edilebilen, somut bir amaç, tuhaf, yerli yerinde ve soğuk duruluktaki bir tınıya dönüşmüştü. Berma'nın,

sanki mısraların, tıpkı dudaklarının arasından sesini çıkardıkları gibi, taşan suyun sürüklediği yapraklar misali göğsünün üzerine kaldırdığı kolları; sahnedeki tavrı, ağır ağır oluşturduğu, daha da değiştireceği, arkadaşlarının jestlerinde izi görülen düşüncelerden farklı derinlikte, ancak iradi kökenini kaybetmiş düşüncelerden, bir tür parıltının içinde erimiş, bu parıltının içinde, Phaidra'nın kişiliğinin çevresinde kapsamlı, karmaşık, ama büyülenmiş seyircinin, sanatçının başarısı değil, hayatın verisi olarak algıladığı unsurları kıpraştıran düşüncelerden meydana gelen tavrı; hattâ bitkinlikleriyle, sadakatleriyle canlı varlıkları andıran, etrafında kırılgan, üşüyen bir koza gibi büzüldükleri yarı pagan, yarı Jansenci ıstırap tarafından dokunmuş gibi görünen o beyaz tüller; bütün bunlar, ses, tavırlar, jestler, tüller, mısra denen fikir bedenini (bu beden, insan bedeninin aksine ışık geçirmez bir engel değil, arınmış, ruhanileşmiş bir giysidir) sarmalayan fazladan örtülerden başka bir şey değildi; onu gizleyeceklerine, içinde eridikleri, aralarına yayılmış olan ruhu daha da muhteşem bir şekilde yansıtıyorlardı; bütün bunlar, yarısaydam hale gelmiş çeşitli maddelerin akışından başka bir şey değildi; bu maddelerin üst üste gelmesi sonucu, aralarından geçen, ortada hapsolmuş ışın, iyice çeşitlenerek kırılıyor, bir km gibi içine saplandığı alevli madde daha da genişliyor, değerleniyor, güzelleşiyordu. Yani Berma'nın yorumu, eserin etrafında, yine dehanın hayat verdiği ikinci bir eserdi.

Benim izlenimim, doğruyu söylemek gerekirse, eskisinden daha hoş olmakla birlikte, farklı değildi. Ne var ki, artık bu izlenimi tiyatro dehası konusunda önceden oluşmuş, soyut ve yanlış bir fikirle karşılaştırmıyor, tiyatro dehasının zaten bu olduğunu anlıyordum. Biraz önce, Berma'yı ilk seyredişimde haz alamayışımın sebebinin, tıpkı bir zamanlar Gilberte'le Champs-Elysees'de buluştuğumdaki gibi, ona fazlasıyla büyük bir arzuyla gitmem olduğunu düşünmüştüm. İki hayal kırıklığı arasındaki tek benzerlik belki de bu değildi; daha derin bir başka benzerlik daha vardı. Çok belirgin kişilikteki bir insan, bir eser (ya da bir yorum), bizde apayrı bir izlenim uyandırır. "Güzellik", "üslupta açıklık", "patetik" fikirlerini beraberimizde getirmişizdir; gerektiğinde bunları, kurala uygun bir yeteneğin, bir çehrenin sıradanlığında bulduğumuz yanılgısına kapılabiliriz; ama dikkatli zihnimiz, karşısında, kendisinde zihinsel karşılığı olmayan, içinden bilinmezi çekip çıkarması gereken bir şeklin ısrarını bulur. Tiz bir ses, tuhaf bir şekilde soru yüklü bir tonlama duyar. Kendi kendine sorar: "Bu

güzel mi? Bu hissettiğim şey, hayranlık mı? Renklilik, soyluluk, güç bu mu?" Kendisine tekrar cevap veren, tiz bir ses, garip şekilde sorgulayıcı bir tondur, tanımadığımız, son derece somut, "üslupta açıklık" için hiç boş yer bırakılmamış bir varlığın yarattığı despotça izlenimdir. Bu yüzden de, samimiyetle dinlediğimiz takdirde, bizi en çok hayal kırıklığına uğratan eserler, gerçekten güzel olanlardır; çünkü fikirler koleksiyonumuzda, özel bir izlenime karşılık olabilecek bir fikir yoktur.

Berma'nın oyunculuğu bana tam da bunu gösteriyordu. Soylu, zekice üslup, işte buydu. Açık, şiirsel, güçlü bir yorumun değerini şimdi anlıyordum; daha doğrusu, bu sıfatların verildiği şey buydu; ama mitolojiyle hiçbir ilgisi olmayan yıldızlara Mars, Venüs, Satürn adlarının verilmesi gibi. Bizler, bir dünyada hisseder, başka bir dünyada düşünür ve adlandırırız; iki dünya arasında bir uyuşma sağlayabilir, ama aradaki mesafeyi kapatamayız. Berma'yı sahnede ilk seyredişimde, biraz da bu mesafeyi, bu çatlağı aşmam gerekmişti; kulaklarımı dört açıp dinledikten sonra, "soylu yorum" ve "özgünlük" fikirlerine kavuşmakta biraz zorluk çekmiştim; ancak bir anlık bir boşluktan sonra alkışlamaya başlamıştım; alkışlar sanki izlenimlerimden, duygularımdan kaynaklanmıyordu da, ben onları önceden oluşmuş fikirlerime, "Nihayet Berma'yı seyrediyorum" düşüncesinin hazzına bağlıyordum. Belirgin biçimde kendine özgü bir insanla, bir eserle güzellik fikri arasındaki fark, aşk ve hayranlık fikirleriyle bunların bize hissettirdikleri arasında da, aynı boyutta mevcuttur. Bu yüzden de, onları tanıyamayız. Berma'yı seyretmek bana zevk vermemişti (Gilberte'i sevdiğim sıralar, onu görmenin zevk vermemesi gibi). Kendi kendime, "Demek ki ona hayran değilim," demiştim. Halbuki o sırada sanatçının oyunculuğunun derinliğine inmekten başka bir şey düşünmüyor, başka bir şeyle ilgilenemiyor, oyunculuğunun kapsadığı her şeyi alabilmek için zihnimi mümkün olduğunca açmaya çalışıyordum; şimdi hayranlığın zaten bu olduğunu anlamıştım.

Berma'nın yorumunun sadece ortaya koyduğu bu deha, Racine'in dehasından mı ibaretti gerçekten de?

Başta öyle zannettim; daha sonra yanıldığımı anladım. Phaidra'nın sahnelenen perdesi bittikten sonra, seyircilerin ısrarlı alkışları sırasında öfkeli yaşlı komşum minik bedenini dikleştirip yan dönerek yüz kaslarını dondurdu ve diğerlerinin alkışlarına katılmadığını göstermek ve onun sansasyonel bulduğu, ama

farkedilmeden geçip giden protestosunu daha da açıkça ortaya koymak amacıyla, kollarını göğsünde çaprazlamasına kavuşturdu. Phaidra 'dan sonraki oyun, yeni bir oyundu; eskiden olsa, ünlü olmadığından, bu temsilin dışında bir varlığı olmadığından, bana basit, sınırlı gelecek bir oyun. Öte yandan, bir şaheserin sonsuzluğunun, sahnenin uzunluğuyla ve özel bir olay için yazılmış bir oyun kadar iyi doldurduğu temsilin süresiyle sınırlandığını görmenin hayal kırıklığını yaşamıyordum. Sonra, seyircinin hoşlandığını hissettiğim, bir gün meşhur olacak her tirada, geçmişte sahip olamadığı ünün yerine gelecekte sahip olacağı ünü eklemeye başladım; bir şaheseri ilk ortaya çıkışındaki cılızlığıyla, hiç duyulmamış adı, sanki sonradan konmuş gibi, yazarın diğer eserleriyle yan yana, aynı ışıkta birbirine karışmış gibi görünmezken hayalimizde canlandırmak için gösterdiğimizin tersine bir zihinsel çaba gösteriyordum. Bir gün bu rol, sanatçının en güzel rolleri arasında sıralanacak, Phaidra'nın yanında yer alacaktı. Kendi başına herhangi bir edebî değeri olduğundan değil; Berma bu oyunda Phaidra'daki kadar muhteşem olduğu için. O zaman anladım ki, yazarın eseri, oyuncunun nazarında kendi başına pek bir önemi olmayan, kendi yorumlama şaheserini yaratmak için kullanacağı bir malzemeden ibarettir; tıpkı Balbec'te tanıştığım büyük ressam Elstir'in eşdeğerde iki tablosundan birinde özelliği olmayan bir okul binasını, ötekindeyse kendi başına bir şaheser olan bir katedrali konu alması gibi. Ressamın evleri, yük arabalarını, insanları, hepsini homojen hale getiren çarpıcı bir ışık oyununun içinde erittiği gibi, Berma da aynı şekilde erimiş, hepsi düzleştirilmiş veya vurgulanmış, vasat bir oyuncunun tane tane telaffuz edeceği kelimelerin üzerine uçsuz bucaksız korku, sevgi örtüleri seriyordu. Şüphesiz her kelimenin kendine ait bir tonlaması vardı ve Berma'nın söyleyişi, mısraların anlaşılmasını engellemiyordu. Bir kafiyeyi, yani aynı anda hem bir önceki kafiyeye benzeyen, hem de farklı, önceki kafiyenin yol açtığı, ama yeni bir fikrin çeşitliliğini getiren bir şey duyduğumuzda, biri düşünce, öbürü metrik olmak üzere iki sistemin üst üste bindiğini hissetmek, düzenli karmaşıklığın, güzelliğin ilk unsurlarından biri değil midir zaten? Ne var ki Berma kelimeleri, mısraları ve hattâ tiradları kendilerinden çok daha geniş bütünlüklerin içine sokuyordu; kelimelerin, bu bütünlüğün sınırında mecburen durmalarını, birbirlerinin yolunu kesmelerini görmek büyüleyiciydi; aynı şekilde bir şair de, kafiyeden önce, ağzından fırlayacak olan

kelimeyi bir an duraksatmaktan, bir müzisyen, librettonun çeşitli sözlerini, karşıtlıklar oluşturan, sürükleyici tek bir ritm içinde karıştırmaktan hoşlanır. Berma da, hem Racine'in mısralarına, hem de çağdaş yazarın cümlelerine o geniş ıstırap, soyluluk, tutku imgelerini sokmayı beceriyordu; bunlar onun şaheserleriydiler ve tıpkı farklı modellerle yaptığı portrelerde bir ressamı tanıdığımız gibi, bu imgelerde de Berma'yı tanımak mümkündü.

Artık bir zamanlar olduğu gibi, Berma'nın hareketlerini, bir an sonra kaybolan ve bir daha hiç tekrarlanmayan bir ışıkta yarattığı güzel bir renk oyununu durdurmayı, bir dizeyi yüz kere tekrarlatmayı istemiyordum. Eski dileğimin, şairin, trajedi oyuncusunun, yönetmen denilen büyük dekorasyon sanatçısının isteğinden daha talepkâr olduğunu anlıyordum; bir dizenin üzerine uçarak yayılan büyünün, sürekli değişen bu oynak jestlerin ve birbirini izleyen tabloların, tiyatro sanatının hedeflediği, geçip gidiveren sonuç, anlık amaç, devingen şaheser olduğunu ve fazlasıyla tutkun bir seyircinin dikkatinin, onu sabitleştirmek isterken bozacağını anlıyordum. Hattâ bir gün daha gelip Berma'yı tekrar seyretmek bile istemiyordum; ona doymuştum; oysa eskiden, hayranlığımın nesnesi ister Gilberte olsun, ister Berma, fazlasıyla hayran olduğum için kaçınılmaz biçimde hayal kırıklığına uğradığımda, bir gün önceki izlenimlerimin benden esirgediği hazzı, ertesi günkü izlenimlerimden, peşinen isterdim. Şimdi hissetmiş olduğum, belki daha verimli bir şekilde kullanabileceğim mutluluğu derinleştirmeye çalışmıyor, eski kolej arkadaşlarımdan bazıları gibi, "Bence Berma kesinlikle birinci," diyordum; bir yandan da, benim bu tercihimin, verilen bu "birinciliğin", beni ne kadar rahatlatsalar da, Berma'nın dehasını belki de pek yansıtmadığını belli belirsiz seziyordum. ikinci oyun başladığı anda, Mme de Guermantes'in olduğu tarafa baktım. Prenses, zihnimin boşlukta devam ettirdiği harikulade bir hareketle başını locasının arka kısmına çevirmişti; ayaktaki misafirler de kapıya dönüktü; oluşturdukları iki kordonun arasından, muzafferane güveni ve tanrıça ihtişamıyla, ama bu kadar gecikmiş olmanın ve herkesi temsilin ortasında ayağa kaldırmanın sahte ve gülümser mahcubiyetinden kaynaklanan, kendisine yabancı bir tatlılıkla, baştan aşağı beyaz muslinler içinde, Guermantes Düşesi locaya girdi. Doğru kuzinine yöneldi; ön sırada oturan sarışın bir gence eğilerek selâm verdi ve mağaranın dibinde yüzen kutsal deniz canavarlarına dönüp bu Jockey Kulübü yarı-tanrılarına –o anda yerinde olmayı en çok istediğim kişiler onları,

özellikle de M. de Palancy idi– kendileriyle on beş yıldır gündelik ilişki içinde olduğunu ima eden, teklifsiz bir dost selamı gönderdi. Dostlarına yönelttiği bu gülümser bakışın, tek tek hepsine elini uzatırken gözlerinde çakan mavi parıltının sırrını hissediyor ama çözemiyordum; bu bakışın prizmasını ayrıştırabilsem, kristallerini inceleyebilsem, o anda içinde görünen bilinmedik hayatın özünü ifşa edebilirdi belki. Guermantes Dükü, monoklünün neşeli yansımalarıyla, dişlerini açığa çıkaran gülüşüyle, karanfilinin, plili göğüslüğünün beyazlığıyla, kaşları, dudakları ve frakı onların ışığına yer açmak için aralanarak, karısını izliyordu; kendisine yer açan, kendisinden aşağıdaki deniz yaratıklarına, dimdik, başını kımıldatmadan, elini uzatıp omuzlarına bastırarak oturmalarını emretti ve sarışın gencin önünde yerlere kadar eğildi. Düşes, söylentiye göre "mübalağa"larıyla alay ettiği kuzininin (düşesin esprili, gayet ölçülü ve Fransız bakış açısından, Alman şiiri ve heyecanı, tereddütsüz bu nitelendirmeye dahil oluyordu) bu gece, düşesin "kostüm" dediği tuvaletlerinden birini giyeceğini tahmin etmiş ve prensese zevk konusunda bir ders vermek istemiş gibiydi. Prensesin başından boynuna kadar inen harikulade, yumuşak tüylerin, deniz kabuğu ve incilerden oluşan filesinin yerine, düşesin saçlarında sade bir sorguçtan başka şey yoktu; kemerli burnunun ve ileri çıkık gözlerinin üzerinde, sorguç, bir kuşun sorgucunu andırıyordu. Boynu ve omuzları, kuğu tüyünden bir yelpazenin dövdüğü kar gibi muslin dalgalarının içinden çıkıyordu, ama sonra, göğüs kısmında çubuk ve top biçiminde sayısız madenî ve elmas payetten başka süsü olmayan elbisesi, tam bir İngiliz titizliğiyle, vücudunu sımsıkı sarıyordu. Ama iki tuvalet birbirinden bu kadar farklı olduğu halde, prenses o âna kadar oturduğu koltuğu kuzinine verdikten sonra, her ikisinin de birbirlerine dönüp, karşılıklı birbirlerini takdir ettikleri görüldü.

Mme de Guermantes, belki ertesi gün, prensesin biraz fazla karmaşık saç modelinden sözederken hafifçe gülümseyecek, ama yine de fevkalade güzel bir saç tuvaleti olduğunu ifade edecekti mutlaka; kuzininin giyinme tarzını kendi zevkine göre biraz soğuk, biraz kuru, biraz terzice bulan prenses de, bu ciddi sadelikte fevkalade bir incelik bulacaktı. Zaten ikisinin arasındaki uyum, eğitimlerinin kesin olarak belirlenmiş evrensel kütleçekimi, yalnız kıyafetlerindeki değil, tavırlarındaki zıtlıkları da gideriyordu. Hareketlerindeki zarafetin ikisi arasına gerdiği görünmez, mıknatıslı çizgilerde prensesin açık yürekli doğallığı son nefesini veriyor, öte

yandan düşesin düzlüğü, bu çizgilere çekilip bükülüyor, tatlı ve büyüleyici oluyordu. Nasıl ki temsil edilmekte olan oyunda, Berma'nın ortaya koyduğu kişisel şiirselliği anlamak için, onun oynadığı ve bir tek onun oynayabileceği rolü herhangi başka bir oyuncuya vermek yeterliyse, aynı şekilde, gözlerini balkona kaldıran bir seyirci, iki locanın birinde, Morienval Baronesi'nin, Guermantes Prensesi'ninkine benzediğini zannettiği saç tuvaletiyle olsa olsa acayip, özentili ve görgüsüz göründüğünü, ötekinde de, Guermantes Düşesi'nin tuvaletlerini ve zarafetini taklit etmek için gösterdiği, hem sabır gerektiren, hem pahalıya patlayan çabanın, Mme de Cambremer'i, saçına dikine takılmış cenaze arabası sorgucuyla, ip cambazlığı yapan dimdik, kupkuru, sipsivri bir taşralı tiyatrocuya benzettiğini görebilirdi. Belki de Mme de Cambremer'in bu salonda yeri yoktu aslında; localar (aşağıdan bakıldığında, içlerine insandan çiçekler doldurulmuş, salonun ortasına kadife perdelerinin kırmızı bağcıklarıyla tutturulmuş iri sepetler gibi görünen üst kat locaları bile), yılın en gözde kadınlarıyla doluydu ve geçici bir manzara oluşturuyorlardı; bu manzara yakında ölümlerle, skandallarla, hastalıklarla, kavgalarla değişecekti, ama şu anda, dikkat, sıcak, başdönmesi, toz, zarafet ve sıkıntı sebebiyle kıpırtısızdı; geriye bakıldığında bir bombanın patlayışından veya bir yangının ilk alevinden önceki ânın göründüğü gibi, bilinçsiz bir bekleyişle ve sakin bir uyuşuklukla dolu, o sonsuz ve trajik ânı yaşıyordu.

Mme de Cambremer'in orada bulunmasının sebebi şuydu: Gerçek prenseslerin çoğu gibi snopluktan uzak olan Parma Prensesi, buna karşılık, gururla ve sanat sandığı şeylere düşkünlüğüne eşdeğer bir iyilik etme arzusuyla dolup taştığından, Mme de Cambremer gibi yüksek aristokratlar sosyetesine dahil olmayan, fakat prensesin hayır işleri bağlamında ilişkide bulunduğu kadınlara, birkaç loca tahsis etmişti. Mme de Cambremer, gözlerini Guermantes Düşesi'yle Prensesi'nden ayırmıyordu; kendileriyle aslında bir ilişkisi olmadığı için, selam koparmaya çalışıyormuş gibi görünme kaygısı olmadan, rahatlıkla bakabiliyordu. Oysa on yıldan beri, bitmez tükenmez bir sabırla gerçekleştirmeye çalıştığı tek amaç, bu iki soylu hanımefendinin evine kabul edilmekti. Amacına muhtemelen beş yıl içinde ulaşacağını hesaplamıştı. Ne var ki, affetmeyen bir hastalığa yakalanmıştı ve övündüğü tıp bilgisiyle hastalığının amansız olduğuna kanaat getirdiğinden, o kadar uzun süre yaşayamamaktan korkuyordu. Hiç değilse bu gece, tanımadığı bütün bu kadınların,

kendisini bir arkadaşlarının yanında göreceğini düşünmek onu mutlu ediyordu; Mme dArgencourt'un kardeşi, genç Beausergent Markisi, her iki çevreyle de ilişki içindeydi; ikinci çevrenin kadınları, birinci çevrenin kadınlarının gözü önünde, markinin varlığıyla fiyaka yapmaktan çok hoşlanırlardı. Marki, Mme de Cambremer'in arkasında, diğer localara göz atabilmek için yanlamasına yerleştirilmiş bir koltukta oturmaktaydı. Herkesi tanıyor, selam vermek için arkaya kaykılmış güzel endamının, sarışın, ince hatlı başının büyüleyici zarafetiyle dimdik bedenini hafifçe doğrultuyor, mavi gözlerinde bir tebessüm, hareketlerinde saygıyla karışık bir serbestlikle, bulunduğu eğik düzeydeki dikdörtgene, eski oymabaskıların kibirli, saraylı soylularını hatırlatan belirgin bir şekil çiziyordu. Sık sık bu şekilde Mme de Cambremer'le tiyatroya gitmeyi kabul ederdi; salonda da, çıkışta holde de, yiğitçe onun yanında durur, etraflarını saran daha sosyetik dostlarına selam vermekten kaçınır, beraberinde utanılacak kimseler varmışçasına, onları rahatsız etmek istemezdi. O sırada Guermantes Prensesi, Diana gibi güzel ve çevik, ardında harikulade bir mantonun eteğini sürükleyerek, bütün başların çevrilip bütün gözlerin (herkesinkinden çok da Mme de Cambremer'in gözlerinin) kendisini izlemesine sebep olarak yanından geçerse, M. de Beausergent, yanındaki hanımla konuşmaya dalar, prensesin göz kamaştırıcı, dostça selamına, zoraki, tutuk bir tavırla, samimiyeti geçici olarak rahatsızlık verebilecek birinin terbiyeli çekingenliği ve merhametli soğukluğuyla karşılık verirdi.

Mme de Cambremer, locanın prensese ait olduğunu bilmese bile, Mme de Guermantes'in, ev sahibesine karşı nezakette kusur etmemek için sahnedeki ve salondaki gösteriye fazladan bir ilgi göstermesinden, onun locada misafir olduğunu anlayabilirdi. Ama bu merkezkaç kuvvetle eşzamanlı, aynı nezaket arzusunun yol açtığı, tersine bir kuvvet, düşesin dikkatini kendi tuvaletine, sorgucuna, kolyesine ve prensese çevirmesine sebep oluyordu; düşes kendini prensese tabi, onun kölesi ilân eder gibiydi; sanki buraya sırf kuzinini görmeye gelmişti, locanın sahibinin keyfi başka bir yere gitmek istese, onu izlemeye hazırdı ve salonun geri kalanını, bakılacak tuhaf yabancılardan oluşmuş gibi görüyordu; oysa salonda çok sayıda dostu vardı ve başka haftalarda onların localarına misafir olur, onlara da aynı tekelci, göreci ve haftalık sadakati göstermekten geri kalmazdı. Mme de Cambremer bu gece düşesi gördüğüne çok şaşırmıştı. Düşesin Guermantes'tan çok geç

bir tarihte döndüğünü bildiğinden, hâlâ orada olduğunu zannediyordu. Ama Mme de Guermantes'in, Paris'te ilginç bulduğu bir gösteri olduğu zaman, avdan dönenlerle birlikte çay içtikten hemen sonra arabalarından birini hazırlatıp güneş batarken yola çıkarak alacakaranlık ormanı, sonra yolu geçip Combray'ye vardığını, oradan trene binip gece Paris'te olduğunu duymuştu. Mme de Cambremer, hayranlıkla, "Belki de Guermantes'tan özel olarak Berma'yı seyretmeye gelmiştir," diye düşünüyordu. Sonra da Swann'ın, M. de Charlus'yle ortak, muğlak jargonuyla, "Düşes Paris'in en soylu kimselerinden, en ince, en seçkin kaymak tabakasından biridir," dediğini hatırlıyordu. Guermantes, Bavyera ve Conde isimlerinden iki kuzinin hayatlarını ve düşüncelerini çıkartan bense (artık kendilerini görmüş olduğumdan çehreleri için aynı şeyi yapamıyordum), dünyanın en ünlü eleştirmeninden çok, onların Phaidra konusundaki yorumlarını merak ediyordum. Çünkü eleştirmenin yorumunda ancak zekâ bulabilirdim; benimkinden daha üstün, ama aynı türden bir zekâ. Oysa Guermantes Düşesi'yle Prensesi'nin ne düşündüğünü (düşünceleri, bu iki şiirsel yaratığın tabiatı konusunda benim için paha biçilmez bir belgeydi), isimleri aracılığıyla hayal ediyor, düşüncelerine akıldışı bir büyü atfediyordum; Phaidra konusundaki fikirlerinde, Guermantes tarafında dolaştığım yaz öğleden sonralarının büyüsünü bulmayı umuyordum, bir hummalının susamışlığı ve özlemiyle.

Mme de Cambremer, iki kuzinin ne tür tuvaletler giymiş olduklarını görmeye çalışıyordu. Ben kendi adıma, tuvaletlerinin kendilerine özgü olduğundan hiç kuşku duymuyordum; hem kırmızı yakalı veya mavi devrik yakalı üniformanın bir zamanlar sadece ve sadece Guermantes'lara ve Conde'lere ait olduğu şekilde, hem de, daha önemlisi, bir kuşun tüylerinin, güzelliğinin bir unsuru, bir süs olmasının yanısıra, bedeninin bir uzantısı oluşu gibi. Bu iki kadının tuvaletleri, bana iç faaliyetlerinin bembeyaz veya alacalı bir cisimleşmesi gibi görünüyordu; Guermantes Prensesi'nin yaptığı hareketleri gördüğümde, gizli bir düşünceye tekabül ettiklerinden şüphe etmediğim gibi, prensesin alnından aşağı inen tüylerin, düşesin göz kamaştırıcı, payetli korsajının bir anlamı olduğunu, sadece ona ait, anlamını merak ettiğim bir kişisel özellik olduğunu düşünüyordum; tavuskuşu Iuno'dan nasıl ayrılamazsa, cennetkuşu da bu kadınların birinden ayrılamaz gibi geliyordu bana; diğerinin payetli korsajını da, tıpkı Minerva'nın taşıdığı parlak, püsküllü aigis zırhı gibi, başka hiçbir kadın ele geçiremezdi. Gözlerimi, soğuk

alegorilerin resmedilmiş olduğu tavandan çok bu locaya çevirdiğimde, sanki her zaman var olan iri bulutların mucizevî biçimde yırtılması sayesinde, kırmızı bir tente altında, ışıklı, bulutsuz bir bölgede, göklerin iki direği arasında tanrılar meclisinin, insanların temsilini seyrettiğini görür gibi oluyordum. Bu anlık kutsamayı, tanrılar tarafından tanınmıyor olma hissinin verdiği huzurla karışık bir heyecan içinde seyrediyordum; düşes aslında bir kere kocasıyla birlikteyken beni görmüştü, ama şüphesiz hatırlamıyordu; ayrıca locadaki konumu sebebiyle koltuk seyircilerinin isimsiz, ortaklaşa kolonilerini seyrediyor olması da beni kaygılandırmıyordu; çünkü varlığımın onların arasında eridiğini mutlulukla hissediyordum. Birden, kırılma yasaları gereği, iki mavi gözün telaşsız akımında, bireysel varoluştan yoksun, tekhücreli bir hayvan olan benim bulanık şeklim, şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirdiği anda, bu gözlerin bir ışıkla aydınlandığını gördüm: Tanrıçayken kadına dönüşen ve birden bana bin kat daha güzel görünen düşes, locanın kenarına dayalı beyaz eldivenli elini bana doğru kaldırdı ve dostluk işareti olarak salladı; bakışlarım, prensesin gözlerinin alevleriyle, iradedışı akkoruyla karşılaştı; kuzininin kimi selamladığını görmek için gözlerini hareket ettirmesi, onun haberi olmadan gözlerin tutuşmasına yetmişti; beni tanımış olan kuziniyse, tebessümünün ışıltılı, tanrısal sağanağını üzerime yağdırdı.

Artık her sabah, düşesin çıkış saatinden epey önce çıkıp yolumu uzatarak onun genellikle indiği sokağın, köşesinde dikiliyor, düşesin geçeceği an yaklaştığında, dalgın bir tavırla, ters yöne bakarak yukarı doğru çıkıyor, kendisiyle aynı hizaya geldiğimizde, gözlerimi, sanki görmeyi hiç beklemiyormuşum gibi ona çeviriyordum. Hattâ ilk günler, kaçırırım korkusuyla evin önünde beklemiştim düşesi. Dış kapı her açıldığında (arka arkaya benim beklediğimden başka onca insan dışarı çıkarken), kapının sarsıntısı, kalbimde, dinmesi uzun zaman alan titreşimler halinde devam ediyordu. Tanımadığı büyük bir tiyatro oyuncusunu görmek için sanatçılar çıkışında "ağaç olan" hiçbir hayran, bir mahkûmu veya kahramanı aşağılamak ya da omuzlarında taşımak üzere bir araya gelmiş bekleyen, hapishanenin veya sarayın içinden her gelen seste, bekledikleri adamın çıkacağını zanneden hiçbir öfkeli veya tapınan kalabalık, benim bu soylu hanımefendinin çıkışını beklerken kapıldığım heyecanı duymamıştır; düşes, sade kıyafetiyle, (bir salona veya locaya girerkenki tavrından çok farklı olan)

yürüyüşündeki zarafetle, sabah gezintisini –benim gözümde dünyada gezinen başka kimse yoktu– bir zarafet şiri, güzel havanın en değerli süsü, en benzersiz çiçeği haline getirmeyi bilirdi. Ne var ki üç gün sonra, kapıcı çevirdiğim dolabı anlamasın diye çok daha uzağa, düşesin her zamanki güzergâhı üzerinde rasgele bir noktaya gittim. Tiyatroya gittiğim geceden önce, havanın güzel olduğu günlerde öğle yemeğinden önce böyle küçük gezintiler yapardım sık sık; yağmur yağdığı günler, hava biraz açılır açılmaz biraz yürümek üzere çıkardım; birdenbire, hâlâ ıslak olan, ışığın yaldızlı cilaya dönüştürdüğü kaldırımın üzerinde, güneşin yakıp sararttığı sisle altın tozu serpilmiş gibi parlayan bir kavşağın tanrısal ışıltısında, arkasında mürebbiyesiyle bir yatılı öğrenci veya beyaz kollu bir sütçü kız görürdüm; olduğum yerde donup kalır, şimdiden yeni bir hayata doğru atılan kalbimin üzerine elimi bastırırdım; (bazen peşinden gittiğim) genç kızın girip kaybolduğu kapıyı, sokağı, saati, hatırlamaya çalışırdım. Neyse ki okşanıp geçen, arayıp bulacağıma kendi kendime söz verdiğim bu görüntülerin geçiciliği, hafızama çakılmalarım engellerdi. Bunun bir önemi yoktu; hasta oluşuma, hâlâ oturup çalışma, bir kitaba başlama azmini gösteremeyişime daha az üzülürdüm; Paris sokaklarının da Balbec yolları gibi, Meseglise ormanlarında birden görüvermeyi o kadar istediğim, her biri bende, sadece kendisinin doyurabileceği kanısını uyandıran tensel bir arzu yaratan bu yabancı dilberlerle çiçeklenmiş olduğunu öğrendiğimden beri, dünya bana daha hoş, hayat daha ilginç geliyordu.

Operadan döndükten sonra, ertesi gün için, birkaç gündür tekrar görmeyi umduğum görüntülere, uzun boyuyla, sarı, kabarık saçlarıyla, kuzininin locasından bana gönderdiği tebessümdeki sevgi vaadiyle, Mme de Guermantes'ınkini de ekledim. Françoise'in tarifine göre düşesin izlediği yolu izleyecek, bu arada iki gün önce görmüş olduğum iki genç kızı tekrar görebilmek için bir okulla bir din dersinin dağılışını kaçırmamaya çalışacaktım. Ama bu arada, Mme de Guermantes'in pırıltılı gülümsemesini ve bende bıraktığı tatlı hissi arasıra hatırlıyordum. Ne yaptığımı pek bilmeden, (bir kadının, kendisine hediye edilen değerli taştan düğmelerin bir elbisenin üzerinde nasıl duracağına bakması gibi) bu hisleri, uzun zamandır beslediğim, Albertine'in soğukluğunun, Gisele'in vakitsiz gidişinin, ondan önce de, Gilberte'le kasıtlı ve fazla uzun süren ayrılığın serbest bıraktığı hayalperest düşüncelerin (mesela bir kadın tarafından sevilme, onunla ortak bir hayat yaşama

düşüncesinin) yanma yerleştirmeyi deniyordum; sonra bu düşüncelere iki genç kızdan birinin veya ötekinin suretini yaklaştırıyor, hemen ardından tekrar düşesin anısını uyarlamaya çalışıyorum. Bu düşüncelerin yanında, Mme de Guermantes'in Opera'daki anısı pek küçük bir şeydi, parıl parıl, upuzun bir kuyruklu yıldızın yanında ufak bir yıldızdı; üstelik Mme de Guermantes'ı tanımadan çok önce, bu düşünceleri çok iyi tanıyordum; anıya ise, aksine, bütünüyle sahip değildim; onu yakalayamadığım zamanlar oluyordu; içimde diğer güzel kadın suretleriyle aynı sıfatla gezinirken, sonra yavaş yavaş, kendisinden çok daha eski olan hayalperest düşüncelerimin tek ve kesin –diğer bütün kadın suretlerini dışlayan– çağrışımı haline geldiği saatlerde, onu en iyi hatırladığım bu birkaç saat içinde, bu anıyı tam olarak kavramaya çalışmalıydım; ama o sırada benim için ileride kazanacağı önemi bilmiyordum; Mme de Guermantes'la kendi içimde bir ilk randevu gibi hoştu sadece; bir ilk taslaktı, doğru olan, gerçek hayattan yola çıkarak yapılan, sahiden Mme de Guermantes olan tek taslaktı; oysa bu anı, kendisine dikkat etmeyi beceremeden elimde tutma mutluluğunu yaşadığım birkaç saat boyunca, beni büyülemiş olsa gerekti; çünkü sevda düşüncelerimin, o sırada henüz serbestçe, acele etmeden, yorulmadan, bir zorunluluk veya kaygı olmadan, dönüp dolaşıp geldiği yer, hep bu anıydı; daha sonra, bu düşünceler kendisini yavaş yavaş sabitleştirdikçe, onlardan daha fazla güç aldı, ama kendisi bulanıklaştı; kısa bir süre sonra da, artık bu anıyı bulamamaya başladım; tahayyüllerimde onu tamamen çarpıtıyor olmalıydım; çünkü Mme de Guermantes'ı her görüşümde, hayalimle gördüğüm arasında, her defasında farklı bir uçurum olduğunu farkediyordum. Tabii ki her gün Mme de Guermantes'in sokağın tepesinde belirdiği anda, hâlâ uzun boyunu, kabarık saçların altındaki aydınlık bakışlı çehreyi, orada bulunmama sebep olan bütün bu şeyleri görüyordum; buna karşılık, birkaç saniye sonra, beni oraya götüren bu karşılaşmayı beklemiyormuş gibi görünmek amacıyla gözlerimi başka bir yöne çevirmişken, aynı hizaya geldiğimiz anda düşese baktığımda gördüğüm şey, açık havadan mı, ergenlik sivilcelerinden mi kaynaklandığını bilmediğim, kırmızı beneklerle dolu, her gün şaşırmış gibi yaparak verdiğim, görünüşe bakılırsa hoşlanmadığı selamıma gayet soğuk, Phaidra gecesinin kibarlığından uzak bir karşılık veren, somurtkan bir yüzdü. Buna rağmen, iki genç kızın anısının sevda düşüncelerime egemen olmak için, eşit şansa sahip olmadan Mme

de Guermantes'in anısıyla mücadele ettiği birkaç günün sonunda, rakipleri elenirken sanki kendi kendine en çok ortaya çıkan, bu anı oldu; sonunda, netice itibarıyla hâlâ iradi biçimde, adeta bile isteye seçerek bütün sevda düşüncelerimi aktardığım, Mme de Guermantes'in anısı oldu. Din dersindeki kızları, sütçü kızı bir daha düşünmedim; bununla birlikte, sokakta aradığım şeyi, ne tiyatroda bir tebessümle vaat edilmiş sevgiyi, ne de sadece uzaktan öyle görünen silueti ve sarı saçlar altındaki aydınlık çehreyi bir daha bulmayı ummuyordum artık. Artık Mme de Guermantes'in nasıl biri olduğunu, onu nesinden tanıdığımı, sorsalar söyleyemezdim; çünkü görünümünün birer parçası olan elbisesi ve şapkası gibi, çehresi de her gün değişiyordu.

Günün birinde, karşıdan eflatun bir şapkanın altında, iki mavi gözün etrafına simetrik olarak yerleşmiş güzel hatlardan oluşan, burun çizgisi ortadan kalkmış gibi görünen yumuşak, parlak bir çehre gördüğümde, niçin mutlu bir sarsıntıyla, eve Mme de Guermantes'ı görmeden dönmeyeceğimi anlıyordum? Kestirme bir sokakta, lacivert bir berenin altında, profilden kuş gagasına benzer bir burun, delici bir gözün böldüğü kırmızı bir yanak çizgisi, bir Mısır tanrıçası misali belirdiğinde, niçin aynı bir gün önceki heyecanı yaşıyor, aynı kayıtsız tavrı takmıyor, aynı dalgın edayla gözlerimi başka yöne çeviriyordum? Bir defasında gördüğüm, sadece burnu kuş gagasına benzeyen bir kadın değil, adeta bir kuştu: Mme de Guermantes'in kıyafeti, beresine varıncaya kadar, kürktendi; hiç kumaş görünmediği için, kendinden, doğal bir kürkü varmış gibiydi; kalın, düz, pas rengi, yumuşak tüyleri kürkü andıran kimi akbabalar gibi. Bu doğal tüylerin ortasındaki küçük kafanın kuş gagası aşağı kıvrık, ileri çıkık gözleri delici ve maviydi.

Bir gün, saatlerce sokakta Mme de Guarmantes'ı göremeden bir aşağı bir yukarı dolaştıktan sonra, birdenbire, bu aristokrat ve gözde semtin iki konağı arasına gizlenmiş bir peynirci dükkânının dibinden, taze peynirlere bakmakta olan şık bir kadının bulanık ve yabancı yüzü beliriyor, ben bu çehreyi tanımaya vakit bulamadan, görüntünün geri kalanından daha büyük bir süratle bana ulaşan bir şimşek gibi, düşesin bakışı çarpıyordu beni; bir başka gün, kendisiyle karşılaşamadan saatler on ikiyi vurduğunda, daha fazla beklemenin bir anlamı olmadığını anlıyor, hüzne boğularak evin yolunu tutuyordum; hayal kırıklığıma gömülmüş halde, uzaklaşmakta olan bir arabaya görmeden bakarken, ansızın, bir

hanımın kapıdan çıkarken başıyla yaptığı işaretin bana yönelik olduğunu, yuvarlak bir şapkanın ya da uzun bir sorgucun altındaki gevşek ve solgun ya da aksine gergin ve canlı hatları, tanımadığımı zannettiğim bir yabancının çehresini oluşturan bu hanımın, selamına karşılık bile veremediğim Mme de Guermantes olduğunu anlıyordum. Bazen de düşesi, eve döndüğümde, kapıcı kulübesinin köşesinde, araştıran bakışlarından nefret ettiğim iğrenç kapıcı, kendisini hararetle selamlar ve şüphesiz "rapor" verirken buluyordum. Guermantes'ların bütün hizmetkârları, pencerelerdeki perdelerin arkasına gizlenip duyamadıkları bu konuşmayı korkudan titreyerek gözetlerlerdi; düşes bu konuşmaların ardından, kapıcının ele verdiği şu veya bu hizmetkârın izinlerini kısıtlamayı ihmal etmezdi.

Mme de Guermantes'in sunduğu onca farklı çehrenin, kıyafetinin bütününde kâh dar, kâh çok geniş, göreli ve değişken bir alan kaplayan çehrelerin birbiri ardına görünmesi sebebiyle, aşkım, tenin ve kumaşın bu değişen bölümlerinden birine veya , diğerine bağlı değildi; bu bölümler gününe göre başkalarıyla yer değiştiriyordu; düşes bunları neredeyse baştan aşağı değiştirip yenilese de heyecanım değişmezdi; çünkü onların ardında, yeni yakanın, yabancı yanağın ardında hep aynı Mme de Guermantes'in olduğunu hissediyordum. Benim sevdiğim, bütün bunları harekete geçiren görünmez insandı, oydu, düşmanlığı beni üzen, yaklaşması kafamı altüst eden, hayatını ele geçirmek, dostlarını kovmak istediğim kadındı. Mavi bir tüy taksa da, yüzü alev alev yansa da, hareketleri benim için önemini kaybetmezdi.

Benimle her gün karşılaşmanın Mme de Guermantes'in sinirine dokunduğunu kendim hissetmemiş olsam da, dolaylı olarak, bu sabah gezintilerine hazırlanmama yardım ederken Françoise'in yüzündeki soğukluktan, kınamadan ve acımadan anlardım. Eşyalarımı hazırlamasını söylediğim anda, yüzünün büzülmüş, bitkin çizgilerinde ters bir rüzgârın esmeye başladığını hissederdim. Françoise'in güvenini kazanmaya hiç kalkışmazdım; başaramayacağımı hissederdim çünkü. Bizlerin, annemle babamın ve benim başımıza gelebilecek her türlü tatsızlığı ânında bilirdi; sahip olduğu bu güç, benim için hep karanlık kalmıştır. Belki doğaüstü bir güç değildi, Françoise'a özel bilgi edinme yolları tarafından açıklanabilirdi; aynı şekilde, ilkel kabileler, kimi haberleri, postayla Avrupa kolonisine ulaşmalarından günlerce önce

öğrenirler; bu haberler kendilerine telepatiyle değil, tepeden tepeye, yakılan ateşler aracılığıyla aktarılmıştır. Aynı şekilde, benim gezintilerim konusunda da, belki Mme de Guermantes'in hizmetkârları, hanımlarının her gün beni yolunda bulmaktan bıktığını söylediğini duymuşlar ve bu sözleri Françoise'a aktarmışlardı. Evet, annemle babam benim hizmetime Françoise'dan başka birini verebilirlerdi, ama bundan ben kârlı çıkmazdım. Françoise bir bakıma diğerleri kadar hizmetkâr değildi. Hisleriyle, iyi kalpliliği ve merhametliliğiyle, sertliği ve kibirliliğiyle, kurnazlığı ve dar kafalılığıyla, beyaz teni ve kırmızı elleriyle, ailesi "hali vakti yerinde"yken varını yoğunu kaybedince kendisini çalıştırmak zorunda kalan köylü kızdı. Bizim evdeki varlığı, sayfiyenin yolcuya geldiği tersine bir yolculuk sayesinde bizim eve taşınmış olan bir kır havası ve bir çiftliğin elli yıl önceki sosyal hayatıydı. Tıpkı mahallî müzelerin vitrinlerinin, köylülerin bazı illerde hâlâ yaptığı, şeritli garip işlemelerle süslenmesi gibi, bizim Paris'teki dairemizi de, Françoise'in geleneksel ve yöresel bir duygudan kaynaklanan ve çok eski kurallara tabi olan sözleri süslerdi. Françoise çocukluğunun kiraz ağaçlarıyla kuşlarını, annesinin hâlâ görür gibi olduğu ölüm döşeğini, adeta renkli ipliklerle işlercesine resmetmeyi becerirdi. Ama bütün bunlara rağmen, Paris'te bizim hizmetimize girdiği anda, diğer katlardaki hizmetkârların fikirlerini, yorumlarım, yargılarını paylaşmaya başlamıştı –onun yerine başkası haydi haydi öyle yapardı bize göstermek zorunda olduğu saygının acısını çıkararak, dördüncü kat aşçısının hanımına söylediği edepsizce sözleri bize aktarırken öyle bir hizmetkâr tatmini duyuyordu ki, hayatımızda ilk defa, dördüncü kattaki iğrenç kiracıyla aramızda bir tür dayanışma hissediyor, belki gerçekten de efendi olduğumuzu düşünüyorduk. Françoise'daki bu kişilik değişimi belki de kaçınılmazdı. Bazı hayatlar o kadar anormaldir ki, zorunlu olarak kimi kusurlara yol açarlar, mesela kralın Versailles'da, dalkavukları arasında sürdüğü, bir firavun veya Venedik Dükü'nünki kadar garip hayat ve kralınkinden de öte, dalkavukların hayatı gibi. Hizmetkârlarınki, hiç şüphesiz daha da korkunç bir garipliktedir ve sadece alışkanlık bu garabeti bizden gizler. Ama ben, Françoise'ı kovsam bile, aynı hizmetkâra, daha da özel ayrıntılarda bile, mahkûm olurdum. Daha sonra başka çeşitli hizmetkârlar girdi hizmetime; geldiklerinde bütün hizmetkârların ortak kusurlarına zaten sahip oldukları gibi, benim yanımda da süratli bir değişim geçiriyorlardı. Saldırı yasaları karşı saldırı

yasalarına hükmettiğinden, kişiliğimin pürüzlerine takılıp yaralanmamak için hepsi kendi kişiliklerinin aynı yerinde aynı şekilde siperleniyor, buna karşılık, benim boşluklarımdan yararlanıp dolduruyorlardı. Ben bu boşlukların sebep olduğu çıkıntıları tanımadığım gibi, boşlukları da tanımıyordum; çünkü adı üstünde, boşluktular. Ne var ki hizmetkârlarım yavaş yavaş bozularak bu boşlukları bana öğrettiler. Onların hiç sektirmeden edindikleri kusurlardan, ben mizacımın değişmez kusurlarını öğrendim; onların kişiliği, bir anlamda kendi kişiliğimin negatifini gösterdi bana. Annemle ben, bir zamanlar hizmetkârlardan "Hizmetçi soyu, hizmetçi takımı" diye sözeden Mme Sazerat'yla çok alay etmiştik. Ama şunu itiraf etmem gerekir ki, Françoise'in yerine bir başkasının gelmesini istemeyişimin sebebi, o başkasının da aynı ölçüde ve kaçınılmaz biçimde genelde hizmetkârlar soyundan ve özelde benim hizmetkârlarım takımından olacağını bilmemdi.

Françoise'a dönecek olursak, hayatımda yaşadığım bütün onur kırıcı durumlarda, Françoise'in yüzünde taziyeler mutlaka önceden hazırdı; onun bana acımasına duyduğum öfkeyle, aksine bir başarı elde ettiğimi ileri sürmeye kalktığımda da, yalanlarım Françoise'in saygılı ama görünür şüpheciliğine ve yanılmazlığının kesin bilincine çarpıp dağılırlardı. Çünkü Françoise gerçeği bilirdi; susup gerçeği saklar ve sadece dudaklarını hafifçe oynatırdı; sanki ağzı doluymuş da, son bir lezzetli lokmayı yutuyormuş gibi. Gerçeği saklar mıydı? En azından ben uzun süre öyle sandım; çünkü o zamanlar, gerçeği başkalarından sözler aracılığıyla öğrenebileceğimizi sanıyordum hâlâ. Hattâ bana söylenen sözler, değişmez anlamlarını hassas zihnime öyle yerleştiriyorlardı ki, beni sevdiğini söyleyen birinin sevmediğine inanmam mümkün değildi; tıpkı Françoise'in, bir rahibin veya herhangi bir beyin, postayla sipariş verdiğimiz takdirde bize bütün hastalıklara karşı yüzde yüz etkili bir ilacı veya gelirimizi yüz katma çıkarmanın yolunu bedava gönderebileceğini gazetede okuduğunda, bundan kuşku duymaması gibi. (Buna karşılık, doktorumuz nezleye karşı en basit merhemi verecek olsa, daha büyük ıstıraplara o kadar dayanıklı olan Françoise, burnuna çekmek zorunda olduğu ilacın "burnunu kavurduğunu", ölümden beter olduğunu iddia ederek sızlanırdı.) Yine de, gerçeğin ortaya çıkması için söylenmesi gerekmediğine, sözleri beklemeden, hattâ hiç dikkate almadan, yüzlerce işarette, hattâ tabiattaki hava değişikliklerinin kişilikler dünyasındaki karşılığı olan kimi görünmez olaylarda bulmanın belki de daha muhtemel olduğuna

dair ilk örneği bana Françoise verdi; (bu örneği ancak ileride, bu eserin son ciltlerinde görüleceği gibi, benim için daha değerli birisi tarafından verilen ikinci ve daha ıstıraplı örnekten sonra anlayacaktım). Bunun böyle olduğunu tahmin etmem mümkündü belki; çünkü o zamanlar benim de gerçekle hiç ilgisi olmayan şeyler söylediğim, ama bir yandan da gerçeği bedenimin ve hareketlerimin iradedışı sayısız ifşaatıyla ortaya koyduğum olurdu sık sık (Françoise bunları çok iyi yorumlardı); tahmin etmem mümkündü belki, ama bunun için o sırada zaman zaman yalancı ve düzenbaz olduğumu bilmem gerekirdi. Oysa yalan ve düzen, herkeste olduğu gibi bende de, o kadar dolaysız ve olağan biçimde, savunma amacıyla, özel bir yarar sağlamak için ortaya çıkardı ki, güzel bir ideale saplanmış olan zihnim, kişiliğimin bu acil ve sözü edilmeye değmez görevleri gizlice yerine getirmesine izin verir, dönüp bakmazdı.

Françoise akşam bana sevecen davrandığında, odamda oturmak için izin istediğinde, sanki yüzü saydamlaşmış gibi gelirdi bana; içindeki iyiliği, samimiyeti görür gibi olurdum. Oysa, ancak daha sonra şahit olduğum boşboğazlık dönemleri olan Jupien'den, Françoise'in benim ciğeri beş para etmez biri olduğumu ve ona kötülük etmek için elimden geleni ardıma koymadığımı söylediğini öğrendim. Jupien'in bu sözleri, Françoise'la ilişkimin benim sık sık bakmaktan hoşlandığım, Françoise'in en ufak bir tereddüt geçirmeden beni taparcasına sevdiği ve övmek için hiçbir fırsatı kaçırmadığı suretinden o kadar farklı, bilinmedik bir renkteki suretini çıkarıverdi ki karşıma, bizim gördüğümüz şeklinden farklı olan tek şeyin maddi dünya olmadığını anladım; belki de her gerçeklik, bizim doğrudan algıladığımızı zannettiğimiz ve görünmeyen, ama etkili fikirler aracılığıyla oluşturduğumuz gerçeklikten aynı derecede farklıydı; tıpkı ağaçların, güneşin, gökyüzünün, bizimkilerden farklı yapıda gözleri olan veya bu görevi yerine getirmek için gözden başka organlara, ağaçlara, gökyüzüne ve güneşe görsel olmayan karşılıklar sağlayan organlara sahip varlıklar tarafından algılansalar, bizim gördüğümüz şekilde olmayacakları gibi. Jupien'in gerçek dünyaya ansızın açtığı bu çatlak, bu haliyle beni korkuttu. Üstelik bu, hiç umurumda olmayan Françoise'la ilgiliydi. Bütün sosyal ilişkilerde aynı şey geçerli miydi? Aşk için de geçerliyse, günün birinde bu beni nasıl bir umutsuzluğa sürükleyebilirdi? Geleceğin muamması buydu. O sırada sözkonusu olan Françoise'dı sadece. Jupien'e söyledikleri gerçek düşünceleri

miydi? Acaba sırf Jupien'le benim aramı açmak için, belki de kendisinin yerine Jupien'in kızını almayalım diye mi öyle söylemişti? Kesin olan bir şey vardı, o da Françoise'in beni sevdiğini mi, yoksa benden nefret mi ettiğini dolaysız ve emin bir şekilde öğrenmenin imkânsızlığını anlamış olmamdı. İşte bu şekilde, bir insanın benim zannettiğim gibi karşımızda meziyetleri, kusurları, tasarıları, bizim hakkımızdaki niyetleriyle (bir parmaklığın ardından bütün tarhlarını seyrettiğimiz bir bahçe gibi) açık seçik, kıpırtısız durmadığı; asla nüfuz edemediğimiz, doğrudan tanımanın mümkün olmadığı, hakkında, sözlerin ve hattâ hareketlerin yardımıyla, hepsi yetersiz, üstelik de birbiriyle çelişen çok sayıda sanıya kapıldığımız bir gölge, içinde kâh nefretin, kâh sevginin parladığını aynı gerçeklikle hayal edebileceğimiz bir gölge olduğu yolundaki fikri, bana ilk önce Françoise vermiş oldu.

Mme de Guermantes'ı gerçekten seviyordum. Tanrı'dan isteyebileceğim en büyük mutluluk, başına her türlü felâketi getirmesi, onun da, mahvolmuş, gözden düşmüş, beni ondan ayıran bütün imtiyazları kaybetmiş halde, oturacak evi de, kendisine selam veren bir tek kişi de kalmamışken, gelip bana sığınmasıydı. Bu sahneyi kafamda canlandırırdım. Havadaki veya kendi sağlığımdaki bir değişikliğin, çok eski izlenimlerin yazılı olduğu, unutulmuş bir tomarı bilincime çıkardığı gecelerde bile, içimdeki taze güçten yararlanacağıma, genellikle yakalayamadığım düşünceleri içimde çözmek için kullanacağıma, nihayet oturup çalışacağıma, yüksek sesle konuşmayı, hareketli, dışa dönük şekilde düşünmeyi, kısacası, nafile bir söylevi ve jestleri, sefalet içindeki düşesin, zıt şartlar sonucu zengin ve güçlü bir kişiye dönüşmüş olan bana gelip yalvardığı, kısır ve gerçekten uzak bir macera romanını tercih ediyordum. Bu şekilde saatler boyunca olaylar hayal ettikten, düşesi evimde ağırlarken söyleyeceğim cümleleri telaffuz ettikten sonra, durum değişmiyordu; ne yazık ki gerçekte sevmek üzere seçtiğim kadın, belki de herkesten fazla sayıda çeşitli üstünlükleri şahsında toplamış olan ve bu yüzden de gözünde en ufak bir itibar edinmeyi umut edemeyeceğim bir kadındı; çünkü soylu olmayan en zengin kişiden daha zengindi; üstelik kendine has cazibesiyle el üstünde tutuluyor, kraliçe muamelesi görüyordu.

Her sabah karşısına çıkmakla onu kızdırdığımı hissediyordum; ama iki üç gün kendimi tutup onu görmemeyi başarsam bile, benim için büyük bir fedakârlık olan bu mahrumiyeti Mme de Guermantes

farketmeyebilir veya benim irademden bağımsız herhangi bir engele yorabilirdi. Zaten yoluna çıkmaktan vazgeçmem için, kendimi gidemeyecek hale getirmem gerekirdi; çünkü onunla karşılaşmaya, bir an için dikkatinin nesnesi, selam verdiği kişi olmaya duyduğum o sürekli yenilenen ihtiyaç, onun canını sıkmanın üzüntüsünden daha güçlüydü. Bir süreliğine uzaklaşmam gerekirdi; buna cesaret edemiyordum. Arasıra düşünmüyor da değildim. O zaman Françoise'a bavullarımı hazırlamasını, sonra hemen ardından tekrar açmasını söylüyordum. Demode görünme korkusu ve taklit şeytanı, en doğal ve en kendinden emin şekilleri bile değiştirdiği için de, Françoise kızının lugatından bir kelime kullanarak benim çatlak olduğumu söylüyordu. Bu durum hoşuna gitmiyor, benim hep "sallantıda" olduğumu söylüyordu; çünkü Françoise çağdaşlarla rekabet etmek istemediği zamanlarda Saint-Simon'la aynı dili kullanırdı. Şunu da belirtmek gerekir ki, benim efendi gibi konuşmam, daha da hoşlanmadığı bir şeydi. Bunun doğal konuşma olmadığını ve bana yakışmadığını bilir, bunu "özenti size gitmiyor" diye ifade ederdi. Bir yere gideceksem, beni Mme de Guermantes'a yaklaştıracak bir yöne gitmeye cesaret edebilirdim ancak. İmkânsız bir şey değildi. Mme de Guermantes'tan kilometrelerce uzağa, ama onun tanıdığı birinin, düşesin ilişkilerinde zor beğenir biri olarak tanıdığı, beni takdir edecek birinin evine gitsem, sabahları sokakta, tek başıma, aşağılanmış, aktarmak istediğim düşüncelerden birinin bile asla ona ulaşmadığını hissederken olduğumdan daha yakın olmaz mıydım ona? Bu gezintilerim, yani yerimde saymalarım, sonsuza kadar, bana hiçbir yarar sağlamadan devam edebilirdi; oysa yanma gideceğim dostu ona benden sözedebilir, istediğim şeyi elde edemese bile, en azından ona bildirebilirdi; hiç değilse onun sayesinde, sırf düşese şu veya bu mesajı iletip iletemeyeceğini birlikte düşüneceğimiz için olsa bile, yalnız ve dilsiz hülyalarıma yeni, sözlü, etkin bir biçim verirdim, bu da bana bir ilerleme, neredeyse gerçekleşme gibi gelirdi. Onun bir "Guermantes" olarak sürdüğü esrarengiz hayatta yaptıklarına, yani sabit tahayyüllerimin nesnesine müdahale etmek, dolaylı bir yoldan, adeta bir kaldıraç kullanır gibi, düşesin konağına, davetlerine gidebilen, onunla uzun sohbetler yapabilen birini araya sokarak da olsa, her sabah sokaktaki seyrimden daha uzak, ama daha etkin bir temas olmaz mıydı?

Saint-Loup'nun bana beslediği dostluk ve hayranlık, benim gözümde hak ettiğim şeyler değildi ve bunlara ilgisiz kalmıştım.

Birden gözümde değer kazandılar; bunları Mme de Guermantes'a bildirmesini isterdim; hattâ kendisinden böyle bir ricada bulunabilirdim. Çünkü âşık olduğumuz anda, sahip olduğumuz bütün bilinmeyen küçük ayrıcalıklarımızı sevdiğimiz kadına duyurabilmeyi isteriz; hayatta zavallıların ve can sıkıcı insanların yaptığı gibi. Sevdiğimiz kadının bunlardan habersiz olması bize ıstırap verir; kendimizi teselli etmeye çalışır, bunlar hiçbir zaman görünür olmadığı için, belki de sevdiğimiz kadının, bizimle ilgili fikrine, bu bilinmeyen meziyetler ihtimalini eklediğini düşünürüz.

Saint-Loup uzun zamandır Paris'e gelemiyordu; belki kendi dediği gibi, mesleği icabı, belki de, daha büyük ihtimalle, metresinin çıkardığı sorunlar yüzünden; iki kere ayrılma noktasına gelmişlerdi. Saint-Loup kendisini garnizonunda ziyaret etsem çok mutlu olacağını sık sık söylüyordu; bu garnizonun adı, Saint-Loup Balbec'ten ayrıldıktan iki gün sonra, arkadaşımdan aldığım ilk mektubun zarfı üzerinde okuduğumda, beni çok mutlu etmişti. Tam bir kara manzarasının içinde yer alışından zannedileceği kadar Balbec'ten uzak olmayan, tipik bir aristokrat ve asker kasabasıydı: etrafım çeviren geniş çayırlarda, güzel havalarda, uzakta çoğunlukla kesik kesik, sesli bir buğunun dolaştığı ve –tıpkı kavak ağaçlarından bir perdenin, kıvrımlarıyla göremediğimiz nehrin yatağını çizmesi gibi– tatbikat yapan bir alayın yer değişikliklerini gösterdiği; sokakların, caddelerin ve meydanların havasının bile sanki müzikal ve savaşçı, aralıksız bir titreşim edindiği; en takırtılı araba veya tramvay gürültüsünün bile, sanrılı kulaklarda sessizliğin sonsuza dek tekrarlayıp durduğu, belli belirsiz borazan sesleri halinde uzayıp gittiği küçük bir kent. Paris'e fazla uzak sayılmazdı; eksprese binip eve dönebilir, annemle büyükannemi görebilir ve kendi yatağımda uyuyabilirdim. Bunu anladığım an, acı veren bir istekle allak bullak oldum; Paris'e dönmeyip kentte kalmaya karar verecek gücü kendimde bulamadım; ama bir görevlinin bavulumu bir faytona kadar götürmesini engelleyecek gücü de bulamadım; onun peşisıra yürürken eşyalarına nezaret eden, hiçbir büyükannenin beklemediği bir yolcunun yoksun ruhuna bürünmeden edemedim; ne istediğini düşünmekten vazgeçtiği için, ne istediğini bilirmiş gibi görünen bir insanın serbestliğiyle arabaya binmeyecek ve arabacıya süvari karargâhının adresini vermeyecek gücü de bulamadım. Saint-Loup'nun, bu yabancı kentle ilk temasımda, kaygılarımı hafifletmek için, o gece benim ineceğim otelde kalacağını düşünüyordum. Bir nöbetçi Saint-Loup'ya haber vermeye gitti; ben karargâhın kapısında

bekliyordum; kasım rüzgârıyla çınlayan büyük gemiden, akşamın altısı olduğu için, durmadan adamlar ikişer ikişer sokağa çıkıyor, geçici olarak durulan egzotik bir limanda karaya iner gibi sendeliyorlardı.

Saint-Loup sağa sola savrularak, monoklü önünde uçuşarak geldi; adımı söylememiştim, şaşkınlığının ve sevincinin mutluluğunu yaşamak için sabırsızlanıyordum.

Birden beni gördü ve kulaklarına kadar kızararak, "Tüh! Ne aksilik!" diye haykırdı. "Biraz önce haftalık nöbeti devraldım, ancak bir hafta sonra çıkabileceğim!"

Akşam saatlerinde yaşadığım sıkıntıyı, Balbec'te sık sık farkedip yatıştırmış biri olarak herkesten iyi bildiğinden, bu ilk geceyi yalnız geçireceğim düşüncesi onu kaygılandırıyordu; yakınmalarını yarıda kesip bana dönüyor, tatlı tatlı gülümsüyor, biri doğrudan gözünden, öteki monoklünün ardından gelen şefkatli, ikili bakışlar yöneltiyordu bana; bütün bunlar, beni görmenin yarattığı heyecana bir anıştırmaydı; hâlâ anlamadığım, ama şimdi değer verdiğim önemli bir şeye, dostluğumuza da bir anıştırmaydı.

"Aman Tanrım! Peki, nerede kalacaksınız? Doğrusu bizim yemek yediğimiz oteli tavsiye etmem; fuarın yanındadır, yakında eğlenceler başlayacak, korkunç kalabalık olur. Yok, yok, Flandre Oteli daha iyi olur; on sekizinci yüzyıldan kalma küçük bir saraydır, eski duvar halıları vardır. Tam 'eski, tarihî ev havasında' bir yer."

Saint-Loup bu "havasında" kelimesini her fırsatta "benzemek" anlamında kullanırdı; çünkü yazı dili gibi konuşma dili de zaman zaman kelimelerde anlam değişikliklerine, ifade inceliklerine ihtiyaç gösterir. Tıpkı gazetecilerin, kullandıkları "ifade hoşlukları"nın hangi edebî akımdan kaynaklandığını bilmedikleri gibi, Saint-Loup'nun kelime hâzinesi, hattâ konuşma tarzı da hiçbirini tanımadığı, ama dil kalıpları kendisine dolaylı olarak aşılanmış üç ayrı estetin taklidinden oluşuyordu. "Ayrıca," dedi, sözünü bağlayarak, "sizin aşırı duyarlı kulaklarınıza da oldukça uygun bir otel. Sizden başkası olmaz. Bunun pek önemli bir avantaj olmadığını kabul ediyorum; yarın yeni bir müşteri gelebilir tabii; bu oteli böyle geçici bir yarar yüzünden seçmeye değmez. Ama ben havası sebebiyle tavsiye ediyorum. Odalar oldukça sevimlidir, bütün mobilyalar eski ve rahattır; insana bir güven duygusu verir." Ama Saint-Loup kadar sanatçı olmayan benim için, güzel bir evin

verebileceği zevk yüzeyseldi, neredeyse bir hiçti; başlamakta olan yürek daralmasını, bir zamanlar Combray'de annem bana iyi geceler dilemeye gelmediği zaman yaşadığım, Balbec'e gittiğim ilk gün vetiver kokan yüksek tavanlı odada hissettiğim daralmalar kadar ıstıraplı kaygılarımı yatıştırması mümkün değildi. Saint-Loup benim sabit bakışlarımdan bunu anladı.

"Ama bu güzel saray sizin umurunuzda bile değil, zavallı yavrucak, bembeyaz oldunuz; ben de salak gibi size duvar halılarını anlatıyorum; sizin onlara bakacak haliniz mi olacak? Size verecekleri odayı biliyorum; ben çok neşeli bulurum, ama sizin hassasiyetinizle durumun farklı olduğunu anlıyorum. Sizi anlamadığımı düşünmeyin; ben aynı şeyi hissetmiyorum, ama kendimi sizin yerinize koyabiliyorum."

O sırada, avluda bir atı denemekte olan ve onu sıçratmakla çok meşgul olduğundan askerlerin selamlarına karşılık vermeyen, ama yoluna çıkanlara ağız dolusu küfreden bir astsubay, Saint-Loup'ya gülümsedi ve yanında bir arkadaşı olduğunu görünce selam verdi. At o anda, ağzından köpükler çıkararak şahlandı. Saint-Loup hayvanın başına doğru atılıp dizgininden tuttu, sakinleştirdi ve sonra yanıma geldi.

"Evet," dedi bana, "emin olun anlıyorum, çektiğiniz sıkıntı beni çok üzüyor; en çok da," diye ekledi, elini şefkatle omzuma koyarak, "yanınızda kalabilsem, belki sabaha kadar sohbet ederek üzüntünüzü biraz hafifletebileceğimi düşündükçe üzülüyorum. Size kitap verebilirim, ama bu halde okuyamazsınız. Nöbetimi başkasına devretmem imkânsız; üst üste iki kere aynı şeyi yaptım zaten, benim kız geldiğinde."

Kaşları sıkıntıyla ve bir doktor gibi derdime ne çare bulabileceğini düşünmenin gayretiyle çatıldı.

"Koş benim odamın şöminesini yak," dedi geçmekte olan bir askere. "Hadi, acele et, oyalanma."

Sonra tekrar bana döndü; monoklü ve miyop bakışı dostluğumuza anıştırmada bulunuyordu.

"Olamaz!" dedi. "Siz burada, sizi o kadar düşündüğüm bu karargâhta! Gözlerime inanamıyorum; rüya görüyor gibiyim. Sonuç olarak sağlık durumunuz biraz daha iyi mi? Birazdan her şeyi uzun uzun anlatırsınız. Şimdi odama çıkalım; avluda pek uzun

kalmayalım; felaket bir rüzgâr var; ben artık hissetmiyorum bile, ama siz alışık değilsiniz; üşütürsünüz diye korkuyorum. Çalışmalardan ne haber, başladınız mı? Başlamadınız ha! Ne tuhafsınız! Sizin yeteneğiniz bende olsa, herhalde sabahtan akşama kadar yazardım. Siz boş oturmayı daha çok seviyorsunuz. Ne yazık ki, her an çalışmaya hazır olanlar, benim gibi sıradan insanlar; kabiliyetli olanlarsa çalışmak istemiyor! Sevgili büyükanneniz nasıl diye soramadım bile! Proudhon'unu yanımdan hiç ayırmıyorum."

Uzun boylu, yakışıklı, azametli bir subay, ağır tören adımlarıyla bir merdivenden indi. Saint-Loup selam verdi ve vücudunun sürekli dengesizliğini, eli kepine değdiği sürece durdurdu. Ama bunu öyle bir aceleyle yaptı, öyle sert bir hareketle doğruldu ve selamını verdikten sonra elini öyle ani bir hareketle, omuzlarının, bacaklarının ve monoklünün duruşunu değiştirerek indirdi ki, b~. kıpırtısızlık ânından çok, yapılan aşırı hareketlerle yapılacak olanların birbirini etkisiz hale getirdiği, titreşimli bir kasılma ânı oldu. Bu arada subay, yaklaşmadan, sakin, iyi niyetli, vakur, üstün, kısacası Saint-Loup'nun temsil ettiği şeylerin tam tersi bir tavırla, Saint-Loup gibi, ama acele etmeden, kepine elini değdirdi.

"Yüzbaşıyla bir şey konuşmam lazım," diye fısıldadı Saint-Loup. "Siz bir zahmet beni odamda bekleyin; üçüncü kat, sağdan ikinci oda, ben hemen gelirim."

Sonra koşar adım, dört bir yana uçuşan monoklünü izleyerek vakur ve ağır yüzbaşıya doğru gitti; yüzbaşı, o sırada getirilen atına binmeden önce, hareketlerinde hesaplı bir asaletle emirler vermekteydi; tarihî bir tablodan çıkmış, Birinci İmparatorluk döneminde bir savaşa katılacakmış gibiydi; oysa evine dönüyordu sadece; Doncieres'de kalacağı süre için kiralamış olduğu ev, adı, sanki bu Napoleon bozmasına karşı öngörülmüş bir alaycılıkla, Cumhuriyet Meydanı olan bir meydanda bulunuyordu. Merdiveni çıkmaya başladım; her adımda, çivili basamaklarda kayacak gibi oluyordum; çıplak duvarlı, yataklardan ve katlanmış eşyalardan oluşan çift sıralı koğuşlar ilişiyordu gözüme. Saint-Loup'un odasını gösterdiler. Kapalı kapının önünde bir an durdum; bir kıpırtı geliyordu kulağıma; bir şey yerinden kımıldatılıyor, bir şey düşünüyordu; odanın boş olmadığını, içeride biri olduğunu hissediyordum. Meğer şöminede yanan ateşmiş sadece. Bir türlü rahat duramıyor, odunları, üstelik de çok beceriksizce yerinden oynatıyordu. İçeri girdim; şöminedeki ateş, odunların birini

yuvarladı, bir başkasını tüttürdü. Hareket etmediği zaman bile, kaba saba insanlar gibi sürekli sesler çıkarıyordu; alevin yükselişini gördüğü an ateşin gürültüsü olduğunu anlıyordum, ama duvarın öbür tarafında olsam, sümküren, yürüyen birinin sesleri sanırdım. Nihayet oturdum. Liberty duvar kaplamaları ve eski, on sekizinci yüzyıl Alman kumaşları sayesinde, oda, binanın geri kalanından yayılan ağır, ekşi, esmer ekmeği hatırlatan kokudan korunuyordu. İşte burada, bu sevimli odada mutluluk ve huzur içinde yemek yiyebiliyor, uyuyabilirdim. Masanın üzerinde, aralarından kendiminkini ve Mme de Guermantes'inkini tanıyabildiğim fotoğrafların yanında duran ders kitapları sayesinde, sonunda şömineye ahşan ve zorlu bir bekleyiş içinde uzanmış, sessiz ve sadık bir hayvan gibi sadece arasıra ya dağılıp ufalanan ya da bir alevle şöminenin duvarını yalayan bir kor parçasını düşüren ateş sayesinde, adeta Saint-Loup odadaymış gibiydi. Saint-Loup'nun saatinin tiktaklarını duyuyordum; pek uzağımda olmasa gerekti. Tiktaklar sürekli yer değiştiriyordu; çünkü saati görmüyordum; sanki bir arkamdan, bir önümden, bir sağımdan, bir solumdan geliyor, bazen de çok uzaktaymış gibi kaybolup gidiyordu. Birden saati masanın üzerinde gördüm. O zaman tiktağı sabit bir yerden duymaya başladım; bir daha yer değiştirmedi. Onu oradan işittiğimi sanıyordum; işitmiyor, görüyordum; seslerin yeri yoktur. En azından biz onları hareketlere bağlarız ve böylece bize bu hareketleri haber vermek, hareketleri zorunlu ve doğal kılar görünmek gibi bir yararları olur. Tabii ki bazen kulakları sımsıkı kapatılmış bir hastanın, şu anda Saint-Loup'nun şöminesinde homurdanıp duran, hani harıl közler, küller üretip sonra da sepetine düşüren ateşe benzer bir ateşin gürültüsünü duymadığı, Doncieres'in ana meydanında melodisi düzenli aralıklarla yükselen tramvayların geçişini işitmediği olur. O zaman hasta kitap okusa, sayfalar, bir tanrı tarafından çevrilircesine sessizce açılacaktır. Hazırlanan banyonun yoğun uğultusu yumuşar, hafifler ve bir cennet ışıltısı gibi uzaklaşır. Gürültünün geri çekilmesi, zayıflaması, bizim açımızdan bütün saldırgan gücünü yok eder; biraz önce adeta tavanı başımıza yıkan çekiç sesleri yüzünden çılgına dönmüşken, şimdi yolun üzerinde meltemle oynaşan yaprakların hışırtısı gibi uzaktan gelen hafif ve okşayan seslere hoşnutlukla kulak veririz. Sesini duymadığımız iskambil kâğıtlarıyla fal bakarız; o kadar ki, onları karıştırmadığımızı, kendi kendilerine hareket ettiklerini ve bizim onlarla oynama arzumuzdan önce davranarak bizimle

oynamaya başladıklarını zannederiz. Bu bağlamda şöyle bir soru gelebilir akla: Acaba Aşk konusunda (hattâ Aşk'a yaşama aşkıyla şöhret aşkını da ekleyebiliriz; çünkü bu iki duyguyu tanıyan insanlar olduğu söylenir), gürültü karşısında, gürültünün kesilmesi için yalvarmak yerine, kulaklarını tıkayan insanlar gibi mi davranmak gerekir; onlar gibi dikkatimizi, savunmamızı kendimize yöneltip hedef olarak sevdiğimiz dıştaki varlığı değil, onun yüzünden acı çekme kapasitemizi yok etmeyi mi seçmemiz gerekir?

Seslere geri dönecek olursak, işitme kanalını tıkayan bilyeleri daha da yoğunlaştıracak olursak, tepemizde gürültülü patırtılı bir parça çalmakta olan genç kız, pianissimo çalmak zorunda kalır; bu bilyelerden birini yağlı bir maddeye bulayacak olursak, zorbalığına derhal bütün evde boyun, eğilir, hattâ yasaları dışarıya da uzanır. Artık pianissimo da yetmez, bilye piyanoyu ânında kapattırır, müzik dersi ansızın sona erer; tepemizde yürüyen beyefendi, birdenbire voltasına son verir; araba ve tramvay trafiği, sanki bir devlet başkanı bekleniyormuş gibi durdurulur. Hattâ seslerin böyle hafiflemesi bazen uykuyu koruyacağı yerde engeller. Daha dün, hiç kesilmeyen sesler, sokaktaki ve evdeki hareketleri sürekli tarif ederek, sonunda sıkıcı bir kitap gibi bizi uyuturken, bugün, uykumuzun üzerine yayılan sessizlik yüzeyinde diğerlerinden daha kuvvetli bir darbe, bir iç çekiş gibi hafif, her türlü sesten kopuk, esrarengiz, kendini duyurur; dile getirdiği açıklama talebi bizi uyandırmaya yeter. Hastanın kulak zarının üstündeki pamukları bir an için çıkaracak olursak, birdenbire ses, bütün ışığıyla, kızgın bir güneş gibi göz kamaştırarak tekrar görünür, dünyaya yeniden doğar; sürgündeki sesler kalabalığı hızla geri gelir; seslerin dirilişi, sanki müzisyen melekler ilahi okuyormuş gibi işitilir. Boş sokaklar bir an için şarkıcı tramvayların süratli, birbirini izleyen çamurluklarıyla dolar. Hattâ odanın kendisinde bile, hasta, Prometheus gibi, ateşi yaratmasa da, ateşin sesini yaratır. Pamuk tamponları sıkıştırıp gevşetmekle, adeta dış dünyanın sesine eklediğimiz iki pedalın kâh birine, kâh diğerine basmış gibi oluruz.

Ancak, anlık olmayan ses yitimleri de vardır. Tamamen sağır olan birisi, bir kap sütü ısıtırken bile göz hapsinde tutmak zorundadır; açık kapakta, bir kar fırtınasının yansımasına benzeyen beyaz, uzak kuzey yansımasını görünce, bu uyarıcı işarete itaat edip, Tanrı'nın suları geri çekmesi gibi elektrik fişini çekmek, akıllılık olur; çünkü kaynayan sütün yükselen, ihtilaçlı yumurtası vakit geçirmeden,

yanlamasına birkaç yükselişle kabarmasını tamamlar, kaymağın kırıştırdığı, yarı yarıya devrilmiş yelkenleri şişirip yuvarlar, fırtınanın ortasına sedeften bir yelkeni sürer; elektrik kasırgası zamanında önlenirse, akımın kesilmesiyle bütün yelkenler kendi etraflarında fır dönüp manolya yapraklarına dönüşerek sürüklenirler. Ama eğer hasta gerekli önlemleri almakta gecikmişse, kısa sürede, bu süt kabarmasının ardından oluşan beyaz deniz kitaplarını, saatini yutar; hasta, yaşlı hizmetçisinden imdat istemek zorunda kalır; hasta ünlü bir siyasetçi veya büyük bir yazar da olsa, hizmetçisi artık beş yaşında bir çocuktan fazla aklı kalmadığını söyler kendisine. Bir başka zaman, sihirli odanın kapalı kapısının önünde, biraz önce orada olmayan birisi beliriverir; içeri girdiğini işitmediğimiz bir ziyaretçidir bu; tıpkı küçük kukla tiyatrolarındaki gibi el kol hareketleri yapmaktadır sadece; konuşma dilinden usanmış insanlar için çok huzur verici bir şeydir. Tamamen sağır olan kişi –bir duyunun yitimi, dünyaya kazanımından daha fazla güzellik getirdiği için– sesin henüz yaratılmadığı, neredeyse cennet gibi bir Dünyada, büyük bir hazla dolaşır şimdi. En yüksek şelaleler, sadece gözleri için, billurdan örtülerini yayarken, kıpırtısız denizden daha sessiz, Cennet'in çağlayanları kadar berraktır. Sağır olmadan önce ses onun için bir hareketin sebebinin büründüğü algılanabilir şekil olduğundan, sessizce hareket eden nesneler, sebepsiz hareket eder gibidir; her türlü ses özelliğinden sıyrıldıktan sonra, kendiliğinden bir faaliyet içinde görünürler, yaşıyor gibidirler; kendi kendilerine kıpırdar, durur, tutuşurlar. Kendi kendilerine, tarihöncesinin kanatlı canavarları gibi havalanırlar. Sağır insanın yalnız, komşusuz evinde işler, zaten sakatlığının ilk aşamalarında da daha temkinli, sessiz yapılırken, şimdi adeta gizlice, dilsizler tarafından, peri padişahına hizmet edercesine yapılır. Sağır insanın penceresinden gördüğü yapı –kışla, kilise, belediye binası– yine sahnedeki gibi, bir dekordan ibarettir. Bir gün çökecek olursa, bir toz bulutu ve görünür molozlar yayacaktır; ancak, o kadar ince olmasa bile bir tiyatro sarayı kadar bile maddi olmadığı için, ağır yontma taşlarının devrilmesi, sessizliğin saflığını herhangi bir sesin bayağılığıyla lekelemeden, sihirli evrene düşecektir.

İçinde bulunduğum küçük askerî odada hüküm süren, çok daha göreli sessizlik ise, bir süre sonra bölündü. Kapı açıldı ve Saint-Loup monoklünü düşürerek, hızla içeri girdi.

"Ah, Robert, odanız ne kadar rahat," dedim; "burada yemek yiyip yatmama izin verilse ne iyi olurdu!"

Gerçekten de böyle bir şey yasak olmasaydı, hüzünden tamamen uzak bir huzur bulurdum orada; bin düzenli ve tasasız iradenin, bin kaygısız zihnin beslediği bu huzur, dikkat ve neşe ortamı beni korurdu; kışla denen bu büyük cemaatte zaman eylem biçimine girdiğinden, saatleri haber veren hüzünlü çanların yerini borazanların neşeli savaş ezgileri almıştı; bu borazanların çınlayan hatırası, kentin kaldırımlarında sürekli olarak, ufalanmış, toz halinde, havada asılıydı –dinleneceğinden emin olunabilecek, müzikal bir sesti; çünkü sadece yetkinin itaat emri değil, bilgeliğin de mutluluk emriydi!

"Ya! Demek tek başınıza otele gitmektense burada benim yanımda kalmayı tercih ederdiniz," dedi Saint-Loup gülerek.

"Ah Robert! Benimle alay etmeniz büyük insafsızlık," dedim; "bunun imkânsız olduğunu da, orada ne kadar ıstırap çekeceğimi de biliyorsunuz."

"Doğrusu beni şımartıyorsunuz!" dedi. "Ben de tam bunu, bu gece burada kalmayı tercih edeceğinizi düşünmüştüm. Yüzbaşıya da bunu sormaya gittim."

"İzin verdi mi yani?" diye haykırdım.

"Hemen."

"Ah! Ona tapıyorum!"

"Yo, bu kadarı biraz fazla. Şimdi izin verin de emir erimi çağırayım, akşam yemeğimizle ilgilensin," diye ekledi, ben gözyaşlarımı gizlemek için arkamı dönerken.

Saint-Loup'nun çeşitli arkadaşları sık sık odaya giriyor, Saint-Loup onları kovuyordu.

"Hadi bakalım, dışarı."

Kalmalarına izin vermesini rica ediyordum.

"Kesinlikle olmaz, kafanızı şişirirler; tamamen kültürsüz yaratıklardır; at yarışından başka bir şey konuşamazlar, tımar hariç. Üstelik benim için de, o kadar arzuladığım bu değerli dakikaların tadını kaçırırlar. Şunu belirtmek isterim ki, arkadaşlarımın niteliksizliğinden sözediyorsam, askerî olan her şeyin

entelektüellikten uzak olduğunu söylemek istemiyorum. Katiyen öyle değil. Komutanlarımızdan biri, hayran olunacak bir insan. Bize verdiği bir derste, askerlik tarihi, bir ispat gibi, bir tür cebir gibi işleniyordu. Estetik olarak bile, kâh tümevarıma, kâh tümdengelimci öyle bir güzelliğe sahip ki, siz de etkilenirdiniz."

"Burada kalmama izin veren yüzbaşı mı?"

"Hayır, Tanrı'ya şükür değil; sizin yok yere 'taptığınız' adam, gelmiş geçmiş aptalların en büyüğüdür. Askerlerin yemeğiyle, kıyafetiyle ilgilenme konusunda ideal adamdır; astsubay kıdemli çavuş ve baş terziyle saatler geçirir. Böyle bir kafa yapısı vardır işte. Zaten herkes gibi o da sözünü ettiğim değerli komutanı hakir görür. Bu komutan mason olduğu ve günah çıkarmaya gitmediği için kimse kendisiyle görüşmüyor. Borodino Prensi, bu küçük burjuvayı asla evine kabul etmez. Esasen büyükdedesi küçük bir çiftçi olan ve Napoleon Savaşları olmasa, kendisi de muhtemelen çiftçi olacak bir adam için, büyük küstahlık. Aslında sosyetedeki belirsiz konumunun kendi de biraz farkında. Jockey Kulübüne bile utancından gidemiyor, bu sözümona prens," diye ekledi Robert; aynı taklitçi zihniyetle hem hocalarının toplumsal kuramlarını hem de ailesinin sosyete önyargılarını benimsediğinden, farkında olmadan demokrasi aşkıyla birinci imparatorluk soylularını küçümsemeyi birleştiriyordu.

Yengesinin fotoğrafına bakıyorum; Saint-Loup'nun, bu fotoğrafın sahibi olduğuna göre belki de onu bana verebileceği düşüncesi, arkadaşımı bana daha da fazla sevdirdi; fotoğrafın karşılığında bana çok değersiz görünse de, yüzlerce iyilik yapmak istiyordum ona. Çünkü bu fotoğraf, Mme de Guermantes'la o güne kadarki karşılaşmalarıma eklenen bir yenisiydi adeta; üstelik uzun bir karşılaşmaydı; sanki ilişkimizde ani bir gelişme olmuş, Mme de Guermantes bahçe şapkasıyla karşımda durmuş ve ilk defa (o âna kadar geçiş hızının, benim izlenimlerimdeki şaşkınlığın, hatıraların dayanıksızlığının hep gölgelediği) o yanak şişkinliğini, o ense kıvrımını, o kaşın ucunu seyretmeme izin vermişti; bunları seyretmek ise, benim için, hep kapalı elbiseyle gördüğüm bir kadının boynuna, kollarına bakmak kadar haz veren bir keşif, bir lütuftu. Bana neredeyse bakılması yasak gibi gelen bu hatları, fotoğrafta, benim için bir değeri olabilecek tek geometri kitabında inceler gibi, inceleyebilirdim. Daha sonra Robert'e bakarken onun da adeta yengesinin bir fotoğrafı sayılabileceğini farkettim; benim

için neredeyse aynı derecede heyecanlı ve esrarengiz bir şeydi bu; çünkü Robert'in çehresi, doğrudan yengesinin çehresinin bir ürünü olmamakla birlikte, ikisinin ortak bir kökeni vardı. Benim hayalimdeki Combray görüntüsüne iliştirilmiş olan Guermantes Düşesi'nin hatları, şahin gagası burnu, delici gözleri, Robert'in neredeyse yengesininkiyle çakışabilecek çehresinin de –düşesin aşırı ince tenli, daha zayıf, benzer bir örneğinin– çiziminde kullanılmıştı sanki. Robert'in yüzünde, Guermantes'lara, mitolojik çağlarda bir tanrıçayla bir kuşun birleşmesinden doğmuş gibi göründüğünden, tanrısal kuş azametiyle, tek başına durduğu dünyanın ortasındaki özel konumunu koruyan ve kaybolup gitmeyen bu soya özgü hatları, imrenerek seyrediyordum.

Robert, sebeplerini bilmediği duygulanışımdan etkilenmişti. Ateşin sıcaklığıyla Champagne şarabının yarattığı gevşeme de beni ayrıca duygulandırıyor, aynı anda alnıma ter damlaları, gözlerime yaşlar dolduruyordu; duygusallığım keklikleri ıslatıyor ve onları yerken duyduğum hayranlık, ne türden olursa olsun bir inançsızın, tanımadığı bir hayat tarzında, bu hayatın reddettiğini sandığı şeyi bulunca (mesela bir papaz evinde leziz bir yemek yiyen dinsizin) yaşadığı şaşkınlığa benziyordu. Ertesi sabah uyanınca, Saint-Loup'nun, çok yüksekte olduğundan bütün çevreyi gören penceresine gidip komşum kırlarla tanışmak için merakla baktım; bir gün önce, çok geç, onun karanlıkta uykuya daldığı saatte geldiğim için kendisini görememiştim. Ama ne kadar erken uyanmış olsa da, pencereyi açtığımda onu ancak –bir şatonun penceresinden, göl tarafında göründüğü gibi– hâlâ üzerinden çıkarmadığı yumuşak, beyaz, sisten sabahlığına bürünmüş olarak görebildim; neredeyse hiçbir şeyi seçemiyordum. Yine de, avluda atları tımar etmekte olan askerler işlerini bitirmeden önce, onun sabahlığını atmış olacağım biliyordum. Bu arada tek görebildiğim, şimdiden gölgelerinden kurtulmuş olan sırtı tam karargâhın karşısında yükselen, incecik, pürtüklü bir tepeydi. Delikli kırağı perdelerin ardında, beni ilk defa gören bu yabancıdan gözlerimi ayırmıyordum. Ama karargâha gitmeyi alışkanlık haline getirdikten sonra, tepenin orada olduğunu, dolayısıyla, görmediğim zaman bile, olmayan, ölmüş birilerini düşünür gibi, yani var olduklarına artık pek inanmadan düşündüğüm Balbec Oteli'nden, Paris'teki evimizden daha gerçek olduğunu bilmek, şöyle bir sonuç doğurdu: Ben farkına varmadığım zaman bile, Doncieres'e ait en küçük izlenimimde bile, tepenin yansıyan biçimi hep bir siluet halinde yerini aldı; ilk olarak da o

sabah, (tepeye bakmaktan başka bir şey yapmak, dolaşmak, sis yüzünden imkânsız olduğundan) âdeta tepeyi seyretmek için bir gözlem merkezi olan bu rahat odada, Saint-Loup'un emir erinin hazırladığı kakaonun verdiği güzel sıcaklık hissine damgasını vurdu. Tepenin şeklini emen, kakaonun tadıyla ve o zamana ait düşüncelerimin yapısıyla birleşen sis, ben kendisini hiç mi hiç düşünmediğim halde, o zamanki bütün düşüncelerimi ıslattı; tıpkı sabit bir som altın renginin, Balbec izlenimlerimle bağdaşması, komşunun siyahımsı kumtaşından dış merdivenlerinin, Combray izlenimlerime bir grilik katması gibi. Sis sabahın ilerlemiş saatine kadar ısrar etmedi zaten; güneş onu önce birkaç okla çökertmeye çalışıp sonuç alamayarak pırlantalarla süsledi, ama sonunda hakkından geldi. Tepenin gri yamacını sunduğu ışınlar, bir saat sonra ben kente indiğimde, ağaç yapraklarının kırmızısına, duvarlardaki seçim afişlerinin kırmızı ve mavisine öyle bir coşkunluk katıyordu ki, beni de coşturuyor, üzerinde sevinçten zıplamamak için kendimi zor tuttuğum kaldırımları şarkı söyleyerek arşınlatıyordu bana.

Ne var ki, ikinci günden itibaren, otelde kalmam gerekiyordu. Orada kaçınılmaz biçimde hüzünle karşı karşıya geleceğimi önceden biliyordum. Hüzün, doğduğumdan beri her yeni odanın, yani her odanın yaydığı, solunması imkânsız bir koku gibiydi; yaşadığım odada ise, ben yoktum; düşüncem başka bir yerde kalır, yerine alışkanlığı gönderirdi. Ama yeni bir ülkede, işlerimle ilgilenmek üzere bu daha duyarsız hizmetkârı, alışkanlığı görevlendiremezdim; ondan önce varırdım oraya; tek başıma giderdim; orada, yıllarca aradan sonra bulduğum, ama hiç değişmeyen, Combray'den beri, Balbec'e ilk gidişimde, açılmış bir bavulun dibinde umutsuzca ağladığım zamandan beri büyümemiş olan "Ben"i, nesnelerle ilişkiye sokmam gerekirdi.

Yanılmışım oysa. Hüzünlenecek vaktim olmadı; çünkü bir an bile yalnız kalmadım. Eski saraydan geriye, çağdaş bir otelde kullanımı olmayan ve her türlü pratik yarardan kopunca, aylaklığın sanki can verdiği aşırı bir lüks kalmıştı: başladığı noktaya geri dönen, amaçsız dolaşmalarıyla her an karşımıza çıkan koridorlar, koridor kadar uzun, salon kadar süslü, binanın bir parçası olmaktan çok, orada oturuyormuş gibi görünen, hiçbir daireye dahil edilememiş, ama benimkinin etrafında dolanıp duran ve derhal dostluklarını bana sunan holler –âdeta işsiz güçsüz, ama gürültücü olmayan komşular;

kiralanan odaların kapılarının önünde gürültü etmeden kalmalarına izin verilmiş, ne zaman yoluma çıksalar sessizce beni ağırlayan, geçmişin silik hayaletleri. Netice itibarıyla, o andaki hayatımızın kabı olan ve bizi sadece soğuktan, başkalarının bakışından koruyan bir barınak kavramı, bu yapıya kesinlikle uygulanamazdı; bu odalar topluluğu, sessiz bir hayatları olmakla birlikte bir insanlar kolonisi kadar gerçekti ve içeri girdiğinizde, onlarla karşılaşmak, onlardan kaçınmak, onları ağırlamak zorundaydınız. Rahatsız etmemeye çalışır, on sekizinci yüzyıldan beri, resimli tavanının bulutları altında, eski altından desteklerinin arasında yayılmaya alışmış büyük salona saygıyla bakardınız. Hiçbir simetri kaygısı gütmeden salonun etrafında koşuşturan, çentikli üç basamakla kolayca iniverdikleri bahçeye karmakarışık kaçışan sayısız şaşkın küçük odaya karşı ise, daha teklifsiz bir merak duyardınız.

Asansöre binmeden ve ana merdivende görünmeden çıkmak ya da girmek istediğimde, artık kullanılmayan, daha küçük, özel bir merdiven, ustaca yerleştirilmiş, birbirine yakın basamaklarını uzatıyordu bana; basamakların derecelenmesinde, genellikle renklerde, kokularda, tatlarda karşımıza çıktığında bizde özel bir tensel haz uyandıran türden, mükemmel bir orantı vardı. Ama yukarı çıkmanın ve aşağı inmenin hazzını tadabilmek için, buraya gelmem gerekmişti; tıpkı bir zamanlar, genellikle farkedilmeyen bir eylem olan nefes almanın sürekli bir haz olabileceğini öğrenmem için, Alpler'de bir yerleşime gitmem gerektiği gibi. Daha kendileriyle tanışmadan tanıdık olan bu basamaklara ilk kez ayak bastığımda, sadece uzun zamandır kullandığımız şeylerin bize sağladığı, her türlü çabadan bağışıklığı buldum; sanki benim henüz edinmediğim ve hattâ bana ait olduklarında mecburen gücü azalacak olan alışkanlıkların huzuruna peşinen sahipti bu basamaklar; belki de bu huzur, her gün ağırladıkları bir zamanki efendileri tarafından verilmiş, katılmıştı onlara. Odalardan birini açtım; çifte kapı arkamdan kapandı; perdenin içeri hapsettiği sessizliğin üzerinde başdöndürücü bir egemenliğim olduğunu hissettim; bakır oymalarla süslü, Direktuvar üslubunu temsil etmekten başka bir işe yaramadığını sanmanın hatalı olacağı, mermer bir şöminede ateş yanıyor, alçak, ayaklı, küçük bir koltuk, halının üzerine oturmuşçasına bir rahatlıkla ısınmamı sağlıyordu. Duvarlar, odayı kucaklayarak dünyanın geri kalanından ayırıyor, odayı tamamlayan şeyleri içeri sokabilmek, içeride tutabilmek için, kitaplığın önünde açılıyor, iki yanındaki sütunların yüksek tavanı

hafifçe taşıdığı yatak için bir girinti ayırıyorlardı. Oda kendisi kadar büyük iki ek odayla derinlemesine uzuyordu; bunlardan sonuncusunun duvarında, bu yerden beklenen ağırlamaya hoş bir koku vermek üzere, süsen çiçeklerinden, baştan çıkartıcı bir tespih asılıydı; bu sonuncu odaya çekildiğimde kapılar, açık bıraktığım takdirde, uyumunu bozmadan odayı üçe katlamakla kalmıyor, gözlerime yoğunlaşmadan sonra yayılmanın zevkini tattırdıkları gibi, dokunulmazlığını koruyan ve artık kuşatılmış olmayan yalnızlığın zevkine, özgürlük duygusunu ekliyorlardı. Bu iç oda bir avluya bakıyordu; ertesi sabah kendisini keşfettiğimde, hiçbir pencerenin ışık almadığı yüksek duvarlar arasına hapsolmuş, iki tanecik sararmış ağacı bulutsuz göğe eflatun bir huzur vermeye yeten bu yalnız dilberin komşum olmasına çok sevindim.

Yatmadan önce odamdan çıkıp periler âlemindeki malikânemin tamamını keşfetmek istedim. Uzun bir koridoru izleyerek yürümeye başladım; koridor uykum gelmediği takdirde bana sunabileceği şeylerin hepsini sırayla önüme serdi: bir köşe koltuğu, bir epinet, bir konsolun üzerinde, sineraryalarla dolu mavi bir çini vazo ve eski bir çerçeve içinde, pudralı saçlarına mavi çiçekler serpiştirilmiş, elinde bir demet karanfil tutan, bir eski zaman hanımefendisinin hayaleti. Koridorun sonuna geldiğimde, hiçbir kapının açılmadığı kör duvara safça, "Şimdi geri dönmen gerekiyor, ama gördüğün gibi, burası senin evin sayılır," derken, yumuşak halı da ondan geri kalmamak için atılıyor, gece uyuyamazsam pekala yalınayak gelebileceğimi, ayrıca kırlara bakan panjursuz pencerelerin de, bütün geceyi uykusuz geçireceklerini ve kimseyi uyandırmaktan korkmadan, istediğim saatte yanlarına gidebileceğimi söylediklerini ekliyordu. Bir örtünün arkasında, tek başına, küçücük bir büfeyi yakaladım; duvar engelini aşamamış, kaçamayıp süklüm püklüm oraya saklanmıştı; ay ışığıyla mavileşmiş yuvarlak penceresinden korkuyla bana bakıyordu. Yattım, ama pufla örtünün, küçük sütunların, ufak şöminenin varlığı, dikkatimi Paris'te gelmediği bir dereceye yükselterek, tahayyüllerimin olağan seyrine dalmamı engelledi. Uykuyu sarmalayan, etkileyen, değiştiren, hatıralarımızın şu veya bu dizisiyle aynı düzleme getiren de, bu özel dikkat hali olduğundan, o ilk gece rüyalarımı dolduran görüntüler, uykumun genellikle yararlandığı hafızadan tamamen farklı bir hafızadan alınmaydı. Uyurken her zamanki hafızama sürüklenmeyi istediysem de, alışık olmadığım yatak, döndüğüm sırada pozisyonuma yöneltmek zorunda olduğum tatlı dikkat, rüyalarımın yeni seyrini

doğrultmaya veya korumaya yetiyordu. Uyku da, dış dünyanın algılanışı gibidir. Alışkanlıklarımızdaki bir değişiklik onu şiirselleştirmeye yeter; soyunurken istemeden yatağın üstünde uyuyakalmamız, uykunun boyutlarının değişmesine ve güzelliğinin hissedilmesine yeter. Uyanır, saatin dördü gösterdiğini görürüz; sabahın dördüdür daha, ama biz bütün günün geçip gittiğini sanırız; bu birkaç dakikalık, peşinde koşmamış olduğumuz uyku, bize ilahi bir yasa gereği gökten inmiş gibi, bir imparatorun altın topuzu kadar muazzam ve dopdolu gelir. Sabah, büyükbabamın hazır olduğunu ve Meseglise tarafına gitmek için beni beklediklerini düşünüp üzülürken, daha sonra her gün penceremin altından geçecek olan bir alayın borazan sesiyle uyandım. Ama iki veya üç kere –bunu özellikle belirtiyorum; çünkü insanların hayatını iyi tasvir edebilmek için, bu hayatın içine gömüldüğü ve geceler boyunca, bir yarımadayı kuşatan deniz gibi onu saran uykuyla sarmalamak gerekir– araya giren uyku müziğin şokuna dayanacak kadar direnç gösterdi ve hiçbir şey duymadım. Bazı günler kısacık bir an direnci kırıldı; ama henüz uykunun kadife yumuşaklığı içinde olan bilincim, tıpkı önceden uyuşturulmuş, başta tamamen duyarsız olduğu yakma işlemini son anda, hafif bir ısınma olarak algılayan bir organ gibi, sadece kendisini belli belirsiz, taptaze bir sabah cıvıltısıyla okşayan fifrelerin sivri uçlarını hissediyordu tatlı tatlı; sessizliğin müziğe dönüştüğü bu kısa kesintiden sonra, daha süvarilerin geçişi tamamlanmadan, bilincim tekrar uykuya dönüyor, fışkıran, çınlayan buketin açılmış son çiçeklerini benden esirgiyordu. Bilincimin, bu fışkıran sapların okşadığı bölümü o kadar dar, uyku tarafından o kadar kandırılmıştı ki, daha sonra Saint-Loup müziği duyup duymadığımı sorduğunda, borazan sesinin, gün içinde, en ufak bir gürültünün ardından, kentin kaldırımlarından yükseldiğini işittiğim borazanlar kadar hayalî olmadığından emin olamıyordum. Belki de sesi, uyanma korkusuyla, veya aksine uyanmayıp geçit törenini görememe korkusuyla, rüyamda duymuştum sadece. Çünkü çoğunlukla, sesin beni uyandıracağını düşündüğüm anda, aksine uyumaya devam etmişsem, bir saat boyunca, bir yandan uyuklarken bir yandan uyandığımı zanneder, uykumun ekranında kendi kendime, uykunun görmemi engellediği, ama benim şahit olduğumu sandığım sahneleri, ince gölgeler halinde oynatırdım.

Gündüz yapmamız gereken bir şeyi, uykumuzun gelmesiyle birlikte, ancak rüyada, yani yönü uyku tarafından değiştirildikten

sonra, uyanıkken izleyeceğimizden farklı bir yol izleyerek gerçekleştirdiğimiz olur gerçekten de. Aynı olay tersine döner ve başka şekilde sonuçlanır. Her şeye rağmen, uyurken içinde yaşadığımız dünya o kadar farklıdır ki, uyumakta güçlük çekenlerin her şeyden çok istediği, bizim dünyamızdan çıkmaktır. Saatler boyunca gözleri kapalı, umutsuzca, gözleri açık olsa düşünecekleri şeylere benzer düşünceleri evirip çevirdikten sonra, bir önceki dakikanın, mantık kurallarıyla ve şimdiki zamanın gerçekliğiyle kesin bir çelişki içindeki bir düşünme biçimiyle ağırlaşmış olduğunu farkettiklerinde, moralleri yükselir; bu kısa "kayboluş," belki birazdan içinden geçip gerçeği algılamaktan kaçabilecekleri, gerçekten az çok uzakta, kendilerini az çok "iyi" bir uykuya kavuşturabilecek bir mola verebilecekleri kapının açık olduğu anlamına gelir. Zaten sırtımızı gerçekliğe döndüğümüzde, ilk karanlık mağaralara vardığımızda büyük bir adım atmış oluruz; burada "kendi kendine telkin"ler, cadılar gibi, kuruntu mahsulü hastalıkların veya şiddetlenen sinirsel hastalıkların cehennem kazanım kaynatmakta ve bilinçsiz uyku sırasında yükselen krizlerin, uykuyu noktalayacak bir güçle patlak vereceği saati kollamaktadırlar.

Oradan pek uzak olmayan özel bahçede, bilinmedik çiçekler gibi birbirinden çok farklı uykular boy atar: boruçiçeği, hintkeneviri, çeşitli eter türevleri uykusu, belladon, afyon, kediotu uykusu; kaderi belirlenmiş bir yabancının gelip onlara dokunduğu, açtığı ve uzun saatler boyunca, hayran ve şaşkın bir yürekle, kendilerine has rüyalarının rayihasını yaydığı güne kadar kapalı kalan çiçekler. Bahçenin sonundaki manastırın açık pencerelerinden, uykuya dalmadan önce öğrenilen ve ancak uyanıklığında bilinecek olan derslerin tekrarlandığı duyulur; öte yandan uyanmanın habercisi olan içimizdeki çalar saatin tiktakları yankılanır; kaygımız bu saati öyle iyi ayarlamıştır ki, hizmetkârımız saatin yedi olduğunu söylemek üzere geldiğinde, bizi hazır bulur. Rüyalara açılan, aşk üzüntülerinin unutuluşunun hiç durmadan mayalandığı ve arasıra, bulanık anılarla dolu bir kâbusla bölünen, bozulan sürecine vakit geçirmeden tekrar döndüğü bu odanın karanlık duvarlarında, uyandıktan sonra bile rüyaların hatıraları asılı kalır; ama öyle bir karanlığa gömülmüştür ki bu hatıralar, çoğu kez onları ancak öğleden sonranın ortasında, benzer bir düşüncenin ışınları rastlantıyla üzerlerine vurduğunda farkederiz; bunların bazıları, uyuduğumuz sırada uyumlu bir belirginliğe sahip oldukları halde,

kısa sürede öyle bambaşka bir hale gelirler ki, onları tanıyamadığımızdan, hızla tekrar toprağa gömmekten başka bir şey yapamayız: fazlasıyla çabuk çürümüş bir ceset veya en usta tamircinin bile bir biçim veremeyeceği, bir şey çıkaramayacağı kadar zarar görmüş, neredeyse toza dönüşmüş bir eşya gibi.

Parmaklığın yanında yer alan taş ocağında, derin uykular, kafayı sert sıvalarla dolduran maddeleri bulurlar; öyle ki, uyuyan kişiyi uyandırabilmek için, kendi iradesi, altın parıltılı bir sabahta bile, genç bir Siegfried gibi var gücüyle balta sallamak zorundadır. Biraz ötede, hekimlerin aptalca, uykusuzluktan daha yorucu olduklarım iddia ettiği, oysa aksine, düşünen kişinin sürekli dikkatten kurtulmasına izin veren kâbuslar vardır: aslında ölmüş olan anne babamızın, yakında iyileşme umudunu dışlamayan, ağır bir kaza geçirdiği, uydurma albümleriyle kâbuslar. Annemizle babamız iyileşinceye kadar, onları küçük bir fare kafesinde tutarız; beyaz farelerden daha ufak, iri kırmızı beneklerle kaplıdırlar; her ikisi de, tepelerinde birer tüyle, bize Cicero'yu aratmayan nutuklar atarlar. Bu albümün yanında, uyanışın döner tekeri bulunur; onun yüzünden, birazdan, elli yıldır yıkık olan bir eve girmek zorunda olmanın sıkıntısını yaşarız bir an; uyku uzaklaştıkça, bu resim, birçok başkası tarafından silinir ve sonunda, ancak teker durduğunda ortaya çıkan ve açık gözlerimizle göreceğimiz resimle çakışan resme varırız.

Bazı günler hiçbir şey duymazdım; bir çukura düşer gibi içine düştüğümüz uykulardan birinde olurdum çünkü; böyle uykulardan çıkmak bizi mutlu eder; ağırlaşmış, yoğunlaşmış oluruz; Hercules'i besleyen superilerine benzeyen, biz uyurken faaliyetleri artan çevik hayati güçlerin bize getirdiği şeyleri sindirmeye çalışırız.

Buna kurşun gibi bir uyku denir; böyle bir uykudan uyandıktan sonra birkaç saniye boyunca, sanki kendimiz de bir kurşun adam gibiyizdir. Artık hiç kimse değilizdir. Öyleyse kayıp bir eşyayı arar gibi düşüncemizi, kişiliğimizi ararken nasıl olup da sonunda bir başkasını değil, kendi benliğimizi buluruz? Tekrar düşünmeye koyulduğumuzda, bizde cisimleşen kişilik, niçin öncekinden farklı bir kişilik değildir? Bu seçimi neyin zorunlu kıldığını, olabileceğimiz milyonlarca insan arasından, niçin tam da bir gün önce olduğumuz kişiyi bulduğumuzu anlayamayız. Gerçekten bir kesinti olduğunda (belki tam bir uyku uyunduğu, belki de rüyalar bizden tamamen farklı olduğu için), bize yol gösteren nedir? Gerçek

bir ölüm hali olmuştur; kalbin durduğu ve dilin ritmik gerilmelerinin bizi canlandırdığı zaman olduğu gibi. Şüphesiz, kendisini daha önce bir tek kere görmüş olsak bile, oda, daha eski anıların asılı olduğu hatıralar uyandırır bizde; ya da içimizde uyumakta olan bazı hatıraların bilincine varırız. Uyanıştaki diriliş – uyku denen sağaltıcı zihinsel bulanıklık nöbetinden sonra– temelde, unutulmuş bir ismi, bir dizeyi, bir nakaratı bulduğumuzda olan şeye benzer. Belki ölümden sonra ruhun dirilişi de bir hafıza olayı olarak düşünülebilir.

Uykum tamamlandığında, güneşli gökyüzü beni çekerken, kış başındaki bu aydınlık ve soğuk son sabahların serinliği de, beni alıkoyardı; yaprakların artık adeta görünmez bir dokuma üzerinde, havada asılı kalmış bir iki yaldızlı veya pembe fırça darbesiyle belirtildiği ağaçlara bakmak için başımı kaldırıp boynumu uzatır, vücudumu örtülerin arasından çıkarmazdım; başkalaşmakta olan bir pupa gibi, farklı bölümleri aynı ortama uygunluk göstermeyen, çifte bir yaratıktım; gözlerim için renk yeterliydi, ısıya gerek yoktu; oysa göğsümün derdi renk değil, ısıydı." Ancak şöminem yandıktan sonra yataktan kalkar, eflatun ve yaldızlı sabahın o tatlı, şeffaf tablosuna bakardım; bu sabah vaktinde eksik olan ısıyı, yapay olarak ben ekler, iyi bir pipo gibi yanan ve tüten şöminemi karıştırırdım; ateş, tıpkı pipo gibi, hem maddi bir rahatlığa dayandığı için bayağı, hem de ardında saf bir görüntünün silueti olduğu için ince bir haz verirdi. Banyo bölmesi, siyah ve beyaz çiçekler serpiştirilmiş çiğ kırmızı bir duvar kâğıdıyla kaplanmıştı; bu çiçeklere alışıncaya kadar biraz zorlanmam beklenirdi. Halbuki bana sadece değişik göründüler, kendileriyle çatışmaya değil, ilişkiye girmeye zorladılar beni, yataktan kalkışımın neşesini, şarkılarım değiştirdiler; beni dünyaya bakmak üzere adeta bir gelinciğin ortasına zorla yerleştirdiler; anne babamın evinden farklı biçimde yönlenmiş, temiz bir havayla dolu bu yeni evden, bu iç açıcı paravandan baktığımda, dünyayı Paris'tekinden çok farklı görüyordum. Bazı günler büyükannemi görme isteği veya hasta olabileceği korkusu, beni huzursuz ederdi; bazen Paris'te yarım bıraktığım, yürümeyen bir işi hatırlardım; bazen de, burada bile düşmeyi becerdiğim zor tir durum beni tedirgin ederdi. Bu kaygılardan birisi uyumamı engelleyecek olursa, kederim karşısında aciz kalırdım; ıstırabım o anda benim gözümde hayatın tamamını doldururdu. O zaman, otelden birini, Saint-Loup'ya bir not iletmek üzere karargaha gönderirdim; bir yolunu bulabilirse –bunun çok zor olduğunu

biliyordum– bana uğramasını rica ederdim. Saint-Loup bir saat sonra gelirdi; zil sesini duyduğumda, kaygılarımdan kurtulduğumu hissederdim. Ben kaygılarımın karşısında güçsüzsem, onların da Robert'in karşısında güçsüz olduklarını bilirdim; dikkatim kaygılarımdan uzaklaşır ve kararı verecek olan arkadaşıma dönerdi. Saint-Loup daha içeri girer girmez, sabahtan beri onca faaliyette bulunduğu açık, temiz havayla kuşatırdı beni; odamdan çok farklı olan bu hayati ortama derhal uygun tepkilerle adapte olurdum.

"Sizi rahatsız ettiğim için bana kızmamışsınızdır umarım; kafamı kurcalayan bir şey var, tahmin etmişsinizdir."

"Yo, hayır, ben sadece beni görmek istediğinizi düşündüm, çok da hoşuma gitti. Beni çağırtmanıza çok sevindim. Peki ama ne oldu? Bir sorun mu var? Size nasıl yardımcı olabilirim?"

Açıklamalarımı dinler, açık, kesin cevaplar verirdi; ne var ki daha konuşmaya başlamadan önce, beni kendisine benzetmiş olurdu; onun böyle aceleci, uyanık ve memnun olmasına yol açan önemli işlerin yanında, biraz önce ıstırabımın bir an bile kesilmesine izin vermeyen sıkıntılar, ona olduğu gibi, bana da önemsiz gelirdi; günlerce gözünü açamayıp doktor çağıran ve doktorun ustalıkla, hafifçe gözkapağını aralayıp gözündeki bir kum tanesini çıkararak gösterdiği, o anda iyileşen, rahatlayan bir hasta gibiydim. Saint-Loup'nun göndermeyi üstlendiği bir telgrafla, bütün dertlerim hallolurdu. Hayat bana o kadar farklı, o kadar güzel görünür, içimi öyle bir enerji fazlası kaplardı ki, harekete geçmek isterdim.

"Şimdi ne yapacaksınız?" derdim Saint-Loup'ya.

"Sizden ayrılmak zorundayım; kırk beş dakika sonra yürüyüş başlayacak, bana ihtiyaçları var."

"Buraya gelmek sizi çok mu sıkıntıya soktu?"

"Hayır, hiç sıkıntıya sokmadı; yüzbaşı çok nazik davrandı; siz sözkonusu olduğunuza göre, mutlaka gitmem gerektiğini söyledi; yine de suiistimal etmek istemem."

"Peki ben de hemen kalkıp sizin tatbikat yapacağınız yere gitsem; ilginç olurdu benim için, hem aralarda sizinle sohbet edebiliriz belki."

"Tavsiye etmem; uykusuz kalmışsınız, emin olun hiç üzerinde durulmaya değmeyecek bir şey için kendi kendinizi yemişsiniz, ama

şu anda madem artık sizi huzursuz etmiyor, başınızı yastığa koyup uyuyun; uyku sinir hücrelerinizdeki madenî tuzların azalmasına çok iyi gelecektir; hemen uyumayın yine de; çünkü bizim rezil müzik tam pencerenizin altından geçecek; ama ondan sonra sükûnete kavuşursunuz sanırım; akşam yemekte görüşürüz."

Ne var ki daha sonra, alay m kırlardaki tatbikatım seyretmeye gittim sık sık; Saint-Loup'nun arkadaşlarının, akşam yemeklerinde geliştirdikleri askerî kuramlarla ilgilenmeye başlamıştım; günlerimin tek arzusu, çeşitli komutanlarını daha yakından görebilmekti: başlıca konusu müzik olan, hayatını konserlerde geçiren bir kişinin, orkestra üyelerinin hayatına girebildiği cafe'lere gitmekten hoşlanması gibi. Tatbikat alanına varabilmek için, uzun yürüyüşler yapmak zorundaydım. Gece, yemekten sonra, uyku isteği bir başdönmesi gibi başımı düşürürdü arasıra. Ertesi gün borazan sesini hiç duymadığımı farkederdim; tıpkı Balbec'te, Saint-Loup'nun beni Rivebelle'e yemeğe götürdüğü gecelerin sabahında, sahildeki konseri duymayışım gibi. Yataktan kalkmak istediğimde ise, büyük bir hazla, kalkamadığımı farkederdim; kaslı ve besleyici kökçüklerin, yorgunluğumun algılanır kıldığı boğumlanmaları tarafından görünmez ve derin bir toprağa bağlanmış hissederdim kendimi. İçimin güçle dolduğunu hissederdim; önümde uzanan hayat daha uzun olurdu; Combray'deki çocukluğumun o güzel yorgunluklarına, Guermantes tarafında gezindiğimiz günlerin ertesi sabahına dönmüş olurdum çünkü. Şairler, gençliğimizde yaşadığımız bir eve, bir bahçeye girdiğimizde, bir an, o çok eskideki benliğimize kavuştuğumuzu iddia ederler. Bunlar son derece tehlikeli ziyaretlerdir ve bunların sonucunda, elde ettiğimiz başarı kadar hayal kırıklığı da yaşarız. Çeşitli yıllarda denk düşen sabit yerleri kendi içimizde bulmak daha iyidir. Büyük bir yorgunluk ve ardından güzel bir gece uykusu, bir ölçüde bunu sağlayabilir bize. En azından bunlar, iç monoloğu –kendisi hiç kesilmediği halde– bir gün öncesinden hiçbir yansımanın, hiçbir hafıza ışıltısının aydınlatmadığı, uykunun en dipteki, en karanlık dehlizlerine bizi indirmek için bedenimizin toprağını, özünü öyle iyi karıştırırlar ki, kaslarımızın içine daldığı, dallanıp budaklanarak taze hayatı emdiği yerde, çocukluğumuzun bahçesini buldururlar bize. Bu bahçeyi tekrar görmek için seyahate gerek yoktur; onu bulmak için derine inmek gerekir. Toprağın üstünü kaplayan şey artık üzerinde değil, altındadır; ölü bir şehri ziyaret etmek için yolculuk yeterli değildir, kazı yapılması gerekir. Yine de, kimi kaçak ve beklenmedik

izlenimlerin bizi geçmişe bu organik çözülmeden çok daha başarıyla, daha kesin bir doğrulukla, daha hafif, daha maddesiz, daha başdöndürücü, daha etkili, daha ölümsüz bir uçuşla götürdüğünü ileride göreceğiz.

Bazen yorgunluğum daha da fazla olurdu; birkaç gün boyunca hiç uyuyamadan tatbikatı izlemiş olurdum. Böyle zamanlarda otele dönmek ne büyük mutluluktu! Yatağıma girerken, sevilen on yedinci yüzyıl romanslarımızı dolduran büyücülerden, cadılardan nihayet kaçıp kurtulmuş gibi hissederdim kendimi. Uykum ve ertesi günkü sabah keyfim, sevimli bir peri masalından farksız olurdu. Sevimli olduğu kadar belki sağaltıcıydı da. En şiddetli acıların bile bir sığmağı olduğunu, insanın daima, en kötü ihtimalle huzur bulabileceğini söylerdim kendi kendime. Bu düşünceler beni alıp çok uzaklara götürürdü. Saint-Loup'nun görevli olmadığı, ama dışarı da çıkamadığı günlerde, genellikle karargâha, onu görmeye giderdim. Karargâh uzaktaydı; kentin dışına çıkmak, kemerli köprüyü geçmek gerekirdi; köprünün iki yanında muazzam bir manzara uzanırdı. Bu yüksek arazide hemen her zaman sert bir rüzgâr eser, durmadan bir rüzgâr mağarası gibi uğuldayan avlunun üç kenarında yer alan binaları doldururdu. Robert bir işle meşgulse, onu odasının kapısında veya yemekhanede beklerdim; pencereden, yüz metre aşağıda, çıplak, ama yer yer, genellikle hâlâ yağmurdan ıslak, güneşin aydınlattığı, yeni ekili tarlaların yarısaydam mine parlaklığında yeşil şeritler oluşturduğu kırlara bakar, Saint-Loup'nun bana tanıştırdığı arkadaşlarıyla (daha sonra, Robert yokken de onları görmeye gittim birkaç kez) sohbet ederken, ondan sözedildiği olurdu; ne kadar sevildiğini farketmem fazla zaman almadı. Başka bölüklerden birçok gönüllü, yüksek aristokrat sosyetesini içine girmeden, sadece dışarıdan gören genç, zengin burjuvalar, Saint-Loup'nun kişiliği hakkında bildikleri şeylerden ötürü ona yakınlık duyarlardı; buna bir de, cumartesi akşamları Paris'e izinli gittiklerinde sık sık Cafe de la Paix'de Uzes Dükü'yle, Orleans Prensi'yle yemek yerken görmüş oldukları genç adamın onların gözündeki itibarı eklenirdi. Ve bu yüzden de, Saint-Loup'nun güzel yüzünde, sarsak yürüyüşünde, selam verişinde, monoklünün sürekli uçuşmasında, aşırı yüksek keplerinin "çılgınlığı"nda, fazlasıyla ince ve fazlasıyla pembe bir kumaştan yapılmış pantolonlarında bir "şıklık" bulurlardı; alayın en şık subaylarında, sayesinde karargâhta kaldığım azametli yüzbaşıda bile bulunmayan bir şıklıktı bu; yüzbaşı Saint-Loup'yla

karşılaştırıldığında aşırı kasıntılı, neredeyse basit kaçardı.

Aralarından biri, yüzbaşının yeni bir at aldığını söylerdi. "Kaç at isterse alsın; Pazar sabahı Akasyalar Yolu'nda Saint-Loup'ya rastladım; ata binişinde bambaşka bir zarafet var!" diye cevap verirdi bir başkası; ne dediğini de bilirdi; çünkü bu gençler, aynı sosyete mensuplarıyla görüşmemekle birlikte, para ve boş zaman sayesinde, satın alınabilecek her türlü şıklığı tecrübe etmek konusunda aristokrasiden farkı olmayan bir sınıfa aittiler. Olsa olsa, onların şıklığı, mesela kıyafet konusunda, Saint-Loup'nun, büyükannemin çok hoşuna giden o serbest, aldırışsız şıklığına kıyasla biraz daha özenli, biraz daha kusursuzdu. Bu büyük bankerlerin, sarrafların oğulları için tiyatro çıkışında istiridye yedikleri sırada, yanlarındaki masada astsubay Saint-Loup'yu görmek bir heyecan kaynağıydı. Pazartesi günü izinden döndüklerinde karargâhta anlatacak ne çok şeyleri olurdu! Robert, aynı bölükten olan bir tanesini "çok kibarca" selamlamıştı; bir başkası ise, aynı bölükten değildi ama buna rağmen Saint-Loup'nun kendisini tanıdığı kanısındaydı; çünkü monoklünü iki üç kere ona doğru çevirmişti!

"Evet, kardeşim 'La Paix'de görmüş kendisini," derdi, izin gününü metresinin evinde geçirmiş olan bir başkası; "hattâ üzerinde fazlasıyla bol, pek iyi durmayan bir frak varmış."

"Yeleği nasılmış?"

"Yeleği beyaz değil, eflatunmuş; palmiyeye benzer desenleri de varmış; felaket bir şeymiş!"

Kıdemlilerin (yani Jockey Kulübü'nü bilmeyen, Saint-Loup'yu çok zengin subaylar kategorisine sokan ve bu kategoriye, iflas etmiş olsun olmasın, belirli bir hayat tarzını sürdüren, epeyce yüksek bir geliri veya borcu olan ve askerlere cömert davranan herkesi dahil eden halktan insanların) gözünde, Saint-Loup'nun yürüyüşü, monoklü, pantolonları, kepleri, aristokratça bir yanları olmamakla birlikte, son derece ilginç ve anlamlıydı. Bu özelliklerde, alayın küçük rütbelileri arasında en sevilenine temelli yakıştırmış oldukları kişiliği ve tarzı buluyorlardı; davranışları kimseye benzemezdi, komutanların ne düşüneceğini önemsemezdi; bu da, askerlere karşı iyi yürekliliğinin doğal bir sonucu gibi geliyordu onlara. Koğuştaki sabah kahvesi, öğleden sonra yataklardaki dinlenme, kıdemlilerden biri, aç ve tembel mangaya Saint-Loup'nun kepi konusunda hoş bir

ayrıntı aktardığında, daha tatlı olurdu sanki.

"Çantamın yüksekliğindeydi."

"Yapma moruk, yeme bizi, çantan kadar olamaz," diye araya girerdi edebiyat diplomalı bir genç; bu dili kullanarak acemi gibi görünmemeye, bu itirazı yapmaya cüret ederek bayıldığı bir şeyi tekrarlatmaya çalışırdı.

"Ya! Demek çantam kadar olamaz, öyle mi? Sen ölçtün galiba. Yarbay hücreye atmak ister gibi bakıyordu diyorum sana. Bizimkinin hiç umurunda değildi; gidiyor, geliyor, kafasını eğiyor, kaldırıyordu, monoklü da hep önde. Bakalım yüzbaşı ne diyecek. Hiçbir şey demeyebilir tabii, ama hiç hoşuna gitmeyeceği kesin. Aslında bu kep hiçbir şey değil. Evinde, şehirde, otuzdan fazla şapkası varmış."

"Sen nereden öğrendin ki moruk, bizim tıraşçı onbaşıdan mı?" diye ukalaca sorardı genç üniversite mezunu, henüz öğrendiği ve konuşmasına serpiştirmekten gurur duyduğu yeni anlatım kalıplarını arka arkaya sıralayarak.

"Nereden mi öğrendim? Emir erinden oğlum!"

"O da halinden şikâyet etmiyordur herhalde!"

"Tahmin etmem! Benden daha çok avantası olduğu kesin! Ayrıca bütün giysilerini, her şeyini ona veriyor, her şeyini. Kantinde yediklerini yeterli bulmuyormuş. Bizim Saint-Loup kantine gitmiş, aşçıya demiş ki: 'İyi beslenmesini istiyorum, parası önemli değil.'"

Kıdemli, sözlerinin önemsizliğini vurgusundaki enerjiyle, çok beğenilen vasat bir taklitle telafi ederdi.

Karargâhtan çıktığımda biraz dolaşır, güneş battıktan hemen sonra, Saint-Loup'yla arkadaşlarının yemeklerini yedikleri otelde her akşam Saint-Loup'yla buluştuğumuz saate kadar, iki saat dinlenmek ve kitap okumak üzere, kendi otelime giderdim. Meydanda, gün batımı şatonun barut fıçısı damlarına kiremitlerin rengiyle uyumlu küçük pembe bulutlar yerleştirir, kiremitleri bir yansımayla yumuşatarak son bir rötuş yapardı. Sinirlerime öyle bir hayat dalgası hücum ederdi ki, hiçbir hareketim tüketemezdi onu; ayağım, meydanın kaldırım taşlarına her değişinde zıplardı; sanki topuklarımda Mercurius'un kanatları varmış gibi gelirdi bana. Çeşmelerden biri kırmızı bir ışıkla parlar, ötekindeyse ay ışığı suyun

rengini opale dönüştürmüş olurdu. İkisinin arasında, yumurcaklar, tıpkı yelyutanlar veya yarasalar gibi saatin gereklerine uyarak oyun oynar, çığlık atar, daireler çizerlerdi. Otelin yanında, şimdi içinde Tasarruf Sandığı ve Kolordu'nun bulunduğu eski saraylar ve XVI. Louis'nin portakal serası, içeriden, solgun ve yaldızlı gaz ampulleriyle aydınlatılırdı; henüz karanlık çökmediği halde yakılmış olan içerideki ışıklar, gün batımının son yansımalarının henüz kaybolmadığı bu yüksek, geniş on sekizinci yüzyıl pencerelerine, kızıl parıltılı saçlara sarı pullu bir takının yakıştığı gibi yakışır, beni şömineme ve lambama dönmeye ikna ederdi; otelin benim kaldığım cephesinde tek başına yanan, alacakaranlıkla mücadele halindeki lambama, zevk için, akşamüstü kahvaltısına gider gibi, hava tam kararmadan dönerdim. Dışarıda yaşadığım duyum bolluğu odamda da devam ederdi. Bize çoğunlukla düz ve boş gelen yüzeylerin görünümünü, şöminedeki sarı alevi, gün batımını, bir okul çocuğu gibi üzerine pembe burgular çiziktirdiği gökyüzünün tok mavi kâğıdını, üzerinde bir deste defter kâğıdı ve bir mürekkep hokkasının Bergotte'un bir romanıyla birlikte beni beklediği yuvarlak masanın garip desenli örtüsünü öyle şişirirdi ki, o zamandan beri, bunların hepsi, özel bir hayatla dopdoluymuş, onlara tekrar kavuşabilsem, bu hayatı içlerinden çekip çıkarabilirmişim gibi gelir bana. Biraz önce ayrıldığım, rüzgârgülü esen rüzgâra göre dönen karargâhı düşünürdüm mutlulukla. Suyun yüzeyine kadar çıkan tüpten nefes alan bir dalgıç gibi, benim için de bu karargahı, yeşil mineli kanalların bir ağ gibi yayıldığı kırlara hâkim bu yüksek gözlemevini merkez olarak hissetmek, adeta sağlıklı hayata, temiz havaya bağlı olmak demekti; sundurmalarının altına, binalarının içine istediğim zaman, daima iyi karşılanacağımdan emin olarak gidebilmeyi, devamlı olmasını dilediğim değerli bir ayrıcalık sayardım.

Saat yedide giyinir ve Saint-Loup'nun yemeklerini yediği otelde, akşam yemeği için kendisiyle buluşmak üzere tekrar çıkardım. Oraya yürüyerek gitmeyi severdim. Koyu bir karanlık çökmüş olurdu; üçüncü günden itibaren de, akşam olur olmaz, kar habercisi, buz gibi bir rüzgâr esmeye başladı. Otele yürürken, Mme de Guermantes'in aklımdan bir an bile çıkmaması beklenirdi; Robert'in garnizonuna sırf ona yaklaşabilmek için gelmiştim. Ama hatıralar, kederler, devingendirler. Bazı günler o kadar uzaklaşırlar ki, kendilerini zor görür, gittiklerini zannederiz. O zaman başka şeylere dikkat ederiz. Ayrıca bu kentin sokakları henüz benim için,

hep yaşadığımız yerde olduğu gibi bir yerden bir yere gitmeye yarayan yollardan ibaret değildiler. Bu yabancı dünyada yaşayanların sürdüğü hayat harikulade olmalıymış gibi gelirdi bana; evlerin aydınlık pencereleri, içine girmediğim hayatların gerçek ve esrarengiz sahnelerini gözlerimin önüne serer, beni sık sık karanlığın ortasında uzun süre kıpırtısız tutardı. Bir yerde, ateşin kendine has niteliği, bir kestanecinin küçük meyhanesini kızıl bir tablo halinde gösterirdi bana; palaskalarını iskemlelerin üstüne koymuş kâğıt oynayan iki astsubay, bir sihirbazın, karanlığın içinden birdenbire kendilerini bir tiyatro sahnesindeki gibi ortaya çıkardığını, yoldan geçerken durmuş, göremedikleri birinin gözünde, tam o anda, gerçekten oldukları gibi canlandırdığını, hayallerinden bile geçirmezlerdi. Küçük bir eskici dükkânında yarıya inmiş bir mum, ölgün kırmızı ışığını bir gravüre yansıtarak bir sangine dönüştürür, bu arada iri lambanın karanlıkla mücadele eden ışığı bir deri parçasını esmerleştirir, bir hançerin üzerine ışıltılı payetler işler, aslında kötü birer kopya olan tabloların üstüne, geçmişin pasına, bir ustanın cilasına benzer değerli bir yaldız bırakır, kısacası ıvır zıvırla, kötü resimlerle dolu bu barakayı paha biçilmez bir Rembrandt'a dönüştürürdü. Bazen gözlerimi yukarıya, panjurları kapalı olmayan uçsuz bucaksız, eski bir apartman dairesine çevirirdim; burada ikiyaşayışlı erkeklerle kadınlar, her akşam gündüzkinden farklı bir ortamda yaşamaya tekrar adapte olarak, kaygan bir sıvının içinde, ağır ağır yüzerlerdi; karanlığın çökmesiyle birlikte lambaların havuzundan hiç durmadan fışkıran, odaları taş ve camdan duvarlarının tepesine kadar dolduran sıvının ortasında bedenlerini hareket ettirdikçe, gevşek, yaldızlı anaforlar oluştururlardı. Yoluma devam ederdim; çoğu kez katedralin önünden geçen karanlık, dar sokakta, tıpkı bir zamanlar Meseglise yolunda olduğu gibi şiddetli bir arzu beni durdururdu; bu arzuyu tatmin etmek üzere bir kadın ortaya çıkıverecekmiş gibi gelirdi bana; karanlıkta birdenbire bir elbisenin geçtiğini hissetsem, içimdeki arzunun şiddeti, bu hafif dokunuşun tesadüfi olduğuna inanmamı engellerdi; geçmekte olan ürkmüş bir kadını kucaklamaya çalışırdım. Bu daracık gotik sokağın benim için o kadar gerçek bir yanı vardı ki, orada bir kadını sürükleyip ona sahip olabilseydim, bizi eski çağların şehvetinin birleştireceğine inanmamam, mümkün olmazdı; bu kadın isterse her gece orada dikilen bir sokak orospusu olsun, kış mevsimi, kendi çevremden uzak oluşum, karanlık ve ortaçağ, yine de ona gizemini aktarırdı.

Geleceği düşünürdüm: Mme de Guermantes'ı unutmaya çalışmak bana korkunç ama mantıklı ve ilk defa olarak mümkün, hattâ belki de kolay geliyordu. Bu semtin mutlak sessizliğinde, önümden, herhalde evlerine dönen çakırkeyif insanlardan gelen konuşmalar, gülüşmeler duyardım. Onları görmek için durur, sesi duyduğum tarafa bakardım. Ama uzun süre beklemek zorunda kalırdım; çünkü etraftaki derin sessizlik, henüz uzakta olan sesleri aşırı bir netlikte ve güçte iletmiş olurdu. Sonunda gezintiye çıkanlar zannettiğim gibi önümden değil, arkamdan ve çok uzağımdan geçerlerdi. Belki sokakların kesişmesi, evlerin araya girmesi, kırılmayla bu işitme yanılgısına yol açtığından, belki de yerini bilmediğimiz bir sesi konumlandırmak çok zor olduğundan, mesafe konusunda olduğu kadar, yön konusunda da yanılırdım.

Rüzgâr artardı. Yaklaşan karla pütür pütür, diken diken bir rüzgârdı; ana caddeye çıkar ve küçük tramvaya atlardım; tramvayın sahanlığında bir subay, soğuğun çiğ renklere boyadığı yüzüyle, kaldırımdan geçen, görmüyormuş izlenimini uyandırdığı kaba askerlerin selamlarına karşılık verirdi; bu kış başlangıcında sonbaharın ani sıçrayışıyla adeta daha kuzeye sürüklenmiş olan bu kentte, subayın yüzü, Bruegel'in neşeli, yiyip içip eğlenen, soğuktan donan köylülerinin kırmızı yüzünü hatırlatırdı.

Zaten Saint-Loup ve arkadaşlarıyla buluştuğum otelde de, başlamakta olan fuar eğlenceleri sebebiyle, hem yöreden, hem uzaktan birçok insan bulunmaktaydı; avluyu bir baştan bir başa geçerken, avluya bakan kızıllanmış mutfaklarda şişe geçirilmiş tavuklar döner, kömürde domuzlar pişer, canlı İstakozlar, otelcinin deyimiyle "sonsuz ateş"e atılır, akın akın gelen (eski Flaman ustalarının "Beytlehem Önünde Sayım" resimlerine yakışır) yeni kalabalıklar avluda gruplar halinde bekler, patrona veya yardımcılardan birine, otelde kalıp kalamayacaklarını sorar, görünüşleri beğenilmemişse, genellikle kentte başka bir kalacak yer tavsiye edilirdi kendilerine; bu arada bir garson, elinde, boynundan tuttuğu, çırpınan bir kümes hayvanıyla geçerdi. İlk gün arkadaşımın beni beklediği küçük odaya ulaşmak için geçtiğim büyük yemek salonunda da, eski zamanların naifliği ve Felemenklilerin abartısıyla canlandırılmış, İncil'den bir yemek sahnesini hatırlamamak mümkün değildi: sayısız balık, semirtilmiş piliç, dağ horozu, çulluk, güvercin, süslenip püslenmiş, dumanı tüterek, daha hızlı gidebilmek için parkenin üzerinde kayan, nefes nefese garsonlar tarafından dev

konsolun üzerine bırakılıyor, hepsi derhal parçalara ayrılıyor, fakat –ben geldiğimde çoğu kişi yemeklerini bitirmek üzere olduğundan– yenmeden orada yığılı kalıyordu; sanki yemeklerin bolluğu ve onları getirenlerin acelesi, yemek yiyenlerin taleplerini karşılamaktan ziyade, lafzına titizlikle uyulan ama yerel hayattan alınma gerçek ayrıntılarla, safça canlandırılan kutsal metne gösterilen saygıyı ve şölenin ihtişamını, yiyeceklerin bolluğu ve hizmetkârların çabasıyla gözler önüne sermek gibi estetik ve dinî bir kaygıyı ifade ediyordu. Hizmetkârlardan bir tanesi, salonun bir ucunda, bir dolabın yanında kıpırtısız dikilmiş, hayallere dalmıştı; bana cevap verebilecek kadar sakin görünen tek garson olduğundan, bizim masanın hangi odada olduğunu kendisine sormak üzere, geç kalanların yemekleri soğumasın diye yakılmış ocakların (buna karşılık, salonun ortasında, tatlılar, bazen bir ördeğin kanatlarına binmiş, camdan gibi görünen, ama aslında buzdan, her sabah heykeltıraş bir aşçı tarafından tam bir Raman zevkiyle, kızgın demirle yontulan dev bir adamın ellerinde dururdu) arasında ilerleyerek, diğer garsonlar tarafından yere devrilme tehlikesini göze alarak, doğru bu hizmetkâra gittim; geleneksel olarak bu kutsal sahnelerde yer alan bir şahsiyeti görür gibi olmuştum kendisinde; onun saf ve kötü çizilmiş yassı yüzünün, ötekilerin henüz tasavvur bile edemediği ilahi bir varlığın mucizesini şimdiden sezmiş, şaşkın ifadesinin titiz bir kopyasıydı. Şunu da ekleyelim ki, şüphesiz yakında başlayacak fuar eğlenceleri sebebiyle, bu figüranlara, hepsi melekler arasından seçilip toplanmış bir göksel kadro ilave edilmişti. On dört yaşındaki bir çehreyi çerçeveleyen sarı saçlarıyla genç bir müzisyen melek, doğruyu söylemek gerekirse hiçbir enstrüman çalmıyor, bir gongun veya tabak yığınının yanında hayal kuruyordu; bu arada onun kadar çocuksu olmayan başka melekler, salonun sonsuz mesafelerini süratle katediyor, bedenlerinden aşağı sarkan, primitiflerin sivri uçlu kanatlarını andıran peçetelerinin sürekli hışıltısıyla rüzgârlar estiriyorlardı. Bu tanımlanamamış, palmiyelerden bir perdeyle örtülü, gökyüzü hizmetkârlarının, uzaktan bakıldığında göklerin en yüksek katından gelmiş gibi göründüğü bölgelerden kaçıp kendime yol açarak Saint-Loup'nun masasının bulunduğu küçük salona vardım. Orada, yemeklerini daima birlikte yediği bazı arkadaşlarını buldum; bir iki tanesi haricinde hepsi soyluydu; onları da soylular kolej yıllarından beri dostları olarak görmüşler ve seve seve arkadaşlık kurmuşlardı; böylece prensip olarak, cumhuriyetçi de

olsalar, elleri temiz olduğu ve kiliseye gittikleri sürece burjuvalara düşman olmadıklarını kanıtlıyorlardı. Daha ilk gün, sofraya oturmadan önce Saint-Loup'yu yemek salonunun bir köşesine çektim ve herkesin gözü önünde, ama kimsenin duymayacağı şekilde dedim ki:

"Robert, bunu size söylemenin ne zamanı, ne de yeri aslında, ama bir dakika bile sürmez. Karargâhta soracaktım, unuttum; sizin masanızın üstündeki fotoğraf Mme de Guermantes'in fotoğrafı değil mi?"

"Evet, sevgili yengemin fotoğrafı."

"A, doğru ya; ne aptalım; daha önce biliyordum, hiç düşünmemiştim; Tanrım, arkadaşlarınız sabırsızlanıyordu çabuk konuşalım; bize bakıyorlar; ya da başka zaman konuşuruz, hiç önemli değil."

"Önemli olmaz mı, siz devam edin, beklesinler, ne işleri var?"

"Katiyen olmaz; kibar davranmak isterim onlara; çok iyi insanlar; zaten çok da önemli bir konu değil."

"Oriane'ımız bir tanedir; tanır mısınız kendisini?"

Bu "Oriane'ımız bir tanedir" sözü, Saint-Loup'nun Mme de Guermantes'ı dünyada tek bulduğu anlamına gelmiyordu. Bu durumda "bir tanedir", "Orian'ımız"ı tamamlayan bir ifadedir; her ikinizin de tanıdığı, çok yakın dostunuz olmayan birine hakkında ne diyeceğinizi bilemediğiniz bir insanı işaret eder. "Bir tanedir", giriş işlevi görür ve bu arada zaman kazanıp başka cümleler buluruz: "Sık sık görüşüyor musunuz onunla?", "Aylardır görmedim kendisini", "Salı günü görüşeceğiz" veya "Pek genç sayılmaz artık".

"Onun fotoğrafı olması ne kadar hoşuma gitti bilemezsiniz; çünkü biz artık onun apartmanında oturuyoruz; kendisiyle ilgili (size söylemeye utanacağım) inanılmaz şeyler öğrendim; bu yüzden de çok ilgileniyorum onunla; ebedî bir açıdan tabii, anlıyorsunuz değil mi? Nasıl desem: Balzac'vari bir açıdan; zaten siz müthiş zekânızla ne demek istediğimi çoktan anlamışsınızdır. Neyse, uzatmayalım, arkadaşlarınız benim terbiyem hakkında ne düşünüyorlardır kimbilir!"

"Bir şey düşündükleri yok onların; onlara sizin fevkalade bir insan olduğunuzu söyledim; onlar sizden daha fazla çekiniyor."

"Çok naziksiniz. Bir şey soracağım: Mme de Guermantes sizi tanıdığımı hiç bilmiyor, değil mi?"

"Hiçbir fikrim yok; yazdan beri görmedim onu; o yazlıktan döndüğünden beri ben izne çıkmadım."

"Mesele şu: Beni çok salak bulduğunu söylediler bana."

"Hiç zannetmem; Oriane dâhi değildir, ama aptal da sayılmaz doğrusu."

"Biliyorsunuz, genellikle benimle ilgili iyi duygularınızı ilan etmenizi istemem; çünkü izzetinefsim yoktur. Bu yüzden hakkımda arkadaşlarınıza hoş şeyler söylemiş olmanıza da üzüldüm (hemen dönelim yanlarına). Ama Mme de Guermantes'a benim hakkımdaki düşüncelerinizi, hattâ biraz da abartarak iletebilirseniz, bana çok büyük bir iyilik etmiş olursunuz."

"Tabii, memnuniyetle; benden istediğiniz bir tek buysa, hiç de zor değil, ama onun sizin hakkınızda ne düşündüğünün ne önemi olabilir? Sizin umurunuzda bile olmaması gerekir; her neyse, konu buysa, herkesin önünde veya yalnız kaldığımızda da konuşabiliriz; ayakta, böyle rahatsız bir konumda konuşurken yorulmanızdan korkuyorum; baş başa kalma fırsatımız o kadar çok ki!"

Zaten Robert'le konuşma cesaretini bana veren de bu rahatsızlıktı; başkalarının varlığı benim için bir bahaneydi ve söyleyeceklerimi kısaca, kopuk kopuk söyleyebilmemi sağlıyordu; bu sayede arkadaşıma düşesle akraba olduğunu unuttuğumu söylerken, yalanımı belli etmemem daha kolaydı; ayrıca, Mme de Guermantes'in, benim Robert'le dost olduğumu, zeki olduğum v.s. bilmesini niçin istediğim konusunda arkadaşımın bana soru sormasına da zaman kalmıyordu; böyle sorulara ne cevap vereceğimi bilemeyi şaşkına dönerdim.

"Robert, o kadar zeki olduğunuz halde, insanın arkadaşının hoşuna gidecek bir şeyi tartışması değil, yapması gerektiğini anlamamanız beni şaşırtıyor. Siz benden bir şey isteseniz –ki benden bir şey istemenizi çok da arzularım– emin olun hiçbir açıklama beklemezdim sizden. Hattâ daha da ileri gideceğim; Mme de Guermantes'la tanışmak gibi bir arzum yok, ama sizi denemek için, Mme de Guermantes'la bir akşam yemeği yemek istediğimi söylemeliydim; isteğimi yerine getirmezdiniz, biliyorum."

"Getirirdim, hattâ getireceğim de."

"Ne zaman?"

"Paris'e gider gitmez; herhalde üç hafta sonra."

"Bakalım, zaten o istemeyecektir. Size ne kadar teşekkür etsem azdır."

"Rica ederim, bir şey değil."

"Öyle demeyin, çok önemli; çünkü şimdi ne kadar iyi bir dost olduğunuzu anlıyorum; sizden istediğim şey önemli olsa da olmasa da, tatsız olsa da olmasa da, gerçekten istesem de, sırf sizi denemek için istesem de, önemi yok, yapacağınızı söylüyor ve böylece zekânızın da, kalbinizin de inceliğini gösteriyorsunuz. Aptal bir dost, tartışırdı."

Zaten onun da yaptığı buydu; ama belki izzetinefsinden yakalamak istiyordum onu; belki de samimiydim ayrıca: benim gözümde meziyetin tek mihenktaşı, önem verdiğim tek şey, yani aşkım konusunda, benim için ne kadar yararlı olunabileceğiydi. Sonra da, belki ikiyüzlülükle, belki de minnetten, çıkardan ve tabiatın Mme de Guermantes'in hatlarından yeğeni Robert'e de aktardığı her şeyden kaynaklanan gerçek bir sevgi doluluğuyla, ekledim:

"Artık ötekilerin yanına dönmemiz gerekiyor, oysa size soracağım iki şeyden birini, önemsiz olanını sordum sadece; öteki benim için daha önemli, ama kabul etmezsiniz diye korkuyorum; birbirimize sen diye hitap etmemiz sizi rahatsız eder mi?"

"Rahatsız etmek mi! Ne diyorsunuz! Mutluluk! Mutluluk gözyaşları! Görülmemiş saadet!"

"Çok teşekkür ederim size... sana. Önce siz başlayın! Bu benim için öyle bir mutluluk ki, isterseniz Mme de Guermantes konusunda hiçbir şey yapmayabilirsiniz. Birbirimize sen dememiz bana yeter."

"Her ikisini de yaparız."

Yemekte Saint-Loup'ya tekrar, "Robert! Baksanıza," dedim, "bu kesintili konuşma çok komik; aslında sebebini de bilmiyorum, size sözünü ettiğim hanımı hatırlıyor musunuz?"

"Evet."

"Kimi kastettiğimi biliyorsunuz, değil mi?"

"Yapmayın! Siz beni sıfır numara ahmak, ebleh yerine

koyuyorsunuz."

"Bana onun fotoğrafını veremez miydiniz?"

Aslında sadece ödünç istemeyi tasarlamıştım. Ama tam konuşacağım anda üzerime bir çekingenlik geldi, isteğimi münasebetsiz buldum ve belli etmemek için, sanki çok doğal bir şeymiş gibi daha kabaca ifade edip abarttım.

"Olmaz, önce kendisinden izin almam gerekir," diye cevap verdi.

Hemen ardından kızardı. Bir art düşüncesi olduğunu, bana da bir art niyet yüklediğini, aşkıma ancak kısmen, belirli ahlâk kuralları çerçevesinde yardımcı olacağını anladım ve ondan nefret ettim.

Oysa Saint-Loup'nun ikimiz yalnız değilken, arkadaşları da yanımızdayken bana ne kadar farklı davrandığını görmek beni duygulandırıyordu. Artan ilgisi ve nezaketi, kasıtlı olduğunu düşünsem, beni etkilemezdi; ama bunu ikimiz yalnızken söylemeyip ben yokken hakkımda muhtemelen söylediği şeylerden ötürü, bilinçsizce yaptığını hissediyordum. Baş başa görüşmelerimizde elbette ki benimle sohbet etmekten zevk aldığını tahmin ederdim, ama bu zevk, hemen hiç ifade edilmezdi. Normal olarak dinlemekten hoşlandığı –ama hoşlandığını dile getirmediği– sözlerimi şimdi dinlerken, sözlerimin arkadaşlarında beklediği ve onlara hakkımda söylediklerine uygun bir etki yaratıp yaratmadığını göz ucuyla kontrol ediyordu. Kızı sosyeteye ilk kez tanıştırılan bir anne, kızının konuşmalarını ve dinleyenlerin tavrını ancak bu kadar büyük bir dikkatle izleyebilirdi. İkimiz yalnızken gülümsemekle yetineceği bir şey söylesem, iyice anlaşılmış olmamasmdan korkuyor, "Ne dedin, ne dedin?" diyerek söylediğimi tekrarlatıyor, dikkat çekiyor, derhal ötekilere dönüp gülerek onlara bakınca istemeden onları da zorla güldürüyor, böylece onlara şüphesiz sık sık ifade ettiği, benim hakkımdaki fikrini bana ilk kez gösteriyordu. Öyle ki, kendimi bir an dışarıdan görüyordum, adımı gazetede okumuş veya aynaya bakmışım gibi.

Bu gecelerden birinde, Mme Blandais'yle ilgili oldukça gülünç bir hikâye anlatmak istedim, ama söze başlar başlamaz sustum; çünkü Saint-Loup'nun bu hikâyeyi bildiğini ve geldiğimin ertesi günü ben anlatmaya başladığımda, sözümü keserek, "Balbec'te anlatmıştınız," dediğini hatırlamıştım. Bu yüzden, Saint-Loup hikâyeyi bilmediğini, çok merak ettiğini söyleyerek devam etmem için üsteleyince

şaşırdım. "Şu an hatırlayamadınız ama birazdan hatırlayacaksınız," dedim. "Yok canım, sen karıştırıyorsun, yemin ederim. Kesinlikle anlatmadın daha önce. Hadi." Ben hikâyeyi anlatırken de hayran bakışları tutkuyla kâh bana, kâh arkadaşlarına çevriliyordu. Ancak hikâyeyi bitirdikten sonra, herkes gülerken anladım ki, arkadaşlarına benim ne kadar esprili olduğumu göstereceğini düşündüğü için hikâyeyi bilmiyormuş gibi yapmıştı. Arkadaşlık böyledir işte.

Üçüncü gece, ilk iki gece konuşma fırsatı bulamadığım bir arkadaşı, benimle uzun uzun sohbet etti; alçak sesle Saint-Loup'ya bundan ne kadar zevk aldığını söylediğini işittim. Gerçekten de hemen bütün gece, önümüzde boşaltmadığımız Sautemes şarabı kadehlerimizle, kendisiyle sohbet ettik; erkekler arasındaki, temelinde fiziksel bir çekim olmadığı sürece, tamamen esrarengiz olan tek yakınlığın harikulade tülleri, bizi diğerlerinden ayırıyor, koruyordu. Balbec'te Saint-Loup'nun benimle ilgili duyguları da bana böyle gizemli gelmişti; bu duygu, konuşmalarımızın ilginçliğiyle alakalı değildi, hiçbir maddi bağlantısı yoktu, görünmez, elle tutulmazdı, buna rağmen, Saint-Loup, bu duygunun varlığını içinde bir ateş gibi, bir gaz gibi hissediyordu; o kadar ki, bundan gülerek sözediyordu. Burada, bir tek gecede, adeta bu küçük odanın sıcak havasında birkaç dakikada açan bir çiçek gibi doğan bu yakınlık, belki daha da şaşırtıcıydı. Robert Balbec'ten sözederken kendimi tutamayıp Mile d'Ambresac'la evlenmeye gerçekten karar verip vermediğini sordum. Böyle bir karar olmadığı gibi, böyle bir şeyin hiç sözkonusu bile olmadığını, kendisini hiç görmediğini ve kim olduğunu da bilmediğini söyledi. O anda bu evliliği haber veren sosyete mensuplarından birkaçını görseydim, bana Mile d'Ambresac'ın Saint-Loup'dan başka birisiyle, Saint-Loup'nun da Mile d'Ambresac'tan başkasıyla evliliklerini bildirirlerdi. Onlara tam ters, üstelik de pek eski sayılmayacak tahminlerini hatırlatsam, çok şaşırırlardı. Bu küçük oyunun devam edebilmesi ve yalan haberleri çoğaltarak her isme mümkün olan en fazla sayıda yalan haber yığabilmesi için, tabiat bu tür oyuncuları, saflıkları ne kadar fazlaysa, o kadar zayıf bir hafızayla donatmıştır.

Saint-Loup'nun bana sözünü ettiği bir başka arkadaşı da aramızdaydı; Saint-Loup kendisiyle çok iyi anlaşıyordu; çünkü oçevrede Dreyfus Davası'nın yeniden görülmesi taraftarı olan, ikisinden başka kimse yoktu.

"O Saint-Loup gibi değildir," dedi yeni arkadaşım; "o fanatiktir; hattâ iyi niyetli bile olduğunu söyleyemem. Başlangıçta, 'Beklemekten başka yapılacak bir şey yok, benim çok iyi tanıdığım bir adam var orada, çok ince, çok iyi bir insan, General Boisdeffre; onun görüşünü hiç tereddütsüz kabul edebiliriz,' diyordu. Ama Dreyfus'ü suçlu ilan ettiğini öğrenince, Boisdeffre onun gözünde bütün değerini kaybetti; kilise yanlısı oluşu ve genelkurmayın önyargıları sebebiyle samimi bir yargıya varamadığım ileri sürdü, oysa kilise yanlılığı konusunda, en azından Dreyfus meselesinden önce, kimse dostumuza yaklaşamazdı. Ondan sonra, ne olursa olsun, gerçeği öğreneceğimizi, çünkü davanın Saussier'nin ellerinde olacağını, cumhuriyetçi bir asker olan Saussier'nin ise (arkadaşımız aşırı kralcı bir ailenin oğludur) kaya gibi sağlam, vicdanı sarsılmaz bir adam olduğunu söylemeye başladı. Ama Saussier Esterhazy'nin masum olduğunu ilan edince, bu hükme de yeni açıklamalar, Dreyfus'ün değil, General Saussier'nin aleyhine açıklamalar getirdi. Ordu yanlısı zihniyetin, Saussier'nin gözünü kör ettiğini ileri sürdü (dikkatinizi çekerim, kendisi kilise yanlısı olduğu kadar ordu yanlısıdır da; en azından öyleydi, onun hakkında ne düşüneceğimi artık ben de bilmiyorum çünkü). Ailesi onun bu fikirlere saplanmasına çok üzülüyor."

"Aslında," dedim, arkadaşına olduğu kadar Saint-Loup'ya da dönerek, kendimi soyutluyormuş gibi görünmemek ve konuşmaya Saint-Loup'yu da katmak için, "çevreye atfedilen önem, özellikle entelektüel çevre için geçerlidir. Düşüncesi neyse insan odur; düşünce sayısı insan sayısından çok daha az olduğu için de, aynı düşünceyi paylaşan bütün insanlar benzerdir. Düşüncenin maddi bir yanı olmadığından, bir düşüncenin adamı etrafında sadece maddi olarak toplanmış insanlar, bu düşünceyi hiçbir şekilde değiştirmezler."

Saint-Loup bu yakınlaşmayla yetinmedi. Şüphesiz arkadaşlarına beni sergilemenin mutluluğuyla da katlanan bir coşkunlukla, beni aşırı bir gevezelikle, yarışta birinci gelen bir at gibi pohpohlayarak, "Biliyor musun, sen tanıdığım en zeki insansın," deyip duruyordu. Sonra durup ekledi: "Sen ve Elstir. Kızmadın, değil mi? Kuruntuluyumdur, bilirsin. Benzetme yapacak olursam: Balzac'a, 'Siz ve Stendhal, asrın en büyük romancılarısınız,' der gibi söylüyorum. Kuruntu işte, özünde müthiş bir hayranlık var. Değil mi? Sen Stendhal'i tutmaz mısın?" diye ekliyordu; benim hükmüme

duyduğu safça güven, yeşil gözlerindeki gülümseyen, çocuksu denebilecek kadar sevimli soru işaretinden okunuyordu. "Oh! İyi, görüyorum ki benimle aynı fikirdesin; Bloch Stendhal'den nefret ediyor; bence çok saçma. Parma Manastırı her şeye rağmen, müthiş bir şeydir! Senin de aynı fikirde olmana sevindim. Parma Manastırı'nda en çok neyi seversin? Hadi söyle," diye zorluyordu beni, çocukça bir taşkınlıkla. Fiziksel gücü tehditkârdı, sorusu neredeyse korkutuyordu insanı. "Mosca mı? Fabrice mi?" Çekinerek cevap veriyor, Mosca'nın biraz M. de Norpois'ya benzediğini söylüyordum. Bunun üzerine genç Siegfried –Saint-Loup– bir kahkaha tufanına boğuluyordu. Ben, "Ama Mosca çok daha zeki, o kadar ukala da değil," der demez, Robert bravo diye bağırıyor, hattâ alkışlıyor, katıla katıla gülüyor, "Bu kadar doğru olabilir! Mükemmel! Harikasın!" diye haykırıyordu.

O sırada Saint-Loup sözümü kesti; çünkü genç askerlerden biri, gülümseyerek beni gösterip, "Duroc, tıpatıp Duroc," diyordu. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyordum, ama bu utangaç çehredeki ifadenin iyi niyetliden de öte olduğunu hissediyordum. Ben konuşurken, diğerlerinin tasdiki Saint-Loup'ya fazla geliyor, tam bir sessizlik istiyordu. Birisi gürültü ettiğinde batonunu vurarak müzisyenleri susturan bir orkestra şefi gibi, bozguncuyu azarladı: "Gibergue," dedi, "konuşulurken sessiz olun. Sonra söylersiniz söyleyeceğinizi. Hadi, devam edin," dedi bana.

Ben rahat bir nefes aldım; en baştan başlatacağından korkmuştum çünkü.

"Düşüncenin," diye devam ettim, "insanların çıkarlarına bir katkısı olamayacağı ve onların avantajlarından da yararlanamayacağı için, aynı düşünceyi paylaşan insanlar, çıkardan etkilenmezler."

"Şaşırıp kaldınız, değil mi çocuklar?" diye haykırdı Saint-Loup, ben sözümü bitirince; konuştuğum sırada ip üstünde yürüyormuşum gibi kaygılı bir dikkatle gözlerini benden ayırmamıştı. "Neydi söylemek istediğiniz Gibergue?"

"Beyefendinin bana komutan Duroc'u çok hatırlattığını söylüyordum. Onu duyar gibiydim adeta."

"Ben de bunu çok düşündüm," dedi Saint-Loup; "çok benzerlik var aralarında, ama göreceksiniz, Duroc'ta olmayan yüzlerce şey vardır onda."

Nasıl ki Saint-Loup'nun bu arkadaşının, Schola Cantorum öğrencisi ağabeyi, bütün yeni müzik eserleri hakkında babasının, annesinin, kuzenlerinin, kulüpten arkadaşlarının düşüncelerine katiyen katılmayıp, tıpatıp Schola'nın diğer öğrencileri gibi düşünüyorsa, bu soylu astsubay da (ondan Bloch'a sözettiğimde, onunla ilgili olağanüstü bir düşünce edindi, çünkü kendisiyle aynı partiden olduğunu öğrenince duygulanmakla birlikte, kendisinden son derece farklı aristokrat kökeni, dinî ve askerî eğitimi yüzünden, onu uzak bir ülkenin yerlisi gibi büyüleyici buluyordu) genelde bütün Dreyfus taraftarlarıyla, özelde de Bloch'la, benzer bir "zihniyet"e sahipti yeni deyişle ve bu zihniyetin üzerinde aile geleneklerinin ve mesleki çıkarlarının hiçbir etkisi olamazdı. Aynı şekilde Saint-Loup'nun bir kuzeni de, genç bir doğulu prensesle evlenmişti; prensesin Victor Hugo kadar, Alfred de Vigny kadar güzel şiirler yazdığı söyleniyor, buna rağmen, kavranması mümkün olmayan bir düşünce biçimine, Binbir Gece Masalları'ndaki bir saraya hapsolmuş bir doğulu prenses anlayışına sahip olduğu varsayılıyordu. Ona yaklaşabilme imtiyazını elde eden yazarları bir hayal kırıklığı, daha doğrusu bir mutluluk bekliyordu: Konuşması Şehrazad'ı değil, Alfred de Vigny veya Victor Hugo gibi bir dâhiyi çağrıştırıyordu.

Bu genç adamla, aslında Robert'in diğer arkadaşları ve Robert'in kendisiyle de olduğu gibi, özellikle karargâh, garnizondaki subaylar ve genelde ordu hakkında konuşmaktan hoşlanıyordum. Ortasında yemek yediğimiz, sohbet ettiğimiz, gerçek hayatımızı sürdürdüğümüz şeyleri, ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, biz aşırı büyütülmüş bir ölçekte görürüz; onların böyle şişirilmesi sonucu, bu dünyada bulunmayan diğer şeyler onlarla mücadele edemez ve onlara kıyasla bir hayal kadar güçsüzleşir; ben de bu sayede karargâhtaki çeşitli şahsiyetlerle, Saint-Loup'yu ziyarete gittiğimde avluda veya sabah uyanıksam, alay penceremin altından geçerken gördüğüm subaylarla ilgilenmeye başlamıştım. Saint-Loup'nun hayran olduğu o komutanla ve "estetik olarak bile" bayılacağım askerlik tarihi dersiyle ilgili ayrıntılı bilgi edinmeyi istiyordum. Robert'in gevezeliğinin çoğu kez biraz kof olduğunu, ama bazen de gayet iyi kavrayabildiği derin fikirleri özümsemesinden kaynaklandığını biliyordum. Ne yazık ki ordu konusunda Robert'in kafası, o sırada özellikle Dreyfus Davası'yla meşguldü.

Bu konuda pek fazla konuşmuyordu; çünkü masadaki tek Dreyfus

taraftarıydı; diğerleri davanın yeniden görülmesine şiddetle karşıydılar; sofrada yanımda oturan yeni arkadaşım hariç –ki onun da fikirleri epeyce değişken görünüyordu. Yeni arkadaşım, üstün nitelikli bir subay olarak tanınan ve Dreyfus aleyhtarı olarak bilinmesine yol açan çeşitli günlük emirlerinde orduya karşı kıpırdanmaları karalamış olan albayın inançlı bir hayranıydı ve komutanın, Dreyfus'ün suçluluğu konusunda şüpheleri olduğunu ve Picquart'a hâlâ saygı duyduğunu düşündürecek bazı sözleri ağzından kaçırdığını öğrenmişti. En azından Picquart konusunda albayın göreli Dreyfus taraftarlığı söylentisi temelsizdi; her büyük dava konusunda oluşan ve nereden çıktığı belli olmayan bütün söylentiler gibi. Çünkü kısa bir süre sonra aynı albay, eski istihbarat dairesi başkanını sorgulamakla görevlendirildiğinde, kendisine o güne kadar görülmemiş bir kabalık ve hoşgörüyle muamele etti. Ne olursa olsun, albaydan doğrudan bilgi edinmeyi göze alamayacağı halde, yeni arkadaşım Saint-Loup'ya nezaket göstermiş ve albayın, zannedildiği gibi fanatik, dar görüşlü bir Dreyfus aleyhtarı –en azından bir anlamda– olmadığını söylemişti; Katolik bir hanımın, Yahudi bir hanıma, papazının Rusya'daki Yahudi katliamını kınadığını ve bazı Yahudiler'in cömertliğine hayran olduğunu bildirirken kullandığı ses tonuyla.

"Bu beni şaşırtmadı," dedi Saint-Loup; "zeki bir adam çünkü. Ama her şeye rağmen doğuştan sahip olduğu önyargılar ve özellikle de kilise yanlılığı, basiretini bağlıyor." Sonra bana döndü: "Oysa komutan Duroc, sana sözünü ettiğim askerlik tarihi hocası, fikirlerimizi sonuna kadar destekliyormuş. Zaten tersi olsa çok şaşırırdım; çünkü üstün bir zekâya sahip olmakla kalmayıp radikal sosyalist ve masondur."

Hem Saint-Loup Dreyfus taraftarı inançlarını açıkça belirttiğinde sıkıntılı anlar yaşayan arkadaşlarına kibarlık olsun diye, hem de geri kalanıyla daha çok ilgilendiğimden, yeni arkadaşıma, bu komutanın askerlik tarihini gerçekten estetik güzellikte bir ispat haline mi getirdiğini sordum.

"Kesinlikle öyle."

"Peki ama bununla neyi kastediyorsunuz?"

"Mesela, sanırım askerî bir anlatıcının metninde okuduğunuz her şey, en küçük olgular, en küçük olaylar, hep bunlardan çıkarılması gereken bir fikrin işaretleridir; bu fikir de çoğu kez başka fikirleri

gizler; silinen yazıların üstüne yazılan yazılar gibi. Dolayısıyla, herhangi bir bilim veya sanat kadar düşünsel bir bütündür ve zihni tatmin eder."

"Örnek verir misiniz? Sizi sıkmıyorum ya?"

"Öyle hemen anlatmak zor," diye araya girdi Saint-Loup. "Mesela filanca birliğin bir harekâtını okurken... Daha ileri bile gitmeye lüzum yok, birliğin adı, terkibi dahi bir anlam taşır. Harekât ilk defa denenmiyor ve aynı harekâtta başka bir birlik ortaya çıkıyorsa, bu, daha önceki birliklerin sözkonusu harekâtta yok oldukları veya ağır kayıplara uğradıkları ve harekâtı başarıyla yürütecek durumda olmadıkları anlamına gelebilir. Öte yandan, yok edilen birliğin nasıl bir birlik olduğunu araştırmak gerekir; eğer güçlü saldırılar için ayrılmış vurucu bir birlikse, onun başaramadığı şeyi daha düşük nitelikli yeni bir birliğin başarma ihtimali zayıftır. Ayrıca bir savaşın başında değilse, bu yeni birlik şuradan buradan toplanmış olabilir; bu da, savaşan ülkenin halen sahip olduğu güç hakkında, düşmanın gücünden daha zayıf olacağı ânın ne kadar yakın olduğu hakkında bazı ipuçları verebilir; bu ipuçları da, birliğin girişeceği harekâtın kendisine farklı bir anlam yükleyecektir; çünkü artık kayıplarını telafi edecek durumda değilse, başarıları onu aritmetik olarak nihai yıkıma doğru götürecektir. Öte yandan, karşısındaki birliğin sayısı da daha az anlamlı değildir. Mesela çok daha zayıf bir birimse ve o güne kadar düşmanın birçok önemli birimini harcamışsa, harekâtın niteliği değişir; çünkü savunulan mevzinin kaybıyla sonuçlandığı takdirde, bu mevziyi bir süre korumuş olmak, eğer çok küçük bir kuvvetle, düşmanın önemli kuvvetleri tahrip edilmişse, büyük bir başarı sayılabilir. Tahmin edebileceğin gibi, savaşan birliklerin incelenmesiyle böyle önemli şeyler ortaya çıkıyorsa, mevzinin kendisinin, hâkim olduğu yolların, demiryollarının, koruduğu erzak ve cephanenin incelenmesi daha da önemlidir. Genel coğrafi ahval diyebileceğim şey incelenmelidir," diye ekledi gülerek. (Hattâ bu ifadeden o kadar memnun kaldı ki, aylar sonra bile, ne zaman aynı ifadeyi kullanacak olsa, hep aynı şekilde güldü.) "Savaşan taraflardan birinin harekâta hazırlandığı sırada, bir kolunun mevzi yakınında, düşman tarafından bozguna uğratıldığını okursan, bundan çıkaracağın sonuçlardan biri, birinci ülkenin, saldırısını göğüslemek amacıyla düşmanın yaptığı savunma hazırlıkları hakkında bilgi edinmeye çalıştığıdır. Bir noktaya yapılan özellikle şiddetli bir saldırı, bu noktayı ele geçirme isteğini

ifade edebileceği gibi, düşmanı orada tutmak, onun saldırdığı yerde karşılık vermemek istendiğini de ifade edebilir, hattâ bir aldatmaca olup, şiddeti artırarak bu bölgedeki birliklerin örneklenmesini gizlemek istendiği anlamına da gelebilir. (Napoleon'un savaşlarında klasik bir aldatmacadır bu.) Öte yandan, bir tatbikatın anlamını, muhtemel hedefini ve buna göre beraberinde veya ardından hangi başka tatbikatların geleceğini anlamak için, bu konuda komutanlığın bildirdiği ve düşmanı yanıltmak, olası bir yenilgiyi örtmek amacıyla söylenmiş olabilecek şeylerden çok, ülkenin askerî yönetmeliklerini incelemek, önemlidir. Bir ordunun giriştiği tatbikatın, yürürlükteki yönetmeliğin benzer koşullarda buyurduğu tatbikat olduğunu daima varsayabiliriz. Mesela yönetmelik cepheden bir saldırının kanattan bir saldırıyla desteklenmesini buyuruyorsa ve bu ikinci saldırı başarısızlığa uğramış ve komutanlık ikinci saldırının birinciyle bağlantısı olmadığını, sadece bir şaşırtma hareketi olduğunu ileri sürüyorsa, gerçeğin komutanlığın söylediklerinde değil, yönetmelikte aranması gerekebilir. Her ordunun yönetmeliklerinin yanısıra, gelenekleri, alışkanlıkları ve doktrinleri de vardır. Askerî mücadele üzerinde sürekli etki veya tepki halinde bulunan diplomatik mücadelenin incelenmesi de ihmal edilmemelidir. Görünürde önemsiz, o sırada yanlış anlaşılmış olaylar, düşmanın, bu olayların yoksun kaldığını ele verdiği bir yardıma güvenerek, aslında stratejik eyleminin sadece bir bölümünü gerçekleştirmiş olduğunu açıklayabilir. Yani askerlik tarihini nasıl okuyacağını bilirsen, sıradan okur için karmakarışık olan bir metin, mantıklı bir gelişim izler; tıpkı şaşkın müze ziyaretçisi belirsiz renklerle serseme döner, migren ağrıları çekerken, resimdeki kişinin üstündeki kıyafete, elinde ne tuttuğuna bakmayı bilen meraklı için son derece mantıklı olan bir tablo gibi. Ama tıpkı bazı tablolarda, resmedilen kişinin elinde bir kadeh tuttuğunu farketmenin yeterli olmadığı, ressamın eline niçin bir kadeh tutuşturduğunu, neyi simgelemek istediğini bilmek gerektiği gibi, askerî harekâtlar da, doğrudan hedeflerinin dışında, savaşı yöneten generalin zihninde, genellikle daha eski savaşlar örnek alınarak düzenlenmiştir; bunlar yeni savaşların bir anlamda geçmişi, kütüphanesi, bilgi hâzinesi, etimolojisi, aristokrat sınıfıdır. Dikkat edersen şu anda savaşların yerel, nasıl desem, mekâna ait kimliğinden sözetmiyorum. Bu da önemlidir. Bir savaş alanı, yüzyıllar boyunca tek bir savaşın alanı olmamıştır, olmayacaktır. Savaş alanı olmuşsa, demek ki iyi bir savaş alanı olmasını sağlayan

belirli coğrafi, jeolojik koşulları, hattâ düşmanı engelleyecek kusurları (mesela araziyi ikiye bölen bir nehir) içinde barındırmaktadır. Bu yüzden savaş alanı olmuştur ve olacaktır da. Herhangi bir oda resim atölyesi olmaz; herhangi bir yer de savaş alam olmaz. Bazı yerlerin kaderi savaş alanı olmaktır. Neyse, aslında ben bundan değil, taklit edilen çarpışma türlerinden sözediyordum; bir bakıma stratejik kalıplar, taktik kopyalar: Ulm, Lodi, Leipzig, Cannae çarpışmaları. Bundan sonra savaşlar olur mu, hangi milletler arasında olur, bilemiyorum, ama olursa, bir Cannae'nin, bir Austerlitz'in, bir Rosbach'ın, bir YVaterloo'nun ve daha nicelerinin (üstelik komutan tarafından bilinçli olarak) tekrarlanacağından hiç şüphen olmasın. Bazıları bunu açıkça söylemekten hiç çekinmezler. Mareşal Schlieffen ve General Falkenhausen, önceden Fransa'ya karşı bir Cannae Çarpışması hazırladılar: Hannibal tarzında, düşmanı cephede tutarak iki kanattan, özellikle Belçika'daki sağ kanattan ilerleme taktiğiyle; buna karşılık Bemhardi, Büyük Friedrich'in eğik düzenim, Cannae'den ziyade Leuthen'i tercih etti. Bazılarıysa görüşlerini bu kadar açıkça ortaya koymazlar; ama şundan emin olabilirsin ki dostum, Beauconseil, seni geçen gün tanıştırdığım bölük komutanı (çok da parlak bir geleceği olan bir subaydır), Pratzen saldırısını gayet güzel çalışmıştır, bütün ayrıntılarıyla bilir, bir kenarda hazır tutmaktadır ve bir gün uygulama fırsatı çıkarsa fırsatı kaçırmayacak, eksiksiz bir örneğini sunacaktır bize. Rivoli'deki merkezin çökertilmesi mesela; bundan sonra savaş olursa mutlaka tekrarlanacaktır. O da, Ilyada gibi zaman aşımına uğramamıştır. Şunu da eklemek istiyorum: 70'teki hataya tekrar düşmemek için cephe saldırılarına neredeyse mahkûmuz; saldırıda, hep saldırıda olmak zorundayız. Bu konuda kafamı kurcalayan bir tek şey var: Bu harikulade doktrine itiraz edenlerin hepsini geri zekâlı bulduğum halde, daha genç hocalarımdan biri, bir dâhi olan Mangin, bunun yerinin, tabii geçici olarak, savunmaya bırakılmasına taraftar. Austerlitz örneğini gösterdiğinde, cevap verirken zor durumda kalıyor insan; Austerlitz'de savunma, saldırının ve zaferin giriş bölümü niteliğindedir."

Saint-Loup'nun bu teorileri beni mutlu ediyordu. Bu teoriler, belki de Doncieres'deki hayatımda, hikâyelerini dinlerken içtiğim şarabın büyüleyici yansımalarıyla parıldayan bu subaylarla ilgili olarak, Balbec'te kaldığım süre boyunca, şimdi gözümde neredeyse yok denecek kadar ufalmış olan Okyanusya kral ve kraliçesini, dört

gurmeden oluşan küçük sosyeteyi, genç kumarbazı, Legrandin'in eniştesini bana dev boyutlarda göstermiş olan büyütmenin kurbanı olmadığımı düşündürüyordu. Belki bugün hoşuma giden şeye, şimdiye kadar hep olduğu gibi, yarın kayıtsız kalmayacaktım; şu andaki benliğim yakında yok olmaya mahkûm değildi belki; çünkü Saint-Loup savaş sanatıyla ilgili sözleriyle, bu birkaç gece yaşadığım ateşli ve geçici tutkuya, askerî hayata ilişkin her şeye, zihinsel ve kalıcı bir temel getiriyordu; bu benim için yeterince bağlayıcıydı ve kendimi aldatmak zorunda kalmadan, oradan ayrıldıktan sonra da Doncieres'deki arkadaşlarımın çalışmalarıyla ilgileneceğimi ve çok geçmeden yanlarına döneceğimi düşündürüyordu bana. Bununla birlikte, bu savaş sanatının gerçekten, kelimenin her anlamında bir sanat olduğundan iyice emin olabilmek için, Saint-Loup'ya dedim ki:

"Söylediklerinizi, pardon, söylediklerin çok ilginç, ama kafamı kurcalayan bir şey var. Askerlik sanatına merak sarabileceğimi hissediyorum, ama bunun için diğer sanatlardan o kadar farklı olmadığını, öğrenilen kuralın her şey demek olmadığını düşünmem gerekir. Çarpışmaların kopya edildiğini söyledin. Senin dediğin gibi çağımızın bir çarpışmasının altında daha eski bir çarpışmayı görmek, gerçekten de estetik bence; bu fikir ne kadar hoşuma gitti, bilemezsin. Peki öyleyse, komutanın dehasının hiçbir önemi yok mu? Kuralları uygulamaktan başka bir şey yapmıyor mu gerçekten? Yoksa eşit bilgiye sahip oldukları halde, maddi açıdan aynı belirtileri gösteren iki hastalık vak'asında, küçücük bir şeyden, belki tecrübeden gelen, ama yorumlanmış bir şeyden, birinde şunu, diğerinde bunu yapmaları, birinde ameliyat etmeleri, diğerinde ameliyattan kaçınmaları gerektiğini hisseden büyük cerrahlar olduğu gibi büyük generaller de var mıdır?"

"Olmaz mı! Napoleon'un, bütün kurallar saldırmasını gerektirirken saldırmadığı olmuştur; karanlık bir önsezi engellemiştir onu. Mesela Austerlitz'i veya 1806'da Lannes'a talimatlarını düşün. Öte yandan bazı generaller, Napoleon'un bir tatbikatını körü körüne taklit edip taban tabana zıt sonuçlara varmışlardır. 1870'te on tane örneği bulunabilir. Düşmanın ne yapabileceğinin yorumlanmasında bile, ne yaptığı, çok farklı şeyler ifade edebilecek bir belirtidir sadece. Mantık ve bilgiyle yetinirsek, bunların her birinin doğru olma ihtimali eşittir; tıpkı bazı karmaşık durumlarda dünyadaki bütün tıp bilgisinin, görünmeyen tümörün

lifli olup olmadığına, ameliyatın yapılması gerekip gerekmediğine karar vermek için yeterli olmayacağı gibi. Büyük bir hekim gibi büyük bir generalin de kararını belirleyen, Mme de Thebes tarzı (ne demek istediğimi biliyorsun) bir önsezi, bir kehanettir. Bir örnek verecek olursak, bir çarpışmanın öncesinde yapılan keşfin ne anlama gelebileceğini söylemiştim. Ama on farklı anlama da gelebilir: mesela bir başka yere saldırmak niyetiyle düşmanda bir noktaya saldıracağınız zannını uyandırmak, gerçek harekâtın hazırlıklarını görmesini engelleyecek bir perde germek; düşmanı gerekli oldukları noktadan farklı bir yere birliklerini getirmeye, bağlamaya, sabitlemeye mecbur etmek; düşmanın kuvvetini ölçmek; düşmanı yoklamak; niyetini belli etmeye zorlamak. Hattâ bazen bir harekâta akıl almaz sayıda birliğin dahil edilmesi, bunun asıl harekât olduğunu kanıtlamaz; çünkü sadece bir şaşırtma bile olsa, bu şaşırtmanın başarılı olup gerçekten aldatabilmesi için, ciddi ciddi gerçekleştirilebilir. Keşke sana Napoleon'un savaşlarını bu açıdan anlatacak vaktim olsaydı; emin ol ki bu bizim incelediğimiz, biz talimde uygularken senin utanmadan eğlence olsun diye, gezinirken seyredeceğin (hasta olduğunu biliyorum, özür dilerim!) o basit klasik manevraların ardında, bir savaşta, genelkurmayın dikkatini, mantığını ve derin araştırmalarını hissettiğinde, etkileniyor insan; tıpkı maddi bir ışık olan, ama gemilere tehlikeyi işaret etmek için boşluğu tarayan, zihinden yayılan bir fenerin basit ışıkları karşısında etkilendiğimiz gibi. Belki de sana sadece savaş edebiyatından sözetmekle hata ediyorum. Gerçekte, nasıl ki toprağın bileşimi, rüzgârın ve ışığın yönü, bir ağacın ne tarafa doğru uzayacağım belirlerse, bir savaşın hangi koşullarda yapıldığı, tatbikatın yapıldığı ülkenin özellikleri de, generalin seçebileceği planlan bir bakıma belirler ve sınırlar. Öyle ki, sıradağlar boyunca, bir vadiler havzasında, kimi ovalarda, orduların yürüyüşü, neredeyse çığların zorunluluğu ve görkemli güzelliğiyle öngörülebilir."

"Şimdi de komutanın özgürlüğünü, planlarını öğrenmek isteyen düşmanın önsezisini, biraz önce bahşettiğin halde, geri alıyorsun."

"Hayır, katiyen! Balbec'te birlikte okuduğumuz felsefe kitabını hatırlasana: gerçek dünyaya kıyasla ihtimaller dünyasının zenginliği. İşte askerlik sanatı da böyledir! Belirli bir durumda, generalin aralarından seçim yapabileceği dört plandan birini uygulama zorunluluğu doğmuştur tıpkı bir hastalığın, hekimin

hazırlıklı olması gereken değişik biçimlerde gelişebileceği gibi. Üstelik insanoğlunun zayıflığı ve yüceliği de ayrıca belirsizlik kaynağıdır. Diyelim ki birtakım olağan nedenler (mesela ulaşılmak istenen yan hedefler, fazla zaman olmaması, asker sayısının azlığı, levazım kıtlığı), generalin, bu dört plan arasından, diğerleri kadar kusursuz olmayan, ama daha az masraflı, daha hızlı ve arazisi de, ordusunu besleyebilecek daha zengin bir ülke olan birinci planı tercih etmesine yol açtı. Mümkündür ki bu planı uygulamaya başlar; başlangıçta kararsız olan düşman kısa sürede niyetini anlayacaktır; karşısına çok büyük engeller çıkar ve başarılı olamaz – buna insanoğlunun zayıflığından doğan talih diyorum–; bu plandan vazgeçer ve ikinci, üçüncü veya dördüncü planı dener. Ama yine mümkündür ki, birinci planı sadece bir şaşırtma olarak denemiştir – buna da insanoğlunun yüceliği diyorum–; düşmanı saldırıya uğrayacağını hiç ummadığı bir yerde gafil avlayacak şekilde sabitlemeyi amaçlamıştır. Mack, Ulm'da bu şekilde, düşmanı batıdan beklerken, hiç kaygılanmadığı kuzeyden çevrildi. Aslında bu çok iyi bir örnek değil. Ulm kadar iyi bir kuşatma savaşı örneğini gelecekte göremeyeceğiz; çünkü Ulm generallerin örnek alacakları klasik bir kalıp değildir sadece; bir bakıma zorunlu bir biçimdir (başka seçenekler arasında zorunludur, yani çeşitlilik de vardır); adeta bir tür kristalleşmedir. Ama bütün bunlar bir şey demek değil; çünkü nihayet yapay çerçeveler. Tekrar bizim felsefe kitabına döneceğim; mantık ilkeleri, bilimsel yasalar gibidir bu da; gerçeklik onlara uyar, aşağı yukarı; ama unutma ki büyük matematikçi Poincare matematik biliminin kesin doğruluğundan şüphe ediyor. Sana sözünü ettiğim yönetmelikler de, netice itibarıyla tali bir önem taşır; ayrıca zaman zaman değişirler. Mesela biz süvariler, 1895'te basılan Sahra Hizmeti'ne göre yaşıyoruz; halbuki zaman aşımına uğradı; çünkü süvari savaşının tek etkisinin, saldırının düşmanı korkutması gibi manevi bir etki olduğunu ileri süren eski ve geçersiz doktrine dayanıyor. Oysa en akıllı hocalarımız, süvari sınıfının en nitelikli üyeleri, özellikle de sana sözünü ettiğim komutan, aksine, sonucun kılıç ve mızrakla dövüşerek, kim daha dayanıklıysa, sadece manevi olarak, korkutarak değil, maddi olarak da üstün geleceği göğüs göğüse bir çarpışmayla alınabileceğini düşünüyorlar."

"Saint-Loup haklı; bir sonraki Sahra Hizmetinde bu gelişmenin izlerini görebiliriz," dedi yeni arkadaşım.

"Onaylaman iyi oldu; çünkü senin fikirlerin arkadaşımı benimkilerden daha çok etkiliyor görünüşe bakılırsa," dedi Saint-

Loup gülerek; belki arkadaşıyla aramda doğan yakınlık kendisini biraz rahatsız ettiğinden, belki de böyle resmen belirterek benimsediğini göstermenin kibarlık olacağını düşündüğünden. "Ayrıca yönetmeliklerin önemini azımsamış da olabilirim. Evet, yönetmelikler değişir. Ama değişinceye kadar askerî duruma, savaş ve yığmak planlarına hükmederler. Eğer yönetmelikler yanlış bir stratejik anlayışı yansıtıyorlarsa, yenilginin ana kaynağı olabilirler. Bütün bunlar sana göre fazla teknik," dedi bana. "Aslında şundan emin olabilirsin: Savaş sanatının gelişimini en çok hızlandıran şey, savaşların kendisidir. Bir savaş biraz uzun sürerse, savaş esnasında taraflardan birinin, düşmanın başarı ve hatalarından çıkardığı derslerden yararlandığını, düşmanın yöntemlerini mükemmelleştirdiğini, bu arada düşmanın da aşama kaydettiğini görürüz. Ama bütün bunlar geçmişte kaldı. Topçu kuvvetindeki müthiş ilerlemelerden sonra, gelecekteki savaşlar –eğer hâlâ savaş olursa– o kadar kısa sürecek ki, daha bu dersten bir yarar sağlamayı düşünemeden barış imzalanmış olacak."

"Bu kadar alıngan olma, " dedim Saint-Loup'ya, son sözlerinden önce söylediklerine karşılık olarak. "Seni can kulağıyla dinledim!"

"Alınmayıp izin verirsen," dedi Saint-Loup'nun arkadaşı, "söylediklerine bir şey eklemek istiyorum: Savaşların tekrarlanmasının, üst üste binmesinin tek sebebi komutanın düşüncesi değildir. Komutanın bir hatası (mesela düşmanın gücü konusunda düşük tahminde bulunmuş olması) birliklerinden aşırı fedakârlıklar istemesine yol açabilir; bazı birlikler, bu istenenleri öyle bir feragatle yerine getirirler ki, onların oynadığı rol, filanca savaşta filanca birliğin oynadığı role benzer ve bunlar tarihe birbirinin yerini tutabilecek örnekler olarak geçer: 1870'e bağlı kalacak olursak, Saint-Privat'da Prusya muhafız birliği, Froeschviller ve VVissembourg'da Cezayirli yerli askerler."

"Birbirinin yerini tutabilecek, çok doğru! Harika! Çok zekisin," dedi Saint-Loup.

Bu son örnekler de, özelden yola çıkarak geneli anlattıklarında hep olduğu gibi, ilgimi çekiyordu. Ama beni asıl ilgilendiren, komutanın dehasıydı; bu dehanın ne olduğunu, belirli bir durumda, dâhi olmayan bir komutan düşmana direnemezken dâhi komutanın

kötüye giden savaşı lehine çevirmek için ne yapacağını öğrenmek istiyordum; Saint-Loup'nun dediğine bakılırsa, bu çok mümkündü ve Napoleon tarafından birçok kez gerçekleştirilmişti. Askerî dehanın ne olduğunu anlayabilmek için ismini bildiğim generalleri karşılaştırmalarını istiyor, hangisinin en iyi komutan olduğunu, en fazla taktik yeteneğine sahip olduğunu soruyor, yeni arkadaşlarımı sıkmayı göze alıyordum; onlar bunu en azından belli etmiyorlar, sonsuz bir sabır ve iyi niyetle sorularıma cevap veriyorlardı.

Kendimi soyutlanmış hissediyordum; hem uzaklara yayılan, arasıra bulunduğumuz yerde olmanın hazzını artıran bir tren düdüğü veya neyse ki arkadaşlarımın kılıçlarını takıp dönmeleri gerekeceği saate henüz uzak olan bir saatin çalındığını duyduğumuz muazzam ve buz gibi geceden, hem de dışarıdaki bütün kaygılardan, neredeyse Mme de Guermantes'in hatırasından; bu soyutlanmayı sağlayan, Saint-Loup'nun ve ona katılan arkadaşlarının iyiliğiydi, bu küçük yemek salonunun sıcaklığı, yediğimiz lezzetli, özenle hazırlanmış yemeklerdi. Damağımı olduğu kadar, hayalgücümü de okşuyorlardı; bazen besinlerin çıkarıldığı, yenmeyen küçük doğa parçası, içinde birkaç damla tuzlu su kalmış olan pürtüklü istiridye kabuğu veya bir üzüm salkımının boğum boğum, yaprakları sararmış dalı, bir manzara şiirselliği ve uzaklığıyla yiyecekleri hâlâ çevreler, yemek boyunca, kâh bir asmanın altındaki öğle uykusunun, kâh bir deniz yolculuğunun hatıralarını canlandırırdı; bazı gecelerse, yemeklerin bu kendilerine has özelliği, aşçıbaşı tarafından, bir sanat eseri gibi doğal çerçeveleri içinde sunularak öne çıkarılmış olurdu; beyaz şarap ve baharatlarla pişirilmiş olan bir balık, uzun toprak bir kapta getirilirdi; mavimsi ot tutamlarının üzerine yerleştirilmiş, bütün halinde, ama canlı canlı kaynar suya atıldığından eğilip bükülmüş, deniz kabuklan, asalak hayvancıklar, yengeçler, karidesler ve midyelerden oluşan bir çemberle çevrili balık, Bernard Palissy'nin bir seramiğinde yer alıyormuş gibi görünürdü.

"Kıskanıyorum, çok kızıyorum," dedi Saint-Loup yan şaka yarı ciddi, arkadaşıyla sonu gelmeyen özel sohbetlerimi kastederek. "Onu benden daha mı zeki buluyorsunuz? Benden daha çok mu seviyorsunuz onu? Demek artık ondan başkasını gözünüz görmüyor?" (Bir kadını aşırı derecede seven ve kadınlara düşkün erkeklerden oluşan bir çevrede yaşayan erkekler, başkalarının o kadar masum bulmayıp cüret edemeyecekleri şakaları rahatlıkla

yaparlar.)

Konuşma genel konulara döndükçe, Saint-Loup'nun kırılmasından korkulduğu için Dreyfus'ten sözetmekten kaçınılıyordu. Bununla birlikte, bir hafta sonra, arkadaşlarından iki tanesi, böyle askerî bir ortamda yaşayıp bu kadar Dreyfus taraftarı, neredeyse ordu aleyhtarı olmasının tuhaflığına değindiler. Ben ayrıntıya girmek istemeyerek, "Çevrenin etkisi sanıldığı kadar büyük değil aslında," dedim. Tabii ki burada kesmeyi düşünüyordum; birkaç gün önce Saint-Loup'ya anlattığım fikirleri tekrarlamaya niyetim yoktu. Bununla birlikte, en azından bu cümleyi neredeyse aynı kelimelerle söylemiş olduğum için, "Zaten geçen gün de konuşmuştuk..." diye ekleyerek özür dilemek üzereydim. Ne var ki, Robert'in bana ve birkaç başka kişiye olan kibar hayranlığının öbür yüzünü hesaba katmamıştım. Hayranlığı, bu kişilerin fikirlerini o kadar benimsemesiyle tamamlanıyordu ki, kırk sekiz saat geçtiğinde bu fikirlerin kendine ait olmadığını unutmuş oluyordu. Bu yüzden de, benim mütevazı tezimle ilgili olarak, Saint-Loup, sanki bu tez ezelden beri onun beyninde yer almış ve ben de onun arazisinde avlanıyormuşum gibi, bana sıcak bir hoşgeldin deyip onaylaması gerektiğini düşündü.

"Tabii! Çevrenin önemi yoktur."

Sözünü kesmemden veya sözlerini anlamamış olmamdan korkar gibi de, hararetle devam etti:

"Asıl etkili olan, entelektüel çevredir! Düşüncesi neyse insan odur!"

İyice hazmetmiş gibi gülümseyerek bir an durdu, monoklünü düşürdü ve gözlerini birer burgu gibi bana dikerek:

"Aynı düşünceyi paylaşan bütün insanlar benzerdir," dedi, meydan okurcasına. Şüphesiz daha birkaç gün önce, içeriğini aksine çok iyi hatırladığı konuşmayı benim yaptığımı hiç hatırlamıyordu.

Saint-Loup'nun restoranına her akşam aynı ruh halinde gitmiyordum. Hatıralarımız, kederlerimiz, kendilerini hiç farkedemeyeceğimiz ölçüde bizi terk edebildikleri gibi, geri de dönerler ve bazen uzun süre kalırlar. Bazı akşamlar, restorana gitmek üzere kentin bir ucundan ötekine yürürken Mme de Guermantes'ı öyle özlerdim ki, nefes almakta güçlük çekerdim; sanki göğsümün bir bölümü usta bir anatomi uzmanı tarafından

kesilip çıkarılmış, yerine aynı boyutlarda manevi acı, özlem ve aşk konmuştu. Dikişler ne kadar başarılı olursa olsun, bir insana olan özlem iç organların yerini aldığında, yaşamak zahmetlidir; özlem sanki organlardan daha fazla yer kaplar, varlığını sürekli hissederiz; ayrıca, bedenimizin bir bölümünü düşünmek zorunda olmak, müthiş bir ikilemdir! Ne var ki, sanki bir yandan da değerimiz artar. En küçük bir esinti sıkıntıyla göğsümüzü sıkıştırır ama hoş bir baygınlıkla iç de geçirtir. Gökyüzüne bakardım. Hava açıksa, "Belki o da kırdadır, aynı yıldızları o da seyrediyordur," derdim kendi kendime; kimbilir, belki de restorana vardığımda, Robert, "İyi bir haberim var: Yengemden mektup aldım; seni görmek istiyor, buraya gelecek," diyecekti. Mme de Guermantes'ı sadece gökyüzünde düşünmüyordum. Tatlı bir esinti olsa, bana ondan bir haber getirdiğini sanıyordum; tıpkı bir zamanlar Meseglise'de buğdayların arasında Gilberte'ten getirdiği gibi; çünkü insan değişmez; bir insana atfettiğimiz duyguların içinde, onun uyandırdığı, ama ona yabancı, küllenmiş unsurlar büyük yer tutar. Üstelik bir yanımız, daima bu özel duyguları gerçeğe yaklaştırmaya, yani daha genel bir duyguyla birleştirmeye çalışır; tek tek insanlar ve bize verdikleri acılar, bütün insanlığın paylaştığı bu duyguya ortak olmamıza bir fırsat teşkil eder sadece; benim de üzüntümü biraz hafifleten şey, onun evrensel aşkın küçük bir parçası olduğunu bilmemdi. Şüphesiz, Gilberte'le ilgili olarak veya Combray'de gece annem odamda kalmadığında yaşadığım üzüntülere benzettiğim ve Bergotte'un bazı sayfalarından hatırladığım şeylerden, çekmekte olduğum ve Mme de Guermantes'a, soğukluğuna ve yokluğuna, bir bilginin kafasında sebeple sonucun birbirine bağlandığı açıklıkta bağlı olmayan ıstırap içinde, Mme de Guermantes'ın bu ıstırabın sebebi olmadığı sonucunu çıkarmıyordum. Öyle yaygın fiziksel acılar vardır ki, hasta organın dışındaki bölgelere yayılarak genişlerler, ama doktor acının tam merkezi olan noktaya dokunduğunda, dağılıp tamamen yok olurlar. Oysa daha önce, acının yaygınlığı ona bizim gözümüzde öyle bir belirsizlik ve kaçınılmazlık kazandırmıştır ki, bir açıklama bulamadığımız, hattâ yerini bile saptayamadığımız için, tedavisinin imkânsız olduğunu düşünmüşüzdür. Restorana doğru yürürken kendi kendime derdim ki: "Mme de Guermantes'ı görmeyeli on dört gün oldu." (On dört gün, sadece bana, Mme de Guermantes sözkonusu olduğunda dakikaları sayan bana, muazzam bir şey gibi görünüyordu.) Benim için artık yalnız yıldızlar ve rüzgâr değil, zamanın matematiksel

bölünmeleri bile sancılı ve şiirseldi. Artık her gün, kararsız bir tepenin hareketli doruğu gibiydi benim için; bir yamacından, unutuşa inebileceğimi hissediyor, öbür yamacından, düşesi görme ihtiyacıyla sürükleniyordum. Bazen birine, bazen ötekine yaklaşıyordum; sabit bir dengem yoktu. Bir gün kendi kendime, "Belki bu akşam bir mektup gelmiştir," dedim ve yemekte Saint-Loup'ya soracak cesareti buldum:

"Paris'ten hiç haber yok mu?"

"Var," dedi karamsar bir edayla, "haberler kötü."

Kederli olanın kendisi olduğunu ve haberlerin metresinden geldiğini anlayınca rahat bir nefes aldım. Ama çok geçmeden, bunun bir sonucunun da, Robert'in uzun bir süre beni yengesine götüremeyeceği olduğunu kavradım.

Metresiyle arasında bir kavga patladığını öğrendim; belki mektuplarda, belki de bir sabah bir trenle gelip onu görerek bir sonrakiyle döndüğünde. O güne kadarki bütün kavgaları, bu kadar ağır olmasalar bile, hep çözülmesi mümkün değilmiş gibi görünürdü. Çünkü metresi anlaşılmaz sebeplerle aksileşir, tepinir, ağlardı; karanlık bir odaya kapanan, yemeğe gelmeyen, hiçbir soruya cevap vermeyen ve artık söyleyecek laf bulamayıp tokat attığınızda hıçkırıklarını iyice yükselten çocuklar gibi.

Saint-Loup bu dargınlık yüzünden müthiş ıstırap çekti; ama bu, fazlasıyla basit ve dolayısıyla, bu ıstırap hakkında yanlış bir fikir edinilmesine yol açabilecek bir ifade tarzı. Yalnız kaldığında, metresinin kendisini böyle enerjik gördüğünde hissettiği saygıyla gittiğini düşünmekten başka çaresi yoktu; ilk birkaç saat yaşadığı iç daralmaları, tamiri mümkün olmayan kırgınlık karşısında sona erdi; iç daralmasının sona ermesi öyle hoş bir şeydir ki, dargınlık, bir kez kesinleştikten sonra, onun gözünde bir barışmanın büyüsünden bir şeyler kazandı. Bir müddet sonra kendisine ıstırap vermeye başlayan, ikincil bir acı, ikincil bir terslikti; bunlar içindeki hiç bitmeyen kaynaktan fışkırıyor, düşünceleriyle besleniyordu: Metresi belki de yakınlaşmayı arzu ediyordu; ondan bir mektup bekliyor olabilirdi pekala; belki bu arada, intikam almak için filan gece, filan yerde bir şey yapacaktı ve bu şeyin olmaması için, geleceğini haber veren bir telgraf çekmesi yeterliydi; belki onun kaybettiği zamandan başkaları yararlanıyordu; birkaç gün sonra artık çok geç olacaktı, onu bulamayacaktı, serbest olmayacaktı çünkü. Bu

ihtimaller hakkında hiçbir bilgisi yoktu; metresinin suskunluğu, sonunda ıstırabını öyle azdırdı ki, belki de Doncieres'de gizlenmiş veya Hindistan'a gitmiş olabileceğini bile düşündü.

Sessizliğin bir güç olduğu söylenir; bambaşka bir anlamda, sevilen kişinin emrinde, korkunç bir güçtür. Bekleyenin sıkıntısını artırır. Bir kişiye yaklaşmaya insanı en fazla davet eden şey, kendisini ondan ayıran şeydir; sessizlikse, aşılması en imkânsız engeldir! Sessizliğin bir işkence olduğu ve hapiste bu işkenceye mahkûm edilenleri delirtebildiği de söylenir. Oysa sevilen kişinin sessizliğine maruz kalmak, suskunluktan da ağır, en ağır işkencedir! Robert şöyle düşünüyordu: "Ne yapıyor ki hiç sesi soluğu çıkmıyor? Herhalde başkalarıyla aldatıyor beni." Şunları da düşünüyordu: "Ben ne yaptım ki böyle sesi soluğu çıkmıyor? Belki de benden nefret ediyor, hem de temelli." Sonra kendini suçluyordu. Ve böylece sessizlik onu gerçekten de, kıskançlık ve pişmanlıktan delirtiyordu. Zaten hapishanedekinden daha zalim olan bu sessizliğin kendisi bir hapistir. Aradaki boş, ama terk edilenin gözlerinden çıkan ışınların geçemediği hava dilimi, şüphesiz manevi, ama aşılması imkânsız bir duvardır. Sessizlik en feci ışıklandırmadır; bize uzaktaki sevgiliyi bir değil, bin gösterir, her biri de bir başka ihanette bulunmaktadır. Bazen ani bir gevşeklik içinde Robert sessizliğin birazdan sona ereceğini, beklediği mektubun geleceğini zannederdi. Mektubu görürdü, gelmekte olduğunu görürdü; her sese kulak kabartırdı, susuzluğunu gidermiş olurdu; "Mektup! Mektup!" diye mırıldanırdı. Bu şekilde hayalî bir sevgi vahası görür gibi olduktan sonra, kendini yine sonsuz sessizliğin gerçek çölünde yerinde sayar halde bulurdu.

Sevgilisinden kopuşun bütün acılarını, birini bile atlamadan, önceden çekiyor, bazı anlardaysa, bu kopuşu engelleyebileceğini düşünüyordu; bütün işlerini gerçekleşmeyecek olan bir sürgüne göre ayarlayan, ertesi gün nerede yer alacağını bilmeyen düşünceleri, bir hastanın, bedeninden söküldükten sonra atmaya devam eden kalbi gibi, bir süre kendilerinden kopuk olarak hareket eden insanlara benziyordu. Ne olursa olsun, savaştan sağ dönülebileceği inancının ölüme meydan okumaya yardımcı olması gibi, metresinin döneceği umudu da Saint-Loup'ya küslüğe dayanma gücü veriyordu. Alışkanlık, insanda yeşeren bitkiler arasında yaşamak için besleyici toprağa en az ihtiyaç göstereni ve görünürde en ıssız kayanın üstünde ilk ortaya çıkanı olduğu için, belki küslüğü, başlangıçta yalandan sürdürerek sonunda gerçekten

alışkanlık haline getirebilirdi. Ne var ki belirsizlik, bu kadının hatırasıyla birleşince aşka benzeyen bir ruh halini devam ettiriyordu Saint-Loup'da. Bununla birlikte, mektup yazmamaya zorluyordu kendini, (belki metresiyle belirli koşullarda yaşamanın, onsuz yaşamaktan daha zalim bir işkence olduğunu veya son görüşmelerinin ardından metresinin kendisine beslediğini sandığı, aşk olmasa da en azından takdir ve saygıyı korumak için onun özür dilemesini beklemesi gerektiğini düşünüyordu). Doncieres'e yeni bağlanan telefonla metresinin yanına yerleştirdiği oda hizmetçisine haber sormak veya talimat vermekle yetiniyordu. Aslında bu telefon konuşmaları zahmetli oluyor ve daha fazla zamanını alıyordu; çünkü Robert'in metresi, edebiyatçı dostlarının başkentin çirkinliği konusundaki fikirleri doğrultusunda, ama daha çok da hayvanlarını, köpeklerini, maymununu, kanaryalarını ve Paris'teki ev sahibinin çığlıklarına artık tahammül edemediği papağanını düşünerek, Versailles yakınlarında küçük bir villa kiralamıştı. Bu arada Robert'in Doncieres'de geceleri gözüne bir an uyku girmiyordu. Bir keresinde benim odamda yorgunluğa yenik düşüp biraz uyukladı. Ama ansızın konuşmaya başladı; koşmak, bir şeyi engellemek istiyor, "Sesini duyuyorum, siz nasıl... siz nasıl..." diyordu. Sonra uyandı. Rüyasında astsubay kıdemli çavuşun sayfiyedeki evindeymiş. Adam onu evin bir bölümünden uzak tutmaya çalışıyormuş. Saint-Loup, metresini çok arzuladığını bildiği çok zengin ve çok ahlâksız bir teğmenin, kıdemli çavuşun evinde olduğunu tahmin etmiş. Sonra birdenbire, metresinin haz ânında attığı kesik, düzenli çığlıkları çok net olarak işitmiş rüyasında. Kendisini o odaya götürsün diye kıdemli çavuşu zorlamaya kalkmış. Kıdemli çavuş da gitmesine engel olmak için tutuyormuş onu; öyle münasebetsiz, sinirlenmiş bir havası varmış ki, Robert asla unutamayacağını söylüyordu.

"Saçma sapan bir rüya," diye ekledi; hâlâ nefes nefeseydi.

Ama bunu izleyen bir saat boyunca, birçok kez metresine telefon edip barışmayı teklif etmek üzere olduğunu açıkça gördüm. Babamın bir süredir telefonu vardı, ama bunun Saint-Loup'ya bir faydası olur muydu, bilmem. Zaten Saint-Loup'yla, ne kadar seçkin ve soylu duyguları olursa olsun metresi arasında arabuluculuk rolünü annemle babama, hattâ evlerindeki bir alete vermek, bana pek yakışık alırmış gibi gelmiyordu. Saint-Loup'nun gördüğü kâbus, zihninden biraz silindi. Dalgın ve sabit bakışlarıyla beni görmeye

geldiği o birbirini izleyen, korkunç günler, benim gözümde Robert'in, tepesinde durup metresinin vereceği kararı merak ettiği sert yokuşun harikulade eğrisi gibiydi.

Sonunda metresi kendisini affetmesini istedi. Saint-Loup, ayrılığın önlendiğini anladığı anda, barışmayı her bakımdan sakıncalı bulmaya başladı. Zaten ıstırabı şimdiden azalmıştı ve ilişki yeniden başlarsa belki birkaç ay sonra tekrar karşılaşacağı bir acıyı da neredeyse kabullenmişti. Tereddüdü uzun sürmedi. Tereddüt etmesinin belki de tek sebebi, metresine kavuşabilmesinin, yani kavuşmasının, nihayet kesinleşmiş olmasıydı. Yalnız metresi, sükûnetine tekrar kavuşabilmek için, yılbaşında Paris'e gitmemesini rica ediyordu. Robert ise Paris'e gidip de onu görmeme gücünü kendinde bulamıyordu. Öte yandan, metresi onunla birlikte seyahate çıkmaya razı olmuştu, ama bunun için de hatırı sayılır bir izin gerekiyor, Yüzbaşı Borodino ise bu izni vermeye yanaşmıyordu.

"Yengeme yapacağımız ziyaretin bu yüzden ertelenecek olmasına da üzüldüm. Ben Paris'e herhalde Paskalya'da gideceğim."

"O zaman Mme de Guermantes'a gidemeyiz; çünkü ben o sırada Balbec'te olacağım. Ama hiç önemli değil."

"Balbec'te mi? Ama ağustosta gitmiştiniz Balbec'e."

"Evet, ama bu yıl sağlığım nedeniyle daha erken gönderecekler."

Saint-Loup'nun bütün korkusu, onun anlattıklarından sonra metresi hakkında yanlış bir yargıya varmamdı. "Böyle haşin olmasının tek sebebi, fazla açık yürekli, duygularında fazlasıyla dürüst olması. Ama çok soylu bir insandır. Öyle şiirsel incelikleri vardır ki, tahmin edemezsin! Her yıl Ölüleri Anma Günü'nü Brugge'de geçirir. 'Hoş', değil mi? Bir gün tanışırsanız göreceksin, bir azameti vardır..." Edebiyat çevrelerinde bu kadının etrafında konuşulan dil Saint-Loup'nun da içine işlemiş olduğundan, eklerdi: "Yıldızlara ait bir şey var onda, hattâ kehanet diyebilirim; ne demek istediğimi anlıyorsundur; neredeyse rahip olan şair."

Yemek boyunca, kendisi Paris'e gelmeden önce Saint-Loup'nun yengesinden beni kabul etmesini istemesine izin verecek bir bahane aradım. Bu bahaneyi bana, Elstir'in, Saint-Loup'yla birlikte Balbec'te tanıştığımız büyük ressamın tablolarını görme isteğim sağladı. Ayrıca bu bahanede bir doğruluk payı da vardı; çünkü Elstir'e yaptığım ziyaretlerde, resminin beni kendisinden daha üstün

şeyleri, gerçek bir buz çözülmesini, bozulmamış bir taşra meydanını, sahilde canlı kadınları, anlamaya ve sevmeye yöneltmesini beklemiştim (kendisinden en fazla, derinleştirmeyi beceremediğim gerçekliklerin, mesela akdikenlerle dolu bir yolun portresini yapmasını isteyebilirdim; benim için güzelliğini korusun diye değil, keşfetsin diye); oysa şimdi aksine, arzumu kamçılayan, bu resimlerin özgünlüğü, cazibesiydi; özellikle görmek istediğim, Elstir'in başka tablolarıydı.

Zaten bana onun en değersiz resimleri, ondan daha büyük ressamların bile şaheserlerinden bambaşka bir şeymiş gibi geliyordu. Onun eserleri, sınırları aşılması imkânsız, benzersiz bir maddeden, kapalı bir krallık gibiydi. Elstir'le ilgili incelemelerin yer aldığı ender dergileri tek tek toplamış, bu yazılardan, peyzaj ve natürmort yapmaya yakın bir tarihte başladığını, en başta mitolojik resimler yaptığını (bunlardan ikisinin fotoğrafını atölyesinde görmüştüm), sonra da uzun süre Japon sanatından etkilendiğini öğrenmiştim.

Değişik üsluplardaki en tipik eserlerinden bazıları taşradaydı. En güzel peyzajlarından birinin bulunduğu, Les Andelys'teki bir ev, bana değirmentaşına harikulade bir vitray yerleştirilmiş bir Chartres köyü kadar değerli geliyor, o kadar hararetli bir seyahat isteği veriyordu; bu şaheserin sahibine, ana caddenin üstündeki zevksiz evinin en dip köşesine bir astrolog gibi kapanmış, dünyanın aynalarından birini, yani bir Elstir tablosunu inceleyen, tabloyu belki binlerce frank karşılığında satın almış olan adama duyduğum yakınlık, önemli bir konuda bizimle aynı şekilde düşünen insanlarla bizi kalplerimize, kişiliklerimize varıncaya kadar birleştiren yakınlıktı. En sevdiğim ressamın üç önemli eseri ise, bu dergilerin birinde belirtildiğine göre, Mme de Guermantes'a aitti. Sonuç olarak Saint-Loup metresinin Brugge'ye yapacağı seyahati haber verdiği akşam, yemekte, arkadaşlarının yanında, o anda aklıma gelmiş gibi şunları söylerken samimiydim:

"Baksana, izin verirsen, sözünü ettiğimiz hanımla ilgili son bir şey söyleyeceğim. Elstir'i hatırlıyor musun, Balbec'te tanıştığım ressam?"

"Tabii ki."

"Benim ona ne kadar hayran olduğumu hatırlıyor musun?"

"Çok iyi hatırlıyorum; ona yazdığımız mektubu da hatırlıyorum."

"İşte, sözkonusu hanımla tanışmak istememin bir sebebi, en önemlisi değil de, yan sebeplerinden biri... hangi hanımdan sözettiğimi anladın, değil mi?"

"Tabii canım! Ne çok parantez açtın!"

"O hanımın evinde Elstir'in en az bir tane çok güzel resmi var."

"Sahi mi? Bilmiyordum."

"Elstir Paskalya'da Balbec'te olur herhalde; biliyorsunuz artık yılın neredeyse tamamını sahilde geçiriyor. Balbec'e gitmeden önce o resmi görmeyi çok isterdim. Yengenizle o kadar içli dışlı mısınız bilmem ama, siz Paris'te olmayacağınıza göre, siz olmadan benim gidip resmi görmem için izin isteyebilir miydiniz acaba? Beni ustaca methederseniz, ricanızı geri çevirmeyebilir belki."

"Tamamdır, ben onun adına garanti veriyorum; siz bu işi bana bırakın."

"Robert, sizi o kadar çok seviyorum ki!"

"Beni sevmenize çok memnun oldum, ama bana söz verdiğiniz ve yapmaya da başladığın gibi sen dersen daha memnun olacağım."

"Umarım sizin gidişinizle ilgili komplolar kurmuyorsunuzdur," dedi, Robert'in arkadaşlarından biri. "Bakın, Saint-Loup'nun izne gitmesi hiçbir şeyi değiştirmemeli, biz buradayız. Belki sizin için o kadar eğlenceli olmaz, ama onun yokluğunu unutturmak için elimizden geleni yaparız."

Gerçekten de, Robert'in metresinin Brugge'ye tek başına gideceğini zannederken, daha önce itiraz eden Yüzbaşı Borodino'nun astsubay Saint-Loup'ya Brugge'ye gitmesi için uzun bir izin verdiğini öğrendik. Olay şöyle olmuştu: Gür saçlarıyla iftihar eden prens, bir zamanlar III. Napoleon'un eski berberinin çırağı olan, kentin en iyi berberinin devamlı müşterisiydi. Yüzbaşı Borodino'nun berberle arası çok iyiydi; azametli tavırlarına rağmen, halktan insanlara alçakgönüllü davranırdı. Ne var ki berberin gözünde, hesabını eksiksiz ödeyen, birçok arabası ve binek atı olan Saint-Loup, şampuanlar, saç kesimleri vs. kadar "Portugal", "Eau des Souverains" şişeleri, maşalar, usturalar ve kayışlarla da kabaran, en az beş yıllık, ödenmemiş bir hesabı olan prensten daha yüksek bir mevkideydi. Saint-Loup'nun metresiyle birlikte gidememe

meselesini öğrenince, prens beyaz önlüklerle kıskıvrak bağlanmış, başı arkaya devrilmiş, boğazı bıçakla tehdit edilir haldeyken, heyecanla bu konuyu açtı. Genç bir erkeğin gönül maceralarının hikâyesi, yüzbaşı-prensten Napoleon'vari bir hoşgörü tebessümü kopardı. Ödenmemiş hesabını düşünmüş olması küçük bir ihtimal, ama bir dükün tavsiyesi keyfini ne kadar kaçırırsa, berberin tavsiyesi de o kadar keyiflendiriyordu kendisini. Daha çenesine sabun sürülmüş haldeyken, izin sözü verilmişti bile; aynı akşam da izni imzaladı. Berbere gelince, sürekli kendini methettiği ve bu amaçla, olağanüstü bir yalan yeteneğinin yanısıra tamamen uydurma meziyetler geliştirmiş olduğu halde, bu sefer Saint-Loup'ya gerçekten önemli bir yardımda bulunmuşken, bununla böbürlenmedi; sanki övüngenlik için yalan şartmış ve yalana gerek yoksa yerini tevazuya bırakırmış gibi, Robert'e bundan bir kez olsun sözetmedi.

Robert'in bütün arkadaşları, Doncieres'de kalacağım süre boyunca, ayrıca ne zaman gelirsem geleyim, Robert yoksa, kendi arabalarının, atlarının, evlerinin ve boş saatlerinin emrimde olacağını söylediler; bu gençlerin sahip oldukları konforu, gençliği ve sağlığı, benim zayıflığımın hizmetine samimiyetle sunduklarını hissediyordum,

"Ayrıca niye her sene gelmiyorsunuz?" diye devam ettiler Saint-Loup'nun arkadaşları, kalmam için uzun ısrarlardan sonra. "Bizim küçük dünyamız hoşunuza gidiyor belli ki! Hattâ garnizonda olan biten her şeyle bir kıdemli kadar ilgileniyorsunuz."

Gerçekten de isimlerini bildiğim çeşitli subayları, kendilerince layık oldukları takdire göre sıralamalarını hâlâ hevesle istiyordum; tıpkı bir zamanlar kolejde arkadaşlarıma Theâtre-Français oyuncularını sıraya dizdirdiğim gibi. Daima ön sırada yer alan generallerden biri, bir Galliffet ya da bir Negrier konusunda, Saint-Loup'nun bir arkadaşı, "Ama Negrier son derece sıradan bir subaydır," deyip yerine Pau veya Geslin de Bourgogne gibi yepyeni, dokunulmamış, çekici bir isim ortaya attığında, bir zamanlar tükenmiş Thiron ve Febvre isimlerini geriye püskürterek birdenbire bir çiçek gibi açılan, bilinmedik bir Amaury'nin yarattığı sevinçli şaşkınlığı duyuyordum. "Negrier'den de mi üstün? Hangi açıdan? Bir örnek versenize." Alayın daha alçak dereceli subayları arasında bile çok önemli farklılıklar bulunmasını istiyor, bu farklılıkların sebebinde, askerî üstünlük denen şeyin özünü kavramayı

umuyordum. Hakkında yorumlar duymayı en çok istediğim subaylardan biri, en sık onu gördüğüm için, Borodino Prensi'ydi. Ama Saint-Loup da, arkadaşları da, bölüğünün kılık kıyafetinin kusursuz olmasını sağlayan yakışıklı subayın hakkım vermekle birlikte, adamın kendisini sevmiyorlardı. Tabii ki ondan, diğerleriyle ilişki kurmayan ve onların yanında vahşi bir çavuş gibi görünen kimi alaydan yetişme, mason subaylardan sözettikleri gibi sözetmiyorlar, ama M. de Borodino'yu diğer soylu subaylar arasına katmıyorlardı; doğruyu söylemek gerekirse, yüzbaşı, Saint-Loup konusunda bile, diğerlerinden çok farklı bir tavır sergiliyordu. Onlar, Robert'in sadece astsubay olmasından yararlanarak, dolayısıyla nüfuzlu ailesinin, başka koşullarda küçümseyeceği bir komutanın evine Robert'in davet edilmesine sevineceği umuduyla, sofralarında genç bir astsubay çavuşa yararlı olabilecek bir kodaman olduğunda, Saint-Loup'yu da davet etme fırsatını kaçırmazlardı. Bir tek Yüzbaşı Borodino'nun, Robert'le ilişkisi iş ilişkisi sınırları içindeydi, kaldı ki bu da mükemmeldi. Bunun sebebi, dedesi, Napoleon tarafından mareşalliğe getirilmiş ve prens-dük unvanı verilmiş ve ardından yaptığı evlilikle imparatorun ailesine katılmış olan, babasıysa, III. Napoleon'un bir kuziniyle evlenmiş ve hükümet darbesinden sonra iki kere bakanlık yapmış olan prensin, bütün bunlara rağmen, Saint-Loup'nun ve Guermantes sosyetesinin gözünde fazla değeri olmadığım hissetmesiydi; öte yandan, prens bu çevrenin bakış açısını paylaşmadığından, onlar da prensin gözünde pek önemli değildi. Saint-Loup'nun gözünde –Hohenzollern'lerle akraba olan– kendisinin gerçek bir soylu değil, bir çiftçi torunu olduğunu tahmin ediyor, buna karşılık kendisi de Saint Loup'yu, kontluğu Napoleon tarafından onaylanmış –bunlara Saint-Germain muhitinde tasdikli kontlar denirdi– ve imparatordan bir valilik, ardından da, devlet bakanı, "Monsenyör" diye hitap edilen, hükümdarın yeğeni olan Altes Borodino Prensi'nin emrinde bir başka düşük görev talep etmiş bir adamın oğlu olarak görüyordu.

Belki Borodino, hükümdarın yeğeninden de öteydi. İlk Borodino Prensesi'nin, uğruna Elba Adası'na gittiği I. Napoleon'dan, İkincisinin de III. Napoleon'dan lütuflarını esirgemedikleri söylenir. Yüzbaşının soğukkanlı çehresinde I. Napoleon'un, doğal yüz hatlarını olmasa bile, maskesinin hesaplı azametini bulmak mümkündü; öte yandan, özellikle hüzün ve iyilik dolu bakışlarında, sarkık bıyıklarında III. Napoleon'u andıran bir şey de vardı; üstelik

öyle çarpıcı bir benzerlikti ki bu, Sedan yenilgisinden sonra imparatorun birliklerine katılmak istediğinde, Bismarck'la görüşüp talebi reddedildikten sonra, gitmeye hazırlanırken, Bismarck tesadüfen delikanlının yüzüne bakmış, bu benzerliği görünce birden heyecanlanıp fikir değiştirerek genç gönüllüyü çağırmış ve herkesinkini geri çevirdiği gibi geri çevirdiği isteğini yerine getirmişti.

Borodino Prensi, Saint-Loup'ya ve alaydaki diğer Saint-Germain sosyetesi üyelerine yaklaşmak için hiçbir şey yapmıyordu (oysa soylu olmayan, hoş adamlar olan iki teğmeni sık sık evine davet ederdi); çünkü hepsine bir imparatora yakışır şekilde tepeden bakıyor ve astları arasında şöyle bir ayrım yapıyordu: bazıları, ast olduklarını bilirlerdi ve ihtişamlı görünüşünün altında sade ve neşeli bir adam yattığından, bunlarla görüşmeye bayılıyordu; diğerleriyse, kendilerini üstün zannederlerdi ki, buna tahammülü yoktu. İşte bu yüzden, alaydaki diğer bütün subaylar Saint-Loup'yu el üstünde tutarken, Borodino Prensi, kendisine Mareşal X... tarafından tavsiye edilen (ve zaten örnek bir asker olan) Robert'e görev dahilinde kibar davranmakla yetiniyor, asla evinde ağırlamıyordu; yalnız bir tek kere, özel bir durumda, adeta davet etmek zorunda kalmış, bu da benim orada olduğum döneme rastladığından, beni de yanında getirmesini söylemişti. O gece Saint-Loup'yu yüzbaşının masasında gördüğümde, her birinin tavırlarında ve şıklığında bile, bu iki aristokrasi, eski soylularla Birinci İmparatorluk soyluları arasındaki farkı kolayca seçebildim. Saint-Loup, ait olduğu sınıfın kusurlarını, zekâsıyla ne kadar reddetse de, kanında taşıyordu; en azından bir asırdan beri, gerçek bir yetkisi olmayan bu sınıfın gözünde, aldığı eğitimin bir parçası olan koruyucu kibarlık, binicilik veya eskrim gibi, ciddi bir amaç değil, eğlence olarak uğraşılan bir faaliyettir; işte bu yüzden, bu soylular sınıfının, teklifsizliğiyle gönlünü okşadığını, aldırışsızlığıyla şereflendirdiğini zannedecek kadar hakir gördüğü burjuvalarla karşılaştığında, Saint-Loup, kendisine tanıştırılan, ismini belki duymadığı her burjuvayla dostça el sıkışır, sohbet eder (bir yandan son derece rahat bir tavırla, ayağını tutarak sürekli bacak bacak üstüne atar, indirir, tekrar atar, arkaya doğru kaykılırdı) ve kendisine "azizim" diye hitap ederdi. Oysa Borodino Prensi, aksine, şan ve şeref dolu hizmetlerinin mükâfatı olan ve çok sayıda insana emredilen, insanları tanımayı gerektiren yüksek düzeydeki görevleri hatırlatan, babadan oğula geçen zengin mülklerle donanmış,

unvanları anlamını hâlâ koruyan bir soylular sınıfındandı ve – belirgin bir biçimde, kendi bilincinde net olarak değilse bile, en azından tavır ve davranışlarıyla bunu ortaya koyan bedeniyle– sınıfını somut bir imtiyaz kabul ediyordu; Saint-Loup'nun omzunu tutup koluna gireceği burjuvalara Borodino Prensi, azametli bir nezaket gösterir, doğasında var olan güleryüzlü saflığı ağırbaşlı bir ihtiyatlılıkla dengeler, hem samimi bir iyi niyetin, hem de kasıtlı bir kibrin izlerini taşıyan bir tonda konuşurdu. Bunun bir sebebi, şüphesiz, prensin babasının en yüksek mevkilerde görev yaptığı, Saint-Loup'nun davranışlarının, masadaki dirseğinin, ayağını tutan elinin hoş karşılanmayacağı saraydan ve önemli büyükelçiliklerden, prensin o kadar uzak olmamasıydı; ama daha da önemli bir sebebi, prensin bu burjuvaziyi Saint-Loup kadar hakir görmemesiydi; bu burjuvazi, Napoleon'un mareşallerini, soylularını, III. Napoleon'un da bir Fould'yu, bir Rouher'yi çıkardığı, büyük bir madendi.

Şüphesiz, sadece bir bölüğe komutanlık yapan ve imparator oğlu veya torunu olan M. de Borodino'nun zihninde babasının ve dedesinin kaygılarının, yönelecek bir nesneleri olmadığından, gerçek anlamda yaşamaya devam etmesi imkânsızdı. Ama nasıl ki bir sanatçının zihni, söndükten yıllarca sonra kendi yaptığı heykeli biçimlendirmeye devam ederse, bu kaygılar da prenste cisim bulmuş, somutlaşmış, ete kemiğe bürünmüştü; yüzü bu kaygıları yansıtırdı. Sesinde Napoleon'un sertliğiyle bir onbaşıyı azarlar, III. Napoleon'un dalgın hüznüyle sigarasının dumanını üflerdi. Doncieres sokaklarından sivil kıyafetle geçerken, melon şapkasının altından, gözünde çakan bir parıltı, yüzbaşıyı kimliğini gizleyen bir hükümdar halesiyle sarmalardı; astsubay kıdemli çavuşun odasına, ardında adeta Berthier ve Massena varmış gibi astsubay kıdemli üstçavuş ve levazım astsubayıyla girdiğinde herkes korkudan titrerdi. Bölüğü için pantolon kumaşı seçerken, terzi onbaşıya, Talleyrand'ı bozguna uğratabilecek, İskender'i yanıltabilecek bakışlar fırlatırdı; bazen de, koğuşu teftiş ederken durur, güzel mavi gözleri dalar, bıyığım burar, adeta yeni bir Prusya, yeni bir İtalya inşa eder gibi görünürdü. Ama III. Napoleon'luktan bir anda I. Napoleon'luğa geçer, çantaların cilalanmamış olduğuna dikkat çeker, askerlerin yemeğini tatmak isterdi. Evinde, özel hayatında da, (mason olmamaları kaydıyla) burjuva subayların karılarına, büyükelçilere layık, kral mavisi Sevres porseleninden bir sofra takımı (babasına Napoleon tarafından hediye edilmişti ve yüzbaşının oturduğu, Gezinti Caddesindeki taşra evinde daha da

değerli görünüyordu; tıpkı turistlerin, eşyalarla donatılmış, müreffeh bir çiftlik evi olarak düzenlenmiş eski bir konağın köy dolabında görmekten özellikle hoşlandıkları nadir porselenler gibi) çıkarmakla kalmaz, Napoleon'un başka armağanlarını da sunardı onlara: soylu ve büyüleyici bir tavır (bazı kişiler için soylu olmak, hayatı boyunca sürgünlerin en haksızına mahkûm olmak anlamına gelmese, davranışları da bir elçilik makamında hayranlık uyandırırdı), rahat hareketler, iyi yüreklilik, zarafet ve yine kral mavisi bir minenin altında şanlı görüntüleri gizleyen gözlerindeki, bakışındaki esrarengiz, aydınlık, yaşayan miras.

Prensin Doncieres'deki burjuva ilişkileri hakkında şunu söylemek gerekir: Yarbay çok güzel piyano çalar, başhekimin karısı, konservatuarda birincilik ödülü almışçasına güzel şarkı söylerdi. Başhekim ve yarbay, eşleriyle birlikte, haftada bir gün M. de Borodino'nun evinde akşam yemeği yerlerdi. Bu onlar için bir şerefti kuşkusuz; yüzbaşının, Paris'e izinli gittiğinde Mme de Pourtales'nin, Murat'ların evinde yediğini bilirlerdi çünkü. Ama kendi kendilerine, "Basit bir yüzbaşı, bizi evinde ağırlamaktan çok hoşlanıyor. Zaten gerçek bir dost," diyorlardı. Ne var ki uzun süredir Paris'e daha yakın olabilmek için girişimlerde bulunan M. de Borodino, Beauvais'ye atandığında, evini taşıdı ve Doncieres'in tiyatrosuyla genellikle öğle yemeklerini getirttiği küçük restoranı gibi, bu iki müzisyen çifti de tamamen unuttu; sık sık evine yemeğe gelmiş olan yarbay da, başhekim de, hayatları boyunca bir daha kendisinden hiçbir haber almadılar ve buna çok kızdılar.

Bir sabah, Saint-Loup büyükanneme mektup yazıp benden haberler verdiğini ve Doncieres'le Paris arasında telefon bağlantısı olduğuna göre, benimle konuşmasını önerdiğini itiraf etti. Kısacası, o gün büyükannem beni telefona çağırtacaktı; Saint-Loup dörde çeyrek kala sularında postanede olmamı tavsiye etti. Telefon kullanımı o dönemde şimdiki kadar yaygın değildi. Buna rağmen, alışkanlık, ilişkide olduğumuz kutsal güçlerin bütün esrarını o kadar kısa zamanda alıp götürür ki, telefon bağlantısı hemen sağlanamayınca, tek düşündüğüm, bunun fazlasıyla uzun sürdüğü, hiç de pratik olmadığıydı; neredeyse şikâyette bulunacaktım; artık hepimizin düşündüğü gibi, benim de o sırada ani değişimleriyle yeterince hızlı bulmadığım bu işlem, aslında olağanüstü bir peri masalıdır: Konuşmak istediğimiz kişinin görünmez olsa da gerçek bir şekilde yanımızda belirivermesi, birkaç saniyeden fazla zaman

almaz; kendi masasından, oturduğu şehirden (büyükannem için bu Paris'ti) hiç kıpırdamadan, bizimkinden başka bir diyarda, belki farklı hava koşullarında, bizim bilmediğimiz, kendisinin bize söyleyeceği şartların ve kaygıların ortasında, birdenbire, bizim keyfimizin emrettiği bir anda, kendisini (ve ayrıca içine gömülü olduğu çevreyi) yüzlerce kilometre uzakta, kulağımızın dibinde bulur. Bir büyücüden dilekte bulunup büyükannesini veya nişanlısını, bir kitabın sayfalarını çevirirken, gözyaşı dökerken, çiçek toplarken, doğaüstü bir aydınlıkta, yanıbaşında, ama bir yandan da çok uzakta, gerçekten bulunduğu yerde gören masal kahramanları gibiyizdir. Mucizenin gerçekleşmesi için tek yapacağımız şey, sihirli levhacığa dudaklarımızı yaklaştırmak ve seslenmektir –bazen biraz fazla uzun bir süre, kabul ediyorum her gün seslerini işitip yüzlerini hiç görmediğimiz, kapılarını kıskançlıkla kolladıkları başdöndürücü karanlıklardaki koruyucu meleklerimiz olan Esirgeyici Madonna'lara; yanımızda olmayanların, görülmelerine izin verilmeden hemen yakınımızda belirmelerini sağlayan Kadiri Mutlaklara; hiç durmadan ses küplerini dolduran, boşaltan, birbirine aktaran, görünmez âlemin Danaos kızlarına; kimsenin bizi işitmediğini umarak bir arkadaşımıza bir sırrımızı fısıldadığımız anda, merhametsizce, "Dinliyorum!" diye bağıran alaycı Furia'lara; Esrar'ın daima öfkeli hizmetkârları, Görünmeyen'in şüpheci rahibeleri Telefon Kızları'na!

Bizim sesimiz çmlar çınlamaz, yalnız kulaklarımızın açılabildiği, hayaletlerle dolu gecede hafif bir sesin –soyut bir sesin, ortadan kaldırılan mesafenin sesinin– ardından, sevilen kişinin sesi bizimle konuşur.

Konuşan, hemen yanıbaşımızdaki, odur, onun sesidir. Ama ne kadar da uzaktır! Kimbilir kaç defa, bu sesi dinlerken yüreğim daraldı; sanki sesi kulağıma bu kadar yakın olan kişiyi uzun saatler süren bir yolculuk yapmadan görmenin imkânsızlığı karşısında, en tatlı yakınlaşmanın görünüşündeki yanıltıcılığı, sevdiğimiz insanlar elimizi uzatsak tutuverecekmişiz gibi geldiği bir anda, aslında onlardan ne kadar uzakta olabileceğimizi, daha iyi hissediyordum. O kadar yakındaki bu ses, fiilî bir ayrılığın içinde, gerçek bir mevcudiyet! Ama aynı zamanda ebedî bir ayrılığın habercisi! Bu ses, kimbilir kaç defa, bu şekilde uzaklardan benimle konuşan kişiyi görmeden dinlerken, bir kez inildi mi bir daha çıkılmayan derinliklerden haykırıyormuş gibi geldi bana; bir gün, bir ses böyle

(tek başına, bir daha hiç görmeyeceğim bir bedene ait olmadan) gelip kulağıma sonsuza dek yok olmuş dudaklardan çıkarken öpmek isteyeceğim sözleri fısıldayacağı zaman içimi kaplayacak olan sıkıntıyı hissettim.

O gün Doncieres'de mucize maalesef gerçekleşmedi. Ben postaneye vardığımda, büyükannem aramıştı bile; kabine girdim; hat meşguldü; herhalde karşısında cevap verecek kimse olmadığım bilmeyen birisi, konuşuyordu; alıcıyı kulağıma götürdüğümde, tahta parçası, Polichinelle gibi konuşmaya başladı; kukla oyunundaki gibi yerine bırakarak susturdum onu, ama tıpkı Polichinelle gibi, kulağıma yaklaştırdığım anda tekrar gevezeliğe başlıyordu. Sonunda, başka çare kalmayınca, alıcıyı kesin olarak yerine takıp son saniyeye kadar gevezeliği sürdüren bu sesli parçanın çırpınmalarını bastırdım ve gidip görevliyi buldum; bana biraz beklememi söyledi; sonra konuştum ve birkaç saniyelik bir sessizlikten sonra, ansızın, çok iyi tanıdığımı zannettiğim o sesi duydum; meğer yanılıyormuşum; çünkü o güne kadar büyükannem benimle her konuştuğunda, söylediklerini, gözlerinin büyük bir yer kapladığı çehresinin açık partisyonu üzerinde izlemiştim; oysa sesin kendisini o gün ilk kez duyuyordum. Bu sesin de, bir bütün olduğu ve bana bu şekilde tek başına, yüz hatları kendisine eşlik etmeden ulaştığı anda, oranları bana değişmiş gibi geldiğinden, ne kadar tatlı bir ses olduğunu keşfettim; ayrıca belki de hiç bu derece tatlı olmamıştı; çünkü uzakta ve mutsuz olduğumu hisseden büyükannem, normal olarak, eğitim prensipleri uyarınca bastırdığı, gizlediği sevgisini kendini tutmadan gösterebileceğini düşünmüştü. Sesi tatlıydı, ama aynı zamanda üzgündü de; en başta tatlılığı yüzünden, herhalde pek az insan sesinin olabildiği kadar, her türlü sertlikten, başkalarına karşı her türlü dirençten, her türlü bencillikten süzülüp arıtılmıştı neredeyse. İncelikten öyle hassas bir hale gelmişti ki, her an çatlamaya, bir gözyaşı seline boğulmaya hazırmış gibiydi; bu ses karşımda tek başınayken, yüz maskesi olmadan gördüğümde, hayatı boyunca onu çatlatmış olan kederleri ilk kez farkediyordum.

İçimi parçalayan bu yabancı duygunun tek sebebi, yalnız başına olan bu ses miydi? Hayır, bu sesin uzaklığının, bir başka uzaklığın, ilk kez benden ayrı olan büyükannemin uzaklığının adeta bir simgesi, çağrışımı, doğrudan bir etkisi oluşuydu. Büyükannemin, hayatın olağan akışı içinde sürekli bana verdiği talimatlar ve

koyduğu yasaklar, ona olan sevgimi sıfırlayan itaat etme sıkıntısı veya isyan ateşi, o sırada ortadan kalkmışta, hattâ bu gelecekte de devam edebilirdi (çünkü büyükannem artık beni yanında, hâkimiyeti altında istemiyor, Doncieres'de temelli kalacağımı, en azından ziyaretimi mümkün olduğunca uzatacağımı umduğunu söylüyor, bunun sağlığım için de, çalışmalarım için de yararlı olabileceğini düşünüyordu); işte bu yüzden, kulağıma yaklaştırdığım bu küçük çanın altındaki şey, gün be gün kendisini ezmiş olan muhalif baskılardan kurtulmuş ve o andan itibaren karşı koyulmaz hale gelmiş olan, beni ayaklandıran, karşılıklı sevgimizdi. Büyükannem, kalmamı söylemekle bende kaygılı ve çılgınca bir geri dönme ihtiyacı yaratmış oldu. Bundan böyle bana bağışladığı ve razı olacağını daha önce aklımdan bile geçirmediğim özgürlük, bana birden onun ölümünden sonraki (benim onu hâlâ seveceğim, onunsa benden temelli vazgeçmiş olacağı zamanki) özgürlüğün olabileceği kadar hüzünlü geldi. "Büyükanne, büyükanne!" diye bağırdım; onu kucaklamak istedim; ne var ki yakınımdaki sadece bu sesti; büyükannem öldükten sonra belki beni ziyaret edecek olan hayalet kadar elle tutulamayan bir hayaletti. "Konuş benimle," dedim, ama o anda iyice tek başıma kaldım ve sesi artık duymaz oldum. Büyükannem beni işitmiyordu artık; benimle irtibatı kesilmişti; birbirimizle karşı karşıya, birbirimizi duyabilir halde değildik artık; ben karanlığın içinde körü körüne seslenmeye devam ediyor, onun da haykırışlarının kaybolup gittiğini hissediyordum. Yüreğimi oynatan sıkıntı, çok uzak bir geçmişte, küçücük bir çocukken bir gün kalabalığın içinde büyükannemi kaybettiğimde yaşadığım sıkıntıydı: onu bulamayacağım kaygısından çok, onun da beni aradığını, benim kendisini aradığımı düşündüğünü hissetmenin sıkıntısı; aynı sıkıntıyı ileride, artık cevap vermeyen, hiç değilse kendisine söyleyemediğimiz her şeyi, acı çekmediğimizi duyurabilmeyi o kadar istediğimiz insanlarla konuştuğumda da yaşayacaktım. Bana sanki şimdiden çok sevgili bir siluet, karanlığın içinde kaybolmuş gibi geliyor, aygıtın karşısında tek başıma, boş yere, "Büyükanne, büyükanne," diye tekrarlamaya devam ediyordum; tek başına kalıp ölen karısının adını tekrarlayan Orpheus gibi. Postaneden çıkıp restorana giderek Robert'i bulmaya ve kendisine, belki dönmemi gerektirecek bir telgraf alacağım için, ne olur ne olmaz, tren saatlerini öğrenmek istediğimi söylemeye karar verdim. Oysa bu kararı vermeden önce son bir kez Gecenin Kızları'nın, Söz Ulakları'nı, çehresiz tanrıçaları yardıma çağırmak

istemiştim, ama kaprisli Gardiyanlar bana harika Kapıları açmak istememiş, ya da muhtemelen açamamışlardı; herhalde âdetleri olduğu üzre, bıkmadan, usanmadan matbaanın saygıdeğer müridinden ve (Yüzbaşı Borodino'nun yeğeni olan) empresyonist resim meraklısı ve otomobil sürücüsü genç prensten nafile imdat istemişler, Gutenberg ve Wagram'dan[7] yakanlarına cevap alamamışlardı; ben de çağrılan Görünmeyen'in ilgisiz kalmaya devam edeceğini sezip oradan ayrıldım.

Robert'le arkadaşlarının yanına vardığımda, kalbimin artık onlarla birlikte olmadığını, gitmeye kesin karar vermiş olduğumu kendilerine itiraf etmedim. Saint-Loup bana inanmış göründü, ama daha sonra öğrendim ki meğer daha ilk anda kararsızlığımın sahte olduğunu ve ertesi gün beni orada bulamayacağını anlamış. Arkadaşları Saint-Loup'yla birlikte önlerindeki yemekleri soğutarak Paris'e dönmek için hangi trene binebileceğimi tarifede aradıkları ve yıldızlı, soğuk gecede lokomotif düdüklerinin duyulduğu sırada, onca gece bu restoranda arkadaşlarımın dostluğunun ve trenlerin uzaktan geçişinin bana verdiği huzuru şüphesiz bulamıyordum. Oysa bu gece de, bir başka biçimde aynı görevi yerine getirmekteydiler. Gidişim, tek başıma düşünmek zorunda olmayınca, beni eskisi kadar bunaltmamaya başlamıştı; bu iş için enerjik dostlarımın, Robert'in arkadaşlarının ve diğer güçlü yaratıkların, sabah akşam Doncieres-Paris arasındaki gidiş gelişleri, büyükannemden uzun süreli ayrılığımın yoğunluğunu ve dayanılmazlığım ufalayarak ileride her gün geri gelebilme imkânına dönüştüren trenlerin en olağan, en sağlıklı davranışlarını gösterdiklerini hissetmek, beni rahatlatmıştı.

"Sözlerinin doğruluğundan ve henüz gitmeyi düşünmediğinden kuşkum yok," dedi Saint-Loup gülerek, "ama sen yine de gidiyormuşsun gibi yap ve yarın sabah erkenden benimle vedalaşmaya gel; aksi takdirde seni göremeyebilirim; yarın öğle yemeğini şehirde yiyeceğim, yüzbaşı izin verdi; saat ikide karargâha dönmüş olmam gerek; çünkü akşama kadar yürüyeceğiz. Öğle yemeğini buradan üç kilometre uzakta bir bey fendinin evinde yiyeceğim; saat ikide karargâhta olmamı sağlayacak şekilde bırakır beni mutlaka."

Daha Saint-Loup sözünü bitirmemişti ki, otelden bana haber vermeye geldiler; postaneden telefona çağrılıyordum. Postane kapanmak üzere olduğundan koşarak gittim. Görevlilerin bana

verdiği cevaplarda sürekli "şehirlerarası" kelimesi geçiyordu. Kaygım doruğa varmıştı; arayan büyükannemdi. Postane kapanıyordu. Nihayet irtibat sağlandı. "Sen misin büyükanne?" Ağır İngiliz aksanıyla konuşan bir kadın sesi cevap verdi: "Evet ama sesinizi tanıyamadım." Ben de konuşan sesi tanıyamıyordum; üstelik büyükannem bana "siz" demezdi. Nihayet her şey açıklığa kavuştu. Büyükannesi tarafından telefona çağrılan gencin adı benimkiyle neredeyse aynıydı ve otelin bir ek binasında kalıyordu. Büyükanneme aynı gün telefon etmeye çalışmış olduğumdan, beni çağırtanın o olduğundan bir an bile kuşku duymamıştım. Oysa postaneyle otel tamamen tesadüf eseri olarak, çifte bir hata yapmışlardı.

Ertesi sabah geç kaldığımdan Saint-Loup'yu bulamadım; yakındaki şatoya öğle yemeğine gitmişti bile. Saat bir buçuk sularında, o döndüğünde orada olmak üzere karargâha doğru yola çıkmıştım ki, bir caddede karşıdan karşıya geçerken benim gittiğim yönde ilerleyen iki kişilik bir gezinti arabası yakınımdan geçerek beni kenara çekilmek zorunda bıraktı; gözünde monokluyla bir astsubay kullanıyordu arabayı: Saint-Loup'ydu. Yanında da, evinde yemek yediği, benim de Robert'in akşam yemeklerini yediği restoranda bir kez karşılaşmış olduğum arkadaşı vardı. Yalnız olmadığı için Robert'e seslenmeye cesaret edemedim, ama durup beni de almasını istediğim için, bir yabancının varlığından kaynaklandığı belli, hararetli bir selam vererek dikkatini çektim. Robert'in miyop olduğunu biliyordum; yine de beni gördüğü takdirde mutlaka tanıyacağını düşünürdüm; oysa selamı gördü ve karşılık verdi, ama durmadı; son hız uzaklaşarak, gülümsemeden, yüzünde tek bir kas oynamadan, tanımadığı bir askerin selamına karşılık verir gibi iki dakika boyunca elini kepinin kenarında tutmakla yetindi. Karargâha kadar koştum, ama epey yol vardı daha; vardığımda alay avluda sıraya giriyordu; orada durmama izin vermediler; Saint-Loup'yla vedalaşamadığıma üzülüyordum; odasına çıktığımda, gitmişti; onunla ilgili, alayın sıraya girmesini seyreden, hasta askerler, yürüyüşten muaf tutulan acemi erler, edebiyat diplomalı genç ve bir kıdemliden oluşan gruptan bilgi edinebildim.

"Astsubay çavuş Saint-Loup'yu gördünüz mü acaba?" diye sordum.

"Efendim, o aşağı indi," dedi kıdemli.

"Ben görmedim," dedi genç edebiyat mezunu.

"Görmedin ha!" dedi kıdemli, beni bir yana bırakarak. "Bizim meşhur Saint-Loup'yu görmedin demek, yeni şalvarıyla ne kadar havalı halbuki! Yüzbaşı gördüğünde ne yapacak bakalım, subay çuhası bu!"

"Ya! Subay çuhası ha! Sende de ne laflar var!" dedi genç edebiyatçı; hasta olduğundan odada kalmıştı, yürüyüşe katılmıyor ve biraz huzursuzca, kıdemlilere karşı küstahlık etmeye çalışıyordu. "Subay çuhası dediğin basbayağı çuha."

"Efendim?" dedi öfkeyle, şalvardan sözetmiş olan kıdemli.

Edebiyat mezununun, şalvarın subay çuhasından olduğundan şüphelenmesine gücenmişti, ama o Breton'du, Penguern-Stereden adında bir köyde doğmuş ve Fransızca'yı bir İngiliz veya Alman kadar zor öğrenmişti; heyecanlandığı zaman, söyleyeceği kelimeleri bulmak için vakit kazanmak amacıyla iki üç "Efendim" der, bu hazırlıktan sonra konuşmasına girişir, diğerlerinden daha iyi bildiği birkaç kelimeyi tekrarlamakla yetinirdi; ama acele etmez, telaffuza alışkın olmayışına karşı önlemini alırdı.

"Ya! Demek basbayağı çuha?" diye devam etti söze; öfkesi, konuşmasının yoğunluğunu ve yavaşlığını giderek artırıyordu. "Ya! Demek basbayağı çuha! Ben sana subay çuhası diyorsam, öyle söylüyorsam, madem söylüyorum, demek ki biliyorum herhalde. Bize öyle saçma sepet laflar etmenin lüzumu yok."

"Ya! Peki öyleyse," dedi genç edebiyatçı, bu kanıtlar karşısında yenik düşerek.

. "Hah! İşte yüzbaşı geçiyor. Ama şu Saint-Loup'ya bir baksana; o bacağını atışı yok mu, sonra da kafasını! Hiç astsubay der misin? Bir de monoklü; eh, o da her yana kaçıyor."

Varlığımdan rahatsız olmayan askerlere, ben de pencereden bakabilir miyim diye sordum. Bana engel olmadılar, ama rahatlarını da bozmadılar. Yüzbaşı Borodino'nun atını tırıs sürerek, ihtişamla geçtiğini gördüm; Austerlitz Savaşı'ndaymış gibi bir yanılsama içindeydi görünüşe bakılırsa. Yoldan gelen birkaç kişi, alayın çıkışını seyretmek için karargâhın parmaklıklarının önünde toplanmışlardı. Atının üzerinde dimdik oturan, yüzü biraz yağ bağlamış, yanakları şahane bir dolgunluktaki, aydınlık bakışlı prens, bir sanrıya tutsak düşmüş olsa gerekti, benim gibi; bana da tramvayın her geçişinden sonra, gürültüsünü izleyen sessizliği, belli

belirsiz bir müzikal titreşim, baştan başa katediyormuş gibi gelirdi. Saint-Loup'yla vedalaşamadığıma üzülüyordum, ama yine de yola çıktım; çünkü tek derdim, büyükannemin yanma dönmekti; o güne kadar, bu küçük kentte, büyükannemin tek başınayken ne yaptığını kafamda canlandırdığımda, benimle birlikteyken olduğu gibi, ama kendimi ayırarak hayal etmiş, bu ayrılığın onun üzerindeki etkilerini hesaba katmamıştım; şimdiyse bir an önce onun kollarına atılarak daha önce hiç tahayyül etmediğim, sesinin bir anda çağrıştırdığı bu hayaletten kurtulmam gerekiyordu: gerçekten benden ayrı, kaderine boyun eğmiş, daha önce kendisinde hiç bilmediğim bir yaşı olan ve Balbec'e gittiğimde içinde annemi hayal ettiğim boş dairede benden bir mektup almış olan bir büyükanne.

Heyhat! Büyükannem geleceğimi haber almadan salona girip onu kitap okurken bulduğumda, gördüğüm, bu hayaletti. Ben orada duruyordum, daha doğrusu o bilmediğine göre henüz orada değildim; büyükannem, içeri girsek elindeki nakışı gizleyecek olan bir kadın gibi, benim yanımdayken hiç belli etmediği düşüncelere dalmıştı. Oradaki ben –kısacık bir dönüş ânında birden kendi yokluğumuza şahit olabildiğimiz o geçici imtiyaz sayesinde– seyahat paltosu ve şapkasıyla bir şahitten, bir gözlemciden, evden birisi olmayan bir yabancıdan, bir daha hiç görmeyeceğimiz yerlerin klişesini almaya gelen bir fotoğrafçıdan ibarettim. O anda, büyükannemi gördüğümde, gözlerimde mekanik anlamda olan şey, gerçekten bir fotoğraftı. Sevdiklerimizi daima kesintisiz sevgimizin canlı sistemi, sürekli hareketi içinde görürüz; sevgimiz, aziz varlığın çehresinin sunduğu görüntülerin bize ulaşmasına izin vermeden önce onları kasırgasının içine kalır, sonra, öteden beri o insan hakkında sahip olduğumuz fikrin üzerine atar, ona yapıştırır, onunla üst üste bindirir. Büyükannemin alnına ve yanaklarına, zihninin en ince, en yerleşik düşüncelerinin anlamını yüklediğime göre, her alışkın bakış bir ruh çağırma, sevdiğimiz her çehre de geçmişin aynası olduğuna göre, büyükannemde ağırlaşan, değişen şeyleri dışlamamam mümkün müydü? Hayatın en ilgisiz görüntülerinde bile, düşünceyle yüklü olan gözümüz, tıpkı klasik bir trajedi gibi, olaya katkısı olmayan bütün görüntüleri eler ve sadece hedefi anlaşılır kılabilecek olan görüntüleri tutar. Ama olaya bakan bizim gözümüz yerine tamamen maddi bir mercek, bir fotoğraf levhası olsa, o zaman mesela Fransız Enstitüsü'nün bahçesinde göreceğimiz şey, fayton çağırmaya yeltenen bir akademisyenin dışarı çıkışı yerine, sanki sarhoşmuş ya da yerler buzla kaplıymış

gibi sendelemesi, arkaya devrilmemek için gayretleri, düşerken çizdiği parabol olacaktır. Aynı şekilde, talihin zalim bir hilesi, zeki ve saygılı sevgimizin, gözlerimizin asla görmemesi gereken şeyi bakışlarımızdan gizleyebilmek için vaktinde koşup yetişmesini engellediği zaman da, sevgimiz geride kaldığında, olay yerine ilk varan ve kendi hallerine bırakılmış olan bakışlarımız, fotoğraf filmi gibi mekanik olarak işler ve uzun zamandır var olmayan, ama sevgimizin bizim ölümünden haberdar olmamızı hiç istemediği aziz varlığın yerine, sevgimizin günde yüz kere değerli ve yalancı bir benzerlikle örttüğü yeni varlığı gösterirler bize. Tıpkı uzun zamandır kendisini görmemiş olan ve görmediği yüzün her an, kendi zihninde kendisiyle ilgili var olan ideal görüntüye uygun olarak canlandıran bir hastanın, aynada çorak ve ıssız bir çehrenin ortasında, bir Mısır piramidi kadar devasa bir burnun eğik ve pembe yükseltisini gördüğünde irkilmesi gibi, büyükannemi kendi benliğimden ayırmayan, onu sadece kendi ruhumda, hep geçmişin aynı yerinde, benzer, üst üste binmiş saydam anıların ardından görmüş olan ben de, birdenbire, yeni bir dünyanın, zamanın dünyasının, "iyi yaşlanıyor," diye sözettiğimiz yabancıların yaşadığı dünyanın bir parçası olan salonumuzda, hayatta ilk kez ve sadece bir an (çok çabuk kayboldu çünkü), kanepenin üzerinde, kırmızı, hantal ve adi lambanın altında, tanımadığım, hasta, hayallere dalıp gitmiş, delimsi gözleri kitabın üzerinde gezinen, bitkin bir yaşlı kadın gördüm.

Mme de Guermantes'in Elstir'lerini gidip görme isteğime Saint-Loup, "Ben onun adına garanti veriyorum," diye cevap vermişti. Ve ne yazık ki gerçekten de onun adına ancak Saint-Loup garanti verebilmişti. Başkaları adına garanti vermek, onları oluşturan küçük görüntüleri zihnimizde düzenleyip kendi keyfimize göre oynattığımızda, kolaydır. Şüphesiz o anda bile, her birinin kendimizinkinden farklı olan mizacından ileri gelen zorlukları hesaba katar, karşıt eğilimleri etkisiz hale getirecek ve onun mizacı üzerinde etkili olabilecek çıkar, ikna, heyecan gibi şu veya bu çareye başvurmaktan geri kalmayız. Ne var ki, onun mizacının bizimkinden farklılıklarını düşünen, yine bizim mizacımızdır; zorlukları ortadan kaldıran bizizdir; o etkin dürtülerin ölçüsünü ayarlayan bizizdir. Zihnimizde öteki kişiye yaptırdığımız ve onun bizim istediğimiz şekilde davranmasını sağlayan hareketleri ona gerçek hayatta yaptırmak istediğimizde her şey değişir; hesapta olmayan, bazen aşılması imkânsız engellere çarparız. En güçlü

engellerden biri, şüphesiz, sevmeyen bir kadında kendisini seven erkeğe karşı duyduğu, bastırılması imkânsız, korkunç tiksintinin yarattığı engeldir; Saint-Loup'nun Paris'e uğramadığı uzun haftalar boyunca, yeğeninin mektup yazıp ricamı ilettiğinden hiç kuşku duymadığım yengesi, bir kez olsun beni evine, Elstir'in tablolarını görmeye çağırmadı.

Apartmanda soğukluk belirtileri gösteren bir başka kişi de Jupien'di. Doncieres'den döndüğümde, daha eve bile çıkmadan, girip kendisine merhaba demem gerektiğini mi düşünüyordu? Annem öyle olmadığını, Jupien'den böyle bir şey beklenebileceğini söyledi. Françoise'ın dediğine göre Jupien'in böyle sebepsiz, ani huysuzlukları varmış. Kısa bir süre sonra geçermiş mutlaka.

Bu arada kış, sonuna yaklaşıyordu. Bir sabah, birkaç hafta süren karla karışık sağanaklardan, fırtınalardan sonra, şöminemde –deniz kıyısına gitme hevesimi kaçıran şekilsiz, esnek ve karanlık rüzgârın yerine– duvara yuva yapan güvercinlerin kuğurdamasını duydum; besleyici çekirdeğini usulca yırtarak çıngıraklı, eflatun ve parlak çiçeğini fışkırtan bir ilk sümbül gibi beklenmedik ve sedefliydi ve açık bir pencere gibi hâlâ kapalı ve karanlık olan odama ilk güneşli günün ılıklığını, göz kamaştıncılığını, yorgunluğunu sokuyordu. O sabah, herhalde Floransa ve Venedik'e gideceğim yıldan beri unutmuş olduğum bir müzikhol şarkısını mırıldandığımı farkettim birden. Hava, günlerin tesadüfüne bağlı olarak organizmamızı işte bu kadar derinden etkiler ve hafızamızın deşifre etmemiş olduğu yazılı ezgileri, içine atıp unuttuğumuz karanlık kuyulardan çekip çıkarır, içimdeki bu müzisyene birazdan daha bilinçli bir hayalperest eşlik etmeye başladı; hem de seslendirdiği ezgiyi hemen tanımadığı halde.

Balbec'e gidip Balbec Kilisesini ilk gördüğümde, kilisenin gözümdeki bütün büyüsünü yitirmesi, Balbec'e özgü sebeplere bağlı değildi, bunu hissediyordum; Floransa'da, Parma'da, Venedik'te de hayalgücüm, gözlerimin yerini tutarak bakmayı beceremeyecekti. Bunu hissediyordum; aynı şekilde bir yılbaşı gününün akşamında, hava kararırken bir afiş direğinin önünde, bazı bayram günlerini özünde diğer günlerden farklı zannetmenin bir yanılsama olduğunu keşfetmiştim. Bununla birlikte, Kutsal Hafta'yı Floransa'da geçirdiğimi sandığım zamanın hatırasının, bu bayram haftasını adeta Çiçekler Şehri'nin atmosferi haline getirmesine, aynı anda hem Paskalya gününe bir Floransa havası, hem de Floransa'ya bir

Paskalya havası katmasına engel olamıyordum. Paskalya haftasına daha çok vardı, ama önümde uzanan günler dizisinde, bayram günleri diğerlerinin arasında daha belirgindi. Uzaktan, bir ışık-gölge oyunu içinde gördüğümüz bir köyün kimi evleri gibi, bu günler bir ışınla aydınlanmış, bütün güneşi üzerlerinde toplamışlardı.

Hava yumuşamıştı. Annemle babam da, bana dolaşmamı tavsiye ederek sabah gezintilerime devam etmem için bir bahane sağlamış oluyorlardı. Bu sabah gezintilerine, Mme de Guermântes'a rastladığım için son vermek istemiştim. Ama yine aynı sebeple, sürekli bu sabah gezintilerini düşünüyordum; bu da gezintiye çıkmak için hiç durmadan Mme de Guermantes'la ilgisi olmayan yeni sebepler bulduruyordu bana; Mme de Guermantes olmasaydı da aynı saatte dolaşmaya çıkacağıma kolayca ikna oluyordum.

Ne yazık ki ben ondan başka kime rastlasam ilgisiz kalacağım halde, onun, benden başka kime rastlasa tahammül edebileceğini hissediyordum. Sabah gezintilerinde, kendisinin de öyle bulduğu birçok sersemin ona selam verdiği oluyordu. Ama onların görüntüsünü bir haz müjdecisi olmasa da en azından bir tesadüfün sonucu olarak kabul ediyordu. Bazen onları durdururdu da; çünkü insanın kendinden çıkma ihtiyacını, başkalarının ruhunun misafirperverliğini kabul etme ihtiyacını duyduğu anlar olur; bu ruhun, ne kadar mütevazı ve çirkin olursa olsun, yabancı bir ruh olması şartıyla; oysa benim kalbimde yine kendisini bulacağını hissediyor, öfkeleniyordu. Bu yüzden, aynı yolda yürümek için, onu görmekten başka bir sebebim olduğu zaman bile, o geçtiği an, suçlu bir insan gibi korkudan titrerdim; bazen de, hamlelerimin aşırılığını telâfi etmek için selamına belli belirsiz bir karşılık verir veya selam vermeyip gözlerimi dikip bakar, böylece onu daha da sinirlendirmiş ve üstüne üstlük, beni kaba ve terbiyesiz de bulmasına yol açmış olurdum sadece.

Artık daha hafif, en azından daha açık renk elbiseler giyiyor ve eski aristokrat konaklarının geniş cepheleri arasına sıkışmış daracık dükkânların, yağ, meyve, sebze dükkânlarının sundurmalarına, bahar gelmişçesine güneşe karşı tentelerin gerildiği sokaktan aşağı yürüyordu. Uzaktan yürüyüşünü, şemsiyesini açışını, karşıdan karşıya geçişini seyrettiğim kadının, uzmanların görüşüne göre, bu hareketleri yapma ve harikulade bir şey haline getirme sanatında, yaşayan en büyük sanatçı olduğunu düşünüyordum. Bu arada o ilerledi; bu dağınık şöhretten habersiz, ince, direngen ve şöhretten

hiçbir şey almamış olan vücudu, incecik mor ipekliden bir eşarbın altında yana eğilir, gülmeyen açık renk gözleri dalgın dalgın önüne bakar, belki beni görürlerdi; dudağının kenarını ısırırdı; manşonunu düzeltişini, bir yoksula sadaka verişini, çiçekçi kadından bir demet menekşe alışını, büyük bir ressamın fırça sallamasını izler gibi bir merakla seyrederdim. Benim hizama geldiğinde, bazen hafif bir gülümsemeyle birlikte, selam verince, sanki benim için çini mürekkebiyle bir resim, bir şaheser yapmış, bir de ithaf eklemiş gibi olurdu. Her elbisesi bana doğal, zorunlu bir ortam, adeta ruhunun belirli bir yönünün yansıması gibi görünürdü. Öğle yemeğini dışarıda yiyeceği Büyük Perhiz günlerinden birinde, sabah kendisiyle karşılaştığımda, üzerinde açık kırmızı kadifeden, yakası hafif oyuk bir elbise vardı. Mme de Guermantes'ın çehresi, sarı saçlarının altında, hülyalı görünüyordu. Ben her zamanki kadar kederli değildim; çünkü ifadesindeki hüzün, rengin şiddetinin, kendisiyle dünyanın geri kalanı arasına çektiği duvar, beni rahatlatan bir mutsuzluk, yalnızlık havası veriyordu ona. Bu elbise, kendisinde tanımadığım ve belki teselli edebileceğim bir kalbin lal rengi ışınlarının, onun etrafında cisimleşmesiydi adeta; yumuşak dökümlü kumaşın gizemli ışığına sığınmış haliyle, bana Hıristiyanlığın ilk çağlarından bir azizeyi hatırlatıyordu. Ö zaman, bu din şehidini bakışlarımla üzmekten utanıyordum. "Canım, nihayet, sokaklar herkese aittir."

"Sokaklar herkese aittir," diye tekrarlıyor, bu sefer bu kelimelere farklı bir anlam yüklüyor, gerçekten de, çoğunlukla yağmurdan ıslanmış olan, kalabalık ve İtalya'nın eski kentlerinde bazen sokakların olduğu gibi değerli olan sokakta, Guermantes Düşesi'nin, gizli hayatımın bazı anlarını umumi hayata kattığını, büyük şaheserler gibi, karşılıksız, harikulade bir biçimde kendisini bütün gizemiyle herkese gösterdiğini, herkesle iç içe olduğunu görüyordum hayranlıkla. Bütün gece uyanık kaldıktan sonra sabah gezintisine çıktığımdan, annemle babam öğleden sonraları biraz yatıp uyumaya çalışmamı söylüyorlardı. Bunu becerebilmek için fazla kafa yormaya gerek yoktur, ama alışkanlığın çok faydası vardır, hattâ düşüncelerden kurtulmanın da. Oysa benim için o saatlerde ikisi de imkânsızdı. Uykuya dalmadan önce uyuyamayacağımı o kadar uzun süre düşünürdüm ki, uykuya daldığımda bile düşüncelerimin hepsinden kurtulmuş olmazdım. Düşünceler karanlıkta ölgün bir ışıktı sadece, ama uykuma önce uyuyamayacağım düşüncesini, sonra da bu yansımanın yansımasını,

uyurken uyumadığım fikrine kapıldığım düşüncesini yansıtmaya yetiyordu; ardından, farklı bir kırılmayla, odama giren arkadaşlara, biraz önce uyurken, uyumadığımı zannettiğimi anlattığım yeni bir uykuya, uyanışımı yansıtıyordu. Bu gölgeler çok belirsizdi; onları kavramak için çok hassas ve bir o kadar da anlamsız bir algı gerekirdi. Aynı şekilde, daha sonra Venedik'te, güneş battıktan çok sonra, hava tamamen kararmış gibiyken, adeta bir optik pedalin etkisiyle kanalların üzerinde uzayıp giden son bir ışık notasının görünmez aksi sayesinde, sarayların yansımalarının, suların alacakaranlık grisinin üstünde siyah bir kadife gibi sonsuza dek yayılışını gördüm. Rüyalarımdan biri, bir deniz manzarasının, bir önceki gün hayalgücümün canlandırmaya çalıştığı şekliyle, ortaçağdaki geçmişinin senteziydi. Uykumda, denizin, adeta bir vitrayın üzerindeki gibi kıpırtısız dalgalarının ortasında, gotik bir kent görürdüm. Denizin bir kolu kenti ikiye bölerdi; yeşil sular ayaklarıma kadar uzanırdı; karşı kıyıdaysa bir doğu kilisesini ve XIV. yüzyılda bile orada olan evleri yalardı; o evlere doğru gitmek, çağları katetmek gibi bir şeydi. Doğanın sanatı öğrendiği, denizin gotik olduğu bu rüyayı, imkânsıza yanaşmak istediğim, yanaştığımı sandığım bu rüyayı daha önce de çok görmüşüm gibi geliyordu bana. Ama uykuda hayal ettiklerimizin bir özelliği de geçmişte çoğalmak, yeni olduğu halde tanıdık görünmek olduğu için, yanıldığımı düşünüyordum. Oysa aksine, bu rüyayı gerçekten de sık sık gördüğümü farkettim.

Uykuya özgü güçsüzlükler bile benim uykuma yansırdı, ama sembolik bir şekilde: karanlıkta arkadaşlarımın yüzlerini seçemezdim, çünkü uyurken gözler kapalıdır; rüyamda sürekli sözlü olarak akıl yürüten ben, bu arkadaşlarla konuşmak istediğimde, sesim boğazımda düğümlenirdi, çünkü uykuda açık seçik konuşulmaz; onların yanma gitmek ister, ama bacaklarımı hareket ettiremezdim, çünkü uykuda yürünmez de; sonra birden, onların karşısına çıkmaktan da utanırdım, çünkü insan çıplak uyur. Bizzat uykumun yansıttığı bu gözleri kör, dudakları mühürlenmiş, bacakları bağlı, bedeni çıplak uyku figürü, Swann'ın bana hediye ettiği, Giotto'nun Kıskançlığı ağzında bir yılanla betimlediği o müthiş alegorik resimlere benzerdi.

Saint-Loup Paris'e sadece birkaç saatliğine geldi. Bir yandan, yengesine benden sözetme fırsatı bulamadığı konusunda beni temin ederken, bir yandan da, kendisini safça ele vererek, "Oriane hiç de

kibar değil," dedi. "Benim bir zamanlarki Oriane'ım değil artık; değiştirdiler onu. Emin ol, onunla ilgilenmene değmez. Sen onu fazlasıyla yüceltiyorsun. Seni Poictiers Yengemle tanıştırmamı ister misin?" diye ekledi, bunun bana hiçbir zevk vermeyeceğini farketmeden. "Bak o, çok zeki bir genç kadındır, hoşuna gidecektir. Evlendiği kuzenim, Poictiers Dükü iyi çocuktur, ama ona göre biraz fazla basittir. Yengeme senden sözettim. Seni evine getirmemi istedi. Oriane'dan çok başka bir güzelliği vardır, hem de daha gençtir. Çok hoş bir insan, biliyor musun, iyi bir insan." Bunlar Robert'in yeni –bu yüzden de hararetle– benimsediği ifadelerdi ve sözkonusu kişinin incelikli olduğu anlamına geliyordu. "Dreyfus yanlısı olduğunu söyleyemeyeceğim; muhitini de gözardı etmemek gerekir, ama yine de diyor ki: 'Ya masumsa, Şeytan Adası'nda olması ne korkunç olurdu.' Anlıyorsun, değil mi? Ayrıca eski mürebbiyeleri için de çok şey yapıyor; onlara hizmetkârların merdiveninden çıkmalarını yasakladı. Emin ol çok iyi bir insandır. Aslında Oriane onun daha zeki olduğunu hissettiği için sevmiyor kendisini."

Françoise gerçi Guermantes'ların genç bir uşağına acımakla meşguldü –uşak nişanlısını görmeye gidemiyordu; düşes çıktığında bile imkânsızdı bu; çünkü kapıcı derhal yetiştirirdi– ama yine de Saint-Loup'nun ziyareti sırasında evde olmadığına üzüldü; artık kendisi de ziyaretlere gidiyordu. Kendisine ihtiyacım olan her gün, mutlaka dışarı çıkıyordu. Bu çıkışlar hep kardeşini, yeğenini, özellikle de kısa bir süre önce Paris'e gelmiş olan kendi kızını görmek içindi. Zaten Françoise'ın bu ziyaretlerinin ailevi niteliği de, hizmet alamamanın bende yarattığı kızgınlığı artırıyordu; çünkü her birinden, Saint-Andredes-Champs'da öğretilen yasalara göre vazgeçilmez şeyler olarak sözedeceğini tahmin ediyordum önceden. Bu yüzden mazeretlerini daima çok haksız bir öfkeyle dinliyordum; Françoise'ın, "Kardeşimi görmeye gittim, yeğenimi görmeye gittim," değil de, "Kardeşi görmeye gittim; yeğene (veya 'kasap yeğene') 'koşa koşa' bir merhaba demeye gittim," deyişi, bu öfkemi doruğa çıkarıyordu. Kızma gelince, Françoise onun Combray'ye dönmesini istiyordu. Oysa kızı, şık insanlar gibi kısaltmalar, ama bayağı kısaltmalar kullanarak, Combray'de Intran'sız[8] bir haftanın geçmek bilmeyeceğini söylüyordu. Françoise'ın dağlık bir bölgede oturan kızkardeşine gitmeyi ise hiç istemiyordu; çünkü "dağlar hiç ilginç değil" diyordu Françoise'ın kızı, ilginç'e korkunç ve yeni bir anlam yükleyerek. Meseglise'e dönmeye yanaşmıyordu; orada

"insanlar çok aptal"dı; pazarda, dedikoducu, görgüsüz kadınlar, kendisiyle bir akrabalık peydahlayıp, "Aa, rahmetli Bazireau'nun kızı değil mi bu?" diyeceklerdi. "Paris'te yaşamanın tadını aldıktan sonra", tekrar oraya dönmektense ölmeyi tercih ederdi; geleneklere bağlı olan Françoise ise, buna rağmen, taze "Parisli"nin, "Anneciğim, izin alamıyorsan bir telgraf çekiver," diyerek temsil ettiği yenilikçi anlayışı sevecen bir gülümsemeyle karşılıyordu.

Havalar yine soğumuştu. Kızı, kardeşi ve kasap yeğeninin Combray'ye gittiği haftayı evde geçirmeyi tercih eden Françoise, "Dışarı çıkmak mı? Ne diye? Soğuktan gebermek için," diyordu. Zaten Leonie Halamın fiziğe ilişkin öğretisini muğlak bir biçimde devam ettiren son çömez olan Françoise, bu mevsimsiz soğuklardan, "Tanrı'nın gazabının artığı bu!" diye sözediyordu. Ama ben onun bu yakınmalarına baygın bir tebessümle karşılık veriyordum sadece; benim için hava nasılsa güzel olacağından, bu kehanetlere kayıtsızdım; şimdiden sabah güneşinin Fiesole tepesinde parladığını görüyor, onun ışınlarıyla ısınıyordum; ışınların kuvveti gözkapaklarımı gülümseyerek açıp kapamama yol açıyor, yarıya inik gözkapaklarım, kaymaktaşından gece lambaları gibi pembe bir ışıltıya bürünüyordu. Çançiçekleri İtalya'dan çıkıp gelmekle kalmamış, İtalya'yı da beraberlerinde getirmişlerdi. Bir zamanlar yapacak olduğum seyahatin yıldönümünü kutlamak için vefalı ellerimden çiçekler eksik olmayacaktı; çünkü Paris'te hava tekrar soğuduğundan beri, bir başka yıl, Büyük Perhiz'in sonunda yolculuğa çıkmaya hazırlandığımız zaman olduğu gibi, Vecchio Köprüsü'nün nergisleri, fulyaları ve dağlaleleri, kestane ağaçlarını, bulvarlardaki çınarları, evimizin avlusundaki ağaçları sarmalayan sıvı ve soğuk havada, adeta berrak suyla dolu bir bardakta açar gibi, yapraklarını aralamaya başlamışlardı.

Babam, M. de Norpois'yla bizim apartmanda karşılaştığında nereye gittiğini A.J.'den öğrenmiş olduğunu anlatmıştı bize.

"Mme de Villeparisis'ye gidiyormuş, çok yakın dostuymuş meğer, hiç bilmiyordum. Çok hoş bir insanmış, üstün nitelikleri olan bir hanımmış. Gidip onu görmen gerekir," dedi bana. "Aslında çok şaşırdım. M. de Guermantes'tan son derece seçkin bir insan olarak bahsetti; ben onu hep kaba saba bir adam olarak görmüştüm. Meğer gayet bilgili, müthiş zevkli bir adammış, yalnız soyadıyla ve akrabalıklarıyla çok gurur duyarmış. Norpois'nın dediğine bakılırsa, yalnız burada değil, Avrupa'nın her yerinde çok önemli bir mevkii

varmış. Avusturya imparatoru, Rus imparatoru yakın arkadaş gibi davranırmış kendisine. Üstat Norpois, Mme de Villeparisis'nin seni çok sevdiğini, onun salonunda ilginç kişilerle tanışabileceğim söyledi. Senden övgüyle sözetti; Mme de Villeparisis'nin evinde görebilirsin kendisini; yazarlık konusunda da olsa sana yararlı öğütler verebilir. Çünkü senin başka bir iş yapmayacağını görüyorum. Kimilerine göre iyi bir meslek olabilir; ben senin için başka şeyler düşünmüştüm, ama yakında koca adam olacaksın; biz daima senin yanında olmayacağız; eğilimlerini izlemene engel olmamalıyız."

Hiç değilse yazmaya başlayabilseydim! Ama bu projeye hangi koşullarda girişirsem girişeyim (maalesef artık içki içmeme, erken yatma, uyuma, sağlıklı olma konularında da olduğu gibi), heyecanla da olsa, sistemli bir şekilde veya zevkle de olsa, bir gezintiden kendimi mahrum edip erteleyerek, gezintiyi bir ödül olarak kenara ayırarak, sağlıklı olduğum saatlerden yararlanarak veya hasta olduğum bir günün mecburi hareketsizliğini fırsat bilerek de olsa, çabalarımın sonucu daima tek bir harfle bile lekelenmemiş, kimi iskambil numaralarında, kâğıtları önceden ne kadar karıştırsak da, sonunda mutlaka çektiğimiz kâğıt gibi kaçınılmaz, bomboş bir sayfaydı. Ben, ne pahasına olursa olsun gerçekleşmek zorunda olan çalışmama, yatmama, uyumama alışkanlıklarına alet oluyordum sadece; bu alışkanlıklara karşı koymazsam, günün sunduğu ilk mazereti kabul edip onları kendi haline bırakırsam, sonuçta fazla bir zarar görmüyor, ne olursa olsun gecenin sonunda birkaç saat dinleniyor, biraz okuyor, fazla bir aşırılığa kaçmıyordum; ama onlara direnmeye, yatağa erken girmeye, sadece su içmeye, çalışmaya kalkarsam, sinirleniyorlar, daha ağır çarelere başvuruyorlar, büsbütün hasta ediyorlardı beni; alkol miktarını iki katına çıkarmak zorunda kalıyor, iki gün boyunca yatmıyor, kitap bile okuyamıyordum; o zaman, karşı koyarsa öldürüleceğinden korkup hırsız tarafından soyulmayı göze alan biri gibi bir dahaki sefere daha mantıklı olmaya, yani bu kadar uslu olmamaya söz veriyordum kendi kendime.

Babam bu arada bir iki kere M. de Guermantes'a rastlamıştı; M. de Norpois dükün üstün nitelikli bir adam olduğunu söylediğinden, artık sözlerini daha dikkatli dinliyordu. Avluda karşılaştıklarında, Mme de Villeparisis'den sözetmişler. "Teyzesi olduğunu söyledi; ismini Viparizi diye telaffuz ediyor. Olağanüstü zeki bir kadınmış.

Hattâ salonu bir kültür tezgâhıymış," diye ekledi babam; kimi hatıratlarda bir iki defa okumuş olduğu, ama onun için somut bir anlamı olmayan bu ifadenin belirsizliğinden etkilenmişti. Annemin babama olan saygısı o kadar büyüktü ki, Mme de Villeparisis'nin salonunun bir kültür tezgâhı olmasına babamın ilgisiz kalmadığını görünce, bunun önemli bir şey olduğu sonucuna vardı. Markizin ne kadar değerli bir insan olduğunu öteden beri büyükannemden bildiği halde, derhal hakkında daha olumlu bir fikir edindi. Biraz rahatsız olan büyükannem başlangıçta bu ziyarete olumlu yaklaşmadı, sonra da ilgisini kesti. Yeni evimize taşındığımızdan beri Mme de Villeparisis büyükannemi birçok kez davet etmişti. Büyükannem her defasında mektup yazıp şu sıra evden çıkmadığı cevabını vermişti; artık mektuplarını, anlayamadığımız bir sebepten ötürü, asla kendisi mühürlemiyor, kapatma işini Françoise'a bırakıyordu. Bana gelince, bu "kültür tezgâhı"nı pek kafamda canlandırmadığımdan, Balbec'teki yaşlı hanımı bir "tezgâh" başında bulsam, şaşırmazdım; ki zaten öyle oldu.

Babam ayrıca, bağımsız üyeliğe adaylığını koymayı düşündüğü Fransız Enstitüsü'nde büyükelçinin desteğinin kendisine çok oy sağlayıp sağlamayacağını öğrenmeyi de çok istiyordu. Doğruyu söylemek gerekirse, M. de Norpois'nın desteğinden kuşku duymaya cesaret edememekle birlikte, emin de değildi. Bakanlıkta bazı kişiler M. de Norpois'nın bakanlıktaki tek Enstitü temsilcisi olmayı arzuladığından, böyle bir adayı mutlaka engellemeye çalışacağını, üstelik tam o sırada başka bir adayı desteklediğinden iyice uygunsuz bulacağını söylediklerinde, babam iftira ettiklerini düşünmüştü. Bununla birlikte, M.Leroy-Beaulieu adaylığını koymasını tavsiye edip ne kadar şansı olduğunu hesaplarken, değerli iktisatçının, bu konuda güvenebileceği üyeler arasında M. de Norpois'yı saymaması babamı etkilemişti. Babam soruyu eski büyükelçiye doğrudan sormaya cesaret edemiyor, ama benim Mme de Vileparisis'ye yapacağım ziyaretten, seçilmesini garantileyerek döneceğimi umuyordu. Ziyaretin hemen yapılması gerekiyordu. M. de Norpois'nın yapacağı propaganda, gerçekten de babama Academie'nin üçte ikisinin oylarını kazandırırdı; büyükelçinin dillere destan lütufkârlığı, böyle bir propagandayı iyice muhtemel kılıyordu babamın gözünde; M. de Norpois'yı hiç sevmeyen insanlar bile, kimsenin onun kadar yardımsever olamayacağım kabul ederdi. Ayrıca, bakanlıkta babamı, diğer görevlilerin hepsinden çok daha belirgin bir biçimde korurdu.

Babamın bir başka karşılaşması ise, önce aşırı bir şaşkınlık, ardından aşırı bir öfke yarattı kendisinde. Göreli yoksulluğu sebebiyle Paris'teki hayatı, bir hanım arkadaşında pek ender olarak kalmakla sınırlı olan Mme Sazerat'yı görmüş sokakta. Babamın canını kimse Mme Sazerat kadar sıkmazdı; o kadar ki, annem senede bir kere, tatlı bir sesle babama yalvarmak zorunda kalırdı: "Hayatım, Mme Sazerat'yı bir kere davet etmem lazım, fazla oturmaz," hattâ, "Bak hayatım, senden büyük bir fedakârlık isteyeceğim; Mme Sazerat'ya kısa bir ziyaret yapıver. Canını sıkmaktan hoşlanmam, bilirsin, ama büyük iyilik etmiş olacaksın," derdi. Babam güler, biraz kızar ve ziyarete giderdi. Mme Sazerat işte bu kadar canını sıktığı halde, sokakta karşılaştığında şapkasını çıkararak yanına gitmiş, ama büyük bir şaşkınlıkla, Mme Sazerat'nın buz gibi bir selamla yetindiğini görmüş; bir suç işlemiş veya farklı bir yarımkürede yaşamaya mahkûm edilmiş birine karşı mecburen kibarlık gösterir gibiymiş. Babam eve kızgın ve şaşkın dönmüştü. Ertesi gün annem Mme Sazerat'ya bir salonda rastlamış. Mme Sazerat anneme elini uzatmayıp dalgın ve hüzünlü bir edayla gülümsemiş; çocukken birlikte oyun oynadığı, ama daha sonra sefih bir hayat sürdüğü, veya bir forsayla, hattâ daha da kötüsü, boşanmış bir adamla evlendiği için bütün ilişkisini kestiği biri gibi davranmış. Oysa annemle babam daima Mme Sazerat'ya büyük bir saygı gösterirler, aynı saygıyı kendisinde de uyandırırlardı. Ne var ki (annem bilmiyordu ama) Mme Sazerat Combray'deki tek Dreyfus taraftarıydı. M.Meline'in arkadaşı olan babam, Dreyfus'ün suçlu olduğuna kesinlikle inanıyordu. Davanın yeniden görülmesi yolunda bir dilekçeye imza atmasını isteyen meslektaşlarını öfkeyle başından savmıştı. Benim farklı bir tutum benimsediğimi öğrendiğinde bir hafta konuşmamıştı benimle. Fikirleri herkes tarafından biliniyordu. Hattâ milliyetçi olarak görülüyordu. Ailede cömertçe bir kuşkuyla coşabilecek tek kişi gibi görünen büyükannem ise, Dreyfus'ün suçsuzluğu ihtimalinden her sözedildiğinde, o sırada anlamını çözemediğimiz bir şekilde başını sallıyordu, daha ciddi düşüncelerin ortasındayken rahatsız edilmiş biri gibi. Annemse, babama olan sevgisiyle benim zekâma olan umudu arasında kalmıştı ve suskunlukla ifade ettiği bir kararsızlık içindeydi. Son olarak da, (ulusal muhafız birliğindeki görevi orta yaşının kâbusu olduğu halde) orduya bayılan büyükbabam, ne zaman Combray'de evin parmaklıklarının önünden geçen bir alay görse, albayın ve bayrağın geçişi sırasında mutlaka şapkasını

çıkarırdı. Bütün bunlar, babamla büyükbabamın çıkar gütmeyen, şerefli yaşayışlarını gayet iyi bilen Mme Sazerat'nın, onları Haksızlığın suçortakları olarak görmesine yetiyordu. Kişisel suçlar affedilir, ama toplu bir suça katılım asla bağışlanmaz. Mme Sazerat, babamın Dreyfus aleyhtarı olduğunu öğrendiği anda, kendisiyle onun arasına kıtalar ve asırlar koymuştu. Bu da, yer ve zamanda böyle bir mesafe olunca, selamının babama varla yok arası görünmesini açıklıyordu; ikisini ayıran dünyaları aşması mümkün olmayan bir el sıkışmaya ve sözlere yanaşmaması anlaşılırdı.

Paris'e gelecek olan Saint-Loup, beni Mme de Villeparisis'nin evine götürmeye söz vermişti; kendisine söylemediğim halde, ben orada Mme de Guermantes'la karşılaşmayı umuyordum. Saint-Loup metresiyle birlikte bir restoranda öğle yemeğine davet etti beni; sonra da metresini bir provaya götürecekti. Kendisini sabah Paris dışındaki evinden alacaktık.

Saint-Loup'ya yemek yiyeceğimiz restoranın (para harcayan genç soyluların hayatında restoranın rolü, Arap masallarındaki kumaş sandıklarının rolü kadar önemlidir), Aime'nin, Balbec mevsimine kadar şefgarson sıfatıyla çalışacağını söylediği restoran olmasını tercih edeceğimi söylemiştim. Onca yolculuk hayali kuran ve çok azını gerçekleştirebilen benim için, Balbec anılarımdan da öte, bizzat Balbec'in bir parçası olan birini tekrar görmek, çok hoştu; Aime oraya her yıl gidiyordu; ben yorgunluğum veya derslerim yüzünden Paris'te kalmak zorundayken, o, uzun temmuz öğle sonralarında, müşterilerin akşam yemeğine gelmesini beklerken güneşin alçalıp denizde batmasını, büyük yemek salonunun camekânlarının ardından seyrediyordu; güneş batışı saatinde uzaktaki mavimsi gemilerin kıpırtısız kanatları, bir vitrindeki egzotik gece kelebeklerini andırırdı. Balbec'in güçlü mıknatısıyla teması sayesinde, şefgarsonun kendisi de benim için bir mıknatıs oluyordu. Onunla sohbet ederek şimdiden Balbec'le ilişkiye geçmeyi, olduğum yerde yolculuğun büyüsünün birazını yaşamayı umuyordum.

Evden sabah ayrılarak Françoise'ı bir önceki akşam genç uşak yine sözlüsünü görmeye gidemedi diye sızlanır halde bıraktım.

Françoise, uşağı gözyaşları içinde bulmuştu; uşak neredeyse gidip kapıcıyı tokatlayacakmış, ama işinden olmak istemediği için kendini tutmuş.

Beni kapının önünde bekleyecek olan Saint-Loup'nun evine varmadan önce, Combray'den beri görmediğimiz Legrandin'le karşılaştım; artık saçlarına ak düşmüş olmakla birlikte, gençliğini ve saflığını korumuştu. Beni görünce durdu.

"Oo!" dedi. "Siz şık bir beyefendi olmuşsunuz, redingotlu üstelik! İşte bu, benim özgürlüğümle asla bağdaşamayacak bir üniforma. Ama siz herhalde yüksek sosyeteyle düşüp kalkıyor, ziyaretler yapıyorsunuz! Benim gibi yarı yıkık bir mezarın önünde hayaller kurmak için, boyunbağımla ceketim uygun. Ruhunuzun inceliğini takdir ettiğimi bilirsiniz; doğrusu kendinizi kâfirlerin arasında inkâr etmenize çok üzüldüm. Salonların iğrenç, benim nefes alamadığım havasına bir dakika olsun katlanmakla, geleceğinizi Peygamber'in nefretine, lanetine teslim ediyorsunuz. Ben olduğum yerden görüyorum: Siz 'ferah gönüllerle, şato sosyetesiyle düşüp kalkıyorsunuz; işte çağımızda burjuvazinin kötü alışkanlığı bu. Ah, aristokratlar! Terör Dönemi'nde Konvansiyon hepsinin kafasını kesmemekle çok kötü etti. Hepsi ya sefil namussuzlardır, ya da zavallı ahmaklar. Her neyse, zavallı yavrucak, madem hoşunuza gidiyor! Siz bir beş çayına giderken, yaşlı dostunuz bir kenar mahallede tek başına, mor gökyüzünde pembe ayın tırmanışını seyrederek sizden daha mutlu olacak. İşin doğrusu şu ki ben bu dünyaya ait değilim; kendimi sürgünde hissediyorum burada; beni burada tutmak, başka bir âleme kaçmamı önlemek için yerçekimi yasasının bütün gücüyle uğraşması gerekiyor. Ben başka bir gezegene aitim. Elveda, bu Vivonne köylüsünün, hattâ Tuna köylüsünün eskiden kalma açıksözlülüğünü kötüye yormayın. Size değer verdiğimi kanıtlamak için, son romanımı göndereceğim. Ama hoşunuza gitmeyecektir: sizin için yeterince yoz, yeterince dekadan değil, fazlasıyla içten ve dürüst bir roman; size, itiraf etmiş olduğunuz gibi Bergotte lazım: gelişmiş zevk düşkünlerinin bıkkın damaklarına kokuşmuşluk gerek. Sizin grupta beni yaşlı bir asker gibi görüyorlardır herhalde; benim hatam, yazılarımda yüreğimi ortaya koymam; modası geçti artık bunun; ayrıca halk tabakasının hayatı sizin züppeleri ilgilendirecek kadar seçkin değil. Arasıra İsa'nın sözlerini hatırlamaya çalışın: 'Böyle yap, yaşarsın.' Elveda dostum."

Legrandin'den ayrılırken kendisine pek kızgın değildim. Kimi anılar, ortak dostlar gibidir, barıştırmayı bilirler; düğünçiçekleriyle dolu, feodal yıkıntıların üst üste yığıldığı kırların ortasındaki küçük

tahta köprü, Vivonne'un iki yakasını birleştirdiği gibi Legrandin'le beni de birleştiriyordu.

Bahar geldiği halde bulvarlardaki ağaçların yeni yeni yapraklanmaya başladığı Paris'ten ayrılıp tren Saint-Loup'yla beni metresinin oturduğu banliyöde bıraktığında, bütün küçük bahçelerin, adeta bayraklarla donatılmış gibi, çiçek açmış meyve ağaçlarının beyaz sunaklarıyla donanmış olduğunu görüp hayran olduk. Belirli günlerde çok uzaklardan seyretmeye gelinen kendine has, şiirsel, geçici ve yerel kutlamalara benziyordu, ancak bu kutlamayı düzenleyen, tabiattı. Kiraz ağaçlarının çiçekleri, beyaz bir kılıf gibi dallara sımsıkı yapışık olduğundan, uzaktan bakınca, havanın hâlâ çok soğuk olduğu bu güneşli günde, henüz ne tam çiçeklenmiş ne de yapraklanmış ağaçların arasında, insan diğer yerlerde erimiş, çalılardan sonra orada hâlâ kalmış karlar gördüğünü zannedebilirdi. Ama büyük armut ağaçları, bütün evleri, mütevazı avluları daha geniş, daha düz, daha parlak bir beyazlıkla sarmalıyordu; sanki köyün bütün evleri, bütün bahçe duvarları aynı tarihte ilk komünyonlarmı kutlamaktaydılar.

Paris yakınındaki bu köylerde, XVII. ve XVIII. yüzyıllardan kalma, o zamanlar kâhyalarla gözdelere ait olan "zevk köşkleri"nin bulunduğu parklar vardır. Bunlardan yolun aşağısında kalan bir tanesini, bir bahçıvan, meyve ağaçları yetiştirmek için kullanmıştı (ya da belki sadece o zamanlara ait çok büyük bir meyve bahçesinin planını korumuştu). Bu armut ağaçlan beşerli kümeler halinde, daha önce gördüklerimden daha aralıklı dikilmiş, daha az gelişmişti ve alçak duvarlarla birbirinden ayrılan, beyaz çiçeklerden büyük dörtgenler oluşturuyorlardı; ışık bu dörtgenlerin her bir kenarında farklı görünüyordu; öyle ki, bu damsız, açık havadaki odaların hepsi, tıpkı Girit'te bulunabileceği haliyle Güneş Sarayı'na ait gibiydi; insanların balık veya istiridye yetiştirmek üzere böldüğü havuzları veya deniz parçalarını da andırıyorlardı: Işık, konumuna göre ağaç sıralarının üzerinde, baharda suların üzerindeki gibi oynaşıyor, dalların aralıklı, gök mavisiyle doldurulmuş kafesinin arasından, yer yer, güneşli ve kabarık bir çiçeğin beyazlanan köpüğünü parlatarak dalgalandırıyordu.

Eski bir köydü burası; eski, harap, sarı belediye binasının önünde, ödül direkleri ve flamalar yerine, üç büyük armut ağacı, sanki yerel bir halk bayramı için süslenmiş gibi, zarif beyaz satenlerle donanmıştı.

Robert hiç bu yolculuktaki kadar sevgiyle sözetmemişti metresinden. Robert'in kalbine bir tek metresinin kök salmış olduğunu hissediyordum; ordudaki hayatı, yüksek sosyetedeki konumu, ailesi, bütün bunlar önemsiz değildi tabii, ama metresine ilişkin en ufak şeylerin yanında birer hiçtiler. Onun için sadece metresine ilişkin şeylerin bir itibarı vardı, hem de Guermantes'lardan, dünyanın bütün krallarından daha büyük bir itibarı vardı. Metresinin, özünde her şeyden üstün olduğunu kendi kendine bu şekilde ifade ediyor muydu bilmem, ama Robert bir tek onu ilgilendiren şeyleri düşünüyor, onlar için kaygılanıyordu. Metresi yüzünden ıstırap çekebiliyor, mutlu olabiliyordu, belki cinayet de işleyebilirdi. Onun gözünde gerçekten ilginç, gerçekten heyecanlı olan tek şey, metresinin ne istediği, ne yapacağı, çehresinin dar yüzeyinde, imtiyazlı alnında olan biten, olsa olsa anlık ifadelerden okunabilen şeylerdi. Her konuda son derece incelikli olan Robert, sırf metresine bakmayı, hizmet etmeyi sürdürebilmek için, parlak bir evlilik yapmayı tasarlıyordu. Metresine ne kadar bir değer biçtiği tahmin edilmeye kalkılsa, asla yeterince yüksek bir rakam hayal edilemezdi sanıyorum. Onunla evlenmemesinin tek sebebi, pratik bir sezgiyle, Robert'den bekleyecek hiçbir şeyi olmadığı anda onu terk edeceğini veya en azından keyfince yaşayacağını, metresini ancak yarının beklentisiyle elinde tutabileceğini hissetmesiydi. Çünkü Robert, metresinin belki de kendisini sevmediğini düşünüyordu. Şüphesiz aşk denen genel hastalık –her erkeği olduğu gibi– Robert'i de, arasıra sevildiğine inanmaya zorluyordu. Ama pratik olarak, metresinin kendisine olan aşkının, kendisiyle sadece parası için beraber olmasını engellemediğini, kendisinden bekleyecek hiçbir şeyi kalmadığı anda, (Robert'e göre edebiyatçı dostlarının teorilerinin kurbanı olduğundan, kendisini sevdiği halde) hiç vakit geçirmeden terk edeceğini hissediyordu.

"Yaramazlık yapmazsa, bugün kendisine hoşuna gidecek bir hediye alacağım," dedi. "Boucheron'da gördüğü bir kolye. Şu sırada benim için biraz pahalı, otuz bin frank. Ama zavallı yavrucak, hayatta pek fazla eğlencesi yok. Çok memnun olacak. Bana kolyeden sözetmiş, tanıdığı birinin belki hediye edebileceğini söylemişti. Doğru olduğunu sanmıyorum, ama ne olur ne olmaz diye Boucheron'la bana ayırsın diye anlaştım; aile kuyumcumuzdur. Onu göreceğine çok seviniyorum; aslında dış görünüşü olağanüstü sayılmaz (tam tersim düşündüğü, bunu sırf daha fazla hayranlık

duyayım diye söylediği belliydi), ama harikulade bir kafası vardır; belki senin yanında fazla konuşmaya cesaret edemez; ben daha sonra senin hakkında bana söyleyeceklerini düşünüp şimdiden seviniyorum; öyle şeyler söyler ki sonsuza kadar derinleştirebilirsin; gerçekten bir kâhin yanı vardır!"

Metresinin oturduğu eve gitmek için küçük bahçelerin önünden geçiyorduk; her birinde kiraz ve armut ağaçlan çiçek açmış olduğundan, ben durup bakmaktan kendimi alamıyordum; şüphesiz daha dün, henüz kiralanmamış bir mülk gibi boş ve ıssız olan bu bahçeler, gece gelen, kafesin ardından, ağaçlı yolların köşesinde güzel beyaz elbiselerini gördüğümüz bu yeni misafirlerle ansızın dolmuş, güzelleşmişti.

"Baksana, bütün bunları seyretmek, şiirselliğe kapılmak istediğini görüyorum," dedi Robert; "en iyisi sen burada dur, arkadaşımın evi çok yakında, ben gidip getireyim onu."

Onları beklerken mütevazı bahçelerin önünden geçerek biraz gezindim. Başımı kaldırdığımda arasıra pencerelerde genç kızlar görüyordum; ama açık havada, alçak bir birinci kat hizasında bile, yer yer yapraklara asılı, yepyeni eflatun elbiseleriyle esnek ve hafif, taze leylak salkımları esintiyle sallanıyor, yoldan geçerken gözlerini onların yeşil asma katlarına çevirenlere aldırmıyorlardı. Onlara bakınca, M. Swann'ın parkının girişinde, alçak beyaz çitin hemen ardında sıcak bahar öğleden sonralarında harikulade bir taşra duvar halısı gibi yerleştirilmiş mor yumakları görüyordum. Bir çayıra açılan dar bir yoldan yürüdüm. Combray'deki gibi diriltici, soğuk bir rüzgâr esiyordu; Vivonne kıyısında da olabilecek bitek, nemli köy toprağının ortasında, soğuğa rağmen bütün arkadaşları gibi randevusuna sadık, kocaman, beyaz bir armut ağacı, rüzgârla çırpınan, ama güneşin ışınlarıyla cilalanmış, gümüş gibi parlayan çiçeklerini, cisimleşmiş ve elle tutulur bir ışık perdesi gibi gülümseyerek sallıyor, güneşe tutuyordu.

Birdenbire, yanında metresiyle Saint-Loup göründü; Robert için aşkın tamamı, hayatın bütün hoşlukları anlamına gelen, adeta Kutsal Sandık içinde esrarengiz biçimde saklanan kişiliğini, arkadaşımın hayalgücünün hiç durmadan araştırdığı, asla çözemeyeceğini hissettiği, bakışların ve tenin perdesinin ardında, kendi içinde ne olduğunu merak ettiği bu kadını derhal tanıdım; "Rachel, ne zaman ki Tanrı'nın"dı bu; birkaç yıl önce (o dünyada

kadınların konumu, eğer değişirse, çok hızlı değişir) genelev patronuna, "Yarın akşam bana birisi için ihtiyacınız olursa çağırtırsınız" diyen kadındı.

Gerçekten de "çağırtılıp" o birisiyle odada tek başına kaldığı zaman, kendisinden ne istendiğini o kadar iyi bilirdi ki, tedbirli kadın önlemi olarak veya alışkanlıkla kapıyı kilitledikten sonra, doktora muayene olacakmışçasına, çabucak bütün giysilerini çıkarmaya başlar, ancak o "birisi" çıplaklıktan hoşlanmadığı için, kulağı çok hassas olan ve hastanın üşütmesinden korkarak nefes alıp verişini ve kalp atışlarını kumaşın üstünden dinlemekle yetinen kimi doktorlar gibi kombinezonunu çıkarmasına gerek olmadığını söylerse dururdu. Bütün hayatı, bütün düşünceleri, bütün geçmişi, kendisine sahip olmuş bütün erkekler benim için tamamen önemsiz olan, anlatsa sırf kibarlıktan dinleyeceğim ve belki de duymayacağım bu kadına, Saint-Loup bütün endişelerini, ıstırabını, aşkını bağlamış ve onu –benim için mekanik bir oyuncak olan şeyi– neredeyse hayatın kendisi kadar değerli, sonsuz bir acı kaynağına dönüştürmüştü. Bu iki ayrı kişiyi görünce (çünkü ben "Rachel ne zaman ki Tanrı'nın"la bir randevu evinde tanışmıştım) anladım ki, erkeklerin uğruna yaşadığı, acı çektiği, birbirini öldürdüğü birçok kadın, kendi içinde veya başkalarının gözünde, benim için Rachel neyse, o olabilirdi. Onun hayatıyla ilgili sancılı bir merak duyulabilmesi beni çok şaşırtıyordu. Robert'e onun nice yatak hikâyesini anlatabilirdim; bana bunlar dünyanın en önemsiz şeyi gibi geliyordu. Kimbilir Robert'i ne kadar üzerdi! Bunları öğrenebilmek için –üstelik de boş yere– neler vermezdi!

Bir insanın hayal gücünün, eğer kendisini önce hayal gücü tamışsa, bu kadınınki gibi küçücük bir çehrenin ardına neler sığdırabileceğini anlıyordum; buna karşılık, tam tersine, sıradan bir şekilde tanışılmışsa, onca hayalin nesnesi olan bir şeyin, maddi, her türlü değerden yoksun, sefil unsurlara bölünebileceğini de görüyordum. Bana randevu evinde yirmi frank etmezmiş gibi gelen, benim için sadece yirmi frank kazanmak isteyen bir kadın olan şeyin, eğer başlangıçta esrarengiz, merak edilecek, kavranması, elde tutulması zor bir varlık olarak hayal edilmişse, bir milyon franktan fazla, imrenilecek bütün mevkilerden fazla, hattâ aile sevgisinden fazla değeri olabileceğini anlıyordum. Şüphesiz Robert'le ben aynı ince uzun çehreyi görüyorduk. Ama bu çehreye asla kesişmeyecek olan iki ters yoldan ulaşmıştık ve asla aynı yüzü göremeyecektik.

Ben bu çehreyi, bakışlarıyla, tebessümleriyle, ağız hareketleriyle, dışarıdan, yirmi franka her istediğimi yapacak olan bir kadına ait bir şey olarak tanımıştım. Bu yüzden de bakışları, tebessümleri, ağız hareketleri bana sadece genel eylemleri belirten, bireysel bir yanı olmayan şeyler gibi görünmüştü; onların ardında bir insan aramak gibi bir merakım olamazdı. Ama bana bir bakıma baştan sunulmuş olan şey, rıza gösteren bu çehre, Robert için sayısız umutla, şüpheyle, tereddütle, hayalle ulaşmaya çalıştığı bir varış noktasıydı. Evet, herkese olduğu gibi bana da yirmi frank karşılığı sunulan şeye sahip olmak, başkalarına ait olmasını engellemek için o bir milyon franktan fazla harcamışta. Bu bedelin karşılığında ona sahip olamaması, tek bir ânın tesadüfüne bağlı olabilir; teslim olmaya hazırmış gibi görünen kadın, belki bir randevusu, o gün hırçınlaşmasına yol açan bir sebebi olduğundan, bir anda kaçıp gidiverir. Eğer kadının karşısında, kadın bunu farketmese bile, duygusal bir erkek varsa, özellikle de farkındaysa, korkunç bir oyun başlar. Hayal kırıklığını yenemeyen, kadından vazgeçemeyen erkek, ısrarla kadının peşine düşer; kadın kaçar; sonunda, erkek artık beklemeye cesaret edemediği bir gülümseme için, en büyük lütuflara ödenecek bedelin bin katanı öder. Hattâ bu durumda bazen, safça bir düşünce ve acı karşısında korkaklığın sonucu, bir kızı erişilmez bir ilaha dönüştürmek gibi bir çılgınlık yapmışsak, bu en büyük lütufların, hattâ ilk öpücüğün hiçbir zaman bağışlanmadığı da olur; platonik aşk konusunda verilen güvenceleri yalanlamak için istekte bulunmaya bile cesaret edemeyiz. O zaman, en çok sevdiğimiz kadirim öpücüğünü hiç tadamadan. hayata veda etmek, büyük bir ıstıraptır. Saint-Loup neyse ki Rachel'den bütün lütufları görmüştü. Tabii ki şimdi bunların herkese bir Louis altını karşılığı sunulmuş olduğunu bilse, müthiş acı çekerdi mutlaka; yine de onlara sahip olmaya devam edebilmek için o bir milyon frank verirdi; çünkü öğreneceği hiçbir şey, onu bu girdiği yoldan vazgeçiremezdi –önemli şeyler insanın başına ancak kendisine rağmen, güçlü bir doğa yasasının etkisiyle gelebilir– ve o bu çehreyi ancak kurduğu hayallerin ardından görebilirdi. Bu zayıf yüzün kıpırtısızlığı, iki ayrı hava basıncının müthiş gücüne maruz kalmış bir kâğıt parçası misali, iki sonsuz tarafından dengeleniyormuş gibi geliyordu bana; bu iki sonsuz aynı çehreye varıyor, ama bu çehre ikisini birbirinden ayırdığından, karşılaşmıyorlardı. İkimiz de, Robert de, ben de ona bakıyor, ama esrarın aynı tarafından görmüyorduk onu.

"Rachel ne zaman ki Tanrı'nın" bana önemsiz gelmiyordu; insanın hayal gücünün kuvveti, aşk acılarının dayandığı yanılsama çok büyük görünüyordu gözüme. Robert benim heyecanlandığımı anlamıştı. Beni duygulandıran şeyin, karşı bahçedeki armut ve kiraz ağaçlarının güzelliği olduğunu zannetsin diye gözlerimi o tarafa çevirdim. Aslında Rachel de beni biraz benzer biçimde duygulandırıyor, yalnız gözlerimizle görmediğimiz, kalbimizle de hissettiğimiz şeyleri çıkarıyordu karşıma. Bahçede gördüğüm ağaççıkları yabancı tanrılar zannetmekle ben de, bir başka bahçede, yıldönümü yakında kutlanacak olan bir günde, bir insan şekli görüp "bahçıvan sanan" Mecdelli Meryem gibi yanılmamış mıydım? Öğle uykusuna, balık avlamaya, kitap okumaya elverişli gölgenin üzerine harika bir şekilde eğilmiş olan iri, beyaz yaratıklar, altın çağ anılarının bekçileri, gerçeğin bizim sandığımız gibi olmadığı vaadinin ve şiirin görkeminin, masumiyetin harikulade parıltısının gerçekte ışıldayabileceğinin, layık olmaya çalışacağımız ödüller olabileceğinin kefilleri, tanrıdan ziyade melek değil miydiler? Saint-Loup'nun metresiyle birkaç kelime konuştum. Köyün içinden, kestirme bir yoldan geçtik. Evler çöplük gibiydi. Ama en sefil, bir barut yağmuruna tutulup yanmış gibi görünen evlerin bile yanında, lanetli kentte bir günlüğüne konaklayan esrarengiz bir yolcu, ışıl ışıl bir melek ayakta durmuş, evin üzerine masumiyetin kanatlarının göz kamaştırıcı korumasını germişti: çiçek açmış bir armut ağacı. Saint-Loup benimle birlikte öne doğru birkaç adım yürüdü:

"İkimiz, şenle ben, birlikte bekleyelim isterdim; hattâ seninle yalnız yemek yemeyi, teyzeme gidinceye kadar seninle yalnız olmayı tercih ederdim. Ama zavallı yavrucak, o kadar memnun oluyor ki, üstelik bana karşı öyle sevimli ki, bu isteğini reddedemedim. Aslında sen de hoşlanacaksın ondan, edebiyata çok düşkün, duyarlı bir insandır; ayrıca onunla restoranda yemek yemek bir zevktir; çok şeker, çok sadedir, her şeyden memnun kalır."

Oysa zannediyorum tam da o sabah ve muhtemelen bir defaya mahsus olmak üzere, Robert şefkat üstüne şefkat koyarak ağır ağır oluşturmuş olduğu kadının bir an için dışına çıktı ve birdenbire biraz uzağında bir başka Rachel, Rachel'in bir kopyası, ama ondan tamamen farklı olan ve basit bir sokak yosmasını simgeleyen bir kadın gördü. O güzel meyve bahçesinden ayrılıp Paris'e dönmek üzere trene binecektik ki, garda bizden birkaç adım önde yürüyen

Rachel'i, kendisi gibi bayağı yosmalar tanıyıp seslendi; önce onu yalnız başına sanıp bağırdılar: "Hey, Rachel, sen de bizimle gelsene! Lucienne'le Germaine vagondalar, boş yer de var; hadi gel, birlikte patene gidelim." Yanlarındaki iki manifaturacı çırağını, sevgililerini tanıştırmaya hazırlanırken, Rachel'in hafif utanmış hali karşısında merakla gözlerini biraz uzağa çevirdiler ve bizi görüp özür dileyerek vedalaştılar; Rachel de biraz rahatsız ama dostça bir güle güle dedi. Samur kürkü taklidi yakalarıyla zavallı iki küçük yosmaydılar; görünüşleri aşağı yukarı Rachel'in, Saint-Loup'yla ilk tanıştığı zamanki görünüşü gibiydi. Robert kızları tanımıyor, adlarını bilmiyordu; metresiyle çok samimi göründüklerini farkedince, Rachel'in, belki de hiç aklından geçmeyen, kendisiyle yaşadığı hayattan çok farklı, kadınlara bir Louis altını karşılığında sahip olunan bir hayatta, bir zamanlar, hattâ belki şimdi de yer aldığını düşündü. Bu hayatı ancak hayal meyal görebildi, ama onun ortasında kendi tanıdığından çok farklı bir Rachel, bu iki yosmaya benzeyen bir Rachel, yirmi franklık bir Rachel gördü. Kısacası Rachel bir an onun gözünde ikiye bölünmüştü; kendi Rachel'inin biraz ötesinde küçük yosma Rachel'i, gerçek Rachel'i görmüştü; eğer yosma Rachel'e ötekinden daha gerçek denebilirse tabii. Belki de o zaman Robert içinde yaşadığı cehennemden, Rachel'e yılda yüz bin frank vermeye devam edebilmek için ismini satarak kârlı bir evlilik yapma tasarısı ve zorunluluğundan kolaylıkla kurtulabileceğini, bu çıraklar gibi kendisinin de, metresinin lütuflarına pek az bir şey karşılığında sahip olabileceğini düşünmüştür. Ama nasıl yapacaktı bunu? Rachel hiçbir kusur işlememişti. Robert onu bu kadar hoşnut etmezse, o da bu kadar sevimli olmayacak, Robert'i o kadar duygulandıran, Rachel'in ne kadar sevimli olduğunu belirtmeyi ihmal etmeyip ona debdebeli bir hayat sağladığını, hattâ herhangi bir şey verdiğini, bir fotoğrafın üzerindeki ithafın ya da bir telgrafın son cümlesinin, altının en küçültülmüş ve en değerli dönüşümü olduğunu söylemeyerek, biraz da gösterişle arkadaşlarına aktardığı o sözleri artık söylemeyecek, yazmayacaktı. Rachel'in bu ender iltifatlarının bir bedeli olduğunu söylemekten kaçınmasını izzetinefsine, gururuna bağlamak yanlış olur –oysa bu kolaycı mantık saçma bir şekilde, para ödeyen bütün âşıklara, nice kocaya uygulanır. Saint-Loup, gururunu okşayacak her şeyi sosyetede soylu ismi ve güzel yüzü sayesinde kolaylıkla ve hiçbir karşılık ödemeden bulabileceğini, Rachel'le ilişkisinin ise, aksine, onu biraz sosyete dışına çıkardığını, sosyetede daha az tutulmasına sebep olduğunu

farkedecek kadar zeki bir insandı. Sevdiğimiz kadının bizi başkalarına tercih ettiğini gösteren işaretleri karşılıksızmış gibi göstermeye çalışmak, bu tür bir gurur, aşkın bir türevinden başka bir şey değildir; kendimizi hem kendimize, hem de başkalarına, çok sevdiğimiz kadın tarafından seviliyormuş gibi gösterme ihtiyacıdır. Rachel bizim yanımıza geldi, iki kadın da kendi kompartımanlarına bindiler; ne var ki kadınların taklit samurları ve çırakların yapmacık tavrı kadar Lucienne ve Germaine adları da, yeni Rachel'i biraz daha devam ettirdi. Robert bir an Pigalle Meydanında bir hayat düşündü: tanımadığı dostlar, acınacak bir iyi talih, saf eğlencelerle dolu öğle sonraları, sefahat âlemleri; Clichy Bulvarının ötesindeki sokaklarda güneşin, kendisinin metresiyle gezindiği güneşli aydınlıktan çok farklı göründüğü bir Paris'ti bu; çünkü aşk ve onun ayrılmaz bir parçası olan ıstırap, tıpkı sarhoşluk gibi, bizim gözümüzde her şeyi farklılaştırma gücüne sahiptir. Tasavvur ettiği şey, adeta Paris'in ortasında başka bir Paris'ti; ilişkisi ona yabancı bir hayatın keşfi gibi göründü; çünkü Rachel, her ne kadar Robert'le birlikteyken biraz ona benziyorsa da, yine de gerçek hayatının bir bölümünü yaşıyordu onunla; hattâ Robert'in kendisine verdiği çılgınca meblağlar nedeniyle en değerli bölümünü, arkadaşlarının ona imrenmesine yol açan ve bir gün, yükünü tuttuktan sonra, kır evine çekilmesini veya büyük sahnelere atılmasmı sağlayacak olan bölümünü. Robert, metresine, Lucienne'le Germaine'in kim olduğunu, onların kompartımanına binse, neler konuşacaklarını, Robert'le ben olmasak, arkadaşlarıyla birlikte paten eğlencesinden sonra belki son eğlence olarak Olympia tavernasında noktalanacak bir günü nasıl geçireceklerini sormak isterdi. O güne kadar kendisine hep sıkıcı gelmiş olan Olympia çevresi bir an Robert'de bir merak, bir acı uyandırdı; bu bahar gününde, Robert'i tanımamış olsa belki Rachel'in gidip bir Louis altını kazanacağı Caumartin Sokağına vuran güneş, içinde belli belirsiz bir özlem yarattı. Ama Rachel'e soru sormanın ne anlamı vardı? Cevabının ya suskunluk, ya bir yalan, ya da kendisini çok üzecek ve hiçbir açıklama getirmeyecek bir karşılık olacağını önceden biliyordu zaten. Rachel'in ikiye bölünüşü fazla uzun sürmüştü. Görevliler kapıları kapatmaktaydılar; çabucak birinci mevki vagonlarından birine bindik; Rachel'in harikulade incileri, Robert'e onun çok değerli bir kadın olduğunu hatırlattı; onu okşayıp kendi kalbine sokarak o güne kadar –izlenimci bir ressamın fırçasından Pigalle Meydanında gördüğü kısa an haricinde– hep yapmış olduğu gibi içselleştirerek

seyretti ve tren hareket etti.

Rachel'in bir "edebiyat düşkünü" olduğu doğruydu. Bana kitaplardan, Art Nouveau'dan, Tolstoyculuktan sözetmeye, bir tek Saint-Loup'ya fazla şarap içiyor diye sitem etmek için ara veriyordu.

"Ah! Bir yıl boyunca benimle birlikte yaşasan görürdün, sana su içirirdim, çok daha iyi olurdun."

"Tamam, anlaştık, çok uzaklara gideriz."

"Ama biliyorsun, benim çok çalışmam gerek." (Rachel tiyatro sanatını ciddiye alıyordu.) "Ayrıca ailen ne der?"

Sonra Robert'in ailesi hakkında bana çok haklı görünen eleştirilerde bulunmaya koyuldu; Saint-Loup şampanya konusunda Rachel'e itaatsizlik etmekle birlikte, bu eleştirilere tamamen katılıyordu. Onun adına şarap konusunda çok endişelenen ve metresinin onun üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu hisseden bense, ailesini atlatmasını tavsiye etmeye hazırdım. Ben Dreyfus'ten sözetmek gibi bir düşüncesizlik edince, genç kadının gözleri yaşlarla doldu.

"Zavallı kurban," dedi hıçkırıklarını bastırarak," öldürecekler onu orada."

"Telaşlanma Zezette, geri dönecek, beraat edecek, yapılan hata anlaşılacak."

"Ama o orada ölmüş olacak! Evet, hiç değilse çocuklarının ismi lekelenmemiş olacak. Ama kimbilir ne acılar çektiğini düşünmek beni öldürüyor! Düşünebiliyor musunuz, dindar bir kadın olan Robert'in annesi, masum olsa bile Şeytan Adası'nda kalması gerektiğini söylüyor, korkunç bir şey değil mi?"

"Evet, kesinlikle doğru, öyle diyor" dedi Robert. "Annemdir, bir şey demiyorum, ama Zezette'in duyarlılığına sahip olmadığı da kesin."

Aslında "çok hoş şeyler" olan bu öğle yemekleri hep çok kötü geçerdi. Çünkü Saint-Loup ne zaman metresiyle umumi bir yerde bulunsa, Rachel'in oradaki bütün erkeklere baktığını düşünüp içi kararırdı; metresi de onun keyifsizliğini farkeder, belki bunu körükleyerek eğlenir, ama daha büyük ihtimalle, onun tavrına kırılıp aptalca bir gururla, yumuşatmaya çalışıyormuş gibi görünmek istemez, gözlerini şu veya bu erkekten ayırmıyormuş gibi

yapardı; kaldı ki bu, her zaman numara değildi. Tiyatroda veya cafe'de yanlarında oturan beyefendinin, hattâ bindikleri faytonun arabacısının hoş bir yanı olsa, Robert kıskançlığı yüzünden metresinden önce farkına varmış olurdu; derhal o erkeği Balbec'te bana sözünü ettiği, eğlence olsun diye kadınları baştan çıkaran ve şerefini lekeleyen iğrenç adamlardan biri olarak görür, metresine ona bakmasın diye yalvarır ve böylece adamı göstermiş olurdu. Bazen metresi Robert'i kuşkularında o kadar zevkli bulurdu ki, sonunda sakinleşsin ve gidip biraz dolaşsın diye onu kızdırmayı keserdi; böylece kendisi de sözkonusu yabancıyla konuşacak, çoğunlukla buluşmak üzere sözleşecek, hattâ bazen geçici bir macera yaşayacak zamanı bulurdu.

Restorana girdiğimiz andan itibaren Robert'in kaygılı bir hali olduğunu gördüm. Çünkü Balbec'te gözümüzden kaçmış olan bir şeyi hemen farketmişti: Aime, bayağı arkadaşlarının ortasında, mütevazı bir parıltıyla, elinde olmadan, belirli bir yaşta ince saçların ve bir Grek burnunun verdiği roman kahramanı havasını taşıyor, bu sayede diğer garsonlar kalabalığının arasından sivriliyordu. Hemen hepsi yaşlı olan diğer garsonlar, fevkalade çirkin ve tipik riyakâr papaz, günah çıkaran yalancı sofu, en çok da eski komedyen görünümünde adamlardı; artık yüzü şekere bulanmış bu eski komedyenleri ancak eski, kullanılmayan küçük tiyatroların alçakgönüllü bir tarihselliği olan fuayelerinde sergilenen portre koleksiyonlarında, uşak veya büyük rahip rollerindeki resimlerinde görmek mümkün; işte bu restoran sanki, seçerek istihdam ve belki de bir tür babadan oğula geçen atama sayesinde, bu kasıntılı tipi adeta bir kâhinler kurulu halinde muhafaza etmekteydi. Ne yazık ki Aime bizi tanıdı ve siparişimizi almaya o geldi; bu arada operet rahipleri alayı diğer masalara doğru ilerliyordu. Aime bana büyükannemin sağlığını sordu; ben de ona karısıyla çocuklarını. Ailesine bağlı bir adam olduğundan, haberlerini heyecanla verdi. Zeki, enerjik, ama saygılı bir tavrı vardı. Robert'in metresi ona tuhaf bir dikkatle bakmaya koyuldu. Fakat Aime'nin, hafif miyop olduğundan adeta gizli bir derinlik kazanan çukur gözleri, kıpırtısız çehresinde hiçbir duyguyu ele vermedi. Balbec'e gitmeden önce uzun yıllar çalıştığı taşra otelinde, güzel bir resme benzeyen, şimdi biraz sararmış ve yorgun olan, yıllar boyunca, Prens Eugene'i temsil eden bir gravür gibi hep aynı yerde, hemen her zaman boş olan yemek salonunun dibinde görülen yüzü, herhalde meraklı bakışlara pek maruz kalmamıştı. Dolayısıyla

uzun bir süre, şüphesiz takdir eden olmadığından, yüzünün sanatsal değerinden haberi olmadı; zaten soğuk bir mizacı olduğu için, buna dikkat çekmeye de yanaşmazdı. Olsa olsa, o şehre bir kere uğramış Parisli bir kadın yolcu, ona bakmış, trene binmeden önce odasında servis yapmasını istemiş ve bu vefalı koca ve taşra hizmetkârı hayatının yarısaydam, tekdüze ve derin boşluğuna kimsenin asla öğrenmeyeceği, ertesi günü olmayan bir maceranın sırrını gömmüş olabilirdi. Buna rağmen Aime, genç oyuncunun gözlerinin nasıl ısrarla üzerine dikildiğini farketmiş olmalı. Robert'in farkettiği ise çok kesindi; arkadaşımın yüzünde bir kırmızılığın toplandığını görüyordum; birden heyecanlandığındaki gibi canlı değil, soluk, parçalanmış bir kırmızılık.

"Şefgarson çok mu ilginç Zezette?" diye sordu metresine, Aime'yi epey sertçe gönderdikten sonra. "Onunla ilgili bir inceleme yapmak ister gibisin."

"İşte başladık, emindim zaten!"

"Ne demek başladık, hayatım? Yanıldıysam, tamam, geri alıyorum. Ama Balbec'ten tanıdığım bu aşağılık herif konusunda seni uyarmaya hakkım var herhalde (yoksa umurumda olmazdı); dünyanın gelmiş geçmiş en edepsiz adamlarından biridir."

Rachel görünüşe bakılırsa Robert'e itaat etti ve benimle edebiyat konuşmaya başladı; Robert de konuşmaya katıldı. Onunla sohbet etmekten sıkılmıyordum; çünkü benim beğendiğim eserleri çok iyi biliyor, yaklaşık aynı şekilde değerlendiriyordu; ne var ki ben, Mme de Villeparisis'den onun yeteneksiz olduğunu duyduğumdan, bu kültürünü pek önemsemiyordum. Çok çeşitli konularda ince espriler yapıyordu; edebiyat topluluklarının, ressam atölyelerinin jargonuna sıkıcı bir şekilde özenmese, gerçekten hoş olabilirdi. Bu konuşma biçimini her konuya yaymaktaydı; mesela, eğer izlenimciyse bir resimden, Wagner'inse bir operadan, "Ah! Çok iyi," diye sözetmeyi alışkanlık haline getirdiğinden, bir gün bir genç adam kendisini kulağından öptüğünde, Rachel'in ürpermiş gibi yapmasından etkilenerek utangaçlık taslayınca, Rachel, "Bir duyum olarak bence çok iyi," demişti. Ama beni en çok şaşırtan, Robert'in deyişlerini (belki de bunlar Rachel'in tanıdığı edebiyatçılardan Robert'e geçmişti aslında) birbirlerinin yanında sanki zorunlu bir dilmiş gibi, herkese ait olan bir özgünlüğün boşluğunu farketmeden kullanmalarıydı.

Rachel yemek yerken ellerini öyle beceriksizce kullanıyordu ki, sahnede rol yaparken pek sakar olacağım düşündürüyordu insana. Sadece aşkta, erkek cinsine olan aşırı sevgileri sayesinde kendilerininkinden çok farklı olan erkek vücudunun en çok hoşuna giden şeyi derhal tahmin eden kadınların dokunaklı sezgisiyle beceri kazanıyordu.

Tiyatro konusu açılınca ben konuşmanın dışında kaldım; çünkü Rachel bu konuda fazlasıyla kötü niyetliydi. Gerçi Berma'yı merhametli bir ses tonuyla savundu (Saint-Loup'ya karşı savunması, onun yanında sık sık Berma'ya saldırdığını da kanıtlıyordu). "Yo, hayır, çok yetenekli bir kadın," diyordu. "Tabii ki yaptıkları artık bizi etkilemiyor, bizim aradığımız şeye denk düşmüyor çünkü, ama çıkış yaptığı dönemi düşünerek değerlendirmek gerekir; ona çok şey borçluyuz. Çok iyi şeyler yaptı biliyorsun. Üstelik öyle iyi bir kadm ki, altın gibi bir kalbi vardır; kendisi doğal olarak bizi ilgilendiren şeylerden hoşlanmıyor, ama oldukça etkileyici bir yüze ve keskin bir zekâya sahiptir." (Parmaklar bütün estetik yargılara aynı şekilde eşlik etmezler. Bir resim söz konusu olduğunda, güzel bir çalışma olduğunu, adeta canlı izlenimi uyandırdığını belirtmek için, başparmağı havaya kaldırmakla yetinilir. Ama "keskin zekâ" daha karmaşıktır. İki parmak, daha doğrusu iki tırnak kullanmak gerekir, sanki bir toza fiske vurur gibi.) Fakat –bu istisna dışında– Saint-Loup'nun metresinin en tanınmış oyunculardan, bir alay ve üstünlük havasında sözetmesi, sinirime dokunuyordu; çünkü ben, onun bu sanatçılardan daha yeteneksiz olduğunu sanıyordum (bu konuda yanılmaktaydım). Benim kendisini vasat bir sanatçı zannedip onun küçümsediklerini ise aksine çok takdir ettiğimi pekala anladı. Ama buna kırılmadı; çünkü onunki gibi henüz kabul görmemiş bir büyük yeteneğin, ne kadar kendinden emin olsa da, alçakgönüllü bir yanı vardır ve beklenen saygı gizli yeteneklerle değil, edinilmiş olan konumla orantılıdır. (Bundan bir saat sonra, tiyatroda Saint-Loup'nun metresinin böylesine katı hükümler giydirdiği bu sanatçılara büyük bir saygı gösterdiğini farkedecektim.) Bu yüzden, suskunluğum herhalde kafasında hiçbir şüpheye yer bırakmadığı halde, akşam yemeğini birlikte yiyelim diye çok ısrar etti, benim dışımda kimsenin sohbetinden bu kadar hoşlanmadığım söyledi. Henüz öğle yemeğinden sonra gideceğimiz tiyatroda olmasak da, sanki trupun eski portrelerinin sergilendiği bir fuayede gibiydik; garsonların hepsi, bir üstün oyuncular nesliyle birlikte kaybolmuş olan çehrelere sahipti; akademisyene de benziyorlardı; bir tanesi bir

büfenin önünde durmuş, M. de Jussieu'ye yaraşır bir yüz ifadesiyle ve tarafsız bir merakla, armutları incelemekteydi. Onun yanında duran başka bazı garsonlar, bir yandan başkalarına duyurmadan kendi aralarında kısa konuşmalar yaparak bir yandan halka meraklı ve soğuk bakışlar fırlatan Fransız Enstitüsü üyeleri gibi, gözlerini salonda gezdiriyorlardı. Bunlar müdavimler arasındaki ünlü çehrelerdi. Bu arada biz de kırış kırış burunlu, riyakâr ağızlı, Rachel'in deyişiyle "papaz havasında" yeni bir tanesini birbirimize gösteriyor, yeni seçtiğimiz örneği ilgiyle seyrediyorduk. Ama bir süre sonra Rachel, belki Aime'yle yalnız kalabilmek için Robert'i göndermek amacıyla, yan masalardan birinde bir arkadaşıyla yemek yiyen genç bir borsacıya kaş göz işaretleri yapmaya koyuldu.

"Zezette, o adama öyle bakma rica ederim," dedi Saint-Loup. Yüzündeki biraz önceki kararsız kırmızılıklar, genişleyen ve arkadaşımın gergin hatlarını koyulaştıran kan rengi bir bulut halinde yoğunlaşmıştı. "Bizi bu şekilde teşhir edeceksen ben yemeğimi ayrı yiyip seni tiyatroda beklemeyi tercih ederim."

O sırada gelip Aime'ye bir beyefendinin kendisiyle arabasının kapısında konuşmak istediğini haber verdiler. Hep tedirgin olan ve metresine bir aşk mesajı iletileceğinden korkan Saint-Loup camdan baktı ve kupa arabasının içinde, siyah çizgili beyaz eldivenleri ve yakasında çiçeğiyle M. de Charlus'yü gördü.

"Görüyor musun?" dedi bana alçak sesle. "Ailem burada bile peşimi bırakmıyor. Senden rica ediyorum, benim yapmam imkânsız, ama sen şefgarsonu iyi tanıdığına göre (bizi ele vereceği kesin) arabaya gitmemesini söyleyiver. Hiç değilse beni tanımayan bir garson gitsin. Dayıma beni tanımadığını söylerse gelip cafe'nin içine bakmaz; kendisini tanırım, bu tip yerlerden nefret eder. Onun gibi, alışkanlıklarını hâlâ sürdüren bir eski hovardanın sürekli bana ders vermesi, gelip casusluk yapması iğrenç bir şey doğrusu!"

Aime benim talimatım üzerine, kendisinin meşgul olduğunu, gelemeyeceğini söylemek üzere bir komiyi gönderdi; Saint-Loup Markisi'ni sorarlarsa da, tanımadığını söyleyecekti. Araba birazdan gitti. Ne var ki fısıltıyla yaptığımız konuşmaları duymamış olan Rachel, Robert'in bakışıyor diye sitem ettiği gençle ilgili konuşulduğunu zannederek hakaret yağdırmaya başladı.

"Hadi bakalım! Şimdi de bu genç adam mı mesele? İkaz ettiğin çok iyi oldu! Bu koşullarda yemek yemek ne kadar zevkli! Siz ona

kulak asmayın," diye ekledi bana dönerek; "biraz delidir, ayrıca kıskançlık taslamayı şıklık zannediyor, soyluluk zannediyor."

Sonra ayakları ve elleriyle kızgınlık işaretleri yapmaya başladı.

"Ama Zezette, asıl tatsız olan benim durumum. Adama bizi rezil ediyorsun; kendisine pas verdiğini zannedecek; üstelik berbat bir adam gibi görünüyor."

"Bence aksine, çok hoş; bir kere gözleri çok güzel; ayrıca bakışlarından kadınları ne kadar sevdiği de belli."

"Sen çıldırmışsın, hiç değilse ben gidene kadar sus!" diye haykırdı Robert. "Garson, paltomu getir."

Onunla birlikte çıkıp çıkmamam gerektiğini bilemiyordum.

"Hayır, yalnız kalmaya ihtiyacım var," dedi bana. Metresiyle konuştuğu tonda, bana da aynı derecede kızmış gibi konuşuyordu. Öfkesi, bir operada, librettoda birbirinden anlam ve yapı bakımından tamamen farklı olan birçok repliğin söylendiği, hepsini aynı duygu içinde toplayan tek bir müzik cümlesi gibiydi. Robert gittikten sonra metresi Aime'yi çağırıp çeşitli şeyler sordu. Sonra Aime'yi nasıl bulduğumu bana sordu.

"Hoş bir bakışı var, değil mi? Bakın, benim istediğim, onun ne düşündüğünü öğrenmek, bana sık sık servis yapması, seyahate çıkarken onu da yanımda götürmek. Ama o kadar. Hoşumuza giden herkesi sevmek zorunda olsaydık pek feci bir şey olurdu. Robert yok yere kuruntulara kapılıyor. Bütün bunlar benim kafamda olup bitiyor; Robert'in huzursuz olmaması gerekir." (Bu arada hâlâ Aime'ye bakıyordu.) "Bakın, şu siyah gözlere bakın, o gözlerin altında ne olduğunu merak ediyorum."

Birazdan gelip Robert'in Rachel'i özel bir bölmede beklediğini haber verdiler; restoranı tekrar baştan başa geçmeden, bir başka kapıdan girip yemeğini bitirmek üzere oraya geçmişti. Böylece yalnız kaldım; sonra Robert beni de çağırttı. Metresi bir divana uzanmış, Robert kendisini okşar, öpücüklere boğarken gülüyordu. Şampanya içiyorlardı. Rachel arasıra ona, "Merhaba size!" diyordu; yeni öğrendiği bu söz ona şefkat ve esprinin doruğu gibi geliyordu. Az yemek yemiştim, kendimi rahat hissetmiyordum;

Legrandin'in sözlerinden etkilenmemekle birlikte, baharın bu ilk öğle sonrasına bir restoranın özel bölmesinde başladığımı ve tiyatro

kulislerinde bitireceğimi düşünmek beni üzüyordu. Rachel geç kalıyor mu diye saatine baktıktan sonra bana şampanya ikram etti, doğu sigaralarından birini uzattı ve benim için göğsündeki güllerden birini çıkardı. O zaman kendi kendime şöyle düşündüm: "Günüm boşa geçti diye üzülmeme gerek yok; bu genç kadının yanında geçirdiğim saatler boşa geçmiş sayılmaz: bir gül, parfümlü bir sigara ve bir kadeh şampanya çok zarif ve karşılığı kolay ödenemeyecek şeyler." Böyle düşünmemin amacı, bu sıkıntılı saatlere estetik bir nitelik kazandırarak bu zamanı haklı çıkarmak, kurtarmaktı. Sıkıntımı giderecek bir mazerete ihtiyaç duymamın, estetik bir şey bulmadığımı zaten kanıtladığını düşünmem gerekirdi belki de. Robert'le metresi ise, birkaç dakika önceki kavgalarını da, kavgaya benim şahit olduğumu da hiç hatırlamıyor gibiydiler. Bu kavgaya hiçbir şekilde değinmediler, bir mazeret aramadılar; aynı şekilde o andaki tavırlarının zıtlığının üzerinde de durmadılar. Onlarla birlikte içtiğim şampanyadan ötürü, Rivebelle'deki sarhoşluklarıma biraz benzeyen, ama herhalde aynısı olmayan bir sarhoşluk gelmişti üzerime. Sarhoşluğun hem güneş veya seyahatten yorgunluktan şarap sarhoşluğuna çeşitli türleri, hem de deniz derinliklerini belirten ölçüler gibi ayrı derinlik ölçüleri bulunması gereken farklı dereceleri, içimizde, tam bulunduğu derinlikte, farklı bir insanı ortaya çıkarır. Saint-Loup'nun bulunduğu bölme küçüktü, ama bu bölmeyi süsleyen tek ayna, sanki sonsuz bir derinlikte otuz tane odayı yansıtıyordu; çerçevenin tepesine yerleştirilmiş olan elektrik ampulü herhalde gece yakıldığında kendine benzer otuz yansımayla birlikte, içki içen kişiye, tek başına bile olsa, sarhoşlukla coşan duygularıyla aynı anda etrafındaki alanın da çoğalıp katlandığı hissini veriyor, bu küçücük odada kapalı olduğu halde, sınırsız ve ışıklı eğrisiyle, "Jardin de Paris"nin ağaçlı yollarından çok daha büyük bir alana hükmettiği izlenimini yaratıyordu. O esnada bizzat bu içki içen kişi olarak aynada onu aradığımda, birden bana bakan çok çirkin bir yabancı gördüm. Sarhoşluğun mutluluğu, tiksintisinden daha baskındı; neşemden veya meydan okuma duygusuyla ona gülümsedim, aynı şekilde karşılık verdi. Duyumların çok baskın olduğu o ânın geçici ve güçlü etkisi altına girmiştim; o kadar ki, belki de tek üzüntüm, gördüğüm bu korkunç benliğimin son gününü yaşamakta olabileceği, hayatım boyunca bu yabancıyla bir daha hiç karşılaşmayabileceğim düşüncesiydi.

Robert, benim metresinin gözüne daha fazla girmek istemeyişime kızıyordu.

"Bu sabah karşılaştığın, züppelikle astronomiyi birbirine karıştıran şu adamı anlatsana, ben tam hatırlamıyorum," diyordu, göz ucuyla metresine bakarak.

"Canım, söylediğinden başka anlatacak bir şey yok işte."

"Amma sıkıcısın! Öyleyse Françoise'ın Champs-Elysees'deki hikâyelerini anlat, Rachel'in çok hoşuna gidecek."

"A, evet! Bobbey, Fançoise'dan çok sözetti bana," dedi Rachel; sonra Saint-Loup'nun çenesini tutup ışığa çevirerek, hayalgücü kısır olduğundan, tekrar, "Merhaba size!" dedi.

Tiyatro sanatçıları benim gözümde üslup ve oyunlarıyla bir sanatsal gerçeğin tek temsilcileri olmaktan çıktığından beri, onların kendileriyle ilgilenir olmuştum; eski bir komik romanın kahramanlarını seyreder gibi, oyundaki saf genç kızın, salona yeni giren genç bir soylunun çehresini görünce, oyunda kendisine aşkını itiraf eden yakışıklı delikanlıyı dalgın dalgın dinleyişini, öte yandan delikanlının, sevda tiradının yaylım ateşinin ortasında, yan taraftaki locada oturan yaşlı hanıma, muhteşem incilerine çarpılarak ateşli bir bakış fırlatışını görmekten hoşlanıyordum; böylece, özellikle de sanatçıların özel hayatları hakkında Saint-Loup'nun verdiği bilgiler sayesinde, sözlü oyunun ardında sessiz ve anlamlı ikinci bir oyunun oynanışını seyrediyordum; aslında sıradan olmakla birlikte sözlü oyun da ilgimi çekiyordu; çünkü sahne ışıklarının altında, oyuncunun yüzüne makyaj ve kartondan bir başka yüzün, ruhuna bir rolün repliklerinin yapışmasıyla, bir oyunun kahramanları olan o geçici ve canlı kişiliklerin bir saatliğine filizlenip geliştiğini hissediyordum; bu kişilikler de çekicidir, onları sever, takdir eder, kendilerine acır, tiyatrodan çıktığımızda tekrar bulmak isteriz, ama onlar artık dağılıp oyundaki formuna sahip olmayan bir oyuncuya, oyuncunun yüzünü göstermeyen bir metne, mendille silinen renkli bir pudraya dönüşmüşler, kısacası, kendilerinden hiçbir iz taşımayan unsurlar olmuşlardır yeniden; temsilin sona ermesiyle hiç vakit geçirmeden çözülmeleri, tıpkı sevdiğimiz bir kişinin yok olması gibi, bizi benliğin gerçekliğinden şüpheye düşürüp ölüm konusunda düşündürür.

Programın bir bölümü benim için son derece üzücüydü. Rachel'in ve arkadaşlarının çoğunun nefret ettiği bir genç kadın, sahnede ilk kez boy gösterecek, eski şarkılar söyleyecekti; kendisi de, yakınları da, geleceğe dönük bütün umutlarını bu ilk resitale bağlamışlardı.

Kadının aşın derecede çıkık, neredeyse gülünç denebilecek bir poposu ve güzel ama fazlasıyla cılız bir sesi vardı; sesi heyecandan iyice kısılmıştı ve iriyarı bedeniyle çelişiyordu. Rachel, salonda bulunan çok sayıda erkek ve kadın arkadaşını, utangaç olduğu bilinen şarkıcı adayının moralini alaylarıyla bozmakla görevlendirmişti; böylece genç kadının iyice kafası karışacak, bu müthiş fiyaskodan sonra müdür kendisiyle anlaşma imzalamayacaktı. Zavallı kadının ilk notalarıyla birlikte bu iş için toplanmış kimi seyirciler gülerek birbirlerine kadının arkasını göstermeye başladılar; komplodan haberdar birkaç kadın yüksek sesle güldüler; her ince nota, rezalete dönüşmekte olan kasıtlı kahkahaları artırıyordu. Makyajının altında mutsuzluktan ter döken zavalh kadm önce direnmeye çalıştı, sonra etrafına, seyircilere, üzgün, gücenmiş bakışlar fırlattı; bunun üzerine iyice yuhalanmaya başladı. Önceden haberli olmayan kimi güzel oyuncular da, taklit içgüdüsüyle, esprili ve cesur görünme arzusuyla kervana katıldılar; diğerleriyle şeytanca bakışıp suçortaklığı yapıyor, kahkahalarla, çılgınca gülüyorlardı; o kadar ki, ikinci şarkının sonunda, programda daha beş şarkı olmasına rağmen yönetmen perdeyi indirtti. Tıpkı büyükamcamın büyükannemi kızdırmak için büyükbabama konyak içirdiği zamanlarda büyükannemin ıstırabını düşünmemeye çalıştığım gibi, bu olayı da daha fazla düşünmek istemiyordum; kötülük bana fazlasıyla acı veren bir kavramdı. Oysa mutsuzluğa üzülmek belki de pek doğru değildir; çünkü direnmek zorunda olan mutsuz kişi, hayalimizde baştan yarattığımız ıstıraba acımayı düşünmez; aynı şekilde kötülük de muhtemelen kötü yürekli kişinin ruhunda, bize hayal ettiğimizde çok acı veren o katıksız ve haz veren acımasızlığı içermez. Nefret kötülüğü ilham eder, öfke kızıştırıp harekete geçirir, ama bütün bunların pek neşeli bir yanı yoktur; kötülükten zevk almak için sadist olmak gerekir; kötü yürekli insan, kötü birine acı çektirdiğini düşünür. Rachel hiç şüphesiz işkence ettiği şarkıcının hiç ilginç olmadığını, onu yuhalatmakla, gülünç olanla alay edip beğeninin intikamını aldığını, kötü bir meslektaşına bir ders verdiğini düşünüyordu. Her şeye rağmen bu olaydan hiç sözetmemeyi tercih ettim; çünkü engelleyecek ne cesareti, ne de gücü gösterebilmiştim; olayın kurbanıyla ilgili iyi bir şey söyleyerek şarkıcı adayının işkencecilerini harekete geçiren duyguları zalimliğin tatminine benzetmek, benim için dayanılmaz olurdu.

Öte yandan, temsilin ilk bölümü, bir başka açıdan beni

ilgilendirmişti. Saint-Loup'nun Rachel konusundaki yanılgısının, o gün sabah vakti çiçek açmış armut ağaçlarının altında metresine bakarken, ikimizin algıladığı görüntüler arasında bir uçurum oluşturan yanılsamanın niteliğini biraz anlamamı sağlamıştı. Baştaki küçük oyunda, Rachel'in neredeyse figüran denebilecek bir rolü vardı. Ama bu şekilde bakıldığında, Rachel başka bir kadındı. Yüzü, uzaklığın (sahnenin uzaklığı olması şart değildi, dünya da zaten daha büyük bir tiyatrodan başka bir şey değildir) şekil verdiği, yakından bakıldığında dağılıp çözülen yüzlerdendi. İnsan onun yarandayken bir nebülözden, çillerden ve minik sivilcelerden oluşan bir samanyolundan başka hiçbir şey göremiyordu. Arada yeterli bir mesafe olduğunda bütün bunlar görünmez oluyor, silinen, dağılan yanakların arasından bir hilal gibi incecik, kusursuz bir burun çıkıyordu ortaya; öyle ki, insan Rachel'i başka koşullarda, yakından görmemişse, onun ilgisini üzerinde toplamak, her arzuladığında görmek, yanında tutmak isterdi. Benim için bu şartlar geçerli değildi, ama Saint-Loup onu ilk kez sahnede gördüğünde, böyle olmuştu. Ona nasıl yaklaşabileceğini, onunla nasıl tanışabileceğim düşünmüş, içinde harikulade bir âlem –Rachel'in yaşadığı dünya– açılıvermişti; etrafa olağanüstü ışınlar yayan, ama Robert'in içine giremeyeceği bir âlem. Yıllar önceki o gece, olayın geçtiği taşra kentinin tiyatrosundan çıkarken ona mektup yazmanın çılgınlık olacağını, nasılsa cevap vermeyeceğini düşünmüştü; Robert'in içinde, o çok bildik gerçekliklerden üstün bir dünyada, arzunun, hülyanın güzelleştirdiği bir dünyada yaşayan bu kadın için servetini, ismini feda etmeye hazırdı; birden sanatçıların kapısından, oyunda rol alan, hoş şapkalar takmış, neşeli oyuncular grubunun çıktığını görmüştü. Oyuncuları tanıyan gençler, kapıda onları beklemekteydiler. İnsan sayısı, insanların oluşturabileceği bileşimlerin sayısından az olduğundan, tanıyabileceğimiz insanların hiçbirinin bulunmadığı bir salonda, bir daha görme fırsatını hiç elde edemeyeceğimizi sandığımız bir kişi bulunur; hem de o kadar denk düşer ki, tesadüfe Tanrı'nın parmağı karışmış gibidir; oysa orada değil, başka bir yerde olsak, muhtemelen başka bir tesadüf bunun yerini alır, başka arzular doğardı ve bu arzuları destekleyecek bir başka eski tanıdıkla karşılaşırdık. Saint-Loup kendisini tiyatro çıkışında görmeden önce, rüyalar âleminin altın kapıları Rachel'in üzerine kapanmıştı; bu yüzden çilleriyle sivilcelerinin pek bir önemi olmadı. Yine de hoşuna gitmedi; çünkü artık yalnız olmadığı için, tiyatroda onun karşısında olduğu zamanki hayal kurma gücüne

sahip değildi. Ne var ki Rachel, Saint-Loup artık bunu algılayamasa da, gözlerimizin onları göremediği saatlerde bile çekim güçleriyle bizi yöneten yıldızlar gibi, Robert'in hareketlerini düzenlemeye devam ediyordu. Bu yüzden, ince hatları Robert'in hafızasında yer bile etmemiş oyuncuya yönelik arzusu, Robert'in, tesadüfen orada bulunan eski arkadaşının üzerine atılmasına ve yüz hatları olmayan çilli kadına kendini takdim ettirmesine sebep oldu; nasılsa ikisi aynı kişiydi; daha sonra, aslında bu ikisinden hangisi olduğunu anlayacağını düşündü. Rachel'in acelesi vardı; bu ilk görüşmede Saint-Loup'yla konuşmadı bile; ancak aradan günler geçtikten sonra, Saint-Loup onu arkadaşlarından ayırıp birlikte dönmeyi başarabildi. Saint-Loup âşık olmuştu bile. Hayal kurma ihtiyacı, hayal edilen kişi tarafından mutlu edilme arzusu, pek fazla zamana gerek kalmadan, bütün mutluluk ihtimallerimizi daha birkaç gün önce sahnede beklenmedik, yalancı ve ilgisiz bir görüntüden ibaret olan birine bağlayıvermemize sebep olur.

Perde indikten sonra kulise geçtiğimizde, orada dolaşmak gözümü korkuttuğundan, heyecanla Saint-Loup'yla konuşmak istedim; böylelikle, benim için yeni olan bu yerlerde nasıl bir tavır takınılacağını bilmediğimden, tavrım tamamen konuşmamızın tekelinde olacaktı; konuşmaya kendimi tamamen kaptırdığım, dalgın olduğum düşünülecek ve aklım söylediklerimde olduğundan nerede bulunduğumu bile farketmediğim için, orada takınmam gereken yüz ifadelerini takınmamış olmam doğal karşılanacaktı; vakit kaybetmemek için, aklıma gelen ilk konuya sarıldım:

"Biliyor musun," dedim Robert'e, "Doncieres'den ayrıldığım gün sana veda etmeye gitmiştim, sonra konuşma fırsatımız olmadı. Sokakta görüp selam verdim sana."

"Hiç hatırlatma," diye cevap verdi, "çok üzüldüm; garnizonun çok yakınında karşılaştık, ama zaten geç kalmış olduğum için duramadım. Emin ol çok canım sıkıldı."

Demek beni tanımıştı! Elini kepine götürerek, yüzünde beni tanıdığını belirten bir bakış olmaksızın, duramadığı için üzüldüğünü gösteren bir hareket yapmaksızın verdiği soğuk selamı hâlâ görür gibiydim. Belli ki, o sırada benimseyiverdiği beni tanımama senaryosu, meseleyi basitleştirmişti. Ama bu kadar hızla, ilk izlenimini bir refleksle açığa vurmadan toparlanmış olması, beni çok şaşırttı. Daha Balbec'te bile farketmiştim: Saydam teninin kimi

duyguların ani hücumunu gizleyemediği çehresindeki saf samimiyetin yanısıra, bedeni, görgü kuralları uyarınca birçok duygu ve düşünceyi saklamak üzere başarıyla eğitilmişti; garnizon hayatında, sosyete hayatında, mükemmel bir oyuncu gibi birbiri ardına birçok farklı rolü oynayabiliyordu. Bu rollerden birinde beni çok seviyor, bana neredeyse bir ağabey gibi davranıyordu; daha önce ağabeyim olmuştu, şimdi de öyleydi, ama bir anlığına, beni tanımayan bir başka kişi olmuş, elinde dizginler, gözünde monokl, bana ne bir bakış, ne bir gülümseme yönelterek elini kepinin siperliğine götürüp kurala uygun bir askerî selâm vermişti!

Sahnede hâlâ dikili duran, aralarından geçtiğim dekorlar, böyle yakından görüldüğünde, onları kaim hatlarıyla resimleyen usta ressamın hesaba kattığı mesafe ve ışıklandırmanın bütün katkısından yoksun kalınca, sefil görünüyorlardı; Rachel de, kendisine yaklaştığımda, en az bu kadar etkili bir yıkıcı güce maruz kaldı. Güzel burnunun kanatları, tıpkı dekorun çekiciliği gibi, salonla sahne arasındaki perspektifte kalmıştı. Başka birisiydi; onu bir tek kimliğinin sığındığı gözlerinden tanıyabiliyordum. Biraz önce o kadar parlak olan bu genç yıldızın biçimi, ışıltısı kaybolmuştu. Buna karşılık, sanki aya yaklaşmışım da pembe ve altın yaldızlı görünümünü kaybetmiş gibi, Rachel'in biraz önce dümdüz olan yüzünde, artık çıkıntılardan, lekelerden, çatlaklardan başka bir şey görmüyordum.

Gazetecilerin, oyuncularla dost olan, şehirdeki gibi sağa sola selam veren, sohbet eden, sigara içen sosyete insanlarının ortasında, siyah kadife başlıklı, ortanca rengi bir etek giymiş, yanakları bir VVatteau albümü sayfası gibi kırmızıya boyanmış bir delikanlı görünce, çok hoşuma gitti; gülümseyen dudakları, havaya çevrilmiş gözleri, avuçlarıyla çizdiği zarif şekiller ve hafif sıçrayışlarıyla, aralarında bir deli gibi esrik rüyasını kovaladığı ceketli, redingotlu makul insanlardan o kadar başka türden bir yaratık gibi görünüyordu, onların hayatının kaygılarına o kadar yabancı, onların uygarlığının alışkanlıklarından o kadar daha eski, doğa yasalarından o kadar kurtulmuştu ki, onun kanatlı, kaprisli ve boyalı oynaşmalarının çizdiği doğal arabeskleri dekorların arasında izlemek, bir kalabalığın arasında yolunu şaşırmış bir kelebek görmek kadar insanı dinlendiren, iç açıcı bir şeydi. Ama o sırada Saint-Loup, metresinin, birazdan yer alacak perde arası dansının bir figürünün son provasını yapan bu dansçıyla ilgilendiğini düşündü

ve yüzü karardı.

"Başka bir yöne bakabilirdin," dedi asık bir yüzle. "Biliyorsun ki bu dansçıların, üstünde oynadıkları ip kadar değerleri yoktur, o ipin üstüne çıkıp geberseler de daha iyi olurdu; ayrıca senin kendileriyle ilgilendiğini anlatıp böbürlenecek tipte insanlardır. Zaten duydun, gidip giyinmeni söylediler sana. Yine geç kalacaksın."

Üç beyefendi –üç gazeteci– Saint-Loup'nun öfkeli halini görüp gülünç bularak söylediklerini işitebilmek için yaklaştılar. Öteki tarafa bir dekor yerleştirilmekte olduğundan, iyice onların yanına sıkıştık.

"Aa, ama tanıyorum ben onu, arkadaşım o benim!" diye haykırdı Saint-Loup'nun metresi, dansçıya bakarak. "Çok başarılı doğrusu, şu küçücük ellere bak, onlar da bütün vücudu gibi dans ediyor!"

Dansçı yüzünü Rachel'e çevirince, olmaya çalıştığı hava perisinin altından insan kişiliği göründü; gözlerinin katı, gri buzu, sert, boyalı kirpiklerinin arasında titreşip parladı ve bir gülümseme, allıkla macunlanmış yüzünün ortasında, ağzını iki yana doğru uzattı; sonra, genç kadını eğlendirmek için, beğendiğimiz şarkıyı hatırımız için mırıldanan bir şarkıcı gibi, avuçlarıyla yaptığı hareketleri tekrarlamaya, bir taklitçi inceliği ve çocuk neşesiyle kendi kendini taklit etmeye koyuldu.

"Ah! Bu kendini taklit etme numarası çok hoş!" diye haykırdı Rachel, alkışlayarak.

"Yalvarırım hayatım," dedi Saint-Loup çaresizce, "kendini böyle teşhir etme, öldüreceksin beni; yemin ederim bir tek kelime daha söylersen seninle soyunma odana gelmeyip gideceğim buradan; hadi, yaramazlık yapma." Sonra bana dönüp Balbec'ten beri yaptığı gibi üstüme titreyerek, "Puro dumanının ortasında durma, rahatsız olacaksın," dedi.

"Ah! Gitsen ne kadar sevinirim!"

"Bak söylüyorum, bir daha dönmeyeceğim."

"Bunu ummaya cesaret edemiyorum."

"Bak Rachel, uslu durursan o kolyeyi sana hediye etmeye söz vermiştim, biliyorsun, ama maden böyle davranıyorsun..."

"İşte! Ben de senden bunu beklerdim zaten. Bana bir söz

vermiştin; tutmayacağını düşünmem gerekirdi. Zenginliğinle böbürleniyorsun, ama ben senin gibi menfaatçi değilim. Kolyen umurumda değil. Onu bana hediye edecek başka biri var zaten."

"Başka kimse hediye edemez onu sana; Boucheron'a ben ayırttırdım onu; benden başka kimseye satmayacağına söz verdi."

"Anlaşıldı, bana şantaj yapmaktı niyetin; önceden bütün önlemleri almışsın. Dedikleri doğruymuş: Marsantes, Mater Semita, ırkın kokusu geliyor insanın burnuna," diye cevap verdi Rachel. Değindiği bu etimoloji kaba bir yanlışlığa dayanıyordu; çünkü semita "Yahudi" değil, "patika" anlamına gelir, ama milliyetçiler, Dreyfus taraftarı fikirlerinden dolayı Saint-Loup'ya bu yorumu yakıştırıyorlardı; oysa o bu fikirleri metresine borçluydu. (Mme de Marsantes'a Yahudi yakıştırmasını herkesten çok Rachel'in yapması abesti; sosyete etnografları Saint-Loup'nun annesinde Levy-Mirepoix'larla akrabalığından başka hiçbir Yahudilik bulamıyorlardı.) "Ama her şey bitmiş değil, bundan emin olabilirsin. Bu koşullarda verilmiş bir sözün hiçbir anlamı yok. Bana karşı kalleşçe davrandın. Boucheron bundan haberdar olacak, kolyesi için de değerinin iki katını alacak. Yakında haberlerimi alacaksın, merak etme."

Robert yüzde yüz haklıydı. Ne var ki şartlar daima o kadar karışıktır ki, yüzde yüz haklı olan kişi bir kere yanılmış olabilir.[9] Elimde olmadan Robert'in Balbec'te söylemiş olduğu tatsız, ama son derece masum sözleri hatırladım: "Böylece onun üzerinde üstünlük sağlıyorum."

"Kolye konusunda söylediklerimi yanlış anlamışsın. Sana resmî bir söz vermemiştim. Seni terk etmem için ne lazımsa yaptığına göre tabii ki hediye etmem kolyeyi; bunun neresi kalleşlik, menfaatçilik, anlamıyorum. Zenginliğimle böbürlendiğim doğru değil; meteliği olmayan bir zavallı olduğumu hep söylüyorum sana. Böyle yorumlamakla haksızlık ediyorsun hayatım. Benim nerem menfaatçi? Senden başka menfaat düşünmediğimi gayet iyi biliyorsun."

"Tabii, tabii, devam et," dedi Rachel alayla, umursamadığını belli eden bir hareket yaparak. Sonra dansçıya döndü:

"Ah, ellerini gerçekten harika kullanıyor! Ben kadın olduğum halde onun bu yaptığını yapamam." Sonra Robert'in kasılmış

yüzünü dansçıya göstererek, "Bak nasıl acı çekiyor," dedi alçak sesle; Saint-Loup'ya olan gerçek şefkat duygusuyla tamamen ilgisiz, sadistçe bir acımasızlığın anlık coşkusuna kapılarak.

"Bana bak, son defa söylüyorum, yemin ederim, sonra ne yaparsan yap, bir hafta sonra istediğin kadar pişman ol, geri dönmeyeceğim; sabrımı taşırma, dikkat et, dönüşü yok bunun, sonra pişman olacaksın, iş işten geçmiş olacak."

Belki de haklıydı, metresinden ayrılmanın ıstırabı, belirli koşullarda onun yanında olmak kadar zalimce gelmiyordu ona.

"Yavrucuğum," dedi sonra bana dönüp, "orada durma diyorum sana, öksürmeye başlayacaksın."

Hareket etmemi engelleyen dekoru gösterdim. Şapkasına hafifçe dokunup gazeteciye dedi ki:

"Beyefendi, puronuzu söndürür müsünüz lütfen? Duman arkadaşımı rahatsız ediyor."

Metresi onu beklemeyip soyunma odasına giderken döndü:

"O küçük eller kadınlara da aynı şeyleri yapıyor mu?" diye seslendi sahnenin dibinden dansçıya, yapmacık bir saf genç kız masumiyetiyle, şarkı söyler gibi. "Sen kendin de kadın gibisin; sen, ben ve kız arkadaşlarımdan biri, çok iyi anlaşabiliriz gibime geliyor."

"Bildiğim kadarıyla burada sigara içmek yasak değil; insan hastaysa evinde oturur," dedi gazeteci.

Dansçı Rachel'e gizemli bir şekilde gülümsedi.

"Ah, yapma, delirtiyorsun beni!" diye haykırdı Rachel. "Çok eğleneceğiz birlikte!"

"Yine de beyefendi, pek nazik sayılmazsınız," dedi Saint-Loup gazeteciye; sesi hâlâ terbiyeli ve yumuşaktı; kapanmış bir olayı sonradan yorumlayan birinin gözlemci tavrını takınmıştı.

O sırada Saint-Loup'nun, benim görmediğim birine işaret edermiş gibi veya bir orkestra şefi gibi, kolunu dimdik havaya kaldırdığını gördüm; gerçekten de –bir senfoni veya balede, batonun basit bir hareketinden başka bir geçişe gerek kalmadan, zarif bir andanteyi şiddetli ritmlerin izlemesi gibi– söylediği o kibar sözlerden sonra, eliyle gazetecinin yanağına okkalı bir tokat patlattı.

Artık diplomatların ahenkli konuşmalarının, barışın güleryüzlü sanatlarının ardından savaşın öfkeli coşkusu geldiğine göre, bir darbe yenilerini doğurduğundan, hasımları kanlar içinde yüzerken görsem fazla şaşırmazdım. Ama benim anlayamadığım (bazı insanların, iki ülke arasında daha sadece bir sınırın düzeltilmesi sözkonusuyken savaşın patlak vermesini veya sadece karaciğerinde bir urdan sözedilen hastanın ölüvermesini usulsüzlük olarak görmesi gibi), Saint-Loup'nun nasıl olup da bir incelik içeren bu sözlerin ardından, katiyen bu sözlerden çıkmayan, bu sözlerin haber vermediği bir hareket yapabildiğiydi; o kol yalnız insanların hukukunu değil, nedensellik ilkesini de çiğneyerek havaya kalkmıştı; öfkeden kendiliğinden doğmuş, *ex nihilo*[10] yaratılmış bir hareketti. Bereket versin tokadın şiddetiyle sendeleyen, benzi solan ve bir an duraksayan gazeteci, karşılık vermedi. Arkadaşlarına gelince, bir tanesi derhal kafasını çevirip dikkatle kulis tarafına, besbelli orada bulunmayan birine bakmaya koyulmuştu; İkincisi gözüne toz kaçmış gibi yapıp gözkapağını ovuşturarak acı çekercesine yüzünü buruşturuyordu; üçüncüsü de ileri doğru atılıp haykırdı:

"Aman Tanrım, perde açılıyor galiba, yerimizi kapacaklar!"

Saint-Loup'yla konuşmak istiyordum, ama o, dansçıya olan hiddetiyle öyle dolup taşmıştı ki, öfkesi tam gözbebeklerinin yüzeyine gelip yapışmıştı; bir iç iskelet gibi yanaklarını geriyordu; öyle ki, içindeki kargaşa, dışında mutlak bir dokunulmazlıkla ifade bulduğundan, benden gelecek tek bir kelimeyi karşılayıp cevaplayacak gevşekliğe, açıklığa sahip değildi. Gazetecinin arkadaşları olayın kapandığını görünce yanma döndüler; hâlâ titremekteydiler. Yine de onu bırakıp gitmiş olmanın utancıyla, hiçbir şeyin farkına varmadıklarını zannetmesini istiyorlardı. Bu yüzden biri gözündeki toz, öteki perdenin açıldığını sanıp yanılması, üçüncüsü de geçerken gördüğü birinin, kardeşiyle şaşılacak benzerliği üstünde ısrarla duruyorlardı. Hattâ duygularını paylaşmadı diye arkadaşlarına biraz surat bile astılar.

"Nasıl olur, sen çok şaşırmadın mı? Gözlerin iyi görmüyor mu senin?"

"Demek ki hepiniz ödlekmişsiniz," diye homurdandı tokat yiyen gazeteci.

Uydurdukları senaryoya göre ne demek istediğini anlamazmış

gibi görünmeleri gerektiği halde –onlar bunu düşünmeyip– kendi kendileriyle çelişkiye düşerek, böyle durumlarda âdetten olan bir cümleyi yapıştırdılar: "Sen zıvanadan çıktın ama, alınmasana, gemi azıya aldın!"

Sabah çiçek açmış armut ağaçlarının karşısında, Robert'in "Rachel ne zaman ki Tanrı'nın"a olan aşkının nasıl bir yanılsama üzerine kurulu olduğunu anlamıştım. Bu aşktan doğan ıstıraplarınsa, aksine, ne kadar gerçek olduğunu da anlıyordum. Bir saattir kesintisiz yaşamakta olduğu ıstırap yavaş yavaş büzüldü, Robert'in içine girdi; gözlerinde serbest ve yumuşak bir alan belirdi. Saint-Loup'yla ikimiz tiyatrodan çıkıp önce biraz yürüdük. Gabriel Caddesi'nin, bir zamanlar sık sık Gilberte 'in gelişini seyrettiğim bir köşesinde azıcık oyalandım. Birkaç saniye boyunca, bu uzak duyguları hatırlamaya çalıştım; Saint-Loup'yu "jimnastik" adımlarıyla yakalayacaktım ki, oldukça kılıksız bir adamın epeyce yakın mesafede durup kendisiyle konuştuğunu farkettim. Robert'in yakın bir arkadaşı olduğuna hükmettim; bu arda birbirlerine daha da yaklaşıyormuş gibi görünüyorlardı; birdenbire, gökyüzünde bir yıldız olayının görünmesi gibi, yumurta biçiminde cisimlerin başdöndürücü bir hızla şekilden şekle girip Saint-Loup'nun önünde oynak bir takımyıldız oluşturduklarını gördüm. Adeta bir sapan tarafından fırlatılan bu cisimler, en az yedi taneymiş gibi geldi bana. Oysa Saint-Loup'nun iki yumruğuydular sadece; görünürde ideal ve dekoratif olan bu bileşimin içindeki yer değiştirme hızlarıyla çoğalmışlardı. Bu ustalıklı oyun, aslında Saint-Loup'nun attığı bir dayaktı; dayağın estetik değil, saldırgan bir niteliği olduğunu, kılıksız adamın görünümünden anlayabildim: aynı anda bütün direncini, çenesini ve bol miktarda da kan kaybetmiş gibiydi. Soru sormak üzere kendisine yaklaşan insanlara yalan yanlış açıklamalarda bulundu; başını çevirdi ve Saint-Loup'nun kararlı adımlarla uzaklaşıp bana doğru yürüdüğünü görünce durup hınç ve bitkinlikle, ama kızgınlıktan uzak bir tavırla onu seyretti. Saint-Loup ise, bir fiske bile yemediği halde kızgındı; yanıma geldiğinde gözleri hâlâ öfkeyle parlıyordu. Olayın, tahminimin aksine, tiyatrodaki tokatlarla hiçbir ilgisi yoktu. Adam dolaşmaya çıkmış ateşli biriydi ve Saint-Loup'nun ne kadar yakışıklı bir asker olduğunu görüp kendisine teklifte bulunmuştu. Arkadaşım artık girişimde bulunmak için akşam karanlığını bile beklemeyen bu "çete"nin küstahlığına bir türlü inanamıyor, kendisine yapılan teklifleri gazetelerin, gündüz vakti Paris'in merkezî bir semtinde

yapılan silahlı bir soygundan sözettikleri hiddetle anlatıyordu. Oysa dayak yiyen adam bir bakıma affedilebilirdi; çünkü arzu basit bir kaldıracın yardımıyla hızla hazza yaklaştığından, güzelliğin kendisi bile bir tür rıza gibi görülebilir. Saint-Loup'nun güzelliğiyse tartışılmazdı. Biraz önce attığı yumrukların, kendisine yanaşan türden adamlara bir yararı vardır: ciddi olarak düşünmelerine yol açar; ne var ki bu düşünme çok kısa sürdüğünden kendilerini düzeltip adli cezalardan kaçınmalarını sağlamaz. Bu yüzden, Saint-Loup dayağını fazla düşünmeden çektiği halde, bu türden bütün dayaklar, yasalara yardımcı olsalar da, huyları türdeşleştirmeyi başaramaz.

Bu olaylar ve şüphesiz kafasına en çok takılan olay, Robert'de herhalde biraz yalnız kalma isteği doğurmuştu. Çünkü bir süre sonra, birbirimizden ayrılarak benim Mme de Villeparisis'nin evine tek başıma gitmemi rica etti; beni orada bulacaktı, ama birlikte gitmek istemiyordu; öğleden sonranın bir kısmını birlikte geçirdiğimizin anlaşılmamasını, Paris'e yeni gelmiş izlenimini uyandırmayı tercih ediyordu.

Mme de Villeparisis'yle Balbec'te tanışmadan önce tahmin ettiğim gibi, onun yaşadığı çevreyle Mme de Guermantes'in muhiti arasında büyük bir fark vardı. Mme de Villeparisis, soylu bir ailenin evladı olup aynı derecede soylu bir evlilik yaptıkları halde, yüksek sosyetede pek önemli bir konumu olmayan kadınlardandı; bu kadınların salonlarında, yeğenleri veya görümceleri olan birkaç düşesin ve hattâ ailenin yaşlı akrabalarından hükümdar sıfatı olan birkaç kişinin dışında, burjuvalardan, taşra soyluları veya yozlaşmış soylulardan oluşan üçüncü sınıf bir topluluk bulunur; bunların varlığı da zaten uzun bir süre önce, akrabalık veya çok eskiye dayanan bir samimiyet yüzünden görev diye gelmek zorunda olmayan şık ve snop kişileri, salonlarından uzaklaştırmıştır. Tabii ki Mme de Villeparisis'nin Balbec'te, babamın o sırada M. de Norpois'yla birlikte yaptığı İspanya yolculuğu konusunda, niçin bizden bile fazla bilgisi olduğunu, birkaç dakika içinde anlamam zor olmadı. Buna rağmen, Mme de Villeparisis'nin büyükelçiyle yirmi yılı aşkın ilişkisinin, en parlak kadınların büyükelçi kadar saygıdeğer olmayan âşıklarım açıkça teşhir ettiği bir çevrede, markizin gözden düşmesine sebep olduğunu düşünmek abesti; kaldı ki büyükelçi muhtemelen uzun bir süredir, markiz için eski bir dosttu sadece. Mme de Villeparisis'nin bir zamanlar başka

maceraları da mı olmuştu? O zamanlar şimdikinden (belki renkliliğini biraz da o ateşli ve harcanmış yıllara borçlu olan dingin ve dindar yaşlılığından) daha tutkulu bir kişiliğe sahip olduğu için, uzun süre yaşadığı taşrada kimi skandalları önleyememiş miydi? Yeni nesiller, bilmedikleri bu skandalların etkisini, aksi takdirde her türlü vasat unsurdan arınmış olacak bir salonun karışık ve kusurlu bileşiminde mi görüyorlardı sadece? Yeğeninin kendisine atfettiği "dedikoduculuk", o zamanlar bazı düşmanlar kazanmasına mı sebep olmuştu? Onu erkekler nezdinde kazandığı kimi başarıları kadınlardan intikam almak için kullanmaya mı itmişti? Bütün bunlar mümkündü; bu varsayımı çürütecek olan da, Mme de Villeparisis'nin edepten, iyilikten, incelikle, sağduyuyla –yalnız ifadesinde değil, tonlamasında da büyük bir zarafetle– sözetme biçimi değildi; çünkü bazı erdemler hakkında güzel konuşmakla kalmayıp büyüsünü hisseden ve mükemmelen kavrayan (hatıratlarında bu konuda başardı tanımlamalar yapabilecek) kişiler, genellikle bu erdemleri uygulayan sessiz, silik, yontulmamış nesilden doğmuşlardır, ama kendileri onun bir parçası değillerdir. O nesil bu kişilerde ifade bulur, ama onlarla devam etmez. Onun sahip olduğu kişiliğin yerinde, eyleme geçmeyen bir duyarlılık ve zekâ buluruz. Mme de Villeparisis'nin hayatında, ismini gölgelemiş olan bu tür skandallar olsun veya olmasın, sosyetedeki düşüşünün sebebi, bir sosyete kadınından çok, ikinci sınıf bir yazara özgü bu zekâydı kesinlikle.

Şüphesiz, Mme de Villeparisis'nin özellikle övdüğü meziyetler, ağırbaşlılık, ölçülülük gibi, coşkudan epeyce uzak meziyetlerdi; ne var ki, ölçülülükten gereğince sözedebilmek için, ölçülü olmak yeterli değildir; pek ölçülü olmayan bir coşkuyu içeren kimi yazarlık nitelikleri gerekir. Mme de Villeparisis'nin bazı büyük sanatçıların dehasını kavrayamadığım Balbec'te farketmiştim; onları incelikle alaya alıyor, anlama yetersizliğine esprili ve zarif bir şekil veriyordu. Ama bu espri ve zarafet, Mme de Villeparisis'de varmış oldukları düzeyde, –en yüce eserlerin değerini bilmeme yönünde kullanılsalar da, bir başka düzlemde– kendileri, gerçek birer sanatsal nitelik haline geliyordu. Bu niteliklerinse, her tür sosyetik konum üzerinde, doktorların deyimiyle seçici bir hastalıklı etkileri vardır; öyle bozguncu bir etkidir ki bu, en sağlam, en yerleşik konumlar bile birkaç yıl zor dayanırlar ona. Sanatçıların zekâ dediği şey, onların her şeyi yargıladığı bakış açısını benimseyemeyen şık sosyeteye tam bir özenti gibi gelir; sanatçıların bir ifadeyi seçerken,

bir paralellik kurarken kapıldıkları özel cazibeyi asla anlayamayan sosyete onların yanında bir yorgunluk, bir rahatsızlık duyar ki, bu da çok geçmeden soğukluğa dönüşür. Oysa Mme de Villeparisis, konuşmasında ve daha sonra yayınlanan hatıralarında, son derece sosyetik bir tür zarafet ortaya koymaktaydı. Çok değerli olayların, derinleştiremeden yanından geçmiş, bazen farkına bile varmamış ve yaşadığı, esasen gayet yerinde ve hoş bir biçimde tasvir ettiği yıllardan, sadece en havai şeyleri hatırlamıştı. Ama bir eser, sadece entelektüel olmayan konuları ele alsa bile, yine de zekânın bir eseridir ve bir kitapta veya kitaptan pek az farkı olan bir sohbette, kusursuz bir havailik izlenimini yaratabilmek için, tamamen havai bir insanın sahip olamayacağı bir miktar ciddiyete ihtiyaç vardır. Bir kadın tarafından yazılmış, şaheser kabul edilen kimi hatıratlarda, hafif zarafetin örneği olarak gösterilen cümleler, bana daima yazarın böyle bir hafifliğe ulaşabilmek için bir zamanlar mutlaka biraz ağır bir bilgiye, can sıkıcı bir kültüre sahip olduğunu, genç kızken muhtemelen arkadaşlarının gözünde çekilmez bir yazar bozuntusu olduğunu düşündürmüştür. Bazı edebî niteliklerle sosyetede başarısızlık arasında o kadar zorunlu bir bağlantı vardır ki, bugün Mme de Villeparisis'nin hatıralarını okurken, yerinde bir sıfat, birbirini izleyen benzetmeler yardımıyla okur, Mme Leroi gibi bir snobun, bir büyükelçiliğin merdivenlerinde yaşlı markize verdiği, saygılı ama buz gibi selamı, Guermantes'lara giderken belki Mme de Villeparisis'ye de bir kartvizit bıraktığını, ama bütün o doktor ve noter hanımlarının arasmda alçalma korkusuyla asla salonuna ayak basmadığını tahmin edebilir. Mme de Villeparisis de belki ilkgençliğinde bir yazar bozuntusu olmuş, bilgisinin verdiği sarhoşlukla kendisi kadar zeki ve kültürlü olmayan sosyete mensuplarına yaralanan kişinin asla unutmadığı iğneli sözler dokundurmaktan kendini alamamıştı.

Kaldı ki, yetenek, sosyetede başarıyı sağlayan farklı niteliklere, sosyetenin "komple bir kadın" dediği şeyi oluşturmak amacıyla yapay olarak eklenen takma bir uzantı değildir. Genellikle birçok niteliğin eksik olduğu belirli bir manevi yapının canlı ürünüdür; bu yapıda baskın olan duyarlılığın bir kitapta farkedilmeyen göstergeleri, hayatın içinde oldukça belirgin bir biçimde hissedilebilir: örneğin bazı meraklar, bazı hayaller, sosyete ilişkilerini artırmak, geliştirmek veya sadece sürdürmek amacıyla değil, sırf kendi zevki için, belli yerlere gitme arzusu gibi. Mme de Villeparisis'yi Balbec'te bu insanların arasına sıkışmış halde

görmüştüm; otelin lobisinde oturanlara bir göz bile atmıyordu. Ama bu çekimserlik, ilgisizlikten değilmiş gibi gelmişti bana; zaten hep böyle bir köşeye çekilmediğini de öğrenmiştim. Evine kabul edilmeye katiyen hakkı olmayan şu veya bu kişiyi, yakışıklı bulduğundan veya sırf eğlenceli biri olduğunu duyduğu için, hattâ tanıdığı insanlardan farklı göründüğünden, tanımaya can atarmış; o çlönemde, kendisini hiç serbest bırakmayacaklar zannıyla henüz takdir etmediği bütün tanıdıkları, kesinlikle Saint-Germain muhitine ait insanlarmış. Dikkatini çeken ve böyle bir davetin değerini takdir edemeyecek bohemleri, burjuvaları öyle ısrarla davet etmek zorunda kalırmış ki, bir salona, ev sahibesinin kabul ettiği insanlardan çok geri çevirdikleriyle değer biçmeye alışkın snopların gözünde değeri giderek düşmüş. Şüphesiz Mme de Villeparisis, gençliğinin bir döneminde aristokrasinin kaymak tabakasına ait olmanın tatmininden sıkılıp bir bakıma eğlence olsun diye çevresindeki insanları şaşırtıp kızdırmış, kendi konumunu bile isteye bozmuşsa da, o konumu kaybettikten sonra, önemsemeye başlamıştı. Düşeslere onlardan üstün olduğunu göstermek istemiş, onların söylemeye, yapmaya cesaret edemediği her şeyi söylemiş ve yapmıştı. Ne var ki, yakın akrabası olanların dışındaki düşesler artık evine gelmemeye başlayınca kendini küçülmüş hissetmişti; yine üstünlük kurmak, ama artık zekâdan başka bir yoldan üstünlük kurmak istiyordu. Kendinden uzaklaştırmak için onca çaba harcadığı bütün snopları cezbetmeyi istiyordu. Kimbilir kaç kadının hayatı (esasen pek bilinmeyen hayatlardır bunlar; çünkü her birinin, yaşına bağlı olarak, adeta farklı bir dünyası vardır ve yaşlıların ketumluğu, gençlerin geçmişle ilgili bir fikir edinmelerini ve sürecin tamamını kavramalarını engeller), bu şekilde birbirine zıt dönemlere bölünmüş, son dönem, ikinci dönemde fütursuzca havaya savrulmuş şeyleri tekrar ele geçirme çabasıyla geçmiştir! Ne şekilde havaya savrulmuştur bunlar? Gençlerin bunu düşünebilmesi daha da zordur; çünkü gördükleri, yaşlı ve saygıdeğer bir Villeparisis Markizi'dir ve bugünün, beyaz peruğuyla son derece vakur görünen ciddi anı yazarının bir zamanlar eğlenceye meraklı, geceyarısı yemeklerinde boy gösteren, belki o zamanlar, şimdi mezarlarında yatan erkeklere hazlar yaşatan, belki servetlerini yiyip bitiren bir kadın olduğunu, akıllarından geçirmezler. Ayrıca Mme de Villeparisis'nin, soyluluğuyla doğuştan sahip olduğu konumu sebatkâr ve doğal bir ustalıkla ayaklar altına almış olması, o çok eski dönemde bile, konumuna büyük bir değer vermediği anlamına

gelmez katiyen. Aynı şekilde nevrozlu bir hasta da içinde yaşadığı inziva ve hareketsizliği sabahtan akşama kendisi pekiştiriyor olabilir, ama bu, içinde bulunduğu koşullan çekilir buluyor demek değildir; kendisini hapseden ağa vakit kaybetmeden bir ilmek daha atarken, aslında sadece balolar, avlar, yolculuklar hayal etmesi mümkündür. Sürekli olarak hayatımızı şekillendirmek için uğraşırız, ama ister istemez, olmaktan hoşlanacağımız insanın değil, olduğumuz insanın hatlarını, bir resim gibi kopya ederiz. Mme Leroi'nın küçümseyici selamları, bir biçimde, Mme de Villeparisis'nin gerçek mizacını ifade ediyor olabilirdi, ama arzularıyla katiyen çakışmıyordu.

Hiç şüphesiz, Mme Leroi, Mme Swann'ın çok sevdiği bir deyişle markizden "bucak bucak kaçarken", Mme de Villeparisis, kraliçe Marie-Amelie'nin bir gün kendisine, "Sizi kızım gibi severim," dediğini hatırlayıp teselli bulmaya çalışabilirdi. Ama bu tür gizli, bilinmeyen kraliyet incelikleri sadece markiz için mevcuttu ve eski bir konservatuar birincilik ödülü kadar tozluydu. Gerçek sosyete üstünlükleri, hayat yaratanlar, aynı gün içinde onlarca başkası ortaya çıktığı için, bu üstünlüklerden yararlanan kişinin elinde tutmaya, açığa vurmaya çalışmadığı üstünlüklerdir. Mme de Villeparisis kraliçenin bu sözlerini hatırlasa da, Mme Leroi'nın sahip olduğu daimi davet edilme gücüyle seve seve değişirdi; tıpkı bir restoranda dehası ne utangaç çehresinin hatlarında, ne de havi dökülmüş ceketinin modası geçmiş kesiminde yazılı, tanınmamış bir büyük sanatçının, sosyetenin en arka sırasındaki, ama yan masada iki kadın oyuncuyla yemek yiyen, patronun, şef garsonun, garsonların, komilerin, hattâ yamakların mutfaktan gruplar halinde çıkıp dalkavukça, kesintisiz bir yarış halinde, peri masallarındaki gibi selamlamak üzere koşuşturduğu, şişeleri kadar tozlu, mahzenden gelirken, gün ışığına çıkmadan bileğini burkmuşçasına eğri bacaklı ve şaşkın içki sorumlusunun yöneldiği genç sarrafla seve seve yer değiştireceği gibi.

Bununla birlikte, şunu da belirtmek gerekir ki, Mme de Villeparisis'nin salonunda Mme Leroi'nın yokluğu ev sahibesini üzse de, misafirlerinin büyük bir çoğunluğu tarafından farkedilmezdi bile. Bu davetliler, Mme Leroi'nın, sadece şık sosyetenin bildiği özel konumundan tamamen habersizdiler ve bugün markizin hatıralarını okuyanlar gibi, onlar da, Mme de Vileparisis'nin davetlerinin Paris'in en seçkin toplantıları olduğundan kuşku duymazlardı.

Saint-Loup'dan ayrılıp M. de Norpois'nın babama tavsiyesi üzerine Mme de Villeparisis'ye yaptığım bu ilk ziyarette, markizi, harikulade kanepe ve koltukların Beauvais döşemelerinin morumsu pembe, olgun frambuazları hatırlatan rengini ortaya çıkaran sarı ipek kaplamalı salonunda buldum. Guermantes'lara, Villeparisis'lere ait çeşitli portrelerin yanısıra, kraliçe Marie-Amelie'nin, Belçika kraliçesinin, Joinville Prensi'nin, Avusturya imparatoriçesinin – modellerin kendileri tarafından hediye edilmiş– portreleri asılıydı salonda. Mme de Villeparisis, siyah dantelden bir eski zaman bonesiyle (Bretanyalı bir otelcinin, artık müşterileri ne kadar Parisli olsa da, hizmetkârların Bretanya başlıklarıyla bol yenlerini değiştirmemeyi daha uygun bulması gibi, markiz de bir yerel veya tarihsel renk duygusuyla hâlâ kullanıyordu bu boneyi) küçük bir tezgâhın başında oturmaktaydı; önünde, fırçaların, paletinin ve başlanmış bir suluboya çiçek resminin yanında, bardakların, fincan tabaklarının, kâselerin içinde katmerli güller, zinyalar, baldırıkaralar duruyordu; o sırada akın eden misafirler yüzünden resmetmeye ara verdiği çiçekler, bir XVIII. yüzyıl oymabaskısındaki çiçekçi tezgâhım donatır gibiydiler. Markiz şatosundan dönerken üşüttüğü için kasten biraz ısıtılmış olan salona girdiğimde, içeride, Mme de Villeparisis'nin, tarihî kişilerin kendisine elyazılarıyla kaleme alarak gönderdikleri ve yazmakta olduğu hatıratında kanıt mahiyetinde kopyalarının yer alacağı mektupları sabah birlikte sınıflandırdığı bir arşivci ve markizin miras yoluyla Montmorency Düşesi'nin bir portresine sahip olduğunu öğrenip Fronde ayaklanmaları konulu eserinin bir levhasına bu portrenin röprodüksiyonunu basmak üzere kendisinden izin almaya gelmiş olan ciddi ve çekingen bir tarihçi vardı; daha sonra bu konuklara eski arkadaşım Bloch da katılmıştı; Bloch şimdi genç bir oyun yazarıydı ve markiz, düzenleyeceği matinelerde ücretsiz oynayacak sanatçılar bulması için ona güveniyordu. Sosyal kaleidoskopun dönmekte olduğu ve Dreyfus davasının yakında Yahudileri toplumsal hiyerarşinin en alt basamağına hızla sürükleyeceği bir gerçekti. Ne var ki, Dreyfus kasırgası ortalığı kasıp kavursa da, dalgalar en yoğun şiddetine fırtınanın başında ulaşmazlar. Ayrıca Mme de Villeparisis, ailesinin büyük bir bölümü Yahudiler'e verip veriştirdiği halde, o âna kadar davaya tamamen yabancı kalmış, üzerinde bile durmamıştı. Son olarak da, ait oldukları topluluğu temsil eden önemli Yahudiler tehdit altında olduğu halde, Bloch gibi kimsenin tanımadığı genç bir adam, dikkati çekmeyebiliyordu.

Bloch şu sıralar çenesini ortaya çıkaran bir "keçi sakal" bırakmıştı; kelebek gözlük takıyor, uzun redingot giyiyor, elinde bir papirüs rulosu gibi dürülmüş bir eldiven taşıyordu. Rumenler, Mısırlılar ve Türkler, Yahudiler'den nefret edebilir. Ama bir Fransız salonunda, bu uluslar arasındaki farklar pek belirgin değildir; çölün derinliklerinden çıkmışçasına, vücudu sırtlan gibi eğik, boynu yana yatık, hararetli selamlar vererek salona giren bir Yahudi, doğu zevkini mükemmelen doyurur. Yalnız bu Yahudi'nin "sosyete" mensubu olmaması şarttır; aksi takdirde kolaylıkla bir lord edası takınır ve tavırları o kadar Fransızlaşır ki, latinçiçeği gibi beklenmedik yönlerde uzayan, asi burnu, Salomon tipinden çok Moliere'in Mascarille'ini getirir akla. Oysa Bloch, Saint-Germain muhiti jimnastiğiyle bir esneklik edinmediği gibi, İngiltere veya İspanya'yla melezleşerek soyluluk da kazanmadığı için, Avrupalı kıyafetine rağmen, egzotizm meraklılarının gözünde, Decamps'ın Yahudiler'i kadar tuhaf ve seyretmesi hoştu. Yüzyılların ötesinden gelip günümüz Paris'ine, tiyatrolarımızın koridorlarına, bürolarımızda gişelerin ardına, cenazelere, sokaklara hiç bozulmamış, kapalı bir topluluk olarak uzanan, çağdaş saç biçimlerini stilize eden, redingotu kendi içinde eriten, unutturan, disiplin altına alan, sonuç olarak, Dareios'un sarayının kapılarını koruyan bir Susa anıtının frizinde tören giysileriyle resmedilmiş Asurlu yazıcıların görünümünü korumuş bir ırkın hayran olunacak gücünü ortaya koyuyordu. (Bir saat kadar sonra, Bloch, M. de Charlus'nün kendisine adının bir Yahudi adı olup olmadığını sormasını, Yahudi düşmanlığına yoracaktı; oysa sorunun ardındasadece estetik bir merak ve yerel renk düşkünlüğü yatıyordu.) Aslında, ırkların sürekliliğinden sözetmek, Yahudiler'den, Yunanlılar'dan, İranlılar'dan aldığımız izlenimi yanlış yansıtır; bütün bu ulusları çeşitlilikleriyle bırakmak gerekir. Antik resimlerden, eski Yunanlılar'ın yüzlerini tanırız; bir Susa sarayının alınlığında Asurlular'ı görmüşüzdür. Sosyetede şu veya bu gruba ait doğulularla karşılaştığımızda, ispiritizma gücüyle gördüğümüz doğaüstü yaratıkların karşısında zannederiz kendimizi. Bizim bildiğimiz, yüzeysel bir görüntüden ibarettir; oysa işte bu görüntü derinlik kazanmış, üç boyutlu olmuş, kıpırdamaktadır. Zengin bir bankerin kızı ve şu sıra çok gözde olan genç Yunanlı hanım, tarihî ve estetik bir balede Helenistik sanatın etten kemikten simgeleri olan figüranlara benzer; tiyatroda sahneye konan oyunlar bu görüntüleri bayağılaştırır; oysa bir Türk hanımın, bir

Yahudi'nin bir salona girişiyle izlediğimiz gösteri, aksine, bu görüntüleri canlandırarak, bir medyumun çabasıyla çağrılmış yaratıklarmışçasına tuhaflaştırır. Sanki karşımızda o şaşırtıcı mimikleri yapan, daha önce sadece müzelerde belli belirsiz gördüğümüz, hem önemsiz, hem de deneyüstü bir hayattan koparılmış olan eski Yunanlılar'm, eski Yahudiler'in ruhudur (daha doğrusu, bu tür maddeleşmelerde, en azından bugüne kadar, ruhun indirgendiği küçücük şeydir). Kaçan Yunanlı hanımda boş yere yakalamaya çalıştığımız, bir zamanlar bir vazonun kenarında beğendiğimiz bir resimdir. Bana öyle geliyordu ki, Mme de Villeparisis'nin salonunun ışığında Bloch'un klişelerini alsaydım, ruhların fotoğraflarında gördüğümüz, insana ait değilmiş gibi geldiğinden şaşırtıcı, yine de insana fazlasıyla benzediğinden aldatıcı olan bir Yahudi ırkı görüntüsü elde ederdim. Daha genel bir açıdan baktığımızda da, bir arada yaşadığımız insanların konuşmalarının boşluğu bile bizde doğaüstü bir izlenim yaratır; bu zavallı gündelik dünyamızda, ruh çağırmak üzere bir masanın etrafına dizilir gibi etrafında toplandığımız, ağzından sonsuzluğun sırrını duymayı beklediğimiz bir dâhi, onun yerine –Bloch'un dudaklarından biraz önce çıkan cümlenin aynısını– "Silindir şapkama dikkat edin lütfen," sözlerini telaffuz eder.

"Sevgili beyefendiciğim," diyordu Mme de Villeparisis, özellikle eski arkadaşıma hitap ederek ve benim girişimle bölünmüş olan konuşmasına devam ederek, "bakanları kimse görmek istemezdi. O sırada çok küçük olduğum halde, hâlâ hatırlıyorum, kral büyükbabama, M. Decazes'yi, babamın Berry Düşesi'yle dans edeceği bir baloya davet etsin diye yalvarmıştı. 'Benim hatırım için Florimond,' diyordu kral. Biraz sağır olan büyükbabam, M. de Castries diye işitmiş ve bu ricayı çok doğal bulmuştu. Davet edilmesi istenen kişinin M. Decazes olduğunu anlayınca bir an isyan etti, ama kralın isteğine boyun eğip aynı akşam M. Decazes'ye mektup yazarak ertesi hafta verilecek baloya katılma şerefini kendisine bahşetmesini rica etti. Çünkü o zamanlar terbiye diye bir şey vardı beyefendiciğim; bir ev sahibesi asla kartvizitini gönderip altına da elyazısıyla 'bir fincan çaya' veya 'danslı çaya' ya da 'müzikli çaya' diye eklemekle yetinmezdi. Fakat nezaket biliniyorsa, densizlik de bilinirdi. M. Decazes daveti kabul etti, ama balodan bir gün önce, büyükbabam rahatsızlandığını bildirerek baloyu iptal etti. Krala itaat etmiş, ama M. Decazes'yi balosunda ağırlamamıştı... Evet beyefendi, M. Mole'yi gayet iyi hatırlıyorum; zeki bir adamdı; M. de

Vigny'yi Academie'ye kabul ederek de bunu kanıtladı, ama aşırı resmî bir adamdı, kendisini kendi evinde, yemeğe elinde silindir şapkasıyla inerken görür gibiyim hâlâ."

"Ya! Tehlikeli biçimde beğeniden incelikten uzak bir dönemin iyi bir göstergesi; herhalde o zamanlar kendi evinde elinde şapkasıyla gezmek yaygın bir âdetti," dedi Bloch; eski zaman aristokratlarının hayatına ait ayrıntıları bir görgü tanığından öğrenmek gibi ender bulunur bir fırsattan yararlanmak istiyordu; bu arada markizin dönemsel sekreteri sayılabilecek arşivci, Mme de Villeparisis'ye duygulu gözlerle bakıyor, bakışlarıyla bizlere, "İşte böyledir o; her şeyi bilir, herkesi tanımıştır; istediğinizi sorabilirsiniz, olağanüstüdür," demek istiyordu adeta. •

"Yok canım," dedi Mme de Villeparisis; birazdan tekrar resmetmeye başlayacağı baldırıkaraların batırılmış olduğu bardağı yakınma yerleştirerek; "sadece M. Mole'nin âdetiydi. Babamı evinde şapkasıyla hiç görmedim; kralın eve geldiği zamanların haricinde pek tabii; çünkü kral her yerin efendisi olduğundan, ev sahibi kendi salonunda misafir konumundadır."

"Aristoteles ikinci bölümde der ki..." diye söze girmeye çalıştı M. Pierre, Fronde tarihçisi, ama o kadar çekinerek konuşmuştu ki, kimse ilgilenmedi. Birkaç haftadır bütün tedavilere karşı direnen sinirsel bir uykusuzluk çektiği için artık hiç yatmıyor, yorgunluktan çöktüğünden, ancak çalışmaları gerektirdiğinde evden dışarı çıkıyordu. Başkaları için çok basit olan, ama kendisi için aydan geliyormuşçasına fazla çabaya malolan bu gezilere sık sık kalkışamadığından, herkesin hayatının, daima kendi ani hamlelerine azami yararı sağlayacak şekilde düzenlenmediğini gördükçe şaşırıyordu. Bazen VVells'in kahramanı gibi, zorla ayağa dikilip redingotunu giyerek gittiği bir kütüphaneyi kapalı buluyordu. Neyse ki Mme de Villeparisis'yi evinde bulmuştu; portreyi görecekti.

Bloch tarihçinin sözünü kesti.

"Sahi mi?" dedi, Mme de Villeparisis'nin, kralın ziyaretlerindeki protokol konusunda söylediklerine cevaben. "Hiç bilmiyordum bunu." (Sanki bilmemesi garipmiş gibi.)

"Bu tür ziyaretlerden laf açılmışken, dün sabah yeğenim Basin'in yaptığı aptalca şakayı biliyor musunuz?" dedi Mme de Villeparisis

arşivciye. "Kendini takdim edeceğine, İsveç kraliçesi diye haber gönderdi."

"Ya! Resmen öyle söylemiş ha! Çok hoş gerçekten!" diye haykırdı Bloch kahkahayı basarak; bu arada tarihçi ağırbaşlı bir çekingenlikle gülümsüyordu.

"Çok şaşırdım, çünkü sayfiyeden daha birkaç gün önce gelmiştim; biraz rahat edeyim diye Paris'te olduğumun kimseye bildirilmemesini istemiştim; İsveç kraliçesinin nasıl hemen öğrendiğini merak ettim; ayrıca biraz nefes almam için bana iki gün izin vermemesine de şaştım," dedi Mme de Villeparisis; misafirleri, ev sahibesi için İsveç kraliçesinin ziyaretinin kendi başına hiç de anormal bir şey olmamasına hayret etmekteydiler.

Şüphesiz Mme de Villepaıisis sabah hatıratının belgelerini arşivciyle birlikte incelemişse, o sırada da, hatıralarının ilerideki okur kitlesini temsil edebilecek nitelikte, ortalama bir topluluk üzerindeki işleyişini ve büyüsünü, topluluğun haberi olmadan denemekteydi. Mme de Villeparisis'nin salonunu, gerçekten şık bir salondan ayırt etmek mümkündü; şık bir salonda, onun kabul ettiği birçok burjuva bulunmaz, buna karşılık Mme Leroi'nın cezbettiği türden seçkin hanımlar görülebilirdi; oysa bu farkı hatıratında görmek mümkün değildir; yazarın kimi sıradan ilişkileri, hatıralarda anılmaları için bir sebep olmadığından, yok oluvermiştir; salonuna gelmeyenlerin eksikliği de farkedilmez, çünkü bir hâtıratın mecburen sınırlı olan kapsamında az sayıda insan yer alabilir ve eğer bu insanlar hükümdar soyundan kişiler, tarihî şahsiyetlerse, hatıratın okur kitlesinde uyandırabileceği azami seçkinlik izlenimine ulaşılmış demektir. Mme Leroi'nın değerlendirmesine göre, Mme de Villeparisis'nin salonu üçüncü sınıf bir salondu ve Mme Leroi'nın yargısı da Mme de Villeparisis'yi incitiyordu. Ama bugün Mme Leroi'nın kim olduğunu bilen pek kimse kalmamıştır, onun yargısı yok olup gitmiştir; Homeros'un ve Pindaros'un zamanından beri değişmemiş olan ve gıpta edilecek mevkin, kraliyet veya yarı kraliyet soyu, kralların, Milletlerin liderlerinin ve ünlü kişilerin dostluğu olarak gören gelecek kuşakların nazarında, XIX. yüzyılın en seçkin salonlarından biri, İsveç kraliçesinin, Aumale Dükü'nün, Broglie Dükü'nün, Thiers'in, Montalembert'in, Monsenyör Dupanloup'nun girip çıktığı Mme de Villeparisis'nin salonu olacaktır.

Bütün bu gıpta edilecek şeyler, Mme de Villeparisis'nin şimdiki salonunda ve arasıra ufak tefek düzeltmeler yaptığı anılarında bir miktar bulunuyor ve bu sayede geçmişe de yayılabiliyordu.

Ayrıca arkadaşına gerçek bir mevki sağlayamayan M. de Norpois, buna karşılık kendisine ihtiyacı olan ve gözüne girmenin tek etkili yolunun Mme de Villeparisis'nin evine gidip gelmek olduğunu bilen yabancı ve Fransız devlet adamlarını, markizin salonuna getirirdi. Avrupa çapındaki bu değerli şahsiyetleri belki Mme Leroi da tanırdı. Ama sevimli ve yazar bozuntusu edasından kaçınan bir kadın olarak, başbakanlarla Doğu meselesini, romancı ve felsefecilerle aşkın özünü konuşmamayı tercih ederdi. Bir keresinde, kendisine, "Aşk hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye soran özenti bir kadına, "Aşk mı? Sık sık yaparım ama asla sözünü etmem," diye cevap vermişti. Evinde ünlü edebiyatçıları ve politikacıları ağırladığında, Guermantes Düşesi gibi onlara poker oynatmakla yetinirdi. Onlar da genellikle bunu, Mme de Villeparisis'nin kendilerini katılmak zorunda bıraktığı, genel fikirlerin, yüce konuların tartışıldığı konuşmalara tercih ederlerdi. Oysa sosyetede gülünç kaçabilecek bu konuşmalar, Mme de Villeparisis'nin "Anılar"ına, Corneille tarzı trajedilerde olduğu kadar hâtıratlarda da başarılı olan mükemmel pasajlar, politik incelemeler sağlamıştır. Zaten gelecek kuşaklara ancak Mme de Villeparisis'lerin salonları aktarılabilir; çünkü Mme Leroi'lar yazmayı bilmez, bilseler de vakitleri olmaz. Mme de Villeparisis'lerin edebî yeteneği Mme Leroi'larda küçümsemeye yol açarsa da, buna karşılık Mme Leroi'ların küçümsemesi, yazarlığa özenen hanımlara edebiyatçılığın gerektirdiği boş vakti sağladığından, Mme de Villeparisis'lerin edebî yeteneğine büyük yararı olur. İyi yazılmış birkaç kitabın olmasını isteyen Tanrı, bunun için bu küçümsemeyi Mme Leroi'ların yüreğine üfler; çünkü bilir ki, onlar Mme de Vileparisis'leri yemeğe davet edecek olsa, Mme de Villeparisis'ler derhal yazı masalarının başından kalkarak saat sekizde yola çıkmak üzere arabalarını hazırlatırlar.

Kısa bir süre sonra, uzun boylu, yaşlı bir hanım, ağır tören adımlarıyla içeriye girdi; kenarları kıvrık hasır şapkasının altında Marie-Antoinette tarzı devasa bir beyaz saç tuvaleti vardı. Kendisinin, hâlâ Paris sosyetesinde görülebilen ve Mme de Villeparisis gibi soylu bir aileden gelen, fakat geçmişin karanlık dönemlerinde kaybolmuş, ancak o dönemden kalma yaşlı bir

çapkından öğrenebileceğimiz sebeplerden ötürü, evlerinde sadece başkalarının istemediği, düzeysiz kişileri ağırlama durumuna düşmüş üç kadından biri olduğunu henüz bilmiyordum. Bu hanımlardan her birinin kendi "Guermantes Düşesi", görev icabı ziyaretine gelen seçkin bir yeğeni vardı, ama hiçbiri, diğer ikisinin "Guermantes Düşesi"ni kendi salonuna cezbedemezdi. Mme de Villeparisis bu üç hanımla çok sıkı fıkıydı, ama onları sevmezdi. Belki bu hanımların kendisininkine çok benzeyen konumları, hoşuna gitmeyen bir manzara sunuyordu markize. Ayrıca, oynattıkları skeçlerle bir salon görüntüsü yaratmaya çalışan bu küskün, edebiyatçılığa özenen hanımlar arasında bir rekabet vardı ve pek sakin sayılmayan hayatları boyunca epeyce azalmış olan servetleri, onları ince hesaplar yapmak, bir sanatçının karşılık beklemeden yaptığı yardımdan yararlanmak zorunda bırakıyor, bu rekabeti bir tür hayat mücadelesine dönüştürüyordu. Üstelik Marie-Antoinette saçlı hanım, Mme de Villeparisis'yi her gördüğünde elinde olmadan Guermantes Düşesi'nin kendi cuma toplantılarına gelmediğini düşünüyordu. Onun da tesellisi, aynı cuma toplantılarında, kendi Guermantes Düşesi olan Poix Prensesi'nin, iyi bir akraba sıfatıyla hiç eksik olmadığı ve Mme de Poix'nın, düşesin yakın arkadaşı olduğu halde, Mme de Villeparisis'nin evine hiç gitmediğiydi.

Buna rağmen, Malaquais Rıhtımındaki konaktan Tournon Sokağı ve La Chaise Sokağı'ndaki, Faubourg Saint-Honore'deki salonlara uzanan güçlü ve nefret edilen bir bağ, üç düşkün tanrıçayı birleştirirdi; bu tanrıçaların hangi aşk macerası, hangi günahkâr saygısızlık yüzünden bu cezaya çarptırıldığını, bir sosyete mitolojisi sözlüğünün sayfalarını çevirerek öğrenmeyi çok isterdim. Onları aynı zamanda hem birbirlerinden nefret edip hem de görüşmeye iten ihtiyaçta, ortak bir soylu başlangıcın ve benzer bir gözden düşüşün payı büyüktü belki de. Ayrıca her biri için diğerleri, misafirlerine kibarlık etmenin rahat bir yoluydu. Kızkardeşi bir Sağan Dükü'yle veya Ligne Prensi'yle evlenmiş olan, çok önemli bir unvana sahip bir hanıma takdim edilen bir misafirin, son derece kapalı bir muhite girmiş olduğunu zannetmemesi mümkün müydü? Üstelik gazetelerde, bu sözde salonların, gerçek salonlardan çok daha fazla sözü edilirdi. Arkadaşlarının sosyeteye kendilerini tanıtmalarını rica ettikleri sosyetik yeğenler bile (başta Saint-Loup olmak üzere), "Sizi Villeparisis Teyzeme veya X... Teyzeme götüreyim, ilginç bir salondur," derdi. Bunun, sözkonusu arkadaşları

bu hanımların şık yeğenlerinin veya görümcelerinin evlerine sokmaktan çok daha kolay olacağını bilirlerdi. Çok yaşlı erkekler, onlardan bilgi almış olan genç kadınlar, bu yaşlı hanımların şık salonlara kabul edilmemesinin sebebinin, davranışlarındaki aşırı ahlâksızlık olduğunu söylemişlerdi bana; bunun şıklığa bir engel teşkil etmediğini söyleyip karşı çıktığımda da, bugün aklımıza gelebilecek ahlâksızlık boyutlarını kat kat aştıkları cevabını almıştım. Dimdik oturan bu ciddi hanımların ahlâksızlığı, anlatanların ağzında benim hayal edemediğim bir boyuta, tarihöncesinin, mamutlar çağının boyutlarına ulaşıyordu. Kısacası, beyaz, mavi veya pembe saçlı bu üç Parça, sayısız erkeğin makûs kaderinin ipliğini eğirmişlerdi. Ben bugünün insanlarının, o efsanevi dönemin ahlâksızlıklarını abarttıklarını düşünüyordum; aynı şekilde eski Yunanlılar'ın da İkaros'u, Theseus'u ve Hercules'i yaratırken örnek aldıkları adamlar, uzun süre sonra onları tanrılaştıran adamlardan pek farklı değillerdi. Ama bir insanın ahlâksızlıklarının muhasebesi, ancak o kişi bu ahlâksızlıkları artık sürdüremeyecek durumdayken, uygulanmaya başlayan ve tek başına çekilen toplumsal cezanın büyüklüğüne göre işlenen suçun boyutlarının ölçüldüğü, tahmin edildiği ve abartıldığı zaman yapılır. "Sosyete" denilen sembolik şekiller sergisinde gerçekten hafifmeşrep, tam birer Messalina olan kadınlar, daima en az altmış beş yaşında, mağrur, ciddi hanımlardır; mümkün olduğunca çok sayıda insanı misafir ederler, ama istedikleri kişileri ağırlayamazlar; davranışları biraz kusurlu bulunabilecek kadınlar, onların evine gitmeye razı olmaz; papa kutsadığı "altın gül"ü daima onlara verir ve aralarında, Lamartine'in gençliği üzerine Academie tarafından ödüllendirilmiş bir eser yazmış olanı da vardır. Mme de Villeparisis, beyaz Marie-Antoinette saçlı hanıma, "Merhaba Alix," dedi; yaşlı hanım salonda kendisi için yararlı olabilecek bir parça olup olmadığını anlayabilensek için içerideki topluluğu delici bakışlarla incelemekteydi; böyle biri varsa, kendisi bulup çıkarmak zorundaydı; çünkü Mme de Villeparisis'nin kurnazlık edip onu kendisinden saklamaya çalışacağından şüphesi yoktu. Mme de Villeparisis, gerçekten de kendi evinde sahnelenecek skeçi, yaşlı hanımın Malaquais Rıhtımı'ndaki konağında da oynatır korkusuyla Bloch'u takdim etmekten özenle kaçındı. Zaten yaptığı da bir misillemeden ibaretti. Yaşlı hanımın evinde bir önceki gün Mme Ristori şiir okumuştu; İtalyan sanatçıyı Mme de Villeparisis'den çalmış olan hanım, markizin bu olayı, olup bitmeden önce

duymaması için gerekeni yapmıştı. Mme de Villeparisis meseleyi gazetelerden öğrenip gücenmesin diye de, sanki bir suçluluk hissetmiyormuş gibi, kendisi anlatmak üzere gelmişti. Benim takdim edilmemin, Bloch'un tanıtılması gibi mahzurlu olmadığına hükmeden Mme de Villeparisis, rıhtımlı Marie-Antoinette'e ismimi söyledi. Yıllar önce şık ve seçkin gençleri büyülemiş olan, şimdi sahte edebiyatçıların verili kafiyelere göre yazılmış şiirlerde övdüğü Coysevox tanrıçalarını hatırlatan endamını yaşlılığında korumak amacıyla mümkün olduğu kadar az hareket eden –ve zaten, gözden düştükleri için sürekli insanlara yaklaşmak zorunda kalan herkese ortak o mağrur ve dengeleyici, katı duruşu benimsemiş olan– yaşlı hanım, soğuk bir azametle hafifçe başını eğdikten sonra başka bir tarafa dönüp sanki hiç yokmuşum gibi bir daha benimle ilgilenmedi. Mme de Villeparisis'ye, "Gördüğünüz gibi böyle bir ilişkiye kalmadım; genç oğlanlar beni ilgilendirmiyor –hiçbir açıdan, dedikodunun lüzumu yok," demek ister gibiydi çift amaçlı tavrıyla. Ama on beş dakika sonra, gitmek üzere kalktığında, ortadaki karışıklıktan yararlanıp kulağıma ertesi cuma günü locasına gitmemi fısıldadı; üç yaşlı hanımdan biri de orada olacaktı; –zaten bir Choiseul olarak doğmuş olan– yaşlı hanımın ismini duyunca çok etkilendim.

"Beyefendi zan'ederim saygıdeğer Montmorency Düşesi hakkında bir şeyler yazacaktınız," dedi Mme de Villeparisis Fronde tarihçisine; kendisi farkında olmasa da, huysuz ifadesi, yaşla birlikte bükülmüş, sertleşmiş bedeni, eski aristokratların adeta köylüleri andıran tonunu taklit etme isteği, müthiş kibarlığına öfkeli bir hava veriyordu. "Size portresini göstereyim, bendeki, Louvre'daki kopyanın orijinalidir."

Fırçasını çiçeklerin yanma bırakıp ayağa kalktığında ortaya çıkan, boyalarla üstünü kirletmemek için beline bağlamış olduğu küçük önlük, bonesinin ve kocaman gözlüklerinin yarattığı köylü kadın izlenimini güçlendiriyor, hizmetkârlarının, çay ve pastaları getirmiş olan uşağın, doğunun en ünlü manastırlarından birinin başrahibesi olan Montmorency Düşesi'nin portresini aydınlatması için zili çalıp çağırdığı üniformalı uşağın lüksüyle tam bir tezat oluşturuyordu. Herkes ayağa kalkmıştı. "İşin ilginç tarafı," dedi markiz, "birçoğumuzun büyükteyzelerinin başrahibelik yaptığı bu manastırlara, Fransız krallarının kızlarının kabul edilmemesiydi. Çok kapalı manastırlardı." - "Kralların kızları kabul edilmez miydi,

niye peki?" diye sordu Bloch, hayretler içinde. "Çünkü Fransız hanedanı, yaptığı uygunsuz evlilikten sonra yeterince soylu sayılmıyordu." Bloch'un şaşkınlığı giderek artmaktaydı. "Uygunsuz evlilik mi, Fransız hanedanı ha? Nasıl olur?" - "Canım, Medici'lerle yapılan evliliklerden sözediyorum," dedi Mme de Villeparisis, büyük bir doğallıkla. "Portre güzel, değil mi? Ayrıca mükemmel durumda," diye de ekledi.

"Sevgili dostum," dedi Marie-Antoinette saçlı kadın, "hatırlayacak olursanız, size Liszt'i getirdiğimde, bunun kopya olduğunu söylemişti."

"Liszt'in müzik konusundaki bir yorumu karşısında saygıyla eğilirim, ama resim konusunda asla! Zaten o sırada bunamaya başlamıştı; ayrıca böyle bir şey söylediğini de hatırlamıyorum. Ama onu bana getiren siz değildiniz ki. Sayn-VVittgenstein Prensesi'nin evinde en az yirmi kere yemek yemiştim kendisiyle."

Alix'in hamlesi başarılı olamamıştı; susup hiç kıpırdamadan ayakta duruyordu. Pudra tabakalarıyla sıvanmış yüzü taştan gibiydi. Soylu bir profili olduğundan, mantosunun gizlediği, üçgen, yosunlu bir kaidenin üzerindeki, aşınmış bir park tanrıçasına benziyordu.

"Ah, işte güzel bir portre daha!" dedi tarihçi.

Kapı açıldı ve Guermantes Düşesi içeriye girdi.

"Aa, merhaba," dedi Mme de Villeparisis, başıyla bir selam bile vermeden, önlüğünün cebinden elini çıkarıp yeni gelen misafirine uzatarak; sonra derhal onunla ilgilenmeyi bırakıp tarihçiye döndü. "La Rochefoucauld Düşesi'nin portresidir o..."

Genç bir hizmetkâr, üstünde bir kartvizit olan bir tepsiyle içeriye girdi; atak tavırlıydı, çok güzel bir yüzü vardı (ama yüzü, bu kadar mükemmel olabilmesi için o kadar titizlikle yontulmuştu ki, biraz kızarık burnu ve hafif alevlenmiş teni, sanki biraz önce heykeltıraşın açtığı çentiklerin izini taşıyor gibiydi).

"Saygıdeğer Markizle görüşmek üzere daha önce de birçok kez gelmiş olan beyefendi."

"Misafirim olduğunu söylediniz mi?"

"Konuşmaları duydu."

"Pekala, öyle olsun, alın içeri. Bana takdim ettikleri bir bey," dedi Mme de Villeparisis. "Evime gelmeyi çok istediğini söylemişti. Asla izin vermezdim gelmesine. Ama beş keredir zahmet edip geliyor; insanları gücendirmemek gerek. Beyefendi," dedi bana, "ve siz beyefendi," diye ekledi Fronde tarihçisine işaret ederek, "sizlere yeğenim Guermantes Düşesi'ni takdim edeyim."

Tarihçi de benim gibi yerlere kadar eğildikten sonra, bu selamın ardından samimi bir cümle gelmesi gerektiğine kanaat getirmiş olacak ki, gözleri parladı, tam ağzını açacakken, Mme de Guermantes'in tavrı karşısında donup kaldı; düşes, vücudunun geri kalanından bağımsız olan gövdesini abartılı bir nezaketle öne doğru fırlatıp geri çekmiş, yüzünde, bakışlarında, karşısında biri olduğunu farkettiğini gösteren hiçbir belirti olmamıştı; hafifçe iç çektikten sonra, tembel dikkatinin mutlak hareketsizliğini kanıtlayan bir kesinlikle burun kanatlarını oynatıp tarihçinin ve benim görüntümüzün kendisinde uyandırdığı izlenimin değersizliğini ortaya koymakla yetindi.

Münasebetsiz misafir içeri girip saf ve coşkulu bir edayla dümdüz Mme de Villeparisis'ye doğru yürüdü; Legrandin'di bu.

"Beni kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim hanımefendi," dedi, "çok" kelimesinin üstünde ısrarla durarak; "yaşlı ve yalnız bir adama son derece az bulunur ve ince bir mutluluk tattırmış oldunuz; emin olun ki bunun sonucunda..."

Beni görünce kalakaldı.

"Beyefendiye La Rochefoucauld Düşesi'nin, Özdeyişler'in yazarının karısının güzel portresini gösteriyordum; aileden kalan bir portredir."

Mme de Guermantes Alix'e selam verip bu yıl da geçmiş yıllardaki gibi ziyaretine gidemediği için özür diledi. "Haberlerinizi Madeleine'den alıyorum," diye ekledi.

"Bugün öğle yemeğinde bendeydi," dedi Malaquais Rıhtımı'nda oturan markiz; Mme de Villeparisis'in asla bu cümleyi kuramayacağını bilmenin tatminini yaşıyordu.

Ben bu arada Bloch'la sohbet etmekteydim; babasının kendisine karşı tavırlarının değişmiş olduğu konusunda kulağıma gelenlerden, benim hayatımı kıskanır korkusuyla, onunkinin daha mutlu bir hayat olduğunu düşündüğümü söyledim kendisine. Bu sözlerim

aslında kibarlıktan ibaretti. Ne var ki kibarlık, izzetinefislerine fazlasıyla düşkün olanları, çok şanslı olduklarına kolayca ikna eder veya bu konuda başkalarını ikna etme arzusu yaratır kendilerinde. "Evet, gerçekten de şahane bir hayatım var," dedi Bloch, sonsuz bir mutlulukla. "Üç tane yakın arkadaşım var, bir tane daha istemem katiyen; tapılası bir metresim var; mutluluğun doruğundayım. Zeus Baba pek az insana bu kadar saadet bağışlamıştır." Sanıyorum asıl istediği, kendini methedip beni kıskandırmaktı. İyimserliğinde belki orijinal olma isteği de vardı. Evinde verdiği, benim gidemediğim bir dans partisiyle ilgili olarak, "Güzel miydi?" diye sorduğumda, herkes gibi, "Yok canım, önemli bir şey değildi," türünden beylik bir cevap vermek istemediği açıkça belli oldu; çok düz bir tonda, bir başkasından sözediliyormuş gibi kayıtsızca karşılık verdi: "A, evet, çok güzeldi; daha başarılı olamazdı. Gerçekten harikuladeydi."

"Bu söylediğiniz beni gerçekten çok ilgilendiriyor," dedi Legrandin Mme de Villeparisis'ye; "ben de geçen gün kendi kendime, ifadenizdeki sağlamlığı ve açık seçikliği kendisinden aldığınızı düşünüyordum; çelişkili iki terim kullanarak söyleyecek olursam, kısa ve özlü hızınız ve ölümsüz saptamalarınız ona çok benziyor. Bu akşam söylediğiniz her şeyi not etmeyi isterdim, ama aklımda tutacağım. Sözleriniz, yanılmıyorsam Joubert'in deyişiyle, hafızayla iyi geçiniyor. Joubert'i hiç okumadınız mı? Ah, sizi tamsa çok beğenirdi! Bu akşamdan tezi yok, size eserlerini gönderme cesaretini bulacağım kendimde; onun düşünce biçimini size sunmaktan büyük şeref duyacağım. Onun ifade biçimi sizinki kadar kuvvetli değildi. Yine de zarafetten yoksun değildi."

Legrandin'i hemen selamlamak istemiştim, ama o sürekli olarak benden mümkün olduğunca uzak durmaya çalışıyordu; herhalde hiçbir fırsatı kaçırmadan, çok incelikli ifadelerle Mme de Villeparisis'ye yağdırdığı iltifatları işitmeyeyim diye.

Markiz, sanki Legrandin kendisiyle alay etmeye kalkmış gibi gülümseyerek omuz silkip tarihçiye döndü.

"Bu da meşhur Marie de Rohan, Chevreuse Düşesi; ilk evliliğini M. de Luynes ile yapmıştı."

"Şekerim, Mme de Luynes bana Yolande'ı hatırlatıyor; Yolande dün bana geldi; akşam boş olduğunuzu bilsem, size haber gönderirdim; Mme Ristori de habersiz geldi ve yazarın yanında kraliçe Carmen Sylva'dan şiirler okudu; o kadar güzeldi ki!"

"Ne büyük kalleşlik!" diye geçirdi aklından Mme de Villeparisis. "Demek geçen gün fısıltıyla bunu söylüyordu Mme de Beaulainourt'la Mme de Chaponay'ye." - "Boştum ama gelmezdim zaten," diye cevap verdi. "Mme Ristori'yi ben zamanında dinlemiştim; artık çöktü. Ayrıca Carmen Sylva'nın şiirlerinden de nefret ederim. Ristori buraya bir kere geldi, Aosta Düşesi getirmişti kendisini; Dante'nin Cehennem'inden bir ilahi okudu. Bakın o alanda eşsizdir."

Alix bu darbeye cesaretini kaybetmeden direndi. Mermerden yapılmış gibiydi. Bakışları delici ve boş, burnu soylu bir yay biçimindeydi. Ama bir yanağı pul pul olmuştu. Belli belirsiz, tuhaf, yeşil ve pembe lekeler çenesine yayılmaktaydı. Bir kış mevsimine daha dayanamayabilirdi.

"Beyefendi, resimden hoşlanırsanız, Mme de Montmoency'nin portresine bakın," dedi Mme de Villeparisis Legrandin'e, yeniden başlayan iltifatların önünü kesmek amacıyla.

Legrandin'in uzaklaşmasını fırsat bilen Mme de Guermantes, alaylı ve soran bakışlarla teyzesine onu işaret etti.

"M, Legrandin," dedi alçak sesle Mme de Villeparisis; "Mme de Cambremer diye bir kız kardeşi varmış; herhalde sen de benim gibi tanımıyorsundur."

"Tanımaz olur muyum! Gayet iyi biliyorum," diye haykırdı Mme de Guermantes, eliyle ağzını kapatarak. "Daha doğrusu tanımıyorum da, Basin'in nereden aklına esmiş bilmem, Tanrı bilir nerede kocasıyla tanışmış ve o şişman kadına beni ziyaret etmesini söylemiş. Ziyaretini size anlatmam mümkün değil. Londra'ya gittiğini anlattı, British Museum'daki tabloları tek tek saydı. Sizden çıktığımda gidip o hilkat garibesine kartvizitimi bırakacağım. Kolay bir iş zannetmeyin; çünkü ölüm döşeğinde olduğu bahanesiyle daima evdedir; akşam yedide de gitseniz, sabah dokuzda da gitseniz çilekli turta ikram etmeye hazırdır." Teyzesinin soru soran bir bakışı üzerine, "Ama gerçekten öyle, hilkat garibesi kadın," dedi Mme de Guermantes. "Çekilmez bir kadın, 'kalemşor' diyor, bu tür kelimeler kullanıyor." - "'Kalemşor' ne demek?" diye sordu Mme de Villeparisis yeğenine. "Ne bileyim ben!" diye haykırdı düşes, yapmacık bir öfkeyle. "Bilmek de istemiyorum. Ben bu dili konuşmuyorum." Teyzesinin kalemşörün anlamım gerçekten bilmediğini farkedince, dil konusunda tutucu olduğu kadar bilgili de olduğunu gösterme

zevkini tatmak ve Mme de Cambremer'den sonra teyzesiyle de alay etmek için, "Biliyorum aslında," dedi; yapmacık öfkesinin kalıntılarının bastırdığı hafif bir gülüşle; "herkesin bildiği bir şey; kalemşor yazar demek, eli kalem tutan demek. Ama korkunç bir kelime. İnsanın tüyleri diken diken oluyor. Böyle bir kelimeyi bana asla söyletemezler... Ağabeyi demek! Yeni anlıyorum. Aslında şaşırtıcı değil. Kız kardeşi de aynı dalkavukça alçakgönüllülüğe, aynı gezici kütüphane bilgilerine sahip. Onun kadar yağcı ve sıkıcı. Bu akrabalığa iyice aklım yattı."

"Gel otur, birer çay içelim," dedi Mme de Villeparisis Mme de Guermantes'a; "kendin servis yap; büyükninelerinin portrelerini görmene gerek yok; benim kadar sen de biliyorsun onları."

Mme de Villeparisis birazdan oturup resim yapmaya koyuldu. Herkes ona yaklaştı; ben de bundan yararlanıp Legrandin'in yanma gittim ve Mme de Villeparisis'nin evinde oluşunda suçlanacak bir şey bulmadığımdan, kendisini hem ne kadar inciteceğimi, hem de incitme niyetiyle hareket ettiğim izlenimi uyandıracağımı düşünmeden konuştum: "Beyefendi, sizi de burada bulduğuma göre, bir salonda bulunmam mazur görülebilir herhalde." M. Legrandin'in bu sözlerden çıkardığı sonuç (en azından birkaç gün sonra hakkımdaki hükmü), benim sadece kötülükten zevk alan, doğuştan kötü yürekli biri olduğumdu.

"Hiç değilse söze iyi günler dileyerek başlama nezaketini gösterebilirdiniz," diye cevap verdi, elini uzatmadan, kendisinden hiç beklemediğim sinirli ve bayağı bir ses tonuyla; bu sesin, normal olarak söyledikleriyle hiçbir mantıklı bağı yoktu; hissettiğiyle daha doğrudan ve çarpıcı bir ilişkisi vardı. Hissettiklerimizi daima gizlemeye kararlı olduğumuz için, ne şekilde ifade edeceğimizi hiç düşünmeyiz. Ansızın içimizdeki iğrenç, yabancı bir yaratık sesini yükseltir; bu sesin bazen öyle bir tonu vardır ki, kusurumuzun veya kötü alışkanlığımızın bu iradedışı, imalı ve neredeyse karşı konulmaz itirafını duyan kişiyi, kimin işlediğini bilmediği bir cinayeti itiraf etmekten kendini alamayan bir caninin ani, dolaylı ve tuhaf açıklaması kadar korkutabilir. Şüphesiz, idealizmin, öznel olsa bile, büyük bir filozofun açgözlülüğüne veya inatla Academie'ye adaylığını koymasına engel olamayacağını pekala biliyordum. Yine de Legrandin'in, bütün ihtilaçlı öfke veya kibarlık gösterileri bu dünyada iyi bir mevki edinme arzusu tarafından yönlendirildiği halde, sık sık başka bir dünyaya ait olduğunu hatırlatmasına gerek

yoktu gerçekten.

"Doğal olarak, bir yere gideyim diye üst üste yirmi kere sıkıştırdıkları zaman," diye devam etti alçak sesle, "özgürlük benim de hakkım olduğu halde, dağ adamı gibi davranamıyorum."

Mme de Guermantes oturmuştu. Adına unvanı eşlik ettiği için, somut varlığına düklüğü de ekleniyor, etrafına yayılıyor, salonun ortasında, oturduğu pufun çevresinde Guermantes ormanlarının loş, yaldızlı serinliğini estiriyordu. Aralarındaki benzerliğin düşesin çehresinde daha okunabilir olmamasına şaşıyordum sadece; düşesin yüzünün bitkiyi çağrıştıran bir yanı yoktu; olsa olsa –sanki Guermantes ismiyle armalanmış olmaları gerekirmiş hissini uyandıran– yanaklarının kızarıklığı, açık havada at üzerinde yapılan uzun gezintilerin sonucuydu, ama sureti değildi. Daha sonraları, kendisine karşı ilgisiz kaldığımda, düşesin birçok özelliğini yakından tanıdım; özellikle de (başından beri farkına varmadan büyüsüne kapıldığım şeyi o an için yeterli bulmamın sonucu) gözlerini: Fransa'da bir öğle sonrasının uçsuz bucaksız, açık, parlamadığı zaman bile aydınlık olan mavi göğü, bir tablodaki gibi hapsedilmişti bu gözlerde; bir de sesini: bu kısık sesi insan ilk duyduğunda, neredeyse basit bulurdu; bu seste, tıpkı Combray Kilisesi'nin basamaklarında veya meydandaki pastanede olduğu gibi, taşra güneşinin tembel, kaygan yaldızı yayılırdı. Ama o ilk gün hiçbir şeyi ayırt edemiyordum; tutkulu dikkatim, az da olsa kavrayabileceğim, Guermantes isminden bir şeyler bulabileceğim her şeyi derhal buharlaştırıyordu. Ne olursa olsun, Guermantes Düşesi adının, herkes için onu tanımladığını düşünüyordum; bu ismin tanımladığı akıl almaz hayatı, bu beden başarıyla içinde barındırıyor, şimdi de farklı insanların arasına sokuyordu; dört bir yandan kendisini kuşatan bu salonun üzerindeki etkisi o kadar belirgindi ki, bu hayatın uzantısının kesildiği yerde, köpürerek bir sınır çizdiğini görür gibi oluyordum: mavi Çin ipeklisinden, şişkin eteğinin halının üzerinde çizdiği çemberde, düşesin açık renk gözbebeklerinde, gözlerini dolduran kaygıların, anıların, anlaşılmaz, aşağılayan, neşeli ve meraklı düşüncelerin ve bu gözlere yansıyan yabancı görüntülerin kesişme noktasında. Belki kendisiyle Mme de Villeparisis'nin evinde bir akşam davetinde karşılaşsam, böyle, markizin bir "gün"ünde gördüğüm zamanki kadar heyecanlanmazdım; kadınlar için bu çaylar, gezmelerinin ortasında kısa bir moladan ibarettir; alışverişlerini yaparken taktıkları

şapkayla birbiri ardına girdikleri salonlara dışarının havasını taşırlar ve akşamüzeri saatlerinde Paris'i, dışarıdaki fayton gürültülerinin duyulduğu yüksek, açık pencerelerden daha çok aydınlatırlar; Mme de Guermantes'in başında, peygamberçiçekleriyle süslü, basık ve düz bir hasır şapka vardı; peygamberçiçekleri bana, kimbilir kaç kez canlılarını topladığım Combray kırlarındaki, Tansonville'in çitine bitişik bayırdaki geçmiş yılların güneşlerini değil, La Paix Sokağı'nın, biraz önce Mme de Guermantes'in içinden geçtiği sırada, alacakaranlıktaki kokusunu ve tozunu hatırlatıyordu. Düşes gülümsermiş gibi, küçümser ve dalgın bir tavırla dudaklarım büzmüş, esrarengiz hayatının en uç antenine benzeyen şemsiyesinin ucuyla halının üzerine yuvarlaklar çiziyor, sonra, insanın baktığı şeyle kendisi arasındaki her tür temas noktasını yok etmekle işe başlayan o kayıtsız dikkatle, gözleri hepimize sırayla çevriliyor, ardından kanepeleri, koltukları inceliyordu, ama o sırada, tanıdık, neredeyse insani olan bir nesnenin, önemsiz de olsa varlığının uyandırdığı insanca yakınlıkla yumuşuyordu bakışları; bu mobilyalar bizim gibi değillerdi; bir bakıma onun dünyasının bir parçasıydılar, teyzesinin hayatıyla bağlantılıydılar; sonra bakışları Beauvais mobilyadan, üzerinde oturan kişiye çevriliyor ve o zaman tekrar bir kavrayışa bürünüyor, Mme de Guermantes'ın, teyzesine olan saygısından dile getirmediği, ama adeta koltukların üzerinde bizim yerimize bir yağ lekesi veya toz tabakası gürmüşçesine bir kınamayı yansıtıyordu.

Büyük yazar G... içeri girdi; Mme de Villeparisis'ye angarya olarak gördüğü bir ziyaret yapmak üzere gelmişti. Onu gördüğüne çok sevinen düşes, buna rağmen yanına çağırmadı, ama yazar doğal olarak onun yanına gitti; düşesin cazibesi, inceliği, sadeliği, onu yazarın gözünde zeki bir kadın haline getiriyordu. Zaten terbiye icabı da yanma gitmesi gerekirdi; çünkü hoş ve ünlü bir adam olduğundan, Mme de Guermantes onu sık sık öğle yemeklerine – hattâ bazen kocası ve kendisiyle başbaşa– davet ederdi; sonbahar mevsiminde de, bu samimiyetten yararlanıp Guermantes'ta kimi geceler yazarla tanışmak isteyen bazı meraklı prens ve prenseslerle birlikte akşam yemeğine çağırırdı. Düşes, bekâr olmaları şartıyla bazı seçkin erkekleri evinde ağırlamaktan hoşlanırdı; onlar da, evli olsalar bile düşes için bu şartı daima yerine getirirlerdi; hepsinin karıları az çok bayağı olduğundan, sadece Paris'in en zarif ve şık dilberlerinin bulunduğu bir salonda yersiz kaçacakları için, erkekler hep yalnız davet edilirdi; dük, alınganlıkların önüne geçmek için bu

gönülsüz dullara, düşesin kadın misafir kabul etmediğini, kadınların arkadaşlığına tahammül edemediğini açıklardı, sanki doktor reçetesiymiş, ağır kokuların olduğu bir odada durmaması, fazla tuzlu yememesi, arabada ters yönde oturmaması ya da korse takmaması gerektiğini söylermiş gibi. Gerçi bu seçkin erkekler Guermantes'ların evinde Parma Prensesi'ni, Sağan Prensesi'ni (kendisinden sözedildiğini sık sık duyan Françoise, dilbilgisi kuralları gereği adının dişileştirilmesi gerektiğine hükmedip, Sagante haline getirmişti) ve daha birçoklarını görürlerdi, ama onların varlığı, ya aileden ya da dışlayamadıkları çocukluk arkadaşları oldukları söylenerek mazur gösterilirdi. Guermantes Dükü'nün, düşesin tuhaf hastalığı, kadınlarla görüşememesi konusunda yaptığı açıklamalarla ikna olan veya olmayan bu seçkin erkekler, bu sebebi eşlerine iletirlerdi. Eşlerin bazıları, bu hastalığın, kıskançlığı gizlemek için bir bahane olduğunu, düşesin bir hayran topluluğuna tek başına hükmetmek istediğini düşünürlerdi. Daha saf olanlarıysa, düşesin belki garip bir tarzı, hattâ rezaletlerle dolu bir geçmişi olduğunu, kadınların onun evine gitmek istemediğini, onun da bu mecburiyete keyfince bir yakıştırmada bulunduğunu düşünürdü. En akıllıları da, kocalarının, düşesin zekâsını yere göğe koyamadığını duydukça, düşesin zekâca diğer kadınlardan çok üstün olduğuna, hiçbir konuda konuşmayı beceremeyen kadınların yanında sıkıldığına hükmederlerdi. Düşes, gerçekten de, hükümdar soyundan geldikleri için özel bir cazibeleri olmadığı sürece, kadınların yanında sıkılırdı. Ne var ki dışlanan eşler, düşesin edebiyat, bilim ve felsefe konuşabilmek için sadece erkekleri davet ettiğini düşündüklerinde yanılıyorlardı. Çünkü düşes, en azından parlak entelektüellerle bu konuları asla konuşmazdı. Tıpkı büyük askerlerin kızlarının, en kibirli kaygılarının yanısıra, orduya ilişkin konularda saygıyı elden bırakmamaları gibi, aynı aile geleneği gereği, Thiers, Merimee ve Augier'yle dostluk etmiş kadınların torunu sıfatıyla Mme de Guermantes da, her şeyden önce salonunda zeki insanlara bir yer ayırması gerektiğini düşünür, öte yandan, geçmişteki bu ünlü adamların Guermantes'ta hem tepeden bakan, hem de samimi ağırlanış tarzından kendisine kalan bir alışkanlıkla, bu yetenekli insanları, bildik dostlar olarak görür, yetenekleri gözünü kamaştırmaz, onlarla eserleri hakkında, zaten kendilerinin de ilgisini çekmeyecek olan konuşmalara girişmezdi. Ayrıca, Merimee, Meilhac ve Halevy'yle benzer türdeki zekâsı, düşesin, bir önceki

dönemin sözlü duygusallığının tersine, şatafatlı cümleleri, yüce duyguların ifadesini kesinlikle dışlayan bir konuşma tarzını benimsemesine, bir şair veya müzisyenle beraberken, sadece yenilen yemekler veya oynayacakları iskambil oyunu hakkında konuşmayı bir zarafet kuralı saymasına sebep olmuştu. Durumun farkında olmayan bir üçüncü kişi için bu çekimserlik anlaşılmazdı, hattâ bir muammaydı. Mme de Guermantes kendisine filanca ünlü şairle birlikte davet edilmekten hoşlanıp hoşlanmayacağını sorduğunda, söylenen saatte, merak içinde gelirdi. Düşes şaire, dışarıdaki havadan sözeder, sonra sofraya geçilirdi. "Bu şekilde pişmiş yumurtayı sever misiniz?" diye sorardı düşes şaire. Şair onaylar, düşes de ona katılırdı; çünkü evindeki her şey, Guermantes'tan getirttiği korkunç elma şarabı bile, düşese çok leziz gelirdi; "Beyefendiye biraz daha yumurta verin," diye emrederdi uşağa; bu arada üçüncü kişi, kaygılar içinde, şairin yola çıkışından önce binbir zorluğa rağmen bir görüşme ayarlamış olan şairle düşesin herhalde konuşmak niyetinde oldukları konulara girmelerini beklerdi. Ama yemek devam eder, tabaklar birbiri ardına kaldırılır, bu arada Mme de Guermantes da ince espiriler yapma, hoş hikâyecikler anlatma fırsatı bulurdu. Şair, dükten de, düşesten de, şairliğini hatırladıklarını belirten bir işaret gelmeden, yemeğini yemeye devam ederdi. Birazdan yemek biter, şiir hakkında tek kelime edilmeden, herkes sevdiği halde, benim Swann sayesinde önseziyle bildiğim bir salanımla, kimse şiirden sözetmeden vedalaşılırdı. Bu sakınım bir kibarlıktan ibaretti. Ama üçüncü kişi, biraz düşünecek olursa bunda son derece hüzünlü bir şeyler bulurdu; o zaman Guermantes muhitinin yemekleri, utangaç âşıkların havadan sudan sözederek, itiraf etseler daha mutlu olacakları büyük sır, çekingenlikten, terbiyeleri izin vermediğinden veya beceriksizlikten ötürü kalplerinden dudaklarına ulaşamadan geçirdikleri ve sonra da birbirlerinden ayrıldıkları saatleri hatırlatırdı. Aslında şunu da belirtmek gerekir ki, konuşulması boşuna beklenen derin konulardaki suskunluğu, düşesin tipik bir özelliği sayılabilirse de, mutlak değildi. Mme de Guermantes gençliğini bugün yaşadığı ortamdan biraz farklı, yine aristokrat, ama bu kadar parlak ve bilhassa bu kadar kof olmayan, çok kültürlü bir muhitte geçirmişti. Bu muhit, düşesin şimdiki havailiğine daha sağlam, görünmese de besleyici bir temel oluşturmuştu; hattâ düşes (ukalalıktan nefret ettiği için çok ender olarak) arasıra bu temelden Victor Hugo'dan veya Lamartine'den bir deyiş bulup çıkartır, güzel gözlerinde

duyarlı ve içten bir bakışla söylediği, duruma son derece uygun cümle, karşısındakileri şaşırtır, büyülerdi. Hattâ bazen kasıntıdan uzak, yerinde ve sade bir tavırla, Academie üyesi bir oyun yazarına bilgece bir tavsiyede bulunduğu, oyunundaki bir durumu yumuşattırdığı, bir çözümü değiştirttiği olurdu.

Tıpkı Combray Kilisesi'nde, Mile Percepied'nin düğününde olduğu gibi, Mme de Villeparisis'nin salonunda da, Mme de Guermantes'in fazlasıyla insani, güzel yüzünde, ismindeki bilinmeyeni bulmakta zorluk çeksem bile, en azından konuştuğunda, derin, esrarengiz sohbetinde bir ortaçağ duvar halısının, bir gotik vitrayın özgünlüğünü bulacağımı düşünüyordum. Ama kendisini sevmesem bile, adı Mme de Guermantes olan birinden duyacağım sözlerin beni hayal kırıklığına uğratmaması için, bu sözlerin incelikli, güzel ve derin olması yetmezdi; isminin son hecesinin mor-kırmızı rengini, ta başından beri şahsında bulamadığıma şaşırdığım, düşüncesine sığınmak zorunda bıraktığım rengi yansıtmaları gerekirdi. Şüphesiz Mme de Villeparisis'nin, Saint-Loup'nun, hiç de olağanüstü bir zekâya sahip olmayan kişilerin, bu Guermantes ismini temkinsizce, ziyarete gelecek olan veya birlikte yemek yiyecekleri herhangi bir kişinin ismiymiş gibi, bu isimde sararmış orman görüntülerinin, esrarengiz bir taşra köşesinin varlığını hissetmezmiş gibi telaffuz ettiklerini duymuştum. Ama bu yapmacık bir davranış olsa gerekti, klasik şairlerin derin amaçlarını, var oldukları halde bize göstermemeleri gibi; ben de bu yapmacık davranışı taklit etmeye kendimi zorlayarak, son derece doğal bir tonda, başkaları gibi bir isimmişçesine, "Guermantes Düşesi" diyordum. Ayrıca, herkes, düşesin çok zeki bir kadın, konuşmasının esprili olduğunu, son derece ilginç, kapalı bir yakın çevre içinde yaşadığını söylüyordu; bu sözler benim hayallerimin suçortağıydılar. Çünkü onlar zeki bir çevre, esprili konuşma dediklerinde, benim hayal ettiğim, katiyen en zeki kişilerinki de dahil, bildiğim türden bir zekâ değildi; o yakın çevreyi kesinlikle Bergotte gibi kişilerden oluşturmuyordum hayalimde. Hayır, benim zekâdan anladığım, kelimelere sığmayan, altın yaldızlı, orman serinliği sinmiş bir melekeydi. Mme de Guermantes'in (bir filozof ya da eleştirmen sözkonusu olduğunda "zeki" kelimesine yüklediğim anlamda) en zekice sözleri söylemesi bile, benim bu kadar özel bir meleke beklentimi, yemek tariflerinden, şato mobilyalarından, bana hayatını düşündürecek komşularından veya akrabalarından sözetmekle yetineceği, sıradan bir sohbetten daha büyük bir hayal kırıklığına uğratabilirdi.

"Basin'i burada bulacağımı sanıyordum, sizi ziyaret etmeyi düşünüyordu," dedi Mme de Guermantes teyzesine.

"Kocanı günlerdir görmedim," dedi Mme de Villeparisis gücenmiş, kızmış bir ses tonuyla. "Kendini İsveç kraliçesi olarak tanıtmak gibi sevimli bir şaka yaptığından beri görmedim, ya da belki bir kere gördüm."

Mme de Guermantes gülümseme niyetine tülünün kenarını ısırırmış gibi dudaklarının köşesini büzdü.

"Dün akşam kraliçeyle birlikte Blanche Leroi'nın evinde yemek yedik; görseniz tanımazsınız; dev gibi olmuş; eminim bir hastalığı var."

"Ben de biraz önce bu beylere senin onu kurbağaya benzettiğini söylüyordum."

Mme de Guermantes, âdet yerini bulsun diye, güldüğünü belirten boğuk bir ses çıkardı.

"Böyle güzel bir benzetme yaptığımı bilmiyordum, ama bu durumda öküz kadar irileşmeyi başarmış olan kurbağaya benziyor. Daha doğrusu tam öyle de sayılmaz; çünkü bütün şişmanlığı karnına yığılmış; hamile bir kurbağa daha ziyade."

"Ha-ha! Çizdiğin görüntü çok komik," dedi Mme de Villeparisis; esasen yeğeninin esprililiğiyle, misafirlerinin yanında epeyce gurur duyuyordu.

"Her şeyden çok da keyfî," diye cevap verdi Mme de Guermantes, bu seçilmiş sıfatı Swann gibi alayla vurgulayarak; "itiraf etmem gerekir ki doğum yapan kurbağa görmedim hiç. Her neyse, esasen bir kral peşinde de değil bu kurbağa; eşinin ölümünden sonra eskisinden çok daha şen şakrak görüyorum kendisini; önümüzdeki hafta eve akşam yemeğine gelecek. Size mutlaka haber vereceğimi söyledim."

Mme de Villeparisis anlaşılmaz bir şeyler homurdandı.

"Evvelki gün akşam yemeğinde Mme de Mecklembourg'da olduğunu biliyorum," diye ekledi. "Hannibal de Breaute oradaymış. Gelip anlattı, oldukça da komik anlattı doğrusu."

"O yemekte Babal'den çok daha esprili biri varmış," dedi Mme de Guermantes; M. de Breaute-Consalvi'yle çok samimi olduğu halde,

ondan takma adıyla sözederek yakınlığını göstermek konusunda ısrarlıydı. "M. Bergotte varmış."

Bergotte'a esprili gözüyle bakılabileceği hiç aklımdan geçmemişti; üstelik Bergotte bana zeki insanlar soyuna karışmış gibi görünüyordu; yani M. de Breaute'nin düşesi güldürerek kendisiyle akıl almaz bir şeyi yaptığı, tanrıların dilinde, Saint-Germain muhiti insanları arasındaki bir sohbeti sürdürdüğü bir tiyatro locasının bordo perdeleri arasında görmüş olduğum o esrarengiz âlemden, sonsuz uzaklıktaydı. Dengenin bozulduğunu ve Bergotte'un M. de Breaute'nin üstüne çıktığını görmek beni üzdü. Ama Mme de Guermantes'in Mme de Villeparisis'ye söylediklerini işitince, Phaidra temsilinin gecesi, Bergotte'la karşılaşmaktan kaçındığıma, yanma gitmediğime daha da çok üzüldüm.

"Tanışmak istediğim tek insan, Bergotte," diye ekledi düşes; düşeste, tıpkı manevi bir gelgit ânında olduğu gibi, ünlü entelektüellere ilişkin bir merak dalgası yükselirken aristokrat snopluğunun çekilişini görmek, her zaman mümkündü. "Çok büyük bir zevk olur benim için."

Yanımda Bergotte'un, sağlaması çok kolay olsa da, Mme de Guermantes'in hakkımda kötü bir izlenim edinmesine yol açacağını sandığım varlığı, demek ki aksine, locasına gitmem için bana işaret etmesi ve bir gün büyük yazarı evine öğle yemeğine götürmemi rica etmesi sonucunu doğuracaktı.

"Pek kibar değilmiş; M. de Cobourg'a takdim etmişler kendisini, tek kelime konuşmamış," diye ekledi Mme de Guermantes; bu tuhaf özelliği, bir Çinli'nin burnunu kâğıtla sildiğini anlatır gibi aktarıyordu. "Bir tek kere bile 'Monsenyör' diye hitap etmemiş," dedi; eğlenceli bulduğu bu ayrıntı, onun gözünde, bir Protestanın Papa Hazretleri'yle görüştüğünde karşısında diz çökmeyi reddetmesi kadar önemliydi.

Bergotte'un bu kendine has özellikleri ilgisini çekiyor, bunları kınanacak şeyler olarak görmüyor, aksine, ne tür bir meziyet olduğunu tam olarak kendisi de bilmemekle birlikte, bir meziyet sayıyordu. Bergotte'un özgünlüğünü anlamanın bu tuhaf biçimine rağmen, daha sonraları benim de, Mme de Guermantes'in çoğu kişiyi şaşırtarak, Bergotte'u M. de Breaute'den daha esprili bulmasına bir bakıma hak verdiğim oldu. Bu bozguncu, ayrıksı ve her şeye rağmen doğru yargılar, bu şekilde diğerlerinden üstün,

ender kişiler tarafından sosyetede etkili kılınır ve gelecek neslin ebediyen eskisine tutunacak yerde oluşturacağı yeni değerler hiyerarşisinin ilk taslaklarını çizer.

Belçika maslahatgüzarı ve Mme de Villeparisis'nin yeğeninin kocası Argencourt Kontu, topallayarak içeri girdi; hemen ardından iki genç, Guermantes Baronu ve Altes Châtellerault Dükü geldi; Mme de Guermantes bu sonuncuya, "Merhaba sevgili Châtellerault'cuğum," dedi dalgın bir tavırla, pufundan kıpırdamadan; genç dükün annesinin yakın arkadaşıydı; genç dük de bu yüzden, çocukluğundan beri düşese büyük bir saygı beslerdi. Bu uzun boylu, ince, tenleri ve saçları altın sarısı, tipik Guermantes görünümlü iki genç, geniş salonu dolduran bahar akşamı ışığının yoğunlaşması gibiydiler. O günlerin modasına uyup silindir şapkalarını yanıbaşlarına, yere bıraktılar. Fronde tarihçisi onların belediye binasına girdiğinde şapkasını ne yapacağını bilemeyen köylüler gibi çekindiklerini zannetti. Kendilerine yakıştırdığı tutukluğa ve utangaçlığa karşı iyilikseverlikle yardıma koşması gerektiğini düşündü.

"Yok, yok," dedi, "yere koymayın, yıpratırsınız."

Guermantes Baronu gözbebeklerinin düzlemini yan döndüren ve çiğ, keskin bir mavi renk yansıtan bir bakışla iyi niyetli tarihçiyi dondurdu.

Mme de Villeparisis'nin biraz önce bana tanıştırdığı baron, "Bu beyefendinin adı ne?" diye sordu.

"M. Pierre," diye cevap verdim alçak sesle.

"Pierre ne?"

"Soyadı Pierre; çok değerli bir tarihçi."

"Ya! Demek öyle."

"Bu beylerin yeni âdeti bu; şapkalarını yere koyuyorlar," diye açıkladı Mme de Villeparisis. "Ben de sizin gibi bir türlü alışamıyorum. Yine de yeğenim Robert'in âdetine bunu tercih ederim; o şapkasını hep sofada bırakır. İçeri öyle girdiğini görünce saatçiye benzediğini söylüyorum kendisine; saatleri kurmaya mı geldi diye soruyorum."

"Saygıdeğer markiz, biraz önce M. Mole'nin şapkasından sözediyordunuz; yakında Aristoteles gibi şapkalarla ilgili kitap

yazabileceğiz," dedi Fronde tarihçisi; Mme de Villeparisis'nin müdahalesiyle biraz rahatlamıştı, ama sesi hâlâ o kadar zayıftı ki, benden başka kimse söylediğini duymadı.

"Sevgili düşes gerçekten olağanüstü," dedi M. d'Argencourt, G... ile konuşmakta olan Mme de Guermantes'ı göstererek. "Bir salonda gözde bir erkek varsa, mutlaka onun yanındadır. Tabii ki her zaman pirler bulunmuyor salonlarda. Her gün bir M. de Borelli, bir Schlumberger veya bir d'Avenel olmuyor. Ama o zaman da M. Pierre Loti veya M. Edmond Rostand oluyor. Dün gece Doudeauville'lerde (bu arada şunu belirtmeden geçemeyeceğim, düşes zümrüt tacıyla, kuyruklu pembe elbisesiyle muhteşemdi), bir yanında M. Deschanel, öbür yanında Alman büyükelçisi vardı; Çin konusunda kafa tutuyordu onlara; saygılı bir mesafeden onları seyreden, söylediklerini duyamayan sıradan seyirciler, acaba savaş mı çıkacak diye merak ediyordu. Gerçekten de meclise başkanlık eden bir kraliçe gibiydi."

Herkes resim yapışını seyretmek üzere Mme de Villeparisis'ye yaklaşmıştı.

"Bu çiçeklerin rengi gerçekten semavi bir pembe," dedi Legrandin, "yani gök pembesi demek istiyorum. Gök mavisi olduğu gibi gök pembesi de vardır çünkü. Ama," dedi fısıltıyla, markizden başka kimseye duyurmamaya çalışarak, "ben yine de sizin kullandığınız ipeksi, canlı nar pembesini tercih ederim. Ah! Pisanello'yla Van Huysum'u, onların titiz, ölü bitki koleksiyonlarını çok geride bırakıyorsunuz."

Bir sanatçı, ne kadar mütevazı olursa olsun, daima rakiplerine yeğlenmeyi kabul eder ve sadece onların hakkını yememeye çalışır.

"Böyle düşünmenizin sebebi, onların bizim artık bilmediğimiz, o zamana ait çiçeklerin resmini yapmış olmalarıdır, ama ikisi de son derece bilgiliydi."

"Ah! O zamana ait çiçekler; ne kadar ustalıklı bir ifade!" diye haykırdı Legrandin.

"Gerçekten de kiraz ağacı çiçekleriniz çok güzel... ya da ormangülü," dedi Fronde tarihçisi; çiçeğin türü konusunda bir tereddüdü vardı, ama sesi güvenliydi; çünkü şapka meselesini unutmuş sayılırdı.

"Hayır, bunlar elma ağacı çiçeği," dedi Guermantes Düşesi,

teyzesine dönerek.

"Oo, bakıyorum kır hayatını iyi biliyorsun; benim gibi sen de çiçekleri tanıyorsun."

"Ah, evet, doğru! Ama ben elma ağaçlarının çiçek açma mevsimi geçti sanıyordum," dedi Fronde tarihçisi rasgele, kendini mazur göstermek için.

"Yok canım, aksine; daha çiçek açmadılar; ancak bir on beş gün sonra, belki üç hafta sonra çiçeklenirler," dedi arşivci; Mme de Villeparisis'nin mülklerinin yönetimine yardımcı olduğundan, kır hayatına ilişkin daha çok bilgisi vardı.

"Evet, üstelik Paris yakınlarında çok erken çiçek açarlar. Normandiya'da, mesela beyefendinin babasının arazisinde," dedi düşes, Châtellerault Dükü'nü göstererek, "deniz kıyısında harikulade elma bahçeleri vardır, bir Japon paravanını hatırlatırlar; ancak mayısın yirmisinden sonra çiçeklenirler."

"Ben hiç göremiyorum," dedi genç dük; "saman nezlesi yapıyor bende; inanılmaz bir şey."

"Saman nezlesi mi? Daha önce hiç duymamıştım," dedi tarihçi.

"Moda hastalık bu," dedi arşivci.

"Yılma bağlı, ağaçların elma verdiği bir yılsa, etkilemeyebilir. Normandiya atasözünü bilirsiniz. Elma yılıysa..."[11] dedi M. d'Argencourt, tam bir Fransız olmadığından, kendine Parisli süsü vermeye çalışarak.

"Haklısın," dedi Mme de Villeparisis yeğenine, "bunlar güneydeki elma ağaçlarından geldi. Bu dalları bana kabul etmem ricasıyla bir çiçekçi gönderdi. Monsieur Valleneres," dedi arşivciye dönerek, "bir çiçekçinin bana elma dalı göndermesi sizi şaşırttı mı? Ama yaşlı bir hanım olsam da, çok insan tanırım, dostlarım vardır," diye ekledi gülümseyerek; çoğunluk bunu sadeliğine yorduysa da, bence bu kadar önemli kişilerle ilişkisi varken bir çiçekçinin dostluğuyla böbürlenmeyi ilginç buluyordu.

Bloch da gelip Mme de Villeparisis'nin yaptığı çiçek resimlerini takdir etmek üzere ayağa kalktı.

"Sayın markiz," dedi tarihçi, sandalyesine otururken, "Fransa tarihini onca kez kana bulayan devrimlerden bir tanesi daha patlak

verse de –doğrusu bu zamanda belli de olmaz," diye ekledi, hiç tahmin etmediği halde, salonda "bozguncu" var mı gibisinden etrafa ihtiyatla göz gezdirerek– "böyle bir yeteneğiniz ve beş lisanınız olduktan sonra, sizin için hiç farketmez, işin içinden daima sıyrılırsınız."

Fronde tarihçisi biraz dinlenmekteydi; çünkü uykusuzluğunu unutmuştu. Ama birdenbire altı gündür hiç uyumadığını hatırlayınca zihninden kaynaklanan ağır bir yorgunluk bacaklarını sardı, omuzlarını çökertti; kederli yüzü bir ihtiyarın yüzü gibi aşağı sarktı.

Bloch hayranlığını ifade etmek için bir hamle yapacak oldu, ama dirseğiyle elma dalının durduğu vazoya çarpıp devirdi ve su olduğu gibi halının üzerine döküldü.

"Gerçekten de çok maharetli elleriniz var," dedi tarihçi markize;

O sırada bana sırtını dönmüş, Bloch'un sakarlığını farketmemişti.

Ne var ki Bloch, bu sözlerin kendisine söylendiğini sandı ve sakarlığının utancını küstahlıkla gizlemeye çalıştı.

"Hiç önemi yok," dedi; "ıslanmadım."

Mme de Villeparisis zili çaldı; bir oda hizmetkârı halıyı silip cam kırıklarını toplamak üzere geldi. Markiz gençleri ve Guermantes Düşesi'ni düzenleyeceği matineye davet edip düşese tembihledi:

"Gisele'le Berth'e (Auberjon ve Portefin Düşesleri) söyle, saat ikiden önce gelip bana yardım etsinler." Sanki fazladan tutulan garsonlara meyve tabaklarını hazırlamak üzere erken gelmelerini söylüyordu.

Hükümdar soyundan gelen akrabalarına da, M. de Norpois'ya da, tarihçiye, Cottard'a, Bloch'a, bana gösterdiği kibarlığı göstermiyordu; bizim merakımıza sunulacak bir yanı olmaktan başka ilginç yanları yoktu sanki gözünde. Çünkü kendisinin, bu kişilerin nazarında az çok parlak bir kadın değil, babalarının veya amcalarının alıngan ve kollanan kız kardeşi olduğunu ve onlardan çekinmesine gerek olmadığını biliyordu. Konumunun gücü veya zayıflığı konusunda kandıramayacağı, hikâyesini herkesten iyi bilip şanlı soyuna herkesten çok saygı gösteren bu insanların karşısında kendini göstermenin hiçbir yaran olmazdı. Her şeyden önemlisi de, onlar markiz için artık meyve vermeyecek, işe yaramaz kalıntılardı;

yeni dostlarını kendisine tanıştırmayacak, zevklerini onunla paylaşmayacaklardı. Onlardan elde edebileceği tek fayda, akşamüzeri davetinde boy göstermeleri veya onlardan sözedebilme imkânıydı, daha sonra hatıratında da söz edeceği gibi; zaten bu davetler bir bakıma hatıratının provası, küçük bir topluluk karşısında ilk kez yüksek sesle okunuşuydu. Bütün bu soylu akrabaları sayesinde ilgilerini çektiği, gözlerini kamaştırdığı, kendine bağladığı insanların, Cottard'larm, Bloch'ların, ünlü oyun yazarlarının, her türden Fronde tarihçilerinin dostluğu, Mme de Villeparisis için –şık sosyetenin, markizin evine gitmeyen kesiminin yokluğu yüzünden– hareket, yenilik, eğlence ve hayat demekti; bir takım sosyal avantajları kendisine sağlayanlar, bu insanlardı (bu yüzden de kendilerini zaman zaman hiç tanışmadıkları Guermantes Düşesi'yle karşılaştırdığına değiyordu); çalışmaları ilgisini çeken değerli kişilerle akşam yemekleri, yazarın markizin evinde sahnelediği bir opera-comique veya bir pandomim, ilginç gösteriler için localar türünden avantajlardı bunlar. Bloch gitmek üzere ayağa kalktı. Yüksek sesle, devrilen vazo olayının hiç önemli olmadığını söylemişti, ama alçak sesle söylediği şey farklı, düşündüğü ise çok farklıydı: "Bir vazoyu misafirleri sırılsıklam etme, hattâ yaralama tehlikesi olmadan yerleştirmeyi becerecek şekilde yetiştirilmiş hizmetkârlar yoksa, insan bu tür lükslere özenmemeli," diye homurdanıyordu, kimseye duyurmadan. Bloch, bir sakarlık yapmış olmayı kendine yediremeyen, yaptığında da asla bunu kabullenmeyen, bu yüzden bütün günü mahvolan, alıngan ve "sinirli" insanlardandı. Küplere biniyordu, kötümserdi, bir daha sosyeteye bulaşmak istemiyordu. Biraz eğlencenin gerekli olduğu bir andı. Neyse ki bir iki saniye sonra Mme de Villeparisis kendisini alıkoyacaktı. Markiz, belki dostlarının fikirlerini ve Yahudi düşmanlığının tırmanmakta olduğunu bildiğinden, belki de dalgınlıktan, salonda bulunanlara Bloch'u tanıştırmamıştı. Sosyete âdetlerini bilmeyen Bloch ise, giderken görgü kuralları gereği, ama fazla kibarlık etmeden kendilerine selam vermesi gerektiğini sanıyordu; başını birçok kez eğdi, sakallı çenesini takma yakasına gömdü ve soğuk, memnuniyetsiz bir ifadeyle kelebek gözlüklerinin ardından sırayla hepsine baktı. Ama Mme de Villeparisis onu durdurdu; kendisiyle evinde sahnelenecek küçük gösteri hakkında konuşması gerekiyordu; ayrıca M. de Norpois'yla tanışma zevkini tatmadan gitmesini de istemiyordu (eski büyükelçinin hâlâ gelmemiş olması markizi şaşırtmaktaydı); aslında bu tanışma

gereksizdi; çünkü Bloch zaten sözünü ettiği iki sanatçıyı, kendi şöhretleri yararına, Avrupa'nın en seçkin kimselerinin bulunduğu bir davette, markizin evinde ücretsiz şarkı söylemeye ikna etmeye kararlıydı. Hattâ fazladan, "çakır gözlü, Hera kadar güzel", plastik güzelliğin bilinciyle lirik mensur şiirler okuyacak bir trajedi oyuncusu da önermişti. Ama oyuncunun adını duyunca Mme de Villeparisis bu öneriyi geri çevirmişti; Saint-Loup'nun metresiydi bu oyuncu.

"Çok iyi haberlerim var," dedi markiz kulağıma; "sanıyorum bu iş iyice aksamaya başladı, yakında ayrılacaklar herhalde. Bütün bu meselede çok çirkin bir rolü olan bir subaya rağmen," diye ekledi. (Robert'in ailesi, berberin ricası üzerine Brugge'ye gitme iznini veren M. de Borodino'ya müthiş kızıyor, utanç verici bir ilişkiyi desteklemekle suçluyordu.) "Çok kötü bir insan," dedi Mme de Villeparisis, Guermantes'ların en yozunun bile iffetli tonuyla. "Çok, çok kötü," diye tekrarladı, "çok" kelimesini üç ç ile telaffuz ederek. Subayın bütün sefahat âlemlerine üçüncü kişi olarak katıldığından hiç kuşku duymadığı belliydi. Ama markizin en baskın özelliği sevimliliği olduğu için, imparatorluğu umursamayan bir kadın olarak Borodino Prensi ismini alaylı bir abartıyla telaffuz ettiği korkunç yüzbaşıya karşı çatık kaşlı sertlik ifadesi, bana yönelttiği tatlı bir gülümseme ve aramızda belli belirsiz bir suç ortaklığına işaret eden samimi bir göz kırpışıyla son buldu.

"Saint-Loup-en-Bray'yi çok severim," dedi Bloch; "çünkü huysuzun teki olmakla birlikte, son derece terbiyeli bir insandır. Özellikle onu değil de, terbiyeli insanları seviyorum; o kadar az bulunuyor ki böyleleri," diye devam etti, kendisi terbiyeden tamamen yoksun olduğu için sözlerinin ne kadar kötü bir izlenim yarattığını farketmeden. "Mükemmel eğitiminin çok çarpıcı bulduğum bir kanıtını sizlere anlatmak istiyorum. Bir keresinde kendisini genç bir adamla birlikte gördüm; güzel tekerlekli arabasına binmek üzereydi; yulaf ve arpayla beslenmiş, keskin kamçıyla kızıştırmaya gerek olmayan iki ata muhteşem kolanlarını kendi eliyle geçirmişti. Bizi tanıştırdı, ama genç adamın ismini duyamadım; çünkü insan tanıştırıldığı kişinin ismini asla duymaz," diye ekledi gülerek; babasının bir esprisiydi bu. "Saint-Loup-en-Bray alçakgönüllülüğünü korudu, genç adam için aşırı bir zahmete girmedi, katiyen utanmış görünmedi. Meğer, birkaç gün sonra tesadüfen öğrendim ki, genç adam Sir Rufus Israels'in oğluymuş!"

Bu hikâyenin sonu, başından daha az şaşırtıcıydı; çünkü dinleyenler anlamamıştı. Bloch'un ve babasının nazarında neredeyse kraliyet ailesinden bir kişi, Saint-Loup'nun, karşısında tir tir titremesi gereken bir şahsiyet olan Sir Rufus Israels, Guermantes muhitinin nezdinde, aksine, sosyetenin tahammül ettiği, sonradan görme bir yabancıydı; dostluğuyla gururlanmak şöyle dursun, utanılabilirdi ancak!

"Bunu Sir Rufus Israels'in vekilinden öğrendim," dedi Bloch; "kendisi babamın arkadaşıdır; olağanüstü bir insandır. Ah! Son derece ilginç bir kimsedir!" diye ekledi; insanın sadece kendine ait olmayan fikirleri dile getirirken sergilediği kararlı enerji ve heyecanlı vurguyla. "Peki, söylesene," dedi Bloch bana, alçak sesle, "Saint-Loup'nun serveti aşağı yukarı ne kadardır? Tahmin edersin ki bunu soruyorsam, aslında servetin kendisi umurumda olduğundan değil, Balzac'vari bir bakış açısıyla soruyorum; anlıyorsun, değil mi? Ne gibi yatırımları olduğunu da mı bilmiyorsun, Fransız hisse senetleri mi, yabancı mı, arazi mi?"

Kendisine hiçbir bilgi veremedim. Bloch alçak sesle konuşmayı kesip çok yüksek sesle pencereyi açmak için izin istedi; sonra cevap beklemeden pencereye yöneldi. Mme de Villeparisis, kendisi nezle olduğu için pencere açmanın mümkün olmadığını belirtti. "Ya! Peki, sizi rahatsız edecekse..." dedi Bloch, hayal kırıklığıyla. "Ama burası gerçekten sıcak!" Sonra gülerek bakışlarını çevresinde gezdirdi, hazır bulunanlardan Mme de Villeparisis'ye karşı destek bekledi. Bu terbiyeli insanların hiçbirinden, aradığı desteği bulamadı. Hiç kimseyi ayartamamış olan alev alev bakışları teslimiyetle eski ciddiyetlerine kavuştular; bu bozgunun üzerine, "En az yirmi iki derece var," dedi. "Yoksa yirmi beş mi? Öyleyse hiç şaşmam. Ter içinde kaldım. Üstelik ben Alpheios Irmağı'nın oğlu bilge Antenor gibi terimi durdurmak için babamın dalgalarına dalma, sonra cilalı bir küvete girip kokulu yağlar sürünme imkânına da sahip değilim." Sonra, başkalarının kullanımı için, uygulanması insanın kendi yararına olacak tıp teorileri geliştirme ihtiyacıyla ekledi: "Madem sizin için daha sağlıklı olduğunu düşünüyorsunuz, öyle olsun. Bense tam aksini düşünüyorum. Aslında bu yüzden nezle oluyorsunuz."

Bloch, M. de Norpois'yla tanışma önerisini büyük bir sevinçle karşılamıştı. Onu Dreyfus Davası konusunda konuşturmaktan hoşlanacağını söylüyordu.

"Benim pek bilmediğim bir zihniyet bu; bu olağanüstü diplomatla bir mülakat yapmak epeyce ilginç olurdu," dedi alaylı bir tonda; kendisini büyükelçiden daha değersiz gördüğü izlenimini uyandırmak istemiyordu.

Mme de Villeparisis, Bloch'un bu sözleri yüksek sesle söylemiş olmasına hayıflandı, ama milliyetçi fikirleri, deyim yerindeyse kendisini zincire vurmuş olan arşivcinin, bu sözleri işitemeyecek kadar uzakta olduğunu görünce pek önemsemedi. Bloch'un herhalde gözünü kör etmiş olan terbiyesizliğiyle, şeytana uyup babasının esprisine gülerek sorduğu soru, markizi daha çok dehşete düşürdü.

"Kendisi, yazdığı bilgece bir incelemede, Rus-Japon savaşının Ruslar'ın zaferi, Japonlar'ınsa yenilgisiyle sonuçlanacağını çürütülmez kanıtlarla ortaya koymamış mıydı? Biraz bunamış galiba, değil mi? Yanılmıyorsam oturacağı sandalyeye nişan alıp, tekerlek üstünde kayar gibi giderken gördüğüm oydu."

"Hayır efendim, katiyen! Bir saniye lütfen," diye ekledi markiz; "neden hâlâ gelmedi, anlamıyorum."

Zili çaldı, hizmetkâr geldiğinde, eski dostunun vaktinin çoğunu onun evinde geçirdiğini kesinlikle gizlemediği, hattâ belirtmekten hoşlandığı için, dedi ki:

"Gidin M. de Norpois'ya gelmesini söyleyin; çalışma odamda birtakım evrakları dosyalıyordu; yirmi dakika sonra geleceğini söylemişti; bir saat kırk beş dakikadır bekliyorum. Size Dreyfus

Davası'ndan da, istediğiniz diğer her konudan da sözeder," dedi Bloch'a, somurtkan bir tonda; "olan biteni pek tasvip etmiyor."

M. de Norpois'nın o sıradaki bakanla arası iyi değildi; Mme de Villeparisis'nin evine hükümet adamlarını getirmek gibi bir küstahlıkta bulunmuyordu tabii (markiz her şeye rağmen yüksek aristokrasiye mensup bir hanımefendi sıfatını koruyor ve diplomatın mecburen sürdürdüğü ilişkilerin dışında ve üstünde tutuyordu kendini), ama olan biten her şeyden Mme de Villeparisis'yi haberdar ediyordu. Aynı şekilde yönetimdeki siyaset adamları da Mme de Villeparisis'yle tanıştırılmayı M. de Norpois'dan istemeye cesaret edemezlerdi. Yine de birçoğu kritik koşullarda M. de Norpois'nın desteğine ihtiyaç duyduklarında, onu bulmaya Mme de Villeparisis'nin sayfiye evine gitmişlerdi. Adresi bilinirdi. Şatoya gidilirdi. Şatonun sahibesiyle görüşülmezdi. Ama akşam yemeğinde

markiz, "Beyefendi, sizi rahatsız ettiklerini biliyorum," derdi. "İşler düzeldi mi?"

"Çok mu aceleniz var?" diye sordu Mme de Villeparisis Bloch'a.

"Yo, hayır, kendimi pek iyi hissetmediğim için gitmek istemiştim; hattâ Vichy'ye tedaviye gitmeyi düşünüyorum, safrakesemden rahatsızım da," dedi Bloch, bu kelimeleri şeytanca bir alayla telaffuz ederek.

"Ya, yeğenim Châtellerault da oraya gidecek, ayarlayıp birlikte gitsenize. Hâlâ burada mı o? Çok hoş çocuktur, emin olun," dedi Mme de Villeparisis, belki de iyi niyetle, kendisinin tanıdığı iki insanın arkadaşlık etmemeleri için hiçbir sebep olmadığım düşünerek.

"Şey... O ister mi, bilmem ki, kendisini tanımıyorum... neredeyse; şurada, biraz ileride," dedi Bloch, şaşkınlık ve sevinç içinde.

Uşak M. de Norpois'ya iletmesi gereken haberi eksik bildirmiş olacak ki, diplomat dışarıdan geldiği ve ev sahibesini henüz görmediği izlenimini uyandırmak için sofadan rasgele (tanır gibi olduğum) bir şapkayı alıp geldi; büyük bir nezaketle Mme de Villeparisis'nin elini öptü ve uzun bir ayrılıktan sonra gösterilen ilgiyle hatırını sordu. Villeparisis Markizi'nin önceden bu komedyaya inanılma ihtimalini tamamen ortadan kaldırdığından habersizdi; zaten markiz de fazla uzatmayıp M. de Norpois'yla Blocjı'u yandaki bir salona götürdü. Bloch, M. de Norpois olduğunu henüz bilmediği bu kişiye gösterilen nezaketi ve büyükelçinin ölçülü, zarif, saygılı selamlarını görünce, bütün bu merasim karşısında bir eziklik hissedip kendisine asla böyle davranılmayacağım düşünerek öfkelenmiş ve rahat görünme kaygısıyla bana, "Kim bu geri zekâlı?" demişti. Belki de aslında M. de Norpois'nın nezaket gösterileri, Bloch'un en olumlu yönüne, çağdaş bir çevrenin daha dolaysız açıkyürekliliğine ters düştüğünden, kısmen gerçekten gülünç geliyordu kendisine. Ne olursa olsun, bu nezaketin gösterildiği kişi Bloch olduğu anda, gülünç görünmediği gibi, çok da hoşuna gitti.

"Sayın büyükelçi," dedi Mme de Villeparisis, "sizi beyefendiyle tanıştırmak istiyorum. Monsieur Bloch, saygıdeğer Norpois Markisi." M. de Norpois'ya oldukça sert davrandığı halde, ısrarla "Sayın büyükelçi" diye hitap ederdi; hem muaşeret kuralları gereği, hem

büyükelçilik görevine, markinin kendisine aşıladığı abartılı saygısından dolayı, hem de belirli bir erkeğe karşı, seçkin bir kadının salonunda, diğer müdavimlerine senli benli davranışıyla açıkça çeliştiğinden, âşığı olduğunu derhal ele veren daha resmî, daha törensel bir tavır sergilemek için.

M. de Norpois mavi gözlerini beyaz sakalına indirdi, uzun boyuyla adeta Bloch isminin temsil ettiği şöhret ve itibar karşısında eğilircesine saygılı bir selam verdi ve "Çok memnun oldum," diye mırıldandı; genç muhatabıysa, bir yandan duygulanıp bir yandan da ünlü diplomatın fazla ileri gittiğini düşünerek, telaşla karşı çıktı: "Ne demek, o şeref bana ait!" Ne var ki, M. de Norpois'nın, Mme de Villeparisis'nin hatırına, kendisine tanıştırdığı herkesle tekrarladığı bu merasim, markize bu durumda yetersiz geldi ve Bloch'a döndü:

"Merak ettiğiniz her şeyi sorun kendisine," dedi; "daha rahat ederseniz yan tarafa geçin; sizinle sohbet etmekten büyük zevk alacaktır. Dreyfus Davası hakkında konuşmak istiyordunuz yanılmıyorsam," diye ekledi, bunun M. de Norpois'nın hoşuna gidip gitmeyeceğini hiç düşünmeden; tıpkı tarihçi görsün diye aydınlatmadan önce Montmorency Düşesi'nin portresinden, bir fincan çay ikram etmeden önce çaydan izin almayışı gibi.

"Yüksek sesle konuşun," dedi Bloch'a, "biraz sağırdır, ama istediğiniz her şeyi anlatır size; Bismarck'ı, Cavour'u çok iyi tanırdı. Öyle değil mi beyefendi?" dedi bağırarak. "Bismarck'ı iyi tanırdınız."

"Tezgâhta bir şeyler var mı?" diye sordu M. de Norpois, dostça elimi sıkıp aramızda bir mutabakatı ima ederek. Bundan yararlanıp, saygısızlık etmiş olmamak için yanma alma gereği duyduğu şapkadan kendisini kurtardım kibarca; rasgele aldığı şapkanın benimki olduğunu farketmiştim. "Kılı kırk yardığınız, biraz tumturaklı bir çalışmanızı göstermiştiniz bana. Size fikrimi açıkça belirtmiştim; kâğıda aktarılmaya değer bir şey değildi. Yeni bir şey hazırlıyor musunuz bizlere? Yanlış hatırlamıyorsam Bergotte'a pek düşkündünüz." - "Aa! Bergotte'u kötülemeyin!" diye haykırdı düşes. "Ressam olarak yeteneğini inkâr etmiyorum; kimse bunun farkında değil sayın düşes. M. Cherbuliez gibi fırçayla olmasa da hakkâk kalemiyle veya aside yedirme baskıyla büyük tablolar yaratmayı biliyor. Ama bana öyle geliyor ki zamanımızda türler karıştırılıyor; romancının yapması gereken ise, kapak veya süs resimleriyle ince ince uğraşmaktan ziyade, bir olay örgüsü oluşturup kalpleri

yüceltmektir. Babanızı pazar günü bizim A.J.'nin evinde göreceğim," diye ekledi bana dönerek.

Büyükelçinin Mme de Guermantes'la konuştuğunu görünce Mme Swann'ın evine kabul edilmem konusunda benden esirgediği yardımı, belki düşesin evine gitmem konusunda yapar diye bir an umutlandım. "Hayran olduğum bir başka sanatçı da Elstir," dedim. "Guermantes Düşesi'nin evinde olağanüstü tabloları varmış, özellikle de o harikulade turp demeti; sergide görmüştüm, tekrar görmeyi çok isterdim; bir şaheser!" Gerçekten de ünlü biri olsam ve en çok sevdiğim resmi sorsalar, o turp demetini söylerdim.

"Şaheser mi!" diye haykırdı M. de Norpois hem şaşırıp hem de kınayarak. "Bir tablo olma iddiasında bile değildir, bir taslaktır o." (Haklıydı.) "Bu çırpıştırmaya şaheser diyorsanız, Hebert'in veya Dagnan-Bouveret'nin Madonna'sına ne diyeceksiniz?"

"Robert'in metresini reddettiğinizi duydum," dedi Mme de Guermantes teyzesine, Bloch büyükelçiyle yan salona geçtiğinde; "bence çok iyi ettiniz, kaçıracağınız bir şey yok; korkunç bir şey, biliyorsunuz, zerre kadar yeteneği yok; üstelik de gülünç."

"Siz nereden tanıyorsunuz sayın düşes?" dedi M. d'Argencourt.

"Aa, bilmiyor musunuz? Herkesten önce benim evimde bir gösteri yapmıştı. Doğrusu gurur duyulacak bir şey değil," dedi Mme de Guermantes gülerek, ama hazır oyuncudan sözedilirken, gülünçlüğünü gören ilk kişi olduğunu belirtmekten memnundu. "Hadi, ben artık gideyim," diye ekledi yerinden kıpırdamadan.

Kocasının içeri girdiğini görmüştü ve bu sözleriyle, kendisiyle bu yaşlanmakta olan, ama hâlâ bir delikanlı hayatı süren iriyarı adam arasındaki, genellikle sorunlu ilişkiyi değil, birlikte bir düğün ziyareti yapar gibi görünmelerinin gülünçlüğünü ima ediyordu. Dük, mükemmel bir nişancı olarak hep on ikiden vurduğu hedeflerin ortasındaki siyah yuvarlağı andıran küçük yuvarlak gözbebeklerinin nazik, muzip ve batan güneşin ışınlarından hafifçe kamaşmış bakışlarını çay masasının etrafındaki kalabalık topluluğun üzerinde gezdirerek, sanki bu kadar parlak bir grubun karşısında gözü korkmuş, elbiselere basıp konuşmaları bölmekten çekinirmiş gibi şaşkın ve temkinli bir ağırlıkla ilerliyordu. Dudaklarında hafiften çakırkeyif, sabit bir iyi yürekli Yvetot kralı[12] gülümsemesiyle, göğsünün kenarında bir köpekbalığının

yüzgeci gibi dalgalanan yarı açık elini, eski dostlarının ve kendisine tanıştırılan yabancıların, aralarında fark gözetmeden sıkmasına izin vererek, fazladan hiçbir hareket yapmasına, babacan gezintisini kesintiye uğratmasına gerek kalmadan, bütün tembelliği ve ihtişamıyla herkesin gayretli nezaketini karşılıyor, "İyi akşamlar canım, iyi akşamlar aziz dostum, memnun oldum Monsieur Bloch, iyi akşamlar Argencourt," diye mırıldanmakla yetiniyordu; benim yanıma gelip adımı duyduğunda en çok bana iltimas gösterdi, "İyi akşamlar sevgili komşum," dedi; "babanız nasıl? Ne kadar efendi bir insan! Kendisiyle çok iyi dostuz biliyorsunuz," diye ekledi gururumu okşamak için. Kendisini başını sallayıp küçük önlüğünün altından elini uzatarak selamlayan Mme de Villeparisis, dükün büyük bir sevgi gösterisinde bulunduğu tek kişi oldu.

Zenginliğin giderek azaldığı bir dünyada müthiş varlıklı olan ve bu müthiş servet kavramını şahsında sabit bir biçimde özümlemiş olan dükte, büyük soylu gururuna paralı adam gururu da eklenmişti; soyluluğun ince terbiyesi, zenginliğin verdiği kendini beğenmişliği bastırmaya ancak yetiyordu. Kadınlar arasındaki, karısını mutsuz eden süksesinin sadece isminden ve servetinden kaynaklanmadığı anlaşılıyordu; bir Yunan tanrısının hatlarının saflığını ve kararlılığını taşıyan profiliyle, hâlâ çok yakışıklı bir erkekti.

"Gerçekten sizin evinizde gösteri yaptı mı?" diye sordu M. d'Argencourt düşese.

"Tabii canım, elinde 'bi' demet zambak, ayrıca elbisesinin üstünde de zambaklarla gelip şiir okudu." (Mme de Guermantes da Mme de Villeparisis gibi bazı kelimeleri koyu bir köylü aksanıyla söylüyor, ama teyzesi gibi r'leri yuvarlamıyordu katiyen.)

M. de Norpois, Bloch'u mecburiyet altında, sohbet edebilecekleri küçük bölmeye götürmeden önce, yaşlı diplomatın yanına gidip babamın Academie üyeliği konusunu açtım yavaşça. Önce bu konuşmayı başka bir zamana bırakmak istedi. Ama ben Balbec'e gideceğimi söyleyip itiraz ettim. "Ne! Yine mi Balbec'e gidiyorsunuz? Desenize, siz tam bir seyyah olmuşsunuz!" Bunun üzerine söyleyeceklerimi dinlemeye razı oldu. Leroy-Beaulieu'nün adı geçince, M. de Norpois şüpheli bir edayla baktı bana. M. Leroy-Beaulieu'ye babam hakkında kırıcı laflar etmiş olabileceğini ve ekonomistin de sözlerini babama aktarmış olmasından

kuşkulandığını düşündüm. Hemen ardından, babama karşı derin bir sevgiyle coştu. Sonra konuşmanın hızı yavaşladı; birdenbire, sanki istemediği halde, susmak için gösterdiği ikircikli çabalar karşı konulması imkânsız inancına yenik düşmüşçesine, kelimeler ağzından fışkırdı: "Hayır, hayır," dedi heyecanla, "babanızın üyeliğe başvurmaması gerekiyor. Kendi iyiliği için, kendi çıkarı açısından, kendi değerine olan saygısı nedeniyle başvurmaması gerekiyor; çünkü babanız çok değerli bir insan, böyle bir maceraya atılırsa kendi değerini tehlikeye atmış olacak. Babanız bundan çok daha iyisine layık. Aday gösterilirse kaybedeceği çok şey olur, kazanacağı hiçbir şey de olmaz. Tanrı'ya şükür babanız bir hatip değil. Sevgili meslektaşlarımın nazarında ise önemli olan tek şey budur; konuşulan şey hep tekrarlanan beylik laflar olsa da bu böyledir. Babanızın hayatta önemli bir hedefi var; bu hedefine, yolunu değiştirip çalıları aralamakla vakit kaybetmeden, dosdoğru ilerlemeli; isterse bunlar, zaten çiçekten çok dikenden oluşan Akademos'un bahçesinin çalıları olsun. Üstelik birkaç oydan fazlasını toplaması da mümkün değil. Academie, adaylarını bünyesine kabul etmeden önce bir staj yaptırmaktan hoşlanır. Şu anda yapılacak bir şey yok. Sonrası için konuşmuyorum. Academie'nin bizzat gelip babanızı çağırması gerekir. Academie, Alpler'in ötesindeki komşularımızın *'Fara da se'*[13] sloganını başarıdan çok fetişizmle uygular. Leroy-Beaulieu bana bu konudan hiç hoşuma gitmeyen bir biçimde sözetti. Ayrıca bana ilk bakışta babanızla bir çıkar ortaklığı varmış gibi geldi, öyle mi?.. Belki de Bismarck'ın dediği gibi pamuk ve madenlerle uğraşmaya alışık olduğundan tartılmaz şeylerin rolünü azımsadığını kendisine fazlaca hissettirdim. Her şeyden önce kaçınılması gereken, babanızın müracaat etmesidir: 'Principiis obsta'.[14] Bir emrivaki yaparsa, arkadaşlarını zor durumda bırakmış olur. Bakın," dedi ansızın, samimi bir edayla mavi gözlerini bana dikerek, "şimdi söyleyeceğim şey, babanızı o kadar seven biri olarak benim ağzımdan duyacağınız için sizi çok şaşırtacak. Ben de zaten tam da bu sebeple, onu sevdiğim için (biz ikimiz ayrılmaz dostuz, Arcades ambo[15]), yönetimde kalırsa vatanına verebileceği hizmetleri, önleyebileceği tehlikeleri bildiğim için, sevgimden, saygımdan, vatanseverliğimden ötürü, ona oy vermeyeceğim! Zaten bunu babanıza da ima ettim." (Gözlerinde, Leroy-Beaulieu'nün sert, Asurlu profilini görür gibi oldum.) "Dolayısıyla ona oy vermem, bir tür döneklik olur." M. de Norpois meslektaşlarının birer fosil olduğunu birçok kez tekrarladı.

Bunun çeşitli nedenlerinden bir tanesi, M. de Nor-pois'nın da, her kulüp ya da akademi üyesi gibi, diğer üyelere kendisininkine zıt bir kişilik yüklemekten hoşlanmasıydı. "Ah, keşke benim fikrim geçerli olsaydı!" diyebilmenin yararından çok, elde etmiş olduğu mevkii daha güç ve daha gururlandırıcı gösterebilmenin zevki için. "Size söyleyeceğim şu ki," diye bağladı konuşmasını, "hepinizin çıkarları açısından, babanızın on veya on beş yıl sonra parlak bir zaferle seçilmesini tercih ediyorum." Bu sözlerin kaynağı bana, kıskançlık değilse bile, yardım etme isteğinin kesinlikle olmaması gibi geldi; daha sonra bu sözler, olayın kendisiyle birlikte bir başka anlama bürünecekti.[16]

"Kimden sözettiğimizi biliyor musunuz Basin?" dedi düşes kocasına.

"Doğal olarak tahmin ediyorum," dedi dük. "Eh, üstün sanatçılar soyundan dediğimiz oyunculardan biri değil elbette."

"Bundan daha komik bir şey tasavvur etmeniz mümkün değil," dedi Mme de Guermantes M. d'Argencourt'a.

"Hattâ gülünçlü diyebiliriz," diye araya girdi M. de Guermantes; dükün tuhaf kelime hâzinesi, sosyete mensupları tarafından zeki bir adam, edebiyatçılar tarafındansa sersemin teki olarak nitelendirilmesine yol açardı.

"Robert'in nasıl olup da ona âşık olduğunu bir türlü anlayamıyorum," dedi düşes. "Bu tür şeyleri asla tartışmamak gerektiğini biliyorum tabii," diye ekledi, filozofça, hayal kırıklığına uğramış duygusal biri gibi sevimli bir şekilde dudak bükerek. "Herhangi biri herhangi bir şeyi sevebilir, biliyorum. Hattâ," diye ekledi, –gerçi yeni edebiyatla hâlâ alay ediyordu ama yine de bu edebiyat belki gazetelerin yaygınlaştırmasıyla veya bazı sohbetler aracılığıyla biraz içine işlemişti– "aşkın güzelliği de bu; aşkı 'esrarengiz' kılan şey bu."

"Esrarengiz ha! Doğrusu bunun benim için biraz aşırı olduğunu itiraf etmek zorundayım sevgili kuzinim," dedi Argencourt Kontu.

"Olur mu! Aşk, son derece esrarengizdir," dedi düşes; yüzünde hem kibar bir sosyete kadınının tatlı tebessümü, hem de bir kulüp erkeğine Valkyrie'nin gürültüden ibaret olmadığını iddia eden bir Wagner hayranının uzlaşmaz inancı vardı. "Esasen bir insanın bir başka insanı niçin sevdiğini bilemeyiz; hiç de zannettiğimiz

sebepten ötürü olmayabilir," diye ekledi gülümseyerek; böylece ileri sürdüğü düşünceyi yorumuyla bir anda reddetti. "Zaten aslında hiçbir zaman hiçbir şeyi bilemeyiz," diye bağladı, şüpheci ve yorgun bir tavırla. "İşte bu yüzden de âşıkların seçimini asla tartışmamak daha akıllıca'dır."

Ne var ki kendi koyduğu bu ilkeyi, hemen ardından Saint-Loup'nun seçimini eleştirerek çiğnedi.

"Ben yine de gülünç bir insanın çekici bulunabilmesine şaşırıyorum."

Saint-Loup'dan sözettiğimizi duyan ve Paris'te olduğunu anlayan Bloch, Robert'i öyle korkunç bir şekilde kötülemeye koyuldu ki, herkes isyan etti. Bloch kin duymaya başlamıştı; bu duygusunu tatmin etmek için hiçbir şeyin karşısında gerilemeyeceğini hissediyorduk. Yüksek manevi değerlere sahip olduğunu ve (şık bir spor kulübü zannettiği) La Boulie'ye giden insanların idam edilmesi gerektiğini prensip olarak belirttikten sonra, onlara indireceği her darbe övgüye değer geliyordu kendisine. La Boulie üyesi bir arkadaşı aleyhine açmak istediği davadan sözedecek kadar ileri gitti. Bu davada yalan ifade vermeyi düşünüyordu, ama öyle bir ifade verecekti ki, sanık yalan olduğunu kanıtlayamayacaktı. Bloch bu şekilde arkadaşını iyice umutsuzluğa düşürmek, çıldırtmak niyetindeydi (bu projeyi hiçbir zaman uygulamadı). Bunda ne kötülük olabilirdi ki; bu şekilde cezalandırmak istediği kişi şıklıktan başka bir şey düşünmeyen bir La Boulie adamı değil miydi; bu tür adamlara karşı da her türlü silahı kullanmak, özellikle kendisi, Bloch gibi bir aziz için, mubah değil miydi?

"Peki, Swann'a ne diyeceksiniz?" diye itiraz etti M. d'Argencourt; kuzininin söylediği sözlerin anlamını nihayet kavramış, doğruluğundan etkilenmiş ve örnek olarak, kendisinin hoşuna gitmeyen kişilere âşık olmuş insanlar aramıştı hafızasında.

"Yo! Swann'ın durumu kesinlikle farklı," diye karşı çıktı düşes. "Evet, seçimi her şeye rağmen çok şaşırtıcıydı; çünkü kadın zavallı bir aptaldı, ama gülünç değildi; zamanında çok da güzeldi."

"Çok, çok," diye homurdandı Mme de Villeparisis.

"Güzel değil miydi sizce? Çok çekici tarafları vardı, gayet güzel gözleri, güzel saçları vardı, fevkalade giyinirdi, hâlâ da güzel giyinir. İğrenç bir kadın olduğunu kabul ediyorum tabii, ama

büyüleyici bir güzelliği vardı. Charles'ın onunla evlenmesi yine de beni çok üzdü; çünkü çok gereksiz bir hareketti."

Düşes dikkate değer bir şey söylediğini düşünmüyordu, ama M. d'Argencourt gülmeye başlayınca cümlesini tekrarladı; belki esprili bulduğundan, belki de sadece kontun gülüşü kendisine sevimli geldiği için; esprinin çekiciliğine yumuşaklığın cazibesini de katmak için, M. d'Argencourt'a tatlı tatlı bakıyordu. Sözüne devam etti:

"Öyle değil mi? Zahmetine değecek bir hareket değildi, ama nihayet cazibesi olan bir kadındı; bir erkeğin onu sevmesini çok iyi anlıyorum, ama Robert'in küçük sevgilisi emin olun ki son derece gülünç. Biliyorum, söylediklerime Augier'nin meşhur nakaratıyla karşı çıkılabilir; 'Sarhoş olduktan sonra, şişenin ne önemi var!' Doğrusunu isterseniz Robert sarhoş olmuş olabilir, ama şişenin seçiminde hiç de zevkli davranmadığı bir gerçek! Bir kere, salonun ortasına bir merdiven koydurmak gibi münasebetsizce bir istekte bulundu, düşünebiliyor musunuz? Felaket bir şey, değil mi? Basamakların üzerinde yüzükoyun yatacağını söyledi. Zaten okuduklarını da bir duysaydınız! Bir tek sahnesini biliyorum, ama böyle bir şeyi tasavvur etmek imkânsız; adı Yedi Prenses'ti."

"Yedi Prenses mi! Vay, vay, vay, bu ne snobizm!" diye haykırdı M. d'Argencourt. "Ben oyunun tamamını biliyorum. Yazarı oyunu krala göndermiş; o da hiçbir şey anlamadığı için, benden açıklamamı rica etmişti."

"Müneccim Peladan'ın eseri mi acaba?" diye sordu Fronde tarihçisi, inceliğini ve güncelliğini göstermek için, ama o kadar alçak sesle konuştu ki, sorusu duyulmadı bile.

"Ya! Yedi Prenses'i biliyorsunuz demek?" dedi düşes M. d'Argencourt'a. "Tebrik ederim doğrusu! Ben sadece bir tanesiyle tanıştım, diğer altı tanesiyle tanışma arzusu da kalmadı içimde. Hepsi benim gördüğüme benziyorsa!"

"Ne kuş beyinli kadın!" diye düşündüm; bana karşı soğuk tavrı sinirimi bozmuştu. Maeterlinck'i zerre kadar anlamadığını görmekten buruk bir haz alıyordum. "Demek her sabah böyle bir kadın uğruna kilometrelerce yürüyormuşum, ben gerçekten de çok safım! Artık sırt çeviren ben olacağım, o değil." Kendi kendime söylediğim sözler bunlardı; düşündüklerimin tam tersi; kendi kendimizle kalamayacak kadar huzursuz olduğumuz ve bir

muhatabımız olmadığı için, bir yabancıyla konuşur gibi samimiyetsizce kendimizle sohbet etme ihtiyacı duyduğumuz anlarda kendimize söylediğimiz, konuşmuş olmak için söylenmiş sözlerdi.

"Anlatmam mümkün değil," diye devam etti düşes, "gülmekten katılırdınız. Biz de gülmekten geri kalmadık zaten, hattâ biraz fazla güldük; kızcağızın hiç hoşuna gitmedi; aslında Robert de bu yüzden bana çok kızdı. Esasen pişman da değilim; eğer başarılı olsaydı, küçük hanım belki tekrar gelirdi; bu da Marie-Aynard'ın ne kadar hoşuna giderdi bilmem."

Robert'in annesi, Aynard de Saint-Loup'nun dul eşi Mme de Marsantes'ı, kuzini Guermantes-Bavyera Prensesi'nden ayırmak için, aile içinde kendisine Marie-Aynard denirdi; prensesin de adı Marie'ydi ve karışıklığı önlemek için yeğenleri, kuzenleri, enişteleri, onun da adına ya kocasının adını, ya da kendi göbek adını ekleyip Marie-Gilbert veya Marie-Hedwige diye sözederlerdi prensesten.

"Ayrıca bir gün önce bir prova oldu ki, öyle böyle değildi!" diye alayla devam etti Mme de Guermantes. "Bir cümleyi, hattâ tam bir cümle de değil, çeyreğini söyleyip sonra duruyordu; abartmıyorum, beş dakika boyunca susuyordu, düşünebiliyor musunuz?"

"Vah vah vah!" diye haykırdı M. d'Argencourt.

"Ben son derece kibar bir şekilde bunun insanları biraz şaşırtabileceğini ima etmek cüretini gösterdim. Kelimesi kelimesine şöyle cevap verdi: 'Bir şeyi daima insan kendisi düşünüp söylüyormuş gibi söylemek gerekir.' Düşünecek olursanız, müthiş bir cevap!"

"Ben fena şiir okumadığını sanıyordum," dedi iki gençten biri.

"Ne okuduğu konusunda en ufak bir fikri yok," dedi Mme de Guermantes. "Zaten dinlememe gerek kalmadı. Elinde zambaklarla görmem yetti! Zambakları görünce yeteneksiz olduğunu hemen anladım!"

Herkes güldü.

"Teyzeciğim, geçen günkü İsveç kraliçesi şakama kızmadınız, değil mi? Sizden aman dilemeye geldim."

"Hayır, kızmadım, hattâ açsan bir şeyler yemene de izin veriyorum."

"Hadi Monsieur Valleneres, genç kızlığı siz üstlenin," dedi Mme de Villeparisis arşivciye, aralarındaki bir espriyi tekrarlayarak.

M. de Guermantes şapkasını halının üzerine bırakıp gömülmüş olduğu koltukta doğruldu; uzatılan küçük pasta tabaklarını zevkle inceledi.

"Seve seve; bu soylu topluluğa biraz alışmaya başladığıma göre bir babatatlısı yiyebilirim, çok leziz görünüyorlar."

"Beyefendi genç kız rolünde fevkalade başarılı," dedi M. d'Argencourt, taklitçi bir anlayışla Mme de Villeparisis'nin esprisini tekrarlayarak.

Arşivci pasta tabağını Fronde tarihçisine uzattı.

"Görevinizi mükemmelen yerine getiriyorsunuz," dedi tarihçi çekinerek, herkesin yakınlığını kazanmaya çalışarak.

Bu yüzden de daha önce kendisi gibi davranmış olanlara gizlice bir mutabakat bakışı fırlattı.

"Teyzeciğim," dedi M. de Guermantes Mme de Villeparisis'ye, "ben geldiğim sırada oldukça yakışıklı bir bey çıkıyordu dışarıya, kimdi o? Herhalde tanışıyoruz ki hararetli bir selam verdi, ama ben çıkaramadım; biliyorsunuz isimleri hep karıştırırım, çok tatsız bir şey," dedi kendinden memnun bir edayla.

"M. Legrandin."

"Ya! Oriane'ın bir kuzininin annesinin genç kızlık soyadı yanılmıyorsam Grandin'di. Hatırladım, Grandin de l'Eprevier'lerdendiler."

"Hayır," dedi Mme de Villeparisis, "hiç ilgisi yok. Bunlar sadece Grandin. Grandin'den sonra soyluluk eki yok. Tek dertleri de bu zaten. Bunun kız kardeşinin adı Mme de Cambremer."

"Canım, teyzemin kimden sözettiğini gayet iyi biliyorsunuz Basin," diye haykırdı düşes kızarak. "Geçen gün nereden aklınıza estiyse bana ziyarete gönderdiğiniz o devasa otobur kadının ağabeyi bu. Tam bir saat oturdu kadın; delirmek üzereydim. Oysa başta, tanımadığım, üstelik de ineğe benzeyen bir kişinin evime girdiğini gördüğümde onu deli zannetmiştim."

"Ama Oriane, gününüzü sormuştu bana, kabalık edemezdim ne de olsa; üstelik abartıyorsunuz, ineğe benzemiyor," dedi dük sızlanır

gibi, ama etrafındakilere gizlice gülümsemeyi de ihmal etmedi.

Karısının belagatini itirazla teşvik etmek gerektiğini bilirdi; mesela bir kadının bir ineğe benzetilmesine sağduyu itiraz etmeliydi (Mme de Guermantes'in en güzel deyişleri bu şekilde, ilk bulduğu imgenin daha da ileri götürülmesiyle ortaya çıkmıştı). Dük de hiç belli etmeden ona yardımcı olmak için saflıkla kendine düşeni yapıyordu; tıpkı bir tren vagonunda bul karayı al parayı oynatan bir üçkâğıtçının gizli ortağı gibi.

"Evet, kabul ediyorum, ineğe benzemiyor, birçok ineğe benziyor," diye atıldı Mme de Guermantes. "Yemin ederim şapkayla salonuma giren ve bana nasıl olduğumu soran bu inek sürüsünü görünce allak bullak oldum. Bir yandan içimden, 'İnek sürüsü, yanılıyorsun, benimle bir ilişkin olamaz; çünkü sen bir inek sürüsüsün' demek geçiyordu; öte yandan da hafızamı kurcalayınca, sizin bu Cambremer'in Prenses Dorotea olduğunu zannettim; bir keresinde evime geleceğini söylemişti, o da epeyce sığırsıdır, yani neredeyse bir inek sürüsüne Prenses Hazretleri diye hitap edip üçüncü tekil şahıs kullanacaktan. Ayrıca kamı da İsveç kraliçesine benziyor. Esasen bu zorla saldırı uzaktan atışlarla, saldırı sanatı kuralları uyarınca hazırlanmıştı. Bilemiyorum ne kadar zamandır, kartvizitleri bombardıman gibi yağıyordu; bütün mobilyaların üstünde tanıtım kılavuzu gibi kartvizit buluyordum. Bu reklamın amacından haberim yoktu. Evde 'Cambremer Markisi ve Markizi'nden başka şey görmek mümkün değildi; altında da hatırlamadığım, zaten asla kullanmamaya da kararlı olduğum bir adres."

"Ama bir kraliçeye benzemek gurur verici bir şey," dedi Fronde tarihçisi.

"Aman beyefendi, zamanımızda kral veya kraliçe olmak pek matah bir şey değil!" dedi M. de Guermantes; hem özgürlükçü ve çağdaş bir anlayışa sahip olma iddiası bulunduğundan, hem de çok önem verdiği kraliyet ilişkilerinin üzerinde duruyormuş gibi görünmek istemediği için.

Ayağa kalkmış olan Bloch ve M. de Norpois yanımıza gelmişlerdi.

"Kendisine Dreyfus Davası'ndan sözettiniz mi beyefendi?" dedi Mme de Villeparisis.

M. de Norpois gözlerini havaya kaldırdı, ama Dulcinea'sının

kendisini itaat etmeye zorladığı kaprislerin aşırılığını göstermek ister gibi de gülümsüyordu. Bununla birlikte Bloch'a büyük bir nezaketle, Fransa'nın korkunç, belki de ölümcül bir dönem geçirmekte olduğunu anlattı. Bu, M. de Norpois'nın herhalde ateşli bir Dreyfus aleyhtarı olduğu anlamına geldiğinden (oysa Bloch, Dreyfus'ün masum olduğuna inandığını söylemişti kendisine), büyükelçinin nezaketi, muhatabına hak verirmiş, aynı fikirde olduklarından şüphe etmezmiş, hükümeti devirmek için onunla suç ortaklığı yapıyormuş gibi tavırları Bloch'un gururunu okşuyor, merakını kamçılıyordu. M. de Norpois'nın belirtmediği, ama zımnen ikisinin üzerinde anlaştığını kabul eder gibi göründüğü önemli noktalar nelerdi; davayla ilgili, ikisini birleştirebilecek düşüncesi neydi? Bloch, kendisiyle M. de Norpois arasında mevcutmuş gibi görünen esrarengiz anlaşma, sadece siyaseti kapsamadığı için iyice şaşkındı; Mme de Villeparisis Bloch'un edebî çalışmalarından M. de Norpois'ya uzun boylu sözetmişti.

"Siz zamanımızın adamı değilsiniz," dedi eski büyükelçi; "sizi tebrik ederim; çıkar gütmeyen çalışmaların artık var olmadığı, halka sadece müstehcenlik veya saçmalıkların satıldığı bu çağa ait değilsiniz. Hükümetimiz hükümet olsaydı, sizinki türünden çabalar teşvik edilirdi."

Bloch bu dünya çapındaki çöküntüden tek başına kurtulduğu için gurur duyuyordu. Yine de daha ayrıntılı bir açıklamayla, M. de Norpois'nın hangi saçmalıklardan sözettiğini öğrenmek isterdi. Bloch birçok kişiyle aynı doğrultuda çalışmalar yaptığı kanısındaydı; bu kadar istisnai olduğunu düşünmemişti. Tekrar Dreyfus Davası'na döndü, ama M. de Norpois'nın düşüncesini açığa çıkarmayı başaramadı. O sıralar adları gazetelerde sık sık geçen subaylar hakkında konuşturmaya çalıştı diplomatı; subaylar aynı davaya karışmış siyaset adamlarından daha çok merak uyandırıyordu; çünkü onlar gibi tanınmış değillerdi ve özel kıyafetleriyle, farklı bir hayatın, adeta dindarca korunan bir suskunluğun içinden yeni ortaya çıkmışlar, konuşmuşlardı; bir kuğunun çektiği tekneden inen Lohengrin gibi. Bloch, tanıdığı milliyetçi bir avukat sayesinde Zola davasının birçok oturumunu izlemişti. Mahkemeye liselerarası yarışmaya veya bakalorya kompozisyon sınavına gider gibi yanında bir sandviç stoku ve bir termos dolusu kahveyle, sabahtan gidiyor, akşama kadar kalıyordu; alışkanlıklarındaki bu değişikliğe bir de kahve ve davanın heyecanı

eklenince, sinirleri iyice uyarılıyor, mahkemeden çıkarken, olan bitenle öyle kendinden geçmiş oluyordu ki, akşam eve vardığında tekrar o güzel rüyaya dalmak istiyor, derhal her iki tarafın da gittiği bir restorana koşup arkadaşlarını buluyor, gün içinde olanlarla ilgili bitmez tükenmez konuşmalara katılıyor, kendisine iktidar hayalleri yaşatan buyurgan bir tonda ısmarladığı akşam yemeğiyle, erkenden başlayan, öğle yemeği yenmeyen günün açlığını ve yorgunluğunu gideriyordu. Sürekli olarak deneyim ve imgelemin iki ayrı düzlemi arasında gidip gelen insanoğlu, tanıdığı kişilerin düşünsel hayatının derinine inmek, hayatını hayal etmek durumunda kaldığı kişileri de tanımak ister. M. de Norpois, Bloch'un sorularına şöyle cevap verdi:

"Devam etmekte olan davaya karışmış iki subay var; kendilerinden bana bir zamanlar, yargısına çok güvendiğim ve ikisine de çok değer veren M. de Miribel sözetmişti: biri Yarbay Henry, diğeri de Yarbay Picquart."

"Ama," diye atıldı Bloch, "Zeus kızı tanrıça Athena, her birinin zihnine, ötekinin kafasında olanın tersini yerleştirmiş. İki aslan gibi birbirleriyle mücadele ediyorlar. Yarbay Picquart orduda yüksek bir mevki sahibiydi, ama Moira'sı onu karşı tarafa yöneltti. Milliyetçilerin kılıcı onun nazik bedenini doğrayacak; o beden, etobur hayvanlara, ölülerin toprağıyla beslenen kuşlara yem olacak."

M. de Norpois cevap vermedi.

M. de Guermantes, M. de Norpois'yla Bloch'u göstererek, "O köşeye çekilmiş ne konuşup duruyorlar?" diye sordu Mme de Villeparisis'ye.

"Dreyfus Davası'nı."

"Aman Tanrım! Söz açılmışken, kim ateşli bir Dreyfus taraftarı olmuş, biliyor musunuz? Hayatta bulamazsınız. Yeğenim Robert! Hattâ Jockey Kulübü'nde marifetleri öğrenildiğinde olay çıktı, resmen yuhalandı. Bir hafta sonra adaylığı oylanacak ya..."

"Eh, tabii," diye araya girdi düşes, "eğer hepsi Gilbert gibiyse; o öteden beri bütün Yahudiler'i Kudüs'e geri yollamak gerektiğini iddia etmiştir."

"Ya! Demek Guermantes Prensi tıpatıp benim görüşlerimi paylaşıyor," dedi M. d'Argencourt.

Dük karısıyla övünür, ama onu sevmezdi. Son derece kendini beğenmiş bir adam olarak, sözünün kesilmesinden nefret ederdi; ayrıca karısına hoyratça davranmak gibi bir alışkanlığı da vardı. Hem kendisiyle konuşulan kötü koca, hem de sözü dinlenmeyen iyi hatip öfkesiyle eli ayağı titreyerek kasıldı kaldı ve düşese herkesi zor durumda bırakan bir bakış fırlattı.

"Ne diye şimdi Gilbert'den ve Kudüs'ten sözediyorsunuz?" dedi sonunda. "Mesele o değil. Ama," diye ekledi, biraz daha yumuşak bir tonda, "kabul edersiniz ki, bizlerden birinin, hele hele babası on yıl başkanlık yapmış olan Robert'in, Jockey Kulübü tarafından reddedilmesi olacak şey değil. Ne yaparsınız hayatım, adamların yüzü gözü karıştı, gözleri faltaşı gibi açıldı. Doğrusu kabahat bulamıyorum kendilerine; bilirsiniz şahsen hiçbir ırka karşı önyargım yoktur, çağımıza yakışmadığını düşünüyorum çünkü; ben zamana ayak uydurma iddiasında bir insanım, ama yine de insaf yani! İnsanın ismi Saint-Loup Markisi ise, Dreyfus taraftarı olamaz; daha ne diyeyim size!"

M. de Guermantes, "İnsanın ismi Saint-Loup Markisi ise" sözlerini abartılı bir vurguyla söylemişti. Oysa "Guermantes Dükü" olmanın çok daha önemli bir şey olduğunu gayet iyi biliyordu. Ne var ki, izzetinefsi, Guermantes Dükü unvanının üstünlüğünü abartma eğiliminde olsa da, belki zevk sahibi olmanın kurallarından çok hayalgücünün yasaları, bu üstünlüğü azaltıyordu gözünde. Her insan uzaktan gördüğü, başkalarında gördüğü şeyi daha güzel görür. Hayalgücünde perspektifi düzenleyen genel yasalar, diğer insanlar gibi dükler için de geçerlidir. Yalnız hayalgücünün değil, dilin kuralları da öyledir. Bu durumda, dilin iki kuralı geçerli olabilirdi. Bunlardan bir tanesi, insanın doğuştan ait olduğu kastın üyeleri gibi değil, zihinsel olarak ait olduğu sınıfın insanları gibi konuşmasını sağlar. Bu kural uyarınca M. de Guermantes, ifadesinde, soyluluktan sözedeceği zaman bile, "İnsanın ismi Guermantes Dükü ise" diyen küçük burjuvalar sınıfına bağlı olabilirdi; oysa kültürlü bir adam, bir Swann, bir Legrandin, asla böyle bir ifade kullanmazdı. Bir dük, konusu yüksek sosyetenin yaşantısı da olsa, tezgâhtarlara yaraşır romanlar yazabilir; soyluluk unvanlarının bu alanda hiç faydası yoktur; öte yandan bir halk adamının yazdıkları, aristokrat sıfatına layık görülebilir. Bu örnekte M. de Guermantes'ın, "İnsanın ismi... ise" ifadesini hangi burjuvadan duymuş olduğu konusunda herhalde en ufak bir fikri yoktu. Ne var

ki dilin bir kuralı daha vardır: Tıpkı zaman zaman kimi hastalıkların ortaya çıkıp, sonra kayboluşu, bir daha da izine rastlanmayışı gibi, nasıl olduğu pek bilinmez ama, belki kendiliğinden, belki de tohumu bir seyahat battaniyesinin havıyla taşınıp demiryolu bayırına düşerek Amerika'dan Fransa'ya gelen zararlı ot misali, bir tesadüfle, birtakım ifade kalıpları ortaya çıkar ve aynı dönem içinde, bu konuda oturup bir anlaşmaya varmamış insanlar tarafından kullanılır. Nasıl ki bir yıl, Bloch'tan, kendinden sözederken, "En sevimli, en parlak, en aklı başında, en müşkülpesent insanlar, zeki ve hoş buldukları, vazgeçemeyecekleri bir tek kişi olduğunu farkettiler, o da Bloch'tu" ifadesini duyduğum gibi, onu tanımayan birçok gencin ağzından da sadece isim değişmek kaydıyla aynı ifadeyi duyduysam, aynı şekilde "İnsanın ismi... ise"yi de sık sık işittim.

"Ne yaparsınız," diye devam etti dük, "kulüpte hâkim olan kafa yapısını düşünürseniz, anlaşılmayacak bir yanı yok."

"Annesinin fikirleri, sabahtan akşama kadar Fransız Vatanseverler Cephesi'yle kafamızı şişirdiği düşünülecek olursa, çok komik aslında," diye cevap verdi düşes.

"Evet ama bir tek annesi yok ki ortada, bizi uyutmayın canım. Robert'in üzerinde çok daha etkili olan bir ukala haspa var, feci bir kadın, üstelik de Dreyfus beyefendinin ırkdaşı. Düşüncelerini aynen Robert'e aktarmış bulunuyor."

"Sayın dük, belki bilmiyordunuz ama bu tür düşünceleri tanımlayan yeni bir kelime var," dedi, davaya tekrar bakılmasının aleyhindeki komitenin sekreteri olan arşivci. "'Zihniyet' deniyor. Anlamı tamamen aynı ama hiç değilse kimse ne demek istediğinizi anlamıyor. Müthiş bir buluş, son moda bu."

Arşivci, bu arada Bloch'un adını duymuş, onun M. de Norpois'ya sorular soruşunu endişeyle izliyordu; bu ise markizde farklı ama en az o kadar ciddi bir endişe uyandırmaktaydı. Arşivcinin karşısında korkusundan Dreyfus aleyhtarı kesilen markiz, evine "Sendika"ya bağlı sayılabilecek bir Yahudi'yi kabul ettiğini arşivci öğrendiği takdirde kendisine yönelteceği sitemleri düşünüp telaşlanıyordu.

"Ya! Zihniyet, bunu not edeyim, kullanırım" dedi dük. (Mecazi anlamda söylemiyordu, dükün "alıntı"larla dolu küçük bir not defteri vardı, önemli yemek davetlerinden önce defterini gözden

geçirirdi.) "Zihniyet hoşuma gitti. Böyle yeni kelimeler atıyorlar ortaya, bazıları tutmuyor. Geçenlerde okuduğum bir yazıda bir yazardan 'özgün' diye bahsediliyordu. Anlayabilene aşkolsun. Sonra bir daha hiç rastlamadım."

"Ama zihniyet özgünden daha çok kullanılıyor," dedi Fronde tarihçisi konuşmaya karışmış olmak için. "Eğitim bakanlığında komisyon üyesiyim, orada birçok kez kullanıldığını duydum; üyesi olduğum Volney Kulübü'nde, hattâ M.Emile Ollivier'nin yemek davetinde de."

"Ben eğitim bakanlığı mensubu olma şerefine sahip değilim," diye cevap verdi dük sahte bir tevazuyla, ama gururundan, ağzının geniş bir tebessümle yayılmasını engelleyemedi; gözleri neşeyle parlayarak etrafındakilere göz gezdirdi; zavallı tarihçi bu alaylı bakışları görünce kızardı; "ben eğitim bakanlığı mensubu olma şerefine sahip değilim," diye tekrarladı, kendi sesini dinlemekten haz duyarak, "Volney Kulübü üyesi de değilim (sadece Union ve Jockey kulüplerine üyeyim)... siz Jockey Kulübü'ne üye değil misiniz beyefendi?" diye sordu tarihçiye; tarihçi bu soruda bir küstahlık kokusu aldığı halde anlayamayıp tir tir titremeye başladı; "Hattâ ben M.Emile Ollivier'nin yemek davetlileri arasında bile olmadığımdan, itiraf etmem gerekir ki zihniyet kelimesini bilmiyordum. Eminim siz ide benimle aynı durumdasınız Argencourt... Dreyfus'ün ihanetinin niçin kanıtlanamadığını biliyorsunuz değil mi? Milli savunma bakanının karısının âşığıymış; böyle bir rivayet dolaşıyor."

"Ya! Ben başbakanın karısı diye biliyordum," dedi M. d'Argencourt.

"Bu dava konusunda hepinizi birbirinizden daha can sıkıcı buluyorum," dedi Guermantes Düşesi; sosyetede kimsenin kendisini yönetmesine izin vermeyeceğini göstermeyi asla ihmal etmezdi. "Bu davanın Yahudiler açısından benim için hiçbir sonucu olması mümkün değil; sebebi de çok basit: Zaten hiçbir Yahudi'yle ilişkim yoktur ve daima bu mutlu cehalet içinde yaşamaya niyetliyim. Fakat öte yandan, asla tanışmayacağımız, Durand veya Dubois diye birtakım hanımların, muhafazakâr oldukları, Yahudi tüccarlardan alışveriş etmedikleri veya şemsiyelerinin üzerine 'Yahudiler'e Ölüm' yazısını yazdırdıkları bahanesiyle Marie-Aynard veya Victumienne tarafından bize dayatılmasına da tahammülüm yok doğrusu. Geçen

gün Marie-Aynard'a gittim. Salonu eskiden çok hoştu. Şimdi, hayatımız boyunca kaçtığımız ne kadar insan varsa, sırf Dreyfus aleyhtarı oldukları için, oradalar; kim olduğu belli olmayanlar da cabası."

"Yo, hayır, milli savunma bakanının karısı. En azından herkesin diline pelesenk olan laf bu," diye önceki konuya devam etti dük; konuşmalarında devrim öncesinden kaldığını düşündüğü bu tür deyimlere yer verirdi. "Her neyse, benim, şahsen, kuzenim Gilbert'le zıt düşüncelere sahip olduğum biliniyor. Ben onun gibi feodal değilimdir; eğer arkadaşımsa, yanımda bir zenciyle dolaşırım, onun bunun ne düşündüğü de umurumda olmaz; buna rağmen kabul edersiniz ki insanın ismi Saint-Loup ise, Voltaire'den, hattâ yeğenimden daha aklı başında olan herkesin fikirlerinin tersini savunamaz. Hele hele kulübe üyelik müracaatından bir hafta önce, hassasiyet cambazlığı diyebileceğim bu tür şeylere hiç kalkışmaz! Olur şey değil! Yok yok, kafasına bu olmayacak saçmalıkları sokan, o küçük fahişesi mutlaka. Böylelikle 'entelektüeller arasında yer alacağına ikna etmiştir çocuğu. Entellektüeller bu beyler için bayağılık simgesidir. Zaten oldukça hoş, ama şeytanca bir kelime oyununa da sebebiyet verdi."

Sonra dük alçak sesle, düşes ve M. d'Argencourt'a Mater Semita'yı aktardı; espri gerçekten de Jockey Kulübü'nde kulaktan kulağa dolaşıyordu; çünkü bütün gezgin tohumlar arasında en sağlam kanatlara sahip olanı, kaynağından en uzak mesafelere yayılabileni, bir espridir.

"Bu konuda beyefendiden açıklama isteyebiliriz, uzman olduğu anlaşılıyor," dedi tarihçiyi göstererek. "Ama en iyisi bu konuyu hiç konuşmamak; zaten iddia tamamen asılsız. Ben kuzinim Mirepoix kadar iddialı değilim; o, sülalesini İsa'dan öncesine, Levi kabilesine kadar dayandırıyor; bense ailemizde asla bir tek damla Yahudi kanı olmadığını iddia ediyorum. Yine de kendimizi kandırmayalım, sevgili yeğenimin o parlak fikirleri epeyce dedikoduya yol açacak, bundan hiç şüphem yok. Üstelik Fezensac hasta olduğu için, her şey Duras'nın yönetiminde olacak; o da biliyorsunuz zorunluluk çıkarmaya bayılır," dedi dük; kimi kelimelerin tam anlamını asla öğrenemediğinden, zorunluluğu zorluk yerine kullanıyordu.

"Her şey bir yana," diye araya girdi düşes, "bu Dreyfus masum olsa bile, öyle davranmadığı kesin. Adasından yazdığı mektuplar ne

kadar ahmakça, ne kadar tumturaklı! M. Esterhazy ondan daha mı iyidir bilmiyorum ama, hiç değilse zarif, renkli cümleler kuruyor. M. Dreyfus'ün taraftarlarının pek hoşuna gitmiyordur herhalde bu durum. Sanık değiştirememeleri talihsizlik tabii!"

Herkes kahkahalarla gülmeye başladı. "Oriane'in esprisini duydunuz mu?" diye sordu dük açgözlülükle Mme de Villeparisis'ye. "Evet, çok komik." Dük bununla yetinmedi: "Doğrusu ben komik bulmuyorum; daha doğrusu komik olup olmaması benim için farketmiyor. Espri benim umurumda değil." M. d'Argencourt itiraz ediyordu. "Söylediklerinin tek kelimesi bile doğru değil," dedi düşes alçak sesle. "Herhalde mecliste hiçbir anlamı olmayan çok parlak söylevler dinlediğim içindir. Orada özellikle mantığı takdir etmeyi öğrendim. Herhalde bir daha seçilmemiş olmamın da sebebi bu. Bir şeyin komik olup olmaması beni etkilemiyor." - "Basin, Joseph Prudhomme'luk[17] yapmaya kalkmayın hayatım; siz de gayet iyi biliyorsunuz ki sizin kadar espri meraklısı bir kişi daha yoktur." - "Bırakın da sözümü bitireyim. Belli bir tür şaklabanlığa karşı duyarsız olduğum içindir ki, karımın esprilerine genellikle çok değer veririm. Çünkü çoğunlukla çok yerinde bir gözlemden kaynaklanır nükteleri. Karım bir erkek gibi mantık yürütür, düşüncelerini bir yazar gibi ifade eder."

Bloch, M. de Norpois'yı Albay Picquart konusunda sıkıştırmaya çalışıyordu.

"Hükümet meselede bir bit yeniği olduğunu düşündüğü anda, albayın ifadesinin alınmasının bir zorunluluk haline geldiği şüphe götürmez," diye cevap verdi M. de Norpois. "Bu görüşü savunmam, birçok meslektaşımın çığlık çığlığa ayağa kalkmasına yol açtı, biliyorum; ama bence albayın konuşmasına izin vermek, hükümetin göreviydi. Böyle bir açmazdan kaçamakla kurtulmaya kalkışırsanız batağa saplanırsınız. Bu ifade, ilk oturumda albayın kendisi hakkında çok olumlu bir izlenim yarattı. Avcı birliklerinin o gösterişli üniformasıyla, bütün yakışıklılığıyla gelip de son derece sade bir üslupla, açıksözlülükle gördüklerini, kendi düşündüklerini anlattığında, 'Bir asker olarak şerefim üzerine yemin ederim, benim kanım budur,' dediğinde," (bunları söylerken M. de Norpois'nın sesi yurtseverlikle hafifçe titremişti), "güçlü bir izlenim yarattığı kesin."

"Tamam işte, Dreyfus'ten yana; en ufak bir şüphem kalmadı" diye düşündü Bloch.

"Ne var ki, başlangıçta kazandığı bütün olumlu yaklaşımları, arşiv sorumlusu Gribelin'le yüzleştiğinde kaybetti; sözünün eri, emektar memur," (M. de Norpois sözlerini en içten duygu ve inançların enerjisiyle vurgulayarak devam etti): "amirinin gözlerinin içine bakarak, hiç korkmadan kafa tuttuğunda, itiraz kabul etmeyen bir tavırla, 'Albayım, benim asla yalan söylemediğimi, her zamanki gibi şu anda da doğruyu söylediğimi biliyorsunuz,' dediğinde durum değişti; M. Picquart daha sonraki oturumlarda elinden geleni ardına koymadı ama ne yaptıysa işe yaramadı."

"Yo, hayır, kesinlikle Dreyfus aleyhtarı, anlaşıldı," dedi Bloch kendi kendine. "Peki ama, Picquart'ın yalan söyleyen bir hain olduğunu düşünüyorsa, nasıl olur da açıklamalarını önemsermiş, etkileyici, içten bulurmuş gibi sözeder? Yok, aksine, elini vicdanına koyup konuşan namuslu bir adam olarak görüyorsa, Gribelin'le yüzleşmesinde yalan söylediğini nasıl varsayabilir?"

M. de Norpois'nın Bloch'la aynı görüşü paylaşıyorlarmış gibi konuşmasının sebebi, belki de aşırı bir Dreyfus aleyhtarı oluşuydu; öyle ki, hükümetin Dreyfus aleyhtarlığını yeterli bulmuyor ve bu yüzden de Dreyfus taraftarları kadar düşman kesiliyordu hükümete. Belki de M. de Norpois'nın siyasette bağlandığı amaç, başka bir düzlemde yer alan, daha derin bir şeydi ve onun bakış açısından, Dreyfus taraftarlığı, ciddi dış meselelere kafa yoran bir yurtseveri meşgul etmemesi gereken, önemsiz bir ayrıntı gibi görünüyordu. Belki de, M. de Norpois'nın siyasal sağduyu ilkeleri sadece biçime, usule, uygunluğa ilişkin meseleler için geçerli olduğundan, temel sorunları çözmede yetersiz kalıyorlardı, tıpkı felsefede saf mantığın varoluşa ilişkin meseleleri çözümleyememesi gibi; öte yandan, bu sağduyusu nedeniyle bu tür konulan irdelemeyi tehlikeli buluyor ve ihtiyatlılığından, yalnızca ikincil sorunlardan sözetmeyi tercih ediyor da olabilirdi. Bloch'un yanılgısı, M. de Norpois'nın, bu kadar ihtiyatlı bir kişiliğe ve tamamen biçimsel bir düşünce biçimine sahip olmasa bile, istese, Henry'nin, Picquart'ın, Paty de Clam'ın davada oynadıkları rol konusundaki gerçeği söyleyebileceğini düşünmesiydi. M. de Norpois'nın bütün ayrıntılarda gerçeği bildiğinden Bloch'un şüphe etmesi imkânsızdı. Bakanları tanıdığına göre, gerçeği de bilmemesi mümkün müydü? Bloch siyasal gerçeğin bilinçli bir zihin tarafından yaklaşık olarak tasarlanabileceğini düşünüyordu kuşkusuz; ama tıpkı halkın büyük çoğunluğu gibi o da, bu gerçeğin esasen tartışılmaz ve somut biçimde

cumhurbaşkanının ve başbakanın gizli dosyasında bulunduğuna ve onların da bu konuda bakanlara bilgi verdiğine inanıyordu. Oysa siyasal gerçek birtakım belgeler içerse bile, genellikle bu belgeler bir röntgen filmi kadar değer taşır; sıradan insan, hastalığın bu filmde açıkça yazılı olduğunu zanneder, oysa aslında röntgen filmi değerlendirmede kullanılacak birçok unsurdan sadece bir tanesidir; hekim bu unsurların hepsi üzerinde mantık yürütecek ve teşhisini koyacaktır. Bu yüzden de, bilgi sahibi insanlarla yakınlaşıp siyasal gerçeğe ulaştığımızı zannettiğimizde, siyasal gerçek elimizden kaçar. Dreyfus davasına bağlı kalacak olursak, daha sonraki bir tarihte, Henry'nin itirafı ve ardından intiharı gibi çarpıcı bir olayda bile, aynı somut olay, Dreyfus taraftarı bakanlar tarafından bir türlü yorumlandı, sahtekârlığı kendileri açığa çıkarıp sorgulamayı yürütmüş olan Cavaignac ve Cuignet tarafından ise tam ters bir biçimde yorumlandı; hattâ bununla da kalmadı, aynı derecede Dreyfus taraftarı olan bakanlar bile, aynı belgelere bakarak, üstelik de aynı anlayışla karar verdikleri halde, Henry'nin olaydaki rolünü birbirlerine tamamen zıt şekillerde açıkladılar: Kimileri Henry'yi Esterhazy'nin suçortağı olarak gördü, kimileri de bu rolü Paty de Clam'a yükleyerek karşı düşüncedeki Cuignet'nin savını benimsediler yandaşları Reinach'la anlaşmazlığa düştüler. Bloch'un M. de Norpois'dan tek öğrenebildiği şu oldu: Genelkurmay başkanı M. de Boisdeffre'in, M. Rochefort'a gizli bir rapor hazırlattığı doğruysa, demek ki meselenin son derece tatsız bir yanı vardı.

"Şundan hiç şüpheniz olmasın ki, milli savunma bakanı, yüksek sesle telaffuz etmese bile, içinden, genelkurmay başkanına lanetler yağdırdı. Bana sorarsanız resmî bir yalanlama gereksiz sayılmazdı. Ama milli savunma bakanı yemek davetlerinde bu konuda sözünü hiç sakınmıyor. Bazı konularda çalkantı yaratmak son derece sakıncalıdır; çünkü bir süre sonra durumun hâkimiyeti elden kaçabilir."

"Ama o belgelerin sahte olduğu açıkça belli," dedi Bloch.

M. de Norpois buna cevap vermeyip Prens Henri d'Orleans'ın gösterilerini tasvip etmediğini belirtti:

"Zaten bu tür gösteriler olsa olsa mahkemenin sükûnetini bozar, hangi tarafa yönelik olursa olsun, üzücü sonuçlara yol açacak karışıklıkları desteklerler. Hiç kuşkusuz, ordu aleyhtarı entrikalara dur demek gerekir, ama yurtseverliğe hizmet edeceklerine,

yurtseverliği kullanmaya niyetli sağcılar tarafından desteklenen bir kavgaya da ihtiyacımız yok. Fransa, Tanrı'ya şükür, bir Güney Amerika cumhuriyeti değil ve bu ülkede bir *pronunciamierito*[18] generaline ihtiyaç duyulmuyor."

Bloch M. de Norpois'yı Dreyfus'ün suçluluğu konusunda konuşturmayı da, hukuk mahkemesinde devam etmekte olan davadan çıkacak karar konusunda bir tahminde bulundurmayı da başaramadı. Buna karşılık, M. de Norpois kararın sonuçları konusunda ayrıntıya girmekten hoşlanır gibiydi.

"Hüküm giyerse," dedi, "muhtemelen karar bozulur; çünkü bu kadar çok sayıda tanığın ifade verdiği bir davada avukatların başvuracağı şekil noksanlıkları olmaması imkânsızdır. Son olarak da Prens Henri d'Orleans'ın yaptığı çıkışın babasının beğenisine uygun olduğunu hiç mi hiç sanmıyorum."

"Chartres Dükü Dreyfus taraftarı mı sizce?" diye sordu düşes gülümseyerek, gözleri yusyuvarlak açılmış, yanakları pespembe, burnu pasta tabağında, dehşete düşmüş gibi bir ifadeyle.

"Hayır, katiyen; benim söylemek istediğim, ailesinde siyasal bir anlayış bulunduğu; bunun en güzel örneği, olağanüstü bir insan olan Prenses Clementine'dir; oğlu Prens Ferdinand da aynı anlayışı değerli bir miras gibi korumuştur. Bulgaristan Prensi, asla tutup da binbaşı Esterhazy'yi kucaklamazdı."

"O basit bir eri kucaklamayı tercih ederdi," diye mırıldandı Mme de Guermantes; düşes, Joinville Prensi'nin evindeki akşam yemeği davetlerinde Bulgaristan Prensi'yle sık sık karşılaşırdı; bir keresinde prensin kıskanç olup olmadığı sorusuna, "Kıskanırım Monsenyör, bileziklerinizi mesela," diye cevap vermişti.

"Mme de Sagan'ın bu geceki balosuna gitmiyor musunuz?" diye sordu M. de Norpois Mme de Villeparisis'ye, Bloch'la görüşmesini noktalamak amacıyla.

Büyükelçi Bloch'tan hoşlanmamış değildi; daha sonra bizlere,şüphesiz, Bloch'un aslında kullanmaktan vazgeçtiği halde yine de konuşmasında izleri görülen neo-Homerik tarzından yola çıkarak, biraz da safça, şöyle demişti: "Oldukça hoş bir delikanlı, özellikle de biraz eski moda, fazla ciddi konuşma tarzını beğendim. Neredeyse Lamartine ya da Jean-Baptiste Rousseau gibi, Musa'lardan 'âlim hemşireler' diye sözedecek. Günümüz gençliğinde

pek ender görülüyor böyleleri, hattâ bir önceki kuşakta bile azdı. Biz gençliğimizde biraz romantiktik tabii." Ne var ki M. de Norpois muhatabını ilginç bulmakla birlikte konuşmanın fazlasıyla uzadığı kanısındaydı.

"Hayır efendim, ben artık balolara gitmiyorum," diye cevap verdi markiz, tatlı bir yaşlı hanımefendi gülümsemesiyle. "Ya sizler, siz gidiyor musunuz? Sizin yaşınız uygun," diye ekledi, M. de Châtellerault'yu, arkadaşını ve Bloch'u bakışlarıyla sorusuna dahil ederek. "Ben de davet edildim," dedi, şakadan gurur duyarmış gibi yaparak. "Hattâ buraya kadar gelip davet ettiler." (Davet eden, Sağan Prensesiydi.)

"Benim davetiyem yok," dedi Bloch, Mme de Villeparisis'nin kendisine bir davetiye vereceğini ve Mme de Sagan'ın da, bizzat gelip davet ettiği bir hanımın arkadaşını ağırlamaktan mutluluk duyacağım düşünerek.

Markiz cevap vermeyince Bloch da ısrar etmedi; çünkü onunla konuşacağı daha ciddi bir mesele vardı ve iki gün sonrası için markizden randevu istemişti. İki gencin, Royale Sokağı kulübünden, artık yolgeçen hanıma döndüğü gerekçesiyle istifa ettiklerini duymuştu ve Mme de Villeparisis'den kendisini o kulübe sokmasını rica edecekti.

"Bu Sagan'lar epeyce özenti, ikinci dereceden snoplar değiller mi?" diye sordu alaylı bir tavırla.

"Yok canım, kendi türünde bundan âlâsını bulamazsınız," dedi M. d'Argencourt; Paris esprilerinin hepsini öğrenmişti.

"Demek ki," dedi Bloch yarı alaylı, "mevsimin büyük olaylarından, sosyete kurultaylarından biri!"

Mme de Villeparisis neşeyle Mme de Guermantes'a sordu:

"Bilmem, Mme de Sagan'ım balosu büyük bir sosyete olayı mı?"

"Bana sormayın," dedi düşes alayla, "ben henüz sosyete olayı denilen şeyin ne olduğunu anlamış değilim. Zaten sosyete meselelerinden pek anlamam."

"Ya! Ben tam tersini düşünüyordum," dedi Bloch, Mme de Guermantes'in sözlerini ciddiye alarak.

Sonra, Dreyfus davasında ismine en sık rastlanan subaylarla ilgili

sayısız soru sormaya devam ederek M. de Norpois'yı çıldırttı; büyükelçi, Albay Paty de Clam'ın ilk bakışta kendisine kafası biraz bulanık biri gibi göründüğünü, büyük ölçüde serinkanlılık ve sağduyu gerektiren, son derece nazik bir iş olan soruşturma işini yürütmek için onun seçilmiş olmasının pek de yerinde bir karar sayılamayacağını belirtti.

"Sosyalist partinin yaygara kopardığını, Paty de Clam'ın kellesini, Şeytan Adası mahkûmunun da derhal salıverilmesini istediğini biliyorum. Ama bence henüz 'M.Gerault-Richard ve ortakları' yüzünden böyle yüz kızartıcı durumlara maruz kalacak kadar da alçalmadık. Bu dava başından beri bir düğüm. Her iki tarafta da gizlenecek aşağılık namussuzluklar olduğunu inkâr etmiyorum. Hattâ sanığın, çıkar gütmedikleri söylenebilecek kimi savunucularının, iyi niyetli olabileceklerini de kabul ediyorum! Ama biliyorsunuz cehennemin yolları iyi niyet taşlarıyla döşenmiştir," diye ekledi keskin bir bakışla. "Önemli olan şu ki, hükümet, sol hiziplerin elinde olmadığı gibi, inanın bana ordu olmayan bilmem hangi başkomutanlık ordusunun ihtarlarına eli kolu bağlı boyun eğmek durumunda da olmadığı izlenimini uyandırıyor. Hiç şüphe yok ki, yeni bir olgu ortaya çıkarsa, davanın yeniden görülmesi yoluna gidilecektir. Sonuç gün gibi ortada. Davanın yeniden görülmesini istemek, açık kapıyı zorlamaktan farksız. O gün hükümet ya açık seçik konuşacak ya da temel ayrıcalığından vazgeçecek. Saçma sapan sözler yeterli olmayacak. Dreyfus için yargıç bulmak gerekecek. Bu da o kadar zor bir iş değil; gerçi kendi kendimizi suçlamayı pek sevdiğimiz sevgili Fransa'mızda, gerçeği ve adaleti duymak için Manş'ı geçmenin zorunlu olduğunu düşünmek veya düşündürmek alışkanlık haline geldi (ki bu da çoğunlukla Spree Irmağına varmanın dolambaçlı bir yolundan başka bir şey değildir), ama Berlin'den başka yerde de yargıçlar var.[19] Peki hükümet harekete geçtiğinde, siz bu hükümeti destekleyecek misiniz? Hükümet sizi yurttaşlık görevinizi yerine getirmeye çağırdığında onun saflarında yerinizi alacak mısınız? Onun yurtseverlik çağrısına sağır kalmayıp, 'Burada!' demeyi bilecek misiniz?"

M. de Norpois bu soruları Bloch'a öyle bir şiddetle yöneltiyordu ki, arkadaşımın hem gözü korkuyor, hem de gururu okşanıyordu; çünkü büyükelçi ona hitap ederken adeta bir partinin tamamına hitap ediyor, Bloch'u, sanki bu parti kendisine sırlarını açmış,

alınacak kararların sorumluluğunu yüklenebilirmiş gibi sorguya çekiyordu. "Boyun eğmezseniz," diye devam etti M. de Norpois, Bloch'un toplu cevabını beklemeden, "davanın yeniden görülmesini sağlayacak olan kararnamenin henüz mürekkebi bile kurumadan, bilmem hangi yalan sloganın peşine takılıp boyun eğmez ve kendinizi kısır bir muhalefet içine hapsederseniz –bazıları siyasette *ultima ratio*[20] kabul ediyorlar bunu– küsüp çekilir, gemilerinizi yakarsanız siz zararlı çıkarsınız. Siz bozguncuların esiri misiniz? Onlara teminat mı verdiniz?" Bloch ne cevap vereceğini bilemiyordu. M. de Norpois cevap vermesine zaman bırakmadı. "Eğer cevabınız hayırsa, ki öyle olduğunu umuyorum, ve eğer liderlerinizin ve arkadaşlarınızın bazılarında maalesef eksik olan şey, siyasi düşünce, az da olsa sizde varsa, ceza dairesi incelemelere başladığı gün, bulanık suda balık avlayanların yönetimine girmezseniz, siz kazanırsınız. Bütün kurmayların olaydan bir zarar görmeden sıyrılabileceğini söylemiyorum, ama en azından bir bölümünün nifak saçmadan, kavgaya yol açmadan görünüşü kurtarmaları bile bir şey. Hiç şüphesiz kuralı koymak ve fazlasıyla uzun olan cezalandırılmamış suçlar listesini burada kapatmak, hükümete düşer; pek tabii, sosyalistlerin veya bilmem hangi başıboş askerin kışkırtmalarına boyun eğmeden," diye ekledi, Bloch'un gözlerinin içine bakarak, belki muhafazakârların hepsinde bulunan bir içgüdüyle, rakip taraftan kendine destek sağlama içgüdüsüyle. "Hükümetin eylemi, nereden gelirlerse gelsinler, olmayacak vaatlere aldırmadan gerçekleşmeli. Hükümet, Tanrı'ya şükür, ne Albay Driant'ın, ne de öteki kutupta, M. Clemenceau'nun emrinde. Profesyonel kışkırtıcıları bastırıp bir daha da başkaldırmalarını engellemek gerekir. Fransa'nın çok büyük çoğunluğu düzenli bir işleyişten yana! Bu konuda inancım tam. Ne var ki, kamuoyunu aydınlatmaktan korkmamak gerekir; sevgili Rabelais'nin çok iyi bildiği koyunlardan bazıları, gözleri kapalı suya atlarsa, o suyun bulanık olduğunu, bizden olmayan, aşağılık bir soy tarafından, tehlikeli dibini gizlemek amacıyla kasten bulandırılmış olduğunu kendilerine göstermek gerekir. Ayrıca hükümet temel hakkını kullandığında, yani adaleti harekete geçirdiğinde, istemeye istemeye pasifliğini bozuyormuş izlenimini de uyandırmamalıdır. Hükümet bütün önerilerinizi kabul edecektir. Hukuki bir hata ortaya çıkarsa, ezici bir çoğunluğu garantileyecek ve hız almak için gerileyebilecektir."

"Siz beyefendi," dedi Bloch, diğerleriyle birlikte tanıştırıldığı M.

d'Argencourt'a dönerek, "şüphesiz Dreyfus taraftarı olmalısınız; yurtdışında herkes Dreyfus taraftarı."

"Bu mesele Fransızların kendilerinden başka kimseyi ilgilendirmez, öyle değil mi?" dedi M. d'Argencourt, küstahlığın özel bir türünden yararlanarak, yani muhatabına, biraz önce tam ters bir fikir ileri sürdüğünden, paylaşmadığı açıkça belli olan bir fikir yükleyerek.

Bloch kızardı; M. d'Argencourt gülümseyerek etrafındakilere göz gezdirdi; gülümseyişi, diğer konuklara yöneldiğinde Bloch'a karşı düşmanca olduysa da, en sonunda gülümseyişini arkadaşıma yönelterek içtenlikle yumuşattı; böylece Bloch'un biraz önce duyduğu sözlere kızma bahanesini de elinden aldı, ama bu, sözlerin acımasızlığını değiştirmiyordu. Mme de Guermantes, M. d'Argencourt'un kulağına duyamadığım bir şey söyledi, ama herhalde Bloch'un diniyle ilgili bir şeydi; çünkü o sırada düşesin yüzündeki ifadede, hakkında konuşmakta olduğu kişi tarafından farkedilme korkusunun yarattığı tedirginlikle sahtelik, temelde farklı olduğunu hissettiği bir insan topluluğunun uyandırdığı meraklı ve kötü niyetli neşe vardı. Bloch bu sefer Châtellerault Dükü'ne sarıldı: "Beyefendi, siz Fransız'sınız; yurtdışında ne olup bittiği Fransa'da asla bilinmez diye iddia edilse de, yurtdışında herkesin Dreyfus taraftarı olduğunu biliyorsunuzdur mutlaka. Zaten sizinle konuşulabileceğini biliyorum, Saint-Loup söylemişti." Ama herkesin Bloch'a karşı tavır aldığını hisseden ve birçok yüksek sosyete mensubu gibi korkak olan genç dük, sanki soyaçekimle M. de Charlus'den kendisine geçmiş olan yapmacık ve iğneleyici bir tavırla şöyle cevap verdi: "Sizinle Dreyfus konusunu konuşamayacağım için özür dilerim beyefendi; prensip icabı sadece Yafetoğulları[21] arasında konuştuğum bir mesele bu." Bloch haricinde herkes gülümsedi; gerçi Bloch'un, Yahudi kökeniyle, biraz Sina'ya bağlı olan yanıyla ilgili alaylı cümleler kurmak gibi bir alışkanlığı vardı, ama herhalde hazırda bulunmayan bu cümlelerden biri yerine, içindeki çarkın işleyişi Bloch'un ağzına bir başka cümle yerleştiriverdi. Duyulan cümle şuydu: "Nereden öğrendiniz? Kim söyledi?" Sanki bir forsanın oğluydu. Oysa pek Hıristiyan diye yutturulamayacak soyadı ve çehresi gözönüne alınırsa, şaşkınlığı biraz safçaydı.

M. de Norpois'nın söyledikleriyle tam olarak tatmin olmayan Bloch, arşivcinin yanma giderek M.Paty de Clam veya M. Joseph

Reinach'ın, Mme de Villeparisis'nin evine arasıra gelip gelmediğini sordu. Arşivci cevap vermedi; o milliyetçiydi ve markize, yakında sosyal bir savaş patlayacağını ve markizin ilişkilerinde daha seçici, daha ihtiyatlı olması gerektiğini söyleyip duruyordu. Bloch'un bilgi toplamak üzere gelmiş gizli bir Sendika ajanı olabileceğini düşünerek, derhal Mme de Villeparisis'ye gidip Bloch'un sorduğu soruları markize aktardı. Mme de Villeparisis Bloch'un en azından terbiyesiz olduğuna, ayrıca M. de Norpois'nin konumu açısından da tehlikeli olabileceğine karar verdi. Arşivci markizde biraz olsun korku uyandıran tek kişi olduğu ve fazla başarıyla olmasa da markize inançlarını aşıladığı için (M. Judet'nin Petit Journal'daki yazısını her sabah markize okurdu), Mme de Villeparisis arşivciyi memnun etmek istiyordu. Bu yüzden Bloch'a bir daha evine gelmemesini bildirmek istedi ve kendi sosyete repertuarında, soylu bir hanımefendinin birini evinden kovması sahnesini buldu doğal olarak; bu sahnede hiç de zannedildiği gibi havaya kalkmış bir parmak, ateş fışkıran gözler yoktu. Bloch vedalaşmak üzere markizin yanma gittiğinde, kocaman koltuğuna gömülmüş olan markiz, yarı uyku halinden biraz sıyrılır gibi yaptı. Donuk bakışlarında ancak bir incinin zayıf, büyüleyici parıltısı kadar bir canlanma oldu. Bloch'un veda sözleri markizin çehresinde güç bela, baygın bir tebessüm yaratabildi ancak; ne tek bir söz söyledi, ne de elini uzattı. Bu sahne Bloch'un şaşkınlığını iyice artırdı, ama çevresinde bu sahneye tanık olan insanlar bulunduğundan, uzamasının kendisi için sakıncalı olacağını düşünerek markizi zorlamak amacıyla kendisine el uzatılmadığı halde, o elini uzattı. Mme de Villeparisis dehşete düştü. Ama şüphesiz bir yandan arşivciyi ve Dreyfus aleyhtarlarını o anda memnun etmek istediği gibi, bir yandan gelecek için de hazırlık yapmak istediğinden, gözkapaklarını indirip gözlerini yarı yarıya kapatmakla yetindi.

"Uyuyor galiba," dedi Bloch, markizin kendisini desteklediğini hissederek kızgın bir tavır takman arşivciye. "İyi günler hanımefendi," diye bağırdı Bloch.

Markizin hafif dudak hareketi, ağzını açmak isteyen, ama gözleri artık gördüğü şeyi tanımayan, ölüm döşeğindeki bir insanı hatırlatıyordu. Sonra, markizin hafifçe bunadığına kanaat getiren Bloch uzaklaşırken, Mme de Villeparisis yeniden can bulmuş gibi, enerji saçarak Argencourt Markisi'ne döndü. Bloch birkaç gün sonra, merak içinde, bu garip olayı açıklığa kavuşturmak amacıyla

tekrar markizi ziyarete geldi. Markiz Bloch'u çok iyi karşıladı; çünkü iyi bir kadındı, arşivci o sırada yoktu, markiz, Bloch'un evinde oynatacağı skeçe önem veriyordu ve son olarak da, istediği soylu hanımefendi rolünü oynamıştı; zaten bu rol de herkesin takdirini toplamış, aynı gece çeşitli salonlarda konuşulmuştu, ama anlatılan olayın gerçekle hiçbir ilgisi kalmamıştı.

"Sayın düşes, Yedi Prenses'ten sözediyordunuz; biliyorsunuz bu... nasıl desem, yerginin yazarı (gerçi bununla gurur duyuyor değilim ama), benim hemşerimdir" dedi M. d'Argencourt, sözü edilen bir eserin yazarım ötekilerden daha iyi bilmenin tatminiyle karışık bir alayla. "Evet, Belçikalı'dır, meslekten," diye ekledi.

"Sahi mi? Yo, hayır, Yedi Prensesle herhangi bir ilginiz olmakla suçlamıyoruz sizi. O saçmalığın yazarına benzememeniz sizin açınızdan da, hemşerileriniz açısından da büyük şans. Ben çok hoş Belçikalılar tanıyorum: siz, biraz çekingen ama çok esprili bir kişi olarak kralınız, akrabalarım Ligne'ler ve daha birçokları; bereket versin sizler Yedi Prenses'nin yazarıyla aynı dili konuşmuyorsunuz. Aslında size bir şey söyleyeyim mi? Bunu konuşmak bile gereksiz; çünkü hiçbir önemi yok. Bunlar karanlık görünmek isteyen, icabında fikirleri olmadığını gizlemek için gülünç olmayı göze alan insanlar. Altında bir şeyler olsaydı, kimi aşırılıklardan korkmadığımı söylerdim size," diye ekledi ciddi bir ifadeyle; "yeter ki bir düşünce olsun içinde. Bilmem Borelli'nin oyununu gördünüz mü? Bazılarını çok rahatsız etti, ama ben, çok ağır eleştirilere maruz kalacak da olsam," diye ekledi, böyle bir tehlikenin pek olmadığını farketmeyecek, "itiraf ediyorum ki, çok ilginç buldum. Ama o Yedi Prensesi Aralarından biri yeğenimden lütuflarını esirgemiyor olabilir, ama aile duygumu da bu kadar zorlayamam..."

Düşes sözünü yarıda kesiverdi; içeri girmekte olan hanım, Marsantes Vikontesi, yani Robert'in annesiydi. Mme de Marsantes, Saint-Germain muhitinde melek kadar iyi kalpli ve uysal, üstün bir insan olarak görülürdü. Bunu birinden duymuştum; beni şaşırtması için özel bir neden yoktu; vikontesin Guermantes Dükü'nün öz ablası olduğunu bilmiyordum o sırada. Daha sonraları, yüksek sosyetede ne zaman vitraylardaki ideal azizeler gibi hüzünlü, tertemiz, kurban edilmiş, kutsal sayılan kadınlarla hoyrat, sefih, aşağılık erkeklerin aynı soydan türediğini duysam, hep çok şaşırmışımdır. Guermantes Dükü'yle Mme de Marsantes gibi yüzleri birbirine tıpatıp benzeyen iki kardeşin ortak, tek bir kafa yapısı, tek

bir yüreği olması gerekirmiş gibi geliyordu bana; tıpkı iyi ve kötü anları olabilen, ama dar görüşlü bir kafa yapısına sahipse engin görüşleri olması, katı yürekliyse yüce bir özveride bulunması beklenemeyecek tek bir insan gibi.

Mme de Marsantes, Brunetiere'in[22] konferanslarını izliyordu. Saint-Germain muhitini coşturuyor, azizelere yakışır hayatıyla, herkese örnek oluyordu. Ne var ki güzel burnunun ve keskin bakışlarının yapısal benzerliği, yine de Mme de Marsantes'ı kardeşi dükle aynı zihinsel ve manevi sınıfa sokmaya itiyordu beni. Sırf kadın olmanın, belki ayrıca mutsuz olup herkes tarafından beğenilmenin insanı kendi ailesinden bu kadar farklı kılabileceğine inanamıyordum; yırtıcı erkeklerin kız kardeşlerinde bütün erdemlerin ve güzelliklerin toplandığı Charlemagne efsaneleri gibi bir şeydi bu. Bana öyle geliyordu ki, eski şairler kadar özgür olmayan doğa, neredeyse sadece ailenin ortak unsurlarından yararlanabilirdi; aptal ve kaba bir adamı oluşturan malzemeye çok benzer bir malzemeyle, aptallıkla ilişkisi olmayan parlak bir zihin, kabalığın izini bile taşımayan bir azize meydana getirebilecek kadar büyük bir yaratıcılık atfedemiyordum doğaya. Mme de Marsantes ince beyaz ipekliden, iri hurma dallarıyla ve siyah kumaştan çiçeklerle süslü bir elbise giymişti. Üç hafta önce kuzeni M. de Montmorency'yi kaybetmişti; yine de, yas kıyafetiyle olmak şartıyla, ziyaretlere, fazla kalabalık olmayan yemek davetlerine gidiyordu. Mme de Marsantes soylu bir hanımefendiydi. Ruhu, soyaçekimden ötürü, bütün yüzeyselliği ve kalıplarıyla saray hayatının havailiğiyle doluydu. Mme de Marsantes babasıyla annesinin ölümüne uzun süre üzülecek gücü kendinde bulamamıştı, ama bir kuzeninin ölümünden sonra, bir ay boyunca yas kıyafetleri giymemesi düşünülemezdi. Bana karşı son derece nazik davrandı; çünkü hem Robert'in arkadaşıydım, hem de Robert'in çevresinden değildim. Bu iyi yürekliliğine sahte bir çekingenlik eşlik ediyordu: terbiyenin gerektirdiği gibi fazla yer tutmamak, gevşekken bile dik durmak için, arasıra dağılan eteğini toplarmış gibi sesini, bakışlarını, düşüncelerini kesikli bir geriye, kendine çekme hareketi. Bu terbiyeyi de fazla ciddiye almamak gerekir aslında; bu hanımların birçoğu, davranışlarında çocuksu denebilecek, kuralcı bir kibarlığı korudukları halde, sefahate kolaylıkla dalarlar. Mme de Marsantes'ın konuşması biraz sinir bozucuydu; çünkü ne zaman soylu olmayan birinden, örneğin Bergotte'tan, Elstir'den sözedecek olsa, Guermantes'lara özgü bir tonlamayla, kelimeyi vurgulayarak,

altını çizerek, iki ayrı tonda uzatarak, "M. Bergotte'la, M. Elstir'le tanışma şerefine erdim; büyük şeref duydum," diyordu; belki alçakgönüllülüğü takdir edilsin diye, belki de M. Guermantes gibi artık kullanılmayan ifadelerden hoşlandığı, insanların yeterince "şeref" duymadığı günümüzün görgüsüzce âdetlerine itiraz etmek istediği için. Bu iki sebepten hangisi doğru olursa olsun, Mme de Marsantes, "şerefine erdim; büyük şeref duydum," derken, çok önemli bir işlevi yerine getirdiği ve değerli kişilerin adlarına (yakında olsalar, kendilerini şatosunda ağırlayacağı gibi) gerekli kabulü göstermeyi bildiğini kanıtladığı kanısında olduğu hissediliyordu. Öte yandan, kalabalık bir ailesi olduğu, ailesini çok sevdiği, ağır konuştuğu, açıklamalardan hoşlandığı ve aradaki akrabalıkları açıklamak istediği için, (insanları şaşırtmak gibi bir isteği hiç olmadığı ve aslında sadece insanı duygulandıran köylülerden, olağanüstü av bekçilerinden sözetmekten hoşlandığı halde) ikide bir Avrupa'da imparatorun vasalı olan aileleri tek tek saymak durumunda kalıyordu; kendisi kadar soylu olmayanlar bu yüzden onu asla bağışlamıyorlar, biraz entelektüel olanlarsa, bunu aptallık kabul edip alaya alıyorlardı.

Köyde ise, herkes Mme de Marsantes'a tapardı; hem yaptığı iyilikler nedeniyle, hem de, daha önemlisi, kuşaklar boyunca, Fransız tarihinin en soylularından başkasının kanı karışmamış olan kanının soyluluğu, davranışlarından, halkın "poz" dediği her şeyi kaldırdığı ve kendisine kusursuz bir sadelik kazandırdığı için. Zavallı, yoksul bir kadını hiç çekinmeden kucaklar ve ona gidip şatodan bir araba odun almasını söylerdi. Mükemmel bir Hıristiyan olduğunu söylerdi herkes. Robert'i müthiş zengin bir kızla evlendirmek istiyordu. Soylu hanımefendi olmak, soylu hanımefendiyi, yani biraz da sadeliği oynamak demektir. Son derece pahalıya patlayan bir roldür bu; çünkü sadeliğin hoşa gitmesi için, başkalarının, isteseniz sade olmayabileceğinizi, yani müthiş zengin olduğunuzu bilmesi şarttır. Daha sonraları, Mme de Marsantes'ı görmüş olduğumu anlattığımda, "Eskiden ne kadar güzel bir kadın olduğunu anlamışsınızdır," dediler bana. Ancak, gerçek güzellik o kadar özel, o kadar farklı bir şeydir ki, gördüğümüzde güzellik olduğunu anlayamayız. Mme de Marsantes'ı gördüğüm gün benim düşündüğüm, minicik bir burnu, masmavi gözleri, uzun bir boynu olduğu ve hüzünlü göründüğüydü.

"Birazdan senin tanışmak istemediğin bir kadının ziyaretime

geleceğini sanıyorum," dedi Mme de Villeparisis Guermantes Düşesi'ne; "rahatsız olma diye önceden haber vermek istedim sana. Zaten merak etmene gerek yok; bir tek kereliğine, bugün geliyor, bir daha gelmeyecek. Swann'ın karısı."

Mme Swann, Dreyfus davasının ulaştığı boyutları görünce, kocasının kökeni kendi aleyhine işler korkusuyla, mahkûmun masumiyetinden bir daha asla sözetmesin diye yalvarmıştı Swann'a. Kocası yanında olmadığı zamanlar, daha da ileri gidip ateşli bir milliyetçi kesiliyordu; esasen yaptığı, Mme Verdurin'i izlemekten ibaretti; Mme Verdurin'in içinde burjuvaziye özgü o gizli Yahudi düşmanlığı uyanmış ve gerçek bir azgınlık derecesine ulaşmıştı. Yeni yeni kurulmakta olan Yahudi düşmanı sosyete kadın derneklerinin bazılarına girmek, Mme Swann için kazançlı olmuş, birçok aristokratla ilişki kurmuştu. Guermantes Düşesi'nin ise, bu aristokratları taklit etmek şöyle dursun, Swann'la yakın dostluğuna rağmen, Swann'ın hiçbir zaman gizlemediği arzusuna, karısını kendisiyle tanıştırmasına hep karşı koymuş olması, ilk bakışta tuhaf görünebilir. Ne var ki, ileride göreceğimiz gibi, bu, düşesin kendine özgü kişiliğinin bir sonucuydu; Mme de Guermantes şu veya bu şeyi yapması "gerekmediğine" hükmeder, sosyeteye özgü, son derece keyfî olan "özgür irade"sinin verdiği kararı zorbalıkla kabul ettirirdi.

"Uyardığınız için teşekkür ederim," diye cevap verdi düşes. "Gerçekten de çok tatsız olurdu benim için. Ama kendisini gördüm, tanıyorum, vaktinde kalkarım."

"Emin ol Oriane, çok hoş, çok tatlı bir kadın," dedi Mme de Marsantes.

"Eminim öyledir, ama kendi gözümle görüp emin olmama hiç gerek yok."

Mme de Villeparisis, konuyu değiştirmek için, "Lady Israels'e davetli misin?" diye sordu düşese.

"Tanrı'ya şükür tanışmıyoruz," diye cevap verdi Mme de Guermantes. "Marie-Aynard'a sormak lazım. O tanışıyor kendisiyle; sebebini de hep merak etmişimdir."

"Gerçekten de tanıştım kendisiyle," dedi Mme de Marsantes; "hatalarımı kabul ederim. Ama artık tanımamaya kararlıyım. Meğer en kötülerinden biriymiş, gizlemiyormuş da üstelik. Zaten hepimiz aşın güven duyduk, gereğinden fazla konukseverlik gösterdik. Bir

daha o milletten hiç kimseyle görüşmeyeceğim. Kapımızı bizimle aynı kanı taşıyan eski taşralı akrabalarımıza kapattık, Yahudiler'e açtık. Şimdi görüyoruz nasıl teşekkür ettiklerini. Ne yazık ki benim konuşmaya hakkım yok; çünkü sevgili oğlum çılgın bir genç olduğu için akla gelecek her türlü saçmalığı yapıyor," diye ekledi, M. d'Argencourt'un Robert'e üstü kapalı değindiğini duyarak. "Robert'ten söz açılmışken, siz görüşmediniz mi?" diye sordu Mme de Villeparisis'ye. "Bugün cumartesi olduğundan, belki bir günlüğüne Paris'e gelir diye düşünmüştüm; gelse mutlaka size uğrardı."

Aslında Mme de Marsantes, oğlunun izin alamayacağını düşünüyordu; ama izin almış olsa bile Mme de Villeparisis'yi ziyarete gelmeyeceğini bildiği için, onu burada bulmayı beklermiş gibi yaparak, oğlunun yapmadığı bütün ziyaretleri alıngan teyzesine affettirmeyi umuyordu.

"Robert buraya uğrayacak ha! Tek bir satır haber bile almadım Robert'ten; Balbec'ten beri görmedim galiba kendisini."

"O kadar çok işi var ki, çok meşgul," dedi Mme de Marsantes.

Şemsiyesinin ucuyla halının üzerinde çizdiği daireye bakan Mme de Guermantes'in kirpikleri görünmez bir tebessümle dalgalandı. Dük karısını ne zaman fazlasıyla aleni şekilde yüzüstü bıraksa, Mme de Marsantes öz kardeşine karşı yengesinin tarafını tutar, düşesi hararetle savunurdu. Bu korumalar düşeste minnet ve hınç uyandırırdı; Robert'in deliliklerine pek de kızmazdı. O sırada kapı tekrar açıldı ve Robert girdi içeri.

"Aa, tam da Saint-Loup'yu anıyorduk," dedi Mme de Guermantes.

Sırtı kapıya dönük oturan Mme de Marsantes oğlunun içeri girdiğini görmemişti. Gördüğünde, anne yüreği gerçekten neşeyle kanat çırptı adeta; Mme de Marsantes'ın bedeni doğruldu, yüzü dalgalandı, hayran bakışlarını Robert'e dikti:

"Demek geldin! Ne güzel! Ne hoş bir sürpriz!"

"Ah! Tam da Saint-Loup'yu anıyorduk,[23] anladım," dedi Belçikalı diplomat, kahkahalarla gülerek.

"Çok hoş," dedi Mme de Guermantes soğuk bir tavırla; bu tür kelime oyanlarından nefret ederdi; bunu da kendiyle alay edermiş gibi bir havada söylemişti. "Merhaba Robert," dedi; "doğrusu sen

yengeni iyice unuttun."

İkisi bir süre kendi aralarında sohbet ettiler; herhalde benden de sözetmiş olacaklar ki, Saint-Loup annesinin yanma giderken Mme de Guermantes da bana döndü.

"Merhaba, nasılsınız?" dedi.

Mavi bakışlarının ışığını üzerime yağdırdı; bir an tereddüt etti; bir çiçek dalına benzeyen kolunu uzattı; bedeni öne eğilip hızla doğruldu; yana yatırılan, bırakıldığında doğal konumuna dönen bir çalı gibi. Saint-Loup onun bu hareketlerini çakmak çakmak gözlerle izliyor, yengesinden biraz daha fazlasını kopartabilmek için uzaktan çaresizce çabalıyordu. Konuşmanın bu kadarla kalmasından korkarak yanımıza gelip konuşmayı sürdürdü ve benim yerime cevap verdi:

"Pek iyi değil, biraz yorgun bu aralar; aslında seni daha sık görse daha iyi olabilir; senden gizleyecek değilim, seni görmek onu çok mutlu ediyor."

"Ya! Çok naziksiniz," dedi Mme de Guermantes, paltosunu tutmuşum gibi kasıtlı bir kayıtsızlıkla. "İltifat ediyorsunuz."

"Ben annemin yanma gidiyorum; al, iskemlemi sana vereyim," dedi Saint-Loup, beni yengesinin yanına oturmaya zorlayarak.

İkimiz de susuyorduk.

"Sizi arasıra sabahlan görüyorum," dedi düşes, sanki bilmediğim bir şeyi söyler gibi, sanki ben onu görmüyormuşum gibi. "Sağlık açısından çok yararlı."

"Oriane," dedi Mme de Marsantes alçak sesle, "Mme de Saint-Ferreol'u ziyaret edeceğinizi söylüyordunuz; zahmet olmazsa beni akşam yemeğine beklememesini söyler misiniz? Robert geldiğine göre evde kalırım. Hattâ bir ricada daha bulunsam: geçerken söyler misiniz, Robert'in sevdiği purolardan alsınlar hemen, 'Corona' marka, hiç kalmadı evde."

Robert yaklaştı; sadece Mme de Saint-Ferreol adını duymuştu.

"Mme de Saint-Ferreol da kim?" diye sordu, şaşkın ve kararlı bir tavırla; Robert sosyeteye ilişkin her şeyden habersizmiş gibi görünmekten hoşlanırdı.

"Hayatım, çok iyi biliyorsun kim olduğunu," dedi annesi;

"Vermandois'nın kız kardeşi; o çok sevdiğin bilardo takımını hediye etmişti sana."

"Demek Vermandois'nın kız kardeşi, hiç bilmiyordum. Ah! İnanılmaz bir ailem var," dedi Robert, hafifçe bana dönüp farketmeden Bloch'un, fikirlerini benimsediği gibi, tonlamasını da taklit ederek; "ailem duyulmadık insanlarla, Saint-Ferreol gibi isimleri olan insanlarla tanışıyor," diye devam etti, her kelimenin son hecesini vurgulayarak, "baloya gidiyor, faytonla geziyor, masallardaki gibi bir hayat sürüyor. İnanılır gibi değil."

Mme de Guermantes'ın boğazından hafif, kısa ve belirgin bir ses, adeta yutulan zoraki bir tebessümün sesi geldi; yeğeninin esprisine akrabalığın mecbur ettiği oranda katıldığını gösteriyordu. O sırada Faffenheim-Munsterburg-Weinigen Prensi'nin, geldiğini M. de Norpois'ya bildirdiğini haber verdiler.

Mme de Villeparisis, "Haydi gidip getirin prensi beyefendi," deyince, eski büyükelçi Alman başbakanını karşılamaya gitti.

Ama markiz giderken durdurdu M. de Norpois'yı.

"Bir dakika beyefendi; imparatoriçe Charlotte'un minyatürünü göstermem gerekir mi kendisine?"

"Ah! Eminim bayılır," dedi büyükelçi inançlı bir ses tonuyla, bu talihli başbakanı bekleyen lütfü kıskanırmış gibi.

"Çok yerleşik düşünceleri olduğunu biliyorum," dedi Mme de Marsantes, "Yabancılarda ender rastlanan bir şey. Ama gayet iyi biliyorum. Yahudi düşmanlığının timsali adeta."

Prensin isminde –bir müzik parçasının ilk notalarına benzeyen– ilk hecelerin açıldığıyla, vurgulu, tereddütlü tekrarıyla, Germen coşkusu, özentili saflığı, ağır "zarafeti" korunuyor, XVIII. yüzyıl Almanya'sının solgun ve ince ince işlenmiş yaldızlarının ardındaki bir Ren vitrayının gizemini sergileyen, koyu mavi mineden "Heim" üzerine, yeşilimsi dallar gibi yayılıyorlardı. Bu ismi oluşturan çeşitli adların arasında, daha küçücükken büyükannemle gittiğimiz, Goethe'nin gezintileriyle şereflendirdiği bir dağın eteğindeki küçük bir Alman kaplıca kasabasının adı da vardı; kaldığımız Kurhofta, yöredeki bağların, Homeros'un kahramanlarına yakıştırdığı sıfatlar gibi bileşik, çınlayan adları olan şarapları içilirdi. Bu yüzden, prensin adını duyduğum anda, daha kaplıcayı hatırlamadan, prens gözümde küçüldü, insanca boyutlar kazandı, belleğimdeki küçük

yeri kendisi için oldukça büyük bularak teklifsizce, basitçe, bütün renkliliği, hoşluğu, hafifliğiyle ve bir tür yetkiyle, zorunlulukla oraya yapıştı. Üstüne üstlük, M. de Guermantes prensin kim olduğunu açıklarken unvanlarından birçoğunu da sayınca, aralarında içinden nehir geçen bir köyün adını tanıdım; her akşam kaplıca tedavisinden sonra, kayıkla sivrisineklerin arasından geçip o köye giderdim; epeyce uzak olduğundan hekimin gidip görmeme izin vermediği bir ormanın da adım tanıdım. Aslında senyörün egemenliğinin komşu araziye yayılması ve haritada yan yana okuyabileceğimiz adları, unvanları sayılırken tekrar bir araya getirmesi anlaşılır bir şeydi. İşte bu yüzden, Kutsal İmparatorluk prensinin ve Franken şövalyesinin siperliğinin altında benim gördüğüm, akşam üzeri güneşinin ışınlarını birçok kez seyretmiş olduğum, aziz bir yörenin çehresiydi; en azından, Ren senyörü, palatin elektörü prens içeri girmeden önce gördüğüm buydu. Birkaç dakikada, içinde cüce cinlerin, superilerinin yaşadığı orman ve nehirden, Luther'in, II. Ludvvig'in anılarını barındıran eski şatonun yükseldiği büyülü dağdan elde ettiği gelir sayesinde, prensin beş tane Charron otomobili, biri Paris'te, biri Londra'da iki konağı, pazartesileri Opera'da, salıları Theâtre-Français'de birer locası olduğunu öğrendim. Kendisi kadar şiirsel kökenli olmayan, ama kendisiyle aynı servete sahip, aynı yaştaki insanlardan farklı görünmüyordu bana –farklı olduğunu kendi de düşünmüyor gibiydi. Onlarla aynı kültürü, aynı ülküyü paylaşıyordu; mevkii onu mutlu ediyordu, ama sadece kendisine sağladığı avantajlar nedeniyle; hayatta bir tek şeyde gözü vardı, o da Manevi ve Siyasi Bilimler Akademisi muhabir üyeliğine seçilmekti; Mme de Villeparisis'nin evine geliş nedeni de buydu.

Karısı Berlin'in en kapalı sosyete çevresinin başında bulunan prens, markize takdim edilme ricasında bulunmuştu, ama başlangıçta bunu istemiş değildi. Yıllardır Fransız Enstitüsü'ne girme arzusuyla kıvrandığı halde, ne yazık ki lehinde oy kullanacak gibi görünen Akademi üyelerinin sayısı asla beşi geçmemişti. M. de Norpois'nın tek başına en az on oya sahip olduğunu ve ustaca anlaşmalarla buna başka oylar da ekleyebileceğini biliyordu. Bu yüzden de, M. de Norpois'yla Rusya'da, her ikisi de büyükelçiyken tanışmış olan prens, eski diplomatı ziyaret etmiş, onu kazanmak için elinden geleni yapmıştı. Ama incelik üstüne incelik yaptıkça, markiyi Rus nişanlarıyla donattıkça, dış siyasete ilişkin makalelerde andıkça, karşısında, nankör, bütün bunlara önem vermiyormuş gibi

görünen bir adam, adaylığını bir adım bile ilerletmeyen, kendisine oy vereceği vaadinde bile bulunmayan bir adam bulmuştu. Şüphesiz M. de Norpois, prensi sonsuz bir nezaketle ağırlıyor, hattâ rahatsız olmasını, "kapısına kadar gelme zahmetine katlanmasını" istemeyerek kendisi prensin konağına gidiyor, Töton şövalyesi, "Sizinle aynı Akademi'de yer almayı çok isterim," dediğinde kendine güvenen bir tavırla, "Ah! Benim için büyük mutluluk olur!" diye cevap veriyordu. Hiç şüphesiz, karşısında saf biri, bir Doktor Cottard olsa, şöyle düşünürdü: "Canım, adam benim evimde; gelmek için kendisi ısrar etti, çünkü beni kendisinden daha önemli bir şahsiyet kabul ediyor; Akademi'ye girmemin onun için mutluluk olacağını söylüyor; kelimelerin de bir anlamı var nihayet! Herhalde bana oy vermeyi teklif etmiyorsa, böyle bir şeyi düşünmediğinden etmiyor. Benim nüfuzumu çok fazla sözkonusu ettiğine göre, bana her şeyin hazır geldiğini, istediğim kadar oy alabileceğimi düşünüyor olmalı; işte bu yüzden oy vermeyi teklif etmiyor; tek yapacağım şey adamı sıkıştırmak; burada, ikimiz yalnızken, 'Öyleyse, bana oy verin/ derim, o da vermek zorunda kalır." Ne var ki Faffenheim Prensi saf bir adam değildi; Doktor Cottard'ın "usta bir diplomat" diyeceği türden bir insandı ve M. de Norpois'nın da en az kendisi kadar usta bir diplomat, bir adayı oyuyla hoşnut edebileceğini kendi kendine düşünebilecek bir adam olduğunu bilirdi. Prens hem büyükelçi, hem de dışişleri bakanı sıfatıyla, şimdiki gibi kendisi adına değil, ülkesi adına, nereye kadar gitmek istediğini ve kendisine neyi söyletemeyeceklerini önceden bildiği konuşmalar yapmıştı. Diplomasi dilinde sohbet etmenin teklif etmek anlamına geldiğini biliyordu. Bu yüzden de M. de Norpois'nın Saint-Andre nişanını almasını sağlamıştı. Ama nişan töreninin ardından M. de Norpois'yla yaptığı görüşme hakkında hükümetine bilgi vermesi gerekse, raporunda, "Yanlış bir adım atmış olduğumu anladım," diye bir açıklama yapabilirdi. Çünkü yine Enstitü'den sözetmeye başladığı anda, M. de Norpois da yine şöyle demişti:

"Bu beni çok mutlu eder; meslektaşlarım adına çok mutlu eder. Onları düşünmüş olmanızın kendileri için büyük bir şeref olduğu kanısındayım. Çok ilginç bir adaylık bu, alışılmışın biraz dışında. Biliyorsunuz Akademi çok görenekçidir; birazcık yeni bir ses getiren her şey onu korkutur. Şahsen bu tutumu kınıyorum. Bunu kimbilir kaç kere meslektaşlarıma ima ettim! Tanrı beni affetsin, bir keresinde örümcek kafalı ifadesi bile ağzımdan çıkmış olabilir," diye eklemişti gülümseyerek, dehşete düşmüş gibi bir tavırla, alçak sesle,

neredeyse tiyatrodaki gibi kenarda kendi kendine konuşurcasına; ardından da, yarattığı izlenimi değerlendirmek isteyen eski bir oyuncu gibi, mavi gözleriyle prense yandan, hızlı bir bakış fırlatmıştı. "Tahmin edebileceğiniz gibi, saygıdeğer prens, sizin kadar seçkin bir şahsiyetin baştan kaybedilmiş bir oyuna girişmesine izin veremem. Meslektaşlanın bu kadar geri kafalı olmaya devam ettiği sürece, bana sorarsanız çekimser kalmak akıllılık olur. Şundan emin olmanızı isterim ki, bir mezarlığa dönüşmeye yüz tutan bu kurumda, birazcık daha yeni, birazcık daha canlı bir anlayışın belirmeye başladığını görsem, sizin için bir ihtimal doğduğunu tahmin etsem, size bunu ilk haber veren ben olurum."

"Saint-Andre nişanı hataydı," diye düşündü prens; "görüşmelerde en ufak bir ilerleme sağlanmadı; istediği bu değilmiş. Doğru reçeteyi bulamadım."

Prensle aynı ekolden yetişmiş olan M. de Norpois'nın da yürütebileceği bir mantıktı bu. Norpois tarzı diplomatların, anlamsız diyebileceğimiz resmî bir söz karşısında, bilgiççe bir budalalıkla kendinden geçişlerini alaya alabiliriz. Oysa bu çocukluklarının bir karşılığı vardır: Diplomatlar bilir ki, Avrupa'da ya da başka yerde, barış dediğimiz dengeyi sağlayan terazide, yüce duyguların, güzel söylevlerin, yakarıların ağırlığı pek azdır; asıl ağırlık, belirleyici olan ağırlık, başka bir şeyde, hasmın mübadele yoluyla bir isteği yerine getirme imkânı bulunup bulunmadığında yatar. Örneğin büyükannem gibi çıkar gütmekten uzak bir insanın anlayamayacağı, gerçeğin bu türüyle, M. de Norpois, Prens von***, sık sık yüz yüze gelmişti. Savaşın eşiğine geldiğimiz ülkelerde maslahatgüzarlık yapmış olan M. de Norpois, olayların izleyeceği seyri kaygıyla beklerken, gelişmelerin kendisine "Barış" ya da "Savaş" kelimeleriyle değil, görünürde sıradan, ama aslında korkunç veya kutlu bir kelimeyle bildirileceğini gayet iyi bilirdi; bu kelimeyi, diplomat, şifreyi bildiğinden derhal çözebilir, Fransa'nın haysiyetini ayakta tutmak amacıyla, aynı derecede sıradan bir başka kelimeyle cevap verir ve düşman ülkenin bakanı bu kelimenin ardında derhal "Savaş" kelimesini görürdü. Hattâ kaderin "Savaş" veya "Barış" kelimesini yazdıracağı görüşme, genellikle bakanın odasında değil, eski bir gelenek uyarınca, birbirleriyle görüşmeden sözlenen kişilerin ilk görüşmelerine Gymnase tiyatrosunun bir temsilinde, tesadüfi bir karşılaşma süsü verilmesi

gibi, bu önemli görüşme de, bir kaplıca kasabasında, hem bakanın, hem de M. de Norpois'nın, termal kaynaktan şifalı su içmeye gittikleri bir parkın bankında gerçekleşirdi. Zımni bir anlaşmayla, tedavi saatinde buluşurlar, önce birlikte biraz/yürürlerdi; görünürde zararsız olan bu gezintinin bir seferberlik emri kadar trajik olduğunu her ikisi de bilirdi. İşte prens de, Enstitü'ye adaylık başvurusu gibi özel bir meselede, diplomatlığı sırasında yararlandığı tümevarım yöntemini, üst üste binen simgelerin ardındakini okuma yöntemini kullanmıştı.

Şüphesiz, bu tür hesaplardan, sadece büyükannemin ve onun ender rastlanan benzerlerinin habersiz olduğu ileri sürülemez. Önceden belirlenmiş mesleklerde çalışan ortalama insanların bir bölümü de, büyükannemin asla çıkar gütmemesinden kaynaklanan cehaletini, sezgiden yoksun oldukları için paylaşırlar. Görünürde son derece masum davranış veya sözlerin dürtüsünü çıkarda, yaşama gerekliliğinde aramak için, genellikle kadın veya erkek kapatmalara kadar inmek gerekir. Her erkek bilir ki, para vereceği bir kadın, "Paradan sözetmeyelim," dediğinde, bu sözü tıpkı müzikte ilk ölçünün boşa sayılması gibi, gözardı etmelidir; daha sonra kadın, "Beni çok üzdün, gerçeği benden hep gizledin, artık dayanamayacağım," dediğinde de, bu sözleri, "Bir başkası daha fazla para öneriyor," diye yorumlaması gerekir. Üstelik bu, sosyete kadınlarına oldukça benzer bir yosmanın dilidir. Külhanbeyleri daha çarpıcı örnekler sunarlar. Ne var ki, M. de Norpois ve Alman prens, külhanbeyleriyle tanışıklıkları olmasa da, uluslarla aynı düzlemde yaşamaya alışıktılar; uluslar da, büyüklüklerine rağmen, bencil ve kurnaz varlıklardır, ancak zorla, çıkarlarını düşünerek yola getirilebilirler; çıkar, ulusları cinayete kadar itebilir, bu cinayet de genellikle semboliktir; çünkü çarpışmakla çarpışmamak arasındaki basit bir tereddüt, bir ulus için "yok olmak" anlamına gelebilir. Ama bütün bunlar çeşitli resmî ve diplomatik kayıtlarda belirtilmediği için, halk genellikle barışçıdır; savaşçıysa, içgüdüsel olarak, nefret yüzünden, kin yüzünden savaşçıdır, Norpois'lar tarafından uyarılan devlet başkanlarının kararlarını belirleyen nedenlerle değil.

Ertesi kış, prens ağır hastalandı; iyileşmekle birlikte, kalbi kalıcı bir zarar gördü. "Kör şeytan!" dedi kendi kendine. "Enstitü konusunda hiç vakit kaybetmemem gerekir; fazla oyalanırsam, aday olamadan ölebilirim. Bu da çok tatsız bir şey olur."

Prens, Revue de s Deux Mondes'a, son yirmi yılın siyasetiyle ilgili bir inceleme yazısı yazdı; bu yazıda M. de Norpois'yı birkaç kere, övgüyle anıyordu. M. de Norpois prensi ziyarete gidip teşekkür etti. Minnetini nasıl ifade edeceğini bilemediğini de ekledi. Prens, bir kilidi açmak için çeşitli anahtarlar deneyen biri gibi, "Bu da değilmiş," dedi kendi kendine ve M. de Norpois'yı geçirirken soluğunun biraz tıkandığını hissederek, "Lanet olsun! Bu adamlar beni Enstitü'ye almadan ben ölüp gideceğim. Acele etmek gerek," diye düşündü.

Aynı gece, Opera'da M. de Norpois'yla karşılaştı:

"Aziz büyükelçi," dedi, "bu sabah minnetinizi nasıl ifade edeceğinizi bilemediğinizi söylüyordunuz; abartılı bir cümleydi, çünkü bana katiyen minnet borçlu değilsiniz, ama ben nezaketsizlik edip söylediklerinizi ciddiye alacağım."

Prens eski büyükelçinin inceliğini ne kadar kestirebiliyorsa, M. de Norpois da prensin inceliğini o kadar kestiriyordu. Faffenheim Prensi'nin bir ricada değil, bir teklifte bulunacağını derhal anladı ve kibar bir gülümse eyle söyleyeceklerini dinlemeye hazırlandı.

"Beni çok patavatsız bulacaksınız, eminim. Birazdan anlayacağınız gibi çok farklı şekillerde, fakat derinden bağlı olduğum iki kişi vardır; kısa bir süre önce Paris'e yerleştiler ve temelli burada yaşamak niyetindeler: birisi karım, öbürü de grandüşes Jean. İngiltere kralı ve kraliçesi onuruna birkaç yemek daveti verecekler; en büyük hayalleri de, tanımadıkları halde, her ikisinin de büyük hayranlık beslediği bir kişiyi, davetlilerine tanıştırabilmek. Onların bu isteğini yerine getirmek için ne yapabileceğimi doğrusu hiç bilemiyordum; biraz önce, müthiş bir tesadüf eseri, sizin bu kişiyi tanıdığınızı öğrendim; adeta münzevi hayatı yaşadığını, birkaç kişi, happy feiv[24] dışında kimseyle görüşmek istemediğini biliyorum; ama bana gösterdiğiniz teveccühle, siz destek olursanız, eminim, beni kendisine takdim etmenize, grandüşesle prensesin dileklerini kendisine iletmeme izin verecektir. Belki İngiltere kraliçesi için verilecek yemek davetine ve kimbilir, canını fazla sıkmazsak, Paskalya tatilini geçirmek üzere bizimle Beaulieu'ye, grandüşes Jean'ın şatosuna gelmeye razı olur. Sözünü ettiğim kişi, Villeparisis Markizi. İtiraf ederim ki, onunki gibi bir kültür tezgâhının müdavimlerinden biri olma umudu, Enstitü'ye başvurmaktan vazgeçmeyi daha kolay düşünmemi

sağlayacak, beni teselli edecek. Onun salonunda da zekice konuşmalar, incelikli sohbetler yapılıyor."

Prens, kilidin artık direnmediğini, nihayet bu anahtarın kilidi döndürdüğünü kelimelere sığmaz bir mutlulukla hissetti.

"Aziz prens, ikisi arasında bir seçim yapmanıza hiç gerek yok," diye cevap verdi M. de Norpois; "Enstitü'yle hiçbir şey, sözünü ettiğiniz salon, yani gerçek bir akademisyen beşiği olan bu salon kadar uyuşamaz. Dileğinizi sayın Villeparisis Markizi'ne ileteceğim; bunu bir onur kabul edeceğinden eminim. Yemek davetinize katılması konusuna gelince, evinden dışarı pek az çıktığından, biraz daha zor olabilir. Ama ben sizi takdim ederim, siz davanızı kendiniz savunursunuz. Akademi'den vazgeçmenize kesinlikle gerek yok; ben de zaten iki hafta sonra Leroy-Beaulieu'ye öğle yemeğine davetliyim, ardından da önemli bir oturuma katılacağız; onsuz bir seçim düşünmek mümkün değildir; daha önce de sizden sözetmiştim kendisine, sizi gıyaben gayet iyi tanıyor pek tabii. Bazı itirazlar ileri sürmüştü. Ne var ki bir sonraki seçim için benim grubumun desteğine ihtiyacı var; girişimimde direnmeye niyetliyim; aramızdaki samimi bağdan kendisine açıkça sözedeceğim, aday olduğunuz takdirde bütün arkadaşlarımdan size oy vermelerini rica edeceğimi de saklamayacağım kendisinden." Prens bu noktada rahat bir nefes aldı. "Dostlarım olduğunu da bilir. Sanıyorum onun desteğini garantilersem, seçilme ihtimaliniz epeyce yüksek olur. Benim kendisiyle görüşeceğim günün akşamı, altı sularında Mme de Villeparisis'nin evine gelin; hem sizi tanıştırırım, hem de öğlenki görüşme hakkında size bilgi veririm."

Faffenheim Prensi, Mme de Villeparisis'yi ziyarete işte bu şekilde gelmişti. Prens konuşmaya başladığında derin bir hayal kırıklığı yaşadım. Bir dönemin kendine özgü, genel özelliklerinin, milliyetten daha baskın olduğunu biliyordum; öyle ki, Minerva'nın bile aslına uygun portresinin verildiği, resimli bir ansiklopedide, peruğu ve kırmalı yakalığıyla Leibniz, Marivaux'dan ya da Samuel Bernard'dan pek farklı değildir; ama bir milliyetin kendine has özelliklerinin, bir sınıftan daha baskın olacağını hiç düşünmemiştim. Bu özellikler şimdi karşımda kendilerini göstermekteydi; daha önce düşündüğüm gibi elflerin dokunuşunu, Kobold'ların dansını işiteceğim bir konuşma aracılığıyla değil de, bu şiirsel kökeni bir o kadar onaylayan bir bağlam değişikliğiyle: Kısa boylu, kırmızı yüzlü, göbekli Ren Senyörü, Mme de Villeparisis'nin

önünde eğilerek, "İyi künler, saykıteğer Markiz," dedi, Alsace'lı bir kapıcının şivesiyle.

"Bir fincan çay ister misiniz, ya da bir parça turta? Turta çok lezzetli," dedi Mme de Guermantes bana dönerek; mümkün olduğunca kibar davranmak istiyordu. "Ben kendi evimmiş gibi ev sahipliği yapıyorum burada," diye ekledi; alaylı tonu, sanki boğuk bir kahkahayı bastırıyormuş gibi, gırtlaktan çıkarıyordu sesini.

"Beyefendi," dedi Mme de Villeparisis M. de Norpois'ya, "unutmazsınız değil mi, birazdan prense Akademi konusunda bir şey söyleyecektiniz?"

Mme de Guermantes başını eğip bileğini döndürerek saate baktı. "Aman Tanrım! Teyzemle vedalaşmam gerek; daha Mme de Saint-Ferreol'a uğrayacağım; akşam yemeğine de Mme Leroi'ya gideceğim."

Benimle vedalaşmadan ayağa kalktı. Mme Swann'ın içeri girdiğini görmüştü; Mme Swann benimle karşılaşmaktan epeyce rahatsız olmuş gibiydi. Herhalde bana herkesten önce kendisinin, Dreyfus'ün masumiyetinden emin olduğunu söylediğini hatırlıyordu.

"Annemin beni Mme Swann'la tanıştırmasını istemiyorum," dedi Saint-Loup bana. "Eski bir fahişe. Kocası Yahudi, kalkmış bize milliyetçilik taslıyor. Aa, bak, Palamede Dayım geldi."

Mme Swann'ın varlığı, birkaç gün önceki bir olay yüzünden, özel bir önem taşıyordu benim için; bu olayın, çok daha sonra ortaya çıkacak olan ve zamanı geldiğinde ayrıntılarıyla göreceğimiz sonuçları sebebiyle aktarılması gerekiyor. Bu ziyaretten birkaç gün önce, hiç beklemediğim bir ziyaret de bana yapılmıştı: Büyükamcamın eski uşağının tanımadığım oğlu Charles Morel, beni görmeye gelmişti. Bu (evinde pembeli hanımı görmüş olduğum) büyükamcam, bir önceki yıl ölmüştü. Uşağı birçok kez, gelip beni görmek istediğini belirtmişti; ziyaretinin amacını bilmemekle birlikte, onu seve seve kabul ederdim; çünkü Françoise'dan öğrendiğime göre, amcamın hatırasına derin bir saygı besliyor, her fırsatta mezarını ziyaret ediyordu. Ne var ki uşak sağlık nedenleriyle memleketine gitmek zorunda kaldığından ve uzun süre kalmayı düşündüğünden, kendi yerine oğlunu göndermişti bana. İçeriye giren on sekiz yaşlarındaki, yakışıklı delikanlıyı görünce şaşırmıştım; kılık kıyafeti zevkli olmasa da varlıklıydı ve uşaktan

başka her şeye benziyordu. Zaten daha baştan, hizmetkârlık geçmişiyle ilişiğini kesmek isteyerek, kendinden hoşnut bir gülümsemeyle konservatuar birincisi olduğunu söyledi. Ziyaretinin amacı şuydu: Babası, Adolpe Amcamın yadigârlarından bazılarını bir kenara ayırmıştı; bunları annemle babama göndermenin yakışık almayacağmı, ama benim yaşımdaki bir genci ilgilendirebileceklerini düşünmüştü. Bunlar, amcamın tanıdığı ünlü kadın oyuncuların, kibar yosmaların fotoğrafları, aile hayatından kaim bir duvarla ayırdığı eski hovarda hayatının son görüntüleriydi. Genç Morel bana fotoğrafları gösterirken benimle bir eşitiyle konuşur gibi konuştuğunu farkettim. Bana "siz" demek, "beyefendi"yi mümkün olduğunca az kullanmak, babası benim annem babamla konuşurken daima "üçüncü şahsı" kullanmış birisi için, büyük bir zevkti. Fotoğrafların hemen hepsi, "En iyi dostuma," türünden bir ithafla imzalanmıştı. Daha nankör ve uyanık bir oyuncu, "Dostlarımın en iyisine," diye yazmıştı; öğrendiğime göre, bu ona amcamın katiyen en iyi dostu olmadığını, kendisine en fazla küçük hizmette bulunmuş olan, kullandığı bir dostu, mükemmel bir insan, neredeyse yaşlı bir ahmak olduğunu söyleme imkânı sağlıyordu. Genç Morel köklerinden kaçmaya ne kadar çalışsa da, Adolphe Amcamın, yaşlı uşağının gözünde kutlu ve çok büyük olan gölgesinin, oğlunun çocukluğunu ve gençliğini de neredeyse kutsal bir gölge gibi kapladığı hissediliyordu. Ben fotoğraflara bakarken Charles Morel de benim odamı inceliyordu. Ben fotoğrafları koyacak bir yer ararken, "Nasıl oluyor da odanızda amcanızın tek bir fotoğrafını göremiyorum?" dedi; sesinde sitem yoktu, çünkü zaten sözleri yeterince sitem doluydu. Yüzümün kızardığını hissederek, "Bende hiç fotoğrafı yok galiba," diye kekeledim. "Ne, sizi o kadar seven Adolphe Amcanızın bir tek fotoğrafı bile yok sizde ha! Bizim pederde bir yığın var; onlardan bir tanesini göndereyim size; umarım baş köşeye, size zaten amcanızdan kalmış olan şu komodinin üstüne koyarsınız." Şunu belirtmek gerekir ki, odamda annemin veya babamın bile bir fotoğrafı bulunmadığından, Adolphe Amcamın fotoğrafının da olmamasında bir gariplik yoktu. Ama kolayca tahmin edilebileceği gibi, bakış açısını oğluna da aşılayan Morel'in gözünde, ailenin önemli şahsiyeti amcamdı ve annemle babam onun parıltısının ancak bir nebzesini taşıyorlardı. Ben daha iltimaslıydım; çünkü amcam her gün uşağına benim bir Racine, bir Vaulabelle olacağımı söyler, Morel de beni az çok manevi bir evlat, amcamın seçmiş olduğu bir oğul gibi görürdü.

Morel'in oğlunun tam bir "talih avcısı" olduğunu çok çabuk farkettim. O gün bana, biraz da besteci olduğunu ve birkaç dizeyi müziğe uyarlayabildiğim söyleyerek, "aristo" sosyetede önemli bir mevkii olan şair tanıdığım var mı diye sordu. Bir isim verdim. Bu şairin eserlerini bilmiyordu, ismini de hiç duymamıştı; not etti. Kısa bir süre sonra öğrendim ki, şaire bir mektup yazıp eserlerinin fanatik bir hayranı olduğunu, onun bir sonesini bestelediğini ve *** Kontesi'nin evinde bir dinleti düzenlerse sevineceğini belirtmiş. Yani biraz fazla acele edip planlarını ortaya çıkarmış. Şair de incinip cevap vermemiş.

Bununla birlikte, Charles Morel'de, hırsın yanısıra daha somut gerçeklere de belirgin bir eğilim vardı. Avluda, bir yelek dikmekte olan Jupien'in yeğenini görmüştü; bana sadece "fantezi" bir yeleğe ihtiyacı olduğunu söylediği halde, genç kızdan epeyce etkilendiğini hissettim. Aşağı inip onu tanıştırmamı hiç çekinmeden rica etti: "Ama ailenizle ilişkimden sözetmeden, anlıyorsunuz değil mi? Babam konusunda ketum davranacağınıza güveniyorum; değerli bir sanatçı dostum dersiniz sadece, anlıyorsunuz değil mi? Esnaf üzerinde iyi bir izlenim bırakmakta yarar var." Gerçi kendisini fazla tanımadığımdan –bunu anlayışla karşılıyordu– "aziz dostum" diyemesem de genç kızın yanında kendisine, "elbette aziz üstadım değil ama... isterseniz aziz sanatçı" diye hitap edebileceğimi ima etmişti, ama ben dükkânda Saint-Simon'un deyişiyle onu "nitelemekten" kaçındım ve onun "siz"lerine "siz'lerle karşılık vermekle yetindim. Birkaç kadife parçası arasından seçtiği, o kadar parlak, o kadar cırtlak bir kırmızıydı ki, çok zevksiz olduğu halde, o yeleği sonradan hiç giyemedi. Genç kız tekrar iki çırağıyla birlikte çalışmaya koyuldu, ama bana öyle geldi ki etkilenme karşılıklı olmuş ve genç kız "benim çevremden" (yalnız daha şık ve daha zengin) zannettiği Charles Morel'den çok hoşlanmıştı. Babasının bana gönderdiği fotoğraflar arasında, Elstir'in Miss Sacripant (yani Odette) portresinin de bir fotoğrafını bulunca çok şaşırdığımdan, Charles Morel'i dış kapıya geçirirken dedim ki: "Bana bir konuda bilgi verebilir misiniz acaba? Amcam bu hanımı yakından mı tanırdı? Amcamın hayatının hangi döneminde yer almış olabileceğini kestiremiyorum; M. Swann'la ilişkili olarak ilgimi çekti de..." - "Neredeyse unutuyordum; babam da zaten bu hanıma dikkatinizi çekmemi tembih etmişti. Siz amcanızı son gördüğünüzde, bu kibar fahişe de evindeymiş, öğle yemeğinde. Babam sizi içeriye alıp almamak konusunda bir tereddüt geçirmiş.

O hafifmeşrep hanım sizden çok hoşlanmış, tekrar görmek istemiş. Ama babamın söylediğine göre, tam o sırada aile içinde küslük olmuş, bir daha da amcanızı görmemişsiniz." Bu esnada, Jupien'in yeğeniyle uzaktan vedalaşmak üzere gülümsedi. Genç kız Charles Morel'in zayıf ama düzgün çehresini, ipeksi saçlarını, neşeli gözlerini seyrediyor ve herhalde beğeniyordu. Bense Charles Morel'in elini sıkarken Mme Swann'ı düşünüyor, bundan böyle onu "Pembeli hanım"la özdeşleştirmem gerekeceğini büyük bir şaşkınlıkla farkediyordum; çünkü ikisi benim hafızamda birbirinden çok ayrı ve farklıydılar.

M. de Charlus az sonra Mme Swann'ın yanma oturdu. Bulunduğu her toplantıda erkeklere karşı aşağılayıcı olan ve kadınlar tarafından pohpohlanan M. de Charlus, hemen gidip en şık kadınla bütünleşir, kendisini onun tuvaletiyle kaplanmış gibi hissederdi. Baronun redingotu veya frakı, onu büyük bir renkçinin başarılı portrelerinden birine benzetirdi: yanındaki iskemlede, kıyafet balosuna giyeceği parıltılı bir manto bulunan bir siyahlı adam portresi. Genellikle bir prensesle yaptığı bu baş başa sohbet, M. de Charlus'ye hoşlandığı bir ayrıcalık sağlardı. Bunun sonuçlarından biri, örneğin bir kutlamada, bütün erkekler arkada sıkışırken, bir tek baronun, öndeki bir sıra hanımın arasında bir iskemlede oturmasına ev sahibelerinin izin vermesiydi. Ayrıca, yanındaki büyülenmiş hanıma çok yüksek sesle eğlenceli bir şeyler anlatmaya o kadar dalmış gibi görünürdü ki, gidip diğerlerini selamlamaktan, dolayısıyla bazı görevleri yerine getirmekten de bağışık tutulurdu. Seçtiği güzelin parfüm duvarının ardında, sanki bir tiyatronun ortasında locadaymış gibi, balonun ortasında yalıtılmış olurdu ve kendisini deyim yerindeyse arkadaşının güzelliği ardından selamlamak üzere gelenlere çok kısa bir karşılık verip bir hanımla sohbetini bölmemesi mazur görülürdü. Hiç şüphe yok ki Mme Swann, baronun kendini bu şekilde beraberinde sergilemek istediği kadınlar sınıfından olamazdı kesinlikle. Yine de M. de Charlus Mme Swann'a bir hayranlık, kocasına da dostluk beslediğini bilir ve kendi de, hazır bulunanlar arasındaki en güzel kadın tarafından itibarının lekelenmesinden gurur duyardı.

Esasen Mme de Villeparisis, M. de Charlus'nün ziyaretine tam olarak sevinememişti. Baron, teyzesine çok kusur bulmakla birlikte onu çok severdi. Ama bazen de, öfkenin, hayalî kırgınlıkların etkisiyle, içgüdülerini bastırmayıp teyzesine aşırı sert mektuplar

yazar, o güne kadar farketmemiş gibi göründüğü ufacık şeyleri mesele yapardı. Birçok örnek arasından, Balbec'teki tatilim sırasında öğrenmiş olduğum şu olayı aktarabilirim: Mme de Villeparisis Balbec'teki tatilini uzatmak istediğinde, yanında getirdiği para yetmez endişesiyle, cimri olduğu ve gereksiz masraflardan çekindiği için Paris'ten para gönderilmesini de istememiş, M. de Charlus'den üç bin frank borç almıştı. Baron, bir ay sonra, teyzesine önemsiz bir nedenle kızıp borcunu telgraf havalesiyle göndermesini istemişti. Eline geçen para, iki bin dokuz yüz doksan küsur franktı. Birkaç gün sonra teyzesiyle Paris'te görüştüğünde, dostça sohbet ederlerken, çok yumuşak bir şekilde, bankanın bir hata yaptığını belirtmişti. "Yok canım, hata yok," diye cevap vermişti Mme de Villeparisis, "telgraf havalesinin masrafı altı frank yetmiş beş santim." - "Ya! Bilerek yapılmışsa mesele yok," demişti M. de Charlus. "Ben belki bilmiyorsunuzdur diye söylemiştim; olur da banka size benim kadar yakın olmayan başka kişilere de aynı şeyi yaparsa canınız sıkılır diye." - "Yo hayır, hiçbir hata yok." M. de Charlus, "Aslında çok haklısınız," diye neşeyle konuyu kapatmış ve teyzesinin elini sevecenlikle öpmüştü. Gerçekten de teyzesine katiyen kızmamış, bu küçük cimriliğe gülüp geçmişti. Ne var ki bir süre sonra, teyzesinin bir aile meselesinde kendisini oyuna getirmek, kendisine karşı "bir komplo düzenlemek" istediğini zannetmiş, teyzesi de doğrusu aptallık edip zaten yeğeninin kendine karşı suçortağı gibi gördüğü kimi işadamlarının arkasına gizlenince, M. de Charlus şiddet ve küstahlıkla dolup taşan bir mektup yazmıştı. "İntikam almakla yetinmeyeceğim," diye de altına bir not düşmüştü; "sizi gülünç duruma düşüreceğim. Yarından tezi yok, gidip herkese telgraf havalesi olayını, size verdiğim üç bin franklık borcun altı frank yetmiş beş santimini düştüğünüzü anlatacağım; şerefinizi iki paralık edeceğim." Bunun yerine, ertesi gün, gerçekten çok çirkin cümlelerin bulunduğu o mektubu yazdığına pişman olarak gidip Mme de Villeparisis'den özür dilemişti. Zaten telgraf havalesi olayını kime anlatabilirdi ki? İstediği intikam değil, gerçekten barışmak olduğu için, o sırada meseleyi saklardı saklamasına. Ama daha önce herkese anlatmıştı zaten; teyzesiyle arası çok iyi olduğu halde, bir kötü niyeti olmadan, güldürmek amacıyla ve boşboğazlığın canlı timsali olduğu için anlatmıştı. Anlatmıştı ama Mme de Villeparisis'nin bundan haberi yoktu. Teyzesi de, kendisine iyi ettiğini söylediği halde, olayı yayarak şerefini lekelemeye niyetli olduğunu mektuptan öğrenince, yeğeninin o sırada kendisini

kandırdığını, şimdi de seviyormuş gibi yapıp yalan söylediğini düşünmüştü. Bütün bu olaylar yatışmıştı, ama ne biri, ne öteki, karşısındakinin kendisi hakkındaki düşüncelerim tam olarak bilemiyordu. Şüphesiz bu, sık sık tekrarlanan dargınlıkların biraz özel bir türüydü. Bloch'la arkadaşları arasındaki dargınlıklar farklı bir cinstendi. M. de Charlus'yle, Mme de Villeparisis'den çok başka insanlar arasındakiler, ileride görüleceği gibi, apayrı bir türdendi. Buna rağmen, şunu unutmamak gerekir ki, insanların birbirleri hakkındaki fikirleri, dostluk ve aile ilişkileri sadece görünürde sabit, aslındaysa, deniz gibi hep hareketlidir. Bu yüzden de, mükemmel bir çift gibi görünen karı-kocaların boşanacağı yolunda dedikodular dolaşır, hemen ardından birbirlerinden sevgiyle sözettikleri duyulur; içtikleri su ayrı gitmeyen iki dosttan biri, öteki hakkında söylemediğini bırakmaz, daha biz şaşkınlığımızı yenemeden, ikisi barışmış olurlar; kısacık bir süre içinde, uluslar arasındaki ittifaklar altüst oluverir.

"Aman Tanrım, dayımla Mme Swann kızıştılar," dedi Saint-Loup bana. "Annem de bütün masumiyetiyle aralarına girmez mi! Herkesi nasıl bilirsin? Kendin gibi."

M. de Charlus'yü seyrediyordum. Kır saçlarının küçük perçemi, monoklünün havaya kaldırdığı kaşının altında gülen gözü ve kırmızı çiçekler takılı yakası, ihtilaçlı ve göz alıcı bir üçgenin üç hareketli köşesini oluşturuyordu sanki. Kendisine selam vermeye cesaret edememiştim; çünkü beni gördüğüne dair bir işaret vermemişti. Oysa yüzü bana dönük oturmadığı halde, beni görmüş olduğundan emindim; baron, bir dizi Mme Swann'ın menekşe rengi harikulade paltosunun dalgalan arasında kaybolmuş, bir yandan ona bir şeyler anlatırken, bir yandan da aynasızların gelmesinden korkan bir seyyar satıcı gibi, kaçamak bakışlarla salonun dört bir yanını taramış, kim var kim yoksa hepsini görmüştü mutlaka. M. de Châtellerault gelip kendisine selam verdiğinde, M. de Charlus'nün yüzünde, genç dükü, karşısında bulduğu andan önce gördüğünü ele veren en ufak bir belirti olmadı. Bunun gibi biraz kalabalık toplantılarda, M. de Charlus'nün dudaklarında neredeyse sürekli olarak, belirli bir yönü veya hedefi olmayan bir tebessüm bulunurdu; böylece, baronu selamlamaya gelenleri bir anlamda hazır bekleyen gülümsemenin alanına girdiklerinde, onlara yönelik bir nezaket taşımazdı bu tebessüm. Benim her şeye rağmen gidip Mme Swann'ı selamlamam gerekiyordu. Ama o benim Mme de

Marsantes'ı ve M. de Charlus'yü tanıyıp tanımadığımı bilmediği için, beni kendilerine takdim etmesini isterim endişesiyle olsa gerek, epeyce soğuk davrandı. Ben de bunun üzerine M. de Charlus'ye yöneldim ve ânında pişman oldum; çünkü beni mutlaka görmüş olmalıydı, ama hiçbir şekilde belli etmiyordu. Önünde durup eğildiğimde, bedenine yaklaşmamı engelleyen, öne upuzun uzattığı kolunun ucundaki bir tek, piskopos yüzüğünden yoksun parmak, sanki kutsal yüzük yerini öptürmek amacıyla sunulmuş gibiydi ve adeta baronun haberi olmadan, sorumluluğu bana yüklenen bir zorlamayla, gülümsemesinin sürekliliğine, isimsiz ve boş yayılımına nüfuz etmişti. Bu soğuk tavrı, Mme Swann'ın kendi soğukluğundan vazgeçmesi için itici bir dürtü olmadı.

"Ne kadar yorgun ve huzursuz görünüyorsun!" dedi Mme de Marsantes, M. de Charlus'yü selamlamaya gelmiş olan oğluna.

Gerçekten de Robert'in bakışları bir an derinlere dalıyor, sonra derhal, dibe varmış bir dalgıç gibi yüzeye çıkıyordu. Değdiğinde Robert'e bunca acı veren, o yüzden de hemen kaçtığı, ama birazdan tekrar döndüğü bu dip, metresinden ayrılmış olduğu düşüncesiydi.

"Olsun," diye ekledi annesi, Robert'in yanağını okşayarak, "olsun, yavrumu görmek yine de çok güzel."

Ama bu şefkati Robert'i sinirlendirmiş gibi görününce, Mme de Marsantes oğlunu salonun bir ucuna, sarı ipek kaplı, birkaç Beauvais koltuğun mora çalan döşemelerinin, bir düğünçiçeği tarlasında kızıla boyanmış süsenler gibi toplaştığı bir girintiye götürdü. Mme Swann yalnız kalınca, Saint-Loup'yla arkadaş olduğumu da anladığından, yanma gitmem için işaret etti. Kendisini o kadar uzun süredir görmemiştim ki, ne konuşacağımı bilemiyordum. Halının üstündeki şapkalar arasında kendiminkini hiç gözden kaybetmiyor, bir yandan da, Guermantes Dükü'ne ait olmadığı halde, astarında düklük tacının G'si bulunan şapkanın kimin şapkası olabileceğini merak ediyordum. Bütün konukları tanıyor, şapkanın sahibi olabilecek birini göremiyordum aralarında.

"M. de Norpois ne kadar cana yakın," dedim Mme Swann'a, eski büyükelçiyi göstererek. "Gerçi Robert de Saint-Loup, onun için başbelası diyor ama..."

"Çok haklı," diye cevap verdi Mme Swann.

Mme Swann'ın bakışlarının, benden gizlediği bir yerlere kaydığını

görünce, onu soru yağmuruna tuttum. O da, belki kimseyi tanımadığı bu salonda biriyle çok meşgul görünmekten memnun olarak, beni bir köşeye çekti.

"Bakın, M. de Saint-Loup herhalde size şunu söylemek istemiştir," dedi bana; "ama sakın kendisine söylemeyin, boşboğazlık ettiğimi düşünmesini istemem; onun fikrine çok değer veririm; bilirsiniz benim 'özüm sözüm birdir.' Geçenlerde Charlus, Guermantes Prensesi'ne akşam yemeğine gitmiş; bilmem nasıl, sizden söz açılmış. M. de Norpois da onlara –aptalca bir şey, sakın bunu kendinize dert etmeyin; zaten kimse de üstünde durmamış, kimin söylediği belli çünkü– sizin yarı isterik bir dalkavuk olduğunuzu söylemiş."

Babamın M. de Norpois gibi bir arkadaşının, benle ilgili olarak böyle ifadeler kullanması karşısındaki şaşkınlığımı çok daha önce anlatmıştım. Çok eskilerde kalmış o günde, Mme Swann ve Gilberte'ten sözederkenki heyecanımın, beni hiç tanımadığını zannettiğim Guermantes Prensesi tarafından bilinmesine daha da çok şaşırdım. Her hareketimiz, her sözümüz, her tavrımızla, onu doğrudan görmemiş, duymamış olan insanlar arasında, geçirgenliği sonsuz değişken olan ve bizim tarafımızdan bilinmeyen bir ortam bulunur. Yayılmasını şiddetle arzu ettiğimiz önemli bir sözümüzün (örneğin benim bir zamanlar Mme Swann'la ilgili olarak herkese, her fırsatta söylediğim, ektiğim bunca tohumdan bir tanesi mutlaka filizlenir diye düşündüğüm coşkulu sözler) çoğunlukla bu arzumuz yüzünden derhal hasıraltı edildiğini tecrübeyle öğrenmişken, bizim bile unutmuş olduğumuz ufacık bir sözümüzün, hattâ bizim tarafımızdan telaffuz edilmemiş, farklı bir sözün iletilirken çarpıtılmasıyla ortaya çıkmış bir sözün, hiçbir engel tanımadan muazzam mesafeler katedebileceği –sözkonusu olayda Guermantes Prensesi'ne ulaşacağı– ve bizi harcayarak tanrıların şölenini şenlendireceği aklımızdan bile geçmez doğal olarak. Davranışımız hakkında bizim hatırladığımız şeyi en yakınımız bilmez; unuttuğumuz, hattâ hiç söylememiş olduğumuz bir söz ise, bir başka gezegende kahkahalara yol açar; bizim hareketlerimizin başkalarındaki izlenimiyle bizdeki izlenimi arasındaki benzemezlik, bir resimle, o resmin siyah bir çizginin yerine bir boşluk, beyaz bir çizginin yerine anlaşılmaz bir siluet görünen kötü bir kopyası arasındaki fark kadar büyüktür. Esasen, kopyada çıkmamış olan şeyin, bizim sırf kendimizi hoş tutmak için gördüğümüz gerçekdışı

bir çizgi olması, bize eklenmiş gibi görünen şeyinse, aslında çok temel bir özelliğimiz olduğu için gözümüzden kaçması da muhtemeldir. Öyle ki, bize hiç benzemiyormuş gibi gelen bu garip suret, bazen bir röntgen filminin, kuşkusuz insanı pek güzel göstermeyen, ama derin ve yararlı gerçeğini içinde barındırır. Elbette bu, o surete bakınca kendimizi tanımamız için bir sebep teşkil etmez. Aynada güzel yüzüne ve alımlı gövdesine bakıp gülümseme alışkanlığı olan biri, kendisine röntgen filmini gösterdiğinizde, kendi sureti olduğu söylenen bu kemik yığını karşısında, tıpkı bir sergiyi gezerken, bir genç kadın portresine bakıp da katalogda, "Uzanmış hecin devesi" yazısını okuyan bir adam gibi, bir yanlışlık olduğundan kuşkulanacaktır. Daha sonraları, kişinin kendisi tarafından çizilen suretiyle başkaları tarafından çizilen sureti arasındaki sapmayı, kendimden başkalarıyla da ilgili olarak farkettim; kendi çektikleri bir dizi fotoğrafın ortasında memnun mesut yaşayıp giderken, normal şartlarda kendilerinin görmediği korkunç resimlerden bir tanesi, "Bu sizsiniz," diye tesadüfen gösterildiğinde, şaşkınlıktan donakalıyorlardı.

Birkaç yıl önce olsa, M. de Norpois'ya "hangi konuda" öyle yaltaklandığımı Mme Swann'a söylemekten mutluluk duyardım; çünkü "konu", kendisiyle tanışma arzumdu. Ama şimdi böyle bir duygum yoktu, Gilberte'i sevmiyordum artık. Öte yandan, Mme Swann'ı çocukluğumdaki Pembeli Hanım'la bir türlü özdeşleştiremiyordum. Bu yüzden, o an kafamı kurcalayan kadından sözettim.

"Biraz önce Guermantes Düşesi'ni gördünüz mü?" diye sordum Mme Swann'a.

Ama düşes kendisine selam vermediği için, Mme Swann da onu, varlığı farkedilmeyecek kadar önemsiz biri olarak görüyormuş izlenimini uyandırmak istedi.

"Üzgünüm, farketmemişim," diye kestirip attı, İngilizce'den tercüme edilmiş bir ifade kullanarak.

Oysa ben yalnız Mme de Guermantes'la değil, yakınındaki herkesle ilgili bilgi almak istiyordum, ama tıpkı Bloch gibi, konuşmalarında karşısındakine kendini beğendirmeye değil, bencilce, kendilerini ilgilendiren konuları açıklığa kavuşturmaya çalışan insanların patavatsızlığıyla, Mme de Guermantes'in hayatını

kafamda tam olarak canlandırabilmek için, Mme de Villeparisis'yi Mme Leroi konusunda sorguya çektim.

"Evet, biliyorum," dedi, yapmacık bir küçümsemeyle, "zengin bir odun tüccarının kızıdır. Şimdi sosyeteye girip çıktığından haberdarım, ama ben yeni insanlarla tanışamayacak kadar yaşlandım artık. Zamanında o kadar ilginç, o kadar hoş insanlar tanıdım ki, Mme Leroi'nın bana bir şey katacağını sanmıyorum doğrusu."

Markizin nedimeliğini üstlenmiş olan Mme de Marsantes beni prense takdim ediyordu ki, M. de Norpois da gelip son derece sevecen sözler söyledi hakkımda. Belki zaten takdim edilmiş olduğuma göre, bana, itibarını hiçbir şekilde sarsmayacak olan bir kibarlıkta bulunmak işine gelmişti; belki ünlü de olsa bir yabancının, Fransız salonlarından pek haberdar olmadığını ve kendisine bir yüksek sosyete delikanlısının takdim edildiğini zannedebileceğim düşünmüştü; belki de bir ayrıcalığını kullanmak, bir büyükelçi sıfatıyla kendi tavsiyesinin ağırlığını hissettirmek, ya da altesin de hoşuna gidecek bir geleneği, bir prense takdim edilmek için iki kişinin gerekli olduğunu hatırlatmak, eskiye bağlılığının zevkini çıkarmak istemişti.

Mme de Villeparisis, Mme Leroi'yla tanışmadığına üzülmesi gerekmediğini benim önümde M. de Norpois'ya da onaylatma ihtiyacı duyarak büyükelçiye seslendi.

"Sayın büyükelçi, Mme Leroi'nın önemsiz biri olduğu, benim evime girip çıkan insanlardan çok daha aşağı düzeyde olduğu ve onu davet etmemekte haklı olduğum doğru değil mi?"

M. de Norpois, karşılık olarak, belki başına buyrukluğundan, belki yorgunluktan, çok saygılı, ama anlamdan yoksun bir selam vermekle yetindi.

"Beyefendi," dedi Mme de Villeparisis gülerek, "öyle gülünç insanlar var ki! Bugün ziyaretime gelen bir bey, benim elimi öpmenin kendisine genç bir kadının elini öpmekten daha fazla zevk verdiğine inandırmaya çalıştı beni, düşünebiliyor musunuz?"

Bunun Legrandin olduğunu hemen anladım. M. de Norpois, sanki bu çok doğal bir tensel arzuymuş ve bunu hisseden kişiye kızılamazmış, neredeyse, bağışlamaya, hattâ Voisenon veya Oğul Crebillon tarzı sapkın bir hoşgörüyle desteklemeye hazır olduğu bir

roman başlangıcıymış gibi, hafifçe göz kırparak gülümsedi.

"Şu gördüklerimi pek çok genç kadının eli yapamaz," dedi prens, Mme de Villeparisis'in suluboyalarını göstererek.

Ardından markize, Fantin-Latour'un yeni sergisindeki çiçekleri görüp görmediklerini sordu.

"Birinci sınıf resimler, günümüzün deyişiyle parlak bir ressamın, bir palet ustasının elinden çıkmış resimler," dedi M. de Norpois; "bununla birlikte Mme de Villeparisis'nin çiçekleriyle kıyaslanamayacakları kanısındayım; markizin resimlerinde çiçeklerin renkleri çok daha canlı, daha gerçek."

Eski büyükelçinin eski âşık kayırıcılığıyla, karşısındakini övme alışkanlığıyla, bir arkadaş topluluğunda kabul gören fikirler doğrultusunda konuştuğu varsayılsa bile, sosyete insanlarının sanatsal yargılarının nasıl bir gerçek zevk yoksunluğu üzerine kurulduğunu kanıtlamaya, bu sözler yeterdi; bu yargılar o kadar keyfîdir ki, bir hiç yüzünden en saçma sapan noktalara varabilir ve bu arada da kendilerini durduracak, gerçekten hissedilmiş herhangi bir duyguya, izlenime rastlamazlar.

Mme de Villeparisis, alçakgönüllülükle, "Çiçekleri tanımamda övünülecek bir yan yok, ben hep kırlarda yaşadım," diye cevap verdi. "Ne var ki," diye kibarca ekledi, prense hitaben, "çok küçük yaşta, etraftaki diğer taşralı çocuklardan biraz daha ciddi bilgilere, kavramlara sahip olduysam, bunu sizin milletinizden son derece değerli bir insana, M. de Schlegel'e borçluyum. Kendisiyle Broglie'de tanışmıştım; Cordelia Teyzem (Mareşal Castellane'ın eşi) götürmüştü beni oraya. Çok iyi hatırlarım, M. Lebrun, M. de Salvandy ve M.Doudan, M. de Schlegel'i çiçekler hakkında konuştururlardı. Ben küçücük bir kızdım, söylediklerini tam anlayamazdım. Ama benimle oynamayı severdi; ülkenize döndüğünde, faytonla Val Richer'e yaptığımız, benim onun kucağında uyuyakaldığım bir gezinin hatırası olarak, çok güzel bir botanik kitabı göndermişti bana. O kitabı hiç kaybetmedim; çiçeklerin, o kitap olmasa hiç farketmeyeceğim özelliklerini görmeyi öğretmiştir bana. Mme de Barante, Mme de Broglie'nin kendi gibi güzel ve yapmacıklı bazı mektuplarını yayınladı; aralarında M. de Schlegel'in kimi sohbetlerini de bulmayı ummuştum. Ama Mme de Broglie doğada sadece dinî kanıtlar arayan bir kadındı."

Annesiyle birlikte salonun bir ucunda bulunan Robert beni yanma çağırdı.

"Yaptıkların için sana nasıl teşekkür edeceğim?" dedim. "Yarın birlikte bir akşam yemeği yiyebilir miyiz?"

"Yarın, olabilir, ama Bloch da gelsin; onunla kapının önünde karşılaştım; ilk anda soğuk davrandı, çünkü iki mektubunu, hiç istemediğim halde cevapsız bırakmıştım (bu yüzden kırıldığını kendisi söylemedi ama, ben anladım); fakat sonra o kadar yakınlık gösterdi ki, böyle bir dosta nankörlük etmem mümkün değil. Aramızdaki dostluğun, en azından onun açısından ebedî olduğunu hissediyorum."

Robert'in pek fazla yanıldığını sanmıyorum. Bloch'un öfkeli yergileri, genellikle karşılıksız bırakıldığını zannettiği büyük bir sevginin sonucuydu. Başkalarının hayatını pek düşünmediği için de, karşısındakinin hasta veya yolculukta olabileceği aklına bile gelmez, bir haftalık bir suskunluğu derhal kasıtlı bir soğukluğa yorardı. Bu yüzden, arkadaş olarak, daha sonra da yazar olarak, en şiddetli kızgınlıklarının bile, aslında pek derin olmadığını düşünmüşümdür hep. Öfkesine buz gibi bir ağırbaşlılıkla karşılık verildiğinde iyice çileden çıkar, karşısındaki bir bayağılık yaparsa saldırılarını iki katma çıkarır, ama içten bir yakınlık karşısında genellikle teslim olurdu. "Senin için yaptıklarıma gelince," diye devam etti Saint-Loup, "aslında bir şey yapmış değilim; yengem senin ondan kaçtığını, tek kelime konuşmadığını söylüyor. Ona bir hıncın mı var acaba diye düşünmüş."

Bu sözlere kansaydım bile, Mme de Guermantes'ı tekrar görmek, kendisine bir hınç beslemediğimi söylemek, dolayısıyla onu, aslında kendisinin benden hoşlanmadığını söylemek zorunda bırakmak yolundaki girişimlerim, çok yakında gerçekleşeceğini sandığım Balbec'e gidişimiz tarafından engellenirdi. Ne var ki, düşesin bana evindeki Elstir'leri göstermeyi bile teklif etmediğini hatırlamam yeterliydi. Zaten hayal kırıklığına uğradığım bile söylenemezdi; bana tablolardan sözetmesini beklememiştim kesinlikle; düşesin benden hoşlanmadığını, beni seveceğini ummamın yersiz olduğunu biliyordum; olsa olsa, kendisini Paris'i terk etmeden tekrar göremeyeceğime göre, iyi yürekliliği sayesinde ondan yumuşacık, güzel duygularla ayrılmayı, Balbec'e giderken yanımda kaygı ve üzüntüyle karışık bir anı yerine, bu el değmemiş, sonsuza kadar

sürebilecek duyguyu götürmeyi umabilirdim.

Mme de Marsantes Robert'le sohbetini ikide bir keserek bana dönüyor, oğlunun kendisine benden ne kadar çok sözettiğini, beni ne kadar sevdiğini söylüyordu; bana gösterdiği yakınlığa neredeyse üzülüyordum, çünkü kaynağının, oğlunu kızdırma korkusu olduğunu hissediyordum; henüz oğluyla görüşememişti, onunla yalnız kalmak için sabırsızlanıyor, Robert'in üzerinde benim kadar nüfuzu olmadığını düşünerek beni idare etme ihtiyacı duyuyordu. Daha önce benim Bloch'a büyükamcası M.Nissim Bernard'ın haberlerini sorduğumu işitmiş olan Mme de Marsantes, bunun bir ara Nice'te yaşayan M. Bernard olup olmadığım sordu.

"Öyleyse, M. de Marsantes benimle evlenmeden önce Nice'te tanışmışlar," dedi. "Kocam bana kendisinden mükemmel bir insan, hassas ve cömert bir adam olarak sık sık sözederdi."

Bloch bunu duysa, "İnanılır gibi değil, demek bir kez olsun, büyükamcamın söylediği yalan değilmiş," diye düşünürdü.

Bütün bu süre boyunca, keşke Mme de Marsantes'a Robert'in kendisini beni sevdiğinden çok daha fazla sevdiğini, o bana düşmanca da davransa, Robert'i annesi aleyhinde etkilemeye, annesinden soğutmaya çalışacak yapıda bir insan olmadığımı söyleyebilsem, diye düşünüyordum. Ama Mme de Guermantes gittiğinden beri daha rahatça gözleme fırsatı bulduğum Robert'in içinde yeniden bir öfkenin kabardığını, kasılmış, kararmış çehresine yayıldığını o sırada farkettim. Öğleden sonra yaşanan sahneyi hatırlayıp, metresinin kendisine o sertlikle davranmasına itirazsız izin verdiği için benim karşımda küçük düştüğünü hissetmiş olmasından korkuyordum.

Kolunu boynuna dolamış olan annesinden sert bir hareketle ayrılarak, beni Mme de Villeparisis'nin yeniden başına geçtiği çiçekli küçük tezgâhının arkasına sürükledi ve kendisini izleyerek küçük salona geçmem için işaret etti. Hızla oraya gidiyordum ki, M. de Charlus, belki çıkışa yöneldiğimi zannederek, sohbet etmekte olduğu M. de Faffenheim'ın yanından birden ayrılarak hızla döndü ve karşımda durdu. İçinde bir G harfiyle düklük tacı bulunan şapkayı almış olduğunu endişeyle farkettim. Küçük salonun kapısında, yüzüme bakmadan şöyle dedi:

"Madem artık sosyeteye girip çıkmaya başladınız, beni de ziyaret

ederseniz memnun olurum. Yalnız biraz zor olacak," diye ekledi, kayıtsızca, hesaplı bir tavırla; sanki benimle uygun koşullan ayarlama fırsatını bir kez kaçırsa, gerçekleşmesi mümkün olamayacak bir memnuniyetmiş gibi. "Pek evde bulunmam; önceden yazmanız gerekir. Ama bunu size rahat rahat açıklamayı isterim. Birazdan çıkıyorum. Benimle biraz yürür müsünüz? Fazla vaktinizi almam."

"Beyefendi, dikkatinizi çekerim," dedim; "yanlışlıkla konuklardan birinin şapkasını almışsınız."

"Şapkamı almama bir itirazınız mı var?"

Biraz önce benim de başıma aynı şey gelmiş olduğundan, onun da şapkasını bir başkası aldığı için şapkasız sokağa çıkamayacağına göre rasgele gözüne ilişen bir şapkayı aldığını, benimse bu oyunu açığa çıkararak kendisini zor durumda bıraktığımı düşündüm. Bu yüzden ısrar etmedim. Önce Saint-Loup'yla birkaç kelime konuşmam gerektiğini söyledim. "O salak Guermantes Dükü'yle konuşuyor şu anda," diye de ekledim. "Bu söylediğiniz çök hoş, ağabeyime ileteceğime." - "Ya! M. de Charlus 'nün ilgisini çekeceğini mi düşünüyorsunuz?" (Bir ağabeyi varsa, onun da soyadının Charlus olması gerektiğini düşünmüştüm. Saint-Loup bu konuda Balbec'te bazı açıklamalarda bulunmuştu, ama hepsini unutmuştum.) "Size M. de Charlus 'den sözeden oldu mu?" dedi baron küstah bir tavırla. "Siz Robert'in yanma gidin. Bu öğlen, şerefini iki paralık eden bir kadınla birlikte düzenledikleri âleme sizin de katıldığınızı biliyorum. Soyadımızı rezil etmekle zavallı annesini de, hepimizi de ne kadar üzdüğünü ona anlatmak için, üzerindeki nüfuzunuzu kullanmanız iyi olurdu."

O aşağılık öğle yemeğinde sadece Emerson'dan, Ibsen'den, Tolstoy'dan sözettiğimizi, genç kadınınsa, Robert'e sadece su içmesi için ısrar ettiğini söylemek isterdim cevap olarak. Gururunun incindiğini sandığım Robert'i birazcık olsun avutabilmek için, metresini haklı çıkarmaya çalıştım. O sırada Robert'in, metresine çok kızgın olmakla birlikte, kendini suçladığını bilmiyordum. İyi bir erkekle kötü bir kadın arasındaki, taraflardan birinin yüzde yüz haklı olduğu kavgalarda bile, kötü kadının bir konuda haksız olmadığı izlenimini uyandırabilecek ufacık bir şey vardır her zaman. Kötü kadın bunun dışındaki diğer bütün konuları bir yana bıraktığından, iyi erkek, kadına birazcık olsun ihtiyaç duyduğunda,

ayrılık moralini bozduğunda, zaafı onu kuruntulara gark edecek, kendisine yöneltilen saçma sapan sitemleri hatırlayıp acaba bu sitemlerin haklı bir yanı var mı diye düşünecektir.

"Sanıyorum şu kolye olayında hatalı davrandım," dedi Robert. "Herhangi bir kötü niyetim yoktu elbette, ama başkaları kendilerini bizim yerimize koymaz ki. Rachel'in çok zor bir hayatı olmuş. Ben, onun gözünde, her şeye rağmen her istediğini parayla elde edebileceğini zanneden, yoksulun mücadele edemeyeceği zenginim; mesele ister Boucheron'u etkilemek olsun, ister mahkemede bir davayı kazanmak. Evet, benim daima onun iyiliğini istediğim düşünülürse, çok acımasız davrandı. Ama şimdi gayet iyi anlıyorum; benim ona, parayla kendisini elde tutabileceğimi hissettirmeye çalıştığımı zannetti; oysa kesinlikle öyle değil. O ki beni o kadar sever, kimbilir neler düşünüyordur! Zavallı yavrucak, bir bilsen, öyle incelikleri vardır ki, anlatamam sana, benim için ne hoş şeyler yapmıştır. Kimbilir ne kadar mutsuzdur şu anda! Ne olursa olsun, beni dangalağın teki olarak görmesini istemem; ben hemen Boucheron'a, kolyeyi almaya gidiyorum. Kimbilir, belki de benim bu davranışımı görünce kendi hatalarını kabul eder. Anlıyorsun değil mi? Benim dayanamadığını, şu anda onun acı çekiyor olması. İnsan kendi çektiği acıyı bilir, önemli değildir. Ama onun acı çektiğini düşünmek ve gözünde canlandıramamak insanı delirtiyor; ona böyle acı çektireceğime, bir daha hiç görmemeye bile razı olurum. Eğer öylesi gerekiyorsa, bensiz mutlu olsun; yeter ki mutlu olsun. Biliyor musun, ona ilişkin her şey benim gözümde dev boyutlar kazanıyor, adeta evrenselleşiyor; hiç vakit kaybetmeden kuyumcuya, oradan da kendisinden özür dilemeye gideceğim. Ben oraya varıncaya kadar benim hakkımda neler düşünecek kimbilir? Bari geleceğimi bilse! Ne olursa olsun, sen oraya, evine gelebilirsin; belli olmaz, belki de her şey yoluna girer. Belki de," dedi gülümseyerek, böyle bir rüyaya inanmaya cesaret edemezmiş gibi, "üçümüz birlikte kırda akşam yemeği yeriz. Ama şimdilik bilemeyiz, onu idare etmeyi hiç beceremiyorum; zavallı yavrucak, belki de yine inciteceğim onu. Hem ayrıca kararı kesin de olabilir."

Robert birden beni annesinin yanma sürükledi.

"Hoşçakal," dedi annesine; "benim gitmem gerekiyor. Bir daha ne zaman izinli gelebileceğimi bilmiyorum; herhalde bir aydan önce olmaz. Öğrenir öğrenmez mektup yazar, haber veririm."

Robert, anneleriyle birlikte sosyete toplantılarında bulunduklarında, başkalarına dağıttıkları gülücüklerle selamlan annelerine karşı sert ve sabırsız bir tavırla dengelemeleri gerektiğini] düşünen evlatlardan değildi şüphesiz. Ailesine karşı kabalığın doğal olarak tören ciddiyetini tamamladığını düşünen insanlar m bu iğrenç intikamı son derece yaygındır. Zavallı anne ne derse desin, oğlu, oraya istemediği halde, zorla götürülmüş ve bunu pahalıya ödetmek istermiş gibi, annesinin çekinerek söylediği şeye derhal alaylı, keskin ve acımasız bir itirazla karşılık verir; annesi, her ne kadar oğlunu yatıştırmayı beceremese de, o tatlı mizacıyla, bu üstün yaratığın fikrine katılır hemen; onun yokluğunda herkese oğlunu metheder; oğluysa en sert saldırılarını bile annesinden esirgemez. Saint-Loup katiyen bu tür bir evlat değildi; ne var ki Rachel'in yokluğunun yarattığı yürek daralması, annesine, farklı nedenlerle de olsa, tıpkı bu evlatlar kadar zalimce davranmasına yol açıyordu. Söylediği sözlerin Mme de Marsantes'ı, oğlu geldiğinde gizleyemediği kanat çırpışını andıran bir çırpınmayla irkilttiğim gördüm; ama şu anda Robert'e bakarken çehresi kaygılı, gözleri hüzünlüydü.

"Ne, gidiyor musun Robert? Gerçekten mi? Canım oğlum! Seni görebileceğim tek gündü bugün!"

Sonra sesini biraz alçaltarak, doğal bir tonla, oğlunda acıklı bir merhamet uyandırabilecek veya gereksiz yere kızdıracak her tür üzüntüyü sesinden silmeye çalışarak, sadece sağduyudan kaynaklanan bir cümleymişçesine, ekledi:

"Bu yaptığın hiç hoş değil, biliyorsun herhalde."

Ama Mme de Marsantes özgürlüğüne tecavüz etmediğini oğluna göstermek için öyle bir utangaçlık, eğlencesini engelledi diye kendisine sitem etmemesi için öyle bir şefkat ekliyordu ki bu yalınlığına, Saint-Loup ister istemez içinde bir yumuşama ihtimali, yani geceyi metresiyle birlikte geçirmesine bir engel hissetti. Bu yüzden de öfkelendi:

"Özür dilerim ama hoş olsa da olmasa da, durum bu."

Sonra da şüphesiz kendisinin hakkettiğini düşündüğü sitemleri annesine yöneltti; bencil insanlar işte bu şekilde hep son sözü söylerler; baştan kararlarının kesin olduğunu açıkladıktan sonra, bu karardan vazgeçmeleri için içlerindeki duyguya çağrıda

bulunulduğunda, bu duygu ne kadar etkiliyse, kendilerini direnmek zorunda bırakanlar, o kadar suçlu bulurlar, öyle direnen kendilerini değil; öyle ki, bu katılıkları, acımasızlığın en uç noktasına varabilir, üstelik de acı çekecek, haklı olacak kadar düşüncesiz gördükleri insanın suçluluğu o oranda artar ve böylece, alçakça, karşılarındaki insanda, merhametine aykırı hareket etme acısını uyandırırlar. Zaten Mme de Marsantes da, oğlunu tutamayacağını hissederek ısrar etmekten vazgeçti.

"Ben gidiyorum," dedi Robert bana; "anne, fazla tutmayın onu, birazdan birini ziyaret etmesi gerekiyor."

Benim varlığımın Mme de Marsantes'a zevk veremeyeceğini pekala hissediyordum; yine de, oğlunu ondan ayıran bu eğlencelerde benim de payım olduğunu düşünmesin diye, Robert'le birlikte çıkmamayı tercih ettim. Oğlunun davranışına bir özür bulmak isterdim; arkadaşıma olan sevgimden çok, annesine duyduğum merhametten ötürü. Ama ilk konuşan Mme de Marsantes oldu:

"Zavallı çocuk," dedi, "eminim onu üzdüm. Biliyor musunuz beyefendi, anneler çok bencil olur; oysa Robert'in o kadar az eğlencesi var ki; Paris'e çok ender gelebiliyor. Ah Tanrım, henüz gitmemiş olsaydı, peşinden koşardım, tabii ki onu tutmak için değil, ona kızmadığımı, hak verdiğimi söylemek için. Gidip merdivene baksam, rahatsız olur muydunuz?"

Birlikte gittik.

"Robert! Robert!" diye seslendi. "Yok, gitmiş, iş işten geçti."

Birkaç saat önce, Robert metresiyle yaşayabilsin diye nasıl her şeyi yapmaya hazırsam, şimdi de onları ayırma görevini seve seve üstlenirdim. Bu durumlardan birinde ailesi benden nefret eder, ötekinde de Saint-Loup hain bir arkadaş olarak görürdü. Oysa birkaç saatlik bir fark dışında ben aynı insandım.

Tekrar salona döndük. Saint-Loup'nun geri gelmediğini gören Mme de Villeparisis'yle M. de Norpois arasında, fazlasıyla kıskanç bir eşin veya fazlasıyla sevecen bir annenin (başkaları için gülünç olan) davranışları karşısında gözlerde okunan ve "Eyvah, olay çıktı galiba," anlamına gelen şüpheci, alaylı ve pek merhametli olmayan bir bakışma geçti.

Robert, aralarındaki anlaşma gereğine hediye edilmemesi gereken

harikulade mücevherle metresine gitti. Ama zaten sonuç değişmedi; çünkü metresi kolyeyi istemedi, daha sonra da bir türlü kabul etmedi. Robert'in bazı arkadaşları, metresinin çıkar gütmediği yolundaki bu kanıtların, Robert'i kendine bağlamak için bir oyun olduğunu düşünüyorlardı. Oysa metresi paraya düşkün değildi; belki sadece hesap yapmadan harcayabilecek kadar para istiyordu. Yoksul zannettiği insanlara yerli yersiz, akıl almaz para yardımları yaptığını gördüm. Robert'in arkadaşları, Rachel'in çıkar gütmediğini gösteren bir davranışını kötü niyetli sözlerle lekelemeye çalışır, "Şu anda Rachel Folies-Bergere'in kulisinde olmalı. Bu Rachel bir bilmece, tam bir muamma," derlerdi. Zaten metres olduklarına göre çıkarcı sayılabilecek birçok kadının, böyle bir hayatın ortasında filizlenen bir incelikle, âşıklarının cömertliğine, kendiliklerinden yüzlerce küçük sınır koyduklarına şahit oluruz.

Robert, metresinin hemen hemen bütün sadakatsizliklerinden bihaberdi ve Rachel'in gerçek hayatıyla, her gün Robert kendisinden ayrıldıktan sonra başlayan hayatıyla kıyaslandığında önemsiz birer hiç olan şeylere kafa yoruyordu. Neredeyse hiçbir ihanetinden haberi yoktu. Bunlar kendisine söylense de, Robert'in Rachel'e olan güveni sarsılmazdı; çünkü en karmaşık toplumların bağrında görülen büyüleyici bir doğa yasası gereği, insan sevdiğiyle ilgili olarak tam bir cehalet içinde yaşar. Sevdalı bir yandan şöyle düşünür: "O bir melek, asla kendini bana vermez, ölmekten başka çıkar yol yok artık benim için, oysa beni seviyor; o kadar seviyor ki, belki... yo, hayır, imkânsız!" Arzularının taşkınlığıyla, bekleyişin kaygısıyla bu kadının önüne ne mücevherler koyar, onun tasalanmasını önlemek için nasıl koşup borç para alır! Bu arada, tıpkı bir akvaryumun önünde gezinen ziyaretçilerin sözleri gibi cam bölmenin öteki tarafına geçmeyen konuşmalarda, insanlar birbirlerine şunları söyler: "O kadını tanımıyor musunuz? Tebrik ederim doğrusu; kimbilir kaç kişiyi soydu, mahvetti. Tam bir dolandırıcıdır. Müthiş kurnazdır!" Bu son sıfat tamamen yanlış olmayabilir; çünkü aslında bu kadına âşık olmayan, sadece hoşlanan şüpheci adam bile arkadaşlarına, "Yo, hayır azizim, kesinlikle bir yosma değil o," der. "Hayatında bir iki macera yaşamamıştır demiyorum, ama parayla satın alman bir kadın değil, almıyorsa da müthiş pahalıdır. Onun bedeli ya elli bin franktır, ya da hiçbir şey." Bu adam onun için elli bin frank harcamış, bir kere de sahip olmuştur, ama kadın, hiç para ödemeden sahip olduğuna inandırabilmiştir adamı; bunu yaparken de, adamın kendi

izzetinefsinden yararlanmıştır. İşte bu şekilde sosyetede en ipliği pazara çıkmış, en kötü şöhretli insan, bir başkası tarafından sadece harikulade, tatlı bir doğal az bulunurluğun içinde ve koruması altında görülür. Paris'te Saint-Loup'nun artık selâmlaşmadığı, sesi titremeden, kadın sömürücüsü diye nitelendirmeden sözünü edemediği iki namuslu adam vardı; bunlar, Rachel'in mahvettiği adamlardı.

"Bir tek şey yüzünden kendime kızıyorum," dedi Mme de Marsantes çok alçak sesle; "o da, Robert'e hiç hoş davranmadığını söylemiş olmam. Onun gibi tatlı, eşi bulunmaz bir evlada, kendisini tek gördüğüm gün, çirkin davrandığını söyledim; böyle bir şey söyleyeceğime sopa yeseydim daha iyiydi; zaten fazla bir eğlencesi yokken, bu geceki eğlencesinin bu haksız sözler yüzünden berbat olacağından eminim. Ama ben sizi daha fazla tutmayayım beyefendi, aceleniz var sizin."

Mme de Marsantes'ın o âna kadar söylediği her şey Robert'le ilgiliydi. Samimiydi. Ama ardından samimiyeti bırakıp tekrar soylu hanımefendi oldu:

"Sizinle sohbet etmek çok ilginçti, çok memnun oldum, kıvanç duydum. Teşekkür ederim! Teşekkür ederim!"

Sonra da alçakgönüllü bir tavırla, sanki benimle konuşmak hayatta tattığı en büyük zevklerden biriymiş gibi, minnet dolu, esrik gözlerle baktı bana. Bu harikulade bakışlar, beyaz, dallı elbisesinin üstündeki siyah çiçeklere çok yakışıyordu; işini bilen bir soylu hanımefendiye aittiler.

"Ben hemen gitmiyorum; M. de Charlus'yü beklemem gerekiyor; birlikte çıkacağız."

Bu son sözlerimi Mme de Villeparisis de işitti. Sözlerime canı sıkılmış gibiydi. Bu tür bir duyguya ilişkin olabilecek sözler olsaydı, o sırada Mme de Villeparisis'de panik gibi görünen şeyin, edep duygusu olduğuna hükmederdim. Ama böyle bir varsayım o sırada aklımdan bile geçmedi. Mme de Guermantes'tan, Saint-Loup'dan, Mme de Marsantes'tan, M. de Charlus 'den, Mme de Villeparisis'den hoşnuttum; düşünmüyor, neşe içinde, olur olmaz konuşuyordum.

"Yeğenim Palamede'le birlikte mi çıkacaksınız?" diye sordu markiz.

Mme de Villeparisis'nin çok değer verdiği bir yeğeniyle dost

olman çok olumlu bir etki yaratabilir düşüncesiyle, "Kendisiyle birlikte çıkmamı istedi benden," dedim sevinçle. "Çok mutlu oldum. zaten tahmin ettiğinizden daha yakın arkadaşız, hanımefendi; daha da iyi dost olabilmemiz için ne olsa yapmaya da hazırım."

Mme de Villeparisis, biraz önce canı sıkılmışken, bunun üzerine telaşlandı."Siz onu beklemeyin," dedi kaygılı bir tavırla; "M. de Faffenheim'la sohbet ediyor. Size söylediği şeyi unutmuştur bile. Hadi gidin, çabuk, sırtı dönükken fırsattan faydalanın."

Ben kendi adıma Robert ve metresiyle buluşmak için hiç de sabırsızlanmıyordum. Ama Mme de Villeparisis benim gitmemi o kadar çok istiyor gibiydi ki, belki de yeğeniyle konuşacağı önemli bazı meseleler olduğunu düşünerek kendisine veda ettim. Onun yanında, bütün ihtişamı, asaleti ve ağırlığıyla, M. de Guermantes oturmaktaydı. Dükün, sanki bir potada eritilip tek bir insan külçesi haline gelmişçesine, bütün uzuvlarında sürekli var olan muazzam servetinin bilinci, bu pahalı adama olağanüstü bir yoğunluk kazandırıyordu adeta. Kendisine veda ettiğimde kibarca yerinden kalktı; eski Fransız terbiyesiyle hareket eden, doğrulan, karşımda dikilen otuz milyonluk durgun ve yoğun kütleyi duyumsadım. Phidias'ın baştan aşağı altından yonttuğu söylenen Olympia'daki Zeus heykelini görür gibiydim karşımda. Cizvit eğitiminin M. de Guermantes üzerindeki, en azından bedeni üzerindeki etkisi buydu işte; dükün zihni üzerindeyse, bu kadar güçlü bir egemenliği yoktu. M. de Guermantes kendi esprilerine güler, ama başkalarının nükteleriyle neşelenmezdi.

Merdivenden inerken, arkamdan bana seslenildiğini duydum.

"Böyle mi beklediniz beni, beyefendi?"

M. de Charlus'ydü seslenen.

"Biraz yürüsek sizin için sakıncası olur mu?" dedi sertçe, avluya vardığımızda. "Uygun bir fayton buluncaya kadar yürüyeceğiz."

"Benimle konuşmak mı istiyordunuz efendim?"

"A, evet, gerçekten de size söyleyeceğim bazı şeyler vardı, ama söyleyip söylemeyeceğimden emin değilim. Söyleyeceklerimin, size çok büyük yararlar sağlayabilecek bir başlangıç noktası oluşturabileceği kanısındayım şüphesiz. Ne var ki, benim hayatımda, insanın huzura önem vermeye başladığı bu yaşımda, büyük vakit kaybına, her türden rahatsızlıklara yol açacağını da

sezer gibiyim; sizin için bunca zahmete girmeme değecek bir insan olup olmadığınızı bilemiyorum; karar verecek kadar iyi de tanımıyorum sizi maalesef. Balbec'te 'yüzücü' kılığının ve espadril denen o nesneleri giymenin kaçınılmaz aptallığını bir kenara bıraksak da, sizi oldukça vasat bulmuştum. Zaten belki de sizin için yapabileceklerimi zahmete değecek kadar arzulamıyorsunuzdur; tekrar açıkça belirteyim beyefendi, benim için bu," dedi, kelimelerin üstüne basa basa, "bir zahmetten ibaret."

Ben de, eğer öyleyse, böyle bir şeyi katiyen düşünmemesi gerektiğini söyledim. Konuşmanın bu şekilde kesilmesinden hoşlanmamış gibiydi.

"Bu kibarlığınızın bir anlamı yok," dedi soğuk bir tavırla. "Zahmete değecek bir insan için sıkıntıya katlanmak en büyük zevktir. Nitelikli insanlar için, sanatları incelemek, antikacılık, koleksiyonculuk, bahçecilik gibi zevkler, başka bir şeyin yerini tutan, işlevini yerine getiren oyalanmalardır sadece. Diogenes gibi fıçımızın içinde yaşar, bir insan ararız. Ehveni şer kabilinden begonya yetiştirir, porsuk ağaçlarını budarız; çünkü begonyalar ve porsuklar bize karşı koymazlar. Ama aslında, zahmete değeceğinden emin olsak, zamanımızı bir insana harcamayı tercih ederdik. Bütün mesele budur; siz kendinizi biraz tanıyorsunuzdur herhalde. Zahmete değer misiniz, değmez misiniz?"

"Sizin için bir sıkıntı kaynağı olmayı katiyen istemem efendim," dedim, "ama benim arzularımı soracak olursanız, inanın sizden bana gelecek her şey benim için çok büyük bir mutluluk olacaktır. Benimle böyle ilgilenmeniz, bana yarar sağlamak istemeniz, çok duygulandırdı beni."

M. de Charlus beni çok şaşırtarak bu sözlerime neredeyse içini dökerek teşekkür etti. Balbec'te de beni şaşırtmış olan, tonunun sertliğiyle çelişen o kesintili teklifsizliğiyle, koluma girerek konuştu:

"Yaşınızın verdiği düşüncesizlikle," dedi, "zaman zaman, aramızda aşılması imkânsız bir uçurum açabilecek sözler söylemeniz mümkündür. Biraz önce söylediğiniz sözler ise, aksine, beni duygulandıran, beni çok şey yapmaya, belki sizin için fazla olacak şeyler yapmaya teşvik edebilecek türden sözlerdi."

M. de Charlus, benimle kol kola yürüdüğü ve küçümsemeyle karışık olmakla birlikte sevgi dolu bu sözleri söylediği sırada,

gözlerini, kâh kendisini Balbec'te, Casino'nun önünde ilk gördüğüm sabah, hattâ yıllar önce Tansonville Parkı'nda, pembe akdiken çalısının orada, o sırada metresi sandığım Mme Swann'ın yanında dikkatimi çekmiş olan o yoğun sabitlikle, delici sertlikle yüzüme dikiyor, kâh çevrede dolaştırarak o saatte çok sık geçen faytonları inceliyordu; bakışları o kadar ısrarlıydı ki, birçok arabacı, faytonunun kiralanmak istendiğini zannedip durdu. Ama M. de Charlus onları hemen başından savıyordu.

"Hiçbiri bana uygun değil," dedi, "önemli olan, faytonların fenerleri ve hangi semte döndükleri. Size yapacağım teklifin menfaatten tamamen uzak, yardımsever niteliği konusunda kafanızda herhangi bir yanılgıya yer kalmamasını istiyorum beyefendi."

Konuşma üslubunun ne çok bakımdan Swann'ınkine benzediği, Balbec'tekinden de fazla çekmişti dikkatimi.

"İlgimin 'ahbap eksikliği'nden, yalnızlık ve can sıkıntısı korkusundan kaynaklandığını düşünmeyecek kadar zeki olduğunuzu varsayıyorum. Size ailemden sözetmeme de gerek yok; çünkü sizin yaşınızdaki bir küçük burjuvanın" (bu kelimeyi bir tatmin duygusuyla vurguladı) "Fransa tarihini bilmesi beklenir. Hiçbir şey okumayan ve bir uşak kadar cahil olanlar, benim çevremin insanlarıdır. Bir zamanlar kralın oda hizmetkârları büyük soylular arasından seçilirdi; şimdiyse büyük soylular birer oda hizmetkârı düzeyinde. Ama sizin gibi genç burjuvalar okuyor; Michelet'nin ailem konusundaki o güzel satırlarım bilirsiniz mutlaka: 'O güçlü Guermantes'ları bütün ihtişamlarıyla görür gibiyim. Paris'teki sarayına tıkılmış zavallı Fransa kralı onların yanında nedir ki?' Benim kişisel değerime gelince, konuşmaktan pek hoşlanmadığım bir konudur beyefendi; bununla birlikte, belki sizin de haberiniz olmuştur, Times'da büyük yankı uyandıran bir makalede değinilmişti: teveccühüyle beni daima şereflendirmiş olan ve bir akrabalık ilişkisi sürdürmeyi çok isteyen Avusturya imparatoru, geçenlerde, gazetelerde de yayımlanan bir konuşmasında, sayın Chambord Kontu'nun, eğer yanında Avrupa siyasetinin içyüzünü benim kadar iyi bilen birisi olsa, bugün Fransa kralı olacağını belirtmişti. Değersiz yeteneklerimin değil, belki bir gün öğreneceğiniz koşulların sayesinde, bir tecrübe hâzinesine, bir tür gizli ve paha biçilmez dosyaya sahip olduğumu sık sık düşünmüşümdür beyefendi; bundan kendi adıma yararlanmayı asla

düşünmedim, ama benim otuz yıldan uzun bir sürede elde ettiğim ve belki de tek başıma sahip olduğum şeyi birkaç ayda devredeceğim bir genç için, sonsuz değerli olacaktır. Günümüzde yaşamış olsa bir Guizot'nun öğrenmek için yıllarını vereceği, sayesinde kimi olayların gözünde bambaşka bir görünüme bürüneceği birtakım sırları öğrenmekten duyacağınız zihinsel zevkten hiç sözetmiyorum. Üstelik bu değindiğim olaylar sadece olmuş bitmiş şeyler değil, aynı zamanda koşulların birbirlerine zincirlenişi." (Bu, M. de Charlus 'nün en sevdiği terimlerden biriydi ve genellikle bu sözleri telaffuz ederken iki elini dua eder gibi, ama parmaklarım bükmeden kavuşturur ve ellerini bu şekilde birleştirmekle sanki belirtmediği koşulları ve onların birbirlerine zincirlenişini anlatmak isterdi.) "Size yalnız geçmişin değil, geleceğin de bilinmeyen bir açıklamasını sunacağım."

M. de Charlus konuyu değiştirip bana Bloch hakkında sorular sordu; Mme de Villeparisis'nin evinde, dinlemezmiş gibi göründüğü halde, onun hakkında konuşulduğunu duymuştu. Söylediklerinden apayrı tutmayı çok iyi becerdiği o ses tonuyla, sanki bambaşka şeyler düşünüyormuş da, sırf kibarlıktan, kurulmuş gibi konuşurmuşçasına, arkadaşımın genç olup olmadığını, yakışıklı olup olmadığını ve buna benzer şeyler sordu. Bloch onu duymuş olsa,

M. de Charlus 'nün Dreyfus taraftarı mı, aleyhtarı mı olduğunu M. de Norpois'dan çok daha fazla, hem de çok farklı nedenlerle merak ederdi. M. de Charlus, Bloch'la ilgili bütün bu soruları sorduktan sonra, "Kendinizi yetiştirmek istiyorsanız, arkadaşlarınızın arasında birkaç yabancı olması iyidir," dedi. Bloch'un Fransız olduğunu söyledim. "Ya!" dedi M. de Charlus. "Ben Yahudi olduğunu sanıyordum." Bu bağdaşmazlığın belirtilmesi, M. de Charlus 'nün rastladığım insanların hepsinden çok daha koyu bir Dreyfus aleyhtarı olduğunu düşündürdü bana. O, aksine, Dreyfus'ün ihanetle suçlanmasına karşı çıktı. Ama şu şekilde: "Zannederim gazeteler Dreyfus'ün vatanına ihanet suçu işlediğini yazıyor; galiba öyle diyorlar, gazetelere dikkat etmem ben; gazeteyi elimi yıkar gibi okurum, ilgi göstermeye değmediğini düşünürüm. Her neyse, aslında böyle bir suç yok ortada; arkadaşınızla aynı milletten olan Dreyfus, Yahuda'ya ihanet etmiş olsaydı, vatanına ihanet etmiş olurdu, ama Fransa'yla ne ilgisi var?" Bir savaş çıksa, Yahudiler'in de diğer yurttaşlar gibi cepheye gideceklerini söyleyerek itiraz ettim. "Olabilir, üstelik bu bir ihtiyatsızlık da olabilir. Senegal'den,

Madagaskar'dan asker getirtsek, Fransa'yı canla başla savunacaklarını sanmam; bu da çok doğal bir durumdur. Dreyfus'ün konukseverlik kurallarını çiğnemekten hüküm giymesi daha doğru olurdu. Neyse, bu konuyu bir yana bırakalım. Arkadaşınızdan beni sinagogda güzel bir törene, bir sünnete, Yahudi ilahileri dinlemeye götürmesini rica edebilirsiniz belki. Belki de bir salon kiralayıp bana Tevrat'tan bir temsil sunabilir; Saint-Cyr'li kızların XIV. Louis'yi eğlendirmek için Racine'in Mezmurlar'dan esinlenerek yazdığı sahneleri oynayışları gibi. Böyle bir şey ayarlayabilirsiniz belki; komik bölümler de olabilir hattâ. Örneğin Davud'un Golyat'ı yaralayışı gibi arkadaşınızın da babasını yaralayacağı bir çarpışma. Epey hoş bir fars olurdu. Hattâ hazır başlamışken, iyice azıp yaşlı hizmetçimin deyimiyle, anası olacak aşifteyi de bir güzel pataklayabilir. Gayet iyi olur bence, bizim de hoşumuza gider, değil mi sevgili dostum? Biz egzotik gösterilerden hoşlanırız; o Avrupa dışı yaratığı bir güzel dövmek, yaşlı bir namussuzdan hakkettiği dayağı esirgememek olur." M. de Charlus, bu korkunç, neredeyse çılgınca sözleri söylerken kolumu acıtacak kadar sıkıyordu. Baronun, biraz önce Moliere'i hatırlatan konuşmasını andığı yaşlı hizmetçiye yaptığı inanılmaz iyilikler hakkında ailesinin anlattıkları aklıma geliyordu; aynı yürekte barınan iyilik ve kötülük arasındaki ilişkilerin bugüne dek pek incelenmediğini ve ne kadar çeşitli olsa da, bu ilişkileri saptamanın ilginç olacağım düşünüyordum.

M. de Charlus'ye, Mme Bloch'un hayatta olmadığını, M. Bloch'un da, pekala gözlerinin oyulmasıyla sonuçlanabilecek bir oyundan ne kadar hoşlanacağını bilemediğimi söyledim. M. de Charlus 'nün canı sıkılmış gibiydi. "İşte bu kadın ölmekle büyük hata etmiş," dedi. "Gözlerin oyulmasına gelince, zaten Yahudi cemaatinin gözleri kördür, İncil'deki gerçekleri görmez. Ne olursa olsun, düşünsenize, bütün o zavallı Yahudiler'in, Hıristiyanlar'ın aptalca şiddeti karşısında tir tir titredikleri şu sıralarda, benim gibi birinin onların oyunlarıyla eğlenmeye tenezzül etmesi, onlar için ne büyük şeref!" Tam o sırada yoldan geçmekte olan M. Bloch'u gördüm; herhalde oğlunu karşılamaya gidiyordu. O bizi görmüyordu, ama ben kendisini takdim etmeyi önerdim M. de Charlus'ye. Baronda nasıl bir öfke uyandıracağımı düşünememiştim: "Bana takdim mi edeceksiniz! Sizde değer kavramı pek yok belli ki! Benimle tanışmak o kadar kolay değildir. Bu durumda hem takdim edenin gençliği, hem de takdim edilen kişinin seviyesizliği yüzünden, çifte bir münasebetsizlik sözkonusu üstelik. Olsa olsa, taslağını çizdiğim

Asya gösterisi bir gün bana sunulursa, bu iğrenç adama birkaç gönül alıcı söz söyleyebilirim. Ama ancak oğlundan sıkı bir dayak yemiş olması şartıyla. Hattâ memnuniyetimi belirtecek kadar ileriye bile gidebilirim."

Zaten M. Bloch da bizimle hiç ilgilenmiyordu. Mme Sazerat'ya, büyük memnuniyetle karşılanan hararetli selamlar vermekle meşguldü. Buna şaşırmıştım; çünkü Mme Sazerat bir zamanlar Combray'de, genç Bloch'u evlerine kabul ettikleri için annemle babama kızmıştı; keskin bir Yahudi düşmanıydı. Ama Dreyfus taraftarlığı, bir hava akımı gibi, M. Bloch'u birkaç gün önce Mme Sazerat'ya uçurmuştu. Arkadaşımın babası Mme Sazerat'yı büyüleyici bulmuş, Yahudi düşmanlığı ise, özellikle gururunu okşamıştı; çünkü bunu, imanının içtenliğinin, Dreyfus taraftarı fikirlerinin doğruluğunun bir kanıtı olarak görüyor, Mme Sazerat'nın, kendisini evinde ziyaret etmesine verdiği izin böylece gözünde daha büyük bir değer kazanıyordu. Hattâ Mme Sazerat'nın onun yanında, düşüncesizce, "M. Drumont, revizyonistleri, Yahudiler ve Protestanlar'la aynı kefeye koyuyor. Çok hoş bir karışım doğrusu!" demiş olması bile, M. Bloch'u gücendirmemişti. Eve döndüğünde M. Nissim Bernard'a gururla, "Bernard, biliyor musun, kadın önyargılı!" demişti. Ama M. Nissim Bernard cevap vermemiş, bir meleğin ifadesiyle gözlerini havaya dikmekle yetinmişti. Yahudiler'in uğradığı felaketlere üzülen, Hıristiyanlar'la dostluklarını hatırlayan, ileride göreceğimiz nedenlerden ötürü yıllar geçtikçe yapmacık, özentili tavırlar edinen M. Nissim Bernard, bir opalin içine hapsolmuş saçlar gibi pis pis kıllarla kaplı, Ön-Raffaellocu'larm fırçasından çıkmış bir kurtçuğa benzemişti.

Hâlâ kolumu tutmakta olan baron, "Bütün bu Dreyfus meselesinin bir tek sakıncası var," diye devam etti: *"Du Chameau,*[25] *de la Chamellerie, de la Chamelliere* gibi birtakım beylerle hanımların akın etmesiyle sosyeteyi mahvediyor (yüksek sosyete demiyorum; çünkü sosyete uzun zamandır bu övgü dolu sıfatı hakketmiyor); bu ne idüğü belirsiz insanlara kuzinlerimin evlerinde bile rastlıyorum; neymiş: Yahudi düşmanı Fransız Vatanseverler Cephesi derneğine üyeymişler; sanki siyasi düşünceler insana birtakım sosyal mevkilere gelme hakkı kazandırırmış gibi."

M. de Charlus 'nün bu havai tutumu, Guermantes Düşesi'yle akrabalığını iyice vurguluyordu. Aralarındaki benzerliğe dikkatini çektim. Benim düşesi tanımadığımı zannettiği için, Opera'daki,

benden gizlenmek ister gibi göründüğü geceyi hatırlattım kendisine. M. de Charlus beni kesinlikle görmediğini öyle ısrarla söyledi ki, az sonraki küçük bir olay, belki fazla gururlu olduğundan benimle birlikte görülmekten hoşlanmadığını düşündürmese, kendisine inanırdım.

"Gelelim size ve sizinle ilgili projelerime," dedi. "Bakınız beyefendi, birtakım erkekler arasında, size anlatmamam gereken bir gizli dostluk var ki, şu anda aralarında Avrupa'nın dört hükümdarı da bulunuyor. Aralarından birinin, Alman imparatorunun yakınları, kendisini kapıldığı boş hayallerden kurtarmak istiyorlar. Bu son derece ciddi bir şey; bizi savaşa bile sürükleyebilir. Evet, kesinlikle öyle beyefendi. Bir şişenin içinde Çin prensesinin bulunduğuna inanan adamın hikâyesini bilirsiniz. Onunki bir delilikti. Tedavi ettiler. Ama deli olmaktan kurtulunca aptal oldu. Bazı hastalıkları tedavi etmeye kalkışmamak gerekir; çünkü daha vahim başka hastalıklara karşı bizi korurlar. Kuzenlerimden birinin midesi hastaydı; hiçbir şeyi sindiremiyordu. En büyük mide uzmanları kendisini tedavi etmeye çalıştı; hiçbir sonuç alınamadı. Ben onu bir hekime götürdüm (o da oldukça ilginç bir insandı; hakkındasöylenecek çok şey vardır). Bu hekim, hastalığın sinirsel olduğunu derhal anladı; hastasını ikna etti, ne isterse korkmadan yemesini söyledi; gerçekten de dediği gibi oldu. Ne var ki kuzenimde nefrit de vardı. Midesinin mükemmelen sindirdiği şeyleri sonunda böbrek dışarı atamaz oldu; kuzenim de, kendisini bir perhiz uygulamaya mecbur eden hayalî bir mide rahatsızlığıyla uzun yıllar yaşayabilecekken, kırk yaşında, midesi sağlam, ama böbreği iflas ederek öldü. Siz kendi hayatınızın çok daha ilerisine geçerseniz, geçmişin çok değerli adamlarından birine yardımsever bir cin, insanlığın hiç haberi yokken buhar ve elektrik yasalarını açıklasa adamın gelebileceği yerlere gelebilirsiniz belki, kimbilir? Aptallık etmeyin, kibarlık olsun diye teklifimi geri çevirmeyin. Şunu unutmayın ki, size büyük bir iyilikte bulunuyorsam, sizin de bana en az o kadar büyük bir iyilikte bulunacağınızı düşündüğüm içindir. Sosyete mensupları çok uzun zamandır ilgimi çekmez oldu; artık hayatta tek bir tutkum var, o da kendi bildiklerimi, henüz bakir olan, faziletle coşabilecek bir ruhun yararına sunarak hayatta yaptığım hataları affettirmeye çalışmak. Ben çok büyük kederler yaşadım beyefendi; bir gün belki anlatırım size; hayal edilebilecek en güzel, en soylu, en mükemmel insan olan karımı kaybettim. Size sözünü ettiğim manevi mirasa layık olmayan demeyeyim ama,

gereken değeri veremeyecek genç akrabalarım var. Kimbilir, bu mirası değerlendirebilecek, hayatını yönlendirip yüceltebileceğim kişi siz olabilirsiniz belki. Ayrıca benim hayatım da değer kazanır. Belki size önemli diplomatik meseleleri öğretirken ben de tekrar kendimden hoşnutluk duyar, nihayet ilginç bir şeyler yapmaya başlarım; sizin de bunda yan yanya payınız olur. Ama bunu anlayabilmek için sizi sık sık, çok sık, her gün görmem gerekir."

M. de Charlus 'nün bu beklenmedik, hararetli tekliflerinden yararlanıp beni düşesle karşılaştırmasını rica etmek istiyordum, ama tam o sırada kolum elektrik çarpmış gibi bir sarsıntıya uğradı. M. de Charlus, daha bir saniye önce "gizemli kâhini" olduğu "kozmik" yasalan altüst eden bir nedenden ötürü, kolunu benim kolumdan hızla çekmişti. Bir yandan konuşurken bir yandan da gözleriyle çevreyi kolaçan ettiği halde, yandaki bir sokaktan çıkan M. d Argencourt'u ancak görmüştü. Bizi görünce Belçikalı bakanın sanki canı sıkıldı, bana kuşkulu bir bakış (neredeyse Mme de Guermantes'in Bloch'a bakışı gibi, başka ırktan birine yöneltilen türden bir bakış) fırlattı ve bizimle karşılaşmamaya çalıştı. Ama

M. de Charlus, onun tarafından görülmemeye çalışmadığını ısrarla belirtmek ister gibi özel olarak seslendi ve son derece önemsiz, sıradan bir şey söyledi. Ayrıca, M. d'Argencourt'un beni tanımamış olabileceği endişesiyle, benim Mme de Villeparisis'nin, Guermantes Düşesi'nin, Robert de Saint-Loup'nun yakın dostu olduğumu, kendisinin de büyükannemin eski dostu olduğunu ve büyükanneme olan sevgisinin birazını torununa yöneltme fırsatı bulduğu için mutluluk duyduğunu söyledi. Bununla birlikte, Mme de Villeparisis'nin evinde şöyle bir tanıştırıldığım M. d'Argencourt'un, M. de Charlus kendisine ailemden uzun uzadıya bahsettiği halde, bana bir saat öncesine nazaran daha soğuk davrandığı gözümden kaçmadı; o günden sonra da, uzun süre benimle her karşılaşmasında aynı tavrı sergiledi. O akşam beni hiç de sıcak olmayan bir merakla inceledi; hattâ yanımızdan ayrılırken bir tereddüt geçirip elini uzattığında, sanki bunu yapabilmek için büyük bir güç harcamak zorunda kalmış gibiydi; zaten uzatır uzatmaz da elini geri çekti.

"Bu aksiliğe üzüldüm," dedi M. de Charlus. "Argencourt soylu bir ailedendir ama terbiyesi kıttır, vasat bile denemeyecek bir diplomattır, berbat bir kocadır, hovardadır, bir oyun kişisi kadar sinsidir ve gerçekten yüce olan bazı şeyleri anlayacak yeteneği

yoktur, ama mahvedecek yeteneği fazlasıyla vardır. Bizim dostluğumuzun da, eğer bir gün gerçekleşirse, böyle yüce bir şey olacağını ve kalıcı olmak üzere kurulan şeyleri aylaklıktan, sakarlıktan veya fesatlıktan ötürü yıkan bazı eşek kafalıların tekmelerinden dostluğumuzu korumak için sizin de benim kadar çaba göstereceğinizi umuyorum. Ne yazık ki sosyete mensuplarının çoğu, bu kalıpta insanlardır."

"Guermantes Düşesi çok zeki bir kişi gibi görünüyor. Biraz önce savaş ihtimalinden sözediyorduk. Bu konuda özel bilgilere sahip yanılmıyorsam."

"Hiçbir bilgiye filan sahip değil," diye kestirip attı M. de Charlus. "Kadınlar, ayrıca erkeklerin birçoğu da, size anlatmak istediğim konulardan hiçbir şey anlamazlar. Yengem kendini hâlâ kadınların siyaseti etkilediği Balzac romanları çağında zanneden, hoş bir insandır. Şu anda kendisiyle görüşmeniz sizi ancak olumsuz yönde etkileyebilir; sosyeteden herhangi biriyle görüşmeniz de öyle. Argencourt denen salak sözümü kestiğinde tam da bu konuyu ele almak üzereydim. Benim için yapmanız gereken ilk fedakârlık –size bağışlayacağım her armağan için bir fedâkârlık isteyeceğim– sosyeteyle görüşmemenizdir. Biraz önce sizi o gülünç toplantıda gördüğümde sizin adınıza üzüldüm. Benim keyfimin yerinde göründüğünü söyleyeceksiniz, ama benim için bu bir sosyete toplantısı değil, bir aile ziyareti. İleride, başarılı bir adam olduğunuzda, arada bir canınız isterse sosyeteye uğramanızda bir sakınca olmayabilir. O zaman size ne kadar yararlı olabileceğimi söylememe gerek yok. Guermantes Konağının ve kapıları önünüzde ardına kadar açılması yararlı olabilecek diğer bütün konakların kapılarına 'Açıl susam açıl' diyebilecek kişi benim. Karan verecek olan benim, zamanını da ben belirleyeceğim. Şu anda siz bir mürit adayısınız. Yukarıdaki varlığınız utanç vericiydi. Her şeyden önce densizlikten kaçınmanız gerek."

M. de Charlus, Mme de Villeparisis'nin evindeki toplantıdan sözettiğinden, markizle akrabalığının derecesini, markizin hangi soydan geldiğini sormak istedim, ama soru ağzımdan farklı bir şekilde çıktı, Villeparisis ailesini sordum.

"İşte bu soruya cevap vermek pek kolay değil," dedi M. de Charlus; sesi kelimelerin üzerinde kayar gibiydi. "Hiçliğin ne demek olduğunu sormanızla aynı şey neredeyse. Canının her istediğini

yapabilecek durumda olan teyzem, M.Thirion diye sıradan bir adamla evlenerek Fransa'nın en köklü soyadını hiçliğe gömmek gibi bir çılgınlık yaptı. Bu Thirion, tıpkı romanlarda olduğu gibi, tükenmiş bir aristokrat soyunun adım almakta hiçbir sakınca görmedi. La Tour d'Auvergne'i düşünüp düşünmediğini, Toulouse ve Montmorency arasında kararsızlık geçirip geçirmediğini tarih yazmıyor. Sonuçta, başka bir seçim yaptı ve Monsieur de Villeparisis adını aldı. Bu soy 1702'den beri tükenmiş olduğundan, ben bu seçimi yapmakla, alçakgönüllülükle, Villeparisis'li bir beyefendi olduğunu belirtmek istediğini, Paris yalanlarında küçük bir yerleşim olan Villeparisis'de noter veya berber olduğunu düşündüm. Ama teyzem bunu kabul etmiyordu –zaten artık hiçbir şeyin kabul edilmediği bir yaşa yaklaştı. Bu markiliğin ailede bulunduğunu iddia etti; tek tek hepimize mektup yazdı; işleri kuralına göre yürütmek istedi, neden bilmem. İnsan hakkı olmayan bir soyadını alıyorsa, en iyisi meseleyi bu kadar büyütmemektir; sevgili dostumuz sözde M. Kontesi'nin yaptığı gibi; o, Mme Alphonse Rothschild'in öğütlerine rağmen, bu sayede daha fazla gerçeklik kazanmayacak bir unvan için kiliseye bağışlarda bulunmayı reddetmişti.

İşin komiği, teyzem o tarihten itibaren, merhum Thirion'un herhangi bir akrabalığı olmayan gerçek Villeparisis'lerle ilgili bütün tabloları toplamaya başladı. Teyzemin şatosu, Villeparisis'lerin gerçek olsun, sahte olsun, bütün portrelerinin istiflendiği bir yer haline geldi; bu giderek artan akında, hiç de yabana atılmayacak kimi Guermantes'lar ve Conde'ler herhalde ortadan kayboldu. Resim tüccarları her yıl yeni Villeparisis portreleri bulup getirir kendisine. Hattâ kır evindeki yemek salonunda Saint-Simon'un bir portresi vardır; sebebi de yeğeninin ilk evliliğini M. de Villeparisis'yle yapmış olması; oysa Hatıralar'ın yazarının, konuklara M. Thirion'un büyükdedesi olmamasından daha ilginç gelecek unvanları bulunabilir."

Mme de Villeparisis'nin aslında sadece Mme Thirion olduğunu öğrenmem, salonunun karışık bileşimini gördüğümde kafamda başlayan düşüşünü tamamladı. Unvanı ve soyadı bile yeni sayılabilecek bir kadının kraliyet üyeleriyle dostluklarını kullanarak çağdaşlarını ve gelecek kuşakları yanıltmasını haksızlık olarak görüyordum. Mme de Villeparisis tekrar çocukluğumdaki yerini almıştı zihnimde; aristokrasiyle ilgisi olmayan biriydi ve

çevresindeki bu soylu akrabalar ona yabancıydı. Daha sonraki günlerde, bize karşı nezaketini hep sürdürdü. Onu arasıra ziyarete gidiyordum; o da bana zaman zaman küçük armağanlar gönderiyordu. Ama kendisini katiyen Saint-Germain muhitinden biri gibi görmüyordum; bu muhitle ilgili bir şey öğrenmek istesem, Mme de Villeparisis başvuracağım son insanlardan biri olurdu.

"Şu anda," diye devam etti M. de Charlus, "sosyeteye girip çıkmakla sadece konumunuza zarar vermiş, zekânızı ve kişiliğinizi çarpıtmış olursunuz. Ayrıca arkadaşlıklarınızın da özellikle denetlenmesi gerekir. Aileniz açısından bir sakıncası yoksa, metresleriniz olabilir; bu beni ilgilendirmez, hattâ sizi bu konuda olsa olsa teşvik edebilirim çapkın delikanlı; bu çapkın delikanlının yakında tıraş olması gerekecek," dedi çeneme dokunarak. "Ama erkek arkadaşların seçimi daha önemli bir konudur. On genç erkekten sekizi, size asla tamir edemeyeceğiniz zararlar verebilecek edepsizler, alçaklardır. Bakın yeğenim Saint-Loup sizin için iyi bir arkadaş olabilir icabında. Geleceğiniz açısından size herhangi bir yararı olamaz, ama o konuda ben yeterliyim zaten. Kısacası, benden sıkıldığınızda onunla gezmenizde bir sakınca yok gibi geliyor bana. En azından gerçek bir erkektir; zamanımızda her yerde karşımıza çıkan, yarın bir gün masum kurbanlarını giyotine götürebilecek o kadınsı tiplerden, kumbaralardan değildir." (Bu argo kelimenin, "kumbara"nın anlamını bilmiyordum, bilen biri de en az benim kadar şaşırırdı. Sosyete mensupları argo konuşmaktan hoşlanırlar; bazı unsurları olan insanlar da, bu kusurlarından sözetmekten hiç çekinmediklerini göstermeyi severler. Onların gözünde bu, masumiyetlerinin kanıtıdır. Oysa ölçüyü kaçırmışlardır; bir şakanın hangi noktadan sonra fazlasıyla özel, fazlasıyla kaba olacağını, saflıktan çok yozlaşmanın kanıtı olacağını farkedemezler.) "O ötekiler gibi değildir; çok kibar, çok ciddidir."

Bu "ciddi" sıfatına gülümsemekten kendimi alamadım; M. de Charlus 'nün tonlamasıyla, "erdemli", "derli toplu" gibi bir anlam kazanıyordu, bir işçi kıza yakıştırıldığı zaman yüklendiği anlam gibi. O sırada yan yana giden bir fayton geçti; genç arabacı yerinden kalkmış, arabanın arkasına geçmişti; minderlerin üzerine oturmuş, oradan sürüyordu arabayı; hafif çakırkeyif gibiydi. M. de Charlus hemen arabayı durdurdu. Arabacı müzakereye başladı:

"Ne tarafa gidiyorsunuz?"

"Sizin gittiğiniz yöne." (Buna şaşırmıştım; çünkü M. de Charlus aynı renk feneri olan birçok faytonu daha önce geri çevirmişti.)

"Ama tekrar yerime çıkmak istemiyorum. Arabanın içinde kalsam sizin için farkeder mi?"

"Hayır, yalnız körüğü indirin. Her neyse, teklifimi düşünün," dedi M. de Charlus benden ayrılmadan önce, "size düşünmek için birkaç gün süre veriyorum; cevabınızı yazın. Tekrar söylüyorum: Sizi her gün görmem gerekir; ayrıca bana sadakat, ketumluk sözü vereceksiniz; doğruyu söylemek gerekirse, öyle bir insana benziyorsunuz zaten. Ama hayatım boyunca o kadar çok kez görünüşe aldandım ki, artık tedbirimi almak istiyorum. İnsaf! Bir hâzineyi hangi ellere teslim ettiğimi iyice bilmem gerekir nihayet. Her neyse, size yaptığım teklifi aklınızdan çıkarmayın; siz şu anda, ne yazık ki o güçlü kaslarına sahip olmadığınız Hercules gibi, iki yolun kavşağındasınız. Erdeme giden yolu seçmediğinize hayatınız boyunca hayıflanmak zorunda kalmamaya gayret edin." Arabacıya dönüp, "Ne, siz hâlâ körüğü indirmediniz mi?" dedi. "Şu makasları ben katlayayım en iyisi. Zaten arabayı da benim sürmem gerekecek herhalde; siz halinize bakılırsa..."

Sonra faytona, arabacının yanına zıpladı ve fayton hızla hareket etti.

Bense, eve döndüğümde, biraz önce Bloch'la M. de Norpois arasında geçen konuşmanın bir benzerine, yalnız daha sert, ters ve acımasız bir konuşmaya denk geldim: Bizim Dreyfus taraftarı olan uşağımızla Guermantes'ların Dreyfus aleyhtarı olan uşağı tartışmaktaydılar. Üst düzeyde, Fransız Vatanseverler Cephesi Derneğiyle İnsan Hakları Derneği entelektüelleri arasında çatışan doğrularla karşı-doğrular, halkın en alt katmanlarına kadar yayılıyordu. M. Reinach, kendisini hiç görmemiş insanların hislerine göre durumu idare ediyordu; oysa kendisi için Dreyfus Davası çürütülmesi imkânsız bir teoremden ibaretti ve gerçekten de bu teoremi, o güne kadar görülmemiş, şaşırtıcı bir akıla siyaset başarısıyla (bazılarına göre Fransa'ya karşı bir başarıyla) "ispat" etti. İki yıl içinde Billot'nun bakanlığının yerine Clemenceau'nun bakanlığını koydu; kamuoyunu baştan aşağı değiştirdi; Picquart'ı hapisten çıkarıp Savunma Bakanlığına getirdi. Belki kitleleri ustaca idare eden bu mantık uzmanının kendisini de ataları yönetiyordu. En fazla doğruyu içeren felsefi sistemleri yaratıcılarına benimseten,

son tahlilde duyguya dayalı bir nedenken, Dreyfus Davası gibi basit bir siyasi meselede bu tür nedenlerin, akıl yürüten kişi farkında olmadan akima hükmetmemesi mümkün müdür? Bloch, Dreyfus taraftarlığının, kendi mantıksal seçimi olduğunu zannediyordu; oysa burnunun, teninin ve saçlarının, ırkı tarafından belirlendiğini biliyordu. Şüphesiz akıl daha özgürdür, ama o da kendi koymadığı birtakım yasalara tabidir. Guermantes'ların uşağıyla bizim uşağımızın durumu, özel bir vakaydı. Fransa'yı yukarıdan aşağıya ikiye bölen Dreyfus taraftarlığı ve aleyhtarlığı akımlarının dalgaları, epeyce sessiz olmakla birlikte, nadir yankıları çok içtendi. Bilerek Dreyfus Davasından uzak durulan bir sohbetin ortasında birisi, genellikle yanlış, ama daima arzulanan siyasi bir haberi çekinerek bildirdiğinde, tahminlerinin konusundan, arzularının yönünü kestirmek mümkün olurdu. Böylece, bir yanda çekingen bir havarilik, diğer yanda ahlâki bir öfke, kimi ayrıntılar üzerinde çatışırdı. Eve döndüğümde tartışmalarını duyduğum iki uşak bu kurala bir istisna teşkil ediyordu. Bizim uşak Dreyfus'ün suçlu olduğunu, Guermantes'ların uşağıysa, masum olduğunu söylemeye getirdi. Gerçek düşüncelerini gizlemek için değil, fesatlıklarından ve oyun hırsından böyle yapıyorlardı. Bizim uşak, davanın yeniden görüleceğinden emin olamadığından, görülmemesi ihtimalini gözönünde bulundurarak, Guermantes'ların uşağının haklı bir davanın kazanıldığı sevincini yaşamasını önceden engellemek istiyordu. Guermantes'ların uşağıysa, davanın yeniden görülmesi istemi reddedildiği takdirde, bizim uşağın, masum bir insanın Şeytan Adası'nda tutulmasına daha çok üzüleceğini düşünüyordu. Kapıcı ikisini seyrediyordu. Guermantes'ların hizmetkârları arasına nifak sokan kişinin kapıcı olmadığı izlenimini edindim.

Eve çıktığımda büyükannemin rahatsızlığı iyice artmıştı. Büyükannem bir süredir hastalığının ne olduğunu pek bilememekle birlikte, sağlığından şikâyetçiydi. Aslında yalnız yaşamadığımızı, başka bir âleme ait, aramızda uçurumlar bulunan, bizi tanımayan ve bizi anlaması imkânsız bir varlığa zincirlerle bağlı olduğumuzu, hastalandığımızda farkederiz; bu varlık, bedenimizdir. Yolda karşımıza çıkan bir haydutun, bizim derdimize olmasa da kendi kişisel çıkarlarına duyarlılık göstermesini sağlayabiliriz. Oysa bedenimizden merhamet dilenmek, bir ahtapotla konuşmaktan farksızdır; sözlerimiz onun için suyun sesi kadar anlamsızdır; onunla birlikte yaşamaya mahkûm olmak, korkunç bir şeydir bizim için. Büyükannemin rahatsızlıkları, daima bize yönelmiş olan

dikkatinden kaçardı genellikle. Rahatsızlıkları kendisine çok acı verdiğinde ise, iyileştirebilmek için boş yere anlamaya çalışırdı rahatsızlıklarını. Bedeninin sahnesi olduğu hastalık olayları kendi zihni için karanlık ve kavranmaz olmakla birlikte, onlarla aynı maddesel âleme ait varlıklar için açık seçik, anlaşılır şeylerdi; insan aklı, bedeninin kendisine söylediği şeyi anlayabilmek için, bu kişilere başvurmak durumundadır; tıpkı bir yabancının bize verdiği cevapları anlayabilmek için, tercümanlık etmek üzere onunla aynı ülkeden birini arayıp bulmamız gibi. Bu kişiler bedenimizle konuşabilir, öfkesinin ciddi mi olduğunu, yoksa yakında yatışacağını mı söyleyebilir bize. Büyükanneme bakmak üzere çağırdığımız Cottard, büyükannemin hasta olduğunu söylediğimiz an, alaylı bir gülümsemeyle, "Hasta mı? Diplomatik bir hastalık değil umarım?" diyerek bizleri kızdırdıktan sonra, hastanın çarpıntısını yatıştırmak için süt rejimi önerdi. Ama bitmez tükenmez sütlü çorbaların bir etkisi olmadı; çünkü büyükannem çorbaya çok fazla tuz ekiyordu; tuzun zararları o dönemde bilinmiyordu (Widal henüz keşiflerini gerçekleştirmemişti). Tıp, hekimlerin birbirini izleyen, çelişkili hatalarının bir özeti olduğundan, en iyi hekimlere başvururken, birkaç yıl sonra yanlışlığı ortaya çıkacak bir doğruya başvurma ihtimalimiz yüksektir. Yani tıbba inanmak, çılgınlıkların en büyüğüdür denilebilirdi, eğer tıbba inanmamak daha büyük bir çılgınlık olmasaydı; çünkü uzun vadede hataların üst üste yığılmasından, birtakım doğrular ortaya çıkmıştır. Cottard büyükannemin ateşini ölçmemizi tavsiye etmişti. Gidip bir termometre getirdik. Tüp hemen hemen boydan boya boştu. Cıvayı, küçük kabının dibine büzüşmüş o gümüşi semenderi zor farkedebiliyorduk. Ölü gibiydi. Cam çubuğu büyükannemin ağzına yerleştirdik. Uzun süre bırakmamız da gerekmedi; küçük büyücü falına bir çırpıda bakıverdi. Onu kulesinin orta yerinde, kıpırtısız, asılmış kalmış halde bulduk; kendisine sorduğumuz, büyükannemin ruhunun kendini yoklayarak asla çıkaramayacağı sayıyı kesin olarak gösteriyordu: 38, 3". İlk kez bir endişeye kapıldık. Kaçınılmaz işareti silmek için termometreyi hızla salladık; sanki kaydedilen ısıyla birlikte büyükannemin ateşini de düşürebilirmişiz gibi. Heyhat! Aklı olmayan küçük falcının bu cevabının keyfî olmadığı çok açıktı; çünkü ertesi gün termometre büyükannemin dudakları arasına tekrar yerleştirildiğinde, bizim için görünmez olan bir gerçeğin kesinliği ve sezgisiyle donanmış olan küçük kâhin, neredeyse hiç

vakit kaybetmeden, adeta tek bir sıçrayışla, yine aynı noktada hiç kıpırdamadan durdu ve parlak çubuğuyla yine aynı 38,3 sayısını gösterdi. Başka bir şey söylemiyordu, ama ne kadar dilesek, istesek, yalvarsak da, hiçbirine kulak asmayacak gibiydi; uyarı ve tehdit niteliğindeki son sözüydü bu.

Bunun üzerine, onu cevabını değiştirmeye zorlamak amacıyla, aynı âlemden bir başka yaratığa başvurduk; bu ondan daha güçlü, bedeni sorgulamakla kalmayıp emir de verebilen bir yaratıktı: o sırada henüz kullanılmayan aspirinle aynı türden bir ateş düşürücü. Termometreyi bir daha yükselmek zorunda kalmaz umuduyla 37,50,nin altına indirmemiştik. Büyükanneme ateş düşürücüyü verdikten sonra tekrar termometreyi yerleştirdik. Bir arka aracılığıyla daha yüksek bir yetkiliden aldığımız emri gösterdiğimizde emre söylenecek bir şey bulamayan ve, "Tamam, bir şey diyemem, madem öyle, geçin," diyen acımasız bir bekçi gibi, külyutmaz görevli bu sefer hiç kıpırdamadı. Ama hırçınlıkla, "Ne yararı olacak bunun size?" der gibiydi. "Madem kininle tanışıklığınız var, tamam, bir defa, on defa, yirmi defa kıpırdamama emri verecek bana. Sonra sıkılacak; ben onu iyi tanırım. Hep böyle sürmez bu. O zaman ne geçecek elinize?"

O sırada büyükannem, insan vücudunu kendisinden daha iyi tanıyan bir yaratığın varlığını hissetti içinde; tükenmiş soyların bir çağdaşı, düşünen insanın ortaya çıkışından çok önceki ilk işgalciydi bu; bu bin yıllık müttefiğin başını, kalbini, dirseğini, biraz da sertçe yokladığını hissetti; mekânları tanıyor, birazdan başlayacak tarihöncesi savaş için her şeyi örgütlüyordu. Bir dakika sonra Python ezilmiş, kimyasal madde ateşi yenmişti; büyükannem bütün hayvanların ve bitkilerin üzerinden âlemlerin ötesine geçip kendisine teşekkür edebilmeyi isterdi. Bitkilerin bile yaradılışından önce var olan bir maddeyle, bunca yüzyılın ötesinden gerçekleşen bu buluşmanın etkisi altındaydı. Bu arada termometre, daha eski bir tanrı tarafından geçici olarak yenilmiş bir Parça gibi, gümüş iğini kıpırtısız tutuyordu. Ne yazık ki insanın kendi içinde kovalayamadığı esrarengiz hayvanları avlamak üzere eğittiği daha güçsüz bazı yaratıklar, bize her gün acımasızca, düşük ama oldukça sabit bir albümin sayısı getiriyorlardı; bu da bizim algılayamadığımız süreğen bir durumla ilişkili gibi görünüyordu. Bergotte, bana, Doktor du Boulbon'dan, beni sıkmayacak, görünürde garip de olsalar zekâmın özelliklerine uyan tedaviler

bulabilecek bir hekim, diye sözettiğinde, zekâmı baskı altına almaya beni zorlayan kuruntulu içgüdümü sarsmıştı. Ne var ki fikirler içimizde bir değişim geçirirler; başlangıçta karşılarına çıkardığımız direnişi kırarlar ve onlar için var olduğunu bilmediğimiz, hazır zihinsel hâzinelerle beslenirler. Tanımadığımız biri hakkında duyduğumuz sözlerin bizde büyük bir yetenek, bir tür dâhi izlenimini uyandırdığı her durumda olduğu gibi, ben de artık Doktor du Boulbon'a zihnimin derinliklerinde sınırsız bir güven tanıyordum; gerçeği bir başkasından daha keskin bir gözle görebilen insanların bizde uyandırdığı güvendi bu. Doktor du Boulbon'un daha ziyade sinirsel hastalıklar konusunda uzman olduğunu, Charcot'nun ölmeden önce, kendisine, nöroloji ve psikiyatriye hâkim olacağını söylediğini biliyordum elbette. "Ah, bilemiyorum, olabilir tabii," dedi o sırada yanımızda olan Françoise; du Boulbon'un da, Charcot'nun da adını ilk kez duyuyordu. Ama bu onun, "Olabilir," demesine engel değildi. Françoise'ın "olabilir"leri, "belki"leri, "bilemiyorum"ları böyle durumlarda insanı çileden çıkarırdı. İnsanın içinden şöyle cevap vermek geçerdi: "Tabii ki bilemezdiniz; çünkü konuyla ilgili hiçbir bilginiz yok; hiçbir şey bilmediğinize göre olabilir veya olamaz demeniz bile abes. Her neyse, artık Charcot'nun du Boulbon'a ne dediğini bilmediğinizi söyleyemezsiniz; artık biliyorsunuz; çünkü biz size söyledik; söylediğimiz kesin olduğuna göre de 'belki'lerinizin, 'olabilirlerinizin hiçbir anlamı yok."

Beyin ve sinir hastalıkları konusundaki özel uzmanlığına rağmen, du Boulbon'un büyük bir hekim, üstün yetenekli, yaratıcı ve derin bir zekâya sahip bir insan olduğunu bildiğimden, onu çağıralım diye anneme yalvardım; hastalığı doğru görürse iyileştirebilir umudu, ikinci bir hekime danışırsak büyükannemi korkuturuz endişesine baskın çıktı sonunda. Annemin karar vermesine sebep olan şey, büyükannemin, farkında olmadan Cottard'dan destek bularak artık hiç sokağa çıkmaması, hattâ neredeyse yataktan kalkmamasıydı. Büyükannemin bize Mme de Sevigne'nin Mme de La Fayette'le ilgili mektubuyla cevap vermesi nafileydi: "Sokağa çıkmak istemeyişini delilik diye yorumluyorlardı. Böyle acele karar veren bu insanlara, 'Mme de La Fayette deli değil' demekle yetiniyordu. Sokağa çıkmamakta haklı olduğunu göstermek için ölmesi gerekti." Çağrılan du Boulbon, sözlerini aktarmadığımız Mme de Sevigne'yi olmasa da, en azından büyükannemi hatalı buldu. Büyükannemi muayene edeceği yerde, o harikulade

bakışlarını büyükanneme dikerek Bergotte'tan sözetmeye başladı; bu bakışlarda, belki hastayı dikkatle, derinlemesine incelermiş gibi, doğal görünen, ama herhalde otomatikleşmiş olan bir yanılgı ya da hastada bu izlenimi uyandırma isteği, belki de bambaşka bir şey düşünmekte olduğunu göstermeme veya hastayı nüfuzu altına alma arzusu vardı.

"Ah! Gerçekten de hanımefendi, olağanüstü bir yazar; kendisini sevmekte çok haklısınız! Peki en sevdiğiniz kitabı hangisidir? Ya? Gerçekten de en iyi kitabıdır denilebilir. En azından en güzel yazılmış romanıdır; Claire çok hoş bir karakterdir; peki erkek kahramanlardan hangisine en çok yakınlık duyarsınız?"

Başlangıçta, kendisi tıptan sıkıldığı için büyükannemi bu şekilde edebiyat hakkında konuşturduğunu, ayrıca belki açık fikirliliğini de sergilemek istediğini, hattâ daha tedaviye yönelik bir amaç güttüğünü, hastaya güven vermek, endişelenmediğini göstermek, aklını hastalıktan başka şeylere yöneltmek istediğini düşündüm. Ama daha sonra anladım ki, bir ruh hastalıkları uzmanı, beyin araştırmacısı olarak, sorularıyla büyükannemin belleğinin tam yerinde olup olmadığını anlamak istemişti. Ardından, adeta istemeye istemeye, karamsar ve sabit bakışlarla hayatı hakkında birkaç soru sordu büyükanneme. Sonra birdenbire, sanki gerçeği görmüş ve ne pahasına olursa olsun ona ulaşmaya kararlıymış gibi, sözlerine zorla yol açarmış, kapılabileceği son tereddütlerden kurtulurmuş, bizim yapabileceğimiz bütün itirazları bir yana itermiş gibi bir hareket yaparak, büyükanneme aydınlık bakışlarla, çekinmeden, nihayet ayakları yere basarmışçasına baktı ve kelimeleri tatlı, büyüleyici bir tonla vurgulayarak, zekâsı bütün tonlamalarım incelikle belirterek (zaten ziyareti boyunca sesi hep doğallığım korumuş, tatlılığını kaybetmemişti; gür ve dağınık kaşlarının altındaki alaycı gözleri iyilikle doluydu) konuştu:

"Er veya geç iyileşeceksiniz hanımefendi; hiçbir hastalığınızın olmadığını anlayacağınız ve normal hayatınıza döneceğiniz gün, tamamen size bağlı olarak, bugün bile olabilir. Yemek yemediğinizi, sokağa çıkmadığınızı söylemiştiniz, değil mi?"

"Ama doktor bey, biraz ateşim var."

Bu Boulbon büyükannemin eline dokundu.

"Şu anda yok en azından. Üstelik bu mazeret değil. 39" ateşi olan

veremlileri açık havaya çıkardığımızı, aşırı beslediğimizi bilmiyor musunuz?"

"Ama biraz albüminim de var."

"Bunu sizin bilmemeniz gerekirdi. Benim zihinsel albümin diye tanımladığım şey var sizde. Hepimizin bir rahatsızlık sırasında küçük bir albümin krizi olmuştur; doktorumuz bunu bize bildirmekle, kalıcı hale getirmiş olur. Hekimler ilaçlarla iyileştirdikleri her hastalık için (en azından bunun arasıra gerçekleştiği ileri sürülüyor), sağlam olan insanlarda on hastalık ortaya çıkarıyorlar; kendilerine bütün mikroplardan bin kat daha etkili olan bir hastalık etkenini, hasta oldukları fikrini aşılayarak. Her türlü mizacı etkileyen böyle bir kanı, özellikle sinirli mizaçlar üzerinde müthiş güçlü bir etki yapar. Arkalarında açık bir pencere olduğunu söyleyin, hapşırmaya başlarlar; çorbalarına manyezi kattığınızı söyleyin, karma ağrılarına tutulurlar; kahvelerinin her zamankinden daha ..oyu olduğunu çıtlatın, bütün gece gözlerine uyku girmez. Hanımefendi, gözlerinizi görmem, kendinizi ifade etme tarzınızı duymam, hattâ size çok benzeyen kızınızı ve torununuzu görmem, nasıl bir mizaçla karşı karşıya olduğumu anlamama yetmedi mi sanıyorsunuz?"

"Doktor bey izin verirse, büyükannen Champs-Elysees'nin sakin bir köşesinde, senin bir zamanlar oyun oynadığın o defne ağaçlarının yakınında biraz oturabilir belki," dedi annem, dolaylı biçimde du Boulbon'a danışarak; sesinde, benimle yalnız konuşsa olmayacak bir çekingenlik, bir saygı vardı. Doktor büyükanneme döndü ve bilgili olduğu kadar kültürlü de olduğundan dedi ki:

"Champs-Elysees'ye, torununuzun sevdiği defne ağaçlarının oraya gidiniz hanımefendi. Defne sağlığınıza iyi gelecektir. Defne arıtır. Apollon, Python adlı yılanı öldürdükten sonra Delphoi'ye elinde bir defne dalıyla girmişti. Böylelikle, zehirli canavarın ölümcül tohumlarından korunmak istemişti. Gördüğünüz gibi, defne, antiseptiklerin en eskisi, en kutlusu, hattâ –korunmada olduğu gibi tedavide de değerli olduğu için eklemek istiyorum– en güzelidir."

Hekimlerin bilgisinin büyük bir bölümü kendilerine hastalar tarafından öğretildiği için, hastaların bu bu bilgisinin herkeste eşit olduğunu düşünmeye eğilimlidirler ve daha önce tedavi ettikleri kişilerden öğrendikleri bir şeyle, yanında bulundukları hastayı şaşırtacaklarım sanırlar. İşte bu yüzden Doktor du Boulbon, sohbet

etmekte olduğu köylüyü, bir kelimeyi onun şivesiyle söyleyerek şaşırtmayı uman bir Parisli'nin alaycı gülümsemesiyle, büyükanneme dedi ki: "Herhalde rüzgârlı havalar sizi en güçlü uyku ilaçlarından daha iyi uyutuyordun" - "Aksine beyefendi; rüzgâr uykumu kesinlikle engeller." Hekimler alıngandır. "Ah!" diye mırıldandı du Boulbon kaşlarını çatarak; sanki ayağına basmışlar gibi, büyükannemin fırtınalı gecelerde uykusuzluk çekmesi kendisine yapılmış kişisel bir hakaretmiş gibi. Bununla birlikte, aşırı gururlu bir insan değildi; "üstün zekâlı" bir insan olarak inançla tıbbı birbirine karıştırmamayı da görev bildiğinden, hemen filozofça sükûnetine kavuştu.

Bergotte'un arkadaşının kaygılarını gidermesini şiddetle arzulayan annem, doktorun söylediklerini desteklemek amacıyla, büyükannemin sinirsel bir hastalığı olan kuzininin, yedi yıl boyunca Combray'deki yatak odasına hapsolduğunu, haftada ancak bir veya iki kez ayağa kalktığını anlattı.

"Doğrusu bunu bilmiyordum, ama tahmin edebilirdim hanımefendi."

"Ama doktor bey, ben katiyen onun gibi değilimdir; aksine, doktorum beni yatakta tutamaz," dedi büyükannem; belki doktorun teorilerine biraz sinirlendiğinden, belki de doktor hepsini çürütür umuduyla yapılabilecek bütün itirazları karşısına çıkarmak, böylece doktor gittikten sonra iyimser teşhisine herhangi bir şüphe duymayacağından emin olmak istediği için.

"Pek tabii hanımefendi, bu kelimeyi kullandığım için kusura bakmayın ama, insan bütün akıl hastalıklarına birden sahip olamaz; sizde bu yok, başkaları var. Dün bir sinir hastalıkları kliniğini ziyaret ettim. Bahçede adamın biri bir bankın üzerine çıkmış, Hint fakirleri gibi hiç kıpırdamadan ayakta duruyordu; boynunu mutlaka çok acı verecek şekilde, eğik tutuyordu. Ne yaptığını kendisine sorduğumda, hiç hareket etmeden, başını çevirmeden cevap verdi: 'Doktor bey, ben aşırı romatizmalıyım, soğuk algınlığına da çok yatkınımdır; biraz önce çok fazla hareket ettim; öyle aptalca ısınırken, boynum fanilama dayalıydı. Şimdi hararetim düşmeden boynumu fanilamdan ayırırsam mutlaka boynum tutulur, hattâ bronşit bile olabilirim.' Gerçekten de olurdu. 'Siz çok başarılı bir nevrozlusunuz, işin aslı bu, ' dedim ona. Öyle olmadığım kanıtlamak için bana nasıl bir gerekçe gösterdi biliyor musunuz?

Klinikteki bütün hastalarda tartılma takıntısı varmış, hattâ bütün günlerini tartılmakla geçirmesinler diye teraziye asma kilit takmak zorunda kalmışlar; oysa kendisi tartılmayı hiç istemediğinden, teraziye zorla çıkarıyorlarmış. Diğerlerinin takıntısı kendisinde yok diye seviniyor, kendisinin başka bir takıntısı olduğunu ve onu başka takıntılardan bu takıntısının koruduğunu düşünmüyordu. Bu karşılaştırmaya gücenmeyin hanımefendi; çünkü soğuk algınlığı korkusuyla boynunu kıpırdatmaya cesaret edemeyen o adam, zamanımızın en büyük şairidir. O zavallı manik hasta, benim tanıdığım en yetkin zekâdır. Sinirli bir yapınız olduğunun söylenmesi sizi kızdırmasın. Siz yeryüzünün tuzu biberi olan o harikulade ve yürekler acısı soydansınız. Bütün yüce şeyleri bize sinirli mizaçlar vermiştir. Dinleri kuran, şaheserleri yaratan onlardır, başkaları değil. Dünya kendilerine neler borçlu olduğunu, hele hele onların bütün bunları dünyaya verebilmek için ne acılar çektiğini, asla bilmeyecek. Güzel müziklerin, güzel resimlerin, binlerce inceliğin tadını çıkarırız, ama onları yaratanlara nelere malolduğunu, ne uykusuzluklara, gözyaşlarına, ihtilaçlı gülmelere, kurdeşenlere, astımlara, sara nöbetlerine, hepsinden beter olan ölüm korkusuna malolduğunu bilmeyiz; bu korkuyu belki siz de tanıyorsunuzdur hanımefendi," diye ekledi büyükanneme gülümseyerek; "çünkü itiraf edin ki geldiğimde içiniz pek rahat değildi. Kendinizi hasta, belki vahim derecede hasta sanıyordunuz. Kendinizde kimbilir hangi hastalığın belirtilerini buluyordunuz. Üstelik yanılmıyordunuz, bu belirtiler sizde vardı. Sinirli bir yapı, dâhi bir taklitçidir.

Mükemmelen taklit edemeyeceği tek bir hastalık yoktur. Bu yapı, sindirim bozukluğundan doğan şişkinlikleri, hamileliğin bulantılarını, kalp hastalıklarının ritm bozukluğunu, veremin kronik ateşini insanı yanıltacak kadar iyi taklit eder. Hekimi bile kandırabildiğine göre, hastayı kandırmaması mümkün müdür? Rahatsızlıklarınızla alay ettiğimi zannetmeyin sakın; bu rahatsızlıkları anlamasam, tedavi etmeye de kalkışmazdım. Bakınız, itiraf ancak karşılıklı olursa işe yarar. Sinir hastalıkları olmasa büyük sanatçılar olmazdı demiştim; dahası," diye ekledi ciddiyetle işaret parmağını havaya kaldırarak, "büyük alimler de olmazdı. Şunu da belirtmek isterim ki, sinirsel hastalığı olmayan bir hekim, bırakınız iyi, ortalama bir sinir hastalıkları uzmanı bile olamaz. Sinir hastalıkları alanında fazla saçmalamayan bir hekim, yarı iyileşmiş bir hastadır; tıpkı eleştirmenlerin artık şiir yazmayan

şairler, polislerin artık hırsızlık yapmayan hırsızlar olmaları gibi. Ben, hanımefendi, sizin gibi albümin hastası sanmıyorum kendimi; beslenme, açık hava sinirsel bir korku yaratmıyor bende, ama kapım kapalı mı diye bakmak için yirmi kere yataktan kalkmadan uyuyamam. Dün boynunu çeviremeyen bir şairle karşılaştığım o kliniğe bir oda tutmaya gitmiştim; çünkü, aramızda kalsın ama, ben tatillerimi, başkalarının hastalıklarını tedavi etmeye çalışırken çok yorulup kendi rahatsızlıklarımı artırdığımda, kendimi orada tedavi ederek geçiririm."

"Peki, doktor bey, benim de benzer bir tedavi görmem gerekli mi?" dedi büyükannem korkuyla.

"Gerek yok hanımefendi. Dediğiniz belirtiler benim sözlerim karşısında boyun eğeceklerdir. Ayrıca yanımızda çok güçlü birisi var ki, onu bundan böyle doktorunuz olarak tayin ediyorum. O da sizin rahatsızlığınız, aşırı sinirsel etkinliğiniz. Bu yapınızı tedavi edebilirim, ama bunu yapmaktan kaçınacağım. Ona söz geçirmem yeterli. Masanızda Bergotte'un bir eserini görüyorum. Sinirsel yapınız tedavi edilse, onu sevemezdiniz. Peki ben, onun size verdiği hazzı, aynı hazzı katiyen veremeyecek olan bir sinirsel sağlamlıkla değiştirme hakkını kendimde bulabilir miyim? Bu hazzın kendisi, etkili bir ilaçtır, belki de ilaçların en kuvvetlisidir. Yo hayır, ben sizin sinirsel enerjinize kızmıyorum. Sadece beni dinlemesini istiyorum; sizi ona emanet ediyorum. Yüz seksen derecelik bir dönüş yapsın. Şimdiye kadar sizin gezmenizi, yeterince beslenmenizi engellemek için harcadığı gücü, size yemek yedirmeye, kitap okutmaya, sokağa çıkarmaya, her şekilde eğlendirmeye harcasın. Yorgun olduğunuzu söylemeyin bana. Yorgunluk önyargıya dayalı bir düşüncenin organik uygulamasıdır. İşle onu düşünmemekle başlayın. Küçük bir rahatsızlığınız olursa eğer, ki herkesin başına gelebilir, sanki böyle bir rahatsızlığınız yokmuş gibi olacak; çünkü sinirsel enerjiniz, M. de Talleyrand'ın çok derin bir sözle ifade ettiği gibi, sizi hayalî bir sağlıklı insan haline getirmiş olacak. İşte bakın şimdiden sizi iyileştirmeye başladı bile; bir kez olsun arkanıza yaslanmadan dimdik dinliyorsunuz beni; gözleriniz canlı, renginiz sağlıklı; yarım saat oldu, hiç farketmediniz. Hanımefendi, sizi saygıyla selamlıyorum."

Doktor du Boulbon'u geçirdikten sonra annemin yalnız olduğu odaya girdiğimde, haftalardır göğsümü sıkıştıran keder uçup gitti; annemin sevincini açığa çıkaracağını ve benim sevincimi göreceğini

hissettim; bir bakıma, henüz kapalı olan bir kapıdan birinin girip bizi korkutacağını bildiğimiz zaman hissettiğimiz korkuya benzeyen, yakınımızda bir insanın duygulanacağı ânın bekleyişine tahammül etmenin imkânsızlığın hissettim; anneme bir şey söylemek istedim, ama sesim çatladı, gözyaşlarına boğularak uzun süre başım annemin omzunda ağladım, acıyı tattım, kabullendim, sevdim; çünkü acının hayatımdan çıktığını biliyordum artık; koşullar yüzünden gerçekleştirme aşamasına geçemediğimiz erdemli tasarılar da bizi aynı şekilde coşturur.

Françoise, sevincimizi paylaşmayarak beni çok kızdırdı. Guermantes'ların genç uşağıyla ispiyoncu kapıcı arasında kopan korkunç kavgadan ötürü çok sarsılmıştı kendisi. Düşesin bütün iyi yürekliliğiyle araya girip iyi kötü ikisini barıştırması ve uşağı bağışlaması gerekmişti. Çünkü düşes iyi kalpliydi, dedikodulara da kulak asmasa, yanında çalışmak bir nimet sayılabilirdi.

Büyükannemin hastalığı bir süredir biliniyor, duyanlar haber soruyordu. Saint-Loup şöyle bir mektup yazmıştı: "Sevgili büyükannenin rahatsız olduğu şu günlerde, onun hiç ilgisi olmayan bir konuda, sana, sitemi de aşan sözler söylemek istemiyorum. Fakat kalleşçe bir davranışını unutacağımı, riyakârlığını ve ihanetini bağışlayacağımı nezaketen bile söylemem, yalan olur." Ama büyükannemin önemsiz bir rahatsızlığı olduğunu düşünen, belki de rahatsızlığından tamamen habersiz olan kimi arkadaşlarım ertesi gün kendilerini Champs-Elysees'ye götürmemi, oradan da bir ziyarete, bir kır evinde hoşuma gidecek bir akşam yemeğine katılmamı önermişlerdi. Bu iki eğlenceden vazgeçmem için artık bir neden kalmamıştı. Büyükanneme Doktor du Boulbon'un sözüne uyup çok gezmesi gerektiği söylendiğinde, hemen Champs-Elysees'den sözetmişti. Kendisini oraya götürmek benim için kolay olurdu; büyükannem oturup biraz kitap okur, ben de arkadaşlarımla nerede buluşacağımızı kararlaştırırdım; sonra, fazla oyalanmazsam, onlarla birlikte Ville-d'Avray trenine binecek vaktim olurdu. Kararlaştırdığımız saatte büyükannem kendini yorgun hissettiğinden çıkmak istemedi. Ama du Boulbon'dan talimat almış olan annem, büyükanneme kızıp sözünü dinletecek gücü kendinde buldu. Büyükannemin tekrar sinirsel zaafiyetine yenik düşüp bir daha ayağa kalkamayacağını düşünmek bile neredeyse ağlatıyordu annemi. Dışarı çıkmaya bu kadar uygun, böyle güzel ve sıcak bir hava kolay kolay bulunmazdı. Güneş yer değiştirdikçe balkonu

parça parça ediyor, oynak muslinlerini aralıklara serpiştiriyor, yontma taşın üzerinde ılık bir kılıf, belli belirsiz bir yaldızlı hale oluşturuyordu. Françoise kızma telgraf çekmeye fırsat bulamadığından, yemekten hemen sonra dışarı çıktı. Daha önce büyükannemin dışarı çıkarken giyeceği mantoyu onarması için Jupien'e uğraması bile lütuf sayılırdı. Ben de tam o sırada sabah gezintimden döndüğüm için, Françoise'la birlikte yelekçiye gittim. "Sizi buraya küçük bey mi getirdi," dedi Jupien Françoise'a, "yoksa siz mi onu getirdiniz, yoksa talih rüzgârı mı ikinizi birden attı dükkânıma?" Jupien temel eğitim görmediği halde, M. de Guermantes'ın onca çabasına rağmen çiğnediği sözdizimi kurallarına doğal güdüsüyle uyardı. Françoise gittikten, manto da onarıldıktan sonra, büyükannemin giyinmesi gerekti. Annemin yardımını inatla reddeden büyükannemin tek başına hazırlanması inanılmaz bir süre aldı; bense, artık hasta olmadığının bilinciyle, hayatta oldukları sürece akrabalarımıza karşı takındığımız, onlara herkesten az değer vermemize yol açan o garip ilgisizlikle, bu kadar uzun sürede hazırlanmasını, arkadaşlarımla buluşacağımı, akşam yemeğine Ville d'Avray'ye gideceğimi bildiği halde beni geciktirmesini çok bencilce buluyordum. Sabırsızlıktan, iki kere neredeyse hazır olduğu söylendikten sonra, önceden aşağı indim. Ben konağın buz gibi duvarlarını katiyen ısıtmayan, dışarının sıvı, şırıltılı, ılık havasını bir sarnıcı açmışçasına içeriye dolduran aralık, camlı kapıya yaklaştığımda, nihayet büyükannem bana yetişti ve böyle durumlarda genellikle yaptığı gibi geciktiğinden dolayı özür dilemedi; acelesi olan, eşyalarının yarısını unutmuş biri gibi kızarmıştı, dalgındı.

"Madem arkadaşlarınla buluşacaksın, keşke başka bir manto giyseydim. Bununla biraz sefil bir halim var."

Yüzünün ne kadar kırmızı olduğunu görünce şaşırdım ve geç kaldığı için çok acele ettiğini anladım. Champs-Elysees'ye gelip Gabriel Caddesi'nin başında faytondan indiğimizde, büyükannem bana hiçbir şey söylemeden dönüp, eskiden bir gün Françoise'ı beklediğim yeşil kafesli, eski, küçük kulübeye yöneldi. Herhalde midesi bulandığı için eliyle ağzını kapatan büyükannemi izleyerek parkın ortasındaki küçük panayır tiyatrosunun basamaklarını çıktığımda, daha önce de "markiz"in yanında gördüğüm park bekçisi yine oradaydı. Tıpkı panayır sirklerinde sahneye çıkmak üzere hazırlanmış, pudraya bulanmış palyaçonun bizzat kapıda durup

giriş paralarını toplaması gibi, "markiz" de yine ücretleri tahsil ettiği kontrol noktasında, beyaz pudrayla sıvanmış koskocaman, girintili çıkıntılı yüzüyle, kızıl peruğunun tepesinde kırmızı çiçekli, siyah dantelli küçük beresiyle oturmaktaydı. Ama beni hatırladığını sanmıyorum. Bekçi de üniformasıyla uyum içindeki yeşillikleri denetlemeyi bırakıp "markiz"in yanma oturmuş, sohbet etmekteydi.

"Hâlâ buradasınız," diyordu. "Emekliye ayrılmayı düşünmüyorsunuz."

"Ne diye emekliye ayrılayım ki beyefendi? Söyler misiniz bana, buradan daha iyisini, daha rahatını nerede bulacağım? Üstelik burada hep hareket var, oyalanıyorum; benim küçük Paris'imdir burası; müşterilerim olan bitenden haberdar eder beni. Mesela daha beş dakika önce çıkan bir müşterim var. Kendisi yargıçtır; hem de çok yüksek bir mevkide. İnanın beyefendi," diye haykırdı "markiz" heyecanla, görevli sözlerinin doğruluğuna itiraz eder görünse, iddiasını şiddete başvurarak savunmaya hazırmış gibi bir edayla, "tam tamına sekiz yıldır, dikkat edin, her gün, hiç aksatmadan saat 3 dediniz mi buradadır; hep terbiyeli, sesini asla yükseltmeden, hiçbir tarafı kirletmeden, yarım saatten fazla kalır, hem gazetelerini okur, hem de ihtiyacını giderir. Gelmediği bir tek gün oldu. O sırada farketmedim, ama akşam olduğunda birden dedim ki kendi kendime: Aa, bizim beyefendi gelmedi; belki de ölmüştür.' Bir tuhaf oldum; ben iyi insanlara bağlanırım böyle. Onun için de ertesi gün yine kendisini görünce çok sevindim; dedim ki: 'Beyefendi, dün başınıza bir şey mi geldi?' O da kendi başına bir şey gelmediğini, karısının öldüğünü söyledi; o kadar allak bullak olmuş ki, gelememiş. Üzgün görünüyordu tabii; yirmi beş yıldır evliymişler, düşünsenize; yine de tekrar geldiğine memnun gibiydi. Küçük alışkanlıklarını bozmak onu sarsmıştı besbelli. Ben de biraz moral / ermeye çalıştım, dedim ki: 'Kendinizi bırakmayın beyefendi. Eskisi gibi gelin yine; size bu kederli günlerinizde küçük bir eğlence olur."

"Markiz" sözlerine daha tatlı bir ses tonuyla devam etti; çünkü ağaçlarla çimenlerin koruyucusunun, kendisini itiraz etmeyi aklından bile geçirmeden, safça dinlediğini farketmişti; bekçi, daha ziyade bir bahçıvan aletine veya simgesine benzeyen kılıcını, zararsız bir şekilde kınında tutuyordu.

"Üstelik," dedi "markiz", "ben müşterilerimi seçerim; kendi deyimimle salonlarıma herkesi kabul etmem. Gerçekten de salona

benzemiyor mu, çiçeklerle filan? Çok kibar müşterilerim olduğu için, her zaman ya biri, ya başkası, güzel bir leylak dalı, birkaç yasemin veya gül getirir; gül en sevdiğim çiçektir."

Hiçbir zaman leylak da, güzel güller de getirmediğimiz için, hanımefendi belki bize iyi gözle bakmıyordur düşüncesiyle yüzüm kızardı; olumsuz bir yargıdan kaçabilmek –ya da gıyaben yargılanabilmek– için çıkış kapısına yöneldim. Ne var ki hayatta sadece güzel güller getiren insanlara iyi davranılmıyor; "markiz" benim sıkıldığımı düşünerek seslendi:

"Size bir kabine açmamı istemez miydiniz?"

Ben teklifini geri çevirdim.

"Gerçekten, istemez misiniz?" diye ısrar etti gülümseyerek. "Samimi söylüyorum, ama biliyorum tabii, insanın bu tür ihtiyaçları olması için para ödememesi yeterli değil."

O sırada kötü giyimli bir kadın aceleyle içeri girdi; onun ihtiyacı vardı belli ki. Ama "markiz"in çevresine ait değildi; "markiz" snopça bir acımasızlıkla tersledi onu:

"Boş yerimiz yok hanımefendi."

"Uzun sürer mi?" diye sordu zavallı kadın; sarı çiçeklerinin altında yüzü kıpkırmızıydı.

"Başka bir yere gitmenizi tavsiye ederim hanımefendi; gördüğünüz gibi sırada bekleyen bu iki beyefendi var," dedi "markiz", beni ve bekçiyi göstererek; "tek kabinem var; diğerleri onarımda... Kötü müşteri olduğu suratından belliydi," dedi "markiz". "Buranın tarzına uygun değil; temizlik, saygı nedir bilmez bunlar; ondan sonra hanımefendinin arkasından bir saat ben temizleyecektim içeriyi. Onun iki kuruşuna kalmadım."

Nihayet, yarım saati aşkın bir sürenin sonunda büyükannem çıktı; bu kadar uzun süre içeride kalma münasebetsizliğini bir bahşişle telafi etmeye çalışmayacağını düşünerek, "markiz"in hiç şüphesiz büyükanneme karşı takınacağı küçümseyici tavırdan payımı almamak için, hemen çıkıp ağaçlık bir yola girdim, ama büyükannem bana yetişebilsin diye ağır ağır yürüyordum. Az sonra yanıma geldi. Büyükannemin, "Seni çok beklettim; umarım arkadaşlarını yakalarsın," diyeceğini sanıyordum, ama o tek kelime konuşmadı; ben de biraz hayal kırıklığına uğrayarak ilk konuşan

olmak istemedim; nihayet başımı kaldırıp baktığımda gördüm ki, yanımda yürümekle birlikte, başını öteki tarafa çevirmişti. Hâlâ midesi mi bulanıyor acaba diye endişelendim. Daha dikkatli bakınca, yürümekte zorluk çektiğini farkettim şaşırarak. Şapkası çarpılmış, mantosu kirlenmişti; dağınık, perişan bir görünüşü vardı; yüzü kırmızı ve kaygılıydı; araba çarpmış ya da hendekten çıkarılmış biri gibiydi.

"Bulantın mı var diye korktum büyükanne; kendini daha iyi hissediyor musun?" dedim.

Cevap vermezse beni endişelendireceğini düşünmüş olmalı.

"Bekçiyle 'markiz' arasındaki bütün konuşmaları duydum," dedi. "Tam Guermantes'lara, Verdurin'lerin küçük yuvasına yaraşır bir konuşmaydı. Tanrım! Ne zarif ifade ettiler meseleleri."[26] Sonra da kendi markizinden, Mme de Sevigne'den bir alıntıyı ekledi özenle: "Onları dinlerken, bana bir vedalaşmanın mutluluğunu hazırlıyorlar sandım."

İşte bana söylediği sözler bunlardı; bu sözlerde büyükannemin bütün inceliğini, alıntı yapma merakım, ezberindeki klasikleri bulmak mümkündü; hattâ her zamankinden de fazla, adeta bütün bunlara hâlâ sahip olduğunu göstermek ister gibi. Ne var ki, bu cümleleri, işitmekten çok tahmin ettim; çünkü büyükannem homurdanır gibi bir sesle, dişlerini kusma korkusuyla açıklanamayacak kadar fazla sıkarak konuşmuştu.

"Hadi," dedim, hafif bir tonla, rahatsızlığını fazla ciddiye alırmış gibi görünmemek için, "madem biraz miden bulanıyor, eve dönelim istersen; hazımsızlık çeken bir büyükanneyi Champs Elysees'de dolaştırmak istemem."

"Arkadaşlarınla buluşacaksın diye ben de söylemeye cesaret edemiyordum," diye cevap verdi. "Zavallı yavrucak! Ama madem sen de istiyorsun, daha iyi olur."

Bu kelimeleri nasıl telaffuz ettiğini kendisi farkeder diye korkuyordum.

"Hadi," dedim sertçe, "konuşmakla kendini yorma; hele miden bulanıyorsa, çok saçma, en azından eve dönünceye kadar bekle."

Hüzünle gülümseyip elimi sıktı. Hemen tahmin ettiğim şeyi benden gizlemesine gerek olmadığım anlamıştı: büyükannem hafif

bir kriz geçirmişti.

Guermantes Tarafı II

Birinci Bölüm

Büyükannemin hastalığı. - Bergotte'un hastalığı. - Dük ve doktor. - Büyükannemin çöküşü. - Ölümü.

Gezintiye çıkmış kalabalığın arasından, tekrar Gabriel Caddesi'nin karşı kaldırımına geçtik. Büyükannemi bir banka oturtup fayton aramaya gittim. En önemsiz insanları yargılarken bile yüreğine yerleştiğim büyükannem, şimdi kendisini bana kapamış, dış dünyanın bir parçası olmuştu; durumuyla ilgili düşüncelerimi, kaygımı, yoldan geçen insanlardan da çok, ondan gizlemek zorundaydım. Bu konuda konuşurken, büyükanneme, yabancı bir insana duyacağım güvenden fazlasını duyamazdım. Küçüklüğümden beri ona açtığım, sonsuza dek emanet ettiğim düşüncelerimi, üzüntülerimi şimdi bana geri veriyordu. Büyükannem henüz ölmemişti. Ben şimdiden yalnızdım. Guermantes'lara, Moliere'e, küçük yuvayla ilgili sohbetlerimize yaptığı göndermeler bile, sanki dayanıksız, sebepsiz, gerçekdışıydı; çünkü belki de yarın artık var olmayacak, bir anlam ifade etmeyecekleri bir insandan, büyükannemin yakında dönüşeceği –onları kavrayamayacak– hiçlikten çıkmışlardı.

"Beyefendi, anlıyorum, ama benden randevu almamışsınız, numaranız yok. Zaten bugün muayene günüm de değil. Sizin kendi doktorunuz vardır herhalde. Onun yerini ben alamam; ancak o bakmamı isterse olabilir. Meslek ahlâkı meselesi bu..."

Tam bir faytona işaret ediyordum ki, meşhur Profesör E...'ye rastlamıştım; babamın, büyükbabamın arkadaşı sayılırdı, en azından tanışıyorlardı; Gabriel Caddesi'nde oturan profesör, evine girmek üzereyken, ani bir dürtüyle, büyükanneme çok değerli

tavsiyelerde bulunabileceğini düşünerek kendisini durdurmuştum. Ama acelesi olan profesör, mektuplarını aldıktan sonra beni başından savmak istedi; onunla, ancak asansöre birlikte binerek konuşabildim; asansörün düğmelerine kendisi basmak için ısrar etti, özel takıntısıydı bu.

"Ama beyefendi, büyükannemi kabul etmenizi istemiyorum sizden; zaten söyleyeceklerimden de anlayacaksınız, gelecek durumda değil; ben yarım saat sonra, eve döndüğümüzde uğramanızı rica ediyorum."

"Evinize uğramak mı? Beyefendi ne diyorsunuz! Akşam yemeğine ticaret bakanına davetliyim, ondan önce yapılacak bir ziyaretim var, derhal giyinmem gerekiyor; üstüne üstlük, frakım yırtıldı, ötekinin de nişanları takacak iliği yok. Çok rica ederim, asansörün düğmelerine dokunmayın, kullanmayı bilmiyorsunuz; insanın her konuda dikkatli olması gerekir. İlik meselesi iyice geciktirecek beni. Yine de, ailenizin hatırına, büyükanneniz hemen gelirse kabul ederim. Ancak önceden söyleyeyim, kendisine en fazla on beş dakika ayırabilirim."

Derhal geri dönmüştüm; hattâ asansörden çıkmamıştım bile; Profesör E..., bana kuşkuyla bakarak, kendisi indirmişti beni aşağıya.

Ölüm saatinin belirsiz olduğunu söyleriz, evet, ama bunu söylerken, bu saati belirsiz ve uzaktaki bir boşluk içinde hayal eder, başlamış olan günle herhangi bir ilişkisi olabileceğini, ölümün –ya da bizi, bir daha bırakmamak üzere ilk kısmi ele geçirişinin– o öğleden sonra, hiç de belirsiz olmayan, her saatin kullanımının önceden belirlenmiş olduğu o öğleden sonra gerçekleşebileceği anlamına da gelebileceğini düşünmeyiz. Aylık toplam temiz hava ihtiyacımızı alabilmek için, gezintimiz elzemdir; yanımıza alacağımız paltonun, çağıracağımız arabacının seçiminde kararsızlık geçirmişizdir; faytondayızdır, önümüzde bütün bir gün vardır, ama gün kısadır, çünkü bir hanım arkadaşımız ziyaretimize geleceği için, eve geç dönmek istemiyoruzdur; havanın ertesi gün de bu kadar güzel olmasını isteriz; içimizde bir başka düzlemde, geçit vermeyen bir karanlığın ortasında yol alan ölümün, sahneye çıkmak üzere tam o günü, birkaç dakika sonra, aşağı yukarı arabanın Champs-Elysees'ye varacağı ânı seçmiş olduğu, aklımızdan bile geçmez. Genelde ölümün kendine has ayrıksılığının korkusunu kafasından

atamayan kişiler, bu tür bir ölümde –ölümle bu tür bir ilk karşılaşmada– tanıdık, bildik, gündelik bir görünüme büründüğü için, güven verici bir şeyler bulabilirler belki. Öncesinde güzel bir öğle yemeği yenmiş, tıpkı sağlıklı insanlar gibi sokağa çıkılmıştır. Ölümün ilk darbesi, açık bir arabada eve dönüşle üst üste biner; büyükannem ne kadar hasta olsa da, netice itibarıyla birçok kişi saat altıda, Champs-Elysees'den döndüğümüz sırada, harikulade bir havada, açık bir arabada geçerken kendisini selamladıklarını söyleyebilirlerdi. Concorde Meydan'ına doğru gitmekte olan Legrandin, şaşkın bir tavırla durup şapkasını çıkararak bize selam verdi. Ben henüz hayattan kopuk olmadığımdan, Legrandin'in alıngan olduğunu büyükanneme hatırlatarak, selamına karşılık verip vermediğini sordum. Herhalde beni oldukça düşüncesiz bulan büyükannem, "Ne farkeder? Ne önemi var?" demek ister gibi, elini havaya kaldırdı.

Evet, az önce, ben fayton ararken, büyükannemin Gabriel Caddesi'nde bir bankta oturduğu, biraz sonra da açık bir arabada geçtiği söylenebilirdi. Ama doğru bir saptama olur muydu bu? Bankın, bir caddede durmak için –o da belirli denge koşullarına tabi olduğu halde– enerjiye ihtiyacı yoktur. Oysa canlı bir varlığın, bir bankta veya arabada, arkasına yaslanmış bile olsa, dengede durabilmesi için, (her yönde etkili olduğundan) farketmediğimiz hava basıncı gibi, normal olarak farkına varmadığımız bir kuvvet gerilimine ihtiyaç vardır. Belki içimiz tamamen boşaltıldıktan sonra hava basıncına maruz bırakılsak, yok olmadan önceki an, artık hiçbir şeyin dengelemediği o korkunç ağırlığı hissedebilirdik. Aynı şekilde, içimizde hastalığın ve ölümün uçurumları açıldığında, dünyanın ve kendi bedenimizin, üzerimize çullanırken yarattıkları kargaşaya karşı koyma imkânımız kalmadığında da, kaslarımızın düşüncesine, hattâ iliklerimize işleyen titremeye dayanmak bile, normal olarak sadece bir şeyin ters konumu sandığımız bir kıpırtısızlık içinde bulunabilmek bile, eğer başımızın dik, bakışlarımızın sakin olmasını istiyorsak, hayati bir enerji gerektirir, müthiş yorucu bir mücadeleye dönüşür.

Legrandin'in bize öyle şaşkınlıkla bakmasının nedeni, faytonun koltuğunda otururmuş gibi görünen büyükannemin, diğer yoldan geçenlere olduğu gibi, Legrandin'e de, uçurumdan aşağı kayıyormuş, batıyormuş, devrilen bedenini güç bela tutan minderlere umutsuzca tutunuyormuş gibi, saçları darmadağın,

bakışları kaybolup gitmiş ve gözbebeklerinin artık taşıyamadığı görüntülerin saldırısına karşı koyamıyormuş gibi görünmesiydi. Büyükannem, benim yanımda olduğu halde, o bilinmeyen âleme dalmış gibi görünmüştü; biraz önce onu Champs-Elysees'de gördüğümde de, o âlemin ortasında aldığı darbelerin izini taşıyordu, güreştiği görünmez meleğin eli, şapkasını, yüzünü, mantosunu çarpıtmıştı.

Sonraları, bu kriz ânının büyükannemi herhalde tamamen hazırlıksız yakalamadığını, hattâ belki de o ânı çok önceden öngördüğünü, onun bekleyişi içinde yaşadığını düşündüm. Şüphesiz, o ölümcül ânın ne zaman geleceğini bilmiyordu; aynı türden bir şüpheyle, sevgililerinin sadakati konusunda kâh saçma umutlara, kâh haksız vehimlere kapılan âşıklar gibi, kuşkudaydı. Ama büyükanneme sonunda tokat gibi inen bu türden ciddi hastalıklar, çok ender istisnalar dışında daima, hastayı öldürmelerinden uzun bir süre önce bedenine yerleşir ve bu süre boyunca da, "girişken" bir komşu veya kiracı gibi çabucak kendilerini tanıtırlar. Korkunç bir tanışmadır bu; yol açtığı acılardan çok da, hayata getirdiği kesin kısıtlamaların garip yeniliği sebebiyle korkunçtur. Bu durumda insan, ölüm ânında değil, aylar, bazen yıllar önce, hastalığın bütün iğrençliğiyle bedenine yerleştiği andan itibaren, kendini ölmüş olarak görür. Hasta, beyninde gidip gelişlerini işittiği Yabancı'yla tanışır. Onunla göz aşinalığı yoktur tabii ki, ama düzenli olarak yaptığı gürültülerden, alışkanlıklarını çıkartır. Hırsız mıdır, uğursuz mudur? Bir sabah, sesi duyulmaz olur. Gitmiştir. Ah, keşke temelli gitmiş olsa! Akşama geri döner. Niyeti nedir? Doktor, sorguya çekildiğinde, tıpkı tapınılan bir sevgili gibi, bir gün inanılan, bir gün şüphelenilen yeminlerle cevap verir. Aslında doktor, sevgiliden ziyade, sorguya çekilen hizmetkâr rolü oynar. Onlar sadece üçüncü kişilerdir. Asıl sıkıştırdığımız, bize ihanet etmek üzere olduğundan kuşkulandığımız, hayatın kendisidir; onun eskisi gibi olmadığını, değiştiğini hissettiğimiz halde, hâlâ ona inanırız; tam inanmasak da, nihayet bizi terk ettiği güne kadar kuşkuda kalırız.

Büyükannemi Profesör E../nin asansörüne bindirdim; hemen bizi karşılayıp çalışma odasına aldı. Ama orada, çok acelesi olduğu halde, kurumlu tavrı değişti; alışkanlıklar bu kadar güçlüdür işte; profesörün alışkanlığı, hastalarına kibar, hattâ sevimli davranmaktı. Büyükannemin çok kültürlü olduğunu bildiği ve kendi de öyle

olduğu için, iki üç dakika boyunca, ona bu güneşli yaz mevsimiyle ilgili güzel dizeler okudu ezberden. Büyükannemi iyi görebilmek için, onu bir koltuğa oturtup kendisi de sırtını ışığa vermişti. Büyükannemi titizlikle muayene etti; hattâ benim bir ara dışarı çıkmam gerekti. Muayenesine biraz daha devam etti, bitirdikten sonra da, on beş dakika dolduğu halde, tekrar dizeler okumaya koyuldu. Hattâ oldukça incelikli birkaç espri de yaptı; bunları başka bir gün dinlemeyi tercih ederdim; yine de doktorun neşeli tavrı içimi tamamen ferahlattı. O zaman hatırladım ki, Senato başkanı M. Fallieres, yıllar önce bir yalancı kriz geçirmiş ve üç gün sonra görevinin başına dönerek rakiplerini kızdırmıştı; epey ilerideki bir tarihte de, cumhurbaşkanlığına adaylığını koymaya hazırlandığı söyleniyordu. M. Fallieres örneğini hatırladığım esnada, Profesör E../nin bir esprisini noktalayan gürültülü bir kahkahasıyla düşüncelerim bölününce, büyükannemin hızla sağlığına kavuşacağından hiç kuşkum kalmadı. Profesör sonra saatini çıkardı, beş dakika geciktiğini görüp telaşla kaşlarını çattı ve bir yandan bizimle vedalaşırken, bir yandan da hizmetkârını çağırıp derhal frakını getirmesini söyledi. Önce büyükannemi dışarı çıkarıp kapıyı tekrar kapattım ve bilgine gerçeği sordum.

"Büyükannenizin durumu umutsuz," dedi. "Üremiden ileri gelen bir kriz geçirmiş. Üreminin kendisi, mutlaka ölümcül bir hastalık değildir, ama bu vaka bana umutsuz görünüyor. Söylememe gerek yok, yanıldığımı umuyorum elbette. Ayrıca doktorunuz Cottard olduğuna göre, son derece güvenilir ellerdesiniz. İzninizle," dedi, bir oda hizmetçisi, kolunda profesörün siyah frakıyla odaya girince. "Biliyorsunuz ticaret bakanına yemeğe davetliyim, daha önce de yapılacak bir ziyaretim var. Ah! Hayat sizin yaşınızda sanıldığı gibi toz pembe değil."

Sonra kibarca elini uzattı. Ben kapıyı kapattım; bir hizmetkâr büyükannemle beni hole geçirirken öfkeli kükremeler işittik. Oda hizmetçisi nişanlar için ilik açmayı unutmuştu. Bir on dakika daha uzayacaktı iş. Ben sahanlıkta durumu umutsuz olan büyükanneme bakarken, profesör hâlâ bağırıp çağırıyordu. Her insan yalnızdır gerçekten. Evimize dönmek üzere tekrar yola koyulduk.

Güneş batmak üzereydi; faytonumuzun, oturduğumuz sokağa kadar geçtiği yol boyunca uzanan, bitmez tükenmez bir duvar, alev alev olmuştu; batan güneşin duvara yansıttığı, atın ve arabanın gölgeleri, bir Pompei seramiğindeki cenaze arabası gibi, kızılımsı

zeminde siyah şekiller çiziyordu. Sonunda eve vardık. Hastayı merdiven başındaki boşluğa oturtup anneme haber vermek üzere yukarı çıktım. Büyükannemin hafif bir baygınlık geçirdiğini, biraz rahatsız olduğunu söyledim. Daha benim ağzımdan ilk sözler çıkarken, annemin çehresi umutsuzluğun doruğuna ulaştı, ama bir yandan da öyle bir teslimiyet ifadesi vardı ki, yıllardır bu ifadeyi, belirsiz ve nihai bir gün için, içinde hazır beklettiğini anladım. Bana hiçbir şey sormadı; görünüşe bakılırsa, tıpkı fesatlığın başkalarının acılarını abartmaktan hoşlanması gibi, annem de sevgisinden, annesinin, özellikle aklı etkileyebilecek bir hastalığa ciddi şekilde yakalandığını kabullenmek istemiyordu. Annem tir tir titriyor, yüzü, gözyaşı dökmeden ağlıyordu; hemen koşup doktoru çağırmalarını söyledi, ama Françoise kim hasta diye sorduğunda, cevap veremedi, sesi boğazında düğümlendi. Yüzünü çarpıtan hıçkırığı bastırarak, benimle birlikte, koşa koşa aşağı indi. Büyükannem aşağıda, girişteki kanepede beklemekteydi, ama bizi duyar duymaz doğruldu, ayağa kalktı, anneme neşeyle el salladı. Ben daha önce, merdivende üşütmesinden korktuğumu söyleyerek, başını beyaz dantel bir örtüyle sarmalamıştım. Büyükannemin çehresindeki değişimi, ağzındaki çarpılmayı annem pek farketmesin istemiştim; önlemlerim gereksizmiş: Annem büyükanneme yaklaştı, Tanrı'sının elini öper gibi elini öptü, kucaklayıp asansöre kadar taşıdı; gösterdiği sonsuz dikkatte, beceriksizce bir hareket yapıp canını acıtma korkusunun yanısıra, en değerli bildiği şeye dokunmaya layık olmadığını hisseden kişinin alçakgönüllülüğü de vardı, ama bir kez olsun gözlerini kaldırıp da hastanın yüzüne bakmadı. Belki büyükannemin, görünüşü kızını endişelendirebilir diye düşünüp üzülmesini istemediği için bakmamıştı. Belki yüz yüze gelmeye cesaret edemediği aşırı bir ıstıraptan korkuyordu. Belki saygısından, kutlu saydığı çehrede zihinsel bir zayıflığın izini görmenin küfür olacağını düşünüyordu. Belki de daha sonra annesinin gerçek çehresini, zekâ ve iyilikle ışıldayan haliyle, bozulmamış haliyle hatırlayabilmek istiyordu. İkisi bu şekilde yan yana, büyükannem başörtüsüne saklanarak, annem gözlerini çevirerek yukarı çıktılar.

Bu sırada, gözlerini büyükannemin, kızının bakmaya cesaret edemediği, değişmiş yüz hatlarından ayırmayan, şaşkın, patavatsız ve uğursuz bakışlarını üzerine diken bir kişi vardı: Françoise. Büyükannemi içtenlikle severdi oysa (hattâ ağlayarak annesinin kollarına atılmasını beklediği annemin soğuk tavrı karşısında hayal

kırıklığına uğramış, neredeyse sinirlenmişti), ama daima her şeyin en kötüsünü düşünmeye eğilimliydi, çocukluğundan kalan iki özelliği vardı ki, birbirini dışlamaları gerekirmiş gibi geldiği halde, bir arada bulunduklarında daha da güçleniyorlardı: Biri, farketmemiş gibi görünmenin daha incelikli olacağı, fiziksel bir değişim karşısındaki duygularını, hattâ sancılı korkularını gizlemeye çalışmayan, halktan insanların görgüsüzlüğüydü; diğeri de tavukların boynunu koparma fırsatı çıkıncaya kadar kızböceklerinin kanatlarını yolan bir köylünün acımasız hoyratlığı ve acı çeken bir canlıyı seyretme merakını gizlemesine sebep olacak edepten yoksun oluşuydu.

Büyükannem, Françoise'ın mükemmel bakımıyla yatırıldıktan sonra, çok daha kolay konuşabildiğini farketti; üreminin yol açtığı küçük damar yırtılması ya da tıkanması, çok hafif olmuştu herhalde. Bunun üzerine, annemi yalnız bırakmamak, hayatta geçirdiği en korkunç dakikalarda, ona yardımcı olmak istedi.

"Doğrusunu istersen kızım," dedi, bir eliyle annemin elini tutup, öbür elini de, bazı kelimeleri telaffuz ederken hâlâ çektiği hafif güçlük bundan kaynaklanıyormuş izlenimini uyandırmak için, ağzının önünde tutarak, "annene pek acımıyor gibisin! Hazımsızlık çekmeyi kolay sanıyorsun galiba!"

O zaman annemin gözleri ilk defa, büyükannemin yüzünün geri kalanını görmek istemeyerek, gözlerine kenetlendi tutkuyla ve yerine getirmemiz mümkün olmayan o yalancı vaatleri sıralamaya koyuldu:

"Anneciğim, yakında iyileşeceksin; kızın garanti veriyor sana."

Sonra bütün sevgisini, annesinin iyileşmesi yolundaki isteğini ve düşüncelerini, bütün varlığını bir öpücükte, dudaklarının ucunda toplayarak, annesinin aziz alnına alçakgönüllülükle, saygıyla kondurdu.

Büyükannem örtülerin sürekli aynı tarafa, sol bacağının üstüne alüvyon gibi yığıldığından ve onları kaldıramadığından şikâyetçiydi. Oysa buna kendisinin sebep olduğunu farkedemiyordu (bu yüzden, Françoise'ı her gün, yatağını üstünkörü düzeltmekle, haksız yere suçladı). Çırpınarak bir yana doğru ittiği, ince yünden, köpüklü örtüler yığını, tıpkı bir körfezin, gelgitin arka arkaya yığdığı kumlarla (bir mendirek yapılmazsa) kısa zamanda kumsala

dönüşmesi gibi, bir tarafta birikiyordu.

Annemle ben (yalanımız basiretli ve kırıcı Françoise tarafından önceden keşfedildiği halde), büyükannemin çok hasta olduğunu söylemekten bile kaçmıyorduk; adeta böyle bir şey, olmayan düşmanlarının hoşuna gider korkusuyla, sanki pek o kadar rahatsız olmadığını düşünmek, daha sevecen bir davranışmış gibi, kısacası, Andree'nin Albertine'i çok sevemeyecek kadar fazla acıdığını düşünmeme yol açan içgüdüsel duyguyla böyle davranıyorduk. Büyük buhranlarda, tek tek yurttaşlardan kitlelere, aynı olaylar tekrarlanır. Bir savaşta, ülkesini sevmeyen kişi, ülkesi hakkında kötü konuşmaz, ama ülkenin mahvolduğunu düşünür, üzülür, olaylara karamsar bakar.

Françoise, uykusuz kalabilme, en zor işleri yapabilme yetisiyle, bize müthiş bir yardımda bulunuyordu. Gecelerce uykusuz kaldıktan sonra yattığında, uyuduktan on beş dakika sonra kendisini uyandırmak zorunda kalsak, zahmetli işleri dünyanın en basit işiymiş gibi yapabildiğine o kadar mutlu oluyordu ki, surat asmak şöyle dursun, çehresinde memnuniyet ve alçakgönüllülük okunuyordu. Yalnız ayin ve kahvaltı saatinde, büyükannem can çekişiyor bile olsa, Françoise geç kalmamak için vaktinde sıvışırdı. Genç uşağının kendi yerini almasını istemiyor, buna izin de vermiyordu. Françoise şüphesiz Combray'den, herkesin bizlere karşı görevleri konusunda, çok yüce fikirler getirmişti beraberinde; herhangi bir hizmetlimizin bize "kusur etmesine" tahammül edemezdi. Bu onu o kadar soylu, o kadar buyurgan, o kadar başarılı bir eğitimci haline getirmişti ki, en ahlâksız hizmetkârlarımız bile, hayata bakışlarını süratle değiştirir, düzeltir, hizmetkârların esnaftan almaları âdet olan komisyonu bile almaz olurlar, –o zamana dek ne kadar tembel olsalar da– en küçük bir paketi dahi, taşıyıp yorulmayayım diye, elimden kaparlardı. Ancak, Françoise'ın yine Combray'de edindiği –ve Paris'e getirdiği– bir alışkanlık da, işinde herhangi bir yardıma tahammül edememesiydi. Bir destek görmek, ona hakaret gibi gelirdi; haftalar boyunca günaydınlarına Françoise'dan cevap alamamış, hattâ tatile giderken Françoise'dan bir veda sözü işitememiş, üstelik bunun sebebini de hiç anlayamamış hizmetkârlar olmuştur; aslında tek sebep, Françoise'ın rahatsız olduğu bir gün, onun işini biraz hafifletmek istemiş olmalarıdır. Büyükannemin ağır hasta olduğu sırada ise, Françoise görevini özellikle sahipleniyordu. Bu gala günlerinde, rolün asli

sahibi sıfatıyla, rolünü kimselere kaptırmak istemiyordu. Bu yüzden de onun kenara ittiği genç uşağı ne yapacağını bilemiyordu; Victor gibi yazı masamdan kâğıt almakla yetinmeyip, ayrıca kitaplığımdan da şiir kitaplarımı alıp götürmeye koyulmuştu. Günün yarısını şiir okumakla geçiriyordu; hem şiirleri yazan şairlere hayran olduğundan, hem de vaktinin geri kalanında, köydeki arkadaşlarına yazdığı mektupları alıntılarla süslemek maksadıyla. Arkadaşlarının bu şekilde gözünü boyamakta amacı tabii ki. Ne var ki, düşüncelerinde pek tutarlılık olmadığından, benim kitaplığımda bulduğu şiirlerin herkes tarafından bilinen ve sık sık atıfta bulunulan şeyler oldukları hükmüne varmıştı. Öyle ki, çok şaşırtmayı umduğu bu köylü arkadaşlara yazdığı mektuplarda, kendi düşüncelerinin arasına, "çok gezen çok bilir", hattâ "iyi günler" der gibi, Lamartine'in dizelerini serpiştiriyordu.

Büyükannem çok acı çektiği için, morfin almasına izin verdiler. Ne yazık ki, morfin, ağrılarını dindirmekle birlikte, albümini de artırıyordu. Büyükannemin bedenine yerleşen hastalığa indirdiğimiz darbeler, hep hedefini şaşırıyordu; sonunda darbeyi yiyen büyükannem, arada kalan zavallı bedeni oluyor, şikâyeti de hafif bir iniltiden öteye geçmiyordu. Üstelik, ona çektirdiğimiz ağrıları telafi edecek bir yardımda da bulunamıyorduk kendisine. Kökünü kazımak istediğimiz hastalığı, sıyırıp geçmiştik olsa olsa; onu iyice azdırmaktan, belki de tutsağın mahvını hızlandırmaktan başka bir şey değildi yaptığımız. Albüminin çok yüksek olduğu günlerde, Cottard kısa bir tereddütten sonra morfin vermeyi reddediyordu. Öylesine basit, öylesine sıradan olan bu adam, düşünüp taşındığı, içinde iki ayrı tedavinin tehlikeleri çekişirken, sonunda birinde karar kıldığı bu kısa sürelerde, hayatının geri kalanında bayağı olan ve yurdun kaderinin belirlendiği sırada, bir anlık bir tereddütten sonra, askerî açıdan en akıllıca sonuca varıp, "Doğuya dönün," diyerek etkileyici kararlar veren bir generalin yüceliğine sahipti. Tıbbi açıdan, bu üremi krizine son verme umudu ne kadar az olursa olsun, böbreği yormamak gerekiyordu. Öte yandan, morfin verilmediğinde büyükannemin ağrıları dayanılmaz oluyordu; inlemeden yapması çok zor olan bir hareketi durmadan yapmaya çalışıyor, tamamlayamıyordu; ağrı büyük ölçüde, organizmanın, kendisini kaygılandıran yeni bir durumun bilincine varma, duyarlılığı bu duruma uyarlama ihtiyacıdır bir anlamda. Ağrının bu nedenini, herkes için rahatsızlık olmayan rahatsızlıklarda farkedebiliriz. Keskin kokulu bir dumanla dolu bir odaya, iki kaba

saba adam girse, işlerine bakarlar; yapısı daha hassas olan bir üçüncüsü, sürekli rahatsızlık belirtir. Kokuyu duymamaya çalışacağına, burun delikleri hiç durmadan, kaygıyla kokuyu almaya, her defasında, incinen koku alma duyusuna, biraz daha kesin bir bilgiyle, bu kokuyu yerleştirmeye çalışır. Herhalde bu nedenle, büyük bir dert, insanın şiddetli bir diş ağrısından yakınmasını önler. Büyükannem böyle şiddetli ağrılar çekerken, geniş alnı morarıp terden sırılsıklam oluyor, beyaz saç tutamları alnına yapışıyordu; bizim odada olmadığımızı zannettiğinde, "Ah! Korkunç bir şey bu!" diye haykırıyordu, ama annemi görünce, derhal bütün enerjisini, yüzündeki acının izlerini silmek için harcıyor, ya da aksine, aynı şikâyetleri tekrarlayıp, annemin duymuş olabileceği sözlere başka bir anlam verecek açıklamalar ekliyordu:

"Ah kızım! Bu güzel, güneşli havada gezmek varken yatakta olmak, korkunç bir şey; sizin bu tedavinize sinirimden ağlıyorum."

Ne var ki, bakışlarındaki sızlanmayı, alnından akan terleri, kollarıyla bacaklarının, derhal bastırdığı, ani çırpınmalarını engelleyemiyordu.

"Ağrım yok, ters yatmışım, onun için şikâyet ediyorum; saçlarının dağılmış, midem bulanıyor, duvara çarptım."

Yatağın ayakucunda, bakışlarıyla bu acılı alnı, hastalığı barındıran bu bedeni delip geçerse, sanki sonunda hastalığa ulaşıp zaptedebilirmiş gibi bu ıstıraba perçinlenmiş olan annemse, şöyle diyordu:

"Merak etme canım anneciğim, senin böyle acı çekmene izin verecek değiliz, bir çaresini bulacağız, birazcık sabret, izin verir misin, seni hiç kıpırdatmadan bir öpeyim?"

Sonra da çömelerek, neredeyse diz çökerek yatağın üzerine eğiliyor, alçakgönüllülük sayesinde, tutkuyla kendini sunuşunu kabul ettirmesi daha mümkünmüşçesine, bir Komünyon kâsesi uzatır gibi, bütün varlığını topladığı çehresini büyükanneme uzatıyordu; bu çehre öyle tutkulu, öyle kederli, öyle sevecen kırışıklıklarla işlenmişti ki, bu kıvrımların oraya bir öpücükle mi, bir hıçkırıkla mı, yoksa bir tebessümle mi oyulduğu anlaşılmıyordu. Büyükannem de, kendi yüzünü anneme uzatmaya çalışıyordu. Yüzü o kadar değişmişti ki, herhalde sokağa çıkacak gücü olsa, görenler

ancak şapkasının tüyünden tanıyabilirlerdi kendisini. Yüz hatlarını, bütün gücünü harcayarak, heykel kalıbının dökülmesi sırasında olduğu gibi, bir modele uydurmaya çalışıyordu sanki. Bu heykeltıraşlık çalışması sona ermek üzereydi; büyükannemin yüzü, zayıfladığı gibi sertleşmişti de. Yüzüne yayılan damarlar, mermerin değil de, ondan daha pürtüklü bir taşın damarlarına benziyordu. Zorlukla nefes aldığı için daima öne eğik olan, aynı zamanda yorgunluktan içe kapanmış, yıpranmış, ufalmış, korkunç şekilde anlamlı yüzü, ilkel ve neredeyse tarihöncesine ait bir heykeldeki vahşi bir mezar bekçisinin, sert, morumsu kızıl, umutsuz çehresini andırıyordu. Ama eser henüz tamamlanmamıştı. Daha sonra onu kırmak ve ardından da –onca zorlukla, sert kasılmalarla korunmuş olan– o mezara inmek gerekecekti.

Hangi çareye başvuracağımızı bilemediğimiz anlardan birinde, büyükannem çok fazla öksürüp hapşırdığı sırada, uzman hekim X...'in, üç günde meseleyi halledeceğini ileri süren bir akrabamızın tavsiyesine uyduk. Sosyete insanları, doktorları hakkında böyle konuşur, biz de, Françoise'ın gazetelerdeki ilanlara inanması gibi onlara inanırız. Uzman hekim, Aiolos'un tulumu gibi bütün hastalarının nezleleriyle dolu çantasıyla geldi. Büyükannem muayene olmayı kesinlikle reddetti. Biz de, boş yere zahmet etmiş olan doktora karşı mahcubiyetimizden, hiçbir rahatsızlığımız olmadığı halde, doktorun, sırayla hepimizin burunlarını muayene etme teklifini geri çevirmedik. Doktorsa, aksine rahatsız olduğumuzu, ister migren veya karın ağrısı olsun, ister kalp ya da şeker hastalığı, hepsinin aslında teşhis edilememiş burun hastalıkları olduğunu ileri sürüyordu. Her birimize, "Bakın bu boynuzcuğu tekrar görmem iyi olur. Fazla geciktirmeyin. Hemen yakıveririz, kurtulursunuz," diyordu. Evet, aklımız başka yerdeydi. Yine de, "İyi ama, neden kurtulacağız?" diye merak etmekten kendimizi alamadık. Kısacası, hepimizin burnu hastaydı; aslında doktorun tek yanılgısı, şimdiki zaman kullanmış olmasıydı: Ertesi gün, muayenesi ve geçici pansumanı etkisini gösterdi. Hepimiz nezle olduk. Sokakta öksürük nöbetleriyle sarsılan babama rastladığında da, cahil bir adamın, hastalığın kendi müdahalesinden kaynaklandığını zannetmesine güldü geçti. O bizi muayene ettiğinde biz zaten hastaydık.

Büyükannemin hastalığı, çeşitli insanların bizi şaşırtan aşırılıkta veya yetersizlikte bir yakınlık göstermelerine yol açtı; her iki

durumda da, bizim hiç düşünemeyeceğimiz bağlantıları, hattâ dostlukları, bize hangi fırsatlarla açıkladıkları da, aynı derecede şaşırtıcıydı. Hiç durmadan haber sormaya gelen insanların gösterdiği ilgi, daha önce büyükannemin yanında hissettiğimiz yüzlerce kederli duygudan ayırmadığımız, yeterince soyutlamadığımız hastalığın ciddiyetini ortaya koyuyordu. Telgrafla haber verdiğimiz kız kardeşleri, Combray'den ayrılmadılar. Kendilerine eşsiz oda müziği seansları sunan bir sanatçı keşfetmişlerdi; bu müziği dinlemenin, hastanın başucunda bulunmaktan daha etkili bir saygı duruşu, sancılı bir ruhsal yücelme olacağını düşünüyorlardı, ama biçim olarak yine de tuhaf geliyordu insana. Mme Sazerat anneme mektup yazdı, ama aralarındaki nişan aniden bozulduğu için (kopuşun nedeni, Dreyfus taraftarlığıydı) temelli ayrılmış olan insanların ifadesiyle. Buna karşılık Bergotte, her gün uğrayıp yanımda uzun saatler geçiriyordu.

Bergotte, zahmete katlanmak zorunda olmayacağı, sabit bir eve bir süre boyunca devamlı gitmekten hep hoşlanırdı zaten. Ama eskiden, sözü hiç kesilmeden konuşmak üzere gelirdi, şimdiyse konuşması beklenmeden, uzun uzun susmaya geliyordu. Çünkü çok hastaydı; kimileri, büyükannem gibi idrarında albümin olduğunu söylüyordu, kimileri de bir tümörü olduğunu. Giderek zayıf düşmekteydi; bize gelirken merdiveni zor çıkıyor, inerken daha da zorlanıyordu. Tırabzana tutunduğu halde sık sık sendeliyordu; dışarı çıkma alışkanlığını, imkânını tamamen kaybetmekten korkmasa, sanırım evinden çıkmazdı; kendisini o zinde "keçi sakallı adam" olarak tanıyalı, daha pek uzun zaman olmamıştı oysa. Artık hiçbir şeyi göremiyor, hattâ konuşmakta da zorlanıyordu sık sık.

Ama bir yandan da, o güne kadar ortaya koymuş olduğu eserler, Mme Swann'ın öncülüğünde çekingen çabalarla tanıtılmaya çalışıldıkları dönemde, sadece entelektüeller tarafından bilinirken, şimdi aksine, herkesin gözünde yücelmiş, güçlenmiş, olağanüstü bir güçle, geniş kitlelere yayılmıştı. Şüphesiz, bir yazarın ancak ölümünden sonra ün kazandığı olur. Oysa Bergotte henüz hayattayken, kendisi henüz varmadığı ölüme doğru ağır ağır yol almaktayken, eserlerinin Şöhret'e doğru yol alışını izliyordu. Ölü bir yazarın ünü, hiç değilse kendisine yorgunluk vermez. Adının şaşaası, mezartaşında son bulur. Ebedî uykunun verdiği sağırlıkla Şöhret tarafından rahatsız edilmez. Ancak Bergotte için, karşıtlık henüz tam olarak sağlanmamıştı. Gürültüden rahatsız olacak kadar

canlıydı henüz. Zorlukla da olsa hâlâ kıpırdıyor, öte yandan eserleri, sevdiğimiz, ama taşkın gençlikleri ve gürültülü eğlenceleri bizi yoran kızlar gibi sıçrayarak, her gün yatağının ayakucuna yeni hayranlar sürüklüyordu.

Şimdi bize yaptığı ziyaretler, benim açımdan, birkaç yıl gecikmiş sayılırdı; çünkü ona eskisi kadar hayran değildim. Bu durum, şöhretinin artmasıyla çelişkili değildi aslında. Bir yazarın eserinin tam olarak anlaşılıp muzaffer olması, hemen her zaman, henüz tanınmamış başka bir yazarın, güç beğenir birkaç zihinde, hâkimiyetini tamamlamakta olan akımın yerine yeni bir akım koymaya başlamasından sonra gerçekleşir. Bergotte'un tekrar tekrar okuduğum kitaplarında, cümleler gözlerimin önünde kendi fikirlerim kadar, odamdaki eşyalar, sokaktaki arabalar kadar açık seçikti. Her şey, hep gördüğümüz şekliyle olmasa bile, en azından, artık görmeye alıştığımız şekliyle betimlenmişti. Oysa yeni ortaya çıkan bir yazarın eserlerinde, nesneler arasındaki ilişkiler, benim bildiğim bağlantılardan o kadar farklıydı ki, yazdıklarından neredeyse hiçbir şey anlamıyordum. Şöyle diyordu mesela: "Sulama boruları bakımlı yolları takdirle izliyorlardı" (bu kadarı kolaydı, o yollar boyunca kayarak ilerliyordum) "yollar beş dakikada bir Briand ve Claudel'den hareket ediyordu," dediğinde hiçbir şey anlamıyordum; çünkü ben bir şehir adı beklerken, karşıma bir insan adı çıkıyordu. Yine de, cümlenin hatalı olmadığını, benim sonuna kadar dayanacak güç ve hızdan yoksun olduğumu hissediyordum. Tekrar bir hamle yapıyor, nesneler arasındaki yeni ilişkileri görebileceğim yere varabilmek için uğraşıp didiniyordum. Her defasında, cümlenin yaklaşık yarısına geldiğimde, daha sonra askerlikte sırığa tırmanırken olduğu gibi, başa dönüyordum. Buna rağmen, jimnastikten sıfır alan, sakar bir çocuğun, daha becerikli bir çocuğa olan hayranlığını besliyordum yeni yazara. Bu noktadan itibaren de, anlaşılırlığı bana yetersizlik gibi görünen Bergotte'u daha az takdir etmeye başladım. Öyle bir dönem olmuştur ki, Fromentin'in resimlerinde pekala tanıdığımız nesneleri, Renoir'in resimlerinde tanıyamamışızdır.

Günümüzün zevk sahibi insanları, Renoir'in büyük bir XVIII. yüzyıl ressamı olduğunu söylerler. Ama bunu söylerken, Zaman'ı ve Renoir'ın büyük bir sanatçı olarak kabul görmesi için, XIX. yüzyılın ortasına kadar, ne çok vakit geçmesi gerektiğini unuturlar. Bu şekilde kabul görebilmek için, özgün ressamlar, özgün sanatçılar,

göz doktoru gibi çalışırlar. Onların resimleriyle, yazılarıyla tedavi, her zaman hoş değildir. Tedavi bittiğinde hekim bize, "Şimdi bakınız," der. İşte o zaman, (bir kez değil, her yeni özgün sanatçı ortaya çıktığında tekrar yaratılan) dünya, bize eskisinden tamamen farklı, ama tamamen açık seçik görünür. Sokaktan geçen kadınlar, eski kadınlardan farklıdır; çünkü birer Renoir'dırlar, bir zamanlar kadın olarak görmeyi reddettiğimiz Renoir'lardırlar. Arabalar da birer Renoir'dır, su da, gökyüzü de; ilk baktığımızda ormandan başka her şeye, örneğin çok sayıda değişik tondan oluşan, ama bir ormana özgü tonlardan yoksun olan bir duvar halısına benzettiğimiz ormanda gezinmek ister canımız. Yeni yaratılan, geçici evren, böyledir işte. Yeni bir özgün ressamın veya yazarın başlatacağı, bir sonraki jeolojik felakete kadar, var olmaya devam edecektir.

Benim için Bergotte'un yerini alan evren, anlaşılmazlığıyla değil, izlemeye alışık olmadığım, son derece tutarlı ilişkilerin yeniliğiyle yoruyordu beni. Tekrar tekrar düştüğümü hissettiğim, hiç değişmeyen nokta, yapılması gereken her güç hareketin benzerliğini ortaya koyuyordu. Zaten binde bir, yazarın cümlesini sonuna kadar izleyebildiğimde de, gördüğüm şey, her defasında, eskiden Bergotte'ta bulduğum tuhaflığa, doğruluğa, büyüleyiciliğe benzer, ama daha da güzel bir şeydi. Aynı şekilde yeni bir dünyayı, şimdi Bergotte'un yerini alan yazardan beklediğim yenilenmeye benzer bir yenilenmeyi, bana daha birkaç yıl önce Bergotte'un sunduğunu düşünüyordum. Bundan yola çıkarak, Homeros zamanından beri ilerlememiş olan sanatla, sürekli ilerleyen bilim arasında daima yaptığımız ayrımda bir gerçek payı var mıdır acaba, diye soruyordum kendi kendime. Belki de sanat bu bakımdan, aksine, bilime benziyordu; bana her yeni özgün yazar, kendinden önce gelenden daha ilerideymiş hissini veriyordu; yirmi yıl sonra, bugün yeni olan yazarı hiç yorulmadan izleyebileceğim zaman, bir başka yazarın ortaya çıkmayacağını ve onun karşısında bugünkü yazarın, kısa zamanda Bergotte'un yanında yer almayacağını kim ileri sürebilirdi?

Yeni yazardan Bergotte'a söz ettim. Sanatının kaba, kolaycı ve boş olduğunu ileri sürmesinden çok, kendisini gördüğünü, insanı yanıltacak kadar Bloch'a benzediğini anlatması, beni yeni yazardan soğuttu. Daha sonra sayfaların üzerinde hep bu çehrenin suretini görür oldum ve anlama zahmetine katlanmak zorunda

hissetmemeye başladım kendimi. Bergotte'un onun hakkında kötü konuşması, sanıyorum başarısını kıskanmasından çok, eserini tanımamasından kaynaklanıyordu. Bergotte neredeyse hiçbir şey okumuyordu. Zaten düşüncesinin büyük bölümü, beyninden kitaplarına geçmişti. Sanki kitaplar ameliyatla bedeninden alınmış gibi zayıflamıştı. Hemen bütün düşündüklerini dışarı çıkardığından, üretici güdüsü artık etkinliğe itmiyordu kendisini. Nekahetteki bir hastanın, bir loğusanın bitkisel hayatını sürüyordu; güzel gözleri, deniz kıyısında uzanmış, hayale dalmış, sadece minik dalgalara bakan bir adamın gözleri gibi hafif kamaşmış, kıpırtısızdı. Eskisine oranla onunla sohbet etmeye daha az hevesli oluşumdan ötürü, vicdan azabı duymuyordum aslında. Bergotte alışkanlıkların adamıydı; o kadar ki, en lüks alışkanlıklar da, en basitleri de, bir kez edindi mi, bir süreliğine vazgeçilmez oluyordu onun için. İlk gelişine neyin sebep olduğunu bilmiyorum, ama sonra her gün, bir önceki gün gelmiş olduğu için geldi. Bizim eve, cafe'ye gider gibi, kendisiyle konuşulmasın diye, –çok ender olarak da– kendi konuşabilmek için geliyordu; kısacası, bu devamlılıktan bir sonuç çıkarılmak istense, üzüntümüzden etkilendiğine veya benimle sohbet etmekten hoşlandığına dair bir işaret bulunamazdı. Buna rağmen, hastasına bir saygı gösterisi sayılabilecek her şeye karşı duyarlı olan annem, Bergotte'un bu devamlılığına ilgisiz kalmıyordu. Her gün bana, "Çok teşekkür etmeyi sakın unutma," diye tembihliyordu.

Kocasının ziyaretlerine ücretsiz bir ek –bir ressamın hanım arkadaşının, iki poz verme seansı arasında ikram ettiği akşamüzeri kahvaltısı gibi, kibar, kadınca bir yakınlık– olarak, Mme Cottard da ziyaretimize geldi. Kendi oda hizmetçisini, hizmetimize sunmayı teklif etmek için gelmişti; bir erkek hizmetkârı tercih edersek, "keşfe koyulacaktı"; biz tekliflerini geri çevirince, "kaçamak" yapmadığımızı umduğunu belirtti; Mme Cottard'ın çevresinde bu kelime, bir daveti kabul etmemek için ileri sürülen uydurma mazeret anlamına gelir. Evinde asla hastalarından söz etmeyen profesörün, sanki kendi karısı hastaymış gibi üzüldüğü konusunda, bizi temin etti. İleride anlaşılacağı gibi, bu doğru olsaydı bile, kocaların en vefasızı ve en minnet bileni olan bir adam için, hem pek az, hem de aşırı bir şey sayılırdı.

Lüksemburg Grandükü vârisi de, aynı derecede yararlı tekliflerde bulundu; üstelik tarzı çok daha duygulandırıcıydı (keskin bir zekâ,

sonsuz bir içtenlik ve az bulunur bir ifade yeteneği karışımı). Kendisiyle Balbec'te, teyzesi Lüksemburg Prensesi'ni ziyarete geldiğinde, henüz Nassau Kontu'yken tanışmıştan. Birkaç ay sonra, bir başka Lüksemburg Prensesi'nin güzeller güzeli kızıyla, çok büyük bir un fabrikasının sahibi olan bir prensin tek çocuğu sıfatıyla aynı zamanda müthiş zengin de olan bir kızla evlenmişti. Bunun üzerine, çocuğu olmayan ve yeğeni Nassau Kontu'nu çok seven Lüksemburg Grandükü, Millet Meclisi'ne de onaylatarak, yeğenini grandük vârisi ilan etmişti. Bu tür bütün evliliklerde, servetin kaynağı, etkili neden olduğu gibi, engeldir de. Nassau Kontu'nu, tanıdığım en parlak, en üstün nitelikli gençlerden biri olarak hatırlıyordum; daha o zamandan, nişanlısına kaygılandırıcı, tutkulu bir aşkla bağlıydı. Büyükannemin hastalığı sırasında bana sürekli yazdığı mektuplar, beni çok duygulandırdı; annem de heyecanlanıp annesinin bir sözünü kederle tekrarlıyordu: Sevigne bundan iyi ifade edemezdi.

Annem, altıncı gün, büyükannemin yakarılarına boyun eğip yanından ayrıldı ve dinlenmeye gider gibi yaptı. Büyükannem uyusun diye, Françoise'ın, yanından hiç kıpırdamamasını istiyordum. Benim yalvarmalarıma rağmen, Françoise odadan çıktı; büyükannemi seviyordu; ileri görüşlülüğü ve karamsarlığıyla, ondan umudunu kesmişti. Kısacası, ona mümkün olan her türlü bakımı, hizmeti vermek isterdi. Ne var ki, elektrikçinin geldiği haber verilmişti kendisine; bu elektrikçi, uzun yıllardır aynı işyerinde çalışan, patronunun kayınbiraderi olan ve yıllardan beri işlerini yaptığı apartmanımızda, özellikle Jupien'den saygı gören bir adamdı. Elektrikçiyi büyükannem hastalanmadan önce çağırmıştık. Ben adamı geri gönderebileceğimizi veya bekletebileceğimizi düşünüyordum. Ama Françoise'ın protokolü buna izin vermiyordu; bu namuslu adama karşı kabalık etmiş olurdu; büyükannemin durumu önemini kaybetmişti. On beş dakika sonra, öfkeyle Françoise'ı aramaya mutfağa gittiğimde, servis merdiveninin sahanlığında, elektrikçiyle sohbet eder halde buldum; servis merdiveninin kapısı açıktı; bizlerden biri gelecek olursa vedalaşıyormuş gibi yapma imkânı sağlama avantajı olan bu sistemin, korkunç bir hava cereyanına sebep olmak gibi bir dezavantajı da vardı. Bunun üzerine Françoise elektrikçiyle vedalaştı, ama unutmuş olduğu birkaç selamı karısına ve eniştesine göndermek için arkasından haykırmayı da ihmal etmedi. Tipik bir Combray kaygısı olan nezakette kusur etme kaygısını, Françoise dış

siyasette bile taşırdı. Aptallar, toplumsal olayların büyük boyutlarının, insan ruhuna derinlemesine nüfuz edebilmek için mükemmel bir fırsat sağladığını zannederler; oysa aksine, bu olayları kavramanın, ancak bir kişiliğin derinliklerine inerek mümkün olacağını anlamaları gerekir. Françoise,

Combray'deki bahçıvana, savaşın, cinayetlerin en mantıksızı olduğunu, yaşamaktan başka hiçbir şeyin değeri olmadığını, bin kere söylemişti. Ama Rus-Japon savaşı patlak verdiğinde, "zavallı Ruslarca" yardım etmek üzere savaşa girmemekle çara ayıp ettiğimizi düşünüyor, "ittifak yaptık madem..." diyordu. "Hakkımızda hep iyi şöyler söyleyen" II. Nikolay'a karşı bir kabalık sayıyordu bunu; Jupien'in ikram ettiği bir kadeh içkiyi, "hazmını bozacağını" bile bile, reddetmesini engelleyen kuralın bir başka sonucuydu bu da; aynı kural gereği, büyükannemin ölümü an meselesi olduğu halde, onca zahmete katlanmış olan iyi yürekli elektrikçinin yanma bizzat gidip özür dilemese, Japonya konusunda tarafsız kalan Fransa'ya yüklediği kabalığın aynısını, kendisi yapmış olacaktı.

Neyse ki, Françoise'm, birkaç haftalığına Paris'ten ayrılması gereken kızından çabuk kurtulduk. Combray'de hastaların ailelerine yapılan, "küçük bir yolculuk belki iyi gelirdi, hava değişikliği, iştahı yerine gelir," gibi tavsiyelere, Françoise'ın kızı, kendi kafasından özel olarak uydurduğu, benzersiz bir buluş eklemişti ve kendisini her gördüğümüzde bıkmadan, başkalarının da kafasına sokmak istercesine, tekrarlıyordu: "Başından beri radikal bir tedavi görmesi gerekiyordu." Şu veya bu tedavi türünü tavsiye etmiyordu, yeter ki radikal bir tedavi olsun. Françoise'a gelince, büyükanneme pek fazla ilaç verilmediğini görüyordu. Françoise'a göre ilaçlar, insanın midesini mahvetmekten başka bir işe yaramadığı için, o bundan memnundu, ama kendini küçük düşmüş gibi hissediyordu. Françoise'ın Güney'de yaşayan –görece varlıklı– akrabalarının kızı, ergenlik çağındayken hastalanmış ve yirmi üç yaşında ölmüştü; kızın ailesi, bu birkaç yıl boyunca, varını yoğunu ilaçlara, çeşitli doktorlara, bir kaplıcadan ötekine gezmeye yatırmış, sonunda kız ölmüştü. Françoise, kızın annesi babası açısından, sanki yarış atlarına veya bir şatoya sahiplermiş gibi, bunu bir lüks olarak görüyordu. Onlarsa, bütün üzüntülerine rağmen, bunca masraf etmiş olmaktan ötürü, bir gurur duyuyorlardı. Hayatta hiçbir şeyleri kalmamıştı, en önemlisi de, en değerli varlıkları olan kızları yoktu

artık, ama onun uğruna en zengin insanlar kadar, hattâ daha fazla para harcadıklarını tekrarlamaktan hoşlanıyorlardı. Kızcağızın, aylar boyunca, günde birkaç kere altına yatırıldığı ültraviyole ışınları, onlar için en büyük gurur kaynağıydı. O kederli haliyle, adeta şeref duyarak kibirlenen babasının, arasıra, kızından, uğruna varını yoğunu kaybettiği bir opera yıldızı gibi söz ettiği oluyordu.

Françoise da böyle zengin bir sahneleme karşısında duyarsız kalmıyordu; büyükannemin hastalığının sahnelenmesiyse, ona biraz yoksulca geliyordu; küçük bir taşra tiyatrosunda sahnelenen bir hastalığa yakışır çaptaydı.

Bir ara, üremi büyükannemin gözlerine vurdu. Birkaç gün boyunca hiçbir şey göremedi. Ancak gözleri, kesinlikle bir körün gözleri değildi, hiç değişmemişlerdi. Göremediğini, ancak, kapıyı açtığımızda yüzüne yerleşen garip gülümsemeden anlayabildim; elini tutup kendisiyle konuşuncaya kadar sürdürdüğü bu gülümseme, fazlasıyla erken başlıyor, basmakalıp, sabit bir şekilde dudaklarına yapışıyor, ama her yerden bakıldığında, cepheden görülmeye çahşıyordu daima; çünkü artık onu ayarlamaya, zamanını, yönünü belirlemeye, derleyip toparlamaya yardımcı olacak, içeri giren kişinin hareketlerine veya ifadesine göre değiştirecek bir bakış yoktu; çünkü yalnız kalmıştı, gözlerde bir gülümseme eşlik etmiyordu kendisine; bu yüzden de, ziyaretçinin bütün dikkati, bu gülümsemenin üzerinde toplanıyor, beceriksizliğiyle aşırı bir önem kazanan tebessüm, abartalı bir sevecenlik izlenimi yaratıyordu. Sonra görme bozukluğu tamamen ortadan kalktı; göçebe hastalık, gözlerden kulaklara geçti. Büyükannem, birkaç gün boyunca sağırdı. Birisi, o işitmeden, aniden girecek korkusuyla, ikide birde (duvar tarafında yattığı halde) başını sertçe kapıya çeviriyordu. Ne var ki, boyun hareketi beceriksizceydi, çünkü insan bu bağlam değişikliğine, seslere bakmaya değilse bile, gözlerle dinlemeye, birkaç günde alışamaz. Nihayet ağrıları azaldı, ama konuşma güçlüğü arttı. Büyükanneme hemen her söylediğini tekrarlatmak zorunda kalıyorduk.

Büyükannem, artık söylediklerini anlamadığımızı hissedip tek kelime konuşmayı reddediyor, hiç kıpırdamıyordu. Beni gördüğünde, birden nefessiz kalmış gibi irkiliyor, benimle konuşmak istiyordu, ama ağzından sadece anlaşılmaz sesler çıkıyordu. O zaman yetersizliğine yenilerek başı tekrar yastığa düşüyor, yüzü ciddi ve mermer gibi, elleri çarşafın üstünde

kıpırtısız veya parmaklarını mendile silmek gibi tamamen pratik bir işle meşgul, yatakta dümdüz uzanıyordu. Düşünmek istemiyordu. Sonra sürekli bir telaş haline geçti. Hep kalkmak istiyordu. Ancak biz, felçli olduğunu farkeder korkusuyla, elimizden geldiğince kalkmasını engelliyorduk. Kendisini bir iki dakika yalnız bıraktığımız bir gün, odaya girdiğimde, onu geceliğiyle ayakta, pencereyi açmaya çalışırken buldum.

Balbec'te bir gün, suya atlamış olan dul bir kadım, karşı koymasına rağmen kurtardıklarında, büyükannem, (belki organik hayatımızın karanlık, ama geleceği yansıtırmış gibi görünen muammasında zaman zaman yakaladığımız önsezilerden biriyle) umutsuz bir insanı, istemiş olduğu ölümden koparmak, onu ıstırabına geri döndürmek kadar büyük bir zulüm düşünemediğini söylemişti.

Büyükannemi tutacak vakti ancak bulabildik; annemle neredeyse hoyratça mücadele etti; sonra, yenilip zorla bir koltuğa oturtulduğunda, istemekten, üzülmekten vazgeçti, çehresi tekrar kaskatı kesilip duygusuzlaştı ve omuzlarına attığımız kürk mantonun geceliğinin üzerinde bıraktığı tüyleri titizlikle ayıklamaya koyuldu.

Bakışları tamamen değişti; çoğunlukla kaygılı, şikâyetçi, şaşkın, eski bakışlarından tamamen farklı bakışlar, bunamış bir ihtiyarın aksi bakışlarıydı gözlerindeki.

Françoise, saçlarının taranmasını ister mi diye sora sora, sonunda bu isteğin büyükannemden geldiğine inandırdı kendini. Fırçalar, taraklar, kolonya, omzuna bir örtü getirdi. "Madame Amedee'nin saçlarını taramam kendisini yormaz, insan ne kadar halsiz olsa da, taranabilir," diyordu. Yani ne kadar halsiz olsanız da, başka birisi, kendi açısından, sizi tarayabilir. Ancak odaya girdiğimde gördüğüm şey, büyükannemi sağlığına kavuşturuyormuşçasına bir mutluluk içindeki Françoise'ın zalim ellerinin arasında, bir tarağın temasına dayanacak gücü olmayan, gözyaşları gibi dökülen yaşlı saçların altında, bırakıldığı konumda duramayan, bitmeyen bir fırtınaya kapılmış, kâh güçsüzlükle, kâh acıyla devrilen bir baştı. Françoise'ın işini bitirmek üzere olduğunu hissedip, sözümü dinlemez korkusuyla, "Yeter," diyerek bir an önce bu duruma son vermeye cesaret edemedim. Buna karşılık, Françoise, büyükannem taranmış saçlarına baksın diye, masum bir acımasızlıkla aynayı yüzüne

tutmaya kalkınca, hemen atıldım. Önce, aynayı vaktinde elinden kaptığım için sevindim; özenle aynalardan uzak tuttuğumuz büyükannemin, hiç aklına gelmeyecek bir suretini, yanlışlıkla görmesini engellemiştim. Ama heyhat! Hemen ardından, öylesine yorulmuş o güzel alnını öpmek üzere eğildiğimde, bana şaşkın, güvensiz, dehşete düşmüş bir ifadeyle baktı: beni tanımamıştı.

Doktorumuzun dediğine bakılırsa, beyin kanamasının arttığının işaretiydi bu. Kanı almak gerekiyordu. Cottard tereddütteydi. Françoise bir an "haşarat" şişesi çekileceğini umdu. Bu uygulamayı benim sözlüğümde aradıysa da bulamadı. "Haşarat" yerine "hacamat" deseydi, yine bulamazdı, çünkü "h" harfine bakmıyordu, aradığı kelime "hacamat" da değildi, "haşarat" da; "haşarat" diye telaffuz ediyor, ama "aşarat" diye yazıyor, dolayısıyla öyle yazıldığını zannediyordu. Ancak Cottard, Françoise'ı hayal kırıklığına uğratarak, pek de fazla sonuç almayı ummadan, sülük kullanmayı tercih etti. Birkaç saat sonra, büyükannemin odasına girdiğimde, ensesine, şakaklarına, kulaklarına yapışmış küçük siyah yılanlar, Medusa'nınkileri andıran kanlı saçlarının arasında kıvranıyordu. Ama solgun, yatışmış, tamamen kıpırtısız yüzünde, ardına kadar açılmış, ışıl ışıl sakin gözleri, yine eski güzel gözleriydi (belki hastalanmadan öncekine oranla daha da zekâ yüklüydüler; çünkü konuşamadığı, kıpırdamaması gerektiği için, düşüncesini, alman birkaç damla kan sayesinde, sanki kendiliğinden ürermiş gibi, tekrar doğabilen düşünceyi, bütünüyle gözlerine aktarıyordu); yağ gibi yumuşak ve sıvı olan bu gözlerde yeniden yakılan ateşse, hastanın karşısındaki, tekrar fethedilmiş evreni aydınlatıyordu. Sükûneti, artık umutsuzluğun değil, umudun bilgeliğiydi. Biraz iyileştiğini anlıyor, tedbirli olmak istiyor, kıpırdamıyordu; kendini daha iyi hissettiğini anlayayım diye bana güzel bir tebessüm armağan edip, hafifçe elimi sıkmakla yetindi.

Büyükannemin kimi hayvanları görmekten, hele hele onlara dokunmaktan ne kadar iğrendiğini biliyordum. Sülüklere çok önemli bir yarar uğruna katlandığını biliyordum. Bu yüzden de Françoise'ın bir çocukla oynarmış gibi gülerek, "Aa! Hanımefendinin üstünde koşuşan hayvancıklara bakın," deyip durması beni çileden çıkarıyordu. Üstelik, hastamıza, sanki bunamış, çocukluğuna geri dönmüş gibi davranmak da saygısızlıktı. Ama çehresi bir Stoacının sakin yürekliliğine bürünmüş olan büyükannem, Françoise'ı sanki hiç işitmez gibiydi.

Ne yazık ki, sülükler çıkarıldığı anda, kanama, daha da artarak tekrar başladı. Büyükannem bu kadar kötü bir durumdayken, Françoise'ın ikide bir ortadan kaybolmasına şaşırıyordum. Meğer bir matem kıyafeti sipariş etmiş, terziyi bekletmek istemiyormuş. Kadınların çoğunun hayatında, her şey, en büyük üzüntü bile, bir prova meselesine dönüşür.

Birkaç gün sonra, geceyarısı annem gelip beni uyandırdı.

Önemli olaylarda, büyük bir acıya boğulmuş insanların, başkalarının küçük sıkıntılarına gösterdiği şefkatli ilgi ve anlayışla konuştu:

"Seni uykundan ettim, kusura bakma."

"Uyumuyordum," diye cevap verdim uyanarak.

Yalan söylemiyordum. Uyanmanın bizde yarattığı asıl değişim, bizi bilincin aydınlık canlılığına sokmaktan çok, zihnimizin üstünde dinlendiği, suların süt beyaz dibini hatırlatan, daha süzülmüş ışığın anısını unutturmaktır. Daha bir saniye önce üzerinde gezindiğimiz hafif dumanlı düşüncelerin bizde yarattığı hareket, bu düşüncelere uyanıklık adını yakıştırmamız için kesinlikle yeterlidir. Ama o sırada uyanış, hafızanın müdahalesiyle karşılaşır. Biraz sonra, artık hatırlamadığımız bu düşünceleri, uyku olarak nitelendiririz. Uyanış ânında, uyuyan kişinin geride bıraktığı uykunun tamamını aydınlatan o parlak yıldız ışıdığında, birkaç saniye boyunca geridekinin uyku değil, uyanıklık olduğunu düşündürür; daha doğrusu, bir akanyıldızdır bu, kendi ışığıyla birlikte yalancı hayatı, aynı zamanda rüya manzaralarım da alıp götürür ve uyanan kişinin, "Uyudum," diye düşünmesini sağlar sadece.

Annem, sanki beni acıtmaktan korkarcasına yumuşak bir sesle, kalkmanın benim için çok büyük yorgunluk olup olmayacağını sordu ve ellerimi okşayarak ekledi:

"Zavallı yavrucak, artık güvenebileceğin bir tek babanla annen var."

Odaya girdik. Yatağın üstünde, yarım daire biçiminde eğilmiş, büyükannem olmayan bir yaratık, adeta onun saçlarım tepesine takıp çarşaflarının arasına girmiş bir hayvan, sesli sesli soluyor, inliyor, çırpınmaları örtüleri sarsıyordu. Gözkapakları kapalıydı; açıldıkları için değil, tam kapanamadıkları için, aradan donuk, çapaklı, organik bir hayalin ve içsel bir ıstırabın karanlığını

yansıtan gözbebeğinin bir köşesi görünüyordu. Bütün bu çırpınma, görmediği, tanımadığı bizlere yönelik değildi. Ama orada hareket eden şey, bir hayvandan başka bir şey değilse, büyükannem neredeydi? Oysa, artık çehresinin geri kalanıyla orantısız olan, ama kenarında hâlâ bir beni bulunan burnunun şeklini, eskiden olsa, örtülerin kendisini rahatsız ettiği anlamına gelecek, ama şimdi hiçbir anlam taşımayan bir hareketle örtüleri iten elini tanımak mümkündü.

Annem büyükannemin alnını ıslatmak için biraz su ve sirke getirmemi söyledi bana. Büyükannemin, saçlarım geriye itmeye çalıştığını gören annem, bir tek bu şekilde ferahlayacağını düşünüyordu. Ama o sırada kapıdan işaret ederek beni çağırdılar. Büyükannemin can çekişmekte olduğu haberi derhal bütün apartmana yayılmıştı. Özel durumlarda hizmetkârların yükünü hafifletmek için getirtilen ve ölümü bir kutlamaya benzeten fazladan hizmetkârlardan biri, Guermantes Dükü'ne kapıyı açmıştı; dük, holde beni çağırtıyordu, kendisinden kaçamadım.

"Beyefendiciğim, acı haberi şimdi öğrendim. Saygıdeğer babanızın elini sıkıp üzüntümü bildirmek istiyordum."

O anda babamı rahatsız etmenin çok güç olacağını söyleyerek özür diledim. M. de Guermantes, tam seyahate çıkmak üzereyken ziyaretimize gelmiş gibiydi. Ama o, bize gösterdiği nezaketin önemini o karar çok hissediyordu ki, gözü başka hiçbir şeyi görmüyor, salona mutlaka girmek istiyordu. Genel olarak, birisini şereflendirmeye karar verdiğinde, bütün formaliteleri tamamlamaya özen gösterir, bavulların veya tabutun hazır olmasına aldırmazdı.

"Dieulafoy'yı çağırttınız mı? Ah! Hata etmişsiniz. Üstelik bana söylemiş olsaydınız, benim hatırım için gelirdi; benim hiçbir isteğimi reddetmez, oysa Chartres Düşesi'ni reddetmişti. Gördüğünüz gibi, hükümdar kanı taşıyan bir prensesten yükseğe yerleştiriyorum resmen kendimi. Zaten ölüm karşısında hepimiz eşitiz," diye ekledi; büyükannemin kendisiyle eşit konuma geldiği konusunda beni ikna etmek için değil de, belki Dievlafoy üzerindeki nüfuzuna ve Chartres Düşesi'nden önde gelişine ilişkin uzun bir konuşmanın pek uygun kaçmayacağını hissettiğinden.

Zaten tavsiyesi de beni şaşırtmamıştı. Guermantes'larda Dievlafoy adının, daima rakipsiz bir yiyecek dükkânı gibi (yalnız biraz daha saygıyla) anıldığım biliyordum. Guermantes doğumlu, yaşlı

Mortemart Düşesi (düşesler söz konusu olduğunda, niçin hemen hemen her zaman "yaşlı... düşesi" ya da gençse, tam tersine, şakacı, VVatteau'msu bir edayla "küçük... düşesi" dendiğini anlamak mümkün değildir), ağır hastalıklarda, göz kırparak, neredeyse kurulmuş gibi, "Dieulafoy, Dieulafoy" diye salık verirdi; dondurmacı gerektiğinde "Poire Blanche", küçük pastalar gerektiğinde "Reba tet, Rebattet" der gibi. Ama ben, babamın biraz önce Dieulafoy'yı çağırttığından habersizdim.

Tam o sırada, büyükannemin nefes almasını kolaylaştıracağı umulan oksijen tüplerini sabırsızlıkla bekleyen annem, M. de Guermantes'ı bulmayı aklından bile geçirmediği hole geldi. Dükü herhangi bir yere saklayabilmeyi isterdim. Ama o, hiçbir şeyin bundan önemli olamayacağından, annemi daha fazla memnun edemeyeceğinden ve kendi kusursuz centilmen şöhretini sürdürmek için bu kadar şart olamayacağından hiç kuşku duymadan, zorla kolumdan tuttu ve benim bir tecavüz karşısındaymışım gibi, "Beyefendi, beyefendi, beyefendi," diye tekrarlayarak kendimi savunmama rağmen, anneme doğru sürükleyerek, "Beni saygıdeğer annenize takdim etme lütfunu bağışlar mısınız?" dedi, anne kelimesinde ölçüyü biraz kaçırarak. Aslında bunun annem için bir lütuf olduğundan o kadar emindi ki, duruma uygun bir yüz ifadesi takınmakla birlikte, gülümsemekten de kendini alamadı. Dükün adını söylemekten başka yapabileceğim bir şey yoktu; bunun üzerine derhal yerlere kadar eğilip hoplamaya koyuldu; selam töreninin tamamını gerçekleştirmeye başlıyordu. Hattâ sohbet etmeyi düşünüyordu, ama acıya boğulmuş olan annem, bana derhal gelmemi söyleyip, M. de Guermantes'in cümlelerine cevap bile vermedi; dük, ziyaretçi olarak ağırlanmayı beklerken, tam tersine, kendini holde tek başına bulunca, çaresiz dışarı çıkacakken, o anda Saint-Loup içeri girdi; Paris'e o sabah gelmiş ve haberi alınca hemen koşmuştu. Dük, "Ah! Bu çok iyi işte!" diye neşeyle haykırarak yeğenini bir düğmesinden tuttu, neredeyse düğmeyi koparıyordu; tekrar holden geçmekte olan annemin varlığına aldırdığı bile yoktu. Saint-Loup, içten üzüntüsüne rağmen, bana ilişkin duyguları gözönüne almayacak olursa, sanırım beni görmekten kurtulduğuna üzülmedi. Dayısı tarafından sürüklenerek gitti; dükün kendisine söylenecek çok önemli bazı şeyleri vardı ve bu sebeple Doncieres'e gitmesine ramak kaldığından, böyle bir zahmetten kurtulduğuna inanamayarak seviniyordu. "Doğrusu, seni bulmak için bir tek avluyu geçmem gerektiğim söyleselerdi, hayatta inanmazdım.

Arkadaşın M. Bloch'un deyimiyle, abes derecede komik." Bir yandan omzundan tuttuğu Robert'le uzaklaşırken, bir yandan da konuşmaya devam ediyordu: "Ne olursa olsun, ayağım uğurluymuş besbelli; ne şans bendeki!" Guermantes Dükü terbiyesiz bir adam değildi katiyen. Ne var ki, kendini başkasının yerine koymayı beceremeyen insanlardandı; doktorların çoğu ve cenaze taşıyıcıları gibi, yüzünde bir matem ifadesiyle, "Çok acılı bir an," dedikten ve icabında sarılıp dinlenmenizi tavsiye ettikten sonra, ölüm döşeğini ya da cenazeyi, az çok sınırlı bir sosyete toplantısı gibi gören, birkaç dakika bastırdıkları bir neşeyle, gündelik meselelerinden söz edebilecekleri, kendilerini biriyle tanıştırmasını isteyebilecekleri veya "dönüş" için arabalarında "bir yer teklif edebilecekleri" tanıdıklar arayan insanlardandı. Guermantes Dükü, yeğeniyle buluşmasını sağlayan bu "talih rüzgârından" pek memnun kalmakla birlikte, annemin aslında son derece doğal olan tavrına o kadar şaşırmış ki, daha sonra, babam ne kadar kibarsa, annemin de o kadar kaba olduğunu, zaman zaman "dalıp giderek" söylenenleri bile işitmediğini ve kendisine sorulursa, biraz rahatsız, hattâ belki de aklından zoru olduğunu söylemiş. Her şeye rağmen, bunun kısmen "duruma" bağlı olabileceğini de kabul ederek, annemin olaydan çok "etkilenmiş" göründüğünü de belirtmiş. Ama tamamlaması engellenen selamların ve geri geri giderek eğilmelerin devamı hâlâ bacaklarındaydı ve zaten annemin üzüntüsünü anlayabilmekten o kadar uzaktı ki, cenazeden bir önceki gün, bana annemi eğlendirmeye çalışmıyor muyum diye sordu.

Büyükannemin din adamı olan, benim tanımadığım bir kayınbiraderi, mensubu olduğu tarikatın Avusturya'daki başkanına telgraf çekip istisnai bir lütuf olarak izin aldı ve o gün geldi. Kedere boğulmuş halde, yatağın yanında dualar okuyor, bu arada delici gözlerim hastadan hiç ayırmıyordu. Büyükannemin bilincinin yerinde olmadığı bir ara, rahibin kederi beni üzdü, kendisine baktım. Rahip benim merhametime şaşırdı ve bunun üzerine çok garip bir şey oldu. Acılı düşüncelere dalmış bir insan gibi, ellerini yüzünde kavuşturdu, ama benim, gözlerimi başka bir yöne çevireceğimi düşünerek, parmaklarını hafifçe araladığını farkettim. Tam ben gözlerimi başka tarafa çevirirken, benim ıstırabımın samimi olup olmadığını gözlemek için ellerinin siperinden faydalanmış olan keskin gözüyle karşılaştım. Günah çıkarma hücresinin loşluğunda pusuya yatmış gibiydi sanki. Benim kendisini gördüğümü farkederek, derhal aralık bıraktığı kafesi sımsıkı kapadı.

Kendisini daha sonra da gördüm; aramızda o ânın hiç sözü edilmedi. Beni gözetlediğini farketmediğim, zımnen kararlaştırılmış oldu. Ruh doktorları gibi rahiplerin de, sorgu yargıcını hatırlatan bir yanı vardır daima. Zaten, ne kadar aziz bir dostumuz olsa da, hangi dostumuzun bizimkiyle ortak geçmişinde, mutlaka unutmuştur diye düşünmeyi tercih ettiğimiz dakikalar yoktur ki?

Doktor bir morfin iğnesi yaptı ve nefes almayı biraz kolaylaştırmak için, oksijen tüplerini istedi. Tüpler annemin, doktorun, hemşirenin ellerindeydi; biri bittiğinde, yenisini veriyorduk. Ben birkaç dakikalığına odadan çıktım. Tekrar girdiğimde, sanki karşımda bir mucize vardı. Büyükannem, kesintisiz, alçak bir mırıltının eşlik ettiği, bütün odayı dolduran, hızlı, melodik, neşeli, uzun bir şarkı sunuyordu sanki bizlere. Çok geçmeden anladım ki, bu da biraz önceki hırıltı kadar bilinçsiz, tamamen kurulmuş gibi bir şeydi. Belki çok az da olsa, morfinin sağladığı bir rahatlamayı yansıtıyordu. Başlıca nedeni, hava artık bronşlardan aynı şekilde geçmediği için, soluk alışında meydana gelen ton değişikliğiydi. Büyükannemin, hem oksijenin, hem de morfinin etkisiyle rahatlayan soluğu, artık zorlanmıyor, inlemiyor, canlı, hafif, patenlerle kayarcasına, harikulade havaya doğru ilerliyordu. Belki de bu şarkının içinde, bir kamışın flüt sesine karışan rüzgâr gibi farkedilmeyen soluğa, ölüm yaklaştığında ortaya çıkan, artık hiçbir şey hissetmeyen hastada ıstırap ya da mutluluk işaretleri görmemiz gibi bir yanılgıya yol açan, daha insani birkaç iç çekiş ekleniyor, hafiflemiş göğüsten oksijene kavuşmak üzere çıkan, yükselen, sonra alçalıp tekrar ileri atılan bu uzun cümleye, ritmini değiştirmeden, daha melodik bir vurgu katıyordu. Sonra, o kadar yükselen, öylesine güçle uzatılan, mutluluk içinde bir yakarı mırıltısının karıştığı bu şarkı, bir an geliyor, kuruyan bir pınar gibi sanki tamamen sona eriyordu.

Françoise, büyük bir üzüntüsü olduğunda, bu üzüntüsünü ifade etmek gibi son derece gereksiz bir ihtiyaç duyardı, ama bunu ifade etmenin son derece basit becerisine sahip değildi. Büyükannemin hayatından umudunu tamamen kesince, Françoise bize kendi duygularını aktarmaya koyuldu. Lahana çorbasını fazla kaçırdığında, "Midemde bir ağırlık var sanki," dediği tonda, "Bir tuhaf oldum," deyip duruyordu; her iki durumda da hissettiği, onun sandığından daha doğaldı. Böylesine belli belirsiz ifade ettiği halde, gerçekten çok üzgündü; ayrıca, Combray'de kalması gereken kızının

(taze Parisli, artık küçümseyerek "dağ başı" dediği Combray'de "görgüsüzleştiğini" düşünüyordu), Françoise'ın müthiş bir şey olacağını düşündüğü cenaze törenine yetişme ihtimalinin pek olmaması da, üzüntüsünü artırıyordu. Bizim yabancılara pek fazla açılmadığımızı bildiğinden, ne olur ne olmaz diye, önceden Jupien'i haftanın her gecesi için tekeline almıştı. Jupien'in cenaze saatinde serbest olmayacağını biliyordu. Hiç değilse dönüşte "anlatmak" istiyordu.

Birkaç gecedir, babam, büyükbabam ve bir akrabamız, geceleri büyükannemin başında bekliyor, evden dışarı hiç çıkmıyorlardı. Aralıksız sadakatleri, sonunda bir kayıtsızlık maskesine bürünüyor, bu ölüm döşeğinin başındaki, sonu gelmeyen aylaklık, tren vagonlarında uzun yolculukların ayrılmaz bir parçası olan konuşmaları yapmalarına sebep oluyordu. Zaten bu akrabamız (büyükhalamın yeğeni), layık olduğu ve genelde gördüğü saygı kadar büyük bir sevgisizlik uyandırıyordu bende.

Ağır hastalık durumlarında daima "hazır" bulunurdu, ölüm döşeğindekilere o kadar bağlıydı ki, aileler güçlü kuvvetli görünümüne, bas bariton sesine ve lağımcı sakalına rağmen, sağlığı kaldırmaz bahanesiyle, cenazeye gelmesin diye, alışılagelmiş dolaylı sözlerle yalvarırlardı daima. En büyük acının ortasında bile başkalarını düşünen annemin, akrabamızın hep duymaya alışık olduğu şeyleri, bambaşka bir şekilde söyleyeceğini önceden biliyordum:

"Bana söz verin, 'yarın' gelmeyeceksiniz. 'Onun' için yapın bunu. Hiç değilse 'oraya' gitmeyin. O, gelmemenizi rica etmişti sizden."

Hiçbir şey kâr etmiyordu; "eve" ilk elen hep o olurdu; bu yüzden de, bir başka çevrede, kendisine bizim bilmediğimiz bir takma ad yakıştırılmıştı: "çiçek ve çelenk gönderilmemesi". Ve "her şeye" gitmeden önce de, "her şeyi" düşünmüş olurdu mutlaka; bu yüzden de kendisine, "Size teşekkür etmiyoruz," denirdi.

"Ne?" diye yüksek sesle sordu büyükbabam; biraz sağırlaştığından, akrabamızın babama söylediği bir şeyi duymamıştı.

"Hiç," dedi akrabamız. "Bu sabah Combray'den mektup aldım diyordum; hava çok kötüymüş, halbuki burada güneş neredeyse aşın sıcak."

"Oysa barometre çok düşük," dedi babam.

"Hava nerede kötüymüş dediniz?" diye sordu büyükbabam.

"Combray'de."

"Eh, şaşırmadım doğrusu; ne zaman burada hava kötü olsa, Combray'de güzel olur, burada güzel olunca da, orada kötü olur. Aman Tanrım! Combray deyince aklıma geldi; Legrandin'e haber vermeyi akıl eden oldu mu?"

"Evet, merak etmeyin, haber verildi," dedi akrabamız; aşırı gür sakalı yüzünden kararmış yanaklarından, bunu düşünmüş olmanın mutluluğuyla, belli belirsiz bir gülümseme geçti.

O sırada, babam bir hamle yaptı; ben büyükannemde iyiye ya da kötüye doğru bir gidiş olduğunu sandım. Ama Doktor Dieulafoy gelmişti sadece. Babam, sanki bir oyuncu temsil vermeye gelmiş gibi, yan taraftaki salona gitti doktoru ağırlamaya. Kendisini tedavi için değil, saptama yapmak üzere, adeta noter sıfatıyla çağırtmıştık. Doktor Dieulafoy gerçekten büyük bir hekim, mükemmel bir profesör olabilirdi; başarıyla yürüttüğü bu rollere, bir de kırk yıl boyunca rakipsiz sürdürdüğü bir başkasını eklemişti; ukala rolü, Scaramuccia[27] rolü, görmüş geçirmiş ihtiyar rolü kadar özgün olan bu rol, gelip hastanın can çekiştiğini veya öldüğünü saptamaktı. İsmi de zaten, bu görevi ne büyük bir ağırbaşlılıkla yerine getireceğini, önceden haber verir nitelikteydi; hizmetçi gelip, "M. Dieulafoy" dediğinde, insan kendini Moliere'in evinde sanırdı. Tavrının ağırbaşlılığına, büyüleyici endamının esnekliği de, farkettirmeden katkıda bulunurdu. Kendi başına aşırı güzel olan yüzünün yarattığı etki, acılı koşullara yakışır bir ifadeyle azalırdı. Profesör, asil siyah redingotuyla, gösterişsiz bir üzüntüyle içeri girer, yapmacık zannedilebilecek tek bir başsağlığı dileğinde bulunmaz, inceliğe aykırı en ufak bir hareketi de olmazdı. Ölüm döşeğinin başında, büyük soylu olan, Guermantes Dükü değil, oydu. Büyükannemi, yormadan ve kendisini tedavi etmekte olan hekime saygı gösterisi olarak, aşırı bir ihtiyatla muayene ettikten sonra, alçak sesle babama birkaç kelime söyleyip annemin önünde saygıyla eğildi; babamın, anneme, "Profesör Dieulafoy," dememek için kendini zor tuttuğunu hissettim. Ama o, rahatsızlık vermek istemediğinden, başını çevirmişti bile; kendisine verilen ücreti alarak, inanılmaz bir zarafetle odadan çıktı. Verilen parayı görmemiş gibiydi adeta, hattâ biz bile, bir an, acaba verdik mi diye

kuşkuya düştük; öylesine bir hokkabaz ustalığıyla yok edivermişti, ama bu arada yakası ipekten, uzun redingotlu, soylu bir merhamet ifade eden güzel yüzlü, büyük danışman hekim ciddiyetinden de, hiçbir şey kaybetmemişti, tam tersine, ağırbaşlılığı artmıştı. Ağırlığı ve zindeliği, kendisini bekleyen daha yüz hastası da olsa, acelesi varmış gibi görünmek istemediğini ortaya koyuyordu. Çünkü profesör, inceliğin, zekânın ve iyiliğin canlı timsaliydi. Bu seçkin şahıs, artık hayatta değil. Başka hekimler, başka profesörler belki ona yetişmiş, hattâ onu aşmış olabilir. Ama bilgisi, fiziksel yetenekleri, yüksek eğitimi sayesinde doruğa ulaştığı "görevi", sürdürebilecek kimse çıkmadığı için, artık yerine getirilmiyor. Annem, M. Dieulafoy'yı farketmemişti bile; onun gözü, büyükannem haricinde hiçbir şeyi görmüyordu. Hatırlıyorum da (şimdi biraz ileri atlıyorum) mezarlıkta annem, doğaüstü bir görüntü, bir hayalet gibi çekinerek mezara yaklaşıp kendisinden uzaklaşmış olan, uçup gitmiş bir varlığı seyredercesine baktığı sırada, babam, "Üstat Norpois eve de, kiliseye de, mezarlığa da geldi, kendisi için çok önemli bir toplantıyı kaçırdı; bir iki kelime söylesen çok duygulanır," demiş, annemse, büyükelçi karşısında eğildiğinde, hiç ağlamamış olan çehresini tatlılıkla öne eğmekten başka bir şey yapamamıştı. İki gün önce –hastayı can çekişirken bıraktığımız yatağın başucuna birazdan döneceğim– ölmüş olan büyükannemin başını beklediğimiz sırada, hortlakları büsbütün inkâr etmeyen Françoise, en ufak bir gürültüde ürküyor, "O gibi geldi bana," diyordu. Oysa bu sözler, annemde korku değil, sonsuz bir şefkat uyandırıyordu; annem, arasıra annesiyle birlikte olabilmek için, ölülerin geri gelmesini çok isterdi.

Büyükannemin ölüm döşeğine geri dönecek olursak:

"Kız kardeşlerinin çektiği telgrafı biliyor musunuz?" dedi büyükbabam akrabamıza.

"Evet, Beethoven'i duydum; çerçevelense yeridir; pek şaşırmadım doğrusu."

"Zavallı karım, kardeşlerini ne kadar severdi," dedi büyükbabam, gözyaşlarını silerek. "Onlara da kızmamak lazım. Hep söylemişimdir, zırdeli onlar. Ne o, oksijen verilmiyor mu artık?"

Annem, "Ama o zaman annem nefes alamayacak," dedi.

Doktor cevap verdi:

"Hayır, merak etmeyin, oksijenin etkisi daha bir süre devam eder, daha sonra tekrar veririz."

Bana öyle geliyordu ki, ölmekte olan biri için böyle bir şey söylenmezdi; olumlu etki devam edeceğine göre, demek yaşaması için bir şeyler yapılabilirdi. Oksijenin ıslığı birkaç dakika boyunca duyulmadı. Ama alınıp verilen solukların mutlu iniltisi hâlâ yükseliyor, hafif, düzensiz, yarıda kesilerek, durmadan tekrarlanıyordu. Arasıra, her şey bitmiş gibi soluklar kesiliyordu; belki uyuyan bir insanın nefes alışındaki oktav değişiklikleri yüzünden, belki de doğal bir kesilme, anestezinin sonucu, nefes tıkanıklığında bir artış, kalpte bir zayıflama yüzünden. Doktor tekrar büyükannemin nabzını tuttu, ama yeni bir şarkı, kurumuş bir ırmağa katılan bir kol gibi, yarım kalmış cümleye bağlanmaktaydı bile. Bu yeni şarkı, başka bir perdeden, aynı bitmez tükenmez coşkuyla başlıyordu. Kimbilir, belki de büyükannem farkında olmadan, acıyla bastırılan onca mutluluk, onca sevgi, şimdi uzun süre sıkıştırılmış hafif gazlar gibi dışarı çıkıyordu. Sanki bize söylemek istediği her şey dökülüyor, böyle uzun uzadıya, sabırsızlıkla, içini açarak bize hitap ediyordu. Yatağın ayakucunda, bu can çekişmenin her soluğuyla çırpınan, ağlamayan, ama zaman zaman gözyaşlarıyla sırılsıklam olan annem, yağmurun dövdüğü, rüzgârın birbirine dolaştırdığı yapraklar gibi bilinçsiz ve perişandı. Büyükannemi öpmeden önce gözlerimi kurulamamı söylediler.

"Ama artık göremiyor sanıyordum," dedi babam.

"Belli olmaz," diye cevap verdi doktor.

Dudaklarım büyükanneme dokunduğunda, belki bir refleksle, belki de kimi sevgiler, bağlanmak için neredeyse duyulara ihtiyaç duymadıkları şeyleri, bilinçsizliğin perdesinin ardından tanıyabilecek, aşırı bir duyarlığa sahip olduklarından, elleri kıpırdadı, vücudu baştan başa ürperdi. Büyükannem birden doğruldu, canını savunan bir insan gibi zorlu bir çaba gösterdi. Françoise, bu görüntüye dayanamayarak hıçkırıklara boğuldu. Doktorun söylediklerini hatırlayıp Françoise'ı odadan çıkarmak istedim. Tam o sırada, büyükannem gözlerini açtı. Gözyaşlarını saklamak için Françoise'ın üzerine atıldım; annemle babam bu sırada büyükannemle konuşurdu. Oksijenin sesi kesilmişti; doktor yataktan uzaklaştı. Büyükannem ölmüştü.

Birkaç saat sonra, Françoise, o güne kadar hep büyükannemden

daha genç görünen, yeni kırlaşmaya başlamış o güzel saçları, son bir kez, bu sefer acıtmadan tarayabildi. Bu saçlar, şimdi, aksine, yıllardır ıstırabın eklediği kırışıklıklardan, kasılmalardan, şişlerden, gerginliklerden, gevşemelerden kurtulup tekrar gençleşmiş olan çehrenin üzerine yaşlılık tacını oturtuyor gibiydi. Ailesinin kendisine bir eş seçtiği, o çok eskilerde kalmış günlerde olduğu gibi, zarif yüz hatları saflık ve itaati yansıtıyor, yanakları, yılların yavaş yavaş yok ettiği iffetli bir umutla, bir mutluluk hayaliyle, hattâ masum bir neşeyle parlıyordu. Can çekilirken, hayatın düş kırıklıklarını da beraberinde götürmüştü. Büyükannemin dudaklarına bir gülümseme yayılmış gibiydi. Ölüm, büyükannemi bu son yatağına, ortaçağ heykeltraşı gibi, bir genç kız görünümünde yatırmıştı.

İkinci Bölüm

Albertine'in ziyareti. - Saint-Loup'nun birkaç arkadaşı için kârlı bir evlilik umudu. - Parma Prensesi karşısında Guermantes zekâsı. - M. de Charlus'ye garip bir ziyaret. - Kişiliğini giderek daha az anlıyorum. - Düşesin kırmızı ayakkabıları.

Sonbaharda herhangi bir pazar günü olmasına rağmen, ben yeniden doğmuştum; hayat, önümde, el değmemiş halde uzanıyordu, çünkü birkaç günkü ılık havanın üstüne, o sabah soğuk bir sis inmiş, ancak öğleye doğru dağılmıştı; havadaki bir değişiklik ise, dünyayı da, bizi de yeniden yaratmaya yeter. Bir zamanlar, şöminemde uğuldayan rüzgârın kapağa vuruşunu, Do minör senfoni'nin başındaki ünlü yay vuruşları gibi, esrarengiz bir kaderin karşı koyulmaz çağrısıymışçasına, heyecanla dinlerdim. Doğadaki bütün ani ve kökten değişimler, arzularımızı nesnelerin yeni şekline uydurarak, benzer bir dönüşüm sunarlar bize. Sis, uyandığım andan itibaren, beni, havanın güzel olduğu günlerdeki merkezkaç insandan, içine kapanık, ateşin başını ve paylaşılan yatağı arzulayan bir adam, bu farklı dünyada yerleşik bir Havva arayan üşümüş Adem haline getirmişti.

Yaklaşık bir yıl önce, Doncieres'de, fiziksel, zihinsel ve manevi hayatta bulduğum özgünlüğün tamamını, kırda bir sabahın tatlı gri rengiyle bir fincan kakaonun tadına yüklüyordum; çorak, – görünmez olduğunda bile hep var olan– bir tepenin uzun biçimiyle tanımlanan bu özgünlük, bende diğer zevklerden belirgin biçimde farklı bir dizi haz uyandırıyordu; bunları arkadaşlarıma kelimelerle anlatmam mümkün değildi, çünkü bu hazları içimde düzenleyen, girift bir biçimde birbirlerine dolaşarak işlenmiş duygular, anlatabileceğim somut şeylerden çok daha fazla ve benden habersiz olarak belirliyorlardı onları. Bu bakımdan, o sabah, sisin beni içine soktuğu yeni dünya, önceden tanıdığım (bu onun gerçekliğini iyice vurguluyordu) ve bir zamandır unutmuş olduğum (buysa bütün tazeliğini geri getiriyordu) bir dünyaydı. Bu sayede, belleğime yerleştirmiş olduğum sis tablolarından bazılarını, özellikle "Döncieres'de Sabah" tablolarını seyredebildim; bunlardan biri, karargâhtaki ilk günüme aitti, öteki de, Saint-Loup'nun beni bir günlüğüne götürdüğü, yakındaki bir şatoya; şafak vakti, tekrar yatmadan önce perdelerini açtığım pencereden, birincisinde bir süvari, İkincisindeyse (geri kalan kısmı tamamen sisin tekdüze, sıvı yumuşaklığına gömülmüş bir gölle ormanın, incecik kıyı şeridinde) bir kolanı parlatmakta olan bir arabacı, silik bir freskte, gölgelerin esrarengiz boşluğuna kendini uydurmak zorunda kalan gözün güçlükle seçtiği şaşırtıcı karakterler gibi görünmüşlerdi bana.

Bugün bu anıları yatağımdan seyrediyordum; birkaç günlüğüne Combray'ye gitmiş olan annemle babamın yokluğundan yararlanarak, akşama, Mme de Villeparisis'nin evinde oynanacak küçük temsili seyretmeye gideceğim için, bu arada tekrar yatmıştım. Annemle babam dönmüş olsalar, gitmeye cesaret edemeyebilirdim; annem, büyükannemin anısına beslediği titiz saygıyla, yas belirtilerinin samimi ve özgür irade sonucu olmasını istiyordu; benim çıkmamı engellemezdi, ama tasvip de etmezdi. Oysa Combray'deyken kendisine danışacak olsam, aksine, hüzünlü bir sesle, "Ne istersen yap, ne yapman gerektiğini bilecek kadar büyüksün," diye cevap vermez, beni Paris'te yalnız bıraktığı için pişmanlık duyarak, benim kederimi kendi kederine göre ölçerek, kendisi için reddedeceği eğlenceleri bana uygun bulur, her şeyden önce benim sağlığımı ve ruhsal dengemi düşünen büyükannemin, bu eğlenceleri bana tavsiye edeceğini düşünürdü.

Suyla çalışan yeni kaloriferi, sabahtan yakmışlardı. Arada bir

hıçkırık gibi sesler çıkaran tatsız gürültüsünün, Doncieres anılarımla hiçbir ilgisi yoktu. Ama o öğleden sonra, içimde uzun bir süre bu anılarla birlikte olduğu için, aralarında öyle bir bağ kuruldu ki, kaloriferin sesini (alışkanlığımı biraz kaybetmişken) ne zaman yeniden duyacak olsam, bana bu anıları hatırlatacaktı.

Evde Françoise'dan başka kimse yoktu. İncecik bir yağmur gibi yağan gri ışık, hiç durmadan, pazar gezintisine çıkmış insanları gümüşe bulayan saydam ağlar örüyordu sanki. Yayınlanmak üzere bir makale gönderdiğimden beri, her gün aldırmayı ihmal etmediğim he Figaro'yu, ayakucuma atmıştım; makalem hâlâ çıkmamıştı; hava güneşli olmadığı halde, ışığın yoğunluğundan, henüz ikindinin ortasında olduğumuzu anlıyordum. Penceredeki tül perdeler, güzel havalardakinden farklı olarak, hafif ve kırılgan, kızböceklerinin kanatları ve Venedik camı gibi hem yumuşak, hem kolay kırılırdılar. Sabah Mile de Stermaria'ya bir mektup göndermiş olduğumdan, o pazar günü yalnız olmak, iyice ağır geliyordu bana. Annesinin, nafile, üzücü denemelerden sonra, nihayet metresinden ayırmayı başardığı ve zaten bir zamandır artık sevmediği kadını unutsun diye Fas'a gönderilmiş olan Robert de Saint-Loup, bir gün önce elime geçen kısa bir mektup yazmış ve çok kısa bir tatil için yakında Fransa'ya geleceğini haber vermişti. Paris'e sadece şöyle bir uğrayacağı için (ailesi herhalde Rachel'le tekrar barışmasından korkuyordu), beni düşündüğünü göstermek amacıyla, Tanca'da Mile daha doğrusu Mme de Stermaria'ya (evlenip üç ay sonra boşanmıştı) rastladığını haber veriyordu. Robert de, Balbec'te kendisine söylediklerimi hatırlayıp, genç hanımdan benim adıma bir randevu istemişti. O da, Bretanya'ya dönmeden önce Paris'e uğrayacağını, o sırada benimle bir akşam yemeği yemekten büyük mutluluk duyacağını söylemişti. Robert, Mme de Stermaria'nın Paris'e varmış olması gerektiğini, vakit geçirmeden mektup yazmamı söylüyordu.

Saint-Loup'dan, büyükannemin hastalığı sırasında beni kalleşlik ve ihanetle suçladığından beri, hiçbir haber almadığım halde, mektubu beni şaşırtmamışta. Ne olduğunu o sırada çok iyi anlamıştım. Robert'i kıskandırmaktan hoşlanan Rachel –ayrıca Rachel'in bana kızmak için başka nedenleri de vardı–, Robert'in yokluğunda kendisiyle ilişki kurmak için sinsice girişimlerde bulunduğum konusunda Saint-Loup'yu ikna etmişti. Robert'in, bunun doğruluğuna hâlâ inanıyor olması muhtemeldi, ama artık

Rachel'e tutkun olmadığından, doğru olup olmaması hiç farketmiyordu, hâlâ var olan tek şey, dostluğumuzdu. Robert'i tekrar gördüğüm bir gün, bu sitemlerinden söz etmeyi denediğimde, özür diler gibi, iyi niyetli ve sevecen bir gülümsemeyle yetinip konuyu değiştirdi. Bundan kısa bir süre sonra, Paris'te arasıra Rachel'i görmeye devam etti yine de. Hayatımızda önemli bir rol oynamış olan kadınların, birdenbire ve kesin olarak hayatımızdan çıktığı enderdir. Temelli hayatımızdan çıkmadan önce, arasıra hayatımıza tekrar girerler (o kadar ki, bazıları bunu yeni bir aşk başlangıcı zannederler). Rachel'in sürekli para istemesinin verdiği yatıştırıcı mutluluk sayesinde, ayrılık, kısa sürede Saint-Loup'yu daha az üzer olmuştu. Aşkı uzatan kıskançlık, hayalgücünün diğer biçimlerinden çok daha fazla şeyi barmdıramaz içinde. Seyahate çıkarken, yanımıza zaten yolda kaybolacak olan üç dört hayalî görüntü (Vecchio Köprüsü'nün zambaklarıyla dağlaleleri, sislerin arasında İran üslubundaki kilise, vs.) alsak, bavulumuz yeterince dolar. Metresimizden ayrıldığımızda, onu biraz unutuncaya kadar, kafamızda tasarladığımız, yani kıskandığımız üç dört muhtemel âşığın kapatması olmamasını isteriz. Kafamızda tasarlamadıklarımız ise, hiçbir anlam ifade etmez. Ayrıldığımız metresin, sık sık bizden para istemesi, hayatının tamamı hakkında, yüksek ateş raporları, hastalığı hakkında ne kadar bir fikir verirse, ancak o kadar bir fikir verebilir. Buna rağmen, yüksek ateş raporları, hasta olduğunun göstergesidir; para istemesiyse, terk edilen veya terk eden metresin, zengin bir koruyucu anlamında pek matah bir şey bulamamış olduğu konusunda, epeyce belirsiz olmakla birlikte, bir tahmine imkân verir. Bu yüzden her talep, kıskanan erkeğin acısının yatışmasından kaynaklanan bir sevinçle karşılanır ve derhal para gönderilmesiyle sonuçlanır; çünkü erkek biraz kendine gelip yerini alacak kişinin adını metanetle öğrenebileceği güne kadar, kadının, âşıklar (aklından geçen üç âşıktan biri) hariç, hiçbir şeyi eksik olmasın ister. Arasıra Rachel'in gece epeyce geç vakitte gelip, sabaha kadar eski âşığının yanında uyumak için izin istediği oluyordu. Robert için çok hoş bir duyguydu bu; kendisi yatağın yarısından fazlasını kaplasa da, Rachel'in hiç rahatsız olmadan uyuduğunu görmek bile, her şeye rağmen ne kadar yakın bir birliktelik içinde yaşamış olduklarını düşündürüyordu ona. Rachel'in, onun eski dost vücuduyla yan yanayken, başka herhangi bir yerde olduğundan daha rahat ettiğini, otelde bile olsalar, onun yanındayken, kendini birtakım alışkanlıklarının olduğu, daha iyi

uyuduğu, eskiden beri tanıdığı bir odadaymış gibi hissettiğini anlıyordu. Robert, kendi omuzlarının, bacaklarının, bütün varlığının, uyku tutmadığından veya yapılacak işleri olduğundan çok fazla kıpırdadığı zamanlarda bile, Rachel için, rahatsızlık duymayacağı kadar alışılmış şeyler olduğunu ve farkedilmelerinin dinlenme duygusunu artırdığını hissediyordu.

Biraz geriye dönecek olursam, Saint-Loup'nun bana Fas'tan yazmış olduğu mektup, açıkça yazmaya cesaret edemediği şeyi satır aralarında okuduğum için, beni iyice heyecanlandırmıştı. "Onu rahatlıkla bir restoranda özel bir odaya davet edebilirsin," diyordu. "Çok sevimli bir insan, mükemmel bir kişiliğe sahip; çok iyi anlaşacağınızdan ve harika bir gece geçireceğinden eminim." Annemle babam, hafta sonunda, ya cumartesi ya da pazar günü dönecekleri ve ondan sonra her akşam evde yemek zorunda kalacağım için, derhal Mme de Stermaria'ya mektup yazıp, cumaya kadar istediği günü seçmesini teklif etmiştim. Aynı günün akşamı, sekiz sularında bir mektup alacağım cevabını vermişti. Öğleden sonra bir ziyaretçi imdadıma yetişse, saat sekize kadar önümde uzanan saatler çabuk geçerdi. Saatler sohbetle sarmalandığında, artık onları ölçmek, hattâ görmek mümkün değildir, kaybolup giderler; sonra birdenbire, çevik, yok edilivermiş zaman, onu elimizden kaçırdığımız noktanın çok uzağında, tekrar karşımıza çıkıverir. Ama eğer yalnızsak, henüz uzakta olan ve durmadan beklediğimiz ânı karşımıza çıkaran kaygı, bir saatin tik-taklarının sıklığı ve değişmezliğiyle saatleri, dostlar arasında olsak saymayacağımız bütün dakikalara böler, daha doğrusu bu dakikalarla çarpar. Mme de Stermaria'nın yanında ne yazık ki ancak birkaç gün sonra yaşayacağım tutkulu hazla (sürekli geri gelen arzum yüzünden) kıyasladığımda, tek başıma geçireceğim bu öğleden sonra, bana pek boş ve hüzünlü görünüyordu.

Arasıra, yukarı çıkan asansörün sesini duyuyordum, ama bu sesi, bir İkincisi izliyordu; benim beklediğim, bizim katta durma sesi değil de, ondan çok farklı, asansörün daha yukarı katlara devam etmek üzere çıkardığı ses; bu ses, ben bir ziyaret beklerken, sık sık bizim katın ıssızlığını ifade ettiğinden, daha sonraları, hiçbir ziyaretçiyi istemediğim zamanlarda bile, hep kendi içinde acıklı, adeta terk edilme hükmüyle yüklü bir ses olarak kaldı benim için. Daha saatler boyunca ezelî görevine devam edecek olan bezgin, uysal, gri gün, sedef şeritlerini dokuyor, beni tanımayan bu günle

baş başa, yalnız kalacağımı düşünmek, beni üzüyordu; daha iyi görebilmek için pencere kenarına oturmuş, işini yapan, odada kim olduğuyla hiç ilgilenmeyen bir işçi kız gibiydi. Ansızın, ben zili duymadığım halde, Françoise kapıyı açıp Albertine'i içeri aldı; Albertine gülümseyerek sessizce girdi; dolgun bedeninde, bir daha hiç gitmediğim Balbec'te geçirilen günleri, kendilerini yaşamaya devam etmem için hazırlanmış şekilde taşıyordu. Hiç şüphesiz, ne kadar önemsiz bir ilişki olursa olsun, ilişkilerimizin değiştiği bir insanı ne zaman tekrar görsek, iki dönemin karşılaşması gibi bir şey olur. Bunun için, eski bir sevgilimizin bizi arkadaş sıfatıyla ziyarete gelmesine gerek yoktur; belirli bir hayat tarzının günlük seyri içinde tanıştığımız birisinin, bu hayat sona ereli daha bir hafta bile olsa, Paris'te ziyaretimize gelmesi yeterlidir. Albertine'in gülen, soran, çekingen bütün yüz hatlarında, şu soruları okuyabiliyordum: "Mme de Villeparisis'den ne haber? Dans hocasını hatırlıyor musunuz? Ya pastacıyı?" Oturduğunda, sırtı sanki şöyle diyordu: "Tüh, burada falez yok; yine de Balbec'teki gibi yanıbaşınıza oturmama izin verirsiniz, değil mi?" Bana Zaman aynasını tutan bir sihirbaza benziyordu. Bu bakımdan, ender olarak görüştüğümüz, ama bir zamanlar bizimle daha yakın bir ilişki içinde bulunmuş bütün insanlar gibiydi. Ancak, Albertine örneğinde bundan başka bir şeyler de vardı. Tabii ki Balbec'te bile, günlük karşılaşmalarımızda onu görünce, daima şaşırırdım, o kadar değişkendi çünkü. Ama şimdi onu tanımakta güçlük çekiyordum. Hatları, kendilerini sarmalayan pembe buğudan sıyrılmış, bir heykel gibi ortaya çıkmıştı. Yüzü başka bir yüzdü, daha doğrusu, artık bir yüzü vardı; bedeni büyümüştü. Kendisini sarmalayan ve Balbec'te, gelecekteki şeklinin, ardında zor seçildiği kılıftan, neredeyse hiçbir şey kalmamıştı geriye.

Albertine, bu sefer Paris'e her zamankinden erken dönmüştü. Genellikle, ancak baharda gelirdi; öyle ki, zaten birkaç haftadır ilk tomurcukların ardından çıkan fırtınalar yüzünden heyecan içindeyken, duyduğum mutlulukta, Albertine'in dönüşüyle güzel havaların gelişini birbirinden ayırmazdım. Albertine'in Paris'te olduğunu ve bana uğradığını duyduğum anda, onu tekrar deniz kıyısındaki bir gül gibi görürdüm. O sırada beni ele geçiren arzu, Balbec'te duyduğum arzu muydu, yoksa Albertine'e olan arzum mu, tam bilemiyorum; belki de Albertine'e duyduğum arzu, Balbec'e sahip olma arzumun tembel, gevşek, tamamlanmamış bir biçimiydi, sanki bir şeye maddeten sahip olmak, bir kentte sürekli oturmak,

manen sahip olmakla birmiş gibi. Ayrıca Albertine, maddeten bile, hayalimde denizin ufkunda sallanırken değil de, karşımda kıpırtısız dururken, çoğu kez bana pek zavallı bir gül gibi gelirdi; yapraklarındaki kusurları görmemek ve sahilde soluk aldığımı zannedebilmek için, gözlerimi kapatmak isterdim.

Daha sonra olacakları o sırada bilmediğim halde, şimdi söyleyebilirim. Elbette ki, insanın, hayatını, posta pulları, eski enfiye kutuları, hattâ tablolar ve heykeller yerine, kadınlar uğruna feda etmesi, daha mantıklıdır. Ancak, başka koleksiyonlardan örnek alarak değişiklik yapmamız, bir değil, birçok kadına sahip olmamız gerekir. Bir genç kızın, bir sahille, bir kilise heykelinin örülü saçlarıyla, bir oymabaskıyla, onu her görüşümüzde, sevimli bir tabloyu sevmemize sebep olan herhangi bir şeyle oluşturduğu büyüleyici bileşimlerin hiçbiri, pek kalıcı değildir. Bir kadınla sürekli birlikte yaşamaya başlayın, onu sevmenize yol açan şeylerin hiçbirini göremez olursunuz; şüphesiz, birbirinden ayrılan bu iki unsuru, kıskançlık tekrar birleştirebilir. Uzun bir süre birlikte yaşadıktan sonra, Albertine'i sadece sıradan bir kadın olarak görecektim, ama onun Balbec'te sevdiği birisiyle gizli bir ilişkisi, sahili ve dalgaların kıyıyı dövüşünü tekrar onunla birleştirmeye yetebilirdi. Ne var ki, bu ikincil karışımlar, artık gözlerimizi kamaştırmaz, kalbimizi etkiler, kalbimize zarar verirler. Mucizenin, bu kadar tehlikeli bir biçimde yenilenmesini arzulanır bulmamız mümkün değildir. Ama yıllarca sonrasına atlıyorum. Bu noktada, akıllılık edip, eski dürbünler biriktirir gibi kadın koleksiyonu yapmadığıma pişman olmam gerekiyor sadece; bu eski dürbünler camekânın ardında asla yeterince kalabalık görünmez, yeni ve daha az bulunur bir dürbünü bekleyen, boş bir yer vardır daima.

Albertine, normal sayfiye düzeninin aksine, bu yıl doğrudan Balbec'ten geliyordu; üstelik, her zamankine göre çok daha erken ayrılmıştı Balbec'ten. Onu görmeyeli uzun zaman olmuştu. Paris'te görüştüğü kişileri, ismen bile tanımadığım için, Albertine'in beni görmeye gelmediği dönemlerde, kendisinden hiç haberim olmazdı. Bu dönemler, çoğunlukla epey uzun olurdu. Sonra, günün birinde, Albertine ansızın ortaya çıkıverir, pembe görüntüsü, sessiz ziyaretleri, arada geçen zamanda neler yapmış olabileceği konusunda bana pek bilgi vermezdi; bu ara dönemler, hayatının, gözlerimin nüfuz etmeyi pek de düşünmediği karanlıklarına gömülürdü.

Oysa bu sefer, bu hayatta yeni şeyler olduğuna dair birtakım işaretler vardı sanki. Ama belki de bu işaretlerden, Albertine'in yaşında, insanın çok çabuk değiştiği sonucunu çıkarmak gerekiyordu sadece. Daha fazla zekâ belirtisi gösteriyordu örneğin; Sophokles'e "Sevgili Racine" dedirtmek gerektiğini hararetle savunduğu günü kendisine hatırlattığımda, kahkahalarla ilk gülen, o oldu.

"Andree haklıydı, çok aptalmışım," dedi; "Sophokles'in, 'Muhterem beyefendi,' diye yazması gerekirdi." Andree'nin "muhterem beyefendi"siyle "beyefendiciğim"inin de, kendi "sevgili Racine"i ve Gisele'in "sevgili dostum"u kadar komik olduğunu, ama en büyük aptallığın, Sophokles'in ağzından Racine'e mektup yazdıran öğretmenlere ait olduğunu söyledim. Albertine bu noktada beni izleyemez oldu. Bunda ne gibi bir aptallık olduğunu anlamıyordu; zekâsı aralanıyordu, ama gelişmemişti. Kendisinde daha çekici yenilikler vardı; yatağımın yanma oturan aynı güzel genç kızda farklı bir şeyler olduğunu hissediyordum; bakışların ve yüz hatlarının, olağan iradeyi ifade eden çizgilerinde, bir yön değişikliği, yüz seksen derecelik bir dönüş olmuştu; sanki Balbec'te, bu öğleden sonrakine simetrik ama ters bir çift oluşturduğumuz, onun yattığı, benimse yanında oturduğum, çok eskide kalmış bir akşamda çarptığım engeller yıkılmıştı. Şimdi kendisini öpmeme izin verip vermeyeceğini öğrenmek istememe rağmen cesaret edemeyerek, gitmek üzere her ayağa kalkışında, biraz daha kalmasını rica ediyordum. Bunu elde etmek de pek kolay değildi; çünkü yapacak hiçbir işi olmadığı halde (olsa hemen fırlardı), Albertine dakik bir insandı ve ayrıca bana karşı pek sevecen değildi, arkadaşlığımdan artık pek hoşlanmıyor gibiydi. Buna rağmen, her defasında saatine bakıp, benim ricam üzerine tekrar oturuyordu; saatlerdir yanımdaydı ve ben kendisine hiçbir şey sormamıştım; ona söylediğim sözler, daha önceki saatlerde söylediklerime bağlanıyor, düşündüğüm, arzuladığım şeyle asla birleşmeyip paralel kalıyordu. Söylediğimiz şeylerle düşündüklerimiz arasında herhangi bir benzerliği engellemekte, arzunun üstüne yoktur. Zaman giderek azalır, oysa kafamızı kemiren konuya tamamen yabancı konulardan söz ederek zaman kazanmaya çalışır gibiyizdir. Telaffuz etmek istediğimiz cümle, bir hareketle tamamlanabilecekken, hattâ (doğrudanlığın zevkini tadabilmek ve doğuracağı tepkiler konusundaki merakımızı gidermek için) tek kelime söylemeden, izin almadan bu hareketi yapabilecekken, biz sohbet ederiz. Şüphesiz

Albertine'i sevmiyordum katiyen; o, dışarıdaki sisin kızı olarak, değişik havanın bende uyandırdığı ve mutfak sanatlarıyla anıtsal heykel sanatlarının tatmin edebileceği arzuların arabulucusu olan hayalperest arzumu doyurabilirdi ancak; çünkü bu arzu, aynı anda hem kendi tenime farklı ve sıcak bir madde eklemeyi, hem de uzanmış bedenime, bir noktasından farklı bir bedeni birleştirmeyi hayal ettiriyordu bana; tıpkı Balbec Katedrali'nin, kadının yaratılışını, soylu ve dingin bir biçimde, neredeyse antik bir friz gibi betimleyen Romanesk alçak kabartmalarında, Havva'nın, bedenine neredeyse dik uzandığı Adem'in kalçasına sadece ayaklarından bağlı olması gibi; giriş sundurmasının cephesini baştan başa kaplayan bu kabartmalarda, iki küçük melek, papazlar gibi her yerde Tanrı'yı izler; bu küçük meleklerde, XIII. yüzyılın ortasında hâlâ hayatta olan, son uçuşlarını sürdüren, yorgun, ama kendilerinden beklenebilecek zarafette kusur etmeyen –kış mevsiminin habersiz yakalayıp esirgediği kanatlı, dönen yaz yaratıklarına benzer– Herculaneum Amores'lerini buluruz.

Arzumu tatmin ederek beni bu tahayyülden kurtaracak olan ve herhangi başka bir güzel kadında pekala arayabileceğim bu hazzı tatma ihtimalim konusundaki iyimser varsayımımın –düşündüğüm tek şeyi Albertine'den gizlediğim bu bitmez tükenmez gevezelik sırasında– neye dayandığını soracak olsalar, bu varsayımın (Albertine'in sesinin, unuttuğum özellikleri, benim için kişiliğinin çizgilerini bir kez daha ortaya koyarken) Albertine'in kelime hâzinesinde, en azından şimdi kullandığı anlamda, yer almayan kimi kelimelerin ortaya çıkışma bağlı olduğunu söyleyebilirdim. Bana Elstıı'in aptal olduğunu söylediğinde, ben haykırarak itiraz edince, gülümseyerek şöyle cevap verdi:

"Yanlış anladınız; ben bu örnekte aptallık ettiğini söylemek istiyorum; yoksa son derece kalburüstü bir kişi olduğunu pekala biliyorum."

Aynı şekilde, Fontainebleau'daki golf sahasının şıklığını da şöyle ifade etti:

"Seçme bir yer."

Benim yaptığım bir düellodan söz ederken, şahitlerim hakkında, "Elit şahitler," dedi ve yüzüme bakıp, bıyık bırakmamın, "münasip" olacağını belirtti. Hattâ daha da ileri giderek (bu noktada şansımın iyice yüksek olduğunu düşündüm) bir yıl önce bilmediğine yemin

edebileceğim bir terim kullandı ve Gisele'le en son, "fi tarihinde" görüştüğünü söyledi. Aslında Albertine'in, daha ben Balbec'teyken, insanın hali vakti yerinde bir aileden geldiğini derhal ortaya koyan ve bir annenin, kızma büyüdükçe, önemli olaylarda kendi mücevherlerini vermesi gibi, yıldan yıla aktardığı, gayet düzgün ifade kalıpları vardı. Albertine, bir gün bir yabancının verdiği hediyeye teşekkür ederken, "Mahcup oldum," dediğinde, artık küçük bir çocuk olmadığı anlaşılmıştı. Mme Bontemps kocasına bakmaktan kendini alamamış, o da, "Elbette, on dördüne bastı," demişti.

Albertine, tarzı pek hoş olmayan bir genç kızdan söz ederken, "Güzel olup olmadığı bile anlaşılamıyor, yüzü bir karış allıkla kaplı," dediğinde, evlenme çağma geldiği iyice belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştı. Henüz bir genç kız olduğu halde, kendi çevresinin ve sınıfının kadınlarına özgü tavırlar takınmaya başlamıştı; birisi yüzünü gözünü oynattığında, "Bakamıyorum, benim de içimden aynısını yapmak geçiyor," taklit yaparak eğlenildiğinde, "İşin komik tarafı, onu taklit ettiğinizde gerçekten ona benziyorsunuz," diyordu. Bütün bunlar, toplumsal dağarcığından çıkardığı şeylerdi. Ne var ki Albertine'in çevresi, kendisine "kalburüstü" kelimesini, babamın tanımadığı, zekâsının methini işittiği bir meslektaşı hakkında, "Kalburüstü bir şahsiyet olduğunu söylüyorlar," derken kullandığı anlamda sağlayabilecek bir çevre değilmiş gibi geliyordu bana. "Seçme" tabirini, golf sahası için kullanılmış olsa bile, Simonet ailesiyle hiç bağdaştıramıyordum; önüne "doğal" sıfatı eklenmiş haliyle, Darwin'in araştırmalarından asırlarca öncesine ait bir metinle bağdaşmayacağı gibi. "Fi tarihinde" ise, daha da hayra alametti bana sorulursa. Nihayet, bilmediğim, ama benim gözümde bütün umutlara izin verecek nitelikteki büyük değişimlerin kanıtını, Albertine'in, fikirleri önem taşıyan bir insanın hoşnutluğuyla söylediği şu sözlerde buldum:

"Kanımca, olabilecek en iyi şey buydu... Sanırım en iyi çözüm, en şık çözüm bu."

Bu o kadar yeniydi, eskiden tanımadığı arazilerde öyle dolambaçlar çizildiğini hissettiren bir birikimdi ki, "kanımca" sözünü işitir işitmez, Albertine'i kendime çektim ve "sanırım" da yatağa oturttum.

Şüphesiz, çok okumuş bir erkekle evlenen kültürsüz kadınların

çeyizlerinde, bu tür terimler de olabilir. Zifaf gecesini izleyen başkalaşımdan kısa bir süre sonra da, ziyaretlere gittiklerinde, eski arkadaşlarına karşı daha ölçülü davrandıklarında, bir insanın entelektüel olduğunu belirtirken, entelektüel kelimesini tek yerine iki l ile telaffuz ederlerse, artık kadın olduklarını şaşkınlıkla farkederiz, ama bu gerçekten bir değişimin işaretidir; tanıdığım Albertine'in kelime hâzinesiyle yeni deyişleri arasında, dünyalar kadar fark varmış gibi geliyordu bana –eski dağarcığında en büyük cesaret göstergeleri, tuhaf bir insanla ilgili olarak, "Tam bir tip," Albertine'e kumar oynaması teklif edilse, "Kaybedecek param yok," arkadaşlarından biri haksız olduğunu düşündüğü bir sitemde bulunduğunda da, "Ya! Harikasın[28] doğrusu!" demesiydi; bu son örnekteki cümle, neredeyse Meryem'in ilahisi Magnificat'ın kendisi kadar eski bir burjuva geleneğiyle benimsenen ve biraz kızgın, haklarından emin bir genç kızın, "doğal olarak", yani dua etmeyi, selam vermeyi öğrendiği gibi annesinden öğrendiği için kullandığı bir ifadedir. Bütün bunları Albertine'e öğreten Mme Bontemps, ona aynı zamanda, Yahudiler'den nefret etmeyi, giyimde, insanı daima derli toplu, seçkin gösteren siyaha itibar etmeyi de öğretmişti; daha doğrusu, açıkça öğretmemişti de, yeni doğmuş saka kuşlarının ötüşünün, anne babalarının cıvıltılarını örnek alarak biçimlenmesi, böylece kendilerinin de gerçek birer saka kuşu olmaları gibi, Albertine'e örnek olarak onu biçimlendirmişti. Her şeye rağmen, "seçme", bana dışarıdan edinilmiş gibi, "sanırım" da yüreklendirici geldi. Albertine artık farklıydı, dolayısıyla da belki farklı davranır, farklı tepki verirdi.

Kendisine artık âşık olmadığım gibi, Balbec'tekinin tersine, bana beslediği dostça duyguları incitmekten korkmam da gereksizdi; çünkü böyle bir dostluk yoktu artık. Uzun zamandır bana karşı tamamen ilgisiz olduğu, kuşkuya yer bırakmıyordu. Albertine'in gözünde, bir zamanlar ait olmayı o kadar istediğim, sonra kabul edilmeyi başardığımda da, öylesine mutluluk duyduğum "küçük çete"nin, artık kesinlikle bir parçası olmadığımı farkediyordum. Ayrıca, Albertine, Balbec'teki gibi bir açık yüreklilik ve iyilik sergilemediği için, pek utanmıyordum da; buna rağmen, sanıyorum karar vermemi sağlayan, son bir filolojik keşif oldu. Albertine'i yatağımın köşesine oturttuktan sonra, asıl arzumu gizleyen yüzeysel konuşmalar zincirine yeni halkalar eklemeye devam ederek, küçük çetenin diğerlerinden daha ufak tefek, ama yine de oldukça güzel bulduğum bir üyesinden söz ettiğimde, Albertine, "Evet," dedi,

"küçük bir *musume*'ye[29] benzer." Hiç kuşku yok ki, ben Albertine'i tanıdığımda "musume" kelimesini bilmiyordu. Muhtemelen, olaylar olağan seyrini takip etse, bu kelimeyi hiçbir zaman öğrenmeyecek, benim açımdan da bir sakıncası olmayacaktı öğrenmemesinin; çünkü bunun kadar tüyler ürpertici bir kelimedaha yoktur. İnsan bu kelimeyi işittiğinde, sanki ağzına aşırı büyük bir dondurma parçası almış gibi bir diş ağrısı hisseder. Ama Albertine o kadar güzeldi ki, onun ağzında, "musume" bile bana çirkin gelemezdi. Buna karşılık, dışsal bir başlangıcın değilse bile, en azından içsel bir evrimin belirtisiymiş gibi geldi bana. Ne yazık ki, Albertine akşam yemeğine gecikmeden eve dönecekse, ben de kendi akşam yemeğime yetişmek üzere yataktan kalkacaksam, ona güle güle demem gerekiyordu artık. Yemeğimi Françoise hazırlıyordu, yemeğin bekletilmesinden hoşlanmazdı ve zaten Albertine'in, annemle babam evde yokken bana bu kadar uzun, her şeyi geciktirecek bir ziyaret yapmış olmasını, kendine ait kurallar dizisine aykırı buluyor olsa gerekti. Ne var ki, "musume" karşısında bu sebeplerin geçerliliği kalmadı, aceleyle şöyle dedim:

"İnanır mısınız, ben hiç gıdıklanmam; bir saat boyunca gıdıklasanız, hiç hissetmem bile."

"Sahi mi?"

"Kesinlikle öyle."

Bunun, bir arzunun beceriksizce ifade edilişi olduğunu anlamış olacak ki, istemeye cesaret edemediğimiz, ama sözlerimizden, bizim için yararlı olabileceğini anladığı bir tavsiyede bulunmayı teklif eden biri gibi, kadınca bir alçakgönüllülükle sordu:

"Denememi ister misiniz?"

"Deneyin isterseniz, ama boylu boyunca yatağa uzanırsanız daha rahat olur."

"Böyle mi?"

"Hayır, iyice bırakın kendinizi."

"Çok ağır değil miyim?"

Tam Albertine bu cümleyi bitirirken, kapı açıldı ve elinde bir lambayla Françoise içeri girdi. Albertine, iskemleye oturacak vakti ancak buldu. Françoise, belki de kapıyı dinlemiş, hattâ anahtar deliğinden bakmış ve bizi utandırmak için bu ânı seçmişti. Aslında,

böyle bir varsayıma gerek yoktu; Françoise, içgüdüsüyle yeterince sezdiği şeyden, gözleriyle emin olmaya tenezzül etmemiş olabilirdi; çünkü benimle ve annem babamla bir arada yaşaya yaşaya, korku, temkin, dikkat ve kurnazlık, sonunda bize ilişkin içgüdüsel ve neredeyse kâhince bir bilgi kazandırmıştı Françoise'a; gemicinin denizi, av hayvanının avcıyı, hekimin olmasa bile, çoğu kez hastanın hastalığı tanıması gibi. Françoise'ın hakkımızda bilebildikleri, tıpkı ilkçağ insanlarının neredeyse hiçbir bilgi edinme imkânına sahip olmadıkları göz önüne alınınca, birtakım konularda ileri derecedeki bilgileri gibi, haklı olarak insanı afallatabilirdi (Françoise'ın bilgi edinme imkânları da onlarınkinden fazla sayılmazdı; akşam yemeğindeki konuşmalarımızın ancak yirmide birini oluşturan, uşağın havada yakalayıp mutfakta yalan yanlış aktardığı birkaç kelimeden ibaretti). Bununla birlikte, Françoise'ın hataları, ilkçağ insanlarınınkiler gibi, Platon'un inandığı fabllar gibi, maddi kaynakların yetersizliğinden çok, yanlış bir dünya görüşüne ve önyargılara dayanıyordu. İşte böylelikle, halen günümüzde bile, böceklerin yaşantısına ilişkin en büyük keşiflerin, hiçbir laboratuvara, aygıta sahip olmayan bir bilgin tarafından yapılmış olması mümkündür. Hizmetkârlık konumundan kaynaklanan sıkıntılar, Françoise'ın, bilgi birikiminin nihai hedefi olan –ve sonuçları bize bildirerek bizi şaşırtmayı amaçlayan– sanat için gerekli bilgiyi edinmesine engel olmamıştı, ama baskı bununla da yetinmeyip, daha fazlasını yapmıştı; engeller, gelişmeyi, durdurmak şöyle dursun, adamakıllı desteklemişlerdi. Françoise, fazladan her tür yardımdan, örneğin konuşma üslubunun ve tavrın desteğinden yararlanmayı da ihmal etmezdi şüphesiz. Kendisine bizim söylediğimiz ve inanmasını istediğimiz hiçbir şeye inanmadığı halde, kendi konumundaki herhangi bir kişinin anlattığı en saçma sapan, aynı zamanda bizim fikirlerimize aykırı düşebilecek şeyleri, en ufak bir kuşku duymadan kabullendiğinden, bizim iddialarımızı dinleme şekli, inanmadığını ne kadar açık ederse, aşçının birinin, efendilerini tehdit ettiğini ve onlara herkesin önünde "aşağılık" diyerek bin türlü lütuf elde ettiğini bize anlatma şekli de, (zira dolaylı anlatım kendisine, bize en ağır hakaretleri, cezalandırılma korkusu olmadan yağdırma fırsatı verirdi), aşçının sözlerinin, Françoise'ın gözünde Tanrı kelamı olduğunu ortaya koyardı. Hattâ, "Ben efendi olsam, sinirlenirdim," diye de eklerdi Françoise. Dördüncü katta oturan hanımı aslında ne kadar sevmesek de, bu kadar kötü bir örneği, inandırıcı olmayan bir fablı dinlemiş gibi

omuz silkerek karşılamamızın bir faydası olmazdı; anlatıcının ses tonu, en tartışılmaz, en sinir bozucu iddianın nobranlığına, keskinliğine bürünmeyi becerirdi.

Her şeyden önemlisi de, nasıl ki yazarlar siyasal özgürlük veya edebî anarşi rejiminin gerektirmeyeceği bir yoğunlaşma gücüne, çoğu kez bir hükümdarın veya şiir sanatının zorbalığı tarafından, katı vezin veya din devleti kuralları tarafından kıskıvrak bağlandıklarında ulaşırlarsa, aynı şekilde Françoise da, bize açıkça karşılık veremediğinden, Teiresias gibi konuşur, yazacak olsa, Tacitus gibi yazardı. Doğrudan ifade edemediği her şeyi, kendimizi suçlamadan kaçamayacağımız bir cümleye, hattâ bir cümleden de daha azma, bir sessizliğe, bir eşyayı bir yere koyuş şekline yüklemeyi becerirdi.

Örneğin, Françoise'dan düşmanlıkla söz edilen ve mektubun yazıldığı kişinin de, yazanla aynı düşmanlığı beslediğini açık eden, bu yüzden de Françoise'ın görmemesi gereken bir mektubu, yanlışlıkla masamın üzerinde, başka mektupların arasında bırakacak olsam, akşam endişeyle eve dönüp doğru odama gittiğimde, son derece düzenli bir yığın halinde üst üste konmuş mektupların en üstünde, meşum mektup, Françoise'ın da gözüne çarpmamış olması imkânsız bir şekilde, her şeyden önce gözüme çarpar, Françoise tarafından en tepeye, neredeyse ayrı bir yere, bir lisan kadar anlamlı bir belirginlikle yerleştirilmiş olur, daha kapıdayken bir çığlık gibi beni yerimden sıçratırdı. Seyirciyi, Françoise'in yokluğunda haberdar etmeyi amaçlayan bu dekorları düzenlemeyi o kadar iyi becerirdi ki, daha sonra Françoise içeri girdiğinde, onun her şeyi bildiğini seyirci zaten biliyor olurdu. Cansız bir nesneyi bu şekilde konuşturmada, Irving'in ve Frederick Lemaître'in, hem dâhiyane, hem de sabırlı ustalığına sahipti. Elindeki lambayı, Albertine'in ve benim üzerimde tutup, genç kızın bedeninin yatak örtüsünde bıraktığı, hâlâ görülebilen çukurların teki bile karanlık kalmayacak şekilde yatağı aydınlattığı sırada, Françoise, "Adalet Suçu Aydınlatırken"i hatırlatıyordu. Albertine'in çehresi bu aydınlatmadan zararlı çıkmıyordu. Yanaklarında, Balbec'te beni büyülemiş olan güneşli parlaklığı, ışık ortaya çıkarıyordu. Albertine'in açık havada bazen sönük, solgun görünen yüzü, lambanın ışığıyla aydınlandıkça, aksine öyle parlak, lekesiz renklere boyanmış, dirençli ve kaygan yüzeyler sergiliyordu ki, kimi çiçeklere özgü, belirgin ten rengini andırıyordu. Françoise'in

beklenmedik girişine şaşırıp haykırdım:

"Ne, lamba yakma saati geldi mi? Aman Tanrım, bu ışık ne kadar göz alıyor!"

Amacım, şüphesiz, ikinci cümleyle şaşkınlığımı gizlemek, birincisiyle de gecikmiş olmama bir mazeret bulmaktı. Françoise, acımasızca, birden fazla anlama çekilebilecek bir cevap verdi:

"Söndürüyüm mü?"

"Düreyim mi?"[30] dedi Albertine kulağıma; beni hem efendi hem suçortağı kabul ederek, teklifsiz bir kıvraklıkla, bir dilbilgisi sorusu kisvesi altında, bu psikolojik önermeyi ima etmesi, beni büyüledi.

Françoise odadan çıkıp Albertine tekrar yatağıma oturduktan sonra, "Neden korkuyorum biliyor musunuz?" dedim. "Böyle devam edersek, sizi öpmekten kendimi alamayacağım."

"Güzel bir felaket olurdu."

Bu davete hemen uymadım. Bir başkası olsa, daveti gereksiz bile bulabilirdi; çünkü Albertine'in telaffuzu o kadar tensel, o kadar tatlıydı ki, konuşurken bile insanı öper gibiydi. Onun bir kelimesi bir lütuftu; sohbeti, insanı öpücüklere boğuyordu. Oysa bu davet benim için çok hoştu. Aynı yaşta bir başka güzel kızdan gelse, yine hoşuma giderdi, ama Albertine'i elde etmenin şimdi bu kadar kolay olması, bende zevkten fazlasını uyandırıyordu; güzelliğin damgasını taşıyan suretlerle bir yüzleşmeydi. İlk önce Albertine'i sahilde, neredeyse deniz fonu üzerine çizilmiş gibi hatırlıyordum; varlığı, sahneye çıkması beklenen oyuncuyla mı, o anda yerini alan dublörle mi, yoksa sadece bir yansımayla mı karşı karşıya olduğumuzu bilemediğimiz tiyatro görüntülerinden daha gerçek değildi benim için. Sonra, gerçek kadın, ışık demetinden sıyrılıp bana gelmiş, ama o zaman da, sihirli tabloda varsayılan sevda kolaylığını gerçek dünyada katiyen göstermediğini anlamıştım. Ona dokunmanın, onu öpmenin mümkün olmadığını, onunla sadece konuşulabileceğini öğrenmiştim; eski zaman sofralarının o yenmesi imkânsız süsleri, o yeşimtaşından üzümler ne kadar üzümse, Albertine de benim için o kadar kadındı. Ve işte şimdi de, üçüncü bir düzlemde çıkıyordu karşıma: kendisini ikinci tanıyışımda olduğu kadar gerçek, ama birincisindeki kadar kolay; bu kolaylık, onca zamandır öyle olmadığını zannettiğimden, daha da harikuladeydi. Hayat (başlangıçta sandığım kadar düz ve basit olmayan hayat)

hakkımdaki bilgi fazlalığım, şimdilik bilinemezciliğe varıyordu. İnsanın başta muhtemel sandığı şey, ardından yanlış çıktığına, üçüncü aşamada da doğrulandığına göre, insan neyi iddia edebilirdi ki? (Ne yazık ki, Albertine'le ilgili keşiflerimin sonuna gelmemiştim henüz.) Ne olursa olsun, hayatın birbiri ardına sergilediği düzlemlerin çeşitliliğini öğrenmenin, romanları andıran çekiciliği (bunun tam tersi bir çekiciliği, Saint-Loup, Rivebelle'deki akşam yemeklerinde, hayatın sakin bir çehreye yerleştirdiği maskelerin altında, bir zamanlar dudaklarını değdirdiği yüz hatlarını bulduğunda tadardı) olmasaydı bile, Albertine'in yanaklarını öpmenin mümkün olduğunu bilmek, benim için, belki de onları öpmekten daha büyük bir zevkti. Bedenimizin, sadece bir et parçası olduğu için yapıştığı bir kadına sahip olmakla, bazı günler, arkadaşlarıyla birlikte sahilde gördüğümüz, niye o günlerde görüp de başka günler görmediğimizi bilmediğimizden, bir daha göremeyiz korkusuyla ürperdiğimiz genç kıza sahip olmak arasında ne büyük fark vardır! Hayat sizi kırmayıp küçük kızın romanını hiçbir şeyi atlamadan ifşa etmiş, onu görmeniz için önce bir optik aygıt, sonra bir başkasını vermiş, tensel arzuya, bu arzuyu yüz kat artıran, çeşitlendiren, manevi, doyurulması daha zor istekler eklemiştir; tensel arzu, sadece bir et parçasını ele geçirmenin peşinde olduğunda, uyuşukluklarından çıkmayıp onu yalnız bırakan bu manevi istekler, acıklı bir şekilde dışlandıklarını hissettikleri bütün bir anılar bölgesini ele geçirmek söz konusu olduğunda, tensel arzunun yanında, fırtınada kabaran bir deniz gibi yükselip onu büyütürler, ancak maddesiz bir gerçekliğin tamamlanmasına, istenen biçimde mümkün olmayan özümlenmesine kadar onu izleyemeyip yarı yolda beklerler ve dönüşünde tekrar ona eşlik ederler; karşıma ilk çıkan kadının, ne kadar körpe olurlarsa olsunlar, isimsiz, gizemsiz ve büyüsüz yanaklarını öpmek yerine, onca zamandır hayalini kurduğum yanakları öpmek, sık sık seyredilen bir rengin tadıyla, lezzetiyle tanışmak gibi olacaktı. Albertine'in deniz üzerindeki profili gibi, hayatın dekoru içinde basit bir resim olan bir kadın görmüşüzdür; daha sonra bu resmi dekordan koparıp yanıbaşımıza koyabilir, bir stereoskopun camlarının arkasından geçirir gibi, yavaş yavaş hacmini, renklerini görebiliriz. İşte bu yüzden de, ilginç olan kadınlar, biraz zor olan, hemen sahip olamadığımız, hattâ sahip olabileceğimizi baştan bilemediğimiz kadınlardır sadece. Çünkü onları tanımak, onlara yaklaşmak, onları fethetmek, insan suretinin şeklini, boyutunu,

belirginliğini çeşitlendirmektir; hayat dekorunda bir siluet inceliğine yeniden büründüğü zaman, tekrar görülmesi güzel olan bir kadının vücudunun, hayatının değerlendirilmesinde, bir görecelik dersidir. Önce randevuevinde tanışılmış kadınlar ilginç değildir, çünkü onlar değişmezler.

Öte yandan Albertine, benim özellikle sevdiğim bir dizi denizmanzarasının izlenimleriyle çevrelenmişti. Bana öyle geliyordu ki, Albertine'in iki yanağını öpmekle, bütün Balbec sahilini öpmüş olurdum.

"Gerçekten sizi öpmeme izin veriyorsanız, daha sonraya bırakıp zamanımı iyi seçmeyi tercih ederim. Yalnız o zaman izin verdiğinizi unutmayacaksınız. Sizden bir 'öpücük bonosu' istiyorum."

"İmzalamam gerekir mi?"

"Peki şimdi bir bono alsam, daha sonra bir tane daha alabilecek miyim?"

"Bu bonolarınız çok komik, arasıra bir bono veririm size."

"Peki, bir şey daha soracağım, Balbec'te, henüz sizinle tanışmadığımız günlerde, gözlerinizde çoğunlukla sert, kurnaz bir bakış olurdu, o sırada ne düşündüğünüzü söyler misiniz bana."

"Ya! Hiç hatırlamıyorum."

"Size yardımcı olayım, bir gün arkadaşınız Gisele, yaşlı bir beyefendinin oturduğu iskemlenin üstünden atlamıştı. O anda ne düşündüğünüzü hatırlamaya çalışın."

"Gisele en az görüştüğümüz arkadaşımızdı; bizim çeteden sayılırdı, ama tam olarak değil. Terbiyesiz ve bayağı olduğunu düşünmüşümdür herhalde."

"Ya! Hepsi bu mu?"

Albertine'i öpmeden önce, sahilde, kendisini henüz tanımazken gözümde sahip olduğu gizemle onu tekrar doldurabilmeyi, daha önceleri yaşadığı ülkeyi onda bulabilmeyi isterdim; en azından, bu ülkeyi tanımasam da, onun yerine, Balbec'teki hayatımıza ait bütün hatıraları, penceremin altında kıyıya çarpan dalgaların sesini, çocukların bağrışlarını koyabilirdim. Ama bakışlarımı yanaklarının o güzel pembe yuvarlağında, tatlı eğimli yüzeyleri, hareketli sıralar halinde uzanan, sarp yamaçlarıyla yükselip kıvrıla kıvrıla vadiler

halinde alçalan güzel siyah saçlarının ilk kıvrımlarında sona eren yanaklarında gezdirdiğimde, kendi kendime şöyle demiş olmalıyım: "Balbec'te başaramadığım şeyi nihayet gerçekleştireceğim, Albertine'in yanaklarının, bu bilinmeyen gülün tadını öğreneceğim. Hayatımız boyunca nesnelere ve insanlara katettirebileceğimiz alanların sayısı pek fazla olmadığına göre de, diğer hepsinin arasından seçtiğim bu körpe çehreyi, ta uzaklardaki çerçevesinden çıkarıp bu yeni düzleme taşıdığımda, onu nihayet dudaklar aracılığıyla tanıdığımda, kendi hayatımı bir anlamda tamamlanmış sayabilirim belki." Böyle düşünmemin sebebi, dudaklar aracılığıyla tanımak diye bir şey olduğunu zannetmemdi; bu kösnül gülün tadını öğreneceğimi düşünüyordum, çünkü denizkestanesi ve hattâ balina kadar basit bir yaratık olmadığı kuşku götürmeyen insanın, buna rağmen birtakım temel organlardan, özellikle de öpmeye yarayan bir organdan yoksun olduğunu düşünmemiştim. İnsan, bu olmayan organın yerini dudaklarla doldurur ve böylece, sevdiğini boynuzdan, sivri bir dişle okşamak zorunda kalmaktan, biraz daha doyurucu bir sonuç alabilir belki. Ne var ki, cazip buldukları şeyin tadını, damağa götürmek için yaratılmış olan dudaklar, nerede hata yaptıklarını anlamadan, uğradıkları hayal kırıklığını itiraf etmeden, nüfuz edilmesi imkânsız, arzulanan yanağın yüzeyinde gezinmek ve duvarına çarpmakla yetinmek zorundadırlar. Zaten o anda, tenle temas ettiklerinde, dudaklar, daha usta ve yetenekli olsalar bile, doğanın kendilerine menettiği lezzeti yine tadamazlardı; çünkü besinlerini bulamadıkları bu ıssız bölgede, yalnızdırlar, önce bakışlar, sonra da koku alma duyusu, çoktan onları terk etmiştir. Bakışlarımın öpmesini teklif ettiği yanaklara ağzım yaklaştıkça, yer değiştiren bakışlarım, yeni yanaklar görür oldu; yakından, adeta büyüteç ardından göründüğünde, boyundaki iri pürtükler, çehrenin kişiliğini değiştiren bir gürbüzlük sergiliyordu.

Yakından baktığımızda, bize neredeyse kuleler kadar yüksek görünen evlerin hepsini bir katedralin dibine yığan, aynı anıtlara, bir askerî birlik gibi kâh sıralar halinde, kâh dağıtarak, kâh sıklaşmış saflar halinde manevra yaptıran, Piazzetta'nın biraz önce birbirinden uzak olan iki sütununu birbirine yaklaştıran, yakındaki Santa Maria della Salute Kilisesi'ni uzaklaştıran, ön planda yer alan, belirgin tondaki bir köprü kemerinin altına, bir pencerenin aralığına, bir ağacın yapraklarının arasına, solgun ve giderek açılan bir fon üzerinde, uçsuz bucaksız bir ufku sığdıran, aynı kiliseyi, sırayla diğer bütün kiliselerin arkadlarıyla çerçeveleyen,

fotoğrafçılıktaki yeni uygulamalardan başka hiçbir şey yoktur ki, tıpkı bir öpücük gibi, belirli bir görünümü olduğunu sandığımız nesneden, her biri farklı, ama her biri aynı derecede geçerli bir bakış açısına ait olduğu için, yine aynı olan yüz ayrı nesne çıkarsın. Kısacası, nasıl ki Balbec'te Albertine bana birçok kez farklı göründüyse, şimdi de –adeta bir insanın, çeşitli karşılaşmalarımızda bize sunduğu bakış açısı ve renk farklılıklarının hızım çok fazla artırarak, hepsini birkaç saniyeye sığdırmak ve böylece, bir insanın kişiliğini çeşitlendiren süreci, deneysel olarak yeniden yaratıp içerdiği olasılıkların hepsini, bir kılıftan çıkarırcasına birbirinden çıkarmak istemişim gibi– dudaklarımdan yanağına giden kısa yolculukta, on ayrı Albertine görüyordum; bu bir tek genç kız, birçok başı olan bir tanrıça gibiydi, ona yaklaşmaya kalktığımda, son gördüğüm baş, yerini bir başkasına bırakıyordu. Bu başa dokunmadığım sürece, hiç değilse onu görüyordum, hafif bir koku, ondan bana ulaşıyordu. Ama ne yazık ki –öpmek için dudaklarımızın yapısı ne kadar yanlışsa, burun deliklerimizin ve gözlerimizin konumu da, o kadar yanlıştır– ansızın gözlerim artık görmez, ardından, ezilen burnum hiçbir koku almaz oldu ve arzulanan gülün tadını hâlâ öğrenemediğim halde, bu berbat işaretlerden, nihayet Albertine'in yanağını öpmekte olduğumu anladım.

Balbec'teki sahnenin (katı bir cismin döndürülmesiyle simgelenen) tersini oynadığımız, ben uzanmış, o ise ayakta, hoyratça bir saldırıdan kurtulabilecek ve hazzı kendi keyfince yönlendirebilecek durumda olduğu için mi, bir zamanlar o kadar sert bir ifadeyle reddettiği şeye, şimdi bu kadar kolaylıkla sahip olmama izin veriyordu? (Şüphesiz, o bir zamanlarki ifadesiyle, şimdi dudaklarım yaklaştığında yüzünün büründüğü şehvetli ifade arasındaki fark, çizgilerdeki ufacık bir sapmadan kaynaklanıyordu, ama bu sapmaya, yaralı birini öldüren bir adamın hareketiyle, kurtaran bir adamın hareketi arasındaki, harikulade bir portreyle berbat bir portre arasındaki büyük farkı sığdırmak mümkündü.) Albertine'in tutumundaki bu değişikliği, bu geçtiğimiz aylarda, Paris'te veya Balbec'te, istemeden benim yararıma çalışmış olan bir velinimete borçlu olup olmadığımı bilmiyor, ama bu değişikliğin temel nedeninin, pozisyonlarımız olduğunu düşünüyordum. Oysa Albertine, başka bir neden ileri sürdü; açıklaması tam olarak şöyleydi: "O sırada, Balbec'te, sizi tanımıyordum henüz, kötü niyetleriniz olabileceğini düşünmem doğaldı." Bu sebep karşısında

şaşırıp kaldım.' Albertine, şüphesiz içtenlikle konuşmuştu. Kadınlar, bir arkadaşlarıyla baş başayken, bir yabancının kendilerini düşürmeyi tasarladığı bilinmez hatayı, kollarının, bacaklarının hareketlerinde, bedenlerinin duyumlarında tanımakta, büyük güçlük çekerler.

Her durumda, hayatında, bir süre önce Balbec'te aşkımdan dehşetle esirgediği şeyi, anlık ve tamamen fiziksel arzuma kolaylıkla sunmuş olmasını açıklayabilecek ne gibi değişiklikler meydana gelmiş olursa olsun, o akşam Albertine'de çok daha şaşırtıcı bir değişiklik oldu; onun okşamaları, mutlaka farketmiş olacağı şekilde beni doyuma ulaştırdığında, Gilberte'in, benzer bir anda, Champs-Elysees'de, defne ağaçlarının arkasında yapmış olduğu gibi, Albertine'in de tiksintiyle, edep duygusu incinerek geri çekilmesinden korkmuştum.

Beklediğimin tam tersi oldu. Daha onu yatağıma yatırdığım ve okşamaya başladığım anda, Albertine, daha önce kendisinde hiç görmediğim iyi niyetli bir uysallığa, neredeyse çocukça bir sadeliğe bürünmüştü. Bu bakımdan ölümü izleyen âna benzeyen haz öncesi ânı, onun bütün olağan kaygılarını, iddialarını alıp götürmüş ve gençleşmiş yüz hatlarına, adeta çocukluğun masumiyetini vermişti. Ayrıca, şüphesiz her insan, yeteneği ansızın sınandığında, alçakgönüllü, çalışkan ve sevimli olur; hele bu yeteneğiyle bize büyük bir haz verebiliyorsa, kendisi de mutlu olur, bize bu hazzı tam olarak tattırmak ister. Ancak, Albertine'in bu yeni yüz ifadesinde, yarar gözetmemeden, bir profesyonelin bilincinden ve cömertliğinden daha fazla bir şeyler, görgü kurallarına uygun ve beklenmedik bir tür sadakat vardı; kendi çocukluğundan da geriye, soyunun gençliğine gitmişti. Fiziksel bir rahatlamadan fazla bir şey istememiş ve nihayet elde etmiş olan benim tersime, Albertine, bu maddi hazzın bir ahlâk duygusundan bağımsız olduğunu ve bir şeyi noktalayacağını zannetmenin bayağılık olacağını düşünüyor gibiydi. Biraz önce o kadar acelesi olduğu halde, şimdi, herhalde öpücüklerin aşk anlamına geldiğini, aşkın da her türlü görevden üstün olduğunu düşündüğünden, akşam yemeğini kendisine hatırlattığımda şöyle cevap veriyordu:

"Önemli değil canım, daha çok vaktim var."

Biraz önce yaptıklarından hemen sonra kalkmaya, görgü kuralları gereği çekiniyor gibiydi; tıpkı Françoise'in, Jupien'in ikram ettiği bir

kadeh şarabı, içmek istemediği halde, kibarca bir neşeyle kabul etmesi gerektiğim düşündüğünde, ne kadar önemli bir görev kendisini bekliyor olsa da, son yudumu içer içmez kalkmaya cesaret edememesi gibi. Albertine –bu belki, ileride göreceğimiz bir başka nedenle birlikte, haberim olmadan onu arzulamama yol açan şeylerden biriydi– Saint-Andre-des-Champs'da taştan , bir modeli bulunan Fransız köylü kızının canlı bir örneğiydi. Albertine'de, yakında can düşmanı haline gelecek olan Françoise'in, ev sahibine ve yabancılara karşı nezaketini, edepliliğini, yatağa saygısını buluyordum.

Büyükhalamın ölümünden sonra, mutlaka acıklı bir ses tonuyla konuşması gerektiğini düşünen Françoise, kızı, evlenmesinden önceki birkaç ay boyunca, nişanlısıyla gezerken koluna girmese, bunu büyük kabalık olarak değerlendirirdi.

Yanımda kıpırtısız yatan Albertine, şöyle diyordu:

"Saçlarınız çok güzel, gözleriniz çok güzel, çok kibarsınız." Saatin geç olduğunu söyledikten sonra, "Bana inanmıyor musunuz?" diye eklediğimde, verdiği cevap belki doğruydu, ama sadece iki dakikadan beri ve birkaç saatliğine:

"Size her zaman inanıyorum."

Bana, benden, ailemden, çevremden söz etti. "Annenizle babanızın, çok saygıdeğer insanlarla tanıştığını biliyorum. Siz de Robert Forestier ve Suzanne Delage'la arkadaşsınız." İlk anda, bu isimler bana kesinlikle hiçbir şey ifade etmedi. Ama birdenbire, gerçekten de Robert Forestieı'yle Champs-Elysees'de oyun oynadığımı hatırladım; daha sonra kendisini hiç görmemiştim. Suzanne Delage'a gelince, Mme Blandais'nin yeğeninin kızıydı; annesiyle babasının evinde, bir keresinde dans dersine gidecek, hattâ bir de salon komedisinde küçük bir rol alacaktım. Ama gülmek tutar, burnum kanar korkusuyla gitmemiş, dolayısıyla kendisini hiç görmemiştim. O sıralarda anladığım kadarıyla, Swann'ların sorguçlu mürebbiyesi, Delage'ların hizmetinde de bulunmuştu, ama belki de kendisi değil, kız kardeşi veya bir arkadaşı söz konusuydu. Albertine'e, Robert Forestieı'yle Suzanne Delage'ın, hayatımda pek yer tutmadıklarını söyleyerek itiraz ettim. "Olabilir, anneleriniz arkadaş, bu da sizin hakkınızda bir fikir veriyor. Suzanne Delage'la, Messine Caddesi'nde sık sık karşılaşıyorum, şık bir kız." Annelerimiz, sadece Mme Bontemps'ın

hayalinde tanışıyordu; Mme Bontemps, benim Robert Forestieı'yle bir zamanlar oyun oynadığımı ve dediğine bakılırsa, benim kendisine şiirler okuduğumu duymuş, buradan da, aile ahbabı olduğumuz sonucunu çıkarmıştı. Mme Bontemps, annemin ne zaman adı geçse, mutlaka, "Aa, evet, Delage'ların, Forestier'lerin çevresindendir," der, annemle babama, hak etmedikleri bir olumlu puan verirmiş.

Zaten Albertine'in sosyal kavramları son derece saçmaydı. Soyadları iki n ile yazılan Simonnet'leri sadece bir tek n ile yazılan Simonet'lerden değil, diğer bütün insanlardan aşağıda görüyordu. Birisinin ailenizden olmadığı halde, sizinle aynı soyadını taşıması, onu küçümsemeniz için çok iyi bir gerekçedir. İstisnalar da vardır tabii. İki Simonnet, (insanın, herhangi bir konu hakkında konuşma ihtiyacı hissettiği ve zaten iyimser duygularla dolu olduğu bir toplantıda, mesela mezarlığa giden bir cenaze alayında tanışmışlarsa), soyadlarının aynı olduğunu öğrenince, karşılıklı bir teveccühle ve sonuç alamadan, aralarında bir akrabalık bağı bulmaya çalışabilirler. Ama bu bir istisnadır sadece. İnsanların birçoğu, pek şerefli değildir, ama bunu ya bilmeyiz ya da aldırmayız. Ancak, ses benzerliği yüzünden, onların mektupları bize gelir veya bizim mektuplarımız onlara giderse, bu kişilerin değeri hakkında, çoğu kez haklı bir kuşku beslemekle başlarız işe. Karıştırılmaktan korkar, bize onlardan bahsedildiğinde, hoşlanmadığımızı belirten bir dudak büküşüyle uyarırız karşımızdakini. Kendi adımızın gazetede onları belirtmek için kullanıldığını gördüğümüzde, adımızı gasp etmişler gibi gelir bize. Toplumun diğer üyelerinin günahlarına ilgisiz kalırız. Adaşlarımızın günahlarıysa, olduklarından da ağırdır bizim gözümüzde. Diğer Simonnet'lere beslediğimiz nefret, bireysel olmayıp, atalarımızdan miras kaldığı için, daha da şiddetlidir. İki kuşak sonra, dedelerimizin diğer Simonnet'lerle ilgili olarak, küçümseyici dudak büküşünü hatırlarız sadece; nedenini bilmeyiz; her şeyin bir cinayetle başladığını öğrensek, şaşırmayız. Bu durum, hiçbir akrabalıkları olmayan iki Simonnet'nin (sık sık rastlandığı gibi) evlenmelerine kadar, böyle devam eder.

Albertine, bana Robert Forestier'yle Suzanne Delage'dan söz etmekle kalmayıp, bedenlerin yaklaşmasının, en azından başlangıç aşamasında, aynı kişiye karşı özel bir riyakârlığa ve gizliliğe yol açmadan önce yarattığı, sırlarını âçmayı görev bilme duygusuyla,

kendi ailesi ve Andree'nin bir amcasıyla ilgili bir olayı da, kendiliğinden anlattı; Balbec'te bu konuda tek kelime söylemeyi reddetmişti, ama şimdi, benden hâlâ bazı şeyleri gizliyormuş gibi görünmemesi gerektiği kanısındaydı. Şimdi en yakın arkadaşı, ona benim aleyhimde bir şey anlatsa, gelip bana aktarmayı görev bilirdi. Evine dönmesi için ısrar ettim; sonunda gitti, ama kabalığımdan, benim adıma o kadar utanmıştı ki, evine üstümüzde sadece bir ceketle gittiğimiz bir hanımın, bizi bu kıyafetle kabul etmekle birlikte, tasvip etmemesi gibi, neredeyse beni mazur göstermek için gülüyordu.

"Niye gülüyorsunuz?" diye sordum.

"Gülmüyorum, size gülümsüyorum," diye cevap verdi sevecenlikle. "Sizi bir daha ne zaman göreceğim?" diye ekledi, biraz önce yaptığımız şeyin, genelde yakın bir arkadaşlığın ödüllendirilmesi olduğuna göre, hiç değilse, daha önceden var olan, değerli bir arkadaşlığın, birbirimize açmamız, itiraf etmemiz gereken ve giriştiğimiz şeyin tek açıklaması olabilecek bir dostluğun başlangıcı olmamasını kabul edemezmiş gibi.

"Madem izin veriyorsunuz, ilk fırsatta size haber gönderirim."

Her şeyi, Mme de Stermaria'yı görme ihtimaline bağlı kılmak istediğimi söylemeye cesaret edemedim.

"Ne yazık ki son dakikada haber vermem gerekecek, önceden bilemiyorum," dedim. "Serbest olduğumda, gece haber versem olur mu?"

"Yakında pekala olabilecek; çünkü teyzeminkinden ayrı bir girişim olacak. Ama şu anda imkânsız. Ben yine de yarın veya öbür gün öğleden sonra gelirim. Müsaitseniz kabul edersiniz."

Kapıya geldiğimizde, benim kendisinden önce davranmadığıma şaşırarak yanağını uzattı; artık öpüşmemiz için bayağı bir fiziksel arzuya hiç gerek olmadığını düşünüyordu. Biraz önceki kısa ilişkimiz, bazen mutlak bir yalanlığın ve yüreğin seçiminin yol açtığı türden bir ilişki olduğundan, Albertine, yatağımın üzerinde birbirimize verdiğimiz öpücüklere, anlık bir kararla, bir duygu, bir ortaçağ halk ozanının yorumunda, bir şövalyeyle sevgilisinin, öpücüklerle simgelenen duygusunu, geçici olarak eklemesi gerektiğini sanmıştı.

Saint-Andre-des-Champs heykeltraşının giriş sundurmasına

yontmuş olabileceği Picardie'li genç kız benden ayrıldıktan sonra, Françoise, beni sevince boğan bir mektup getirdi; çünkü mektup Mme de Stermaria'dandı, çarşamba günü, birlikte akşam yemeği yemeyi kabul ediyordu. Mektup Mme de Stermaria'dandı, yani benim için, gerçek olanından çok, Albertine'in gelişinden önce bütün gün düşünmüş olduğum Mme de Stermaria'dandı. Aşkın korkunç aldatmacası, başlangıçta bize dış dünyadan bir kadınla değil, beynimizin içindeki bir taşbebekle oyun oynatmasıdır; zaten bu taşbebek, daima elimizin altında bulunan, sahip olabileceğimiz tek kadındır; neredeyse hayalgücünün keyfiliği kadar mutlak olan hatırının keyfiliği, hayalimdeki Balbec'le gerçek Balbec ne kadar farklıysa, gerçek kadından o kadar farklı yaratmıştır onu; yavaş yavaş gerçek kadını, bu sahte yaratıya benzemesi için zorlar, kendi ıstırabımızı artırırız.

Albertine beni o kadar geciktirmişti ki, Mme de Villeparisis'nin evine gittiğimde, komedi oynanıp bitmişti bile; büyük haberi, Guermantes Dükü ve Düşesi' nin, kesinleştiği söylenen ayrılığını konuşarak hareket etmekte olan davetli kalabalığının çevresinden dolaşmak istemediğimden, ev sahibesini selamlamak üzere, ikinci salonda bulduğum boş, bir berjere oturmuş bekliyordum ki, herhalde en ön sıradaki koltuklarda yer almış olduğu birinci salondan, bütün ihtişamıyla, uzun boyuyla, iri, siyah kabartma gelinciklerle süslü sarı satenden uzun bir elbise içinde, düşes çıktı. Görüntüsü artık beni hiç heyecanlandırmıyordu. Annem, bir gün, (beni üzmekten korktuğu zamanlar hep yaptığı gibi) ellerini alnıma bastırıp, "Mme de Guermantes'ı görmek için yaptığın gezintilere bir son ver; bütün apartmanın alay konusu oldun. Ayrıca, bak büyükannen ne kadar hasta; sana zerre kadar aldırmayan bir kadının yoluna dikilmekten daha ciddi konuların var," demiş ve bir anda, bulunduğunuzu hayal ettiğiniz uzak diyardan sizi geri getirip gözlerinizi açan bir ipnotizmacı veya sizi görev ve gerçeklik duygusuna davet ederek, hoşlandığınız hayalî hastalığı iyileştiren hekim gibi, beni fazla uzun sürmüş bir rüyadan uyandırmıştı. O günü, vazgeçtiğim bu hastalığa son kez veda etmeye hasretmiş, saatler boyunca, ağlayarak Schubert'in Elveda'sını söylemiştim:

...Elveda Meleklerin ilahi kız kardeşi,
Uzağa çağırıyor seni gurbetin seslenişi.

Sonra bitmişti. Sabah gezintilerime öyle kolay son vermiştim ki, ileride yanlış çıktığım göreceğimiz bir teşhiste bulunmuş ve hayatım boyunca, bir kadım artık görmemeye kolaylıkla alışacağıma hükmetmiştim. Daha sonra, Françoise, Jupien'in işi büyütmek istediğini ve mahallede bir dükkân aradığını söylediğinde, ona bir dükkân bulma isteğiyle (ve daha yataktayken, bir plajı andıran ışıltılı haykırışını işittiğim sokakta aylak aylak dolaşıp, sütçü dükkânlarının açılmış demir kepenklerinin ardında, beyaz kollu, genç sütçü kızları görmenin mutluluğuyla), gezintilerime tekrar başlayabilmiştim. Gezintilerime başlarken çok da rahattım; çünkü artık Mme de Guermantes'ı görmek amacıyla sokağa çıkmadığımın bilincindeydim; tıpkı bir âşığı varken aşırı temkinli davranan bir kadının, âşığından ayrıldığı günden itibaren mektuplarını ortalıkta bırakması, işlemeye son verdiği an, korkmaktan da vazgeçtiği bir kabahatin sırrını, kocasının öğrenmesi tehlikesini göze alması gibi.

Beni üzen şey, hemen hemen bütün evlerde, mutsuz insanların yaşadığını görmekti. Birinde bir kadın, kocası kendisini aldattığı için sürekli ağlıyordu. Bir diğerinde, durum tam tersineydi. Bir başka evde, ayyaş oğlundan öldüresiye dayak yiyen çalışkan bir anne, ıstırabını komşulardan gizlemeye çalışıyordu. İnsanlığın yarısı ağlıyordu. Bu ağlayan yarıyı tanıdığımda, o kadar sinir bozucu buldum ki, acaba (sadece meşru mutluluk kendilerinden esirgendiği için aldatan ve kanlarından ya da kocalarından başkalarına karşı sevimli ve vefalı olan) aldatan eşler mi haklı diye düşündüm. Bir süre sonra, sabah gezintilerime devam etmek için, Jupien'e yardımcı olmak gibi bir nedene de ihtiyacım kalmadı. Atölyesi Jupien'in dükkânından incecik bir bölmeyle ayrılan, avlumuzdaki marangozun, çok gürültü ettiği için, yönetici tarafından işyerinden atılacağını öğrendik. Jupien bundan iyisini bulamazdı; atölyenin, doğramaları koymak için, bodrum katında, bizim mahzenlere açılan bir odası da vardı. Jupien oraya kömürünü yığacak, bölmeyi yıkıp koskocaman, tek bir dükkân sahibi olacaktı. Jupien, M. de Guermantes'in istediği kirayı çok yüksek bulduğundan, dük belki yeni bir kiracı bulamayıp kirayı indirir umuduyla, dükkâna bakılmasına izin veriyordu; kapıcının, ziyaret saatinden sonra da, "Kiralık" ilanını dükkânın kapısında bıraktığını farkeden Françoise, bunda bir tuzak kokusu aldı: Kapıcı, Guermantesların genç uşağının nişanlısını oraya çekmeyi (orada bir aşk yuvası bulacaklardı), sonra da onları basmayı umuyordu.

Ne olursa olsun, ben, artık Jupien'e dükkân bulmama gerek kalmadığı halde, öğle yemeğinden önce gezintiye çıkmayı sürdürdüm. Bu gezintilerim sırasında, sık sık M. de Norpois'yla karşılaşıyordum. Bazen, bir meslektaşıyla sohbet ederken beni görüp, tepeden tırnağa inceledikten sonra, hiç tanımıyormuş gibi, gülümsemeden, selam vermeden, bakışlarını muhatabına çevirdiği oluyordu. Böyle önemli diplomatların bir tür bakışı vardır ki, amacı, sizi gördüklerini değil, görmediklerini ve meslektaşlarıyla ciddi bir meseleyi konuştuklarını bildirmektir. Evin yakınında sık sık karşılaştığım, uzun boylu bir kadın, bana karşı daha teklifsizdi. Kendisini tanımadığım halde, bana doğru dönüyor, dükkân vitrinlerinin önünde –boş yere– beni bekliyor, beni öpecekmiş gibi gülümsüyor, kendinden geçmiş gibi yapıyordu. Tanıdığı birine rastlayacak olursa, bana karşı buz gibi bir tavır takmıyordu. Uzun süredir bu sabah gezintilerinde, önemsiz bir gazete bile alacak olsam, yapacağım iş neyse, ona göre en kestirme yolu seçiyor, düşesin gezintilerinin olağan güzergâhı dışındaysa üzülmüyor, aksine içindeyse, kaygılanmıyor, saklanmıyordum; çünkü bu yol artık, nankör bir kadından, kendisi istemediği halde, onu görme lütfunu kopardığım yasak yol gibi görünmüyordu bana. Ama benim iyileşmemin, Mme de Guermantes'a karşı normal bir tavır takınmamı sağlayarak, aynı şekilde, onun açısından da aynı işlevi göreceğini, bana karşı artık umurumda olmayan bir sevecenliği, dostluğu, onun için mümkün kılacağım düşünmemiştim. O güne kadar, bahtsız bir aşkın değdirdiği nazar karşısında, bütün dünya beni ona yaklaştırmak için birlik olsa, çabaları boşa giderdi, insanlardan daha güçlü olan periler, böyle durumlarda, biz yürekten, "Artık sevmiyorum," diyeceğimiz güne kadar, hiçbir şeyin fayda etmeyeceğini açıklamışlardır. Beni yengesinin evine götürmedi diye, Saint-Loup'ya kızmıştım. Oysa bir büyüyü bozmak, herkes kadar onun için de imkânsızdı. Mme de Guermantes'ı sevdiğim sürece, başkalarının bana gösterdiği kibarlıklar, ettikleri iltifatlar beni üzerdi; yalnız ondan gelmedikleri için değil, o bunları hiç öğrenmediği için de. Halbuki bilse de, hiçbir yararı olmazdı. Bir sevginin ayrıntılarında bile, bir uzaklaşma, bir akşam yemeği teklifinin reddi, istemeden, bilinçsizce gösterilen bir sertlik, bütün kozmetiklerden ve en güzel kıyafetlerden daha fazla işe yarar. Yüksek bir mevki edinme sanatı, bu anlamda öğretilseydi, sosyetede sonradan mevki edinenler çok olurdu.

Mme de Guermantes, kafası, benim tanımadığım ve belki

birazdan başka bir davette buluşacağı dostlarının anılarıyla meşgul bir halde, benim bulunduğum salondan geçtiği sırada, beni (sadece kibar davranmaya çalışan, gerçekten ilgisiz bir kişi görünümündeydim; oysa onu sevdiğim günlerde, ilgisiz bir tavır takınmaya ne kadar gayret eder, ama başarılı olamazdım) berjerimde otururken gördü; yolunu değiştirip yanıma geldi ve Opera'daki gecenin, artık sevmediği biri tarafından sevilmenin can sıkıcı duygusu tarafından silinmeyen gülümsemesiyle konuştu:

"Rahatsız olmayın lütfen, sizin yanınızda biraz oturmama izin verir misiniz?" dedi, aksi takdirde berjerin tamamını kaplayacak olan geniş eteğini, zarif bir hareketle toplayarak.

Düşes benden daha uzun boylu ve elbisesinin bütün hacmiyle, olduğundan da daha iriydi; belli belirsiz, sayısız ayva tüyünün adeta yaldızlı bir buğu gibi çevrelediği, harikulade, çıplak kolu ve kokusu burnuma gelen sarı saçlarının örgüsü, neredeyse bana değiyordu. Pek yer olmadığından, bana doğru dönemiyordu; bana değil, kendi önüne bakarken, ifadesi tıpkı bir portre gibi hülyalı ve yumuşaktı.

"Robert'den haber alıyor musunuz?" diye sordu.

O sırada Mme de Villeparisis yanımızdan geçti.

"Aa! Bu saatte mi geldiniz beyefendi? Zaten zor görüyoruz sizi."

Sonra yeğeniyle konuştuğumu farkederek, belki de sandığından daha sıkı fıkı olduğumuzu düşünerek, ekledi:

"Neyse, Orianela sohbetinizi bölmeyeyim." (Çünkü arabuluculuk, bir ev sahibesinin görevleri arasında yer alır.) "Çarşamba akşamı Oriane'la birlikte yemeğe gelmez miydiniz?"

Çarşamba, Mme de Stermaria'yla yemeğe çıkacağım gündü, teklifini geri çevirdim.

"Peki cumartesi?"

Annem ya cumartesi ya da pazar günü geleceğinden, akşam yemeklerini onunla yememem hoş olmazdı; bu yüzden yine reddettim.

"Ya! Sizi ağırlamak pek kolay değil doğrusu."

"Neden beni hiç ziyarete gelmiyorsunuz?" dedi Mme de Guermantes, Mme de Villeparisis sanatçıları tebrik etmek ve yıldız sanatçıya, sadece yirmi franka alındığından, sunan el sayesinde

değer kazanan bir demet gül vermek üzere uzaklaştığında. (Bir tek kere şarkı söyleyenler için ödediği azami bedel buydu zaten. Bütün gündüz ve gece davetlerinde katkısı olanlara ise, markiz tarafından resmedilmiş güller verilirdi.) "Hep başkalarının evinde görüşmek, tatsız bir şey. Madem benimle teyzemin evinde yemeğe katılmak istemiyorsunuz, benim evime akşam yemeğine gelsenize."

Herhangi bir bahaneyle, gidişlerini mümkün olduğunca geciktirmiş, nihayet çıkmakta olan kimi davetliler, düşesin, iki kişinin ancak sığabildiği bir kanepede oturmuş, genç bir erkekle sohbet ettiğini görünce, kendilerine yanlış bilgi verildiğini, ayrılmak isteyenin düşes değil, benim yüzümden dük olduğunu düşündüler. Sonra, hiç vakit kaybetmeden, bu haberi yaymaya koyuldular. Ben bu haberin yanlışlığını, herkesten iyi bilecek durumdaydım.

Yine de, henüz gerçekleşmemiş bir ayrılığın yaşandığı, böyle zor bir dönemde, düşesin bir köşeye çekileceği yerde, bu kadar az tanıdığı birini evine davet etmesine şaşırmıştım. Daha önce, düşesin beni kabul etmesini aslında sadece dükün istemediği ve şimdi dük kendisini terk ettiğine göre, Mme de Guermantes'in da, etrafına hoşlandığı insanları toplamakta bir sakınca görmediği gibi bir kuşkuya kapıldım.

İki dakika önce, Mme de Guermantes'in benden, ziyaretine gitmemi rica edeceğini, hele akşam yemeğine davet edeceğini söyleseler, şaşkınlıktan donup kalırdım. Guermantes'ların salonunun, benim bu isimden çıkardığım özelliklere sahip olamayacağını her ne kadar bilsem de, benim bu salona girmemin yasaklanmış olması, ona, tasvirini bir romanda okuduğumuz ya da suretini bir rüyada gördüğümüz salonlardaki türden bir yaşama biçimi yakıştırmama sebep olmuştu ve diğer bütün salonlara benzediğinden emin olduğum halde, bambaşka hayal etmeme yol açıyordu; bu salonla benim aramda, gerçekliğin sona erdiği sınır olan bir engel vardı. Guermantes'larda akşam yemeği yemek, adeta uzun süredir arzulanan bir yolculuğa çıkmak, bir isteği, kafamdan gözlerimin önüne geçirip bir rüyayla tanışmak gibi bir şeydi. Hiç değilse, ev sahiplerinin başkalarına göstermek istemedikleri birini, "Gelin, bizim dışımızda hiç kimse olmayacak," diyerek, onu dostlarının arasında görme korkularını, biçareye yükleyerek, hattâ istemeyerek vahşi ve kayırılmış olan zavallının tecritini, sadece en yakın dostlara tanınan, imrenilecek bir imtiyaza dönüştürmeye çalışarak çağırdıkları akşam yemeklerinden biri olduğunu

düşünebilirdim. Ama aksine, Mme de Guermantes'in, sahip olduğu en hoş şeyleri bana tattırmak istediğini hissettim; bana adeta Fabrice'in teyzesinin evine gitmenin morumsu güzelliğim, Kont Mosca'ya takdim edilme mucizesini sunar gibi, şöyle dedi:

"Cuma akşamı bir dost toplantımız var, serbest misiniz? Gelseniz: hoş olurdu. Parma Prensesi gelecek, çok tatlı bir insandır; zaten hoş insanlarla karşılaşacak olmasanız, sizi davet etmezdim."

Sürekli bir yükselme hareketi içinde olan, orta seviyedeki sosyete çevrelerinde sırt çevrilen aile, küçük burjuvazi ve kendi bakış açısından, üstünde hiçbir şey olmadığı için yükselmesi de mümkün olmayan, yüksek aristokrasi gibi hareketsiz çevrelerde, aksine, önemli bir rol oynar. "Villeparisis Teyze"nin ve Robert'in bana gösterdikleri yakınlık, belki de hep kendi içlerinde, aynı dostların arasında yaşayan Mme de Guermantes ve arkadaşlarının gözünde beni, aklımdan bile geçmeyen, meraklı bir dikkatin nesnesi haline getirmişti.

Düşesin bu akrabalarıyla ilişkisi, ailevi, gündelik, basit ve zannettiğimizden çok farklıydı; kendimizi bu ilişkinin içinde bulacak olursak, hareketlerimiz, toz zerresinin gözden, su damlasının soluk borusundan dışarı atılması gibi atılmak şöyle dursun, biz kendimiz unuttuktan yıllarca sonra hâlâ konuşulabilir, yorumlanabilir, değerli bir elyazmaları koleksiyonunda kendi mektubumuzu bulmuş gibi şaşıracağımız sarayda kayıtlı olabilir.

Basit sosyete insanları, kapılarını aşın bir istilaya karşı korumak durumunda olabilirler. Ama Guermantes'ların kapısı için bu durum söz konusu değildi. Bir yabancının, bu kapının önünden geçme ihtimali yok gibiydi. Düşes, binde bir kendisine bir yabancı gösterilmişken, bu kişinin kendisine sağlayacağı sosyal itibarı düşünmezdi, çünkü bu, onun alabileceği değil, verdiği bir şeydi. Bu yabancının sadece gerçek meziyetlerini düşünürdü; benim bu meziyetlere sahip olduğumu ise, Mme de Villeparisis ve Robert, kendisine söylemişlerdi. Şüphesiz, akrabalarının istedikleri zaman beni evlerine getirtemediklerini farketmiş olmasa, onlara inanmazdı; bu, benim sosyeteye meraklı olmadığımı gösteriyordu, yani düşesin gözünde, bir yabancının "hoş insanlar"dan olduğunu gösteren bir işaretti.

Düşesin, hiç sevmediği kadınlardan söz ederken, bunlardan biriyle ilgili olarak, örneğin görümcesinin adı geçecek olsa, yüzünün

nasıl ânında değiştiği, görülmeye değerdi. "Ah! Büyüleyici bir kadındır!" derdi, kesin, kendinden emin bir tavırla. Göstereceği tek sebep, bu hanımın, Chaussegros Markizi'ne ve Silistre Prensesi'ne tanıştırılmayı reddetmesi olurdu. Aynı hanımın, kendisine, yani Guermantes Düşesi'ne de tanıştırılmayı reddetmiş olduğunu eklemezdi. Oysa böyle bir şey olmuştu ve o günden beri de düşesin zihni, tanışılması bu kadar zor olan hanımın evinde neler olup bittiğiyle meşguldü. Evine kabul edilmeye can atıyordu. Yüksek sosyete mensupları, peşlerinden koşulmasına o kadar alışıktırlar ki, kendilerinden kaçan kişi, onlara üstün bir varlık gibi görünür ve bütün dikkatleri onun üzerinde toplanır.

Mme de Guermantes'in zihninde (kendisini sevmekten vazgeçtiğimden beri), beni davet etmesinin gerçek nedeni, akrabaları benimle görüşmek istediği halde, benim onların peşinden koşmamam mıydı? Bilmiyorum. Nedeni ne olursa olsun, davet etmeye bir kez karar verdikten sonra, beni sahip olduğu en iyi şeylerle şereflendirmek ve evine bir daha gitmemi engelleyebilecek, sıkıcı olduklarını bildiği dostlarını da uzaklaştırmak arzusundaydı. Düşesin, adeta yıldızların arasında yürürken yolunu değiştirip benim yanıma oturarak akşam yemeğine davet etmesini neye yoracağımı bilememiştim, bilmediğim sebeplerin bir sonucuydu bu. Bu konuda bize bilgi verebilecek özel bir duyudan yoksun olduğumuzdan, –benim düşesle tanışıklığım gibi– çok az tanışıklığımız olan insanların, bizi sadece gördükleri ender anlarda düşündüklerini sanırız. Oysa bizi içine gömdüklerini düşündüğümüz bu ideal unutuş, kesinlikle keyfidir. Öyle ki, güzel bir gecenin sessizliğine benzeyen yalnızlığın sessizliğinde, sosyete kraliçelerini sonsuz bir mesafede gökyüzünde yollarına devam ederken hayal ettiğimiz sırada, yukarıdan, üzerine, Venüs veya Koltuk takımyıldızında bilinmediğini sandığımız ismimizin kazılmış olduğu bir göktaşı gibi, bir akşam yemeği daveti ya da fesat bir dedikodu düştüğünde, tedirginlik ya da hazla irkilmekten kendimizi alamayız.

Belki de Mme de Guermantes, Ester Kitabı'na bakılırsa, gayretkeşliklerini kanıtlamış uyruklarının adlarının yazılı olduğu kayıtları okutan Pers kralları gibi, arasıra iyi niyetli kişiler listesine başvurduğunda, benimle ilgili olarak, "Akşam yemeğine davet edeceğimiz biri, " demişti. Ama başka düşünceler dikkatini dağıtmış,

(Kederin fırtınası vurunca hükümdara

Sürükler durur onu hep yeni konulara)

daha sonra, beni sarayın kapısındaki Mordekay gibi, tek başıma gördüğünde, belleği tazelenmişti ve Asuerus gibi düşes de, beni lütuflara boğmak istiyordu.

Bu arada, şunu da belirtmem gerekir ki, Mme de Guermantes beni davet ettiğinde yaşadığım şaşkınlığı, buna zıt türde bir başka şaşkınlık izleyecekti. Bu ilk şaşkınlığı gizlemeyip, aksine sevincimi abartarak ifade etmenin, alçakgönüllülük ve minnettarlık olacağını düşünmüştüm; son bir gece davetine gitmeye hazırlanan Mme de Guermantes, evine davet edilmekten duyduğum şaşkınlığı görünce, onun kim olduğunu tam bilmiyor olabileceğim endişesiyle, adeta bir gerekçe gösterir gibi, "Biliyorsunuz, ben sizi çok seven Robert de Saint-Loup'nun yengesiyim, zaten daha önce de burada karşılaşmıştık," dedi. Bildiğimi söyledim, ayrıca, "bana hem Balbec'te, hem de Paris'te büyük yakınlık gösteren" M. de Charlus'yü de tanıdığımı ekledim. Mme de Guermantes çok şaşırdı; bakışları, sanki doğrulamak için, içindeki kitabın daha eski bir sayfasına başvurur gibiydi. "Ne! Palamede'i tanıyor musunuz?" Bu isim, Mme de Guermantes'in ağzında müthiş bir tatlılığa bürünüyordu; çünkü bu son derece seçkin, ama kendisi için kayınbiraderi, birlikte büyüdüğü bir kuzeni olan kişiden, farkında bile olmadığı bir sadelikle söz ediyordu. Guermantes Düşesi'nin, benim için bulanık bir grilikten ibaret olan hayatına, bu Palamede adı, genç kızlığında, Guermantes bahçesinde onunla oyun oynadıkları uzun yaz günlerinin aydınlığını getiriyordu sanki. Ayrıca, hayatlarının bu çok eskilerde kalmış günlerinde, Oriane de Guermantes ve kuzeni Palamede, şimdikinden çok farklıydılar; özellikle kendini tamamen sanatsal zevklere vermiş olan M. de Charlus, bu yanını daha sonra öyle bastırmıştı ki, düşesin o sırada kullanmakta olduğu san ve siyah süsen çiçekleriyle süslü, dev yelpazeyi onun resimlediğini öğrenince, çok şaşırdım. Düşes, bana, kuzeninin bir zamanlar kendisi için bestelediği küçük bir sonatını de gösterebilirdi. Baronun, asla sözünü etmediği bütün bu yeteneklere sahip olduğundan, tamamen habersizdim. Bu arada, M. de Charlus'nün, ailede kendisine Palamede denilmesinden hoşlanmadığını da belirtelim. Meme'den hoşlanmaması, anlaşılır bir şeydi. Bu aptalca kısaltmalar, aristokrasinin kendi şiirselliğini anlamayışının bir işaretidir (Yahudilik'te de aynı anlayışsızlık vardır; Lady Rufus

Israels'in Moise adlı yeğenine, sosyetede herkes "Momo" derdi); ayrıca, aristokrasiye ilişkin şeylere önem vermiyormuş gibi görünme kaygılarını da gösterir. Oysa M. de Charlus, bu konuda daha şiirsel bir hayalgücüne ve sergilediği bir gurura sahipti. Ama Meme'den hoşlanmayışının sebebi, bu değildi; çünkü Palamede gibi güzel bir isimden de hoşlanmıyordu. İşin gerçeği şu ki, prens soyundan geldiğini düşündüğü, bunu bildiği için, ağabeyinin ve yengesinin, kendisinden, "Charlus" diye söz etmelerini isterdi; kraliçe Marie-Amelie'nin veya Orleans Dükü'nün, oğullarından, torunlarından, yeğenlerinden, kardeşlerinden, "Joinville, Nemours, Chartres, Paris" diye söz etmeleri gibi.

"Şu Meme gizliliğe ne kadar meraklı!" diye haykırdı düşes. "Kendisine sizden uzun boylu söz ettik; sanki sizi hiç görmemiş gibi, tanışmaktan büyük mutluluk duyacağını söyledi. Siz de kabul edersiniz ki, biraz tuhaf doğrusu! Hattâ, çok sevdiğim ve eşsiz değerine hayran olduğum bir kayınbirader hakkında bunu söylemem pek hoş değil ama, zaman zaman biraz da deli."

Bu kelimenin M. de Charlus için kullanılması, beni çok şaşırttı; bu yarı deliliğin, belki de bazı şeyleri, örneğin Bloch'tan, kendi annesini dövmesini isteme projesine niçin o kadar heyecanlandığını açıklayabileceğini düşündüm. M. de Charlus'nün, yalnız söylediği şeyler yüzünden değil, söyleme şekli yüzünden de biraz deli sayılabileceğini anladım. Bir avukatı ya da oyuncuyu ilk dinlediğimizde, ses tonlarının, söylediklerinden son derece farklı olmasına şaşırırız. Ama herkesin bunu son derece doğal bulduğunu farkedince, başkalarına da, kendi kendimize de bir şey söylemez, yeteneğini takdir etmekle yetiniriz. Olsa olsa, bir Theâtre-Français oyuncusuyla ilgili olarak, "Havaya kaldırdığı kolunu bir anda indireceğine, niçin en az on dakika süren duraklamalarla, kesik kesik, küçük hareketlerle indirdi?" veya bir Labori'yle ilgili olarak, "Ağzını açtığı andan itibaren, niçin en basit şeyleri söylemek için bile, trajik, beklenmedik sesler çıkardı?" diye düşünürüz. Ama herkes baştan bunu kabul ettiği için, irkilmeyiz. Aynı şekilde, insan düşününce, M. de Charlus'nün, kendisinden, normal konuşmayla ilgisi olmayan, abartılı bir tonda söz ettiğini farkediyordu. Sanki insanların sürekli kendisine, "Canım niye bu kadar bağırıyorsunuz? Niye bu kadar küstahsınız?" demesi gerekirdi. Ne var ki, herkes zımnen bunu kabullenmiş gibiydi. Böylece siz de halkaya katılıyor, o nutuk çekerken alkışlıyordunuz. Ama bir yabancının, baronu

duyduğunda, delinin biri bağırıyor zannettiği anlar olmuştur mutlaka.

Düşes, sadelikle birleştirdiği hafif densizlikle, sözüne devam etti: "Karıştırmadığınızdan emin misiniz? Kayınbiraderim Palame'den söz ediyorsunuz, değil mi? Esrarengiz olmaktan ne kadar hoşlansa da, bu bana biraz fazla geldi!"

Kesinlikle emin olduğumu, M. de Charlus'nün herhalde ismimi yanlış anladığını söyledim.

"Neyse, ben gidiyorum," dedi Mme de Guermantes, gittiğine üzülürmüş gibi. "Ligne Prensesi'ne uğramam gerekiyor birkaç dakikalığına. Siz gitmiyor musunuz? Sosyeteden hoşlanmıyor musunuz yoksa? Haklısınız doğrusu, çok sıkıcı. Keşke ben de mecbur olmasaydım! Ama kuzinimdir, ayıp olur. Bencilliğimden, kendi adıma üzülüyorum; çünkü yoksa sizi de götürür, hattâ sonra evinize bırakırdım. Öyleyse hoşça kalın, cuma akşamı görüşeceğimiz için seviniyorum."

M. de Charlus'nün, M. d'Argencourt'un karşısında benden utanmış olması, anlaşılabilirdi. Ama kendi yengesine, üstelik de kendisini o kadar takdir eden birine, beni tanımadığını söylemesini, hem teyzesini, hem de yeğenini tanıdığıma göre, son derece doğal olan bir şeyi inkâr etmesini, anlayamıyordum doğrusu.

Mme de Guermantes'in, belli bir açıdan bakıldığında, gerçek bir yüceliğe sahip olduğunu söyleyerek, bu konuyu kapatacağım: Başkalarının kısmen unutacağı şeyleri, o, tamamen silip atardı. Sabah gezintileri sırasında kendisini tedirgin edişime, izleyişime, peşine düşüşüme hiç rastlamamış, her günkü selamlarıma sabrı taşarak karşılık vermemiş, Saint-Loup beni davet etmesi için yalvardığında, başından hiç savmamış olsa, bana bundan daha soylu, doğal ve kibar davranamazdı. Geçmişe yönelik açıklamalara, yumuşatıcı sözlere, anlamlı gülümsemelere, anıştırmalara takılıp kalmadığı, şu andaki nezaketinde, geriye dönmeden, tereddüt etmeden, azametli endamı kadar gururlu bir düzlük sergilediği gibi, birisine karşı geçmişte hissetmiş olabileceği kızgınlıklar öylesine kül olmuş, bu küller belleğinden, ya da en azından tavrından o kadar uzağa savrulmuştu ki, başkaları için eskiden kalan bir soğukluğa ve eleştirilere bahane olacak bir şeyi, harikulade bir sadelikle her ele alışında, yüzünü seyretmek, insanda bir tür arınma izlenimi uyandırıyordu.

Mme de Guermantes'in bana karşı ne kadar değişmiş olduğuna şaşırmıştım, ama kendimde, ona karşı çok daha büyük bir değişiklik olduğunu görmek, beni daha da çok şaşırttı. Sürekli yeni projeler tasarladığım, yaşama gücümü, sadece beni düşese davet ettirebilecek ve bu ilk mutluluktan sonra da, giderek daha talepkâr olan yüreğime daha birçok mutluluk sağlayacak birini aramakta bulduğum bir dönem yok muydu? Doncieres'e, Robert de Saint-Loup'yu görmeye, hiçbir çare bulamadığım için gitmiştim. Şimdi de, onun bir mektubunun yol açtığı sonuçlardan ötürü heyecan içindeydim, ama Mme de Guermantes yüzünden değil, Mme de Stermaria yüzünden.

Bu akşam davetiyle ilgili, son olarak da şunu ekleyelim ki, o gece, birkaç gün sonra yalanlanan, beni şaşırtmaktan geri kalmayan, Bloch'la bir süre bozuşmamıza yol açan ve kendi içinde, açıklamasını bir sonraki cildin (Sodom I) sonunda bulacağımız, garip çelişkilerden birini oluşturan bir olay meydana geldi. O gece, Mme de Villeparisis'nin evinde, Bloch bana, M. de Charlus'nün sevecen tavrını sürekli methetti; M. de Charlus, kendisiyle sokakta karşılaştığında, tanırmış gibi, tanımak istermiş gibi, kim olduğunu gayet iyi bilirmiş gibi, gözlerinin içine bakıyormuş. Bloch, Balbec'te, aynı M. de Charlus'den büyük bir öfkeyle söz etmiş olduğundan, önce bu sözlere gülümsedim. Bloch'un, tıpkı babasının Bergotte'u tanıyışı gibi, baronu, "tanışmadan tanıdığını" düşündüm sadece. Onun sevecen bir bakış zannettiği şeyin, aslında dalgın bir bakış olduğuna hükmettim. Ama sonunda Bloch o kadar ayrıntıya girdi, M. de Charlus'nün iki ya da üç kez yanma gelecekmiş gibi olduğunu o kadar kesinlikle belirtti ki, arkadaşımdan barona söz ettiğimi, onun da Mme de Villeparisis'ye yaptığım bir ziyaretten dönerken, Bloch hakkında ayrıntılı sorular sorduğunu hatırlayıp, Bloch'un yalan söylemediği, M. de Charlus'nün, ismini, benim arkadaşım olduğunu vs. öğrendiği sonucuna vardım. Bu yüzden de, bir süre sonra, tiyatroda, M. de Charlus'ye, Bloch'u tanıştırmayı teklif ettim ve onun onayı üzerine arkadaşımı getirmeye gittim. Ama M. de Charlus, Bloch'u gördüğü anda yüzünde beliren şaşkınlığı derhal bastırdı ve onun yerini şiddetli bir öfke aldı. Bloch'a elini uzatmadığı gibi, arkadaşım kendisine ne söylediyse, son derece küstahça bir tavırla, sinirli ve kırıcı bir ses tonuyla karşılık verdi. O kadar ki, söylediğine bakılırsa, o âna kadar baronun hep gülümsemiş olduğu Bloch, benim, M. de Charlus'nün protokol merakını bilerek, arkadaşımı yanma götürmeden önce ondan

bahsettiğim kısa konuşmada, kendisini tavsiye edeceğime, aleyhine sözler söylediğimi sandı. Bloch, her an gemi azıya almaya hazır bir ata binmeye ya da kendisini sürekli taşlık kıyıya fırlatan dalgalara karşı yüzmeye çalışmış gibi, bitkin bir halde yanımızdan ayrıldı ve benimle altı ay konuşmadı.

Mme de Stermaria'yla akşam yemeği randevumdan önceki günler, güzel değil, dayanılmazdı. Çünkü genellikle, hedefimizden bizi ayıran zaman ne kadar kısaysa, daha kısa ölçüler kullandığımız ya da sırf ölçmeyi düşündüğümüz için, bize o kadar uzun gelir. Papalığın, zamanı asırlarla ölçtüğü, hattâ belki de, hedefi sonsuzluk olduğu için, ölçmeye bile kalkmadığı söylenir. Benim hedefim sadece üç günlük mesafede olduğundan, ben zamanı saniyelerle ölçüyor, okşamanın, söz konusu kadına tamamlatamadığımız için çılgına döndüğümüz okşamaların (diğer okşamaların hiçbiri değil, özellikle bu okşamaların) başlangıcı olan hayallere dalıyordum. Netice itibarıyla, genelde, bir arzunun nesnesine ulaşma zorluğunun, arzuyu artırdığı doğruysa da (imkânsızlık için aynı şey geçerli değildir, çünkü imkânsızlık arzuyu öldürür), öte yandan, tamamen fiziksel bir arzu söz konusu olduğunda, bu arzunun, yakın ve belirli bir zamanda gerçekleşeceğinden emin olmak, belirsizlik kadar coşku verir insana; hiçbir şüpheye yer olmaması, kesin bir hazzın bekleyişini, neredeyse kaygılı bir şüphe kadar dayanılmaz kılar; çünkü bu bekleyişi, çok yönlü bir gerçekliğe dönüştürür ve önceden tasarımların sıklığıyla, zamanı, kaygı kadar incecik dilimlere böler.

Benim ihtiyacım olan şey, Mme de Stermaria'ya sahip olmaktı; arzularım, günlerdir, kesintisiz bir faaliyet içinde, hayalimde bu hazzı, sadece bu hazzı hazırlamışlardı; başka bir haz (başka bir kadının vereceği haz) hazır olamazdı, çünkü haz, bir ön isteğin gerçekleşmesinden başka bir şey değildir ve bu istek hep aynı kalmaz, hayallerin yüzlerce değişik bileşimine, belleğin rastlantılarına, cinsel isteğin derecesine, en son doyurulanları, gerçekleşmenin hayal kırıklığı biraz unutuluncaya kadar dinlenen arzuların, kullanılabilirlik sırasına göre değişir; genel arzuların geniş yolundan ayrılmış, özel bir arzunun patikasına sapmıştım artık; bir başka randevuyu isteyebilmek için, uzun bir mesafe katedip anayola dönmem ve başka bir patikaya sapmam gerekirdi. Mme de Stermaria'ya, yemek randevusunu verdiğim Boulogne Ormanı'ndaki adada sahip olmak; işte her an hayal ettiğim haz

buydu. Bu adada, Mme de Stermaria'sız bir akşam yemeği yesem, bu haz doğal olarak yok olurdu; ama onunla birlikte de olsa, başka bir yerde bir akşam yemeği yemek, bu hazzı belki büyük ölçüde azaltırdı. Ayrıca, bir hazzı tasarlarken temel aldığımız tavırlar, kadından, buna uygun kadın türünden önce gelir. Hazzı da, yeri de bu tavırlar belirler; bu yüzden de, değişken zihnimize, başka haftalarda dudak bükeceğimiz bir kadını, bir yeri, bir odayı getirirler sırayla. Tavrın kızları olan kadınların bazıları, yanlarında huzur bulduğumuz geniş yataktan ayrı düşünülemezler; bazılarıysa, daha gizli bir niyetle okşanmak için, rüzgârda yapraklar, gece vakti suda kıpraşmalar isterler, onlar kadar hafif ve oynaktırlar.

Şüphesiz, Saint-Loup'nun mektubunu almadan çok önce, henüz Mme de Stermaria söz konusu değilken, Boulogne Ormanı adası, bana haz için yaratılmış bir yer gibi gelmişti; çünkü oraya gidip, yaşayacak hiçbir hazzım olmamasına hüzünlendiğim olmuştu. Yaz mevsiminin son haftalarında hâlâ şehri terk etmemiş olan Parisli hanımlar, adanın bulunduğu gölün kıyıları boyunca gezinirler; mevsimin son balosunda âşık olunan, bir sonraki ilkbahardan önce, hiçbir gece davetinde bulunamayacak olan genç kızı görme umuduyla, nerede aranacağını, hattâ hâlâ Paris'te olup olmadığını bile bilmeden, bu kıyılarda dolaşılır. Sevilen varlığın gidişinin arifesinde, belki de ertesinde olduğunuzu hissederek, kıpraşan suyun kenarında, daha şimdiden, ilk kırmızı yaprağın son bir gül gibi açtığı o güzel, ağaçlı yolları izlersiniz; ufku dikkatle incelersiniz, yuvarlak yapıların altında, ön plandaki balmumundan insanların, fondaki boyalı tuvale, yanıltıcı bir derinlik ve hacim görüntüsü verdiği panoramaların tersine bir hile vardır burada: Bakışlarımız, bakımlı parktan Meudon'un ve Valerien tepesinin doğal yükseltilerine, kesintiye uğramadan geçer, nereye sınır çizeceğini bilemez ve yapay hoşluğunu, kendinden çok uzağa yansıttığı bahçecilik eserine, gerçek kırları da dahil eder; bir botanik bahçesinde, özgür olarak beslenen ve her gün, kanatlı gezintilerinin keyfine göre, komşu ormanlara egzotik bir nota konduran nadir kuşlar gibi. Yaz mevsiminin son eğlencesiyle kış sürgünü arasındaki günlerde, şüpheli karşılaşmaların ve sevda hüzünlerinin bu romansı âlemini, kaygıyla, baştan başa dolaşırsınız; coğrafya evreninin dışında yer aldığını öğrenseniz, pek şaşırmazsınız, tıpkı Versailles'da, çevresinde bulutların Van der Meulen tarzında, mavi gökyüzünde toplaştığı bir gözlemevi olan tepedeki terasta, bu şekilde doğanın dışına yükselmişken, büyük

kanalın sonunda, doğanın tekrar başladığı yerde, deniz gibi göz kamaştıran ufukta pek seçilemeyen köylerin adının Fleurus veya Nijmegen olduğunu öğrenseniz, şaşırmayacağınız gibi.

Son gezinti arabası da geçtiğinde, sevdiğiniz kadının artık gelmeyeceğini acıyla hisseder, adaya yemeğe gidersiniz; gecenin muammalarını cevaplamaktan çok, durmadan hatırlatan, hışır hışır kavakların tepesinde, pembe bir bulut, yatışmış gökyüzüne son bir canlı renk sürer. Birkaç yağmur damlası, ilk çağlardan kalmış, ama ilahi çocukluğuyla hep zamanın rengini koruyan ve bulutlarla çiçeklerin suretini sürekli unutan suyun üzerine, sessizce düşer. Sardunyalar, renklerinin ışığını yoğunlaştırarak, koyulaşan alacakaranlıkla boş yere mücadele ettikten sonra, uykuya dalan adayı bir sis sarar; kıyı boyunca, nemli karanlıkta gezinirsiniz; olsa olsa bir kuğunun sessizce geçişi, gece, yatağında uyuyor sandığınız bir çocuğun, bir an ardına kadar açılan gözleri ve gülümseyişi gibi, sizi şaşırtır. O zaman, kendinizi yalnız hissettiğinizden ve çok uzaklarda zannedebileceğinizden, yanınızda bir sevgili olmasını daha da çok istersiniz.

Yazın bile çoğunlukla sisli olan bu adaya Mme de Stermaria'yı şimdi havalar bozmuşken, sonbahar biterken götürmek, benim için ne büyük mutluluk olacaktı! Pazar gününden beri devam eden hava, hayalgücümün yaşadığı ülkeyi zaten grimsi ve denize ait kılmamış olsaydı bile –başka mevsimlerde hoş kokulu, aydınlık, İtalya'ya ait kılması gibi– birkaç gün sonra Mme de Stermaria'ya sahip olacağım umudu, tekdüze bir özlem içindeki hayalgücümde, saatte yirmi kere bir sis perdesi yaratmaya yeterdi. Ne olursa olsun, bir önceki günden bu yana Paris'i bile kaplamış olan sis, aklıma sürekli, yemeğe davet ettiğim genç kadının memleketini getirmekle kalmıyor, muhtemelen akşam olduğunda Boulogne Ormanı'm, özellikle göl kıyısını Paris'tekinden de yoğun biçimde sarmalayacağından, benim gözümde Kuğu Adası'nı, Mme de Stermaria'nın solgun siluetini hayalimde daima bir giysi gibi saran o sisli deniz havasıyla, Bretanya Adası'na dönüştüreceğini de düşündürüyordu. Şüphesiz gençken, benim Meseglise tarafındaki gezintilerim sırasındaki yaşımda, arzumuz ve inancımız, bir kadının kıyafetini, bireysel bir özellikle, sarsılmaz bir özle donatır. Gerçekliğin peşinden koşarız. Ama onu elimizden kaçırdıkça, hiçlikle karşılaştığımız bütün bu nafile çabaların ardında, somut bir şeyin varlığını farkederiz, aradığımız şey de budur zaten.

Sevdiğimiz şeyi ayıklamaya, tanımaya başlar, hileyle de olsa, bulup elde etmeye çalışırız. O zaman, kaybolan inancın yerine, iradi bir yanılsama aracılığıyla, kıyafeti koyarız. Evden yarım saatlik mesafede, Bretanya'yı bulamayacağımı gayet iyi biliyordum. Ama adanın karanlıklarında, suyun kenarında Mme de Stermaria'yla sarmaş dolaş gezerken, bir manastıra giremediği için, bir kadına sahip olmadan önce, hiç değilse ona rahibe kıyafeti giydiren birinin yaptığını yapacaktım.

Mme de Stermaria'yla birlikte dalgaların şıpırtısını dinlemeyi bile umabilirdim; çünkü randevunun bir gün öncesinde fırtına çıkmıştı. Ertesi gün için (bu mevsimde ada ıssız, restoran bomboş olduğu halde) özel odamızı ayırtmak ve mönüyü kararlaştırmak amacıyla adaya gitmek üzere tıraş olmaya başlayacakken, Françoise, Albertine'in geldiğini haber verdi. Balbec'te kendisiyle görüşecekken, kendimi asla yeterince yakışıklı bulmadığım, o zamanlar, uğruna, şimdi Mme de Stermaria için girdiğim kadar zahmete ve heyecana katlandığım Albertine'in, beni tıraşsız çenemle, çirkin bir halde görmesine aldırmadan, kendisini hemen kabul ettim. Mme de Stermaria'ran, ertesi akşamki davette mümkün olduğunca iyi izlenimler edinmesini istiyordum. Bu yüzden de, Albertine'den, derhal benimle adaya gelip, mönüyü hazırlamama yardımcı olmasını rica ettim. Her şeyimizi verdiğimiz kadının yerini, bir başkası o kadar hızlı doldurur ki, bir gelecek umudu olmadan, her şeyimizi yeniden, sürekli verişimize kendimiz de şaşırırız. Albertine'in iyice aşağıya, gözlerine kadar inen yassı beresinin altındaki gülümseyen, pembe çehresi, teklifim üzerine bir tereddüt geçirir gibi oldu. Herhalde başka bir programı vardı, ama ne olursa olsun, benim için kolaylıkla feda etti; buna çok memnun oldum, çünkü yemek siparişini benden çok daha iyi hazırlayabilecek, genç bir ev hanımının yanımda olması, benim için çok önemliydi.

Albertine'in, Balbec'te benim için çok başka şeyler ifade ettiği su götürmez. Ne var ki, tutkun olduğumuz bir kadınla aramızdaki samimiyet, o sırada yeterli bulmasak da, o anda bize acı çektiren eksikliklere rağmen, o kadınla bizim aramızda, aşkımızdan, hattâ aşkımızın hatırasından daha uzun ömürlü sosyal bağlar oluşturur. O zaman, bizim için başka kadınlara ulaşmanın aracından, yolundan başka bir şey olmayan kadının isminin, bir zamanlarki benliğimiz için başlangıçta neler ifade ettiğini hafızamızdan öğrenince şaşırır,

güleriz; tıpkı arabacıya Capucines Bulvarı'nda veya Bac Sokağı'nda bir adres verip, sadece orada göreceğimiz kadını düşünürken, bu isimlerin, manastırları bir zamanlar o bulvarda bulunan Fransisken rahibelerine ve Seine'de işleyen araba vapuruna ait olduğunu farkettiğimizde şaşırıp gülmemiz gibi.

Şüphesiz, Balbec'teki arzularım, Albertine'in bedenini öyle olgunlaştırmış, öyle taze ve hoş lezzetleri onda toplamıştı ki, Boulogne Ormanı'na yolculuğumuz sırasında, rüzgâr titiz bir bahçıvan gibi ağaçlan sallar, meyveleri yere düşürür, kuru yaprakları süpürürken, Saint-Loup'nun yanılmış olması veya benim mektubunu yanlış anlamış olmam ve Mme de Stermaria'yla akşam yemeğinin bir sonuç vermemesi ihtimali olsaydı, aynı gece çok geç bir saatte Albertine'e randevu verebilir, tamamen hazla dolu bir saat boyunca, şimdi dolup taştığı bütün güzelliklerini, merakımın bir zamanlar tahmin etmeye çalıştığı, ölçüp biçtiği bedeni kollarımda tutarak, Mme de Stermaria'ya duyduğum bu aşk başlangıcının heyecanlarını ve belki de üzüntülerini unutabilirdim, diye düşünüyordum. Ve tabii ki, Mme de Stermaria'nın bu ilk gecede, benden bütün lütuflarını esirgeyeceğini varsayabilseydim, kendisiyle birlikte geçireceğim geceyi epeyce hayal kırıklığıyla canlandırırdım kafamda. Tanımadan arzuladığımız bir kadına, henüz neredeyse bir yabancı olan kendisinden çok, çevresini saran, kendine özgü hayatı sevdiğimiz bir kadına duyduğumuz aşkın başlangıcında, içimizde birbirini izleyen iki aşamanın, gerçekler âlemine, yani artık benliğimize değil, onunla randevularımıza, ne kadar tuhaf bir biçimde yansıdığını, tecrübelerimden gayet iyi biliyordum. Onunla henüz hiç konuşmamışken, gözümüzde temsil ettiği şiirselliğin çekiciliğine kapılmışken, tereddüt ederiz. O mu olacaktır, yoksa bir başkası mı? Sonra, bir de bakarız, hayaller onun etrafında sabitleşir, onunla ayrılmaz bir bütün oluşturur. Yakında gerçekleşecek olan ilk randevunun, bu doğmakta olan aşkı yansıtması gerekir. Hiç de öyle olmaz. Sanki maddi hayatın da ilk aşaması olması gerekliymiş gibi, onu sevdiğimiz halde, son derece sıradan sözler söyleriz: "Ortam hoşunuza gider diye düşündüğüm için bu adaya davet ettim sizi. Aslında size söyleyecek özel bir şeyim de yok. Ama rutubet çok, üşütürsünüz diye korkuyorum." - "Yok canım." - "Kibarlığınızdan itiraz ediyorsunuz. Soğuğa karşı bir on beş dakika daha mücadele etmenize izin veriyorum hanımefendi; size işkence etmek istemem; on beş dakika sonra, zorla geri götüreceğim sizi. Benim yüzümden nezle olmanızı istemiyorum."

Sonra da kendisine hiçbir şey söylememiş olarak, geri götürürüz onu; hiçbir şeyini hatırlamayız, olsa olsa bir bakışı kalmıştır aklımızda, ama onu tekrar görmekten başka bir şey de düşünmeyiz, ikinci görüşmedeyse (artık tek anımız olan o bakışı da bulamayız, ama buna rağmen, yine –daha da aşırı biçimde– onu tekrar görmekten başka bir şey düşünmeyiz), birinci aşama geçilmiştir. Aradaki sürede hiçbir şey olmamıştır. Bununla birlikte, restoranın rahatlığından söz edeceğimiz yerde, çirkin bulduğumuz, ama hayatının her dakikasında, kendisine bizden söz edilmesini istediğimiz bu yeni kadına, kendisini şaşırtmayan şu sözleri söyleriz: "Kalplerimiz arasında üst üste yığılmış bütün engelleri aşabilmek için, çok uğraşmamız gerekecek. Sizce başarabilir miyiz? Düşmanlarımızın hakkından gelebilir miyiz, mutlu bir gelecek umabilir miyiz sizce?"

Ama bu çelişkili konuşmalar, önce sıradan, sonra aşka değinen sözler olmayacaktı aramızda; Saint-Loup'nun mektubuna güvenebilirdim. Mme de Stermaria, daha ilk geceden kendini bana verecekti; bu yüzden de, gecenin devamında teselli olarak Albertine'i evime çağırmama gerek kalmayacaktı. Hiç gerek yoktu; Robert hiçbir zaman abartmazdı, mektubu da çok açıktı.

Albertine, kafamın meşgul olduğunu sezdiğinden, az konuşuyordu. Sık, yüksek ağaçların altında, adeta denizaltındaki yeşilimsi bir mağarada biraz yürüdük, tepemizdeki kubbeyi rüzgârın dövdüğünü, yağmurun ıslattığını işitiyorduk. Yerde, ayaklarımın altında ezilen kuru yapraklar, midye kabukları gibi toprağa gömülüyordu, denizkestanesi gibi dikenli kestaneleri bastonumla itiyordum.

Dallarda çırpınan son yapraklar, rüzgârı ancak saplarının uzunluğu ölçüsünde izleyebiliyor, ama bazen, saplarından kopunca, yere düşüp koşarak rüzgârı yakalıyorlardı. Hava böyle devam ederse, ertesi gün adanın iyice ırak bir diyar, en azından bomboş olacağını düşünüyordum sevinç içinde. Tekrar arabaya bindik; fırtına dindiğinden, Albertine, Saint-Cloud'ya kadar devam etmek istedi. Aşağıdaki kuru yapraklar gibi, yukarıdaki bulutlar da rüzgârı izliyordu. Gökyüzünde, adeta konik bir kesiti alınmış, pembe, mavi ve yeşil tabakaları görünen göçmen akşamlar, daha güzel iklimlere doğru yol almaya hazırlanmışlardı. Ben yolda kendisini beklerken, Albertine, kaidesinin üzerinde yükselen, sanki kendisine adanmış büyük bir ormanda yapayalnız duran, öfkeli sıçrayışlarıyla ormanı

yarı-hayvansı, yarı-kutsal, mitolojik bir korkuyla dolduran, mermerden bir tanrıçayı daha yakından görebilmek için, bir tepeciğe tırmandı. Böyle aşağıdan bakıldığında, Albertine'in kendisi de, geçen gün yatağımda, boynundaki pürtükler, çok yakınındaki gözlerimin büyütecinde görünürken olduğu gibi iri ve tombul değil, titizlikle yontulmuş ve ince görünümüyle, Balbec'teki mutlu anların pasını taşıyan, küçük bir heykele benziyordu. Tekrar eve dönüp tek başıma kaldığımda, öğleden sonra Albertine'le bir gezinti yaptığımı, iki gün sonra Mme de Guermantes'in evinde akşam yemeği yiyeceğimi ve Gilberte'in bir mektubuna cevap vermem gerektiğini, üçünün de geçmişte sevdiğim kadınlar olduğunu hatırlayıp, sosyal hayatımızın, bir zaman büyük bir aşka duyduğumuz ihtiyacı tespit edebileceğimizi sandığımız, yüzüstü bırakılmış taslaklarla dolu bir atölyeye benzediğini düşündüm, ama bazen, taslak çok eski değilse, tekrar ele alıp ilk başta tasarladığımızdan çok farklı, belki de daha önemli bir eser haline getirebileceğimiz, hiç aklıma gelmedi.

Ertesi gün, hava soğuk ve yağışsızdı; kış mevsimi kendini hissettiriyordu (aslında mevsim o kadar ilerlemişti ki, çıplak kalmış Boulogne Ormanı'nda, yeşil altından birkaç kubbe bulmuş olmamız, bir mucizeydi). Uyandığımda, Doncieres'deki karargâhın penceresinden gördüğüm donuk, lekesiz, bembeyaz, neşe içinde güneşe asılı, şeker elyafı gibi yoğun ve yumuşak sisin aynısını gördüm. Sonra güneş saklandı, sis öğleden sonra daha da yoğunlaştı. Hava erkenden kararmıştı; hazırlanıp giyindim, ama henüz çıkmak için çok erkendi; Mme de Stermaria'ya bir araba göndermeye karar verdim. Onu yolda benimle birlikte gitmeye mecbur etmiş olmamak için, arabaya binmeye cesaret edemedim, ama kendisini almak için izin isteyen bir not yazıp arabacıya verdim. Arabacının dönmesini beklerken, yatağıma uzanıp gözlerimi biraz kapadım, sonra tekrar açtım. Perdelerin üstünde, giderek kararan, incecik bir ışık şeridi kalmıştı sadece. Bu anlamsız saati, hazzın derin dehlizini tanıyordum; Balbec'te bu karanlık ve hoş boşluğu tanımayı öğrenmiştim; şimdiki gibi odamda yalnızken, herkes akşam yemeğine inmişken, perdelerin üzerinde havanın kararışını hüzünlenmeden seyreder, az sonra, kutup geceleri kadar kısacık bir gecenin ardından, Rivebelle'in parıltıları arasında, günün daha göz alıcı biçimde yeniden doğacağını bilirdim. Yatağımdan aşağı atlayıp siyah kravatımı taktım, saçlarımı taradım, gecikmiş bir hazırlığın son hareketlerini yaptım; aynı hareketleri, Balbec'te, kendimi değil, Rivebelle'de göreceğim kadınları düşünerek yapar,

bir yandan da odamın eğik aynasında önceden kendilerine gülümserdim; bu yüzden, bu hareketler, ışıklarla, müzikle karışık bir eğlencenin habercileri olarak kalmışlardı. Sihirli işaretler gibi, bu eğlenceyi çağırır, hattâ önceden gerçekleştirirlerdi; onlar sayesinde, eğlencenin gerçekliğiyle ilgili kesin bir kavramım olur, esritici, havai büyüsüyle ilgili, eksiksiz bir neşe duyardım; tıpkı Combray'de, temmuz ayında, eşya sandıklarına inen çekicin sesini duyduğum zaman, karanlık odamın serinliğinde sıcağa, güneşe sevinmem gibi.

Bu yüzden de, görmek istediğim, tam olarak Mme de Stermaria değildi artık. Geceyi onunla birlikte geçirmek zorunda olduğum için, annemle babamın dönüşünden önceki bu son gecemin boş olmasını, Rivebelle kadınlarını tekrar görebilmeyi tercih ediyordum. Ellerimi son bir kez yıkadım ve mutlulukla evin içinde dolaşarak, karanlık yemek odasında kuruladım. Yemek odasının aydınlık hole bakan kapısının açık olduğunu zannettim, ama kapalı kapının aydınlık aralığı sandığım şey, annem gelmeden önce yerine yerleştirilecek olan duvara dayalı bir aynada, havlumun beyaz yansımasıydı. Evimizde bu şekilde keşfettiğim bütün seraplar geldi aklıma; hepsi görsel değildi; ilk günler, komşumuzun bir köpeği olduğunu sanmıştım, oysa duyduğum uzun, neredeyse insani havlama, musluğun her açılışında, mutfaktaki su borularının birinden gelen sesti. Kat sahanlığının kapısı da, merdivendeki hava cereyanıyla, kendi kendine, ağır ağır kapanırken, Tannhauser uvertürünün sonlarına doğru, Hacılar korosuna eklenen kışkırtıcı, inleyen cümlelerin kesintilerini icra ederdi. Tam havlumu yerine koymuştum ki, bu şaşırtıcı senfoni parçasını bir kez daha duyma fırsatını elde ettim: Zil çalmıştı; bana Mme de Stermaria'nın cevabını getiren arabacıya holün kapısını açmak üzere koştum. Cevabın, "Hanımefendi aşağıda," ya da "Hanımefendi sizi bekliyor," olacağını sanıyordum. Ama arabacının elinde bir mektup vardı. Mme de Stermaria'nın ne yazdığına bakmadan önce, bir tereddüt geçirdim; o kalemi elinde tuttuğu sürece, yazdığı not farklı olabilirdi, ama şimdi, kendisinden sıyrılmış, yoluna tek başına devam eden ve onun artık katiyen değiştiremeyeceği bir kaderdi. Sise sövüp saymasına rağmen, arabacıya, aşağı inip biraz beklemesini söyledim. O gider gitmez, zarfı açtım. Vikontes Alix de Stermaria başlıklı karta, davetlim, şöyle yazmıştı: "Maalesef bir aksilik yüzünden bu gece sizinle Boulogne Ormanı adasına yemeğe gelemeyeceğim. Oysa bu yemeği dört gözle bekliyordum. Size

Stermaria'dan daha ayrıntılı bir mektup yazacağım. Affınıza sığınıyorum. Saygılar." Geçirdiğim sarsıntıyla sersemlemiş, donup kalmıştım. Kart ve zarfı, silah ateşlendikten sonra yere düşen sıkı gibi, ayaklarımın dibine düşmüştü. Yerden alıp yazdığı cümleyi inceledim. "Benimle Boulogne Ormanı adasına yemeğe gelemeyeceğini söylüyor. Benimle başka bir yerde yemek yiyebileceği sonucu çıkartılabilir bundan. Evine gitmek gibi bir saygısızlıkta bulunmayacağım, ama yine de bu şekilde anlaşılabilir." Zihnim, dört gün öncesinden Mme de Stermaria'yla birlikte Boulogne Ormanı adasına yerleşmiş olduğu için, onu geri getiremiyordum bir türlü. Arzum, saatlerdir izlemekte olduğu eğilimi ister istemez sürdürüyor, henüz arzumu bastıramayacak kadar taze olan bu habere rağmen, içgüdüsel olarak, hâlâ gitmeye hazırlanıyordum, sınavda başarısız olan bir öğrencinin, bir soruyu daha cevaplamak istemesi gibi. Sonunda, Françoise'a, aşağıya inip arabacıya parasını ödemesini söylemeye karar verdim. Koridoru geçtim, onu bulamayınca, yemek odasına girdim; birdenbire, ayaklarımın daha önce parkenin üzerinde çıkardığı ses kesildi ve sessizlik, daha sebebini anlayamadan, bana bir boğulma, kapalı kalma duygusu verdi. Annemle babamın dönüşüne hazır olsun diye, halıları çivilemeye başlamışlardı; mutlu sabahlarda, bütün o düzensizlikleri içinde, güneşin, sizi kırda öğle yemeğine götürmeye gelmiş bir arkadaş gibi beklediği ve üzerlerine ormanın bakışını kondurduğu o güzel halılar, şimdi aksine, ailece yaşamak, yemek yemek zorunda olacağım için artık serbestçe çıkamayacağım kış hapsinin ilk düzenlemesiydi.

"Aman beyefendi, dikkat edin, düşmeyin, daha çivilenmedi halılar," diye bağırdı Françoise. "Işık yakmam gerekirdi. Eylülün sonuna geldik bile, güzel havalar bitti artık."

Kış yakındı: pencerenin köşesinde Gaile'nin bir cam işini andıran, katılaşmış kardan bir damar; hattâ Champs Elysees'de bile, beklenen genç kızlar yerine, sadece yapayalnız serçeler.

Mme de Stermaria'yı görememenin yarattığı umutsuzluğu artıran, ben pazar gününden beri her saatimi bu akşam yemeği için yaşamışken, cevabından anladığım kadarıyla, bu davetin, onun aklıma herhalde bir kere bile gelmemiş olmasıydı. Daha sonra, bir gençle, saçma sapan bir aşk evliliği yaptığını öğrendim; herhalde onunla o sırada görüşüyordu ve bu yüzden de yemek davetimi unutmuştu. Çünkü hatırlamış olsaydı, gelemeyeceğini bildirmek

için, zaten aramızda kararlaştırmadan göndermiş olduğum arabayı beklemezdi şüphesiz. Sisli bir adada, feodal bir genç bakire hayallerim, henüz var olmayan bir aşkın yolunu açmıştı. Şimdi hayal kırıklığım, öfkem, kendini vermeyi reddeden kadını tekrar ele geçirmek konusunda umutsuzluğa kapılan arzum, duyarlılığımı da işin içine katarak, o âna kadar sadece hayalgücümün, daha gevşek bir şekilde sunduğu muhtemel aşkı sabitleştirebilirdi.

Sırf son dakikada kaçıp gittikleri için cazibeleri artan, tekrar görmek için şiddetli bir arzu duyduğumuz, hepsi birbirinden farklı ne çok genç kız ve kadın çehresi vardır anılarımızda! Üstelik unuttuklarımızın sayısı daha da fazladır. Mme de Stermaria'yla ilgili daha çok şey vardı ve şimdi onu sevmem için, son derece canlı olan, ama fazlasıyla kısa sürmüş, bu yüzden de hafızanın, yokluğunda sürdürme gücünü bulamayacağı izlenimleri yenilemek üzere, kendisini tekrar görmem yeterliydi. Koşullar, olayı başka şekilde belirledi ve kendisini tekrar görmedim. Sevdiğim kadın o olmadı, ama olabilirdi. Çok yakında yaşayacağım büyük aşkı, belki de aşkların en zalimi haline getiren şeylerden biri de, o geceyi hatırladıkça, çok basit kimi koşullar değiştirilebilse, bu aşkın başka birine, Mme de Stermaria'ya yönelmiş olabileceğini düşünmemdi; yani çok kısa bir süre sonra bana bu aşkı yaşatan kişiyle bağlantılı olması –buna inanmayı çok isteyeceğim, inanmaya gerek duyacağım halde– mutlak biçimde gerekli ve önceden belirlenmiş değildi.

Françoise, kendisi şömineyi yakmadan yemek odasında oturmakla hata ettiğimi söyleyip gitmiş, beni tek başıma bırakmıştı. Akşam yemeğini hazırlayacaktı; annemle babam daha gelmeden, bu akşamdan itibaren, hapis günlerim başlıyordu. Büfenin köşesine dayanmış olan, henüz açılmamış, kocaman bir rulo halindeki halılar gözüme ilişti; kafamı oraya sokup halıların tozunu ve gözyaşlarını yutarak, yas tutarken başlarını külle örten Yahudiler gibi, hıçkırmaya başladım. Tir tir titriyordum; yalnız içerisi soğuk olduğundan değil, aynı zamanda kimi gözyaşları, damla damla, incecik bir yağmur gibi, delici, soğuk, hiç dinmeyecekmişçesine dökülürken, (tehlikeye karşı ve itiraf etmek gerekir ki, direnmeye çalışmadığımız, hafif bir hoşluğu olan) ciddi bir ısı düşüşüne yol açtığı için. Ansızın bir ses duydum:

"Girebilir miyim? Françoise yemek odasında olduğunu söyledi. Benimle birlikte bir yerlere yemeğe gitmek ister misin diye sormaya

geldim; rahatsız olmazsan eğer; çünkü dışarıda koyu bir sis var."

Benim hâlâ Fas'ta ya da denizde, yolda sandığım Robert de Saint-Loup'ydu, o sabah gelmişti.

Arkadaşlık hakkında düşündüklerimi daha önce belirtmiştim (bu düşünceleri oluşturmama yardım eden de, istemeden Robert de Saint-Loup olmuştu Balbec'te); o kadar değersiz bir şeydir ki, dâhi denebilecek insanların, örneğin Nietzsche'nin, arkadaşlığa bir zihinsel değer yükleyecek ve bu yüzden de, zihinsel takdirin olmadığı arkadaşlıklardan kaçınacak kadar saf olabilmelerine akıl erdiremem. Evet, kendine karşı namusluluğu, bir vicdan meselesi yaparak Wagner'in müziğinden kopmaya kadar götüren bir adamın, yapıları gereği, bulanık ve yetersiz ifade biçimleri olan, genelde hareketlerle ve özelde de arkadaşlıklarla gerçeğin kavranabileceğim düşünmüş olması, işini bırakıp bir arkadaşını görmeye giderek, onunla birlikte Louvre'un yandığına dair yalan bir habere ağlamakta, herhangi bir anlam bulunabilmesi, beni daima şaşırtmıştır. Balbec'te, manevi hayata arkadaşlıktan daha az zarar veren, en azından yabancı kalan, genç kızlarla oyun oynama zevkini edinmiştim; oysa arkadaşlığın bütün çabası, benliğimizin tek gerçek ve (sanat aracılığıyla hariç) aktarılması imkânsız yanını, yüzeysel bir benliğe feda etmemiz yolundadır; bu yüzeysel benlik, diğeri gibi mutluluğu kendinde bulmaz, dışındaki birtakım durumlar tarafından desteklenmekte, yabancı bir kişiliğin içinde, bir hasta gibi barınmakta, bulanık bir duygusallık bulur, korunmaktan memnun, takdirle etrafa huzur saçar, kendi benliğinde birer kusur olarak görüp düzeltmeye çalışacağı meziyetlere hayran olur. Ayrıca, arkadaşlığı küçümseyenler, yanılgılara kapılmadan, ama pişmanlık da duyarak, dünyanın en iyi dostları olabilirler, tıpkı içinde bir şaheseri barındıran ve çalışmak amacıyla yaşaması gerektiğini düşünen bir sanatçının, buna rağmen, bencil görünmemek veya olmamak için, anlamsız bir dava uğruna, hayatını feda edebileceği, üstelik feda etmemeyi yeğlemesinin nedenleri, çıkardan bağımsız olduğundan, büyük bir cesaretle feda edeceği gibi. Ama arkadaşlık hakkımdaki düşüncelerim ne olursa olsun, sırf bana verdiği zevkten söz edecek bile olsak, ki bu da yorgunlukla can sıkıntısının arasında bir şeylere benzeyen, çok vasat bir şeydi, bize gerekli olan tahriki, kendi içimizde bulamadığımız sıcaklığı sağlayarak belirli zamanlarda değer kazanmayacak, bizi güçlendirmeyecek kadar ölümcül bir iksir olmadığı söylenebilir.

Şüphesiz, Saint-Loup'dan, bir saat önce arzuladığım şeyi, bana Rivebelle kadınlarını göstermesini istemekten, şimdi çok uzaktım; Mme de Stermaria'nın yarattığı üzüntünün bende bıraktığı iz, hemen silinmeyi reddediyordu, ama tam mutlu olmam için yüreğimde hiçbir neden kalmamışken Saint-Loup'nun gelişi, şüphesiz dışımda olan, ama bana kendilerini sunan, benim olmaya can atan iyiliğin, neşenin, hayatın gelişiydi adeta. Onu gördüğümde attığım çığlığa, sevinç gözyaşlarıma, o bile bir anlam veremedi. Zaten diplomat, kâşif, havacı ya da Saint-Loup gibi asker olan arkadaşlardan daha çelişkili biçimde sevgi dolu bir şey olamaz; ertesi gün şehir dışına, oradan da Tanrı bilir nereye gitmeden önce, bize hasrettikleri gecede yaşadıkları duyguların, bu kadar ender ve kısa oldukları halde, onlar için ne büyük bir zevk olduğunu görüp şaşırır, bu kadar hoşlarına gittiğine göre niçin uzatmadıklarını veya daha sık tekrarlamadıklarını da anlayamayız. Bizimle yedikleri bir yemek kadar doğal bir şey, bu seyyahlara, bizim bulvarlarımızın bir Asyalı'ya verdiği tuhaf, az bulunur hazzı verir. Birlikte yemeğe gitmek üzere çıktık; merdiveni inerken, her akşam Robert'le buluşmaya, restorana gittiğim Doncieres'i ve unuttuğum o küçük yemek salonlarım hatırladım. Daha önce hiç aklıma gelmemiş olan bir tanesini hatırladım; Saint-Loup'nun akşam yemeklerini yediği otelde değildi, çok daha mütevazı, hanla aile pansiyonu arası bir işletmenin restoranıydı, servisi, patron kadınla hizmetçilerinden biri yapardı. Kar yüzünden orada kalmıştım. Zaten Robert o gece otelde yemeyecekti, ben de daha uzağa gitmek istememiştim. Yemeğimi yukarıya, her yanı ahşap, küçük bir odaya getirdiler. Yemek sırasında lamba sönünce, hizmetçi iki mum yaktı. Ben, tabağımı uzattığımda pek iyi göremiyormuş gibi yaparak, o tabağıma patates koyarken yardımcı olmak bahanesiyle çıplak kolunu tuttum. Kız kolunu çekmeyince, okşadım, sonra tek kelime söylemeden kızı kendime çektim ve mumu söndürdüm; sonra da biraz para vermek isteyerek, üstümü aramasını söyledim. Bunu izleyen günlerde, fiziksel hazzı tatmak için, yalnız o hizmetçi kız değil, o ücra, ahşap yemek odası da şartmış gibi geldi bana. Oysa Doncieres'den ayrılıncaya kadar, alışkanlık ve arkadaşlık yüzünden, her akşam Robert'le arkadaşlarının yemek yediği restorana gittim yine. Üstelik Robert'le arkadaşlarının akşam yemeklerini yedikleri o oteli bile, uzun zamandır hiç düşünmemiştim. Deneyimlerimizden neredeyse hiç yararlanmayız; biraz huzur veya zevk barındırabileceğini düşündüğümüz saatleri, yaz akşamlarının alacakaranlığında, kış

mevsiminin erkenden çöken gecelerinde, öyle yarım bırakırız. Ama bu saatler, tamamen kayıp sayılmazlar. Aynı şekilde geçip gidecek olan, aynı derecede hafif ve düz, yeni haz anlan, kendi şarkılarım söylediklerinde, bu saatler, kalabalık bir orkestranın dayanağını, yoğunluğunu katarlar şarkıya. Böylece, ancak arasıra bulduğumuz, ama varlığını sürdüren türden, örnek bir mutluluğa kadar uzanırlar; söz konusu örnekte bu mutluluk, her şeyi bir yana bırakıp, anıların etkisiyle, bir doğa tablosunda seyahat vaatlerini barındıran rahat bir ortamda, uykudaki hayatımızı bütün enerjisiyle, bütün şefkatiyle hareketlendirecek, bize kendi çabamız veya sosyete eğlenceleri sayesinde bulabileceğimiz zevkten çok farklı, içten bir zevk verecek bir arkadaşla akşam yemeği yemekti; kendimizi tamamen ona vereceğimiz bu ânın duvarları arasında doğan, orada kapalı kalan dostluk sözleri, belki ertesi gün tutulmayacaktır, ama ben bu sözleri Saint-Loup'ya rahatlıkla verebilirdim; çünkü o, epeyce bilgelik ve dostluğun derinleştirilemeyeceğine dair bir önseziyle birleşen bir cesaretle, ertesi gün gitmiş olacaktı.

Merdivenden inerken Doncieres gecelerini yeniden yaşamıştım; buna karşılık, sokağa çıktığımızda, sis tarafından söndürülmüş gibi görünen sokak lambalarının, ancak çok yakından, pek solgun olarak seçilebildiği, neredeyse zifirî karanlık, beni ansızın, tam olarak çıkartamadığım bir akşam vakti, Combray'ye varışımıza alıp götürdü; kent o sıralar, çok seyrek lambalarla aydınlatılırdı, yer yer bir mumdan daha fazla ışık vermeyen lambacıkların yıldızlar gibi parladığı, beşiği hatırlatan, nemli, ılık ve kutsal bir karanlıkta, el yordamıyla ilerlerdik. Combray'deki bu belirsiz yılla, biraz önce perdelerin üstünden tekrar gözümde canlanan Rivebelje geceleri arasında, ne büyük farklar vardı! Bu farkları algıladığımda duyduğum heyecan, tek başıma kalmış olsam, verimli olabilir, bu eserin tamamında tarihçesi aktarılan görünmez yönelim kendini ortaya koyuncaya kadar geçireceğim gereksiz yılların kaybını önleyebilirdi. O gece böyle bir şey olsaydı, bindiğimiz bu araba, koltuğunda otururken Martinville'in çan kulelerinin –kısa bir süre önce bulup düzelterek boş yere Le Figaro'ya gönderdiğim– tasvirinin taslağını kafamda oluşturduğum Doktor Percepied'nin arabasından daha hatırlanmaya değer olurdu benim için. Geçmiş yılları tekrar yaşarken, kesintisiz bir süreklilik içinde, gün be gün değil de, bir sabah veya akşam vaktinin serinliğinde ya da güneşinde donup kalmış, kapalı, kıpırtısız, değişmez, kayıp, her şeyden uzak bir yerin gölgesi altındaki anısında yaşadığımız için

midir ki, yalnızca dışımızda değil, rüyalarımızda ve gelişen kişiliğimizde de aşamalandırılmış olan, bizi hayatımız boyunca, yavaş yavaş, bir zamandan çok farklı bir diğerine yönelten değişiklikler ortadan kalkıverir? Farklı bir yıldan alınmış bir başka anıyı tekrar yaşadığımızda, boşluklar dev unutuş yüzeyleri sayesinde, iki anı arasında adeta yükseklik farkından kaynaklanan bir uçurum, solunan havayla çevre renklendirmesinin, karşılaştırılması mümkün olmayan nitelikleri arasındaki bağdaşmazlığı buluruz. Ama biraz önce sırayla yaşadığım Combray, Doncieres ve Rivebelle anıları arasında, bir zaman farkından çok daha fazla bir fark, maddenin aynı olmadığı iki ayrı evren arasındaki farkı hissediyordum şu anda. Rivebelle'e ait en sıradan anılarımın benim nazarımda işlenmiş olduğu maddeyi, bir eserde taklit etmek istesem, o âna kadar Combray'nin koyu ve kaba kumtaşına benzeyen maddeyi, bir anda, yarısaydam, yoğun, serinletici, titreşimli hale getirmem, pembe damarlar eklemem gerekirdi.

Ne var ki, Robert arabacıya gerekli açıklamayı yaptıktan sonra yanıma geldi. Ortaya çıkan fikirler, kaçıp gittiler. Bunlar, arasıra yalnız başına bir ölümlüye, bir yolun dönemecinde, hattâ uyuduğu sırada odasında görünmeye tenezzül eden, o uyurken kapının eşiğinde ayakta durup, Meryem Ana'ya gebe kalacağını haber veren Cebrail gibi, müjdelerini getiren tanrıçalardır. Ama iki kişi olduğunuz anda yok oluverirler, topluluk içindeki insanlar asla onları göremez. Ben de kendimi tekrar arkadaşlığın içinde buldum.

Robert, geldiğinde, dışarıda yoğun bir sis olduğu konusunda beni uyarmıştı zaten, ama biz sohbet ederken, sis iyice koyulaşmıştı. Artık, adanın üstüne çökmesini ve Mme de Stermaria'yla beni sarmalamasını istediğim, hafif sis değildi. Sokak lambalarının ışığı, iki adım uzakta görünmez oluyor, etrafı, kırın ortasındaki, bir ormandaki, daha çok da, gitmeyi istediğim ılık ve nemli bir Bretanya adasındaki koyu karanlık kaplıyordu; insanın ıssız hanı buluncaya kadar yirmi kere ölüm tehlikesi geçirdiği bir kuzey denizi kıyısındaki kadar kaybolmuş hissettim kendimi; sis, artık istenen bir serap olmaktan çıkmış, mücadeleyi gerektiren bir tehlike olmaya başlamıştı; öyle ki, yolumuzu bulup gideceğimiz yere sağ salim varıncaya kadar, yabancı diyarlardaki şaşkın yolcunun güçlüklerini, endişelerini ve –onu kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olmayan kişi için son derece anlamsız olan– güvenliğin

verdiği mutluluğu yaşadık. Maceralı yolculuğumuz sırasında bir tek şey, bende yarattığı öfkeli şaşkınlık yüzünden, keyfimi kaçıracak gibi oldu. "Biliyor musun," dedi Saint-Loup, "Bloch'a senin kendisini pek o kadar da sevmediğini, bazı yönlerini bayağı bulduğunu anlattım. Ben böyleyim işte, her şeyin net olmasını isterim," diye sözünü bitirdi, kendinden hoşnut ve tartışma kabul etmeyen bir tavırla. Afallamıştım. Saint-Loup, hem kendisine, bir dost olarak sadakatine beslediğim sonsuz güveni, Bloch'a söyledikleriyle boşa çıkarmıştı, hem de, bana öyle geliyordu ki, yalnız sahip olduğu meziyetler değil, kusurlar da, kibarlığı samimiyetsizliğe kadar vardırabilen o olağanüstü terbiyesi ve görgüsü de, böyle bir davranışı engellemeliydi. O muzaffer edası, yapmamamız gerektiğini bildiğimiz bir şeyi itiraf ederek, bir rahatsızlığımızı belli etmemeye çalıştığımız zaman takındığımız tavır mıydı; bir düşüncesizliğin ifadesi miydi; bilmediğim bir kusurunu meziyete dönüştüren bir budalalık mıydı; bana karşı, kendisini benden vazgeçmeye iten, geçici bir kızgınlık nöbeti miydi; yoksa beni zor durumda bırakacak da olsa, tatsız bir şey söylemek istediği Bloch'a karşı geçici bir kızgınlığın ifadesi miydi? Ayrıca, bana bu bayağı sözleri söylerken, çehresi, Robert'de hayatta yalnız bir ya da iki kere gördüğüm, aşağı yukarı yüzünün ortasından başlayıp, dudaklarına vardığında ağzını yamultan, korkunç bir alçaklık, geçici ve herhalde atalarından kalma, neredeyse hayvansı bir kabalık ifadesi veren, feci bir bükülmeyle çarpılmıştı. Herhalde ancak iki yılda bir yaşadığı böyle anlarda, dedelerinden birinin kişiliğinin onda yansımasıyla, kendi benliği kısmen siliniyor olmalıydı. Robert'in kendinden hoşnut tavrı kadar, "Her şeyin net olmasını isterim," sözleri de aynı kuşkuyu yaratıyor ve aynı eleştiriyi hak ediyordu. Her şeyin net olmasını istiyorsa, insanın kendisiyle ilgili olarak açıksözlülük nöbetleri geçirmesi gerektiğini, işin kolayına kaçıp başkalarının sırtından erdemli olmaması gerektiğini söylemek istiyordum kendisine. Ama arabamız, geniş, camlı, parıl parıl cephesi tek başına karanlığı delmeyi beceren restoranın önünde durmuştu bile. Sisin kendisi de, içeriden taşan rahat aydınlıkta, efendilerinin duygularını yansıtan uşakların sevinciyle, kaldırımın üzerinde girişi işaret eder gibiydi; zarif nüanslarla sedeflenerek, İbraniler'e kılavuzluk eden ışıklı direk gibi, yolu gösteriyordu. Restoran müşterilerinin birçoğu da Yahudi'ydi. Bloch'la arkadaşları da, uzun zaman boyunca, hiç değilse yılda bir kez tutulan dinî oruç kadar açlık yaratan, kahve ve siyasal merak orucunun

sarhoşluğuyla, akşamları buluşmak üzere buraya gelmişlerdi. Her tür zihinsel heyecan, kendisine ilişkin alışkanlıklara parlak bir değer, üstün bir nitelik kattığından, biraz gelişmiş bir zevk, mutlaka çevresine bu şekilde birleştirdiği, her bireyin, hayatta aradığı başlıca şey olan saygıyı diğer üyelerde bulduğu bir topluluğu çeker. Böyle topluluklarda, küçük bir taşra kasabasında bile olsa, müzik tutkunları bulursunuz; zamanlarının ve paralarının büyük bölümü, oda müziği seanslarında, müzik sohbetleri yapılan toplantılarda, müzikseverlerle karşılaşılan, müzisyenlerle yan yana bulunan cafe'lerde harcanır.

Havacılığa tutkun olan kimileriyse, havaalanının tepesindeki barın garsonunun gözüne girmeye çalışır, rüzgârdan korunmuş bu barda, adeta bir deniz fenerinin camdan kafesi içindeymişçesine, o sırada görevli olmayan bir havacının eşliğinde, cambazlıklar yapan bir pilotun gösterilerini, bir saniye önce görünmeyen bir başkasının, anka kuşunun kanat gürültüsüyle birden yere inişini izlerler. Zola Davası'nın geçici heyecanlarını devam ettirmek, irdelemek üzere toplanan arkadaş grubu da, aynı şekilde bu cafe'yi çok önemsiyordu. Ne var ki, müşterilerin diğer bölümünü oluşturan genç soylular, kendilerine iyi gözle bakmıyorlar ve cafe'nin, ilkinden, yeşilliklerle süslü, ince bir bölmeyle ayrılan ikinci salonunu tercih ediyorlardı. Bu genç soylular, Dreyfus ve taraftarlarına hain gözüyle bakıyorlardı; oysa yirmi beş yıl sonra, fikirlerin sınıflandırılması ve Dreyfus taraftarlığının, tarihte bir tür şıklık kazanması için yeterli zaman geçtiğinde, aynı genç soyluların, Bolşevikleşen, valsçı oğulları, kendilerini sorguya çeken "entelektüellere", o dönemde yaşamış olsalar, mutlaka Dreyfus'ten yana olacaklarını söyleyeceklerdi; üstelik, parladıkları gün sönen başka yıldızlar olan Kontes Edmond de Pourtales veya Galliffet Markizi gibi, Dreyfus Davası'nın da ne olduğunu pek bilmeden. O sisli gecede, ileride, bu geriye dönük Dreyfus taraftarı genç entelektüellerin babalan olacak olan soylular, henüz bekâr delikanlılardı. Şüphesiz, her birinin ailesi, oğulları için kârlı birer evlilik tasarlamıştı, ama bunların hiçbiri gerçekleşmemişti henüz. Şimdilik potansiyel durumdaki, aynı anda birçoğu tarafından arzulanan bu kârlı evlilik (görünürde birçok "yağlı kuyruk" vardı elbette, ama yine de yüklü çeyizlerin sayısı, taliplerin sayısından çok daha azdı), bu gençlerin arasında bir rekabet yaratmaktan öteye gitmiyordu.

Saint-Loup'nun, arabacıya, yemekten sonra gelip bizi alması için talimat verdiği sırada, içeriye tek başıma girmem, benim için talihsizlik oldu. Bir kere, alışık olmadığım döner kapıya adımımı attığım anda, hiç çıkamayacağımı sandım. (Bu arada, meraklıları için belirtelim ki, bu döner kapıya, bütün zararsız görünümüne rağmen, İngilizce'deki revolving door teriminden ötürü, rovelver kapı denmektedir.) O gece, patron dışarı çıkıp ıslanmayı da, müşterilerini bırakmayı da göze alamıyor, girişin yanında durup gelenlerin, ancak zorlukla, kaybolma korkusuyla gidecekleri yere varabilmiş insanların mutluluğuyla aydınlanarak dile getirdikleri neşeli yalanmaları dinlemenin zevkini tadıyordu. Ne var ki, camdan kanatların arasından çıkmayı beceremeyen bir yabancıyı görünce, güleryüzlü konukseverliği kayboldu gitti. Bu alenî cehalet göstergesi, *dignus est intrare*[31] kelimelerini telaffuz etmeyi hiç istemeyen bir mümeyyiz gibi, kaşlarını çatmasına sebep oldu. Bu kadar talihsizlik yetmezmiş gibi, bir de gidip aristokrasiye ayrılmış salona oturduğumda, patron gelip sertçe beni oradan kaldırdı ve bütün garsonların da derhal benimsediği bir kabalıkla, öteki salonda bir yer gösterdi. Yeni yerim hiç hoşuma gitmedi; oturduğum bank zaten insanlarla dolu olduğu gibi, tam karşımda, Yahudilere ayrılmış, döner olmayan bir kapı vardı ve ikide bir açılıp kapandığından, feci bir soğuk hava dalgasının altındaydım. Ama patron, "Hayır efendim, sizin yüzünüzden herkesi rahatsız edemem," diyerek, yerimi değiştirmeyi reddetti. Zaten kısa bir süre sonra da, gecikmiş, rahatsız edici yemek müşterisini unuttu, kendini yeni gelen müşterilere kaptırdı; her gelen, birasını, soğuk tavuk kanadını veya grogunu (yemek saati çoktan geçmişti) istemeden önce, eski romanlarda olduğu gibi, bu sıcak ve güvenli sığınağa girdiğinde, macerasını anlatarak, kendine düşen payı ödüyordu; içerisiyle kurtulunan ortam arasındaki zıtlık, restoranda, bir kamp ateşinin başındaki şakalaşmaların neşesiyle dostluğunun hüküm sürmesine sebep oluyordu.

Müşterilerden biri, Concorde Köprüsü'ne vardıklarını zannederek, arabayla Invalides'in etrafında üç tur attıklarını, bir diğeri, Champs-Elysees Caddesi'nden aşağı inmeye çalışırken arabasının Rond-Point'de bir ağaçlığa girdiğini, kırk beş dakikada ancak çıkabildiğini anlatıyordu. Ardından, sisle, soğukla ve sokaklardaki ölüm sessizliğiyle ilgili sızlanmalara sıra geliyordu; bunlar, benim yerim haricinde sıcak olan salonun hoş atmosferi, görmemeye alışmış olan gözleri kırpıştıran bol ışık ve kulaklara tekrar faaliyete geçme

imkânı veren sohbetler yüzünden, büyük bir neşeyle dile getiriliyor ve karşılanıyordu.

Suskun kalmak, gelenler için bir eziyetti. Başlarından geçen, bir tek kendilerine özgü zannettikleri olayları anlatmaya can atıyorlar, sohbete girebilecekleri birini arıyorlardı. Patron bile, mesafe duygusunu kaybediyordu; hiç çekinmeden, gülerek, "Sayın Foix Prensi, Saint-Martin Kapısı'ndan gelirken üç kere yolunu kaybetmiş," diyerek bir tiyatro temsilindeymişçesine, ünlü aristokratı, başka bir günde, yeşilliklerle süslü bölmeye nazaran aşılması çok daha zor bir engelle ayrılacağı Yahudi bir avukata gösterdi. "Üç kere ha! İnanılır gibi değil!" dedi avukat şapkasına dokunarak. Prens, yakınlaşma çabasıyla söylenmiş bu sözlerden hoşlanmadı. Prensin ait olduğu aristokratlar topluluğunun tek faaliyeti, birinci sınıf olmadıkları sürece, soylulara bile yönelen bir küstahlıktı adeta. Selamlara karşılık vermemek; kibar bir adam, aynı hatayı tekrarlayacak olursa, sinsi bir tavırla bıyık altından gülmek veya öfkeyle kafasını arkaya doğru fırlatmak; kendilerine bir hizmette bulunmuş yaşlı bir adamı tanımazlıktan gelmek; el sıkışmayı ve selamlaşmayı sadece düklere ve düklerin tanıştırdığı çok yakın dostlarına ayırmak: işte bu gençlerin ve özellikle de Foix Prensi'nin tavırları böyleydi. İlkgençliğin düzensiz hayatı, bu tavırları kamçılardı (bu dönemde, burjuvalar bile nankör, kaba görünür: insan, bir velinimetine, karısını kaybettiğinde, aylar boyunca bir mektup yazmayı unutur, sonra da, işi kolaylaştırmak için, kendisiyle selamı keser), ama böyle bir tavır, özellikle de, had safhada bir kast snobizminden kaynaklanırdı. Mamafih, tıpkı belirtileri orta yaşta hafifleyen kimi sinirsel hastalıklar gibi, gençliklerinde tahammül edilmez delikanlılar olan kişilerde, bu snobizm, genellikle yaşla birlikte bu kadar düşmanca ifade edilmez olurdu. Gençlik geçip gittikten sonra, küstahlığa hapsolmaya devam edildiği çok enderdir. Bir tek küstahlığın var olduğu zannedilirken, birden, insan prens de olsa, müziğin, edebiyatın, hattâ milletvekilliğinin de var olduğu farkedilir. İnsani değerlerin sırası değişir ve bir zamanlar dik dik bakılan kişilerle sohbete girilir. Bu kişilerden, bekleme sabrını gösterebilmiş, yeterince –deyim yerindeyse– iyi karakterli olanlarının, yirmi yaşındayken, sertçe kendilerinden esirgenen iyi niyet ve yakınlığı, kırk yaşında görmekten hoşnutluk duyabilmeleri için, iyi şanslar dilemek gerekir!

Foix Prensi'yle ilgili olarak, yeri gelmişken şunu belirtmek gerekir ki, sayıları on ikiyle on beş kişi arasında değişen bir yakın çevresi, bir de dört kişilik, daha sınırlı bir arkadaş grubu vardı. On iki-on beş kişilik çevrenin belirgin bir özelliği, sanıyorum prens hariç, bu gençlerden her birinin, iki ayrı yönü olmasıydı. Borç içinde yüzen bu gençler, esnafın, tüccarın gözünde, kendilerine, "Saygıdeğer kont, saygıdeğer marki, saygıdeğer dük..." demekten pek hoşlandıkları halde, beş para etmez adamlardı. Bu durumdan, meşhur kârlı evlilikler, "vurgunlar" sayesinde sıyrılmayı umuyorlardı; göz diktikleri yüklü çeyizlerin sayısı da dördü veya beşi geçmediğinden, birçoğu, aynı nişanlı adayını ele geçirmek için, gizlice hazırlıklarını yapıyorlardı. Sır o kadar iyi saklanıyordu ki, aralarından biri, cafe'ye geldiğinde, "Sevgili dostlarım, hepinizi çok sevdiğimden, Mile d'Ambresac'la nişanlandığımızı ilan ediyorum," dediği zaman, herkesten haykırışlar yükseliyor, birçoğu, bu nişanın kendileriyle yapılacağından hiç kuşku duymadıkları için, ilk anda, öfke ve şaşkınlıklarını ifade eden bir nidayı bastıracak soğukkanlılığı, kendilerinde bulamıyorlardı; Châtellerault Prensi, Mile d'Ambresac'ın nişanlandığının, ama kendisiyle, Châtellerault'yla nişanlandığının yakında duyurulacağını zannettiğinden, şaşkınlık ve umutsuzlukla çatalını düşürüyor, "Eee, evleneceğine memnun musun Bibi?" diye haykırmaktan kendini alamıyordu. Oysa, babasının Ambresac'lara, Bibi'nin annesinin aleyhine, ustalıkla neler anlattığını, Tanrı biliyordu. "Eee, evleneceğine memnun musun?" diye Bibi'ye tekrar sormaktan kendini alamıyordu; Bibi'yse, nişan "neredeyse resmileştiğinden" beri, nasıl bir tavır takınacağını düşünmek için bol bol vakit bulduğundan, daha hazırlıklı, gülümseyerek cevap veriyordu: "Evleneceğime memnun değilim, canım hiç istemiyordu evlenmeyi; harikulade bulduğum Daisy d'Ambresac'la evleneceğime memnunum." Bu cevabın verilmesine kadar geçen süre içinde, M. de Châtellerault tekrar yerine oturmuştu, ama hiç vakit kaybetmeden, 2 ve 3 numaralı yağlı kuyruklar olan MUe de la Canourque veya Miss Foster'a doğru çark etmek, Ambresac'la evliliğini bekleyen alacaklılardan, sabretmelerini rica etmek ve son olarak da, kendisinin Mile d'Ambresac'ın büyüleyici bir hanım olduğunu bildirdiği kişilere, bu evliliğin Bibi için iyi olacağını, ama kendisi onunla evlense, ailesiyle, bütün akrabalarıyla bozuşacağını açıklamak gerektiğini düşünüyordu. Mme de Soleon'un, işi, kendilerini evine kabul etmeyeceğini söylemeye vardırdığını ileri

sürecekti.

Ne var ki, tüccar, restoran sahibi gibi kişilerin gözünde önemsiz şahıslar olan bu iki yönlü varlıklar, yüksek sosyetenin içine girdikleri anda, artık servetlerinin çöküşüyle, durumlarını düzeltmek için giriştikleri hazin uğraşlarla değerlendirilmezlerdi. Tekrar saygıdeğer prens, saygıdeğer dük olurlar, kaç kuşaktır soylu olduklarına göre sayılırlardı. Neredeyse milyarder olan, görünürde her şeyi şahsında toplamış olan bir dük, onlardan sonra gelirdi; çünkü onlar soylarının reisleri olarak, bir zamanlar para basma vs. haklara sahip oldukları küçük ülkelerin hükümdarları olmuşlardı. Bu cafe'de, çoğu kez, biri içeri girdiğinde, diğeri başını önüne eğer, gireni kendisine selam vermek zorunda bırakmazdı. Çünkü hayalci servet arayışı içinde, bir bankeri yemeğe davet etmiş olurdu. Bir yüksek sosyete mensubu, ne zaman bu şartlarda bir bankerle ilişkiye geçse, banker kendisine bir yüz bin frank kaybettirir; buna rağmen, yüksek sosyete mensubu, başka bankerlerle temas kurmayı sürdürür. Mum yakmaya ve hekimlere danışmaya devam edilir.

Ancak, zengin Foix Prensi, yaklaşık on beş gençten oluşan bu şık çevrenin yanısıra, Saint-Loup'nun da aralarında bulunduğu, dört kişilik, daha kapalı ve sıkı bir arkadaş grubuna da dahildi. Bu dört genç, her yere mutlaka birlikte davet edilir, kendilerinden jigololar dörtlüsü diye söz edilir, gezintilerde hep bir arada görülürler, şatolarda kendilerine yan yana odalar verilirdi; öyle ki, hepsi de çok yakışıklı olduğundan, samimiyetleri, söylentilere yol açardı. Saint-Loup konusunda, bu söylentileri resmen yalanlayabilecek durumdaydım. Ancak, garip olan şu ki, daha sonra bu söylentilerin, doğru ve dördü için de geçerli olduğu anlaşıldığı halde, her biri, diğer üçünden tamamen habersizdi. Oysa her biri, diğerleri konusunda bilgi edinmeye uğraşmıştı, belki bir isteği veya daha ziyade bir hıncı tatmin etmek, bir evliliği engellemek, sırrını açığa çıkardığı arkadaşı karşısında üstünlük kazanmak için. Bu dört Platoncu'ya, diğerlerinin hepsinden daha Platoncu bir beşincisi eklenmişti (dörtlü gruplar daima dört kişiden daha kalabalıktır). Ne var ki, dinsel kaygılar kendisini uzun süre engellemişti; ta ki, dörtlü dağıtıldıktan çok sonra, kendisi bir aile babasıyken, bir yandan Lourdes'da, bir sonraki çocuğunun oğlan veya kız olması için dua ederken, bir yandan da askerlerin üstüne atlayıncaya kadar.

Prensin, konumuna rağmen, kendi önünde söylenen sözlerin ona hitaben söylenmiş olmaması, öfkesini biraz yatıştırdı. Ayrıca, bu

gecenin istisnai bir yanı vardı. Zaten avukatın, Foix Prensi'yle ilişki kurma şansı, soylu beyefendiyi cafe'ye getirmiş olan arabacınınkinden fazla değildi. Bu yüzden de prens, sis sayesinde, adeta dünyanın bir ucundaki, rüzgârın uğuldadığı veya sise gömülmüş bir sahilde karşılaşılan bir yol arkadaşı olan muhatabına, yine de kurumlu bir tavırla ve ortaya konuşarak, "Mesele kaybolmak değil, yolunu tekrar bulamamak," diye cevap vermekte bir sakınca görmedi. Bu düşüncenin doğruluğu, patrona ilginç geldi; çünkü bu gece birçok kez duymuştu ifade edildiğini.

Zaten patronun, daima duyduğu ya da okuduğu şeyi önceden bildiği bir metinle karşılaştırmak gibi bir alışkanlığı vardı ve arada bir fark göremediğinde, içinde bir hayranlık duygusu kabarırdı. Bu anlayışın üzerinde önemle durulması gerekir, çünkü siyaset konuşmalarına, gazetelerin okunmasına uygulandığında, kamuoyunu oluşturur ve böylece çok büyük olaylara imkân verir. Birçok Alman cafe sahibi, sadece müşterilerine ya da gazetelerine duydukları hayranlıkla, Agadir Olayı'nda, Fransa, İngiltere ve Rusya'nın, Almanya'yı "kışkırttıklarını" söyleyerek, bir savaşı mümkün kılmışlardı; ne var ki, savaş patlamadı. Tarihçiler, halkların hareketlerini, kralların iradesiyle açıklamaktan vazgeçmekle hata etmemişlerdir, ancak, kralların iradesinin yerine, sıradan yurttaşın psikolojisini koymaları gerekir.

Bulunduğum cafe'nin sahibi, siyaset konusunda, ezber hocası zihniyetini, bir süredir sadece Dreyfus Davası'na ilişkin birkaç parçaya uygulamaktaydı. Bilinen terimleri, bir müşterinin konuşmasında veya bir gazetenin sütunlarında bulamadığı zaman, makalenin can sıkıcı veya müşterinin samimiyetsiz olduğu sonucuna varıyordu. Foix Prensi'ne ise, o kadar hayran oldu ki, neredeyse prensin cümlesini tamamlamasına vakit bırakmadı. "Çok güzel söylediniz sayın prens, çok güzel söylediniz, çok doğru, çok doğru!" diye haykırdı (bu sözlerin anlamı, netice itibarıyla, hata yapmadan ezbere okunmuş demekti); Binbir Gece Masalları'nın ifadesiyle, "sınırsız bir tatminle ferahlayarak". Ama prens, küçük salonda gözden kaybolmuştu bile. Daha sonra, en garip olayların ardından bile hayat devam ettiğinden, sis denizinden çıkanların kimi içkilerini, kimi de yemeklerini ısmarlamaya koyuldular; bunların arasında, günün olağandışı özelliğinden ötürü büyük salondaki iki masaya yerleşmekte sakınca görmeyen Jockey Kulübü üyeleri de vardı, çok yakınımda oturuyorlardı. İşte böylece felaket, küçük

salonla büyük salon arasında bile, sis denizinde uzun süren yanılmalar sonunda, restorandaki rahatlığın uyardığı bütün bu insanlar arasında, herhalde Nuh'un gemisinde hüküm süren yakınlığa benzer, bir tek benim dışında bırakıldığım bir yakınlık yaratmıştı.

Ansızın, patronun yerlere kadar eğildiğini, istisnasız bütün şefgarsonların koşuşturduğunu gördüm; bütün müşteriler dönüp bakıyordu. "Çabuk Cyprien'i çağırın, sayın Saint-Loup Markisi'ne bir masa ayarlayın!" diye haykırıyordu patron; Robert onun gözünde, Foix Prensi nezdinde bile gerçek bir itibarı olan, büyük bir soylu olmakla kalmayıp, hayatını doludizgin yaşayan ve bu restoranda çok para harcayan bir müşteriydi aynı zamanda. Büyük salondaki müşteriler merakla bakıyor, küçük salondakilerse, birbirleriyle yarışırcasına, ayaklarını silen arkadaşlarına sesleniyorlardı. Ama Robert, tam küçük salona girecekken, büyük salonda beni gördü. "Aman Tanrım!" diye bağırdı. "Ne işin var senin orada, üstelik tam karşında kapı açık," deyip, patrona öfkeli bir bakış fırlatınca, patron kabahati garsonlara yükleyip, "Hep söylüyorum kapıyı kapalı tutmalarını," diyerek, kapıyı kapamak üzere koştu.

Robert'in yanma gidebilmek için, hem kendi masamdakileri, hem de önümdeki masalarda oturanları rahatsız etmek zorunda kaldım. "Niye kalktın yerinden? Burayı küçük salona tercih mi ettin? Ama yavrucuğum, donacaksın burada. Şu kapıyı lütfen iptal edin," dedi patrona. "Derhal saygıdeğer marki, bundan sonra gelen müşteriler küçük salondan geçerler, olur biter." Gayretini iyice gösterebilmek için, bir şefgarsonla birçok garsonu, bu işlemi yerine getirmekle görevlendirdi; bir yandan da, talimatı harfiyen yerine getirilsin diye, yüksek sesle tehditler savuruyordu. Ben içeri girdiğimden beri değil de, ancak Saint-Loup'nun gelişinden sonra gösterildiğini unutayım diye, bana aşırı saygı gösterilerinde bulunuyor, bir yandan da, bu saygının, zengin aristokrat müşterisinin bana gösterdiği dostluktan kaynaklandığını zannetmeyeyim diye, son derece kişisel bir yakınlığı ifade eden, küçük gülücükler gönderiyordu gizlice.

Arkamdaki bir müşterinin sözleri, bir an başımı çevirmeme sebep oldu. "Tavuk kanadı, pekala, biraz da şampanya, ama fazla sek olmasın," sözleri yerine, "Gliserini tercih ederim. Evet, sıcak olursa daha iyi olur," dendiğini duymuştum. Kendine böyle bir mönüyü reva gören çilecinin kim olduğunu merak etmiştim. Garip gurme

beni görmesin diye, hemen başımı Saint-Loup'ya çevirdim. Tanıdığım bir hekimmiş meğer; bir hastası, sisi fırsat bilip onu bu cafe'de kıstırarak, bir şey danışıyordu. Hekimler de borsacılar gibi, "ben" diye konuşurlar.

Bu arada, Robert'e bakarak, şunları düşünüyordum: Bu cafe'de ve hayatta da, birçok yabancı, entelektüel, her türden acemi ressam vardı ki, her biri, iddialı pelerinlerinin, 1830'dan kalma kravatlarının ve hepsinden çok da, beceriksiz hareketlerinin yol açtığı gülüşmelere ses çıkarmayan, hattâ aldırmadıklarını göstermek için bu gülüşmelere bilerek çanak tutan, oysa gerçek bir zihinsel ve manevi değere, yoğun bir duyarlığa sahip insanlardı. Bunlar – özellikle Yahudiler, tabii uyum göstermemiş olanları, diğerleri söz konusu olamazdı– garip, gülünç bir görünüme tahammül edemeyen insanların hoşuna gitmezdi (Albertine'in Bloch'tan hoşlanmaması gibi). İnsan genellikle sonradan farkederdi ki, saçlarının fazla uzun, burunlarının ve gözlerinin fazla iri, hareketlerinin teatral ve kesik kesik olması gibi dezavantajları bulunduğu halde, kendilerini bunlara dayanarak yargılamak çocukluktu; zihinleri ve yürekleri geniş, yakından tanındıklarında, yürekten sevilebilecek insanlardı. Özellikle Yahudiler arasında, annesiyle babası yürekten cömert, açık fikirli ve samimi olmayanları, pek enderdi; öyle ki, onların yanında, Saint-Loup'nun annesiyle Guermantes Dükü, duygusuzluklarıyla, sadece skandalları kınayan yüzeysel dindarlıklarıyla ve kaçınılmaz biçimde (biricik değer verilen şey olan zekânın beklenmedik yollarından) muazzam bir para evliliğine varan bir Hıristiyanlığı ailece övmeleriyle, pek kötü bir ahlâki tablo çizerlerdi. Ne var ki, Saint-Loup'da, ailesinin kusurları nasıl birleşip yeni bir meziyetler bütünü yaratmışsa, büyüleyici bir fikir ve gönül açıklığı hâkimdi. O zaman da, Fransa'nın ölümsüz şânı için şunu belirtmek gerekir ki, bu meziyetler, ister aristokrat olsun, ister halktan, safkan bir Fransız'da bulunduğunda, ne kadar değerli olursa olsun, bir yabancıda bulamayacağımız bir zarafetle filizlenirler –açılırlar diyemeyiz, çünkü ölçülülük ve kısıtlama, ısrarla varlığını korur. Zihinsel ve ahlâki meziyetler, başkalarında da vardır şüphesiz; onlara ulaşmak için önce hoşa gitmeyen, rahatsız eden, komik şeyleri aşmak gerekse de, bu, meziyetlerin değerini azaltmaz. Yine de, dürüstçe yargılandığında güzel bulunan, zihin ve yürek tarafından değerli görülen şeyin, her şeyden önce göze hoş gelmesi, zarif renklere, kusursuz bir biçime sahip olması, içindeki mükemmeliyeti madde ve biçimde de sergilemesi, güzel ve

belki de yalnızca Fransızlara ait bir şeydir. Saint-Loup'ya bakıyor ve iç güzelliklere açılan bir dehliz görevini yüklenen fiziksel bir çirkinliğin olmamasının, burun kanatlarının, Combray çevresinde, kır çiçeklerine konan küçük kelebeklerin kanatları gibi kusursuz ve zarif olmasının, güzel bir şey olduğunu düşünüyordum; sırrı XIII. yüzyıldan beri kaybolmamış, kiliselerimizle birlikte yok olup gitmeyecek olan gerçek *opus francigenum,*[32] Saint-Andre-des-Champs'ın taştan meleklerinden ziyade, çehreleri, ünlü sundurmadaki kadar geleneksel bir incelik ve açıklıkla, ama yaratıcı olmaya devam ederek yontulmuş, soylu, burjuva veya köylü Fransızlardır diye düşünüyordum.

Patron, kapının kapanmasını ve yemek siparişini (herhalde kümes hayvanları pek iyi olmadığından, sığır eti yememiz için çok ısrar etmişti) bizzat denetlemek üzere gitti; sonra dönüp sayın Foix Prensi'nin, saygıdeğer markiden, gelip yakındaki bir masada yemek yemek üzere izin istediğini bildirdi. "Ama hepsi dolu," diye cevap verdi Robert, bizimkinin önünü tıkayan masalara bakarak. "Onu hiç merak etmeyin; saygıdeğer marki arzu ederlerse, bu beylerden yerlerini değiştirmelerini rica ederim. Saygıdeğer marki istedikten sonra mesele değil!" - "Sen karar ver," dedi Saint-Loup bana; "Foix iyi çocuktur, canını sıkar mı bilmem, birçok kişiden daha akıllıdır." Robert'e, prensten hoşlanacağımdan emin olduğumu, ama onunla yemek yeme fırsatı bulmuşken, bu kadar mutluyken, baş başa olmayı da istediğimi söyledim. "Ah, sayın prensin mantosu ne kadar güzel!" dedi patron, biz karar vermeye çalışırken. "Evet, biliyorum o mantoyu," diye cevap verdi Saint-Loup. Robert'e, M., de Charlus'nün beni tanıdığını yengesinden gizlediğini anlatmak ve niçin böyle bir şey yapmış olabileceğini sormak istiyordum, ama M. de Foix'nin gelişi beni engelledi. Prens, dileğinin kabul edilip edilmediğini öğrenmek için gelmiş, iki adım ötemizde duruyordu. Robert bizi tanıştırdı, ama benimle konuşacağı şeyler olduğundan, baş başa kalmayı tercih ettiğini arkadaşından gizlemedi. Prens, ayrılmadan önce bana selam verip Saint-Loup'yu işaret ederek, adeta daha uzun olmasını istediği bir tanışma bu kadar kısa oldu diye, onun adına özür diler gibi, gülümsedi. O sırada Robert, ansızın aklına bir şey gelmiş gibi, bana, "Sen otur, yemeğe başla, hemen döneceğim," diyerek, arkadaşıyla birlikte küçük salonda gözden kayboldu. Tanımadığım şık gençlerin, Balbec'te tanıştığım, büyükannemin hastalığı sırasında bana son derece ince bir yakınlık göstermiş olan genç Lüksemburg Grandükü vârisi (eski Nassau Kontu) hakkında,

gayet abes ve kötü niyetli hikâyeler anlattıklarını duymak, beni çok üzdü. Bir tanesinin iddiasına göre, grandük vârisi, Guermantes Düşesi'ne, "Karım geçerken herkesin ayağa kalkmasını istiyorum," demiş, düşes de, "Karın geçerken ayağa kalkılması gerekiyorsa, büyükannesinden sonra büyük bir değişiklik olacak, onun için erkekler yatardı," diye cevap vermiş (böyle bir cevap, espriden yoksun olacağı gibi, gerçekten de uzak olurdu; çünkü genç prensesin büyükannesi, hayatı boyunca, dünyanın en namuslu kadını olmuştu). Sonra, grandük vârisinin, bu yıl Balbec'e, teyzesi Lüksemburg Prensesi'ni ziyarete gittiğini anlattılar; Grand Hôtel'e inmiş ve otel müdürüne (arkadaşım olan), mendireğe Lüksemburg flamasını çekmedi diye şikâyette bulunmuş. Bu flama, İngiltere veya İtalya bayrakları kadar tanınıp kullanılmadığından, bulunup getirtilmesi birkaç gün sürmüş, genç grandük de buna çok sinirlenmiş. Bu hikâyenin tek kelimesine bile inanmamakla birlikte, Balbec'e gider gitmez otel müdürünü sorguya çekip, tamamen uydurma olduğunu onaylatmaya söz verdim kendi kendime. Saint-Loup'yu beklerken, restoran sahibinden ekmek istedim. "Derhal sayın baron." - "Ben baron değilim," diye cevap verdim, şakadan üzülmüş gibi yaparak. "Ah, afedersiniz, sayın kont!" İkinci bir itirazda bulunmaya vaktim olmadı –olsaydı, şüphesiz ardından "Sayın Marki" olacaktım–, çünkü Saint-Loup gerçekten de dediği kadar çabuk döndü; kolunda beni ısıtmak için almış olduğunu anladığım, prensin kocaman, vikunya yününden mantosunu tutuyordu. Bana rahatsız olmamam için uzaktan işaret ederek geldi; onun oturabilmesi için masanın çekilmesi ya da benim yer değiştirmem gerekirdi. Robert, büyük salona girer girmez, duvarlar boyunca bütün salonu çepeçevre dolaşan ve benim haricimde, Jockey Kulübü'nden, Robert'in tanıdığı, küçük salonda yer bulamamış üç dört gencin de oturduğu kırmızı kadife bankların üstüne sıçrayıverdi. Masalar arasında, belli bir yükseklikte, elektrik telleri geriliydi; Saint-Loup hiç aldırmadan, engelli koşudaki bir yarış atı gibi, ustaca üzerlerinden atlıyordu; bunun sırf benim için, beni çok basit bir hareketi yapma zahmetinden kurtarmak için yapılmasından ötürü utanıyordum, ama aynı zamanda arkadaşımın bu cambazlıkta gösterdiği ustalığa da hayran olmuştum; hayran olan bir tek ben değildim; patron ve garsonlar da, şüphesiz bu kadar aristokrat ve cömert olmayan bir müşteri sergilese, pek hoşlanmayacakları bu gösteri karşısında, koşu alanındaki atyarışı meraklıları gibi büyülenmişlerdi; bir komi, felç inmiş gibi kıpırtısız,

elinde yan taraftaki müşterilerin beklediği bir tabakla, duruyordu; Saint-Loup, arkadaşlarının arkasından geçmesi gerektiğinde, arkalığın üstüne çıkıp dengesini koruyarak yürüyünce, salonun arka tarafından ölçülü alkışlar duyuldu. Nihayet benim hizama geldiğinde, hükümdar tribününün önüne varan bir komutanın şaşmazlığıyla, bir anda hızını kesti ve eğilerek, kibarca, saygıyla vikunya mantoyu bana uzattı; hemen ardından da, yanıma oturup benim kıpırdamama mahal bırakmadan, hafif ve sıcak bir şal halinde mantoyu omuzlarıma yerleştirdi.

"Aklıma gelmişken söyleyeyim," dedi Robert, "dayım Charlus, seninle bir şey konuşacakmış. Seni yarın akşam evine göndereceğime söz verdim kendisine."

"Ben de zaten sana dayından söz edecektim. Ama yarın akşam, yengen Guermantes Düşesi'ne yemeğe gideceğim."

"Evet, yarın Oriane'in evinde müthiş bir ziyafet var. Ben davetli değilim. Ama Palamede Dayım senin gitmeni istemiyor. İptal edemez misin? Etmesen de, sonra Palamede Dayıma git. Seni mutlaka görmek istediğini sanıyorum. Saat on bir civarında orada olabilirsin pekala. On birde, unutma, ben ona haber veririm. Dayım çok alıngandır. Gitmezsen kızar sana. Zaten Oriane'in davetleri hep erken biter. Sadece yemek yersen, rahatlıkla on birde dayımda olabilirsin. Aslında benim Oriane'ı görmem gerekiyordu; Fas'taki görevimi değiştirmek istiyorum. Bu konularda çok yardımseverdir; General de Saint-Joseph'e de sözü geçer, bu konudaki yetkili o. Ama sen bir şey söyleme kendisine. Parma Prensesi'ne çıtlattım, gerisi gelir. Ah, Fas o kadar ilginç ki! Sana anlatacak çok şeyim var. Çok zeki insanlar var orada. Zekâ benzerliğini hissediyorsun."

"Sence Almanlar bu işi savaşa vardıracaklar mı?"

"Hayır, durumdan hoşnut değiller; esasında çok da haklılar. Ama imparator barıştan yana. Bize boyun eğdirmek için, hep savaş istiyorlarmış gibi yapıyorlar. Poker oynar gibi. II. Wilhelm'in ajanı Monako Prensi, boyun eğmezsek Almanya'nın bize saldıracağını gizlice haber vermeye geliyor. Biz de boyun eğiyoruz. Ama boyun eğmesek, savaş filan olmayacak. Günümüzde bir savaş olsa, ne kadar evrensel bir şey olacağını düşünmek yeterli. Tufan' dan, Tanrıların Şafağı'ndan daha büyük bir felaket olurdu. Yalnız daha kısa sürerdi."

Robert, kendine benzer bütün yolcular gibi, ertesi gün birkaç aylığına şehir dışına gideceği ve Fas'a (ya da başka bir yere) dönmeden önce, Paris'e sadece iki günlüğüne uğrayacağı halde, bana dostluktan,, tercihlerden, özlemden söz etti; o geceki yürek yangınıma atıverdiği kelimeler, kalbimde tatlı hülyalar uyandırdı. Ender baş başa sohbetlerimiz, özellikle de o geceki sohbetimiz, hafızamda hep ayrı bir yer tutmuştur. Benim için olduğu gibi, onun için de dostluğun gecesiydi bu. Oysa benim o anda hissettiğim dostluk (bu yüzden biraz da vicdan azabı duyuyordum), korkarım ki onun bulmak isteyeceği dostluktan uzaktı. Onun sıçrayarak ilerleyip zarif bir şekilde hedefine ulaşmasını seyretmekten duyduğum haz henüz geçmemişken, bu hazzın, duvar boyunca, bankın üzerinde yapılan her hareketin, belki Saint-Loup'nun kişiliğinin, ama daha çok doğuştan ve eğitimle soyundan aldığı yapısının içinde, bir anlamı, bir sebebi olmasından kaynaklandığını hissediyordum.

Güzellik alanında değil de, davranışlarda şaşmaz bir zevk, yani, yeni bir durumda, şık insanın –tıpkı bilinmedik bir parçayı çalması istenen bir müzisyen gibi– durumun gerektirdiği duyguyu, hareketi hemen kavrayıvermesini ve en uygun işleyişi, tekniği uygulamasını sağlayan bir zevk ve birçok genç burjuvayı, hem görgü kurallarına aykırı davranıp başkalarının gözünde gülünç duruma düşme, hem de arkadaşlarının gözüne fazlasıyla nazik görünme korkusuyla felce uğratacak herhangi bir kaygı olmadan, kaygı yerine, Robert'in şüphesiz kendi yüreğinde hiç hissetmediği, kalıtımla bedenine geçmiş olan, atalarının davranışlarını, karşılarındaki kişinin ancak gururunu okşayabilir, çok hoşuna gidebilir diye düşündükleri bir teklifsizlikle biçimlendirmiş bir küçümsemeyle bu zevkin kullanılmasına izin veren bir kendine güven; onca maddi imkânı hiçe sayarak (bu restorandaki bol keseden harcamaları, onu başka yerlerde olduğu gibi burada da en popüler, en sevilen müşteri haline getirmişti ve bu konumu, yalnız bütün hizmetkârların değil, en seçkin gençlerin de ona yakınlık göstermesiyle, iyice vurgulanıyordu), arkadaşımın, sırf bana daha zarif ve daha hızlı bir biçimde ulaşabilmesini sağladığı için hoşuma giden, görkemli bir yol misali, gerçek ve simgesel anlamda ayaklarıyla çiğnediği bordo banklar gibi, bu imkânları da çiğnemesine yol açan soylu bir cömertlik; işte hepsi aristokrasinin özünde bulunan bu özellikler, benimki gibi donuk ve karanlık değil, anlamlı ve saydam olan bu bedenin ardında, bir sanat eserinin ardında onu yaratan çalışkan, etkin gücün yansıması gibi, yansıyor ve Robert'in duvar boyunca

gerçekleştirdiği çevik koşunun hareketlerini, bir frizin üzerine yontulmuş atlıların hareketleri kadar anlaşılır ve büyüleyici kılıyordu. Robert, "Heyhat!" diye düşünebilirdi. "Gençliğimi, soyluluğu küçümseyerek, sadece adalete ve zekâya saygı duyarak, mecburi arkadaşlıkların dışında, sırf güzel konuşuyorlar diye, beceriksiz, kötü giyimli dostlar seçerek geçirmeye değer miydi, sonunda ortada görünen, değerli bir anı olarak saklanan tek benliğim, benim irademle, çabalayarak, hak ederek, istediğim gibi biçimlendirdiğim benliğim değil, benim eserim olmayan, hattâ ben bile olmayan, hep küçümsediğim, yenmeye çalıştığım bir benlik olduktan sonra; en yakın dostumu böyle sevmeme değer miydi, bende bulacağı en büyük haz, benim kendimden çok daha genel bir şeyi keşfetmek, onun söylediği ve samimi olarak düşünemeyeceği gibi bir arkadaşlık hazzı değil, zihinsel ve kayıtsız bir haz, bir tür sanat hazzı olduktan sonra?" Saint-Loup'nun zaman zaman bunu düşünmüş olmasından korkuyorum bugün. Eğer öyleyse, yanılmış. Aksine, Robert, bedeninde doğuştan var olan esneklikten daha yüce bir şeyleri sevmemiş, onca zaman, soylulara özgü kibirden kopuk yaşamamış olsa, çevikliğinde bile daha fazla bir özen, bir ağırlık, davranışlarında önemli bir bayağılık olurdu. Tıpkı Mme de Villeparisis'nin, konuşmasında ve hatıratında –aslında zihinsel olan– havailik duygusunu yaratabilmek için, çok ciddi olması gerekmesi gibi, aynı şekilde Saint-Loup'nun bedeninin de, aristokratlığı böylesine barındırabilmesi için, aristokratlığın, daha yüce hedeflere yönelen zihnini terk etmesi, bedeninde eriyerek, bilinçdışı, soylu çizgiler halinde sabitlenmesi gerekiyordu. Bu durumda, zihinsel seçkinliği, fiziksel seçkinlikten yoksun değildi; fiziksel seçkinliği ise, zihinsel karşılığı olmasa, eksik kalırdı. Bir eserin, düşüncelerin yüksek niteliğini yansıtması için, sanatçının, düşüncelerini eserinde doğrudan ifade etmesine gerek yoktur; hattâ Tanrı'ya en büyük övgünün, Yaradılış'ı, bir yaratıcıdan vazgeçebilecek kadar mükemmel bulan ateistin inkârı olduğu söylenmiştir. Ayrıca, duvar boyunca bir koşu frizi sergileyen bu genç süvaride takdir ettiğim şeyin, sadece bir sanat eseri olmadığını da biliyordum; benim uğruma terk ettiği (Navarra kraliçesi, VII. Charles'ın torunu Catherine de Foix'nin soyundan gelen) genç prens, önüme serdiği soyluluğu ve serveti, üşüyen bedenimi vikunya mantoyla sararken sergilediği güvende, beceride ve nezakette yaşamaya devam eden küçümseyici, esnek ecdadı, bütün bunlar, onun hayatında benden daha eski dostlar sayılmaz mıydı? Ben bunların bizi daima

ayıracağını zannederken, Robert aksine, ancak yüksek bir zekâ düzeyinde, hareketlerinin yansıttığı ve mükemmel dostluğun gerçekleştiği o en üstün serbestlikle yapılabilecek bir seçimle, onları bana feda ediyordu.

Bir Guermantes'in teklifsizliğinin –Robert'de, kalıtımsal kibir, gerçek bir manevi alçakgönüllülüğün bilinçdışı zarafete dönüşmüş kılıfı olduğundan, bu teklifsizlik kibarlık halinde sergilenirken– nasıl bayağı bir kurumu ortaya koyabildiğim, henüz yanlış anladığım kişilik kusurlarının, aristokrat alışkanlıklarıyla üst üste bindiği M. de Charlus'de değil, Guermantes Dükü'nde görebilmiştim. Oysa dük de, büyükannemin bir zamanlar Mme de Villeparisis'nin evinde karşılaştığında hiç hoşlanmadığı bayağı bütünlüğün içinde, yer yer köklü bir asalete sahipti; bunu Saint-Loup'yla geçirdiğim gecenin ertesi günü, dükün evine akşam yemeğine gittiğimde gördüm.

Bu asaleti, dükte de, düşeste de, tıpkı ilk seyrettiğimde, Berma'yı meslektaşlarından ayıran farkı göremeyişim gibi, ikisini teyzelerinin evinde gördüğümde farketmemiştim; üstelik ayrıntılar, amaçlar ne kadar gerçek ve zihin tarafından ne kadar kavranır olursa, o kadar belirginleştiğinden, Berma'da, sosyete mensuplarına kıyasla, çok daha çarpıcıydı. Bununla birlikte, sosyal farklar ne kadar küçük olursa olsun (o kadar ki, Sainte-Beuve gibi kılı kırk yaran bir tasvirci, Mme Geoffrin'in, Mme Recamier'nin ve Mme de Boigne'in salonları arasındaki ince ayrımları ortaya koymak istediğinde, hepsi öyle benzeşir ki, yazarın haberi olmadan bu incelemelerden çıkan temel gerçek, salon hayatının boşluğudur), tıpkı Berma örneğinde olduğu gibi ve aynı nedenle, Guermantes'lar gözümde ilginçliğini yitirdiğinde, bir damlacık halindeki özgünlüklerini hayalgücüm artık buharlaştırmaz olduğunda, bütün belirsizliğine rağmen, bu özgünlük benim için elle tutulur hale geldi.

Düşes, teyzesinin evinde bana kocasından söz etmemişti; ortalıkta dolaşan boşanma söylentilerini de düşünerek, dükün, yemek davetine katılıp katılmayacağını merak ediyordum. Merakım uzun sürmedi. Holde ayakta bekleyen ve (o güne kadar beni herhalde aşağı yukarı marangozun çocukları gibi, yani belki efendilerinden biraz daha yakınlık duyarak, ama dükün evine kabul edilmesi imkânsız biri olarak gördüklerinden) şüphesiz, bu devrim niteliğindeki değişikliğin sebebini merak eden üniformalı uşakların arasından, M. de Guermantes'in süzülüverdiğini gördüm; beni

kapıda karşılamak ve pardösümü bizzat almak üzere tetikteymiş meğer.

"Mme de Guermantes sizi görünce müthiş sevinecek," dedi, ikna edici bir ses tonuyla. "İzin verin de pılı pırtınızı alayım." (Halk dilini kullanmayı hem babacan, hem de komik buluyordu.) "Karım, bugün için söz verdiğiniz halde, belki gelmezsiniz diye biraz kaygılanıyordu. Sabahtan beri birbirimize, 'Görürsünüz, gelmeyecek,' diyorduk. Mme de Guermantes'ın, benden daha doğru bir tahminde bulunduğunu itiraf etmem gerekir. Kolay görüşülen biri değilsiniz, ben, bizi atlatacağınızdan emindim."

Anlatılanlara bakılırsa, dük o kadar kötü bir koca, hattâ hoyrattı ki, tıpkı fesat kimselere, tatlı sözler söylediklerinde minnet duyulması gibi, dükün de, düşesin üzerine koruyucu kanatlarını gerip, onu kendinin ayrılmaz bir parçası kabul edercesine söylediği, "Mme de Guermantes" sözlerinden ötürü, kendisine minnet duyulurdu. Bu arada, dük, teklifsizce elimden tutup bana yol göstermeyi ve salona götürmeyi görev bildi. Bir köylünün ağzından duyduğumuz bir halk deyişi, belki de kendinin bilmediği yerel bir geleneğin, tarihî bir olayın izini taşıyorsa, hoşa gidebilir; aynı şekilde, M. de Guermantes'in gece boyunca bana göstereceği bu nezaket de, asırlar öncesinin, özellikle XVII. yüzyılın alışkanlıklarının bir devamı olarak, çok hoşuma gitti. Eski zamanların insanları, bize sonsuz uzaklıktaymış gibi gelirler. Onlara, resmen ifade ettiklerinin ötesinde, derin niyetler atfetme cesaretimiz yoktur; Homeros'un bir kahramanında, kendi hislerimize benzer bir duyguyla ya da Cannae Çarpışması'nda, düşmanın, ordusunun bir kanadını yarmasına izin verip düşmanı arkadan kuşatan Hannibal'de, ustalıklı bir aldatmaca taktiğiyle karşılaştığımızda şaşırırız; epik şairi ve generali, hayvanat bahçesinde gördüğümüz bir hayvan kadar, kendimizden farklı zannederiz adeta. XIV. Louis'nin sarayından bir şahsiyetin, kendinden aşağı mevkide, kendisine hiçbir yararı dokunamayacak birine yazdığı bir mektupta kibarlık belirtilerine rastladığımızda bile şaşırırız; çünkü bu büyük soylularda, kendilerini yöneten, ama asla doğrudan ifade etmedikleri, koca bir inançlar dünyası bulunduğunu, özellikle de, terbiye icabı kimi duyguları yaşıyormuş gibi göstermek ve bazı kibarlıkları büyük bir titizlikle yerine getirmek gerektiği inancını, birdenbire görüveririz.

Geçmişin bu hayalî uzaklığı, belki de büyük yazarların bile,

Ossian gibi vasat yutturmacıların eserlerinde, dahiyane bir güzellik bulmalarını anlayabilmemizin nedenlerinden biridir. Eski bir Kelt ozanının, çağdaş fikirleri olabilmesine o kadar şaşırırız ki, eski bir Gael baladı sandığımız bir metinde, çağdaş bir yazıda rastlasak ustalıklı deyip geçeceğimiz bir fikirle karşılaştığımızda, hayran oluruz. Yetenekli bir çevirmen, eski bir yazarın az çok sadık bir çevirisine, çağdaş bir yazarın imzasıyla, ayrıca yayınlansa, en fazla hoş bulunabilecek birkaç pasaj eklediğinde, şaire heyecan verici bir yücelik kazandırır; şair böylece birçok yüzyıla birden hitap eder. Aynı çevirmen, kendi imzasıyla yayınlanacak olsa, ancak vasat bir kitap yazabilecek niteliktedir. Çeviri olarak yayınlandığında, bir şaheserin çevirisi gibi görünür. Geçmiş, uçucu değildir, olduğu yerde durur. Bir savaş başladıktan aylar sonra, acele etmeden çıkarılan yasalar, savaşı kuvvetle etkileyebileceği gibi, çözülemeyen bir cinayetten on beş yıl sonra, bir yargıcın cinayeti aydınlatacak ipuçlarını bulabileceği gibi, yüzyılların ardından, ücra bir yörede yer adlarını yerlilerin âdetlerini inceleyen bir bilgin, Hıritiyanlık'tan çok öncesine ait, Herodotos zamanında bile anlaşılamayan, hattâ belki unutulmuş olan, oysa bir kayaya verilen adda, bir dinî ayinde, şimdiki zamanda bile, yoğun, çok eski ve sağlam bir oluşum gibi varlığını sürdüren bir efsane bulabilir. M. de Guermantes'in, çoğu kez bayağı olan davranışlarında değilse bile, en azından bu davranışları yöneten zihninde de, bu kadar eski olmayan, saray hayatına ait bir oluşum bulunmaktaydı. Biraz sonra dükle salonda tekrar buluştuğumda, bu oluşumu, eski bir koku gibi tekrar hissedecektim. Çünkü doğrudan salona girmemiştim.

Holden geçtiğimiz sırada, M. de Guermantes'a, Elstir'lerini görmeyi çok istediğimi söylemiştim. "Emrinize amadeyim. Demek M. Elstirle de dostsunuz? Onunla bu kadar ilgilendiğinizi önceden bilmediğime çok canım sıkıldı. Kendisiyle biraz tanışıklığım var, kibar bir adam, büyüklerimizin efendi bir insan dedikleri türden biri; kendisinden yemeğe gelme şerefini bana bağışlamasını rica edebilirdim. Eminim geceyi sizinle birlikte geçirmekten büyük mutluluk duyardı." Bu şekilde çaba gösterdiğinde, hiç de devrim öncesi eski rejim adamı olamayan dük, daha sonra, istemeden öyle oluyordu. Bana tabloları göstermeyi teklif ettikten sonra, her kapının önünde incelikle geri çekilerek, yolu göstermek için öne geçmek zorunda kaldığında özür dileyerek eşlik etti; bu sahne (Saint-Simon'un anlattığına göre, Guermantes'ların bir atasının, kendisini konağında, bir soylunun havai görevlerini, aynı titizlikle

yerine getirerek ağırladığından beri), bize ulaşıncaya kadar, birçok Guermantes tarafından, birçok ziyaretçi için oynanmış olmalıydı. Düke, tablolarla biraz yalnız kalmanın beni çok mutlu edeceğini söylediğimde, kibarca çekilmiş ve kendisini salonda bulabileceğimi söylemişti.

Ne var ki Elstir'lerle baş başa kalınca, yemek saatini tamamen unuttum; yine Balbec'te olduğu gibi, bu büyük ressama özgü bakışın yansıması olan ve sözlerinin katiyen ifade etmediği, bilinmeyen renklerden oluşan dünyanın parçalarıyla karşı karşıyaydım. Duvarın, Elstir'in hepsi birbiriyle benzeşik resimleriyle kaplı bölümleri, bir sihirli fenerin ışıklı görüntüleri gibiydi; bu durumda, fener, sanatçının beyniydi ve sadece sanatçıyı tanıyarak, yani henüz renkli camlardan hiçbiri takılmadan, sadece lambanın üzerindeki feneri görerek, bu beynin garipliğini tahmin etmek mümkün değildi. Resimler arasında, yüksek sosyete mensuplarına en gülünç gelenlerden bazıları, benim için en ilginç olanlarıydı; çünkü yarattıkları optik yanılsamalarla, nesneleri, ancak mantık aracılığıyla tanıyabildiğimizi kanıtlıyorlardı. Arabayla yolda giderken, kimbilir kaç kez, birkaç metre ötemizde başlayan, uzun, aydınlık bir sokak görmüşüzdür; oysa karşımızdaki, bizde derinlik yanılsamasını uyandıran, çiğ bir ışıkla aydınlanmış bir duvardır. Şu halde, sembolizm hilesiyle değil de, izlenimin köküne içtenlikle dönerek, bir nesneyi, ilk yanılsamanın şimşeğinde zannettiğimiz şekliyle betimlemek mantıklı değil midir? Yüzeyler ve hacimler, onları tanıdığımızda hafızamızın kendilerine zorla yüklediği nesne adlarından bağımsızdırlar aslında. Elstir, hissettiği şeyden, bildiği şeyi ayıklamaya çalışıyordu; onun çabası, çoğu kez, görüş dediğimiz akıl yürütmeleri bileşimini eritmek olmuştu.

Bu "korkunç" şeylerden hiç hoşlanmayan kişiler, Elstir'in, Chardin'i, Perroneau'yu, kendilerinin, yüksek sosyete mensuplarının sevdiği onca ressamı takdir etmesine şaşırırlardı. Elstii'in de kendi hesabına, gerçeklik karşısında (bazı araştırmalara kendi özel düşkünlüğüyle) bir Chardin'le, bir Perroneau'yla aynı çabayı gösterdiğini, dolayısıyla, kendi çalışmasına ara verdiğinde, onlarda aynı türden çabaları, bir anlamda kendi eserinin habercisi olan denemeleri takdir ettiğini anlamazlardı. Ne var ki, sosyete mensupları, Chardin'in resmini sevmelerine, en azından rahatsız olmadan bakmalarına imkân veren Zaman perspektifini, düşünce yoluyla Elstir'in eserine eklemezlerdi. Oysa daha yaşlı olanları,

aradan yıllar geçtikçe, Ingres'in bir şaheseri kabul ettikleri şeyle, korkunçluğunu sonsuza dek sürdüreceğini zannettikleri şey (örneğin Manet'nin Olympia'sı) arasındaki, aşılması imkânsız uçurumun giderek kapanışına ve sonunda iki tablonun, neredeyse ikiz hale gelişine şahit olduklarını düşünebilirlerdi. Ancak, insanlar, genele gitmeyi bilmedikleri ve daima geçmişte örneği görülmemiş bir deneyimle karşı karşıya olduklarını düşündükleri için, hiçbir zaman ders almazlar.

Tabloların (Elstir'in daha gerçekçi ve önceki bir dönemine ait) iki tanesinde aynı beyefendiyi görmek, beni heyecanlandırdı; birinde kendi salonunda ve fraklıydı, ötekindeyse, ceket ve silindir şapkayla, su kenarında, hiçbir işi olmadığı belli bir halk şenliğindeydi; bu da, beyefendinin, Elstir'in sadece sık kullandığı bir model değil, tıpkı bir zamanlar Carpaccio'nun resmetmekten hoşlandığı, ünlü Venedikli –birbirine tıpatıp benzeyen– soylular gibi, resimlerinde yer vermekten hoşlandığı bir dostu, belki bir hamisi olduğunu gösteriyordu; aynı şekilde, Beethoven da, sevdiği eserlerinin başına Arşidük Rudolfun aziz ismini yazmaktan hoşlanırdı. Su kenarındaki bu şenliğin, büyüleyici bir yanı vardı. Nehir, kadınların elbiseleri, teknelerin yelkenleri, hepsinin sayısız yansımaları, Elstir'in harikulade bir öğle sonrasından aldığı bu kesitte, yan yana resmedilmişti. Sıcak yüzünden ve nefes nefese kaldığından, dans etmeye bir an ara vermiş bir kadının elbisesindeki büyü, duran bir yelkenlinin yelkeninde, küçük limandaki suda, tahta iskelede, yapraklarda ve gökyüzünde de, aynı şekilde parıldıyordu. Nasıl ki Balbec'te gördüğüm resimlerden birinde, laciverttaşından gökyüzünün altında, katedralin kendisi kadar güzel görünen hastane, teorisyen Elstir'den, zevk sahibi, ortaçağ aşığı Elstir'den daha atılgan davranıp, "Gotik diye bir şey yoktur, şaheser diye bir şey yoktur, üslupsuz hastane, görkemli kapıya denktir," der gibiyse, aynı şekilde, şimdi de şunları işitiyordum sanki: "Gezintiye çıkmış bir amatörün bakmaktan kaçınacağı, doğanın, gözlerinin önünde oluşturduğu şiirsel tablonun dışında bırakacağı, biraz bayağı kadın da güzeldir; onun elbisesi de, teknenin yelkeniyle aynı ışık tarafından sarmalanmıştır; hiçbir şey bir diğerinden daha değerli değildir, sıradan elbise de, kendi başına güzel olan yelken de, aynı şeyi yansıtan iki aynadır; bütün değer, ressamın bakışındadır." İşte bu resimde ressam, kadının sıcaktan bunalıp dans etmeye ara verdiği, ağacın bir gölgeyle çepeçevre sarıldığı, yelkenlerin altın yaldızlı bir cila üzerinde kayar gibi

göründüğü bir anda, saatlerin hareketini ölümsüz bir biçimde durdurmayı başarmıştı. Ama tam da bu sebeple, o an, böylesine bir güçle üzerimize yüklendiğinden, bu son derece sabit resim, son derece geçici bir izlenim uyandırıyordu; kadının birazdan gideceğini, teknelerin gözden kaybolacağını, gölgelerin yer değiştireceğini, havanın kararacağını, hazzın bittiğini, hayatın geçtiğini, yan yana onca ışıkla gösterilen anların, bir daha geri gelmediğini hissediyordu insan. Elstıı'in ilk dönemlerinde yaptığı, mitolojik konulu, yine bu salonda bulunan bazı suluboya. resimlerde de, ânın niteliğinin, bambaşka bir yanını buluyordum. "Gelişmiş" sosyete mensupları, Elstir'in bu tarzına "kadar" geliyorlar, ama daha öteye gitmiyorlardı. Bunlar Elstıı'in en başarılı eserleri değildiler kuşkusuz, ama daha o zamandan, konunun ele alınışındaki samimiyet, resmi soğukluktan kurtarıyordu. Örneğin Musa'lar, fosilleşmiş, ama mitolojik çağlarda, arasıra geceleri bir dağ patikasında, ikili üçlü gruplar halinde geçerken görülebilen bir türden varlıklar gibi resmedilmişlerdi. Bazen, yine bir zoologun gözünde, kendine özgü bir niteliği olan bir soydan (cinselliği olmayışıyla dikkati çeken) bir şair de, bir Musa'yla birlikte dolaşıyordu; doğada, farklı türlerden yaratıkların, dostça bir arada yaşaması gibi. Bu suluboya resimlerden birinde, dağda yaptığı uzun yürüyüşten bitkin düşmüş bir şairi, yolda karşılaştığı, yorgunluğuna acıyan bir Kentaur, sırtında taşıyordu. Resimlerin birçoğunda, (mitolojik sahnenin, efsanevi kahramanların minicik bir yer kapladığı, adeta kaybolduğu) muazzam görünüm, dağların tepelerinden denize kadar, güneşin belirli eğimiyle, gölgelerin geçici sadakatiyle, saatten de öte, tam dakikayı gösteren bir kesinlikle resmedilmişti. Böylece, sanatçı, bir ânı yakalayarak, masaldaki simgeye bir tür yaşanmış tarihsel gerçeklik kazandırıyor, onu belirgin bir geçmişte resmediyor, o geçmişe aktarıyordu.

Elstir'in resimlerine bakarken, gelen misafirlerin aralıksız zilleri, tatlı bir ninni gibi beni uyutmuştu sanki. Ama ardından gelen ve epeydir süren sessizlik, –o kadar hızlı olmasa da– Lindoro'nun müziğinin ardından gelen sessizliğin, Bartolo'yu uykusundan uyandırdığı gibi, nihayet daldığım hayallerden uyandırdı beni. Beni unutup sofraya oturmuş olmalarından korkarak, aceleyle salona yöneldim. Elstir'lerin bulunduğu odanın kapısında, yaşlı mı, yoksa saçları pudralı mı olduğunu anlayamadığım bir hizmetkâr, bir İspanya elçisi edasıyla beklemekteydi, ama bana, bir krala göstereceği saygıyı gösterdi. Daha bir saat oyalanmış olsam da,

halinden beni bekleyeceğini hissettim ve dehşet içinde, yemeği ne kadar geciktirdiğimi düşündüm; üstelik de saat on birde, M. de Charlus'nün evinde olacağıma söz vermiştim.

İspanya elçisi beni salona götürdü (yolda kapıcının hışmından bir türlü kurtulamayan genç uşakla karşılaştım; kendisine nişanlısından haber sorduğumda, mutluluktan uçarak, ertesi gün ikisinin de izinli olduklarını, bütün günü birlikte geçireceklerini söyledi ve saygıdeğer düşesin iyi yürekliliğine övgüler yağdırdı); M. de Guermantes'ı canı sıkkın bulmaktan korkuyordum. Aksine, beni kısmen sahte ve kibarlıktan kaynaklandığı belli olan, ama bir yandan da, hem gecikmeden ötürü iyice acıkmış olduğundan, hem de salonu dolduran bütün davetlilerin aynı sabırsızlığı paylaştığını bildiğinden, samimi bir sevinçle karşıladı. Sonradan öğrendim ki, beni kırk beş dakika kadar beklemişler. Guermantes Dükü, bu genel işkenceyi iki dakika daha uzatmanın pek bir şey fark ettirmeyeceğini ve kibarlık yüzünden sofraya oturmayı bu kadar geciktirdiğine göre, derhal oturulmazsa, geç kalmadığıma, benim yüzümden beklemediklerine beni inandırarak, bu kibarlığı tamamlayacağını düşünmüş olmalı ki, sanki yemeğe daha bir saat varmış, davetlilerin bazıları henüz gelmemiş gibi, Elstir'leri nasıl bulduğumu sordu. Ama aynı zamanda, daha fazla vakit kaybetmemek için, midesindeki krampları belli etmeden, düşesle birlikte tanıştırma faslına girişti. Etrafımdaki değişikliği, ancak o zaman farkettim; o güne kadar –Mme Swann'ın salonundaki stajım hariç– hem Combray'de, hem de Paris'te, ailemin evinde, bana çocuk muamelesi yapan asık suratlı burjuvaların ya koruyucu, ya da savunmadaki tavırlarını görmeye alışıktım; şimdiyse, Parsifal'in kendini birden çiçek-kızların arasında bulması gibi, bambaşka bir dekorda yer alıyordum. Beni çevreleyen, hepsi dekolte giyimli (tenleri, kıvrım kıvrım bir mimoza dalının iki yanında veya bir gülün iri yapraklarının altında açığa çıkıyordu) hanımlar, selam verirken, sanki sırf utandıklarından beni öpmüyorlarmışçasına, okşayan bakışlarla uzun uzun süzüyorlardı. Oysa birçoğu, son derece ahlâklı kadınlardı; ama hepsi değil, birçoğu; hafifmeşrep olanlarsa, en namuslularına bile, anneme gelecekleri gibi itici gelmiyordu. Ahlâklı dostların, apaçık ortada göründüğü halde inkâr ettiği davranış hafiflikleri, Guermantes çevresinde başarıyla korunan ilişkilerden çok daha az önemli gibi görünüyordu. Bir ev sahibesinin vücudunun, her isteyenin emrinde olduğu, bilmezden geliniyordu, yeter ki "salonu" el değmemiş olsun.

Dük (uzun zamandır öğrenebileceği ya da öğretebileceği bir şey kalmamış) davetlilerinden hiç çekinmeyip, benden, ne tür bir üstünlüğüm olduğunu bilmediğinden, XIV. Louis'nin sarayındaki büyük soyluların, burjuva bakanlara duyduğu saygıya benzetilebilecek bir saygı duyarak, çok çekindiği için, belli ki davetlilerim tanımayışınını, onlar için değilse bile, benim için hiçbir önemi olmadığını düşünüyordu ve ben dük yüzünden, davetliler üzerinde yaratacağım izlenim konusunda kaygılanırken, o, sırf onların ben-, de yaratacağı izlenimle ilgileniyordu.

Daha en başta, küçük çaplı çifte bir karışıklık oldu. Salona ilk girdiğim anda, M. de Guermantes, düşese selam vermeme bile vakit bırakmadan, beni oldukça ufak tefek bir hanımın yanma götürdü; kendisine hoş bir sürpriz yapmak, adeta, "İşte arkadaşınız; bakın, ensesinden tutup getirdim onu size," demek ister gibiydi. Zaten dük beni iterek hanımın karşısına çıkarmadan önce de, o, yumuşak bakışlı, iri siyah gözleriyle, bizi tanıyamayan, eski bir ahbabımıza yönelttiğimiz bilgiç tebessümlerden gönderip durmuştu bana. Ben de gerçekten kendisini tanıyamadığımdan, ona doğru ilerlerken, tanıştırılıp bu zor durumdan kurtuluncaya kadar bir karşılık vermek zorunda kalmamak için, başımı çevirmiştim. Bu sırada, hanım, bana yönelik tebessümünü kararsız bir dengede tutmaya devam ediyordu. Sanki bir an önce bu gülümsemeden kurtulmak için, benim, "Ah, hanımefendi! Ne güzel sürpriz! Annem karşılaştığımıza ne kadar sevinecek!" dememi bekliyordu. O, benim her şeyi bilerek kendisini selamlamamı ve bir sol diyez gibi sonsuza dek uzayan tebessümüne bir son verebilmeyi ne kadar sabırsızlıkla bekliyorsa, ben de onun adını öğrenebilmek için, o kadar sabırsızlanıyordum. Fakat M. de Guermantes, tanıştırma işini, en azından benim açımdan, o kadar kötü yaptı ki, sanıyorum sadece benim adımı söyledi; yarı-yabancının kim olduğunu hâlâ bilmiyordum; o da, samimiyetimizin benim için karanlık olan nedenleri, kendisi için son derece açık olduğundan, ismini söylemeyi akıl edemedi. Zaten ben yanma varır varmaz, elini uzatacağına, teklifsizce elimi ellerinin arasına alıp, onun aklımdan geçen güzel anılardan ben de onun kadar haberdarmışım gibi bir tonda konuştu benimle. Anladığım kadarıyla oğlu olan Albert'in, gelemediğine ne kadar üzüleceğini söyledi. Eski arkadaşlarım arasında adı Albert olan birini hatırlamaya çalıştım; Bloch'tan başkası gelmedi aklıma, ama karşımdaki hanım Mme Bloch olamazdı, çünkü

Bloch'un annesi yıllar önce ölmüştü. Onun kafasında canlandırdığı, ikimizle ilgili ortak geçmişi boş yere tahmin etmeye çalışıyordum. Sadece bir tebessümü geçiren iri, yumuşak gözbebeklerinin yarısaydam kehribarının ardında, bu geçmişi seçemiyordum; tıpkı, üzerine güneş vurmuş bile olsa, siyah bir camın arkasındaki görüntüyü seçemeyişimiz gibi. Babamın çok yorulup yorulmadığını, bir gün Albert'le birlikte tiyatroya gitmek isteyip istemediğimi, sağlığımın biraz daha iyi olup olmadığını sordu; içinde bulunduğum zihinsel karanlıkta sendeleyerek verdiğim cevaplar arasında, bir tek bu gece kendimi pek iyi hissetmediğim açık seçik anlaşılınca, annemle babamın diğer arkadaşlarında hiç alışık olmadığım zahmetlere girerek, bizzat bana bir iskemle uzattı. Muammayı çözecek ipucunu, nihayet dük verdi; "Sizi çok hoş buluyor," diye fısıldadı; kulağım, bu sözleri ilk kez duymuyormuş gibi bir izlenime kapıldı. Lüksemburg Prensesi'yle tanıştığımızda, Mme de Villeparisis'nin, büyükannemle bana söylediği sözlerdi bunlar. O zaman her şeyi anladım; karşımdaki hanımın Lüksemburg Prensesi'yle ortak hiçbir yanı yoktu, ama onu bize sunan kişinin kullandığı dilden, yaratığın türünü çıkardım. Bu bir prensesti. Ne ailemi, ne de beni, katiyen tanımıyordu, ama dünyanın en soylu sülalesinden gelen ve en büyük servetine sahip biri sıfatıyla (Parma Prensi'nin kızıydı ve kuzeni olan bir prensle evlenmişti), Yaradan'a olan minnetini, ne kadar yoksul veya mütevazı soydan olursa olsun, hemcinsine, onu küçümsemediğini göstererek ifade etmek istiyordu. Aslında gülümseyişinden bunu tahmin edebilirdim; Lüksemburg Prensesi'nin, sahilde, Acclimatation Parkı'ndaki bir geyiğe verecekmiş gibi büyükanneme vermek üzere, küçük çavdar ekmekleri alışını görmüştüm. Ama bu, takdim edildiğim, hükümdar soyundan ikinci prensesti henüz; büyük soyluların nezaketinin genel hatlarını kavramamış olmam, mazur görülebilirdi. Zaten bu kibarlığa fazla bel bağlamamam konusunda, beni kendileri uyarma zahmetine katlanmışlardı: Opera-Comique'te bana hararetle el sallayan Guermantes Düşesi, kendisine sokakta selam verdiğimde, öfkeli bir ifade takınmıştı; günün birinde, birine bir Louis altını verip, onunla hesaplarını temelli kapattıklarını düşünen insanlar gibi. M. de Charlus'ye gelince, onun iniş çıkışları, daha da çelişkiliydi. Ayrıca, ileride göreceğimiz gibi, başka bir türden prensler ve hükümdarlar da tanıdım: kraliçe rolü oynayan ve hemcinsleri gibi değil, Sardou'nun oyunlarındaki kraliçeler gibi konuşan kraliçeler.

M. de Guermantes'in beni tanıştırmak için bu kadar acele etmiş olmasının sebebi, bir toplantıda, hükümdar soyundan bir prensesin tanımadığı birinin bulunmasının, asla kabul edilemez, bir saniye bile uzatılmaması gereken bir durum oluşuydu. Saint-Loup'nun, kendini büyükanneme takdim ettirmekteki acelesi de aynı sebepten kaynaklanıyordu. Zaten Guermantes Dükü ve Düşesi'nin, yüksek sosyete terbiyesi adı verilen, yüzeysel olmayan, dıştan içe bir dönüşümle, yüzeyselin öz ve derin hale geldiği, saray hayatının kalıtımla edinilen bir alışkanlığıyla, en azından ikisinden birinin çoğu kez ihmal ettiği, iyilik, dürüstlük, merhamet ve adalet gibi görevlerden daha temel bir görev olarak, kayıtsız şartsız kabul ettikleri görev, Parma Prensesi'ne daima üçüncü şahsı kullanarak hitap etmekti.

Hayatımda henüz Parma'ya gidememiş olduğumdan (yıllar önceki bir Paskalya tatilinden beri arzuladığım bir şeydi bu), zaten yoğun ve fazlasıyla tatlı adının cilalı duvarları arasında, küçük bir İtalyan kasabasının meydanındaki esintisiz bir yaz gecesi kadar boğucu atmosferinde, dünyanın geri kalanından soyutlanmış bu eşsiz kentin en güzel sarayına sahip olduğunu bildiğim Parma Prensesi'yle tanışmak, benim kafamda tasarlamaya çalıştığım şeyin, Parma'da gerçekten bulunan şeyin yerini, birdenbire, ben yerimden kımıldamadan gerçekleşen kısmi bir varış gibi, alıvermeliydi; Giorgione'nin kentine yapılan yolculuk cebirinde, bu bilinmeyeni içeren bir ilk denklemdi prensesle tanışmak. Ne var ki, yıllardır bu Parma Prensesi ismine –bir parfüm ustasının düz bir yağlı madde kütlesine yaptığı gibi– binlerce menekşenin kokusunu yedirmiş olmama karşılık, o âna kadar en azından Sanseverina olduğundan kuşku duymayacağım prensesi görür görmez, ikinci bir işlem devreye girdi; gerçeği söylemek gerekirse, ancak birkaç ay sonra tamamlanan bu işlem, prensesin isminden menekşe özü yağının ve Stendhal kokusunun, yeni kimyasal yoğurmalar yardımıyla, tamamen atılıp, bunların yerine, kendini hayır işlerine vermiş, son derece alçakgönüllü nezaketinden, bu nezaketin kaynağında ne yüce bir gururun bulunduğu hemen anlaşılan, ufak tefek, esmer bir kadının görüntüsünün yedirilmesiydi. Zaten birkaç farklılık dışında diğer soylu hanımefendilere benzeyen prenses, Stendhal'le, örneğin Paris'te, Europe semtindeki Parme Sokağı kadar ilgisizdi; bu sokak, Parma adından çok, yakınındaki sokaklara benzer ve Fabrice'in öldüğü Manastırdan çok, Saint-Lazare Garı'nın bekleme salonunu getirir akla.

Prensesin nezaketinin iki nedeni vardı. Bunlardan birincisi genel olup, hükümdar atalarının kızı sıfatıyla aldığı eğitimle ilgiliydi. Sadece Avrupa'nın bütün kraliyet aileleriyle akraba olmakla kalmayıp –Parma Düklüğü sülalesinin tersine– saltanat süren herhangi bir prensesten daha zengin olan annesi, daha küçücükken, İncil'e uygun bir snobizmin gururlu ve alçakgönüllü ilkelerini aşılamıştı kızma; şimdiyse, kızının bütün yüz hatları, omuzlarının eğimi, kol hareketleri, şu sözleri tekrarlar gibiydi: "Unutma ki Tanrı, senin, bir tahtın basamaklarında doğmanı istediyse, bundan yararlanıp, Yüce Tanrı'nın (şükürler olsun!) soyunla ve servetinle seni üstün kıldığı kişileri hor görmemen gerekir. Aksine, yoksullara iyi davran. Senin ataların, 647'den beri Kleve ve Jülich prensleriydiler; Tanrı, sonsuz inayetiyle seni Süveyş Kanalı hisselerinin neredeyse tamamının, Royal Dutch hisselerinden de, Edmond de Rothschild'inkilerin üç katının sahibi kıldı; soybilimciler, senin soy zincirini doğrudan Hıristiyan takviminin 63'üncü yılına dayandırıyorlar; yengelerin arasında iki imparatoriçe bulunuyor. Bu yüzden, konuşurken asla böylesine önemli imtiyazları hatırlarmış gibi görünme; güvenilmez olduklarından değil de (soyun köklülüğünü değiştirmek mümkün değildir çünkü, petrole ihtiyaç da, daima olacaktır), başkalarından daha soylu olduğunu ve birinci sınıf yatırımların bulunduğunu herkes bildiği için, bildirmene gerek olmadığından. Bedbahtların yardımına koş. Tanrı'nın inayeti sayesinde üstün olduğun herkese, mevkini sarsmadan verebileceğin her şeyi sun; yani para yardımı yap, hattâ hemşirelik et, ama asla davetlerine çağırma; bunun, onlara hiçbir yararı olmayacağı gibi, senin itibarını sarsarak, hayırsever davranışının etkisini de azaltır."

İşte bu yüzden, prenses bir iyilik yapamadığı zamanlarda bile, sessiz lisanın bütün görünür işaretleriyle, kendisini, aralarında bulunduğu kişilerden daha üstün görmediğini belli etmeye, daha doğrusu bu kanıyı uyandırmaya çalışıyordu. Herkese, terbiyeli insanların, kendilerinden aşağıdaki kişilere gösterdiği sevecen kibarlıkla davranıyor, her an bir yardımda bulunma isteğiyle, yer açmak için iskemlesini itiyor, eldivenlerimi tutuyor, gururlu burjuvaların tenezzül etmediği, hükümdarların severek, eski hizmetkârlarınsa içgüdüyle, meslek alışkanlığıyla sunduğu küçük hizmetleri sunuyordu bana.

Parma Prensesi'nin bana gösterdiği nezaketin ikinci nedeni, daha

özeldi, ama bana duyduğu esrarengiz bir yakınlıktan kaynaklanmıyordu katiyen. Ne var ki, bu ikinci nedeni o anda irdelemeye fırsat bulamadım. Hattâ, tanıştırma işini bir an önce bitirmek istermiş gibi görünen dük, beni çiçek-kızların bir diğerine doğru sürüklemişti bile. Bu hanımın adını öğrendiğimde, Balbec'e pek uzak olmayan şatosunun önünden geçtiğimi söyledim kendisine. Sanki daha mütevazı görünmek ister gibi, alçak sesle, ama duygulu, özel bir haz fırsatını kaçırmış olmanın üzüntüsüyle yüklü bir tonda, "Ah! Şatoyu size gezdirebilmek benim için ne büyük mutluluk olurdu!" dedi ve dokunaklı bir bakışla ekledi: "Umarım bir fırsat daha çıkar. Aslında şunu da söylemem gerekir ki, teyzem Brancas'nın şatosu ilginizi daha çok çekerdi; Mansard'ın eseridir, bölgenin incisidir." Kendisinin, şatosunu gezdirmekten mutluluk duyacağı gibi, teyzesinin de Brancas şatosunda beni ağırlamaktan aynı derecede hoşnut olacağını ısrarla belirten bu hanımefendinin, özellikle dünyanın, yaşamayı bilmeyen para babalarının eline geçmekte olduğu bu çağda, soyluların, hiçbir yükümlülük doğurmayan sözlerle, derebeylerine özgü konukseverliğin yüce geleneklerini sürdürmeleri gerektiğini düşündüğü açıktı. Ayrıca, kendi muhitinin bütün üyeleri gibi, o da, muhatabım en memnun edecek sözleri söyleme, onu kendi gözünde yüceltme, mektup yazdığı kişilerin bundan gurur duyduğuna, ziyaret ettiği kişileri şereflendirdiğine, herkesin onunla tanışmaya can attığına inandırma gayreti içindeydi. Doğruyu söylemek gerekirse, başkalarında, kendilerine ilişkin böyle hoş düşünceler yaratma isteği, bazen burjuvazide bile gözlenir. Burjuvazide bu olumlu eğilimi, bir kusuru telafi eden bireysel bir özellik olarak, ne yazık ki en güvenilir dostlarda değil, ama en azından, en hoş hanım arkadaşlarda buluruz. Ne olursa olsun, bu eğilim, burjuvazide tek başına filizlenir. Aristokrasinin hatırı sayılır bir bölümündeyse, aksine, bu kişilik özelliği, bireysel olmaktan çıkmıştır; eğitimle geliştirilerek, alçalma korkusu olmayan, rakip tanımayan, canayakınlıkla insanları mutlu edebileceğini bilen ve bunu yapmaktan haz duyan, gerçek bir soyluluk düşüncesiyle beslenerek, sınıfsal bir özellik haline gelmiştir. Bu özelliğe fazlasıyla zıt kişisel kusurları yüzünden onu yüreğinde barındıramayan kişiler bile, izlerini, farkında olmadan, kullandıkları kelimelerde veya beden hareketlerinde taşırlar.

"Çok iyi kalpli bir kadındır," dedi M. de Guermantes, Parma

Prensesi'yle ilgili olarak; "ayrıca, 'soylu hanımefendi' olmayı kimse onun gibi beceremez."

Ben hanımlara takdim edildiğim sırada, bir beyefendi, çeşitli telaş belirtileri gösteriyordu; Kont Hannibal de Breaute-Consalvi'ydi bu. Geç geldiğinden, davetliler hakkında bilgi alacak vakti olmamış, ben salona girdiğimde de, düşesin muhitinden biri olmadığımı görüp, bu salona girebildiğime göre, son derece olağandışı unvanlara sahip olduğuma hükmederek, beni görmekten çok, ne tür bir insan olduğumu anlamasına yardımcı olacağını düşündüğü monoklünü, kemer biçimindeki kaşlarının altına yerleştirmişti. Mme de Guermantes'in, gerçekten üstün olan kadınların değerli ayrıcalığına, bir "salona" sahip olduğunu, yani arasıra, kendi muhitinin insanları arasına, keşfettikleri bir ilaç ya da yarattıkları bir şaheser sayesinde yıldızı parlayan önemli şahısları kattığını biliyordu. Saint-Germain muhiti, düşesin, İngiltere kralı ve kraliçesi onuruna verilen davete M. Detaille'ı da çağırma cesaretini göstermiş olmasının etkisi altındaydı hâlâ. Bu garip dâhiyle tanışmaktan müthiş bir zevk duyacak olan zeki Saint-Germain kadınlarının, davet edilmemiş olmalarından ötürü, teselli bulmaları zordu. Mme de Courvoisier, davette M. Ribot'nun da bulunduğunu ileri sürüyordu, ama bu, Oriane'in, kocasını büyükelçilik görevine tayin ettirmeye çalıştığı kanısını uyandırmaya yönelik bir uydurmacaydı sadece. Son olarak da, bu kadar rezalet yetmiyormuş gibi, M. de Guermantes, Saksonya Mareşali'ne yaraşır bir kibarlıkla, Comedie-Française'in fuayesine gitmiş ve Mile Reichenberg'den, gelip kralın karşısında şiir okumasını rica etmişti; gerçekleşen bu gösteri, sosyete davetlerinde daha önce hiç görülmemiş bir olaydı. Esasen yürekten desteklediği bunca beklenmedik olayı hatırlayan ve kendisi de bir salon için bir övünç kaynağı, aynı Guermantes Düşesi gibi, ama erkek cinsiyetinde bir kutsama olan M. de Breaute, benim kim olduğumu merak ederek, araştırmaları için önünde uçsuz bucaksız bir alan açıldığını hissediyordu. Bir an, M. Widor ismi geçti zihninden, ama benim orgcu olamayacak kadar genç olduğuma, M. VVidor'un da "kabul" edilecek kadar parlak olmadığına hükmetti. Benim, sözünü işitmiş olduğu yeni İsveç ateşesi olmam daha muhtemel görünüyordu; kendisini birçok kez, gayet iyi ağırlamış olan Kral Oscar'dan haber sormaya hazırlandı; ne var ki, dük beni tanıştırmak üzere adımı söylediğinde, bu ismin kendisine tamamen yabancı olduğunu gören M. de Breaute'nin, orada bulunduğuma göre, meşhur biri olduğumdan hiç şüphesi

kalmadı. Tam Oriane'in yapacağı şeydi bu; düşes, salonuna ünlüleri, elbette yüzde biri geçmeyecek oranda, cezbetme sanatında ustaydı; bu oran aşılacak olsa, salonunun itibarı azalırdı. Bu durum karşısında, M. de Breaute dudaklarını yalamaya koyuldu, hassas burun delikleri oynamaya başladı; iştahını kabartan, sadece lezzetinden kuşku duymadığı akşam yemeği değil, benim varlığımın mutlaka ilginç kılacağı ve ertesi gün Chartres Dükü'nün öğle yemeği davetinde, kendisine dikkat çekici bir sohbet konusu sağlayacak olan toplantının niteliğiydi aynı zamanda. Benim kansere karşı denenen yeni serumun mucidi mi, yoksa Theâtre-Français'nin, provaları sürmekte olan yeni ön oyununun yazarı mı olduğum konusunda bilgi edinememişti henüz, ama son derece entelektüel, "seyahat anılarına" son derece meraklı biri olarak, karşımda durmadan eğiliyor, mutabakat işaretleri, monoklünün ardından tebessümler gönderiyordu bana; belki değerli bir şahısta, kendisinin, yani Breaute-Consalvi Kontu'nun gözünde, zihinsel imtiyazların da soyluluk kadar saygıya layık olduğu izlenimini uyandırırsa, bu şahsın kendisine daha çok değer vereceği gibi bir yanılgı yüzünden; belki de sırf hoşnutluğunu ifade etme ihtiyacı ve güçlüğü içinde, benimle hangi dili konuşması gerektiğini bilemediğinden, kısacası, salıyla karaya çıktığı bilinmez bir diyarın "yerlilerinden" birinin karşısındaymışçasına, bir kazanç sağlama umuduyla, bir yandan yerlilerin âdetlerini merakla gözleyip dostluk gösterilerini kabul eder, onlar gibi çığlıklar atmayı ihmal etmezken, bir yandan da, incik boncuk karşılığında devekuşu yumurtası ve baharat değiş tokuşu yapmaya çalışırcasına. Kontun sevincine elimden geldiğince karşılık verdikten sonra, daha önce Mme de Villeparisis'nin evinde karşılaşmış olduğum, bana markizin kurnaz bir tilki olduğunu söyleyen Châtellerault Dükü'yle el sıkıştım. Dük, sapsarı saç lan, kemerli profili, yanaklarında cildinin bozuk olduğu noktalarla, tam bir Guermantes'tı; bu sülalenin XVI. ve XVII. yüzyıllardan kalma portrelerinde bile görülen, bütün özelliklerine sahipti. Ama artık düşese âşık olmadığım için, onun bir delikanlıda tekrar cisimleşmiş olmasının, benim için çekici bir yanı yoktu. Châtellerault Dükü'nün burnunun oluşturduğu çengeli, uzun süre incelediğim, ama artık hiç ilgimi çekmeyen bir ressamın imzası gibi görüyordum. Sonra Foix Prensi'yle de selamlaştım ve ardından, zavallı parmaklarımı, kemiklerimi ufalayacak olan bir mengeneye, Alman usulü bir tokalaşmaya terk ettim; bu el sıkışına eşlik eden alaylı ya da babacan gülümsemenin sahibi, M. de Norpois'nın

arkadaşı, Faffenheim Prensi'ydi; bu muhite özgü lakap düşkünlüğüyle, herkes kendisinden Prens Von diye söz eder, hattâ kendisi de "Prens Vön" veya yakınlarına yazdığında, "Von" diye imza atardı. Bu lakap, birkaç kelimeden oluşan bir ismin uzunluğu yüzünden ortaya çıktığı için, yine anlaşılır bir kısaltmaydı aslında. Bir başka muhitte Kikim'lerden geçilmediği gibi, Elisabeth yerine kâh Lili, kâh Bebeth denmesi, bu kadar anlaşılır değildi. İnsanların, genelde epeyce aylak ve havai oldukları halde, "Montesquiou" diyerek vakit kaybetmektense, "Quiou" demelerinin sebebi anlaşılabilir. Ama kuzenlerinden birine, Ferdinand yerine Dinand adını takmakla ne kazandıkları, o kadar açık değildir. Ayrıca, Guermantes'ların isim takarken, mutlaka bir heceyi tekrarladıklarını zannetmek de hatalı olur. Örneğin, ikisi de aşırı derecede şişman olan Montpeyroux Kontesi'yle Velude Vikontesi'ne, daima "Minik" ve "Minnoş" denirdi; o kadar yerleşik bir alışkanlıktı ki bu, ne hanımlar bundan zerrece alınır, ne de başkaları tebessüm etmeyi aklından geçirirdi. Mme de Montpeyroux'yu gözü gibi seven Mme de Guermantes, kontes ağır bir hastalığa yakalanacak olsa, kız kardeşine, gözünde yaşlarla, "Minik çok hastaymış diye duydum," derdi. Saçlarına, hep kulaklarını tamamen kapatacak şekilde bant takan Mme de L'Eclin'den, daima "aç kursak"[33] diye söz edilirdi. Bazen, bir kadından söz ederken, kocasının adına ya da soyadına bir a harfi eklemekle yetinilirdi. Adı Raphael olan, Saint-Germain muhitinin en cimri, en iğrenç, en taş yürekli adamının, harikulade, kayadan çıkan çiçeği hatırlatan karısı da, Raphaela diye imza atardı; ama bunlar, sayısız kuraldan birkaç örnek sadece, yeri gelirse başka bazı kuralları da ileride açıklayabiliriz.

Daha sonra, dükten, beni Agrigento Prensi'ne takdim etmesini rica ettim. M. de Guermantes, "Nasıl olur, müthiş Gri-gri'yi tanımıyor musunuz?" diye haykırıp, adımı prense söyledi. Françoise'in sık sık andığı prensin adı, bana daima saydam bir cam gibi gelirdi; bu camın altında, mor deniz kıyısında, altından bir güneşin eğik ışınlarının vurduğu, antik bir kentin pembe, kübik yapılarını görür, –kısacık bir mucize eseri Paris'e uğramış bulunan– kendisi de bir o kadar Sicilya'ya ait ve şanla şerefle cilalanmış olan prensin, gerçekten bu kentin hükümdarı olduğundan kuşku duymazdım. Heyhat! Tanıştırıldığım, zarafet zannettiği hantal bir laubalilikle, tek ayağı üzerinde dönerek beni selamlayan bayağı ve şaşkın adam, isminden, sahip olduğu, ama üzerinde hiçbir izini taşımadığı, hattâ belki hiç bakmamış olduğu bir sanat eserinden

olabileceği kadar bağımsızdı. Agrigento Prensi, prenslere özgü ve Agrigento'yu düşündürebilecek her şeyden o kadar yoksundu ki, kendisinden büsbütün farklı olan, şahsına hiçbir şekilde bağlanmayan isminin, her insanda olduğu gibi, bu adamda da olabilecek, en ufak bir şiirselliği bile kendine çekmiş ve ardından da o büyülü hecelerine hapsetmiş olduğu düşünülebilirdi. Böyle bir işlem, eğer gerçekleşmişse, başarılı olduğu kesindi; çünkü GuermantesTarın akrabası olan bu adamdan, çekilip çıkarılabilecek tek bir büyüleyici zerre kalmamıştı. Öyle ki, aynı anda hem dünya yüzündeki tek Agrigento Prensi'ydi, hem de belki Agrigento Prensi'ne dünyada en az benzeyen oydu. Bir yandan da, Agrigento Prensi olmaktan çok hoşnuttu; ama bir bankerin çok sayıda maden hissesine sahip olmaktan hoşnut oluşu, hissedarı olduğu madenin, Ivanhoe madeni ya da Primerose madeni gibi güzel bir isme tekabül edip etmediğine veya Premier madeni gibi basit bir adı olmasına aldırmayışı gibi. Bu arada, anlatması bu kadar uzun olan, ama salona girdiğim an başlayıp, sadece birkaç dakika süren tanıştırmalar sona erer ve Mme de Guermantes, bana neredeyse yakarır gibi bir tonda, "Eminim Basin, sizi böyle, bir konuktan ötekine götürerek yordu; dostlarımızla tanışmanızı istiyoruz, ama sık sık gelin diye, sizi yormayı da hiç istemiyoruz," derken, dük, beceriksiz ve korkak sayılabilecek bir hareketle, (benim Elstir'leri seyrederek geçirdiğim bir saat boyunca vermek istediği) yemek servisi başlayabilir işaretini verdi.

Şunu eklemem gerekir ki, davetlilerden birisi, M. de Grouchy, eksikti; genç kızlık soyadı Guermantes olan eşi, tek başına gelmişti; kocası, bütün gününü geçirdiği av partisinden, doğrudan gelecekti. Waterloo Savaşı'nın başlangıcındaki yokluğu, haksız yere Napoleon'un yenilgisine sebep gösterilen, Birinci İmparatorluk döneminde yaşamış Grouchy'nin torunu olan M. de Grouchy, mükemmel bir soydan geliyordu, ama bu, kimi asalet meraklılarının gözünde yetersizdi. Örneğin, uzun yıllar sonra, kendisi söz konusu olduğunda aynı müşkülpesentliği sergilemeyen Guermantes Prensi, yeğenlerine, "Zavallı Mme de Guermantes," derdi, (Mme de Grouchy'nin annesi Guermantes Vikontesi'ni kastederek), "çocuklarını evlendiremedi bir türlü!" - "Ama amcacığım, büyük kızı, M. de Grouchy'yle evlendi ya." - "Ben ona koca demem! Neyse, François Dayı'nın, küçük kızı istediği söyleniyor, böylece hepsi evde kalmamış olur bari."

Yemek servisinin başlaması için talimat verilir verilmez, yemek salonunun çifte kapısı, aynı anda birçok sesle birlikte, geniş, dairesel bir hareketle açıldı; bir uşak, başmabeyinci edasıyla Parma Prensesi'nin önünde eğildi ve duyurusunu yaptı: "Hanımefendi sofraya buyurabilirler." Uşağın ses tonu, "Hanımefendi ölüyorlar," der gibiydi, ama bu, toplulukta bir üzüntü yaratmadı; çiftler, birbiri ardına, yazın Robinson'da[34] olduğu gibi, şen şakrak bir havada yemek salonuna doğru ilerleyip, yerlerine geldiklerinde birbirlerinden ayrılarak, üniformalı uşakların tuttukları sandalyelere oturuyorlardı; son olarak, Mme de Guermantes, kendisine sofraya kadar eşlik etmem için bana doğru geldi ve en ufak bir çekingenlik hissetmekten korkmama fırsat bırakmadan, müthiş kas becerisiyle kendiliğinden bir zarafet kazanmış bir avcı gibi, herhalde benim yanlış tarafta durduğumu görerek, etrafımda öyle bir ustalıkla döndü ki, kolunu kendi kolumun üzerinde ve kendimi de, doğal bir biçimde, kararlı ve soylu bir hareketler ritminin içinde buldum. Bu hareketlere büyük bir rahatlıkla boyun eğdim; çünkü Guermantes'lar, tıpkı evinde, bir cahilin evindekine göre daha rahat ettiğimiz, gerçek bir bilginin, bilgiye önem vermeyişi gibi, bu hareketlere önem vermezlerdi; başka kapılar açıldı ve dumanı tüten çorba geldi; sanki yemek, ustalıkla donatılmış bir kukla tiyatrosunda veriliyordu ve genç davetlinin geciken girişiyle, ustanın bir hareketi üzerine, bütün çarklar harekete geçmişti.

Dükün bu muazzam, ustalıklı, itaatkâr ve debdebeli, hem mekanik, hem insani mekanizmayı harekete geçiren işareti, azametli ve buyurgan değil, çekingen bir işaretti. Bu hareketin kararsızlığı, ona tabi olan gösterinin etkisini benim gözümde azaltmadı. Çünkü dükün işaretinin tereddütlü ve kararsız olmasının sebebinin, yemeğe başlamak için sadece benim beklendiğimi ve uzun süre de beklenmiş olduğumu bana belli etmeme kaygısı olduğunu seziyordum; tıpkı Mme de Guermantes'in, ben onca resme baktıktan sonra, peşpeşe tanıştırmaların beni yormasından ve rahat etmemi engellemesinden korkması gibi. Yani, gerçek asaleti ortaya çıkaran,bu hareketteki asalet yoksunluğuydu; tıpkı dükün kendi lüksüne karşı kayıtsızlığı, kendi başına bir önemi olmayan, ama dükün onurlandırmak istediği bir konuğuna karşı ise, aksine, çok ilgili oluşu gibi.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, M. de Guermantes, bazı bakımlardan son derece sıradan bir insandı, hattâ fazla zengin bir

adamın gülünçlüğüne, öyle olmadığı halde, bir sonradan görmenin gururuna sahipti. Ama nasıl ki, bir memur veya rahip, vasat yeteneklerinin (bir dalganın ardından bütün denizin gelmesi gibi), dayandıkları güçler, yani Fransız Devleti ve Katolik Kilisesi tarafından, sonsuza dek çoğaltıldığını görürse, aynı şekilde, M. de Guermantes'ı taşıyan da, bir başka güç, gerçek bir aristokrat kibarlığıydı. Bu kibarlık, birçok kişiyi dışlıyordu. Mme de Guermantes, Mme de Cambremer i ya da M. de Forcheville'i evine kabul etmezdi. Ama benim durumumda da olduğu gibi, birisi Guermantes muhitine kabul edilmeye elverişli görüldüğünde, bu kibarlık, bu tarihî salonlardan, içlerindeki harikulade mobilyalardan (böyle bir şey mümkünse) daha muhteşem, sade bir misafirperverlik hazinesi ortaya çıkarırdı.

M. de Guermantes, birisini hoşnut etmek istediğinde, o kişiyi günün kahramanı haline getirmek için, koşullardan ve mekândan ustalıkla yararlanmayı bilirdi. Şüphesiz, Guermantes'ta olsak, "kibarlıkları" ve "lütufları" başka bir biçime bürünürdü. Akşam yemeğinden önce, ikimiz birlikte baş başa gezintiye çıkalım diye, bir araba hazırlatırdı. Şekli ne olursa olsun, tavırları insanı duygulandırıyordu; tıpkı o döneme ait hatıratları okurken XIV. Louis'nin, kendisinden ricada bulunmaya gelmiş kişilere iyilikle, güleryüzle, hafifçe eğilerek karşılık verişinden duygulanmamız gibi. Buna rağmen, her iki durumda da, kavranması gereken şey, bu kibarlığın, kelimenin anlamından öteye gitmediğidir.

Zamanının asalet düşkünleri tarafından, teşrifata yeterince önem vermemekle suçlanan, hattâ Saint-Simon'un, Valois'lı Philippe'le, V. Charles'la vs. karşılaştırıldığında, pek arka sıralarda yer alan bir kral olarak nitelendirdiği XIV. Louis, kraliyet soyundan prensler ve büyükelçiler, hangi hükümdarlara öncelik tanıyacaklarını bilsinler diye, büyük bir titizlikle kaleme alınmış talimatlar yazdırırdı. Bazı durumlarda bir anlaşmaya varılamaz ve örneğin XIV. Louis'nin oğlu Monsenyörün filanca yabancı hükümdarı, ancak dışarıda, açık havada kabul etmesi kararlaştırılır, böylece şatoya girerken, birinin diğerine öncelik tanıması önlenirdi; palatin elektörü, Chevreuse Dükü'nü akşam yemeğine davet ettiğinde, ona öncelik tanımamak için, hastaymış gibi yapıp, kendisiyle yatarak yemek yemiş, böylece meseleyi çözüvermişti. Sayın dük, I. Philippe'e hizmet etmekten kaçınınca, o da, kendisini çok seven ağabeyi kralın tavsiyesiyle, bir bahane bulup yataktan kalkışma kuzeninin yardımcı olmasını

sağlamış ve gömleğim giydirmeye zorlamıştı. Ne var ki, derin duygular, yüreğe ilişkin şeyler söz konusu olduğunda, kibarlığa gelince son derece kah olan görevler, tamamen değişirdi. XIV. Louis, en çok sevdiği insanlardan biri olan kardeşi öldükten birkaç saat sonra, Montfort Dükü'nün deyimiyle, I. Philippe "henüz soğumamışken", opera şarkıları söylemiş, kederini gizlemekte güçlük çeken Burgonya Düşesi'nin hüzünlü görünümüne şaşırmış ve eğlencelerin derhal başlamasını isteyerek, saraylılar tekrar oyuna dönsünler diye, Burgonya Dükü'ne, bir brelan[35] partisi başlatması için emir vermişti. İşte M. de Guermantes'in da, yalnız sosyetedeki bilinçli hareketlerinde değil, en irade dışı konuşmalarında, kaygılarında, zaman kullanımında bile, aynı zıtlığı bulmak mümkündü; Guermantes'lar, diğer insanlardan daha fazla üzülmüyorlardı, hattâ gerçek duyarlıklarının, başkalarından az olduğu bile söylenebilir; buna karşılık, adlarına Le Gaiilois'nın sosyete sütunlarında, isimlerinin geçmemesinden suçluluk duyacakları, inanılmaz sayıdaki cenaze sebebiyle, her gün rastlanırdı. Nasıl ki bir seyyah, Ksenophon'un veya Aziz Paulus'un görmüş olabileceği toprakla kaplı evleri, terasları, neredeyse farksız biçimde bulursa, aynı şekilde ben de, kibarlığıyla insanı duygulandıran, katılığıyla isyan ettiren, en küçük mecburiyetlerin kölesi, en kutsal sözleşmeleri çiğneyen M. de Guermantes'ta, aradan iki yüzyıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, XIV. Louis dönemi saray yaşantısına özgü, vicdan meselelerini, duygu ve ahlâk alanından çıkarıp, salt biçim sorunu haline getiren sapmayı, hiç bozulmamış bir biçimde buluyordum.

Parma Prensesi'nin bana gösterdiği nezaketin ikinci nedeni, daha özeldi. Prenses, Guermantes Düşesi'nin evinde gördüğü her şeyin ve herkesin, kendi evindekilerden üstün nitelikli olduğuna, daha görmeden kaniydi. Doğruyu söylemek gerekirse, diğer herkesin evinde de, sanki aynı şey geçerliymiş gibi davranırdı; en basit bir yemek, en sıradan çiçekler karşısında, hayranlıkla kendinden geçmekle kalmaz, hemen ertesi gün, yemeğin tarifini almak veya çiçeğin türünü incelemek üzere, aşçıbaşısını veya başbahçıvanını göndermek için izin isterdi; bunlar, dolgun maaşları, kendilerine ait arabaları, hepsinden önemlisi de, mesleki iddiaları olan kişilerdi ve gelip burun kıvırdıkları bir yemeğin tarifini öğrenmeyi ya da kendilerinin ne zamandır prenses için yetiştirdikleri kadar güzel, rengârenk alacalı, iri çiçekli olmayan bir karanfil türünü, örnek olarak incelemeyi, son derece küçültücü buluyorlardı. Ne var ki,

prensesin, herkesin evinde, en ufak şeyler karşısında düştüğü şaşkınlık, sahte olduğu ve üstün mevkiinden, servetinden ötürü, eski öğretmenlerinin yasakladığı, annesinin gizlediği, Tanrı'nınsa katlanılmaz bulacağı bir gurura kapılmadığını göstermeyi amaçladığı halde, Guermantes Düşesi'nin salonunu sürprizler ve hazlarla dolu, ayrıcalıklı bir yer olarak görüyordu gerçekten de. Aslında, genel olarak bakıldığında, ama bu ruh halini açıklamakta oldukça yetersiz kalacak biçimde, Guermantes'lar, aristokrat sosyetenin geri kalanından epeyce değişiktiler: daha yapmacık ve daha benzersizdiler. İlk görüşte bende tam tersine bir izlenim uyandırmışlardı; onları bayağı, bütün erkeklere ve bütün kadınlara benzer bulmuştum, ama bunun nedeni, onları daha önceden, Balbec, Floransa ve Parma'yla ilgili de olduğu gibi, birer isim olarak görmüş olmamdı. Elbette ki bu salonda, daha önce Saksonya porseleninden heykelcikler olarak hayal ettiğim bütün kadınlar, aslında, kadınların büyük çoğunluğuna daha fazla benziyorlardı. Ama tıpkı Balbec ve Horansa gibi, Guermantes'lar da, başlangıçta, adlarından çok benzerlerini hatırlattıkları için imgelemimizi hayal kırıklığına uğrattıktan sonra, daha küçük bir ölçekte de olsa, zihne, kendilerini farklılaştıran kimi özellikler sunabiliyorlardı. Dış görünüşleri, tenlerinin bazen mora çalan, özel bir pembelikteki rengi, erkeklerinin bile, yumuşacık altın tutamlar halindeki, yapışkanotuyla kedi tüyü arası, incecik saçlarının, neredeyse ışık saçan sarışınlığı (bu ışıl ışıl parıltıya bir zekâ parıltısı da eşlik ederdi; çünkü Guermantes teni ve saçlarının yanısıra, tıpkı Mortemart zekâsı gibi, Guermantes zekâsı da denirdi), –XIV. Louis öncesinden beri var olan– daha incelikli ve bunu kendileri duyurdukları için, herkes tarafından daha da fazla kabul gören bir toplumsal nitelik; bütün bunlar, ne kadar değerli olursa olsun, aristokrat sosyetenin maddesi içinde, yer yer rastlanan Guermantes'ların, tanınır, ayırt edilmesi ve izlenmesi kolay olmalarını sağlıyordu; tıpkı jaspı ve oniksi dolaşan san damarlar, daha çok da, yosunlu akiğin kenarlarında esnek ışınlar misali uzanan dağınık telleriyle, ışıklı saçları andıran yumuşak dalgalanmalar gibi.

Guermantes'lar –en azından bu isme layık olanları– yalnızca olağanüstü nitelikte bir tene, saçlara ve saydam bakışlara sahip olmakla kalmayıp, duruşları, yürüyüşleri, selam verişleri, el sıkışmadan önce karşılarındakine bakışları ve tokalaşmalarıyla da, sosyetenin diğer mensuplarından, bunların önlüklü bir çiftçiden

farklı olduğu kadar farklıydılar. Kibarlıklarına rağmen insan şöyle düşünürdü: Bizim yürüyüşümüzü, selam verişimizi, bir yerden çıkışımızı, kendileri tarafından yapıldığında kırlangıcın uçuşu veya gülün eğilişi kadar zarifleşen bütün bu hareketleri gördükçe, her ne kadar gizleseler de, "Onlar bizden başka bir türden insanlar, bizse yeryüzünün efendileriyiz," diye düşünmeye hakları yok mu aslında? Daha sonra, Guermantes'ların, beni, gerçekten de farklı türden bir insan olarak gördüklerini anladım, ama bu, onlarda bir imrenme uyandırıyordu; çünkü benim bilmediğim ve onların en önemsedikleri özellikler olarak saydıkları kimi meziyetlere sahiptim. Daha da sonra, bu görüşlerinin yarı yarıya samimi olduğunu ve Guermantes'larda küçümseme veya şaşkınlığın, hayranlık ve imrenmeyle bir arada bulunduğunu hissettim. Guermantes'lara özgü fiziksel esneklik, çifte bir esneklikti; bu esnekliklerden biri, sürekli hareket halindeydi ve onun sayesinde, örneğin bir Guermantes erkeği, bir hanımı selamlayacakken/ kendisinin, enerjik biçimde telafi edilen, asimetrik hareketlerin değişken dengesinden oluşan bir siluetini edinirdi; bacaklarından biri, hafifçe aksardı, belki mahsus, belki de, avlanırken sık sık kırıldığından, öteki bacağa yetişebilmek amacıyla gövdeye bir eğrilik ilettiği için; omuzlardan birinin kalkıklığı, gövdedeki eğriliği telafi eder, bu arada göze yerleşen monokl, saç tutamı selam vermek üzere eğildiği anda, kaşlardan birini havaya kaldırırdı; öteki esneklikse, bir deniz kabuğunun veya teknenin üzerine sonsuza dek damgasını vurmuş olan dalganın, rüzgârın veya dümen suyunun şekli gibi, adeta sabitlenmiş bir hareketlilik biçiminde üsluplaşmıştı; dışarı çıkık mavi gözlerin altında, kadınlarda, arasından boğuk bir sesin çıktığı, fazlasıyla ince dudakların üstünde, bu esneklikle kıvrılan kemerli burun, bu soya, Yunanca uzmanı, asalak soybilimcilerin, XVI. yüzyılda iyi niyetle yakıştırdıkları efsanevi kökeni hatırlatırdı; şüphesiz eski olan bu soy, yine de soybilimcilerin iddia ettiği gibi, mitolojik çağlarda, bir nympha'nın ilahi bir Kuş tarafından döllenmesine dayanmıyordu.

Guermantes'lar, fiziksel bakımdan olduğu kadar, zihinsel açıdan da özeldiler. "Marie Gilbert"in, arabayla gezmeye çıktıklarında, kraliyet soyundan olmakla birlikte, kendisi kadar soylu olmadığı gerekçesiyle karısını soluna oturtan, geri kafalı kocası Prens Gilbert (ama o bir istisnaydı ve kendisi yokken, aile içinde alay konusu, yenileri hiç eksik olmayan anekdotların kahramanıydı) haricinde, Guermantes'lar, aristokrasinin "kaymak tabakası" arasında

yaşadıkları halde, soyluluğa hiç önem vermezmiş gibi yaparlardı. Doğruyu söylemek gerekirse, bir Guermantes oluşuyla, bir ölçüde farklı ve daha hoş bir şey haline gelen Guermantes Düşesi'nin kuramına göre, zekâ her şeyin o kadar üzerindeydi ve düşes, siyasal alanda o kadar sosyalist fikirlere sahipti ki, insan, aristokrat yaşantısının sürdürülmesini sağlamakla görevli, daima görünmez olan, ama belli ki kâh sofada, kâh salonda, kâh tuvalette gizlenen, unvanlara aldırmayan bu kadına "Saygıdeğer düşes" diye hitap etmeyi hizmetkârlarına, okumaktan başka bir şeyden hoşlanmayan ve insanlara pek saygı duymayan bu kadının kendisine de, saatler sekizi vurduğunda görümcesine akşam yemeğine gitmeyi ve dekolte bir kıyafet giymeyi ihmal etmemesini hatırlatan Çin'in, konağının neresinde saklandığım merak ederdi.

Aynı aile Çin'i, Mme de Guermantes'a, düşeslerin, en azından kendisi gibi mültimilyoner olan, en önde gelen düşeslerin durumunu, yani ilginç şeyler okuyabileceği saatleri, sıkıcı çaylara, dışarıda yemeklere, sosyete toplantılarına feda etmeyi, yağmur gibi, tatsız zorunluluklar olarak sunardı; Mme de Guermantes da, bunları, eleştirel ve canlı tutumuyla kabul eder, ama kabul edişinin sebeplerini araştıracak kadar da ileriye gitmezdi. Kaderin garip bir cilvesiyle, Mme de Guermantes'in uşağının, zekâdan başka şeye değer vermeyen bu kadına, daima "Saygıdeğer düşes" diye hitap etmesi, düşesi rahatsız etmezmiş gibiydi nedense. Kendisine basitçe "Hanımefendi" demeyi uşağından rica etmeyi hiç düşünmemişti. İyi niyet sınırlarını zorlayarak, düşesin dalgınlıkla bu hitabı duymadığı, farketmediği düşünülebilir. Ne var ki, düşes sağırmış gibi yapsa da, dilsiz değildi. Kocasına ne zaman bir haber iletecek olsa, uşağa, "Saygıdeğer düke hatırlatın..." derdi.

Aile Çin'inin başka işleri de vardı: ahlâk konuşmaları yaptırmak mesela. Şüphesiz, kimi Guermantes'lar, diğerlerine göre özellikle zeki, kimileri de, özellikle ahlâklıydı ve genellikle bunlar, aynı kişiler değildi. Ne var ki, özellikle zeki olanlar –dolandırıcılık yapmış olan, oyunda hile yapan ve diğerlerinden çok daha hoş, bütün yeni ve haklı fikirlere açık olan bir Guermantes bile– ahlâk konusunda, özellikle ahlâklı olanlardan daha da güzel konuşurlar, aile Çin'inin, Mme de Villeparisis'nin ağzından konuştuğu anlarda markizin kullandığı ifade tarzını kullanırlardı. Benzer durumlarda, Guermantes'ların, birdenbire, markizle neredeyse aynı modası geçmiş, saf ve markizden daha çekici olduklarından, daha

duygulandırıcı bir tonu benimseyerek, bir hizmetçi hakkında, "Özünün iyi olduğu belli, bayağı bir kız değil, iyi bir ailenin kızı olsa gerek, doğru yoldan katiyen ayrılmadığı kesin," dedikleri görülürdü. Böyle zamanlarda, aile Çin'i tonlamaya dönüşürdü. Ama bazen de, düşeste de, mareşal dedesinde de aynı olan bir dış görünüşe, bir yüz ifadesine, bir tür elle tutulmaz çırpınmaya dönüşür, Barkas ailesinin Kartacalı cini olan Yılan'a benzerdi; sabah gezintilerimde birçok kez, Mme de Guermantes'ı tanımadan, küçük bir sütçü dükkânının dibinden bana baktığını hissederek kalbimin çarpmasına sebep olan şey, buydu. Aynı Cin, yalnızca Guermantes'ları değil, ailenin düşman kolu ve Guermantes'lar kadar soylu oldukları halde, onların tam zıttı olan Courvoisier'leri (hattâ Guermantes'lar, Guermantes Prensi'nin, sanki önemli tek şey buymuş gibi, sürekli soyluluktan söz etme takıntısını, büyükannesinin bir Courvoisier olmasıyla açıklarlardı) de ilgilendiren bir duruma müdahale etmişti. Courvoisier'ler, zekâya Guermantes'lar kadar öncelik tanımadıkları gibi, zekâ hakkında aynı düşüncelere de sahip değildiler. Bir Guermantes için (kendisi aptal bile olsa), zeki olmak demek, sözünü sakınmamak, kötü sözler söyleyebilmek, karşısındakinin gözünün yaşına bakmamak, ayrıca resim, müzik, mimarlık konusunda eşit derecede kafa tutabilmek, İngilizce konuşabilmek demekti. Courvoisier'lerin zekâ hakkımdaki görüşü bu kadar olumlu değildi ve kendi muhitlerinden olmadığı sürece, birinin zeki olması, "herhalde annesini de babasını da öldürmüş" olması anlamına gelirdi neredeyse. Onların gözünde zekâ, hiç tanımadıkları birtakım insanların, en saygm salonların kapılarını zorlamak için kullandıkları bir "maymuncuk" tu ve Courvoisier'ler; "bu gibileri" evine kabul etmenin, sonunda mutlaka insanın başını belaya soktuğunu bilirlerdi. Yüksek sosyete mensubu olmayan zeki insanların en önemsiz iddialarına bile, Courvoisier'ler, sistematik bir kuşkuyla karşılık verirlerdi. Bir keresinde, biri, "Ama Swann, Palamede'den gençtir," demiş, Mme de Gallardon da, "Hiç değilse kendisi öyle söylemiş, söylediğine göre, emin olun bir çıkarı vardır," diye cevap vermişti. Hattâ Guermantes'ların evlerinde ağırladığı, iki çok seçkin yabancı hanımdan söz edilirken, bir tanesinin, daha büyük olduğu için salona önce alındığı söylendiğinde, Mme de Gallardon, "Peki ama, gerçekten o daha mı büyük?" diye sormuştu; bu tür insanların yaşı olmazmış gibi bir kesinlikle değil de, büyük bir olasılıkla bir medeni halleri, dinleri, belirli gelenekleri olmadığından, aralarında ancak bir veterinerin

ayrım yapabileceği, aynı sepetin içindeki yavru kediler misali, aşağı yukarı aynı yaştaymışlar gibi. Aslında Courvoisierier, hem dar görüşlülükleri, hem de kötü kalplilikleri sayesinde, bir bakıma soylular sınıfının bütünlüğünü, Guermantes'lardan daha iyi korurlardı. Guermantes'a yakın yerlerde oturan köklü sülalelerden kişilere karşı küstah olmalarının yanısıra, (Ligne'ler, La Tremoîlle'lar gibi birkaç ailenin haricinde, kraliyet ailelerinin altındaki bütün aileleri, bulanık, önemsiz bir kitle olarak gören) Guermantes'lar, Courvoisieı'lerin çok önemsediği bu ikincil değerlere dikkat etmedikleri içindir ki, bu değerlerin yokluğuna da aldırmazlardı. Kendi yaşadıkları kentte pek yüksek bir mevki sahibi olmayan, ama parlak evlilikler yapmış, zengin, güzel, düşesler tarafından sevilen kimi kadınlar, "anne baba"lardan pek haberdar olunmayan Paris'te, mükemmel ve şık birer ithal maddesi sayılırdı. Ender de olsa, bu tür kadınların, Parma Prensesi kanalıyla ya da kendi cazibeleri sayesinde, bazı Guermantes'ların evine kabul edildiği olurdu. Oysa Courvoisierterin onlara yönelik öfkesi, asla yatışmazdı. Kendi anne babalarının, anne babalarıyla Perche'te görüşmekten hoşlanmadığı kişilerle, kuzinlerinin evinde, saat beşle altı arasında karşılaşmak, Courvoisier'ler için giderek artan bir hiddetin kaynağı ve bitmez tükenmez ünlemlerin konusu haline gelirdi. Örneğin, büyüleyici G... Kontesi, Guermantes'ların evine ayak bastığı anda, Mme de Villebon'un çehresi, tam tamına,

Bir tek kişi kalsa geriye, işte o kalan ben olurum!

dizesini okuması gerekse, bürüneceği ifadeye bürünürdü; aslında bu dizeyi de bilmezdi. Courvoisier'lerden olan bu hanım, hemen hemen her pazartesi, G... Kontesi'nin birkaç adım ötesinde, kremayla dolu eklerler yemişti, ama boş yere. Mme de Villebon, kuzini olan bir Guermantes'in, Châteaudun'de ikinci sınıf sosyeteye bile dahil olmayan bir kadını, nasıl olup da evinde ağırladığını aklının almadığını, gizlice itiraf ederdi. Mme de Villebon, sözlerini, "Kuzinimin, ilişkileri konusunda bu kadar müşkülpesent olmasına gerek yok doğrusu; hiçbir şeye aldırdığı yok aslında," diye noktalarken, bu kez yüzü bir başka ifadeye, çaresizlik içinde gülümseyen, sinsi bir ifadeye bürünürdü; bir bilmece oyunu oynansa, bu ifadeye yakıştırılacak olan dize, kendisinin yine doğal olarak bilmediği şu dize olurdu:

Şükürler olsun! Hiç ümidim kalmadı talihten artık!

Bununla birlikte, biraz ileriye atlayıp, şunu da belirtelim ki, Mme de Villebon'un Mme G...'yi küçümsemekteki sebatı tamamen boşuna olmadı. Bu horgörü, Mme G...'nin nazarında Mme de Villebon'a, esasen hayalî olan öyle bir itibar kazandırdı ki, o dönemin balolarının en güzel ve en zengin kızı olan Mme G...'nin kızı, evlenme çağma geldiğinde, bütün dükleri geri çevirmesi herkesi şaşırttı. Sebebi, Grenelle Sokağı'nda her hafta, Châteaudun anısına maruz kaldığı hakaretleri hatırlayan annesinin, aslında kızına koca olarak bir tek kişiyi istemesiydi, ki o da Villebon'ların oğluydu.

Guermantes'larla Courvoisierlerin buluştuğu tek nokta, aslında son derece geniş bir yelpazesi olan mesafe koyma sanatıydı. Guermantes'ların tavırları, hepsinde tıpatıp aynı değildi. Ama örneğin bütün Guermantes'lar, gerçekten Guermantes olanları, kendilerine takdim edildiğinizde, tanışmayı adeta bir tören haline getirirlerdi, sanki size ellerini uzatmaları, sizi şövalye ilan etmek kadar müthiş bir şeymiş gibi. Bir Guermantes, yirmi yaşında bile olsa, büyüklerinin yolunda ilerlediğinden, takdim eden kişi adınızı telaffuz ettiği anda, sanki selam vermeye katiyen karar vermemiş gibi, genellikle mavi, daima çelik soğukluğundaki bakışlarını, kalbinizin en derin sırlarına bir bıçak saplarmışçasına, size yöneltirdi. Zaten Guermantes'ların kendileri de gerçekten bunu yaptıklarını zannederlerdi; birinci sınıf birer psikolog olduklarından emindi hepsi. Ayrıca, bu incelemenin, ardından gelecek olan ve bilinçli olarak bahşedecekleri selamın değerini de artıracağım düşünürlerdi. Bütün bunlar, sizden, sert bir tartışma söz konusu olsa yakın sayılacak, ama tokalaşma için aşın uzak görünen, her iki durumda da insanı dehşete düşüren bir mesafede gerçekleşirdi; öyle ki, tanıştırıldığınız Guermantes, ruhunuzun ve şerefinizin en gizli köşelerinde hızla bir tur attıktan sonra, bundan böyle kendisiyle görüşmeye layık bulduğunda, dümdüz uzattığı kolunun ucunda, size yönelttiği eli, teke tek çarpışmak üzere bir kılıç uzatıyormuş hissini uyandırırdı; kısacası, eli o sırada söz konusu Guermantes'tan o kadar uzakta bulunurdu ki, başını eğdiğinde, sizi mi, kendi elini mi selamladığını anlamak zor olurdu. İtidal kavramı olmayan veya durmadan kendini tekrarlamaktan kendini alamayan bazı Guermantes'lar, sizinle her karşılaştıklarında, bu töreni baştan tekrarlayarak meseleyi abartırlardı. "Aile Cin'i"nin kendilerine

verdiği güçle yürüttükleri ve sonucunu hatırlamaları gereken psikolojik ön araştırmayı ve bir kez daha yapmaları gerekmediği düşünülürse, tokalaşmadan önceki delici bakışın ısrarım, bakışlarının otomatikleşmiş olmasından ya da büyü yapma yeteneğine sahip olduklarını zannetmelerinden başka bir şeyle açıklamak mümkün değildi. Dış görünüşleri Guermantes'lardan farklı olan Courvoisier'ler, bu araştırıcı selamı benimsemeye nafile uğraşmışlar ve sonunda mağrur bir katılıkla veya hızlı bir savsaklamayla yetinmek zorunda kalmışlardı. Buna karşılık, sayıları pek az olan kimi Guermantes hanımları, Courvosier hanımlarının selamını benimsemiş gibiydiler. Bu Guermantes hanımlarından birine takdim edildiğinizde, başını ve gövdesini, yaklaşık kırk beş derecelik bir açıyla size yaklaştırarak, hararetli bir selam verir, bu sırada bedeninin (epeyce uzun olan) alt kısmı, eksen işlevi gören beline kadar, kıpırtısız kalırdı. Fakat bedeninin üst kısmım, bu şekilde size doğru fırlatır fırlatmaz, yaklaşık aynı uzunlukta, geriye doğru bir hareketle, düşey doğrultunun arkasına çekerdi. Bu geri çekiliş, başlangıçta size bahşedildiğini zannettiğiniz lütfü sıfırlar, kazandığınızı sandığınız arazi, bir düelloda olduğu gibi elinizde bile kalmaz, başlangıçtaki konumlar korunurdu. Araya tekrar mesafe koyarak, kibarlığın bu şekilde iptal edilmesi (Courvoisier kaynaklı olan bu işlem, ilk hareketteki yaklaşmanın, bir anlık bir aldatmaca olduğunu göstermeyi amaçlardı), hem Courvosier hanımlarının, hem de Guermantes hanımlarının, en azından tanışmayı izleyen başlangıç döneminde, yazdıkları mektuplarda da açıkça görülürdü. Mektubun ana bölümü, ancak bir dosta yazılabilecek türden cümleler içerebilirdi, ama bu mektubu yazan hanımın dostu olmakla övünmenizin bir anlamı olamazdı; çünkü mektup, "Beyefendi" diye başlar, "En derin hürmetlerimle," diye biterdi. Geri kalan her şeyin anlamını değiştiren bu soğuk başlangıçla buz gibi son arasında da, (mektup sizin bir başsağlığı mektubunuza cevaben yazılmışsa) bu Guermantes hanımının kız kardeşini kaybetmekten ötürü duyduğu kederin, iki kız kardeşin arasındaki yakınlığın, bulunduğu sayfiyenin güzelliğinin, sevimli torunlarında bulduğu tesellinin, olağanüstü etkileyicilikteki tasvirleri birbirini izleyebilirdi, ama bütün bunlara rağmen, mektup, derlemelerde rastlanan mektuplardan farklı olmazdı ve mektubun samimiyeti, bu usta mektup yazarıyla sizin aranızda, Genç Plinius'la veya Mme de Simiane'la aranızdakinden daha fazla bir samimiyet doğurmazdı.

Guermantes hanımlarından bazılarının, daha ilk mektuplarında,

"Aziz dostum," - "Sevgili dostum," diye hitap ettikleri bir gerçektir; bunlar, her zaman en sade olanları değil de, hep kralların arasında yaşayan, öte yandan, "hafif" kadınlar olduklarından, gururlarına kapılıp, kendilerinden gelen her şeyin hoşa gittiğinden kuşku duymayan ve ahlâksızlıklarına kapılıp, sunabilecekleri tatminlerin hiçbirini esirgememeyi alışkanlık edinenleriydi daha ziyade. Aslında, genç bir Guermantes, XIII. Louis döneminde yaşamış olan ninesinin ninesi, Guermantes Markizi'ninkiyle ortaksa, markizden, "Adam Teyze" diye söz edebildiği için, Guermantes'lar o kadar kalabalıktı ki, en basit konulardaki usullerin, örneğin tanıştırılırken selam vermenin bile, birçok çeşitlemesi vardı. Biraz incelmiş olan her alt grubun, bir merhem reçetesi gibi, özel bir reçel tarifesi gibi, anne-babadan çocuklara aktarılan, kendi usulleri vardı. İşte bu şekilde, Saint-Loup'nun, adınızı duyduğu anda, bakışlarının katılımı olmadan, bir selam eşlik etmeden, adeta istemsiz bir biçimde el sıkış tığını görmüştük. Saint-Loup'nun ait olduğu alt gruptan birine özel bir sebeple takdim edilen, soylular sınıfından olmayan –ki aslında çok ender rastlanan bir durumdu– her bahtsız, bilerek farketmeme süsü verilmiş bu sert ve asgariye indirgenmiş selam karşısında, söz konusu Guermantes'in kendisine ne gibi bir itirazı olabileceğini anlamak için kafa patlatırdı. Tanıştırıldığı Guermantes'in, takdim eden kişiye özel olarak mektup yazıp, kendisini ne kadar beğendiğini ve tekrar görüşmeyi umduğunu bildirdiğini öğrenince de, çok şaşırırdı. Fierbois Markisi'nin (M. de Charlus'nün gülünç bulduğu) karmaşık ve süratli sıçramaları, Guermantes Prensi'nin ağır ve ölçülü adımları da, Saint-Loup'nun mekanik hareketi kadar kendine hastı. Ne var ki, Guermantes'ların bu koreografi zenginliğini burada tasvir etmek, bale topluluğunun geniş kapsamı nedeniyle mümkün değildir.

Courvoisier'leri Guermantes Düşesi'ne karşı kışkırtan soğukluğa dönecek olursak, Courvoisier'ler, düşesin genç kızlığında, kendisine acımakta bir teselli bulabilirlerdi; çünkü o sıralar pek varlıklı değildi. Ne yazık ki, öteden beri, Courvoisier'lerin serveti, ne kadar büyük olursa olsun, adeta koyu, kendine has bir dumana gömülerek gözlerden gizlenir, karanlıkta kalırdı. Çok zengin bir Courvoisier kadını, zengin biriyle evlense de, her zaman öyle olurdu ki, genç çiftin Paris'te kendilerine ait bir evi olmaz, Paris'e geldiklerinde kayınpederlerine "inerler" ve yılın geri kalanında da, taşrada, karışık olmamakla birlikte, gösterişli de olmayan bir muhitte yaşarlardı. Neredeyse borçtan başka şeyi olmayan Saint-Loup, atlı arabalarıyla

Doncieres'de göz kamaştırırken, çok zengin bir Courvoisier, daima tramvaya binerdi. Buna karşılık (yıllar önce) pek bir varlığı olmayan Mile de Guermantes (Oriane), kıyafetlerinden, bütün Courvoisier kadınlarının kıyafetlerinden daha fazla söz ettirirdi. Konuşmalarının yarattığı skandal bile, giyinme ve taranma tarzına bir tür reklam oluştururdu. Bir akşam yemeğinde, Rusya Grandükü'ne, "Monsenyör, Tolstoy'u öldürtmek istiyormuşsunuz, öyle mi?" deme cüretini göstermişti; Courvoisier'ler bu yemeğe davetli bile değillerdi; zaten Tolstoy hakkında pek bilgileri de yoktu. Yaşlı Gallardon Düşesi (o sırada henüz genç kız olan Gallardon Prensesi'nin kayınvalidesi) ölçüt kabul edilecek olursa, Courvoisier'ler, Tolstoy hakkında olduğu gibi, Yunan yazarları hakkında da fazla bir bilgiye sahip değildiler; beş yıl boyunca, Oriane'in tek bir ziyaretiyle şereflendirmediği yaşlı düşes, niçin gelmediğini soran birine, şöyle cevap vermişti: "Sosyetede Aristoteles'ten" (Aristophanes demek istiyordu) "mısralar okuyormuş. Ben evimde böyle bir şeye katiyen izin vermem!"

Mile de Guermantes'in, Tolstoy'la ilgili bu "çıkışının", Courvoisier'leri ne kadar kızdırdıysa, Guermantes'ları ve onların da ötesinde, kendileriyle yalnız yakından değil, uzaktan da ilişkili herkesi, o kadar hayran bıraktığı, tahmin edilebilir. Oğlu korkunç snop olduğu halde, kendisi, yazarlık tasladığından, evinde neredeyse herkesi ağırlayan, genç kızlık soyadı Seineport olan yaşlı Argencourt Kontesi, Oriane'in sözlerini edebiyatçılara aktarırken, şöyle diyordu: "Oriane de Guermantes son derece zeki ve muziptir, her konuda yeteneklidir, büyük ressamlar kadar güzel suluboya resim yapar, en büyük şairler kadar güzel şiir yazar; üstelik biliyorsunuz ailesi, en soylu ailelerden biridir, büyükannesi, Mile de Montpensier'ydi, kendisi de on sekizinci Oriane de Guermantes'tır; ailesinde tek bir aykırı evlilik yoktur, Fransa'nın en eski, en soylu ailesidir." Bu yüzden de Mme d'Argencourt'un misafir ettiği sözde edebiyatçılar, yan entelektüeller, şahsen tanıma fırsatını asla bulamayacakları ve Prenses Bedr-ül Budumdan daha harikulade, daha olağanüstü biri olarak hayal ettikleri Oriane de Guermantes'ın, bu kadar soylu bir kişinin, Tolstoy'u her şeyin üstünde tuttuğunu öğrendiklerinde, hem bu kadın için ölmeye kendilerini hazır hissediyor, hem de Tolstoy'a kendi duydukları aşkın, çarlığa karşı koyma arzularının kabardığına şahit oluyorlardı. Kendi liberal düşüncelerini itiraf etme cesaretini artık bulamadıklarından, bu fikirlerin zayıflayabileceği, fikirlerinin saygınlığından kuşkuya

düşebilecekleri bir sırada, ansızın, bizzat Mile de Guermantes'tan, yani tartışılmaz bir değere ve yetkiye sahip, düz kâhkülleri alnına yapışık (bir Courvoisier kadınında asla görülemeyecek bir saç modeliydi bu) bir genç kızdan, böyle bir yardım geliyordu kendilerine. İyi veya kötü kimi gerçeklikler, üzerimizde yetkisi olan kişiler tarafından kabul gördüğünde, bu şekilde değer kazanırlar. Örneğin Courvoisier'ler nezdinde, sokaktaki nezaket, kendi içinde oldukça çirkin ve nezaketten uzak bir selamdan ibaretti ve selam vermenin seçkin biçiminin bu olduğu bilindiğinden, herkes gülümsemekten, sıcak tavırlardan vazgeçerek, bu soğuk jimnastiği taklit etmeye zorlardı kendini. Oysa genel olarak bütün Guermantes'lar, özellikle de Oriane, bu kuralları herkesten iyi bildikleri halde, bir arabanın içinden sizi gördüklerinde, sevimli bir tavırla el sallamaktan çekinmezler, bir salonda, yapmacık ve katı selamları Courvoisier'lere bırakıp, karşınızda kibarca eğilir, mavi gözlerinin içi gülerek, dostça ellerini uzatırlardı; öyle ki, o zamana kadar biraz kof ve kuru olan şıklığın özüne, ansızın, Guermantes'lar sayesinde, doğal olarak seveceğimiz ve daha önce bastırmaya çalıştığımız her şey, sevecenlik, gerçek, açık bir kibarlık, kendiliğindenlik nüfuz ederdi. Aynı şekilde, ama bu kez pek doğru olmayan bir tedaviyle, içgüdüsel olarak kötü müzik zevkine sahip, kolay, kulağa hoş gelen, sıradan ezgileri seven insanlar da, senfoni kültürü sayesinde, bu zevklerim köreltirler. Ne var ki, bu noktaya vardıklarında, Richard Strauss'un göz kamaştırıcı, parlak orkestrasyonuna haklı olarak hayran kalıp, bestecinin Aube'ye yaraşır bir hoşgörüyle, en bayağı motifleri benimseyişini gördükleri zaman, asıl sevdikleri şeyin böylesine bir otorite tarafından onaylanmasına bayılırlar ve Taç Elmasları'nda sevmeleri yasaklanan şeyden, Salome'yi dinlerken, hiçbir kaygı duymadan, minnete boğularak büyülenirler.

Mile de Guermantes'in, grandüke yönelttiği, evden eve yayılan sert eleştiri, doğru olsa da olmasa da, Oriane'in o akşam yemeği davetinde ne müthiş bir şıklık sergilediğini anlatmak için bir fırsattı. Ne var ki, lüks (Courvoisier'ler için erişilmez olmasına yol açacak şekilde), zenginlikten değil, israftan kaynaklandığı halde, israf zenginlik tarafından desteklenirse, daha uzun sürer, bütün görkemiyle parlama olanağı bulur. Oysa yalnızca Oriane tarafından değil, Mme de Villeparisis tarafından da açıkça ilan edilen ilkelerden, yani soyluluğun önemli olmadığı, mevkiye değer vermenin gülünç olduğu, servetin mutluluk getirmediği, sadece

zekâ, yürek ve yeteneğin önem taşıdığı düşüncelerinden yola çıkılacak olsa, Courvoisier'ler, Oriane'in markizden aldığı bu eğitim uyarınca, yüksek sosyete mensubu olmayan biriyle, bir sanatçıyla, bir sabıkalıyla, bir serseriyle, bir dinsizle evleneceğini, Courvoisieı'lerin "yoldan çıkmış" diye nitelendirdiği kişiler kategorisine, kesin biçimde dahil olacağını umabilirlerdi. Üstelik Mme de Villeparisis'nin, o sırada, sosyal açıdan sıkıntılı bir buhran dönemi geçirmekte olup (markizin evinde rastladığım tek tük parlak şahsiyetlerin hiçbiri, henüz onunla yeniden ilişki kurmamıştı), kendisini dışlayan sosyeteye karşı müthiş bir düşmanlık sergilemesi de, bu umutlarını pekiştirirdi. Markiz, görüşmeyi sürdürdüğü yeğeni Guermantes Prensi'nden söz ederken bile, soyluluğuyla övündüğü için yeğeniyle durmadan alay ederdi. Ama Oriane'a bir koca bulmak söz konusu olduğu anda, meseleyi teyzeyle yeğeninin ilan ettiği ilkeler değil, esrarengiz "Aile Cin"i ele almıştı. Sanki Mme de Villeparisis'yle Oriane, o güne kadar edebî ve manevi değer yerine, mülklerden ve şecerelerden başka hiçbir şeye kafa yormamışlar gibi, sanki markiz birkaç günlüğüne –ileride olacağı gibi– ölmüş ve ailenin bütün üyelerinin, sadece birer Guermantes olduğu, büyük siyah örtülerin üzerindeki düklük tacıyla tek bir bordo G harfinin tanıklık ettiği şekilde, bireysellikten, isimden yoksun bırakıldığı Combray Kilisesi'ndeki tabutundaymış gibi, aile Çin'i, entelektüel, alaycı ve dogmatik Mme de Villeparisis'nin tercihini, Saint-Germain muhitinin en zengin ve soylu erkeğine, en gözde damat adayına, Guermantes Dükü'nün büyük oğlu Laumes Prensi'ne yöneltmişti. Düğün gününde de, Mme de Villeparisis, alaya aldığı, hattâ davet ettiği ve Laumes Prensi'nin o sırada kartvizitini bırakıp ertesi yıl derhal ilişkisini kestiği, yakın arkadaşı olan birkaç burjuvanın yanında bile alayla söz ettiği bütün soyluları, iki saat boyunca evinde ağırladı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, evlenmesinin hemen ardından, Laumes Prensesi'nin evinde, zekâ ve yeteneği, yegâne sosyal üstünlükler olarak sunan özdeyişlerin, tekrar duyulmaya başlanması, Courvoisier'lerin mutsuzluğunu iyice kamçıladı. Bu bağlamda şunu da belirtelim ki, Saint-Loup' nun Rachel'le birlikte yaşadığı, Rachel'in dostlarıyla görüştüğü, Rachel'le evlenmek istediği dönemde savunduğu bakış açısı, –aileyi ne kadar dehşete düşürse de–, genel olarak Guermantes kızlarının fikirlerinden daha az yalan içeriyordu; bu genç kızların zekâyı göklere çıkarmaları, insanların eşitliğinden şüphe edilmesine neredeyse izin vermemeleri, sırası geldiğinde, sanki tam zıt

fikirlerin taraftarlığını yapmışlar gibi, tıpatıp aynı sonucu, yani müthiş zengin bir dükle evlenmeleri sonucunu doğuruyordu. Saint-Loup'ysa, aksine, teorilerine uygun hareket ediyor, bu da, onun kötü yolda olduğu söylentilerine sebebiyet veriyordu. Şüphesiz, ahlâk açısından, Rachel gerçekten de pek tatminkâr değildi. Ne var ki, Mme de Marsantes'in, Rachel'den daha değerli olmayan, ama düşes unvanına veya milyonlara sahip biriyle oğlunun evliliğine karşı çıkacağı da söylenemez.

Mme de Laumes'a (kısa bir süre sonra, kayınpederinin ölümüyle birlikte, Guermantes Düşesi unvanını alacaktı) dönecek olursak, genç prensesin, belirttiğimiz gibi dilinden düşürmediği teorilerin, davranışlarına katiyen yön vermemesi, Courvoisier'ler için yeni bir mutsuzluk kaynağı oldu; çünkü böylelikle, bu (deyim yerindeyse) felsefe, Guermantes'ların salonunun aristokrat seçkinliğine hiçbir zarar vermedi. Şüphesiz, Mme de Guermantes'in evine kabul etmediği kişilerin hepsi, yeterince zeki olmadıkları için davet edilmediklerini düşünüyorlardı; Parny'nin şiirlerinin küçük, eski, kapağı hiç açılmamış bir kopyası dışında, hayatta tek bir kitabı bile olmamış, bu kitabı da, "güncel" olduğu için küçük salonundaki mobilyalarından birinin üstünde tutan, zengin bir Amerikalı hanım ise, Guermantes Düşesi Opera'ya adımını attığında, kendisine yiyecekmiş gibi bakarak, zihinsel meziyetlere ne kadar önem verdiğini ortaya koyuyordu. Yine şüphe yok ki, Mme de Guermantes, bir kişiyi zekâsı nedeniyle seçerken, samimiydi. Bir kadın hakkında, "Çok 'hoş'muş," derken veya bir erkeğin müthiş zeki olduğunu söylerken, onları evine kabul etmesi için, bu hoşluk ya da zekâ dışında bir sebep bulunduğunu düşünmezdi; Guermates'ların Çin'i, bu son dakikada bir müdahalede bulunmazdı; daha derinde, Guermantes'ların yargılama işlemini yaptığı bölgenin karanlık girişinde mevzilenen bu uyanık Cin, Guermantes'ların, o anda ya da gelecekte bir sosyete değeri yoksa, erkeği zeki, kadım hoş bulmalarını engellerdi. Bu takdirde, erkeğin bilgili olduğu, ama bir lugata benzediği ya da aksine, seyyar satıcı kafasına sahip, bayağı bir adam olduğu, güzel kadınınsa, korkunç bir üslubu bulunduğu veya fazla konuştuğu hükmüne varılırdı. Mevki sahibi olmayan kişilere gelince, en korkuncu buydu, birer snoptular onlar. Şatosu Guermantes'a komşu olan M. de Breaute, sadece prens ve prenseslerle görüşürdü. Ama onlarla alay eder, hayatını müzelerde geçirmeyi hayal ederdi. Bu yüzden de, M. de Breaute'ye snop dendiğinde, Mme de Guermantes kızardı. "Snop mu! Babal ha! Siz

çıldırmışsınız azizim, tam tersine, parlak şahsiyetlerden hiç hoşlanmaz, ona birini tanıştırmak imkânsızdır. Hattâ benim evime bile, tanımadığı birini de davet edecek olsam, sızlana sızlana gelir!"

Ne var ki, bütün bunlar, Guermantes'ların, pratikte bile, zekâya Courvoisi'lerden çok daha fazla değer vermediği anlamına gelmiyordu. Guermantes'larla Courvoisier'ler arasındaki bu fark, somut biçimde, epeyce meyve vermekteydi zaten. Örneğin, birçok şairin, uzaktan hayallere dalmasına yol açan bir esrarla sarmalanmış olan Guermantes Düşesi, daha önce sözünü ettiğimiz daveti düzenlemiş ve İngiltere kralı da, en çok bu davette eğlenmişti; çünkü düşes, Courvoisieı'lerin asla aklıma gelemeyecek parlak bir fikir ve hiçbirinin gösteremeyeceği bir cesaretle, saydığımız şahsiyetlerin dışında, müzisyen Gaston Lemaire'i ve oyun yazarı Grandmougin'i de davet etmişti. Ama entelektüellik, kendini özellikle olumsuz açıdan hissettirirdi. Guermantes Düşesi'nin evine davet edilmeyi isteyen kişinin mevkii arttıkça, gerekli zekâ ve cazibe katsayısı düşer, önemli hükümdarlar söz konusu olduğunda sıfıra yaklaşır, buna karşılık, bu kraliyet düzeyinin altına inildikçe, katsayı artardı. Örneğin Parma Prensesi'nin evinde, Altes kendilerini çocukluğundan beri tanıdığı veya falanca düşesin ya da hükümdarın yakını oldukları için davet edilmiş, çok sayıda insan bulunur, bu insanlar çirkin, sıkıcı veya aptal da olsalar, farketmezdi; bir Courvoisier'nin, bu tür insanları evine davet etmesi için, "Parma Prensesi'nin gözdesi", "Arpajon Düşesi'nin, anne bir, baba ayrı üvey kız kardeşi", "yılda üç ay İspanya kraliçesinin evinde misafir" olmaları, yeterli birer nedendi, ama on yıldır Parma Prensesi'nin evinde bu kişilerin selamlarına kibarca karşılık veren Mme de Guermantes, kendi evinin kapısından içeri adım atmalarına asla izin vermemişti; çünkü onun gözünde, bir salon, maddi açıdan olduğu gibi sosyal açıdan da, güzel olmadıkları halde, yer doldursun ve zengin dursun diye atılmayan eşyalar bulunduğunda, korkunç olurdu. Böyle bir salon, bilgi, zekâ ve akıcılık belirtisi olan cümlelerden kaçınılamamış bir esere benzerdi. Mme de Guermantes, tıpkı bir kitap gibi, bir ev gibi, bir "salonun" da temel taşının, fedakârlık olduğunu düşünürdü haklı olarak.

Parma Prensesi'nin, Guermantes Düşesi'nin yıllardır aynı terbiyeli selamı vermekle ya da kartvizitini bırakmakla yetinip, asla evine davet etmediği, davetlerine katılmadığı hanım arkadaşlarından

birçoğu, bu konuda Altes'e kibarca yakınırlar, o da, M. de Guermantes kendisini tek başına ziyarete geldiğinde, konuya şöyle bir değinirdi. Fakat metresleri olması bakımından düşes için kötü bir koca, ama salonuna (ve bu salonun başlıca cazibesi olan Oriane'ın zekâsına) ilişkin her konuda sarsılmaz bir dayanak, bir kardeş olan kurnaz dük, şöyle cevap verirdi: "Peki, karım tanıyor mu kendisini? Ya, o zaman davet etmeliydi gerçekten de. Hanımefendiye doğruyu söyleyeyim: Oriane aslında kadınların sohbetinden hiç hoşlanmaz. Etrafı üstün zekâlı kişilerle çevrilidir– ben onun kocası değil, özel hizmetkârıyım sadece. Çok esprili bir iki tanesi dışında, kadınlardan sıkılır. Saygıdeğer Altes de keskin zekâlarıyla kabul ederler ki, Souvre Markizi'nin esprili olduğu söylenemez. Evet, anlıyorum, saygıdeğer prenses kendilerini iyi yürekliliğinden kabul ediyor evine. Ayrıca kendisini tanıyor da. Oriane'ın onu gördüğünü söylüyorsunuz, olabilir, ama emin olun pek kısa bir görüşme olmuştur. Üstelik şunu da itiraf etmem gerekir ki, suç biraz da bende. Karım çok yoruluyor; nezaketten de o kadar hoşlanır ki, ona kalsa, ziyaretlerin hiç sonu gelmez. Daha dün akşam, ateşi vardı, Bourbon Düşesi'nin davetine gitmezse, düşes kırılır diye korkuyordu. Onu tehdit etmek zorunda kaldım, arabayı hazırlatmasını yasakladım. Aslında. biliyor musunuz Altes, bana Mme de Souvre'den söz ettiğinizi Oriane'a hiç söylememeyi bile düşünüyorum. Oriane zat-ı âlinizi o kadar sever ki, söylersem, derhal tutup Mme de Souvre'yi davet eder, ziyaretlere bir ziyaret daha eklenir, kocasını çok iyi tanıdığım kız kardeşiyle de ilişkiye girmek zorunda kalırız. En iyisi, saygıdeğer prensesin izniyle, ben Oriane'a hiçbir şey söylemeyeyim. Böylece kendisi için büyük bir yorgunluğu, telaşı önlemiş oluruz. Ayrıca, emin olun, Mme de Souvre için bir kayıp olmayacak. Nasıl olsa her yere, en seçkin çevrelere girip çıkıyor. Bizim davetlerimize davet bile denmez, birkaç kişilik akşam yemekleri sadece; Mme de Souvre sıkıntıdan patlar zaten." Guermantes Dükü'nün, isteğini düşese iletmeyeceğine safça inanan ve Mme de Souvre'nin arzuladığı daveti koparamadığına üzülen Parma Prensesi, girilmesi bu kadar zor bir salonun müdavimlerinden olduğu için, daha da gururlanırdı. Şüphesiz, bu tatmin, beraberinde bazı sıkıntılar da getirirdi. Parma Prensesi, bu yüzden, Mme de Guermantes'ı ne zaman davet edecek olsa, davette düşesin hoşuna gitmeyecek ve bu nedenle bir daha gelmesini engelleyecek birisi olmasın diye, kafa patlatırdı.

Alışılmış günlerde, mutlaka birkaç davetlinin bulunduğu, (eski

âdetler uyarınca çok erken saatte yenen) akşam yemeğinden sonra, Parma Prensesi'nin salonu, müdavimlere ve genel olarak bütün yüksek Fransız ve yabancı aristokrasisine açıktı. Yemek sonrası daveti şöyle cereyan ederdi: Prenses, yemek salonundan çıkıp büyük, yuvarlak bir masanın başına, bir kanepeye oturarak, akşam yemeğine katılmış olan iki önemli hanımla sohbet eder veya bir dergiye göz gezdirir, bazen pasyans açar, bazen de önemli bir şahsiyeti, gerçek veya sözde rakip olarak seçip iskambil oynardı (ya da bir Alman saray geleneği uyarınca oynarmış gibi yapardı). Saat dokuza doğru, büyük salonun çifte kapılan durmadan açılıp kapanmaya başlar, prensesin saatlerine uyabilmek için alelacele yemek yemiş olan (veya akşam yemeğini dışarıda yiyorlarsa, "bir kapıdan girip ötekinden çıkmak" niyetiyle, döneceklerini söyleyip kahveyi atlayan) konuklar içeriye dolardı. Bu arada, kendini oyuna ya da sohbete vermiş olan prenses, girenleri görmezden gelir, ancak iki adım ötesine geldiklerinde, kadınlara iyilikle gülümseyerek, zarif bir tavırla ayağa kalkardı. Kadınlarsa, ayakta duran Altes'in karşısında, diz çökmeye varan bir reverans yaparlar, prensesin çok alçakta tuttuğu güzel elini öpmek üzere, dudaklarını aynı hizaya getirirlerdi. Ama prenses, o anda, aslında gayet iyi bildiği bu protokol, her defasında kendisini şaşırtmış gibi, diz çökmüş hanımı eşsiz bir zarafet ve tatlılıkla, adeta zorla ayağa kaldırır ve yanaklarından öperdi. Sanki bu zarafet ve tatlılığın şartı, misafir hanımın, dizlerini bükerken gösterdiği alçakgönüllülüktü. Muhtemelen öyleydi de; öyle görünüyor ki, eşitlikçi bir toplumda terbiye, zannedildiği gibi eğitim eksikliğinden ötürü değil, kimilerinde, etkili olmak için hayalî olması gereken itibara saygı ortadan kalkacağı için, daha çok da, diğerlerinde, karşılarındaki kişinin gözünde sonsuz değeri olduğunu hissettiklerinden esirgenmeyen ve geliştirilen, eşitlik temeli üzerine kurulu bir dünyadaysa, sadece itibari değere sahip her şey gibi, birden bütün değerini kaybedecek olan nezaket ortadan kalkacağı için yok olacaktır. Ne var ki, yeni bir toplumda, terbiyenin ortadan kalkacağı kesin değildir; üstelik bazen, bir durumun o andaki koşullarım, mümkün olan yegâne koşullar zannetme eğilimimiz de güçlüdür. Çok üstün zekâlı birçok kişi, bir cumhuriyette diplomasi ve ittifak olamayacağını, köylü sınıfının, kiliseyle devletin ayrılmasına tahammül edemeyeceğini zannetmiştir. Aslında, eşitlikçi bir toplumda terbiye, demiryollarının başarısından ve uçağın askerî kullanımından daha büyük bir mucize olmayabilir. Ayrıca, terbiye

ortadan kalksa bile, bunun bir felaket olacağına dair bir kanıt da yoktur. Nihayet bir toplum, aslında giderek demokratikleşirken, içten içe hiyerarşik hale gelemez mi? Böyle olması çok mümkündür. Papaların, devleti de, ordusu da kalmadığından beri, siyasal güçleri çok artmıştır; katedrallerin, XVII. yüzyılda bir sofu üzerindeki nüfuzu, XX. yüzyılda bir ateistin üzerindeki nüfuzundan çok daha azdı; Parma Prensesi de, bir devletin hükümdarı olsaydı, herhalde kendisinden, aşağı yukarı bir cumhurbaşkanı kadar söz ederdim, yani hiç söz etmezdim.

Sınavdan geçen hanımı ayağa kaldırıp öptükten sonra, prenses tekrar yerine oturup pasyansına dönerdi, ama eğer önemli bir kişiyse, prenses önce onu bir koltuğa oturtup biraz sohbet ederdi.

Salon çok dolduğunda, düzeni sağlamakla görevli nedime, müdavimleri, salona açılan, Bourbon hanedanına ait portreler ve antika eşyalarla dolu, çok büyük bir hole alarak, yer açardı. Bu durumda, prensesin her zamanki misafirleri, gönüllü olarak kılavuz görevini üstlenirler, ölü hükümdarların yadigârlarıyla ilgilenmektense, yaşayan Altes'leri seyretmeyi (ve icabında nedimeler aracılığıyla kendilerine takdim edilmeyi) tercih eden gençlerin dinleme sabrını gösteremediği, ilginç şeyler anlatırlardı. Tanışabilecekleri kişilerle ve belki koparabilecekleri davetlerle fazlasıyla meşgul olduklarından, yıllar sonra bile, krallık arşivlerinin bu değerli müzesinde neler bulunduğunu hiç bilmezler, bu şıklık merkezini Acclimatation Parkı'nın Palmiye Serası'na benzeten dev palmiyeler ve kaktüslerle donatılmış olduğunu, belli belirsiz hatırlarlardı sadece.

Elbette Guermantes Düşesi de, bu gecelerde, arasıra nefsini kırarak bir yemek sonrası ziyaretine gelir, prenses de, bir yandan dükle şakalaşarak, düşesi yanından ayırmazdı. Ama düşes akşam yemeğine geldiği zaman, prenses müdavimlerini çağırmaktan kaçınır, sofradan kalkıldığında da, pek seçkin olmayan ziyaretçiler, müşkülpesent düşesin hoşuna gitmez korkusuyla kapısını kapatırdı. Bu gecelerde, önceden haber verilmemiş müdavimler Altes'in kapısına geldiği takdirde, kapıcı "Altes Hazretleri bu gece misafir kabul etmiyorlar," der, onlar da geri dönerdi. Zaten prensesin dostlarından birçoğu, o tarihte davet edilmeyeceklerini önceden bilirlerdi. Bu özel bir toplantı, dahil olmayı isteyecek çok sayıda kişiye kapalı bir davetti. Dışlananlar, seçilenleri aşağı yukarı kesin olarak sayabilirler, kendi aralarında, "Biliyorsunuz, Oriane de

Guermantes, yanında kurmay heyeti olmadan asla bir yere gitmez," derlerdi, gücenmiş bir tonda. Parma Prensesi, düşesi, hoşlanacağı şüpheli kişilere karşı, koruyucu bir duvar misali, bu kurmay heyetinin yardımıyla yalıtmaya çalışırdı. Ne var ki, Parma Prensesi, düşesin bu yakın arkadaşlarından, bu parlak kurmay heyetinin üyelerinden birçoğuna, kendisine pek nazik davranmadıklarından, yakınlık göstermeye çekinirdi. Şüphesiz Parma Prensesi, Mme de Guermantes'in dostluğunun, kendi dostluğundan daha eğlenceli olabileceğini kabullenirdi. Düşesin "günlerinde" insanın ezildiğini ve genellikle, kendisine kartvizit bırakmakla yetinen üç dört Altes'le bu günlerde karşılaştığını inkâr etmesi imkânsızdı. Oriane'in esprilerini ne kadar hatırlamaya çalışsa da, kıyafetlerini taklit etse, çaylarında aynı çilekli turtaları ikram etse de, bütün bir gün, bir nedimesi ve yabancı bir elçilik müsteşarıyla tek başına kaldığı olurdu. Bu yüzden de, (bir zamanlar Swann örneğinde olduğu gibi), birisi her gün iki saatini mutlaka düşesin evinde geçirip de, Parma Prensesi'ni iki yılda bir kere ziyaret ettiğinde, sırf Oriane'in hatırı için bile, Swann olsun, bir başkası olsun, bu sıradan şahsa, akşam yemeğine davet ederek "kur" yapmak, prensesin içinden gelmezdi. Kısacası, düşesi davet etmek, Parma Prensesi için bir şaşkınlık kaynağıydı; çünkü Oriane'in hiçbir şeyi beğenmemesi korkusu, sürekli içini kemirirdi. Buna karşılık, aynı sebepten ötürü, Parma Prensesi, Mme de Guermantes'in evine akşam yemeğine gittiğinde, her şeyin çok hoş, çok güzel olacağını önceden kesin olarak bilirdi; tek korkusu, anlayamamak, hatırlayamamak, hoşa gitmemek, fikirleri ve insanları özümseyememek olurdu. İşte bu nedenle, benim varlığım, tıpkı sofranın taç biçiminde düzenlenmiş meyvelerle, değişik bir şekilde süslenmesi gibi, ilgisini ve hırsını kamçılıyordu; Oriane'in davetlerinin büyüsünün, başarısının sırrının, sofranın düzenlenişi mi, benim varlığım mı olduğunu tam kestiremediğinden, bir sonraki akşam yemeği davetinde her ikisini de bulundurmaya kararlıydı. Aslında, Parma Prensesi'nin düşesin evinde duyduğu hayranlıkla dolu merakı kesinlikle doğrulayan şey, prensesin adeta korkuyla, ani bir heyecanla ve hazla (tıpkı deniz kıyısında, hiçbiri yüzmeyi bilmediğinden, cankurtaranların tehlike işareti verdiği "yüksek dalgalar"a dalar gibi) daldığı ve güçlenmiş, mutlu, gençleşmiş olarak çıktığı o komik, tehlikeli, heyecanlı, adına Guermantes zekâsı denen atmosferdi. Guermantes zekâsı –bu zekânın bir tek kendisinde bulunduğunu düşünen düşes için, dairenin kareleştirilmesi gibi, mevcut olmayan bir kavram– adeta Tours'un

domuz kavurması, Reims bisküvileri gibi meşhur olmuştu. Şüphesiz, (zihinsel bir özellik, saç veya ten rengiyle aynı yöntemle çoğalmadığından), düşesle akraba olmayan kimi yakın arkadaşları, yine de bu zekâya sahipti; buna karşılık, her tür zekâya fazlasıyla direnen kimi Guermantes'lara ise, aynı zekâ nüfuz edememişti. Guermantes zekâsını ele geçirmiş, düşesle akrabalığı olmayan kişilerin çoğunun ortak özelliği, bir mesleğe özel bir yetenekleri olup da, ister sanat, ister diplomatlık, ister parlamenterlik ve belagat, isterse askerlik olsun, bu mesleğe sosyete hayatını tercih etmiş, parlak kişiler olmalarıydı. Bu tercih, özgünlük, inisiyatif, irade, sağlık veya şans eksikliğiyle ya da snoplukla açıklanabilirdi belki.

Bazıları için (bunların birer istisna olduklarını da kabul etmek gerekir), Guermantes'ların salonu, mesleklerini engellemiş olsa da, bu kendi iradeleri dışında olmuştu. Örneğin gelecekleri çok parlak olan bir hekim, bir ressam, bir de diplomat, birçok kişiden daha yetenekli oldukları halde, mesleklerinde başarılı olamamışlardı; çünkü Guermantes'larla samimiyetleri, ilk ikisinin sosyete mensubu, üçüncüsünün de gerici olarak nitelendirilmesine yol açmış ve üçünün de meslektaşları nezdinde kabul görmelerini engellemişti. Fakültelerde seçici kurulun hâlâ giydiği eski cüppe, taktığı kırmızı başlık, dar görüşlü bir geçmişin, kapalı bir yobazlığın sadece yüzeysel kalıntıları değildir, en azından kısa süre öncesine kadar değildi. Dreyfus Davası'ndan önceki yıllarda, altın püsküllü başlıklarının altındaki "profesörler", tıpkı'Yahudi külahlarının altındaki başrahipler gibi, katı, softaca fikirlere hapsolmuşlardı. Du Boulbon, aslında bir sanatçıydı, ama sosyeteden hoşlanmadığı için, kurtulmuştu. Cottard, Verdurin'lerle görüşürdü, ama Mme Verdurin, hastasıydı, ayrıca bayağılığı Cottard'ı korurdu, son olarak da, evinde, fenik asit kokusunun hâkim olduğu şölenlerde, Fakülte üyeleri haricinde kimseyi ağırlamazdı. Ama önyargıların katılığının, daha hoşgörülü, daha serbest ve hızla kokuşan çevrelerde gevşeyen mükemmel bir dürüstlüğün ve en ulvi ahlâki görüşlerin bedeli olduğu, sağlam yapılı topluluklarda, ermin astarlı, lal rengi satenden cüppesiyle, düklük sarayına kapanmış bir Venedik Dükü'nü andıran bir profesör, mükemmel fakat korkunç bir diğer dük, yani M. de Saint-Simon kadar erdemli, soylu ilkelere onun kadar bağlı, öte yandan, her tür yabancı unsura karşı onun kadar acımasızdı. Yabancı unsur, farklı tavırları, farklı ilişkileriyle, yüksek sosyete mensubu hekimdi. Burada sözünü ettiğimiz zavallı, iyilik

olsun diye, meslektaşları tarafından, kendilerini küçümsemekle suçlanmamak için (tam sosyeteye yakışır bir düşünce!), Guermantes Düşesi'ni onlardan gizler, buna karşılık, onları yumuşatmak için, tıp çevresinin sosyete çevresinde eridiği, karışık akşam yemeği davetleri verirdi. Bu şekilde, kendi mahvını hazırladığını bilmezdi; daha doğrusu, (sayıları biraz daha kabarık olan) Onlar Konseyi, boşalan bir kürsü için atama yapacakları zaman, uğursuz sandıktan, daha vasat da olsa, daima daha normal bir hekimin adı çıktığında ve eski Fakülte'de "veto", Moliere'in ölümünü haber veren "Ant" kadar tumturaklı, gülünç ve korkunç bir şekilde çınladığında öğrenirdi. Sanatla uğraşan sosyete mensupları, kendilerine sanatçı damgası vurdurmayı başarmışken, sosyete mensubu damgasını temelli yemiş olan sanatçının durumu da aynıydı; gericilerle fazlaca bağlantısı olan diplomatın durumu da farklı değildi.

Ne var ki, bu, en nadir rastlanan durumdu. Guermantes salonunun özünü oluşturan seçkinler, geri kalan her şeyden, Guermantes zekâsıyla, Guermantes terbiyesiyle, biraz merkezî olan her "bünyeye" çekilmez gelen, o tanımlanamaz büyüyle bağdaşmayan her şeyden, kendi isteğiyle vazgeçmiş (en azından öyle zanneden) kişilerdi.

Düşesin salonunun müdavimlerinden birinin, bir zamanlar Louvre'un yıllık sergisinde altın madalya kazanmış olduğunu, Baro Sekreteri olan bir başkasının, başlangıçta Meclis'te büyük yankı uyandırdığını, bir üçüncüsününse, maslahatgüzar sıfatıyla Fransa'ya başarılı hizmetlerde bulunduğunu bilen kişiler, yirmi yıldır başka hiçbir şey yapmamış bu insanlara, harcanmış gözüyle bakabilirlerdi. Ne var ki, bu "bilgi sahibi" insanların sayısı azdı ve söz konusu şahısların kendileri de, Guermantes zekâsı gereği, bu eski unvanlarına hiçbir değer vermediklerinden, hatırlatmaktan kesinlikle kaçınırlardı; gazetelerin göklere çıkardığı, Mme de Guermantes'ınsa, bir ev sahibesinin tedbirsizliği yüzünden sofrada yanına düşmüşse, esneyip sıkıntı belirtileri gösterdiği, biri biraz tumturaklı, öteki kelime oyunlarına meraklı önemli bakanlar, Guermantes zekâsıyla değerlendirildiğinde, can sıkıcı, kukla, ya da tersine, tezgâhtar olmakla suçlanırdı çünkü. Birinci sınıf bir devlet adamı olmak, düşesin nezdinde katiyen bir tavsiye yerine geçmediğinden, diplomatlıktan veya ordudan istifa etmiş, meclise tekrar girmemiş olan arkadaşları, yakın dostları, düşese her gün öğle yemeğine ve sohbete gitmekle, onunla, pek de beğenmedikleri

Altes'lerin evlerinde buluşmakla, en iyi tercihi yapmış olduklarını düşünürler, en azından öyle söylerlerdi; bununla birlikte, eğlencenin ortasında bile biraz hüzünlü olan halleri, bu hükmün gerçekliğiyle biraz çelişirdi.

Yine de kabul etmek gerekir ki, Guermantes'ların evindeki sosyal yaşantının inceliği, konuşmaların zarafeti, ne kadar az da olsa, bir gerçeklik barındırırdı. Hiçbir resmî unvan, Mme de Guermantes'in, en nüfuzlu bakanların evlerine cezbedemeyecekleri kimi gözdelerinin onayı kadar değerli olamazdı. Bu salonda, onca entelektüel tutku ve hattâ soylu çaba, ebediyen gömülmüş olsa da, hiç değilse onların toprağı üzerinde, en eşsiz sosyete çiçekleri yeşermişti. Şüphesiz, Swann gibi birtakım zeki kimseler kendilerini, küçümsedikleri değerli şahıslardan daha üstün görürlerdi, ama bunun nedeni, Guermantes Düşesi'nin her şeyden çok değer verdiği şeyin, akıl değil –düşese göre akim, sözel bir yetenek türüne ulaşmış, daha az rastlanır, daha ince, üstün bir biçimi–, zekâ olmasıydı. Bir zamanlar Verdurin'lerin evinde, Swann'ın, Brichot'yu bütün bilgisine rağmen ukala, Elstir'i de, dehasına rağmen kaba saba diye sınıflandırmasının nedeni de, Guermantes zekâsının, içine işlemiş olmasıydı. Düşesin, Brichot'nun tiradlarını da, Elstir'in boş laflarını da nasıl karşılayacağını önceden sezdiğinden, ne birini ne de ötekini düşese tanıştırmaya asla cesaret edemezdi; çünkü Guermantes zekâsı, ciddi olsun, şakacı olsun, iddialı ve uzun konuşmaları, en dayanılmaz aptallıklar olarak nitelendirirdi.

Bedenleri ve kanlarıyla Guermantes olan kişilere gelince, Guermantes zekâsı, kendilerini, örneğin herkesin telaffuzunun, ifade tarzının ve dolayısıyla düşünme biçiminin aynı olduğu edebî topluluklardaki gibi, tamamen ele geçirmemişse, bunun nedeni, yüksek sosyete çevrelerinde, özgünlüğün baskın olup taklidi engellemesi değildi. Ne var ki, taklidin ön şartı, yalnızca yenilmez bir özgünlüğün yokluğu değil, ayrıca, daha sonra taklit edilecek şeyi önceden farketmeyi sağlayan, göreli bir kulak keskinliğidir. Oysa öyle Guermantes'lar vardı ki, bu müzik duygusundan Courvoisier'ler kadar yoksundular.

Bir örnek verecek olursak, bir oyun gibi yapılan "taklitlerde", (Guermantes'lar buna "karikatür" derlerdi), Mme de Guermantes kusursuz bir başarı gösterdiği halde, Courvoisier'ler, sanki birer insan değil, birer tavşanmışlar gibi, anlamadan bakarlardı; çünkü düşesin taklit ettiği kusuru ya da aksam, hiçbir zaman

farkedemezlerdi zaten. Düşes, Limoges Dükü'nü taklit ettiğinde, Courvoisie'ler, "Yok canım! Öyle konuşmuyor aslında, daha dün gece Bebeth'in evinde kendisiyle birlikte akşam yemeği yedik, bütün gece konuştu benimle, öyle konuşmuyordu," diye itiraz ederler, biraz kültürlü Guermantes'lar ise, "Tanrım, Oriane gerçekten de gülünçlü! İşin tuhaf yanı, taklit ederken resmen ona benziyor! Sanki dükün kendisini dinler gibiyim. Oriane, hadi biraz daha Limoges yap bize!" diye haykırırlardı. Bu Guermantes'lar (düşes, Limoges Dükü'nün taklidini yaparken, hayranlıkla, "Doğrusu tıpatıp onu oynuyorsunuz," ya da "oynuyorsun," diyen, en üstün niteliklileri olmayanlar bile), istedikleri kadar zekâdan yoksun olsunlar, Mme de Guermantes'a göre (ki bu konuda haklıydı), düşesin esprilerini duya duya, aktara aktara, düşesin ifade ve değerlendirme tarzını, düşes gibi Swann'ın da "anlatım" diye adlandıracağı şeyi, iyi kötü taklit etmeyi beceriyorlar, hattâ konuşmalarına, Courvoisier'lere korkunç bir biçimde Oriane'in zekâsına benzer gibi gelen, onların Guermantes zekâsı dedikleri bir şey katıyorlardı. Bu Guermantes'lar, yalnız akrabası değil, hayranı da oldukları için, (ailenin geri kalanını kesinlikle dışlayan ve genç kızken ona yaptıkları kötülüklerin, şimdi horgörüsüyle intikamını alan) Oriane, zaman zaman, genellikle de dükle birlikte çıktığı yaz mevsiminde, onları ziyarete giderdi. Bu ziyaretler, birer olaydı. Misafirlerini zemin kattaki büyük salonda ağırlayan Epinay Prensesi, zararsız bir yangının ilk kıvılcımlarını veya beklenmeyen bir işgalin "keşif kolunu" uzaktan farkeder gibi, avluda hafifçe yana eğilerek, ağır ağır yürüyen, harikulade şapkası ve yaz kokuları saçan şemsiyesiyle düşesi gördüğünde, kalbinin atışları hızlanırdı. Temkinli davranıp, misafirlerini uyarmak istercesine, "hazırol" komutu verir gibi, salonlar, karışıklığa yol açmadan, panik yaratmadan, vakitlice boşaltılsın diye, "Aa, Oriane geliyor," derdi. Hazır bulunanların yarısı, kalmaya cesaret edemeyip kalkardı. "Niye kalkıyorsunuz canım? Otursanıza, biraz daha kaim, çok memnun olurum," derdi prenses, (soylu hanımefendilere yakışan) serbest, rahat bir tavırla, ama sahte bir tonda. "Konuşacak özel şeyleriniz vardır belki," diyen, gitsinler diye can attığı konuklarına, ev sahibesi, "Sahi aceleniz mi var? Peki öyleyse, ben sizi görmeye gelirim," diye cevap verirdi. Dük ve düşes, yıllardır prensesin evinde görüp tanımadıkları, çekingenlikle zar zor bir selam veren kişileri, son derece kibarca selamlarlardı. Bu konuklar gider gitmez, dük, kaderin kötülüğü yüzünden veya kadınlarla görüşmenin olumsuz etkilediği Oriane'ın

sinirsel rahatsızlığı sebebiyle evine davet etmediği kişilerin esas değeriyle ilgilenirmiş gibi görünmek için, kibarca onlar hakkında sorular sorardı: "O pembe şapkalı, ufak tefek hanım kimdi?" - "Sevgili kuzenim, kaç kere gördünüz kendisini, Tours Vikontesi o, genç kızlık soyadı Lamarzelle'di." - "Çok güzel ama, farkında mısınız, esprili biri gibi görünüyor; üst dudağındaki küçük kusur olmasa, harika bir kadın olurmuş. Tours Vikontu yaşıyorsa, keyfine diyecek yoktur herhalde. Oriane, kaşlarıyla saç çizgisi bana kimi hatırlattı biliyor musunuz? Kuzinimiz Hedwige de Ligne'i." Kendisinden başka bir kadının güzelliğinden söz edilmeye başlandığı anda durgunlaşan Guermantes Düşesi, konuşmaktan vazgeçerdi. Kocasının, karısından daha "ciddi" olduğunu göstermek amacıyla, evine davet etmediği kişilerden pekala haberdar olduğunu ortaya koyma merakını, hesaba katmamış olurdu. Dük, birdenbire, heyecanla, "Ama Lamarzelle dediniz," derdi. "Hatırlıyorum da, ben Meclis'teyken, son derece parlak bir konuşma yapan..." - "Biraz önce gördüğünüz genç hanımın amcasıydı o." - "Ah, ne büyük yetenek! Yoo, lütfen şekerim," derdi dük, Egremont Vikontesi'ne dönerek. Mme de Guermantes'in tahammül edemediği vikontes, kendi isteğiyle hizmetçi rolünü üstlenecek kadar alçalıp, (evine döndüğünde, buna karşılık kendi hizmetçisini döverek), Epinay Prensesi'nin evinden kımıldamaz, dükle düşes geldiğinde de, utanç ve üzüntüye boğulsa da, kalmaya devam eder, mantoları toplar, bir işe yaramaya çalışır, ketumluğundan, yan odaya geçmeyi teklif ederdi. "Bizim için zahmet edip çay yapmayın; rahat rahat sohbet edelim; biz sade, teklifsiz insanlarız. Zaten," diye eklerdi dük, Mme d'Epinay'ye dönüp (Egremont Vikontesi'ni kıpkırmızı, çekingen, ihtiraslı ve gayretkeş bir halde bırakarak), "ancak bir çeyrek saat ayırabileceğiz size." Bu bir çeyrek saatin tamamı, düşesin o hafta içinde yaptığı, kendisinin katiyen anlatmayacağı, ama dükün ustalıkla, sanki bu esprilere yol açan olaylar nedeniyle düşesi azarlarmış gibi yapıp, adeta istemeye istemeye tekrarlattığı esprilerin sergilenmesiyle geçerdi.

Kuzinini seven ve iltifata zaafı olduğunu bilen Epinay Prensesi, düşesin şapkasına, şemsiyesine, zekâsına hayranlığını dile getirirdi. Dük, benimsediği ters bir sesle, ama hoşnutsuzluğu ciddiye alınmasın diye, muzip bir tebessümle tonunu yumuşatarak, "Kıyafetinden istediğiniz kadar söz edebilirsiniz," derdi, "ama Tanrı aşkına zekâsından söz etmeyin; karımın bu kadar esprili olmamasını kesinlikle tercih ederdim. Herhalde kardeşim Palamede'le ilgili o

kötü kelime oyununu ima etmek istiyorsunuz," diye eklerdi, prensesin de, ailenin diğer üyelerinin de, bu kelime oyunundan henüz haberdar olmadıklarını pekala bilerek, karısını yüceltmekten büyük haz duyarak. "Bir kere, zaman zaman çok güzel sözler söylediğini inkâr edemeyeceğim birisine, kötü bir kelime oyununu yakıştıramıyorum, hele son derece alıngan olan kardeşimle ilgiliyse; bir de bu, kardeşimle aramızda bir dargınlık yaratınca, değmiyor doğrusu!"

"Aaa, bilmiyoruz ama! Oriane'ın bir kelime oyunu, öyle mi? Çok hoş olmalı. Ne olur anlatın!"

"Yo, hayır, olmaz," derdi dük, hâlâ somurtsa da biraz gülümseyerek, "duymadığınıza çok sevindim. Kardeşimi gerçekten çok severim."

"Ama Basin," derdi, kocasına replik verme ânı gelmiş olan düşes, "neden Palamede darılır diyorsunuz, anlamıyorum, hiç de öyle olmadığını biliyorsunuz. Kırıcı hiçbir yanı olmayan, böyle aptalca bir şakaya gücenmeyecek kadar zekidir. Herkes fesatça bir söz söylediğimi zannedecek, oysa ben pek komik olmayan bir cevap verdim sadece; siz kızmakla önemsemiş oluyorsunuz. Hiç anlamıyorum."

"İyice merakımızı kamçıladınız, nedir mesele?"

"Canım, pek de ciddi bir şey değil elbette!" diye haykırırdı M. de Guermantes. "Belki duymuşsunuzdur, kardeşim, karısının şatosu Breze'yi, ablası Marsantes Kontesi'ne vermek istiyor."

"Evet, ama biz, kontes şatoyu istemiyormuş, bulunduğu bölgeyi sevmiyormuş, iklimi ona iyi gelmiyormuş diye duyduk."

"Evet, zaten birisi, tam da karıma bütün bunları aktarıyor, kardeşimin bu şatoyu ablamıza, sevindirmek için değil, muziplik olsun diye vermek istediğini söylüyordu. Charlus çok muziptir, diyordu. Oysa biliyorsunuz, Breze, kraliyet arazisidir, milyonlar eder belki, kralın eski arazilerindendir, Fransa'nın en güzel ormanlarından birine sahiptir. Birçok insan, kendilerine böyle bir muziplik yapılsın diye can atar. Bu yüzden de, Oriane, böyle güzel bir şatoyu hediye ettiği için Charlus'ye 'taquin'[36] dendiğini duyunca, dayanamadı, itiraf etmeliyim ki hiçbir fesatlık düşünmeden, o anda, adeta elinde olmadan, 'Taquin... taquin... Yani Taquin le Superbe.'[37] diye haykırdı. Anladınız, değil mi?" diye

eklerdi dük, tekrar somurtarak, Mme d'Epinay'nin ilkçağ tarihi konusundaki bilgisine şüpheyle baktığından, karısının yaptığı esprinin bıraktığı etkiyi ölçmek için, etrafına göz gezdirerek. "Roma kralı Tarquin le Superbe'e gönderme yapıyordu; Oriane'a yakışmayan, aptalca, kötü bir kelime oyunu. Ben karımdan daha ihtiyatlı olduğumdan, onun kadar esprili olmasam da, işin sonrasını düşünürüm; birisi gidip bunu kardeşime anlatacak olursa, mahvoluruz, mesele olur. Üstelik de," diye ekledi, "Palamede çok kibirli ve aynı zamanda çok iğneleyici, dedikoduya çok meraklı olduğundan, şato meselesinin dışında da, Taquin le Superbe adının kendisine epeyce yakıştığını kabul etmek gerekir. Sevgili eşimin esprilerini kurtaran da bu zaten; sıradan bir yakıştırma yapacak kadar düzeyini düşürdüğünde bile, her şeye rağmen esprilidir ve insanları çok iyi tasvir eder."

Böylece, bir keresinde Taquin le Superbe, bir başkasında başka bir espri sayesinde, dükle düşesin aile ziyaretleri, anlatılacak şeyler stokunu tazeler, yarattıkları heyecan, esprili kadınla emprezaryosu gittikten sonra, uzun süre devam ederdi. Önce, eğlenceyi paylaşmış olan imtiyazlılarla (salonda kalmış olanlarla), Oriane'ın esprilerinin tadı çıkarılırdı. Epinay Prensesi, "Taquin le Superbe'ı bilmiyor muydunuz?" diye sorardı. "Biliyordum," diye cevap verirdi Baveno Markizi kızararak, "Sarsina-La Rochefoucauld Prensesi anlatmıştı, ama tam olarak bu şekilde değil. Ama kuzinimin yanında anlatılmasını dinlemek, çok daha ilginç olmalı tabii," diyeceklerdi, "besteci tarafından seslendirilişini dinlemek" der gibi. "Biraz önce burada olan Oriane'ın son esprisinden söz ediyorduk," denirdi, bir saat önce gelmediğinde hayıflanacak yeni bir ziyaretçiye...

"Öyle mi, Oriane burada mıydı?"

"Tabii ya, biraz daha erken gelseydiniz..." derdi Epinay Prensesi, sitem etmeden, ama beceriksiz misafirin neler kaçırdığını da ima ederek. Dünyanın yaradılışına ya da Mme Carvalho'nun son gösterisine katılmadıysa, kendi kabahatiydi. "Oriane'ın son esprisini nasıl buldunuz? Ben Taquin le Superbe'ı çok beğendim doğrusu," diyerek, "espri" ertesi gün öğle yemeğinde, soğuk olarak, sırf bunun için davet edilen yakın arkadaşlarla birlikte yenir, hafta boyunca da, değişik soslarla sunulmaya devam edilirdi. Hattâ aynı hafta içinde, prenses, Parma Prensesi'ne yıllık ziyaretini yaptığında da, bu fırsattan yararlanıp Altes'e espriyi bilip bilmediğim sorar, sonra da anlatırdı. "Taquin le Superbe ha!" derdi Parma Prensesi; gözleri

önceden hayranlıkla iri iri açılır, ama ek bir açıklama ister, Epinay Prensesi de bu açıklamayı ondan esirgemezdi. "İtiraf etmeliyim ki, Taquin le Superbe çok hoşuma giden bir anlatı," diye sözlerini noktalardı prenses. Aslında "anlatı" kelimesi bu kelime oyununa katiyen uymuyordu, ama Guermantes zekâsını özümseme iddiasındaki Epinay Prensesi, "anlatım, anlatı" terimlerini Oriane'dan duymuştu ve fazla ayrım yapmadan kullanırdı. Çirkin bulduğu, cimri olduğunu bildiği ve Courvoisieı'lerin söylediklerine dayanarak, fesat zannettiği Epinay Prensesi'ni pek sevmeyen Parma Prensesi, Mme de Guermantes'tan duymuş olduğu ve kendi başına kullanmayı beceremeyeceği bu "anlatı" kelimesini tanıdı. Taquirı le Superbe'in hoşluğunun, gerçekten de "anlatıdan" kaynaklandığı izlenimine kapılarak, karşısındaki çirkin ve cimri hanıma duyduğu soğukluğu tam olarak unutmamakla birlikte, Guermantes zekâsını böylesine özümsemiş olan bu kadına, ister istemez öyle bir hayranlık duydu ki, Epinay Prensesi'ni Opera'ya davet etmek istedi. Ancak, önce Mme de Guermantes'a danışmanın belki daha uygun olacağı düşüncesi, ona engel oldu. Courvoisier'lerin aksine, Oriane'a binbir lütufta bulunan ve onu seven, yine de ilişkilerini kıskanan ve düşesin, prensesin cimriliği konusunda herkesin önünde yaptığı şakalara biraz kızan Mme d'Epinay ise, eve döndüğünde, Parma Prensesi'nin Taquitı le Superbe'i anlamakta ne kadar zorlandığını ve Oriane'ın böyle aptal bir kadınla arkadaşlık etmek için, ne kadar snop olması gerektiğini anlattı. Akşam yemeğine davet ettiği arkadaşlarına, "Parma Prensesi'yle görüşmek isteseydim de, asla görüşemezdim; çünkü M. d'Epinay, ahlâksızlığı nedeniyle katiyen izin vermezdi," dedi, prensesin tamamen hayalî kimi taşkınlıklarım ima ederek. "Ama daha yumuşak bir kocam olsaydı bile, itiraf ederim ki yine görüşemezdim. Oriane nasıl sürekli birlikte oluyor kendisiyle, anlamıyorum. Ben yılda bir kere gittiğim halde, ziyaretin sonunu zor getiriyorum."

Mme de Guermantes'in ziyareti sırasında Victurnienne'in evinde bulunan Courvoisier'ler ise, Oriane'a gösterilen "abartılı izzet-ü ikram", sinirlerine dokunduğundan, genellikle düşes gelir gelmez kaçarlardı. Tacjuin le Superbe günü, Courvoisierterden sadece bir tanesi kalmıştı. Espriyi tamamen anlamamakla birlikte, eğitim görmüş bir adam olduğundan, yine de yarı yarıya anladı. Sonra da Courvoisier'ler, Oriane'ın, Palamede'e, "Tarquin le Superbe" dediğini anlatıp durdular; onların nazarında bu tanım, Palamede'e oldukça uygundu. "Peki ama, Oriane niye bu kadar büyütülüyor?" diye de

ekliyorlardı. "Kraliçe olsa, ancak bu kadar el üstünde tutulur. Oriane kim ki? Guermantes'ların köklü bir aile olmadığını söylemiyorum, ama Courvoisier'ler de ne ün, ne tarih, ne de akrabalıklar açısından, onlardan geri kalmaz. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki, Altın Vadi'de, İngiltere kralı, I. François'ya, orada hazır bulunan derebeylerinden hangisinin en soylusu olduğunu sorduğunda, Fransa kralı, 'Courvoisier'dir haşmetmeap,' cevabını vermişti." Zaten düşes geldiğinde, bütün Courvoisier'ler salonda kalmış olsalar bile, esprilerin onlar için bir anlamı olmazdı; çünkü genellikle bu esprilere yol açan olaylara, Courvoisier'ler bambaşka bir açıdan bakarlardı. Örneğin, bir Courvoisier hanımı, verdiği bir davette iskemlelerin eksik olduğunu görse, tanıyamadığı bir misafirin adını karıştırsa veya hizmetkârlarından biri, kendisine abes bir şey söylese, müthiş canı sıkılarak kızarır, telaştan tir tir titrer, böyle bir aksilik oldu diye üzülürdü. Bir misafiri varken Oriane gelecekse, kaygıyla, buyurgan bir tonda, "Kendisini tanıyor musunuz?" diye sorar, misafir düşesi tanımıyorsa, varlığının Oriane'da kötü bir izlenim bırakmasından korkardı. Oysa Mme de Guermantes, aksine, bu tür olaylardan, Guermantesları gözlerinden yaşlar gelinceye kadar güldüren hikâyeler çıkarırdı; öyle ki, dinleyenler, iskemlelerin eksik olmasına, kendisinin ya da hizmetkârının bir pot kırmış olmasına, kimsenin tanımadığı birinin evine misafir gelmesine imrenmek zorunda kalırlardı; tıpkı büyük yazarların uğradıkları hakaretlerle çektikleri acılar, dehalarının itici gücü olmasa da, en azından eserlerine malzeme olduğunda, erkekler tarafından dışlandılar, kadınlar tarafından ihanete uğradılar diye, insanların kendi kendilerini tebrik etmek zorunda kalmaları gibi.

Courvoisier'lerin, Guermantes Düşesi'nin sosyete hayatına getirdiği yenilikçi anlayışa ulaşmaları da mümkün değildi; düşes, bu anlayışı, yanılmaz bir içgüdüyle o ânın gereklerine uygulayarak, sanatsal bir hale getirirdi, oysa aynı durumda, katı kuralların, düşünüp taşınarak uygulanması, aşkta ya da siyasette başarı kazanmak isteyip de, Bussy d'Amboise'ın kahramanlıklarını kendi hayatında harfiyen tekrarlamak kadar kötü sonuç verirdi. Courvoisier'ler, bir aile yemeği ya da bir prens için bir akşam yemeği daveti düzenleseler, yemeğe zeki bir adamın, oğullarının bir arkadaşının da katılması, son derece kötü bir etki yaratabilecek bir aykırılık gibi gelirdi onlara. Babası vaktiyle imparatorun bakam olmuş bir Courvoisier hanımı, Prenses Mathilde onuruna bir öğleden sonra daveti vermesi gerektiğinde, geometrik bir anlayışla,

sadece Bonaparte'çıları davet edebileceğine hükmetmişti. Oysa neredeyse hiç Bonaparte'çı tanımıyordu. Tanıdığı şık hanımların, hoş beylerin hepsi, acımasızca dışarıda bırakıldı; çünkü meşruiyetçi fikirleri ya da ilişkileri olduğundan, Courvoisier'lerin mantığına göre, Altes'in hoşuna gitmeyebilirlerdi. Kendi evinde, Saint-Germain muhitinin kaymak tabakasını ağırlayan prenses, Mme de Courvoisier'nin evinde eski imparatorluk valilerinden birinin, asalaklığıyla ün yapmış dul karısı, posta müdürünün dul karısı ve III. Napoleon'a bağlılıkları, aptallıkları ve sıkıcılıklarıyla tanınan birkaç kişi dışında kimseyi göremeyince, epey şaşırdı. Buna rağmen, Prenses Mathilde, yüce zarafetinin cömert ve tatlı ışıltısını, bu uğursuz, çirkin misafirlerin üzerine yağdırdı; Guermantes Düşesi ise, prensesi davet etme sırası kendisine geldiğinde, bu kişileri çağırmaktan kaçınıp, önceden Bonaparte'çıhk üzerine akıl yürütmeden, onların yerine, kralın ailesinden bile olsalar, imparatorun yeğeninin hoşlanacağını, kendine has sezgisi, inceliği ve becerisiyle hissettiği, en güzel, en değerli, en ünlü kişilerden oluşan, renkli bir topluluğu davet etti. Aumale Dükü bile vardı aralarında; prenses, gitmeden önce, önünde eğilmiş, elini öpmeye yeltenen Mme de Guermantes'ı ayağa kaldırıp iki yanağından öptüğü sırada, bunun, hayatında geçirdiği en güzel gün ve gördüğü en başarılı davet olduğunu düşese söylerken, son derece samimiydi. Parma Prensesi, sosyal konularda yenilik yapamaması bakımından, bir Courvoisier sayılırdı, ama Courvoisier'lerden farklı olarak, Guermantes Düşesi'nin durmadan kendisini şaşırtması, onda Courvoisier'ler gibi soğukluğa değil, hayranlığa yol açıyordu. Prensesin son derece geri olan kültürü de, bu şaşkınlığı artırıyordu. Mme de Guermantes da, kendi zannettiği kadar ileride değildi katiyen. Ama Parma Prensesi'ni hayrete düşürmek için, ondan ileride olması yeterliydi; her yeni kuşak eleştirmen, kendinden öncekilerin kabul ettiği doğruların tersini savunmakla yetindiği için de, düşes, burjuva düşmanı Flaubert'in, her şeyden önce burjuva olduğunu ya da Wagner' de bol miktarda İtalyan müziği bulunduğunu söylese, prensesin önünde, fırtınada yüzermişçesine, her seferinde yeni bir sürmenaj karşılığında, kendisine olağanüstü gelen ve hep bulanık kalan ufuklar açılırdı. Aslında prenses, bu hayreti, sadece sanat eserleri konusunda değil, tanıdıkları insanlar ve sosyete olayları konusunda bile ileri sürülen aykırı düşünceler karşısında da hissederdi. Şüphesiz, Parma Prensesi'nin, Mme de Guermantes'in insanları değerlendirişi karşısında, daima duyduğu

şaşkınlığın sebeplerinden biri, prensesin esas Guermantes zekâsıyla, bu zekânın öğrenilmiş birtakım basit kalıpları arasında bir ayrım yapamamasıydı (bu da, prensesin, kimilerini, özellikle de kimi Guermantes hanımlarını, değerli entelektüeller zannetmesine yol açıyor, sonra düşes, o kişilerden, gülümseyerek, sersem diye söz ettiğinde, kafası karışıyordu). Ama bu şaşkınlığın bir başka sebebi de vardı ve o dönemde insandan çok kitap tanıyan, dünyadan çok edebiyatı bilen ben, bunu kendime şöyle açıklıyordum: Sanatta, yaratı karşısında eleştiri neyse, gerçek bir sosyal etkinlik karşısında aynı niteliği taşıyan bir aylaklık ve kısırlık içeren sosyete yaşantısıyla, düşes, çevresindeki kişilere, bakış açılarının değişkenliğini ve fazlasıyla kurumuş zihninin susuzluğunu gidermek için biraz taze kalabilmiş herhangi bir aykırı düşüncenin peşinde koşan, en güzel îphigetıeia'nın,

Gluck'unki değil, Piccini'ninki, hattâ gerçek Phaidra'ran, Pradon'unki olduğu yolunda, hararet söndüren bir fikri savunmaktan çekinmeyen bir ahkâm kesicinin, sağlıksız susuzluğunu aşılamaktaydı.

Zeki, bilgili, esprili bir kadın, ender olarak görülen, sesi hiç duyulmayan, çekingen, yontulmamış bir adamla evlendiğinde, Mme de Guermantes, günün birinde, yalnızca kadını karalamakla kalmayıp, kocasını da "keşfederek" kendine bir zihinsel haz yaratırdı. Örneğin, o sırada o çevrede yaşasa, Cambremer'lerin evliliğiyle ilgili olarak, Mme de Cambremer'in aptal olduğunu, buna karşılık, ilginç, değeri bilinmemiş, zarif olanın, geveze karısı yüzünden sessizliğe mahkûm olmuş, ama ondan kat kat değerli olanınsa, marki olduğunu ilan eder ve bunda, yetmiş yıldır Hemani'ye duyulan hayranlıktan sonra, şık Aslan'ı Hemani'ye tercih ettiğini itiraf eden eleştirmenin bulduğu diriltici hissi bulurdu. Keyfî yeniliklere duyduğu aynı hastalıklı ihtiyaç yüzünden, bir azize kadar erdemli, örnek bir kadın, namussuzun biriyle evlendiği için, gençliğinden beri çevresinde merhamet uyandırıyorsa, Mme de Guermantes, günün birinde, bu namussuzun, havai bir adam olmakla birlikte, son derece şerefli olduğunu, karısının amansız katılığının, onu hafifliğe ittiğini ileri sürerdi. Eleştirmenlerin, sadece uzun bir yüzyıllar dizisi içinde, birçok eser arasında değil, aynı eserin içinde de, uzun zamandır parlayan şeye gölge düşürüp, sonsuza dek karanlıkta kalmaya mahkûm gibi görüneni gün ışığına çıkarmayı, oyun haline getirdiklerini biliyordum. Sırf aylak

entelektüeller, tıpkı daima bıkkın ve değişken olan nevrozlu hastalar gibi, kendilerinden bıktığı için, eskidikleri söylenen dâhilerin yerini, Bellini'nin, Winterhalter'in, Cizvit mimarların, Restorasyon döneminden bir marangozun aldığını görmekle kalmamıştım. SainteBeuve'ün, kâh eleştirmenliğinin, kâh şairliğinin tercih edildiğini, pek önemsiz küçük birkaç oyunu dışında, Musset'nin şiirlerinin inkâr edildiğini ve hikâyeci olarak göklere çıkarıldığım da görmüştüm. Şüphesiz bazı denemeciler, Yalancı'nın, eski bir harita misali, dönemin Paris'i üzerine bilgi veren bir tiradına, Le Cid veya Polyeucte'nin en ünlü sahnelerinden daha fazla değer vermekle, haksızlık etmektedirler, ama güzellik gerekçesiyle değilse bile, en azından belgesel bir yararla açıklanan tercihleri, çılgın eleştirmenler için yine de fazlasıyla makuldür. Eleştirmenler, Şaşkın'ın tek bir dizesine, Moliere'in tamamını feda ederler, Wagner'in Tristan'ını can sıkıcı buldukları halde, avcıların geçişi sırasındaki "kornoların güzel bir notasını", bunun dışında tutarlar. Bu sapkınlık, Mme de Guermantes'in, kendi çevrelerinden, şaşkın ama namuslu diye bilinen bir adamın, aslında zannedildiğinden daha kurnaz biri, bencil bir canavar olduğuna, cömertliğiyle tanınan bir başkasının, cimriliğin timsali olabileceğine, iyi bir annenin, çocuklarım sevmediğine ve ahlâksız sanılan bir kadının, soylu duygulara sahip olduğuna hükmederken sergilediği sapkınlığı anlamama yardımcı oldu. Mme de Guermantes'in, adeta sosyete hayatının boşluğu tarafından bozulmuş olan zekâsı ve duyarlılığı, fazlasıyla kaypak olduğundan, (kâh peşinden koştuğu, kâh vazgeçtiği zekâ türünün, kendisini tekrar cezbetmesi pahasına da olsa) düşeste, hayranlık, oldukça süratli bir şekilde, yerini bıkkınlığa bırakır, iyi yürekli bir adamda bulduğu büyü, eğer adam kendisiyle fazla görüşür, düşesten, kendisini aşan bir yönlendirme beklerse, düşesin, hayranından kaynaklandığını zannettiği, oysa hazzı aramakla yetinildiğinde bulmanın imkânsızlığından kaynaklanan bir rahatsızlığa dönüşürdü. Düşesin yargısındaki değişiklikler, kocası haricinde herkesi kapsardı. Bir tek kocası, onu hiçbir zaman sevmemişti; kocasında, daima, kendi kaprislerine kayıtsız, güzelliğini küçümseyen, sert, çok sağlam bir kişilik, asla boyun eğmeyen, sinirli bir yapıya sahip insanların ancak egemenliği altında huzura kavuştukları türden bir irade bulmuştu. Öte yandan, hep aynı türden dişi güzelliğinin peşinden koşan, ama bunu sık sık yenilediği metreslerde arayan M. de Guermantes'in, metreslerinden ayrıldığında, birlikte onlarla alay

edebileceği bir tek kalıcı, hep aynı eşi vardı; eşi, gevezeliğiyle sık sık onu kızdırırdı, ama karısının, herkesin nazarında aristokrasinin en güzel, en erdemli, en zeki, en bilgili kadını, M. de Guermantes'in bulduğuna sevindiği, onun bütün dağınıklığını örten, herkesten güzel misafir ağırlayan ve Guermantes'ların salonuna Saint-Germain muhitinin bir numaralı salonu payesini kazandıran bir kadın olduğunu bilirdi. Kendisi de başkalarının bu görüşünü paylaşırdı; karısına sık sık kızmakla birlikte, onunla gurur duyardı. Gösterişli olduğu kadar cimri de olan dük, hayır işleri için, hizmetkârlar için, en küçük meblağları karısından esirger, öte yandan, en harikulade kıyafetlere, en güzel koşum hayvanlarına sahip olmasını isterdi. Ayrıca, karısının zekâsını öne çıkarmaya da çok önem verirdi. Mme de Guermantes ise, ne zaman dostlarından birinin, hızla birbirinin yerine koyduğu meziyetlerine ve kusurlarına ilişkin yeni ve ilginç, aykırı bir fikir icat etse, tadına varabilecek insanların yanında denemek, psikolojik özgünlüğünün tadını çıkarmak, keskin fesatlığını göz önüne sermek isterdi. Şüphesiz bu yeni fikirler, genellikle eskilerinden daha doğru değildi, hattâ çoğunlukla daha az doğruydu; ama zaten bu fikirleri aktarma heyecanını yaratan düşünselliği onlara kazandıran da, keyfî ve beklenmedik yanlarıydı. Ancak, düşesin psikolojik becerisini uyguladığı hasta, genellikle, keşfini aktarmayı istediği kişilerin, artık gözde olmadığını katiyen bilmedikleri bir yakını olurdu; bu yüzden de, Mme de Guermantes'in duygusal, tatlı, vefalı, eşsiz dost şöhreti, saldırıya kendisinin başlamasını zorlaştırırdı; düşes, olsa olsa, onu kışkırtma görevini üstlenmiş bir yardımcıyı, görünürde yatıştıracak, ona itiraz edecek, oysa aslında, destekleyecek cümleyi söyleyerek, sonradan, sanki gönülsüzce, zorla müdahale edebilirdi; işte M. de Guermantes da, bu yardımcı rolünü mükemmelen oynardı.

Sosyete olaylarına gelince, Mme de Guermantes, bu konularda da, Parma Prensesi'ni durmadan harikulade şaşkınlıklarla kamçılayan, beklenmedik değerlendirmeler yapmaktan, keyfî ve dramatik bir zevk alırdı. Ancak, düşesin bu zevkini, ben, edebiyat eleştirisinden çok, siyaset hayatının ve parlamento tutanaklarının yardımıyla anlamaya çalıştım. Mme de Guermantes, kendi muhitindeki insanlara ilişkin değer sıralamasını sürekli tersine çeviren, peşpeşe, çelişkili fermanları, artık kendisini eğlendirmez olunca, kendi sosyal davranışlarını yönlendirişinde, sosyeteyle ilgili en ufak kararlarının hesabını verişinde de, meclislerin duyarlılığını harekete geçiren, siyasetçilerin zihnine hükmeden yapay duyguları tatmaya, sahte

görevlere itaat etmeye çalışıyordu. Bir bakan, Meclis'e, belirli bir davranış biçimini izlerken, iyi niyetli olduğunu açıkladığında, ertesi gün gazetede oturumun özetini okuyan, sağduyulu okur, aslında bu davranış biçimini son derece açık seçik bulmakla birlikte, birden heyecanlanır, bakanı onaylamakta haklı olduğundan şüphe etmeye başlar; çünkü bakanın konuşmasının öfkeyle karşılandığını, "Durum çok vahim," türünden kınamalar yükseldiğini okumuştur; bu kınamaları dile getiren milletvekilinin adı ve unvanları o kadar uzundur, kınamaların ardından gelen hareketler o kadar abartılıdır ki, konuşmada meydana gelen kesintinin tamamında, "durum çok vahim!" kelimeleri, yarıdan az yer tutar. Örneğin bir zamanlar, Laumes Prensi M. de Guermantes, Meclis'te olduğu sırada, daha çok Meseglise bölgesine ve seçmenlere, tembel ya da suskun bir milletvekiline oy vermediklerini göstermeye yönelik olmakla birlikte, arasıra Paris gazetelerinde, şu türden satırlara rastlanırdı:

> MONSIEUR DE GUERMANTES-BOUILLON, LAUMES PRENSİ: "Durum çok vahim!" (Ortadan ve sağdaki birkaç sıradan Bravo! Bravo!, en soldaki sıralardan hararetli haykırışlar.)

Sağduyulu okurda, mantıklı bakana bir sadakat kırıntısı kalmıştır hâlâ, ama yeni konuşmacının, bakana verdiği cevabın ilk kelimelerini okurken, kalbi daha hızlı atmaya başlar.

> "Şaşırdım, donup kaldım dersem, abartmış olmam (amfinin sağ bölümünde heyecanlı hareketler); çünkü sanıyorum hâlâ hükümette bulunan kişinin sözleri.... (Hararetli alkışlar; birkaç milletvekili, bakanların bulunduğu sıraya doğru ilerler; Sayın Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı, oturduğu yerden başıyla onaylar.)

Bu "hararetli alkışlar", sağduyulu okurun kalan direncini de kırar; kendi başına önemsiz olan bir hareket tarzını, Meclis için aşağılayıcı, korkunç bulur. Hattâ normal bir şeyi, örneğin zenginlere, yoksullardan fazla para ödetilmesi isteğini, bir yolsuzluğun aydınlatılmasını, barışın savaşa tercih edilmesini bile, rezalet olarak nitelendirebilir, aslında düşünmemiş olduğu, insanın

kalbine kazılmış olmayan, ama yol açtıkları alkışlar ve bir araya topladıkları yoğun kalabalıklar nedeniyle, büyük bir coşku yaratan kimi ilkelerin çiğnendiğini düşünebilir.

Esasen kabul etmek gerekir ki, Guermantes muhitine ve daha sonra başka çevrelere bir açıklama bulmama yardımcı olan bu siyasetçi inceliği, genellikle "satır aralarını okumak" deyimiyle ifade edilen bir yorumlama inceliğinin, bozulmuş halinden başka bir şey değildir. Meclislerde;, bu inceliğin bozulmasından kaynaklanan bir gülünçlük varsa, her şeyi "harfiyen" kabul eden, yüksek mevkideki bir görevli, "kendi arzusu üzerine" görevden alındığında, azledildiğinden şüphelenmeyen ve "Kendisi istediğine göre, azledilmemiş demek ki," diye düşünen; Ruslar stratejik bir hareketle, daha güçlü ve önceden hazırlıklı oldukları mevzilerde, Japonlar karşısında geri çekildiğinde, bir yenilgiden; bir eyalet, Alman imparatorundan bağımsızlık istediğinde, imparator dinsel özerklik tanıyınca, bir retten kuşkulanmayan kamuoyunda da, bu inceliğin olmayışı yüzünden, aptallık vardır. Meclis oturumlarına dönecek olursak, aslında oturumun başında, milletvekillerinin kendilerinin de, sonra özetini okuyacak olan sağduyulu vatandaştan farksız olmaları mümkündür. Grevdeki işçilerin, delegelerini bir bakana gönderdiklerini öğrenince, belki safça, "Ya, bakalım neler konuşulmuş; umarım bir anlaşma sağlanmıştır," diye düşünürler, ama o sırada kürsüye çıkan bakanı çevreleyen yoğun sessizlik, yapay duyguları harekete geçirmeye başlamıştır bile. Bakanın ilk sözleri: "Yüce Meclis'e söylememe bile gerek yok ki, bulunduğum makamın tanımakla yükümlü olmadığı bu heyeti kabul edemeyecek kadar, hükümet görevlerine bağlı bir kişiyim," tam bir sürprizdir; çünkü milletvekillerinin sağduyusunun, üzerinde durmadığı tek varsayımdır. Zaten tam da bu nedenle, sürpriz olduğu için, öyle kuvvetli alkışlarla karşılanır ki, bakan ancak birkaç dakika sonra sesini duyurabilir; o bakan ki, yerine dönerken, meslektaşlarının tebriklerini kabul edecektir. Aynı bakanın, kendisine muhalefet eden belediye meclisi başkanını, önemli bir resmî davete çağırmayı ihmal ettiği gün yaşanan heyecanın benzeri yaşanır ve her iki durumda da, gerçek bir devlet adamına yakışır şekilde davrandığına hükmedilir.

M. de Guermantes, hayatının o döneminde, sık sık, bakanı tebrike gelen meslektaşlarına katılarak, Courvoisier'leri dehşete düşürmüştü. Daha sonra, anlatılanlardan öğrendim ki, Meclis'te

epeyce önemli bir rolü olduğu ve kendisi için bir bakanlık ya da büyükelçilik düşünüldüğü sırada bile, bir dostu, kendisinden bir iyilik istemek üzere geldiğinde, Guermantes Dükü sıfatını taşımayan herhangi birinden çok daha alçakgönüllü davranır, siyasette önemli şahsiyet havasına daha az bürünürmüş. Aslında M. de Guermantes, soyluluğun hiç önemli olmadığını, meslektaşlarını kendisiyle eşit gördüğünü söylese de, katiyen öyle düşünmezdi. Siyasi mevkilerin peşinden koşar, saygı duyarmış gibi yapar, ama aslında küçümserdi; kendi nezdinde, hep M. de Guermantes olmaya devam ettiği için de, bu mevkiler, başkalarını, yanlarına yaklaşılmaz kılan yüksek görevli kasıntısını eklemezdi şahsına. Böylece gururu, sadece göstermelik bir teklifsizlik içeren tavırlarını değil, sahip olduğu gerçek sadeliği de, her tür saldırıya karşı korurdu.

Mme de Guermantes'in, siyasetçilerinkine benzer yapay ve dokunaklı kararlarına dönecek olursak, düşes, farkında olunmadığı için iyice çarpıcı gelen ilkelerden kaynaklandığı hissedilen, beklenmedik fermanlarıyla, Guermantes'ları, Courvoisier'leri, bütün Saint-Germain muhitini ve herkesten çok da, Parma Prensesi'ni şaşırtırdı. Yeni Yunanistan ortaelçisi, bir kıyafet balosu düzenlediğinde, herkes kendine bir kıyafet seçer ve düşesin ne kıyafeti giyeceği merak edilirdi. Hanımlardan biri, Mme de Guermantes'in Burgonya Düşesi kıyafetine, bir diğeri Dujabar Prensesi kıyafetine, bir üçüncüsü de Psykhe kıyafetine bürüneceği tahminini yürütürdü. Nihayet bir Courvoisier, "Ne kıyafeti giyeceksin Oriane?" diye sorunca, hiç akla gelmeyen tek cevabı, "Hiçbir şey giymeyeceğim!" cevabını alır, bu cümle, yeni Yunanistan ortaelçisinin, sosyetedeki gerçek konumu ve kendisiyle ilgili benimsenecek olan tutum konusunda, Oriane'ın düşüncesini, yani aslında tahmin edilmesi gereken, bir düşesin bu yeni ortaelçinin verdiği kıyafet balosuna katılması "gerekmediği" görüşünü ortaya koyan bir cevap olarak, herkes tarafından konuşulurdu. "Yunanistan ortaelçisinin davetine katılmak için bir sebep göremiyorum; kendisini tanımam, Yunanlı değilim, niçin gideyim ki? Ne işim var orada?" derdi düşes.

"Ama herkes gidiyor, çok hoş olacakmış," diye haykırırdı Mme de Gallardon.

"İnsanın evinde, şöminesinin başında oturması da çok hoştur," diye cevap verirdi Mme de Guermantes.

Courvoisier'ler şaşkınlıklarını üzerlerinden atamaz, ama Guermantes'lar, düşesi taklit etmeseler de, onaylarlardı: "Herkes Oriane gibi bütün geleneklere karşı gelecek durumda değil elbette. Ama bir yandan da haksız sayılmaz; bazısının nereden geldiği bile belli olmayan bu yabancıların karşısında iki büklüm olmakla, abartıyoruz aslında."

Doğal olarak, her iki davranışının da yol açacağı yorumları tahmin eden Mme de Guermantes, "herkesin gittiği" bir davetin gecesinde evinde oturmak ya da geceyi kocasıyla birlikte tiyatroda geçirmek kadar, geleceği umulmayan bir davette boy göstermekten de, aynı derecede zevk alırdı veya antika bir taçla bütün elmasları gölgede bırakacağı sanılırken, tek bir mücevher takmamış olarak, zorunlu zannedilen kıyafetten bambaşka bir giysiyle gelirdi davete. Dreyfus aleyhtarı olduğu halde (aslında, fikirlerden başka hiçbir şeye önem vermediği halde ömrünü sosyetede geçirmesi gibi, Dreyfus'ün masum olduğuna da inanıyordu), Ligne Prensesi'nin bir akşam davetinde, müthiş bir sansasyon yaratmıştı: önce, General Mercier içeri girdiğinde, bütün hanımlar ayağa kalkmışken, o yerinde oturmaya devam etmiş, sonra da, milliyetçi bir konuşmacı, konferans vermeye başladığında, ayağa kalkıp, herkesin gözü önünde hizmetkârlarını çağırtmış, böylece, sosyetenin siyaset konuşulacak bir ortam olmadığı görüşünü savunmuştu; bir Kutsal Cuma konserinde, Voltaire'ci olduğu halde, İsa'nın sahnede canlandırılmasını terbiyesizlik addettiği için, konseri yarıda bırakıp çıktığında, bütün başlar kendisine çevrilmişti. Yüksek sosyetenin en seçkin hanımları için bile, davetlerin başladığı mevsimin ne kadar önemli olduğu, bilinen bir şeydir; o kadar ki, konuşma ihtiyacı, psikolojik bir takıntı ve duyarlılık yoksunluğuyla, sık sık saçma sapan sözler sarfeden Amoncourt Markizi, babası M. de Montmorency'nin ölümü üzerine başsağlığı dilemeye gelen birine, şu cevabı verebilmişti: "İnsanın aynasının yüzlerce davetiyeyle dolu olduğu bir anda, böyle bir acı, iyice üzücü oluyor galiba." İşte tam da bu mevsimde, başka bir sözü vardır kaygısıyla, erken davranarak, Guermantes Düşesi'ni akşam yemeğine davet edenler, bir yüksek sosyete mensubunun asla düşünemeyeceği tek gerekçeyle reddedilirlerdi: düşes, ilgisini çeken Norveç fiyortlarını görmek için, bir gemi yolculuğuna çıkacaktı. Sosyete mensupları, buna çok şaşırdılar ve düşesi örnek almayı, akıllarından bile geçirmemekle birlikte, Kant'ı okurken, determinizmin kesinkes kanıtlanışından sonra, nedensel dünyanın üzerinde özgür dünyanın bulunduğunu

keşfedince duyduğumuz türden bir rahatlama duydular düşesin bu hareketinden ötürü. İnsanınaklından hiç geçirmediği her icat, bu icattan yararlanamayan insanların bile, zihnini harekete geçirir. Davetler mevsimi denilen o yerleşik dönemde, buharlı gemiyle yolculuk gibi bir icadın yanında, buharlı geminin icadı bile önemsiz kalırdı. Dışarıda yüz öğle veya akşam yemeğinden, iki yüz "çaydan", üç yüz gece davetinden, Opera'nın en parlak pazartesilerinden, Theâtre-Français'nin en parlak salılarından, Norveç'in fiyortlarını görmek uğruna, bile isteye vazgeçilebileceği düşüncesi, Courvoisier'lere Deniz Altında Yirmi Bin Fersah'tan daha anlaşılır gelmemekle birlikte, onunla aynı bağımsızlık duygusunu ve büyüyü yaşattı kendilerine. Bu yüzden de, yalnızca, "Oriane'ın son esprisini duydunuz mu?" değil, "Oriane'ın son marifetini duydunuz mu?" sorusunun da tekrarlanmadığı gün yoktu. Tıpkı Oriane'ın son "esprisi" gibi, "Oriane'ın son marifeti" için de, "Tam Oriane'ın işi", "Tam bir Oriane'lık", "Tipik bir Oriane'lık" denirdi. Oriane'ın son marifeti, örneğin yurtsever bir dernek adına, Mâcon Piskoposu Kardinal X...'e (M. de Guermantes, kendisinden söz ederken, eski Fransa'yı hatırlattığını düşündüğünden, genellikle "Monsieur de Mascon" derdi) cevap yazılması gerektiğinde, herkes mektubun nasıl kaleme alınacağını merak eder, ilk kelimenin "Monsenyör" olacağım tahmin etmekle birlikte, devamı konusunda kararsız kalırken, Oriane'ın mektubunun, herkesi şaşırtarak, eski bir akademik gelenek uyarınca, "Sayın Kardinal," veya Tanrı'dan, her birini "kutsal ve yüce himayesi altında" bulundurmasını dileyen piskoposlar, Guermantes'lar ve hükümdarlar arasında kullanılan bir terim olan, "Aziz kuzenim," hitabıyla başlamasıydı. "Oriane'ın son marifetinden" söz etmek için, bütün Paris'in katıldığı, çok güzel bir oyunun sahnelendiği bir temsilde, herkes Mme de Guermantes' ı, Parma Prensesi'nin, Guermantes Prensesi'nin, düşesi davet etmiş olan daha birçok kişinin locasında ararken, düşesin, tek başına, siyahlara bürünmüş olarak, başında küçücük bir şapkayla, ön oyunu seyretmek üzere yerleştiği bir koltukta görülmesi yeterliydi. Mme de Guermantes'in, "İzlemeye değecek bir oyunsa, bu şekilde daha iyi izleniyor," açıklaması, Courvoisier'leri dehşete düşürür, Guermantes'ları ve Parma Prensesi'ni hayran bırakırdı; Guermantes'lar ve prenses, birdenbire, bir oyunun başını izlemenin, "tarz" olarak, önemli bir akşam yemeğinin ardından bir gece davetine uğradıktan sonra, son perdeye yetişmekten daha büyük bir yenilik olduğunu, daha fazla özgünlüğün ve zekânın göstergesi

olduğunu (zaten Oriane'dan da böylesi beklenirdi) keşfederlerdi. İşte Parma Prensesi'nin, Mme de Guermantes'a edebiyat ya da sosyete yaşantısı hakkında bir soru sorduğu takdirde, hazırlıklı olması gerektiğini bildiği, değişik türden şaşkınlıklar bunlardı ve bu yüzden de, düşesin evindeki akşam yemeklerinde, Altes, en sıradan konuya girerken bile, iki dalga arasında başını sudan çıkaran yüzücünün, endişe ve hayranlıkla dolu ihtiyatını elden bırakmazdı.

Saint-Germain muhitinin önde gelen, aşağı yukarı birbirine denk, iki üç salonunda bulunmayan ve Leibniz'e göre, her monadın bir yandan evrenin tamamım yansıtırken, bir yandan da, ona özel bir şey katması gibi, Guermantes Düşesi'nin salonunu, bu salonlardan farklı kılan unsurlardan biri, pek sevimli olmayan bir tanesi, genellikle, çok güzel bir veya iki kadının varlığıydı; bu kadınların orada bulunmalarının tek sebebi, güzellikleri, M. de Guermantes'in bu güzellikten yararlanmış olmasıydı ve başka salonlarda, beklenmedik bazı tabloların varlığı gibi, bu salonda da bu kadınların varlığı, evin erkeğinin, dişi güzelliğinin ateşli bir tutkunu olduğunu derhal ortaya koyardı. Bu kadınların hepsi, az çok birbirine benzerdi; çünkü dük, uzun boylu, hem azametli, hem serbest tavırlı, Milo Venüsü'yle Samothrâki Nikesi arası tipteki kadınlardan hoşlanırdı; çoğu sarışın, nadiren esmer, arasıra da, en sonuncusu, o akşam yemeğinde de bulunan Arpajon Vikontesi gibi, kızıl saçlı olurlardı; dük vikontesi o kadar sevmişti ki, uzun süre boyunca, günde on telgraf çekmesini şart koşmuş (düşesin biraz sinirine dokunan bir durumdu bu), kendisi Guermantes'tayken, vikontesle, posta güvercinleri aracılığıyla haberleşmiş, kısacası, uzun süre boyunca, o kadar onsuz yaşayamamıştı ki, Parma'da geçirmek zorunda olduğu bütün bir kış, onu görmek için, iki gün yolculuğu göze alarak, her hafta Paris'e gelmişti.

Genellikle, bu güzel figüranlar, eskiden metresi olup artık olmayan (Mme d'Arpajon gibi) veya ayrılmak üzere olduğu kadınlardı. Bununla birlikte, belki de dükün arzularına boyun eğmelerine sebep olan şey, dükün yakışıklılığı ve cömertliğinden de çok, düşesin, bu kadınlar üzerindeki nüfuzu ve kendileri de gayet aristokrat, ama ikinci dereceden çevrelere ait oldukları halde, düşesin salonuna kabul edilme umuduydu. Zaten düşes de, evine gelmelerine kesin bir biçimde direnmezdi; çünkü birçoğunun, kendisine müttefik olduğunun bilincindeydi; onlar sayesinde, M. de Guermantes'ın, başka bir kadına âşık olmasa karısından acımasızca

esirgeyeceği, canının çektiği birçok şeyi elde edebilmişti. Bu yüzden de, düşesin salonuna, ancak ilişkileri epeyce ilerledikten sonra kabul edilmelerinin nedeni, daha çok, dükün ne zaman büyük bir aşk macerasına girişse, geçici bir macera olacağını sanması ve bunun karşılığında karısının salonuna davet edilmeyi, çok fazla bir şey olarak görmesiydi. Oysa bu karşılığı, çok daha azı için, tahmin etmediği bir direnişle karşılaştığı ya da aksine hiçbir direnişle karşılaşmadığı için, bir ilk öpücüğün karşılığında sunduğu oluyordu. Aşkta, minnet ve memnun etme arzusu, çoğu kez, umudun ve menfaatin öngördüğünden fazlasını vermemize yol açar. Ama bu dununda da, teklifimizin gerçekleşmesi, başka koşullar tarafından engellenmiştir. Her şeyden önce, M. de Guermantes'in aşkına karşılık veren bütün kadınlar, hattâ bazen boyun eğmemişken, dük tarafından sırayla hapsedilmişlerdi. Kimseyle görüşmelerine izin vermez, vaktinin neredeyse tamam yanlarında geçirir, çocuklarının eğitimiyle meşgul olur ve bazen de, daha sonraki bazı apaçık benzerliklere bakılırsa, bu çocuklara bir kardeş daha eklerdi. Ayrıca, ilişkinin başında, dükün katiyen aklından geçirmediği, Mme de Guermantes'a takdim edilme olasılığı, metresin kafasında bir rol oynamışsa da, ilişkinin kendisi, kadının bakış açısını değiştirirdi; dük, artık onun nazarında sadece Paris'in en seçkin kadınının kocası değil, yeni metresin sevdiği bir erkek, çoğu kez kendisine daha lüks bir hayat imkânı veren ve lüks zevkini aşılayan, snobizm meseleleriyle menfaat meselelerinin, önceki önem sırasını değiştiren bir erkek olurdu; son olarak da, bazen, Mme de Guermantes'a karşı, her konuyu kapsayan bir kıskançlık, dükün metreslerini harekete geçirirdi. Ama bu, en nadir rastlanan durumdu; zaten tanıştırılma günü nihayet geldiğinde (hareketleri, herkes gibi, artık var olmayan ilk dürtüden çok, daha önceki hareketlerinden kaynaklanan dükün, artık bu tanışmayla pek de ilgilenmediği bir anda), çoğunlukla, metresi ağırlamayı, Mme de Guermantes istemiş olurdu; çünkü korkunç kocasına karşı, metreste, çok ihtiyaç duyduğu, değerli bir müttefik bulmayı umardı. M. de Guermantes'in, evde, karısı çok konuştuğu zaman, yıldırım etkisi yapan sözler ve bilhassa sessizlikler saçtığı ender anlar dışında, karısına karşı nezaket kurallarım çiğnediği söylenemez. Dükle düşesi tanımayan kişiler, bu konuda aldanabilirlerdi. Bazen, sonbaharda, Deauville yarışları, kaplıcalar ve Guermantes'taki av partileri arasında, Paris'te geçirilen birkaç hafta içinde, düşes müzikhollerden hoşlandığından, dük de onunla birlikte müzikholde

bir gece geçirmeye giderdi. Sadece iki kişinin sığabildiği, o üstü açık, zemin localarından birinde, bu "smokinli" (Fransa'da az çok İngiliz olan her şeye, İngiltere'dekinden farklı bir ad verilir çünkü[38]) Hercules, yüzük parmağındaki parıltılı safiriyle, iri ama biçimli elinde, arasıra bir nefes çektiği, kalın bir puro ve gözünde monokluyla hemen göze çarpardı; çoğunlukla sahneye çevrili bakışlarını, hiç kimseyi tanımadığı partere çevirdiğinde, gözleri, tatlı, ölçülü, kibar, düşünceli bir ifadeyle yumuşardı. Pek açık saçık olmayan bir nakaratı komik bulduğunda, dük, gülümseyerek karısına döner, bu yeni şarkının kendisinde uyandırdığı masum neşeyi, iyi niyetli bir mutabakatla, karısıyla paylaşırdı. Seyirciler, dünyada dükten daha iyi bir koca, düşesten daha imrenilecek durumda bir insan olamayacağını düşünebilirlerdi; oysa dük için hayatta ilginç olan her şey, karısının dışındaydı, sevmediği bu kadını, hiç durmadan aldatmıştı; düşes kendini yorgun hissettiğinde, seyirciler, M. de Guermantes'in, kalkıp karısına paltosunu bizzat giydirdiğini, astarınatakılmasın diye kolyelerini düzelttiğini, nazik, saygılı bir dikkatle, çıkışa kadar düşese yol açtığını görürlerdi; düşes ise, bu özeni, bunu basit bir görgü kuralı olarak algılayan sosyete kadınının soğukluğuyla, hattâ bazen, artık yitirecek hayali kalmamış, gözü açılmış bir zevcenin, hafif alaylı acısıyla karşılardı. Ama artık çok eskide kalmış bir dönemde, görev bilincini derinden yüzeye çıkarmış olan ve hâlâ varlığını sürdüren nezaketin bir başka parçası olan bu dış görünüşe rağmen, düşesin hayatı zordu. M. de Guermantes, ancak yeni bir metres uğruna, cömertliğine, insancıllığına kavuşur, bu yeni metres uğruna, cömertliğine, insancıllığına kavuşur, bu yeni metres de, çoğunlukla düşesin tarafını tutardı; düşes, kendinden aşağı düzeydekilere cömert davranabilme, yoksullara yardım edebilme, hattâ daha sonra, kendine ait, yeni ve harikulade bir otomobil sahibi olma imkânını tekrar elde ederdi. Ne var ki, Mme de Guermantes'ta, kendisine aşırı derecede boyun eğen insanlara karşı, çoğunlukla oldukça kısa sürede uyanan öfkeden, dükün metresleri de payını alırdı. Düşes, kısa zamanda bu metreslerden bıkardı. İşte o sıralarda, dükün Mme d'Arpajon'la ilişkisi noktalanmak üzereydi. Ufukta yeni bir metres görünüyordu.

Şüphesiz, M. de Guermantes'in, sırayla bütün metreslerine duymuş olduğu aşk, bir gün tekrar kendini hissettirmeye başlıyordu: Her şeyden önce, aşk, sona ererken, kadınları, güzel mermer heykeller gibi –dükün nazarında güzeldiler, dük kısmen sanatçı

olmuştu bu sayede; çünkü onları sevmiş ve aşk olmasa takdir edemeyeceği hatlara karşı duyarlılık kazanmıştı– düşesin salonuna devrediyor, uzun süre kıskançlık ve kavgalarla kemirilerek düşman olmuş, sonunda huzurlu bir dostluk içinde barışmış biçimlerini, yan yana getiriyordu; ayrıca, bu dostluk da, aşkın bir sonucuydu; M. de Guermantes'a, her insanda bulunan, ama sadece tensellik sayesinde algılanabilen erdemleri, metreslerinde farkettiren bu aşktı; bizim için her şeyi yapmaya hazır, "mükemmel bir dost" haline gelmiş eski metres, bir hekim veya bir baba değil de, bir dost olarak kabul edilen hekim veya baba kadar yaygın bir klişedir. Yine de, M. de Guermantes'in terk etmekte olduğu kadın, başlangıç döneminde yakınır, olay çıkarır, mızmızlık eder, patavatsız davranır, huzursuzluk yaratırdı. Dük, kendisinden hoşlanmamaya başlardı. O zaman, Mme de Guermantes'in, sinirine dokunan birinin, gerçek ya da sözde kusurlarını, açığa çıkarma hakkı olurdu. İyi yürekli diye bilinen Mme de Guermantes'a, terk edilen metresten telefonlar, itiraflar, gözyaşları yağmaya başlar, düşes bunlardan yakınmazdı. Kocasıyla, sonra da birkaç yakın dostuyla, gülerdi bunlara. Talihsiz kadına gösterdiği merhamet sayesinde, ona takılma hakkını kazandığını düşündüğü için de, kadın ne derse desin, dükle düşesin kendisine yeni yakıştırdığı gülünçlüğe uyması koşuluyla, Mme de Guermantes, hiç çekinmeden, kocasıyla alaylı alaylı bakışırdı.

Sofraya oturulduğu sırada, Parma Prensesi, Mme d'Heudicourt'u Opera'ya davet etmek istediğini hatırladı ve bunun, Mme de Guermantes için bir sakıncası olup olmayacağını öğrenmek için, düşesin nabzını yoklamak istedi.

O sırada, M. de Grouchy içeri girdi; bindiği tren raydan çıkmış, bir saatlik bir rötar yapmıştı. İyi kötü özür diledi. Karısı, bir Courvoisier olsaydı, utancından yerin dibine girerdi. Ama Mme de Grouchy, boş yere Guermantes değildi. Kocası, geciktiği için özür dilerken, söze karıştı:

"Görüyorum ki, en sıradan olaya bile gecikmek, sizde bir aile geleneği."

"Oturun Grouchy, aldırmayın," dedi dük.

"Zamana ayak uydurduğum halde, YVaterloo Savaşı'nın bazı yararları olduğunu kabul etmek zorundayım: hem Bourbon'ların yeniden tahta çıkmasını sağladı, hem de, daha güzeli, kötü gözle görülmelerine sebep oldu. Ama bakıyorum tam bir Nemrud

gibisiniz!"

"Gerçekten de birkaç güzel parça getirdim. İzni olursa, yarın düşese bir düzine sülünle başka av hayvanları göndereceğim."

Mme de Guermantes'in gözlerinden bir düşünce geçer gibi oldu. M. de Grouchy'ye, sülünleri gönderme zahmetine katlanmaması için ısrar etti. Elstir tablolarının bulunduğu salondan çıkarken sohbet etmiş olduğum, nişanlı genç uşağa eliyle işaret etti.

"Poullein," dedi, "yarın gidip sayın konttan sülünleri alacak ve derhal getireceksiniz. Kibarlık edip birkaçını hediye etmeme izin verirsiniz, değil mi Grouchy? Basin'le ikimiz on iki tane sülünü yiyemeyiz."

"Yarından sonra da olsa olur," dedi M. de Grouchy

"Hayır, yarın olmasını tercih ederim," dedi düşes ısrarla.

Poullein'in yüzü bembeyaz olmuştu; nişanlısıyla buluşması suya düşmüştü. Her şeyin insanca görünmesine önem veren düşesin eğlenmesi için, bu kadarı yeterliydi.

"Yarın izin gününüz olduğunu biliyorum/' dedi Poullein'e, "Georges'la değişirsiniz, o yarın çıkar, siz de yarından sonra."

Ama bir sonraki gün, Poullein'in nişanlısı serbest olmayacaktı. Çıkıp çıkmamak önemli değildi onun için. Poullein dışarı çıkar çıkmaz, herkes, hizmetkârlarına karşı sergilediği iyi yüreklilikten ötürü, düşesi tebrik etti.

"Benim tek yaptığım, bana nasıl davranılmasını istersem, onlara da öyle davranmak."

"Gerçekten de öyle! Sizin yanınızda çalıştıkları için şansları var doğrusu."

"O kadar da değil canım. Ama beni sevdiklerini sanıyorum. Bu çocuk biraz sinir bozucu; âşık olduğu için, hüzünlü bir hava takınması gerektiğini zannediyor."

O sırada Poullein tekrar içeri girdi.

"Gerçekten de," dedi M. de Grouchy, "yüzü pek gülmüyor. Bunlara iyi davranmak gerekir, ama fazla iyi de değil."

"İtiraf etmem gerekir ki, haşin sayılmam; yarın bütün gün sizin sülünleri alıp getirmekten ve burada boş oturup kendi payına

düşeni yemekten başka işi olmayacak."

"Onun yerinde olmayı isteyecek çok insan var," dedi M. de Grouchy; kıskançlığın gözü kördür çünkü.

"Oriane," dedi Parma Prensesi, "geçen gün kuzininiz Mme d'Heudicourt beni ziyarete geldi; üstün zekâlı bir kadın olduğuna şüphe yok; o da bir Guermantes, başka türlüsü olamazdı zaten, ama dedikoducu olduğunu duydum..."

Dük, karışma, kasıtlı bir hayretle, uzun uzun baktı. Mme de Guermantes gülmeye başladı. Sonunda prenses farketti:

"Şey... benimle aynı fikirde... değil misiniz?" diye sordu endişeyle.

"Hanımefendi, siz Basin'in soytarılıklarına bakmayın. Basin, akrabalarımızla ilgili kötü şeyler ima etmeyin siz de."

"Çok mu kötü buluyor kendisini?" diye sordu prenses telaşla.

"Yo, katiyen!" dedi düşes. "Dedikoducu olduğunu sayın Altes'e kim söyledi bilmem. Aksine, kimse hakkında kötü bir söz söylemeyen, kimseye kötülük etmeyen, harika bir insandır."

"Neyse!" dedi Parma Prensesi rahatlayarak. "Ben de hiçbir kötülüğünü görmemiştim. Ama insan çok zeki olunca, ister istemez birazcık da fesat olduğunu bildiğimden..."

"Aslında öyle olduğu da söylenemez."

"Zeki olduğu mu?" diye sordu prenses hayretle.

"Oriane, rica ederim," diye araya girdi dük, sızlanan bir tonda, sağa sola neşeli bakışlar fırlatarak, "prenses, çok üstün nitelikli bir kadın olduğunu söyledi, duydunuz siz de."

"Değil mi?"

"En azından şişmanlık bakımından üstün."

"Siz ona aldırmayın hanımefendi, doğru söylemiyor. Kaz kafalının tekidir," dedi Mme de Guermantes, sertçe, boğuk bir sesle, eski Fransızca'yı hatırlatan bir telaffuzla; düşes çaba göstermediği anlarda, dükten çok daha "eski zaman" meraklısı olurdu; çoğunlukla öyle olmaya çalışırdı da, ama kocasının dantelli, yozlaşmış tarzına zıt, aslında çok daha incelikli, sert ve büyüleyici, neredeyse köylülere özgü bir aksan kullanarak. "Ama dünyada onun kadar iyi bir kadın daha yoktur. Hattâ bu derecede olunca, aptallık denebilir

mi onunkine, bilmem. Onun gibi bir insana daha rastladığımı zannetmiyorum; doktorluk bir vaka aslında, adeta bir hastalık, melodramlarda veya Şehirli Kız'da rastlanabilecek türden bir 'safdil', bir kreten, bir 'geri zekâlı'. Buraya geldiğinde, hep merak ederim, acaba zihninin uyanacağı an geldi mi diye, bu da hep biraz korkutur beni." Prenses, giydirilen hüküm karşısında dehşete düşmüş olduğu halde, bu deyimlere de hayran oluyordu. "O da, Mme d'Epinay de, Taquirı le Superbe esprinizi anlattılar bana. Çok güzel gerçekten," diye cevap verdi.

M. de Guermantes, espriyi bana açıkladı. Beni tanımadığını iddia eden kardeşinin, o akşam on birde, beni evine beklediğini kendisine söylemek geçiyordu içimden. Ama bu randevudan söz edip edemeyeceğimi Robert'e sormamıştım; ayrıca, M. de Charlus'nün bu randevuyu vermiş olması, düşese söyledikleriyle de çeliştiğinden, susmayı daha doğru buldum.

"Taquin le Superbe fena değil," dedi M. de Guermantes, "ama Mme d'Heudicourt, Oriane'ın, geçen gün, öğle yemeği davetine cevaben kendisine yaptığı espriyi anlatmadı mı size? O çok daha güzeldi."

"Hayır! Anlatsanıza!"

"Lütfen Basin, anlatmayın, bir kere aptalca bir espriydi; prenses, benim, sersem kuzinimden de beter olduğuma hükmedecek. Ayrıca niye kuzinim diyorum, bilmem. Basin'in kuzini aslında. Ama benimle de biraz akrabalığı var."

Parma prensesi, Mme de Guermantes'ı aptal bulabileceği ihtimali karşısında, "Yo!" diye haykırdı ve düşese beslediği hayranlığa hiçbir şeyin gölge düşüremeyeceğini söyleyerek, şiddetle itiraz etti.

"Üstelik, zihinsel üstünlükleri zaten elinden aldık; bu espri, kimi manevi üstünlükleri de inkâr etmeye yol açabileceğinden, yersiz olur gibi geliyor bana."

"İnkâr etmek! Yersiz! Ne kadar güzel ifade ediyor düşüncelerini!" dedi dük, yapmacık bir alayla, düşesin takdir edilmesini isteyerek.

"Basin, karınızla alay etmeyin lütfen."

"Altes hazretlerine şunu belirtmem gerekir ki," diye sözüne devam etti dük, "Oriane'ın kuzini üstündür, iyidir, şişmandır, ne derseniz deyin, ama pek de, nasıl desem... müsrif sayılmaz."

"Evet, biliyorum, çok cimridir," diye araya girdi prenses.

"Ben bu ifadeyi kullanmaya cesaret edemezdim, ama tam kelimesini buldunuz. Bu özelliği, evinin çekilip çevrilişinde, özellikle de çok leziz, ama ölçülü olan mutfağında, kendini gösterir."

"Oldukça komik olaylara da yol açar hattâ," diye söze girdi M. de Breaute. "Sevgili Basin, bir gün Heudicourt'da misafirdim, Oriane'la siz de bekleniyordunuz. Çok masraflı hazırlıklar yapılmıştı; öğleden sonra bir üniformalı uşak, sizin gelemeyeceğinizi bildiren bir telgraf getirdi."

"Şaşırdığımı söyleyemem!" dedi, kolay kolay herkesin davetlerine katılmayan ve bunun bilinmesinden de hoşlanan düşes.

"Kuzininiz telgrafı okudu, hayıflandı, hemen ardından da, hiç istifini bozmadan, benim gibi önemsiz bir beyefendi için gereksiz masraf yapmaya değmeyeceğini düşünerek, uşağı çağırdı, 'Aşçıbaşına söyleyin, tavuğu fırından çıkarsın/ diye seslendi. Akşama da, başuşağa, 'Dünkü dana etinden artanlar ne oldu? Onları getirmiyor musunuz sofraya?' diye sorduğunu duydum."

"Aslında, çeşni bakımından, sofralarının mükemmel olduğunu kabul etmek gerekir," dedi dük, bu terimi kullanmakla, devrim öncesi lisanını canlandırdığını düşünerek. "Benim bildiğim hiçbir başka evde, yemekler bu kadar güzel değildir."

"Bu kadar az da değildir," diye araya girdi düşes.

"Benim gibi kaba saba bir köylü için, gayet sağlıklı ve yeterli," dedi dük; "insan tıka basa doymuyor."

"Ha, tedavi niyetineyse, o başka. Debdebeli olmaktan çok, sağlıklı olduğuna kuşku yok. Esasen o kadar da lezzetli değil," diye ekledi Mme de Guermantes; Paris'in en iyi sofrası sıfatının kendinden başkasının sofrası için kullanılmasından pek hoşlanmazdı. "Kuzinim, on beş yılda bir, tek perdelik bir oyun ya da bir sone yumurtlayan kabız yazarlar gibidir. Küçük birer şahesercik, birer mücevher denilen, kısacası, benim en nefret ettiğim şeylerdir bunlar. Zenaide'in evinde yemekler fena sayılmaz, ama bu kadar cimri olmasaydı, daha sıradan bulunurdu. Aşçıbaşısı, bazı şeyleri güzel yapar, bazılarını da tutturamaz. Her yerde olduğu gibi, onun evinde de, çok kötü yemekler yemişimdir, ne var ki, mide esasen nitelikten çok, miktara duyarlı olduğundan, başka yerlerdeki gibi

rahatsızlanmamışımdır."

"Her neyse, ben anlatmaya devam edeyim," diye başa döndü dük, "Zenaıde, Oriane'a, öğle yemeğine gelsin diye ısrar ediyordu; karım da, evden çıkmayı pek sevmediğinden, direniyor, birkaç yakın dost arasında bir yemek bahanesiyle oyuna getirilip, şatafatlı bir davete mi sürükleneceğini, kimler olacağını öğrenmeye çalışıyordu boş yere. Zenaıde ise, 'Gel, gel,' diye ısrar ediyor, çok güzel yemekler olacağını söylüyordu. 'Şu kadarını söyleyeyim, kestane püresiyle yedi tane küçük tavuklu börek olacak,' dedi. 'Yedi küçük börek mi!' diye haykırdı Oriane. 'Demek ki en azından sekiz kişi olacağız.' "

Prenses, birkaç saniye sonra espriyi anladı ve kahkahaları, gökgürültüsü gibi, art arda patlamaya başladı. "Demek sekiz kişi olacağız, harika! Çok güzel bir anlatım!" dedi, son bir gayretle, Mme d'Epinay'nin kullanmış olduğu ve bu kez daha uygun düşen ifadeyi hatırlayarak.

"Oriane, prenses çok hoş bir şey söyledi, 'güzel bir anlatım' dedi."

"Azizim, bunda şaşılacak bir şey yok, prensesin çok esprili olduğunu biliyorum zaten," diye cevap verdi Mme de Guermantes; hem bir Altes'in ağzından çıkmış, hem de kendi zekâsını öven bir nükteyi, kolaylıkla takdir ederdi. "Hanımefendinin mütevazı anlatılarımı takdir etmesi, bana şeref verir. Aslında, ben böyle bir şey söylediğimi hatırlamıyorum. Söylemişsem de, kuzinimi pohpohlamak için söylemişimdir; çünkü yedi börek varsa, deyim yerindeyse boğazların, en az on iki tane olması gerekir."

Bu arada, yemekten önce, teyzesinin, bana Normandiya'daki şatosunu göstermekten büyük mutluluk duyacağını söylemiş olan Arpajon Kontesi, Agrigento Prensi'nin başının üzerinden seslenerek, aslında beni, en çok Côte-d'Oı'da ağırlamak istediğini, çünkü oranın, Pont-le-Duc'ün, kendi memleketi olduğunu söylüyordu.

"Şatonun arşivleri ilginizi çekecektir. XVII., XVIII. ve XIX. yüzyılların en önemli şahsiyetleri arasındaki müthiş ilginç mektuplaşmaları bulabilirsiniz orada. Benim harikulade saatler geçirdiğim bir yerdir, oradayken geçmişte yaşarım adeta," dedi konties; M. de Guermantes, kontesin edebiyat konusunda çok bilgili olduğunu söylemişti bana.

Parma Prensesi, tekrar Mme d'Heudicourt'dan söz ederek, "M. de Bornier'nin bütün elyazmalarına sahip," dedi, onunla arkadaşlık

etmesi için geçerli nedenler gösterme isteğiyle.

"Rüyasında görmüş olmalı, kendisini tanıdığını bile sanmıyorum," dedi düşes.

"Özellikle ilgi çekici olan da, bu mektupların çeşitli ülkelerden insanlar tarafından yazılmış olması," diye devam etti Arpajon Kontesi; Avrupa'nın önde gelen dük, hattâ hükümdar hanedanlarıyla akraba olduğundan, bunu hatırlatmaktan hoşnuttu.

"Tanıyor Oriane," dedi M. de Guermantes, kasıtlı bir şekilde. "M. de Borniei'yle yan yana oturduğunuz o akşam yemeğini hatırlasanıza!"

"Basin," dedi düşes, "benim M. de Bornier'yle tanıştığımı söylemek istiyorsanız, evet tanıştım tabii, hattâ birçok kez ziyaretime de geldi, ama ben hiçbir zaman onu davet etme cesaretini gösteremedim, çünkü her seferinde evi formolle dezenfekte ettirmem gerekirdi. Sözünü ettiğiniz akşam yemeğine gelince, gayet iyi hatırlıyorum, yalnız o yemek, kesinlikle Zenaîde'in evinde değildi; Zenaide, Bornier'yi hayatında görmediği gibi, biri ona Roland'ın Kızı'ndan[39] söz etse, Yunanistan kralının oğluyla nişanlı olduğu söylenen Prenses Bonaparte'tan[40] söz edildiğini sanır herhalde; hayır, o yemek Avusturya büyükelçiliğindeydi. Sevimli Hoyos, benim yanımdaki bir iskemleye o leş kokulu akademisyeni oturtmakla, bana iyilik ettiğini sanmıştı. Yanımda bir jandarma bölüğü oturuyormuş gibiydi. Yemek boyunca, elimden geldiğince burnumu tıkamak zorunda kaldım, ancak gravyer peyniri geldiğinde nefes almaya cesaret edebildim!"

Gizli amacına ulaşmış olan M. de Guermantes, misafirlerin yüzlerinde, düşesin esprisinin yarattığı izlenimi inceledi gizlice.

Agrigento Prensi'nin yüzü araya girdiği halde, edebiyat konusunda bilgili, şatosunda son derece ilginç mektuplar bulunan hanımefendi, "Zaten ben, mektuplarda özel bir büyü bulurum," diye sözüne devam etti. "Hiç dikkatinizi çekti mi? Bir yazarın mektupları, çoğunlukla, diğer eserlerinden daha üstündür. Salambo'nun yazarının adı neydi?"

Bu konuşma uzamasın diye cevap vermemeyi çok isterdim, ama Agrigento Prensi'ni gücendireceğimi hissettim; prens, Salambo'nun kime ait olduğunu gayet iyi biliyormuş ve sırf kibarlığından, cevap verme zevkini bana bağışlamak istiyormuş gibi yapmış, ancak çok

güç duruma düşmüştü.

"Flaubert," dedim sonunda, ama prens, başıyla onaylarken, cevabım tam duyulmadığından, kontes, Paul Bert mi, Fulbert mi dediğimi tam anlayamadı ve bu isimler kendisini pek tatmin etmedi.

"Her neyse," diye devam etti, "mektupları ne kadar ilginç ve kitaplarından da ne kadar üstündür! Zaten mektupları da bu durumu açıklar; çünkü yazdıklarından, bir kitabı ne kadar zorlukla kaleme aldığı, gerçek bir yazar, yetenekli bir adam olmadığı anlaşılır."

"Mektuplardan söz açılmışken, ben, Gambetta'nın mektuplarını çok beğenirim," dedi Guermantes Düşesi, bir proletere, bir radikale ilgi duymaktan korkmadığını göstermek için. M. de Breaute, bu cesaretteki zekâyı takdir ederek, duygulu, çakırkeyif bakışlarla etrafına göz gezdirdi, sonra da monoklünü sildi.

"Tanrım, Roland'ın Kızı feci sıkıcıydı," dedi, M. de Bornier konusuna takılmış olan M. de Guermantes, çok sıkıldığı bir eserden daha üstün olma duygusunun verdiği tatminle, belki aynı zamanda, güzel bir akşam yemeğinin ortasında, böylesine korkunç geceleri hatırladığımızda yaşadığımız *suave mari magno*[41] duygusuyla. "Yine de birkaç güzel dize, bir yurtseverlik duygusu vardı."

M. de Bornier'yi hiç beğenmediğimi ima ettim.

"Ya! Kendisine bir hıncınız mı var?" diye sordu dük, merakla; bir erkekle ilgili kötü bir sözün, mutlaka kişisel bir hınçtan kaynaklandığını, bir kadınla ilgili iyi bir sözün de, bir aşk macerasının başlangıcına işaret ettiğini düşünürdü daima. "Bakıyorum da kendisine diş biliyorsunuz. Ne yaptı size? Haydi, anlatın! Olur mu canım! Adamı karaladığınıza göre, aranızda bir kan davası filan olmalı. Roland'ın Kızı uzundur, ama insanın içine işleyen bir tarafı da vardır."

"Bu kadar kokulu bir yazar için, 'içine işleme' ifadesi çok doğru," diye alayla araya girdi Mme de Guermantes. "Çocukcağız kendisiyle bir arada bulunmuşsa, burun kıvırması çok doğal!"

"Hanımefendiye itiraf etmem gerekir ki," dedi dük, Parma Prensesi'ne dönerek, "Roland'ın Kızı bir yana, ben edebiyatta, hattâ müzikte de, çağımın çok gerisindeyimdir; bir şeyin modası ne kadar geçmişse, o kadar hoşuma gider. Belki inanmayacaksınız ama,

akşamları karım piyanonun başına geçtiğinde, bana Aube'den, Boieldieu'den, hattâ Beethoven'dan, eski bir parça çalmasını rica ettiğim olur! Ben bunları severim işte. Oysa Wagner, ânında uyutur beni."

"Haksızlık ediyorsunuz," dedi Mme de Guermantes; "dayanılmaz uzunluktaki bölümlerine rağmen, Wagner bir dâhiydi. Lohengrin bir şaheserdir. Tristan'da bile, yer yer ilginç sayfalar vardır. Uçan Hollandalı'da, iplik eğiren kızlar korosu, bir harikadır."

M. de Guermantes, M. de Breaute'ye dönerek:

"Sözleşilir soylu kişilerle
Bu güzelim tatilde daima...

Bizim tercihimiz budur, değil mi Babal?" dedi. "Şahanedir. Sonra, Şeytan Kardeş, Sihirli Flüt, Dağ Evi, Figaro'nun Düğünü, Taç Elmasları, müzik budur! Edebiyatta da öyle. Balzac'a, Mühür Balosu'na, Paris Mohikanları'na bayılırım."

"Azizim, Balzac'a dalarsanız, sonu gelmez; Meme'nin de olduğu bir güne saklayın bunu en iyisi. O daha da müthiştir, ezbere bilir Balzac'ı."

Karısının söze karışmasına sinirlenen dük, birkaç saniye boyunca, tehditkâr bir suskunlukla düşesi taradı. Avcı gözleri, iki dolu tabanca gibiydi. Bu arada, Mme d'Arpajon'la Parma Prensesi arasında, trajik şiir ve başka türler konusunda, net olarak duyamadığım konuşmalar geçmekteydi ki, Mme d'Arpajon'un şöyle dediğini işittim: "Hanımefendi kesinlikle haklılar; bence de, dünyayı bize çirkin göstermesinin sebebi, çirkinle güzeli ayırt edememesi, daha doğrusu, o dayanılmaz gururu yüzünden, her söylediğini güzel zannetmesi; Altes'in de dediği gibi, söz konusu eserde gülünç, anlaşılmaz şeyler, zevksizlikler var, anlaşılması zor, okuması, Rusça, Çince kadar güç, çünkü Fransızca'dan başka her şeye benzediği tartışılmaz, ama insan bu zahmete katlandığında, karşılığını fazlasıyla buluyor, öyle bir hayalgücü var ki!" Bu küçük söylevin başını duyamamıştım. Sonunda anladım ki, güzelle çirkini birbirinden ayıramayan şair, Victor Hugo olduğu gibi, anlaşılması Rusça kadar, Çince kadar zor olan şiir,

Çocuğun doğuşunu alkışlarla karşılar
Sevince boğulur bütün aile...

imiş; şairin ilk dönemine ait, Yüzyılların Efsanesi'ndeki Victor Hugo'dan çok, belki Mme Deshoulieres'e daha yakın olan bir şiir. Mme d'Arpajon'u gülünç bulmak şöyle dursun, (böylesine gerçek ve sıradan olan, büyük bir hayal kırıklığıyla oturduğum bu sofrada, ilk kez) onu kafamda, dantelli bir bone ve iki yanından dökülen uzun, kıvrım kıvrım buklelerle canlandırdım; tıpkı Mme de Remusat, Mme de Broglie, Mme de Saint-Aulaire gibi, o harikulade mektuplarında Sophokles'ten, Schillef den, Imitatio'dan, derin bir bilgiyi ortaya koyan, çok yerinde alıntılar yapan, ama romantiklerin ilk şiirleri karşısında, büyükannemin gözünde, Stephane Mallarme'nin son şiirleriyle ayrılmaz bir bütün teşkil eden korkuyu ve yorgunluğu hisseden, bütün o seçkin kadınlar gibi.

Parma Prensesi, "Mme d'Arpajon şiiri çok seviyor," dedi Mme de Guermantes'a; söylevin hararetli tonundan etkilenmişti.

"Hayır, hiçbir şey anlamaz aslında," dedi Mme de Guermantes alçak sesle, General de Beautreillis'nin bir itirazına cevap vermekte olan Mme d'Arpajon'un, düşesin fısıltıyla söylediği sözleri duyamayacak kadar kendi sözleriyle meşgul olmasından yararlanarak. "Terk edildikten sonra edebiyata merak sardı. Saygıdeğer Altes'e şunu belirtmek isterim ki, bunun bütün yükü benim omuzlarımda; çünkü Basin ne zaman onu ziyarete gitmese, yani hemen hemen her gün, gelip bana sızlanıyor. Basin ondan sıkılıyorsa, benim bir suçum yok nihayet; gidip onu ziyaret etsin diye, Basin'i de zorlayamam ya; gerçi Basin'in ona biraz daha sadık olmasını tercih ederdim, Mme d'Arpajon'u biraz daha az görürdüm hiç değilse. Ama dükü bunaltıyor, bu da doğal sayılır. Kötü bir insan değildir, ama tahmin edemeyeceğiniz kadar sıkıcıdır. Onun yüzünden her gün öyle başağrıları çekiyorum ki, her defasında bir Piramidin almak zorunda kalıyorum. Bütün bunlar da, Basin'in canı bir yıl boyunca onunla fingirdemek istedi diye oluyor. Bu yetmiyormuş gibi, genç uşaklarımdan biri, küçük bir sokak fahişesine âşık, hanımefendiye kârlı kaldırımdan biraz ayrılıp benimle çay içmesini teklif etmiyorum diye de surat asıyor! Ah! Hayat çok sıkıcı," diye sözlerini bitkinlikle noktaladı düşes.

Mme d'Arpajon'un, dükü sıkmasının başlıca nedeni, M. de

Guermantes'in, kısa bir süredir, başka bir kadının âşığı olmasıydı; bu kadının Surgis-le-Duc Markizi olduğunu öğrendim. O sırada, izin gününden mahrum edilen genç uşak servis yapmaktaydı. Kedere boğulmuş olduğu için, servisi de beceriksizce yaptığını düşündüm; M. de Châtellerault'ya tabakları geçirirken, görevini o kadar kötü yapıyordu ki, dükün dirseği birkaç kere hizmetkârın dirseğine çarptı. Genç dük, yüzü kızaran uşağa katiyen kızmayıp, aksine açık mavi gözlerinin içi gülerek baktı ona. Misafirin bu neşesi, bana iyilik göstergesi gibi geldi. Ama nasıl ısrarla güldüğünü görünce, belki de hizmetkârın hayal kırıklığım bilerek, aksine, fesatça sevindiğini düşündüm.

"Ama hayatım, biliyorsunuz, bize Victor Hugo'dan söz etmekle bir keşifte bulunmuş olmuyorsunuz," diye devam etti düşes, bu kez, endişeyle başını çevirmiş olan Mme d'Arpajon'a hitaben. "İlk döneminin tanıtımını yapmayı ummayın. Yetenekli olduğunu herkes biliyor. Berbat olan, Victor Hugo'nun son dönemidir: Yüzyılların Efsanesi ve adını hatırlamadığım diğer eserleri. Ama Sonbahar Yaprakları'nda, Şafak Türküleri'nde, bir şair, gerçek bir şair sık sık karşınıza çıkar. Düşünceler'de bile," diye ekledi, dinleyenlerin, haklı olarak karşı çıkmaya cesaret edemedikleri düşes, "güzel şeyler vardır. Yine de itiraf edeyim ki, Türküler'den sonrası, girişmekten hoşlanmadığım, anlamsız bir maceradır benim için! Ayrıca Victor Hugo'nun güzel şiirlerinde –güzel şiirleri vardır çünkü– çoğu kez bir fikir, hattâ derin bir fikir buluruz."

Ve düşes, yerinde bir duyarlılıkla, tonlamasının bütün gücüyle, hüzünlü düşünceyi öne çıkararak, sesinin ötesine aktararak, hülyalı, büyüleyici bakışlarını önüne dikerek, ağır ağır, "Mesela," dedi:

> "Elem bir meyvedir, zayıf dalda yetişmez
> Tanrı onu taşıyamayacak dala yerleştirmez, ya da:
> Ölülerin ömrü çok kısadır...
> Ne yazık! Yavaş yavaş yok olurlar tabutlarında
> Kalplerimizde ise, hızla!"

Hayal kırıklığıyla dolu bir tebessüm, kederli dudaklarını zarif bir kıvrımla büzerken, düşes, açık renk, büyüleyici gözlerinin hülyalı bakışlarım, Mme d'Arpajon'a yöneltti. Ağır ağır sürüklenen, haşin bir cazibesi olan sesi gibi, gözlerini de tanımaya başlıyordum. Bu

gözlerde, bu seste, Combray'deki tabiata ait çok şey buluyordum. Bu sesin, zaman zaman bir toprak sertliğini ortaya çıkaran gösterişinde, birçok şey vardı kuşkusuz: Guermantes ailesinin, diğerlerinden daha uzun süre yerelliğini, gözüpekliğini, vahşiliğini, kışkırtıcılığını korumuş bir kolunun taşralı kökeni; seçkinliğin, dudaklarını kıpırdatmadan konuşmak olmadığını bilen, gerçekten seçkin, zeki insanların ve burjuvalardan çok, köylüleriyle daha kolay dostluk kuran soyluların alışkanlığı; Mme de Guermantes'in kraliçe konumunun, daha kolayca sergilemesini, her yolu deneyerek ortaya çıkarmasını sağladığı özelliklerdi hepsi. Düşesin, nefret ettiği, onun kadar zeki olmayan, taşrada veya Paris'te, gösterişsiz bir Saint-Germain muhitindeki yaşantılarına çekilmiş olan silik soylulara bu sıfat verilebilirse eğer, neredeyse burjuva evlilikler yapmış kız kardeşleri de, aynı sese sahipmiş, ama onlar, bu sesi, ellerinden geldiğince gemlemişler, yontmuşlar, yumuşatmışlar; zaten kendi özgünlüğünü küstahça taşıyabilenlerimiz ve en övülen örneklere benzemeye gayret etmeyenlerimiz, çok enderdir. Ne var ki, Oriane, kız kardeşlerinden o kadar daha zeki, daha zengin ve bilhassa daha moderndi ki, Laumes Prensesi sıfatıyla, Galler Prensi'ne her istediğini yaptırmıştı ki, bu ahenksiz sesin, bir cazibe unsuru olduğunu anlamış, özgünlüğün ve başarının cesaretiyle, bir Renan'ın, bir Jeanne Gramernin (bu iki sanatçının değeri ve yeteneği arasında bir karşılaştırma yapmıyoruz elbette) tiyatroda sesleriyle yaptığını, o da sosyetede kendi sesiyle yapmış, belki de kimse tarafından tanınmayan Rejane ve Granier kız kardeşlerin, bir kusur gibi gizlemeye çalıştıkları bir şeyi, hayran olunacak, kendine has bir özellik haline getirmişti, onlar gibi.

Yerel özgünlüğünü sergilemesi için var olan bütün bu nedenlere, Mme de Guermantes'in en sevdiği yazarlar, Merimee, Meilhac ve Halevy, "doğallığa" saygılarıyla, düşesi şiirselliğe ulaştıran bir düzyazı merakı ve gözümde manzaralar canlandıran, saf bir sosyete ruhu eklemişlerdi. Ayrıca düşes, bu etkilenimlere bir sanatçı özeni ekleyip, çoğu kelimenin, kendisine en Ile-de-France'a, Champagne'a özgü gibi gelen telaffuzunu seçebilecek bir kadındı; çünkü görümcesi Mme de Marsantes kadar olmasa da, eski bir Fransız yazarının kullanabileceği, saf bir kelime hâzinesi kullanırdı. İnsan, karmakarışık çağdaş dilden yorulduğunda, Mme de Guermantes'in konuşmasını dinleyince, çok daha az şeyi ifade ettiğini bile bile, müthiş dinlenirdi –kendisiyle baş başa olduğunuzda, sözlerini iyice kısıtlayıp netleştirir, eski bir şarkıyı dinliyormuş duygusunu

yaşatırdı karşısındakine. Böyle zamanlarda, Mme de Guermantes'ı seyreder ve dinlerken, gözlerinin kesintisiz, dingin öğle sonrasına hapsolmuş bir Ile-de-France veya Champagne göğünün, tıpkı Saint-Loup'nun gözlerindeki açıyla, masmavi, eğik, uzandığını görürdüm.

Böylece, Mme de Guermantes, bu çeşitli oluşumlar sayesinde, hem en eski, aristokrat Fransa'yı, hem çok daha soma, Broglie Düşesi'nin, Temmuz monarşisi sırasında Victor Hugo'yu nasıl beğenip kınayabileceğim, hem de Merimee ve Meilhac'tan kaynaklanan, edebiyata yoğun bir merakı ifade ederdi. Bu oluşumlardan birincisi, İkincisinden daha çok hoşuma gider, zannettiğimden çok farklı olan bu Saint-Germain muhiti yolculuğunun yarattığı hayal kırıklığını gidermeme, daha çok yardımcı olurdu, ama yine de, ikinci oluşumu üçüncüye tercih ederdim. Mme de Guermantes, neredeyse istemeden Guermantes olduğu halde, Pailleron'a özgü sığlığı, Oğul Dumas'ya hayranlığı, bilinçli ve kasıtlıydı. Bu hayranlığı bana zıt düştüğünden, düşes, bana Saint-Germain muhitinden söz ettiğinde, zihnime edebî bir katkıda bulunur, edebiyattan söz ettiğinde ise, başka zaman olmadığı kadar, aptalca Saint-Germain muhitine ait görünürdü.

Son dizelerden etkilenen Mme d'Arpajon, "Kendine has bir toz kaplar kalbin alametlerini!" diye haykırdı. "Beyefendi, bunu yelpazemin üzerine yazmanız gerek," dedi M. de Guermantes'a.

"Zavallı kadın, acıyorum ona!" dedi Parma Prensesi, Mme de Guermantes'a.

"Yoo, üzülmeyin hanımefendi; ne hak ediyorsa, onu buluyor."

"Ama... bunu size söylediğim için özür dilerim... gerçekten seviyor onu!"

"Yok canım, sevmek onun becerebileceği bir şey değil, sevdiğini sanıyor, tıpkı şu anda, Musset'den okuduğu dizeyi Victor Hugo'nun zannetmesi gibi. Bakın," diye ekledi düşes hüzünlü bir sesle, "gerçek bir duygudan kimse benim kadar etkilenemez. Ama size bir örnek vereyim: Dün, Basin'e feci şekilde çattı, kavga çıkardı; saygıdeğer Altes, belki de Basin başka kadınları sevdiği için, onu artık sevmiyor diye zannedebilir; hiç ilgisi yok, sebebi, Basin'in, Mme d'Arpajon'un oğullarını Jockey Kulübü'ne sokmak istememesiydi! Sizce bu, âşık bir kadının davranışı mı hanımefendi? Hayır! Ayrıca şunu da söyleyeyim," dedi Mme de Guermantes, kesin bir tavırla, "az

bulunur duyarsızlıkta bir kadındır."

Bu arada, M. de Guermantes, karısının "hazırlıksız" olarak Victor Hugo'dan söz etmesini, birkaç mısra okumasını, gözleri tatminle parlayarak dinlemişti. Düşes sık sık sinirini bozsa da, böyle zamanlarda onunla gurur duyuyordu. "Oriane gerçekten harikulade. Her konuda konuşabilir, her şeyi okumuştur. Bu gece, konunun Victor Hugo'ya geleceğini tahmin etmesine imkân yoktu. Hangi konuda konuşulursa konuşulsun, hep hazırdır, en bilgili kişilere kafa tutabilir. Bizim delikanlı büyülenmiş olmalı."

"Her neyse, konuyu değiştirelim," diye ekledi Mme de Guermantes, "çok da alıngandır çünkü. Beni herhalde çok demode buluyorsunuzdur," dedi bana dönerek; "günümüzde, şiirde düşünceyi sevmenin, bir düşünce içeren şiirleri sevmenin zaaf kabul edildiğini biliyorum."

"Demode mi?" dedi Parma Prensesi hafifçe irkilerek; Guermantes Düşesi'nin konuşmasında, daima, o birbiri ardına gelen, haz dolu şaşkınlıkları, o nefes kesici korkuyu, o sağlıklı yorgunluğu bulacağını ve ardından içgüdüsel olarak, kabinde bir ayak banyosu yapıp, "ısınmak" için hızlı hızlı yürümek gerektiğini aklından geçireceğini bildiği halde, yine de beklemediği bu yeni dalga, şaşırtmıştı prensesi.

"Ben öyle düşünmüyorum Oriane," dedi Mme de Brissac, "benim Victor Hugo'ya kızmamın nedeni, fikirleri olması değil, aksine; ben, bu fikirleri iğrenç şeylerde aradığı için kızıyorum ona. Aslına bakılırsa, edebiyatta çirkinliğe, bizi o alıştırdı. Hayatta zaten yeterince çirkinlik var. Hiç değilse okurken, o çirkinlikleri unutsak, daha iyi olmaz mı? Victor Hugo'yu cezbeden şeyler, gerçek hayatta karşılaştığımızda, başımızı çevireceğimiz, üzücü görüntüler."

"Yine de, Victor Hugo, Zola kadar gerçekçi değil, yanılıyor muyum?" diye sordu Parma Prensesi.

Zola adı, M. de Beautreillis'nin çehresinde tek bir kasın oynamasına yol açmadı. Generalin Dreyfus aleyhtarlığı o kadar derindi ki, ifade etmeye çalışmıyordu bile. Bu konulara girildiğinde büründüğü iyi niyetli suskunluk, sıradan insanı etkileyen bir hassasiyetin göstergesiydi; tıpkı bir rahibin, dinî görevlerinizden söz etmekten kaçınması, bir maliyecinin, yönettiği şirketleri tavsiye etmemeye özen göstermesi, dev gibi bir adamın, yumuşak

davranması ve karşısındakine yumruk atmaması gibi.

"Amiral Jurien de la Graviere'in akrabası olduğunuzu biliyorum, " dedi Mme de Varambon, bilgiç bir tavırla bana dönerek; bu erdemli, ama dar görüşlü kadın, Parma Prensesi'nin nedimesiydi ve vaktiyle dükün annesi tarafından, prensesin hizmetine verilmişti. Bu, bana söylediği ilk sözdü ve daha sonra da, Parma Prensesi'nin azarlarına ve benim itirazlarıma rağmen, katiyen tanımadığım bu akademisyen-amiralle herhangi bir bağlantım olmadığını, bir türlü kafasına sokamadım. Parma Prensesi'nin nedimesinin, beni Amiral Jurien de la Graviere'in yeğeni olarak görme konusundaki inadı, kendi başına, sıradan bir saçmalıkta. Ne var ki, düştüğü hata, toplumun bize ilişkin "dosyasında" ismimize eşlik eden, daha küçük, daha incelikli, kasıtlı ya da kasıtsız onca hatanın, aşırı ve kata bir türüydü aslında. Örneğin, Guermantes'ların bir dostunun, benimle tanışma isteğini hararetle belirttiğini ve sebep olarak da, "sizi çok seven, çok hoş bir kadın" olan kuzini Mme de Chaussegros'yu gayet iyi tanıyor olmamı gösterdiğini hatırlıyorum. Bir hata olduğunu, Mme de Chaussegros'yu tanımadığımı ısrarla belirttim, ama boş yere. "O zaman kız kardeşini tanıyorsunuzdur, aynı şey. Sizinle İskoçya'da tanışmış." İskoçya'ya hiç gitmemiştim; dürüstlük kaygısıyla, muhatabıma bunu bildirmek gibi nafile bir çabaya giriştim. Ona beni tanıdığını, Mme de Chaussegros'nun kendisi söylemişti ve şüphesiz başlangıçtaki bir yanılgı yüzünden, buna içtenlikle inanıyordu; çünkü daha sonra ne zaman karşılaşsak, Mme de Chaussegros bana her defasında elini uzattı. Sonuç olarak, girip çıktığım çevre, tamamen Mme de Chaussegros'nun muhiti olduğu için, alçakgönüllülüğümün hiçbir anlamı yoktu. Chaussegros'larla samimi olduğum, gerçek anlamda bir hataydı, ama sosyal açıdan, konumumla eşdeğerdi –benim kadar genç biri için bir konumdan söz edilebilirse tabii. Yani Guermantes'ların dostu, bana kendimle ilgili, sadece yanlış şeyler söylediği halde, kafasında beni konumlandırdığı yer (sosyeteyle bağlantılı olarak) ne alçaldı, ne de yükseldi. Kısacası, insan eğer rol yapmıyorsa, bir başkası, hakkımızda yanlış bir fikir edindiğinde, tanımadığımız bir hanımla arkadaş olduğumuzu, hiç çıkmadığımız hoş bir yolculukta bu hanımla tanıştığımızı zannettiğinde, sürekli aynı kişiliğin içinde yaşamanın getirdiği can sıkıntısı, adeta sahneye çıkmışçasına, bir süre için dağılır. Bu hatalar, çoğalma özelliği gösteren, hoş hatalardır, yeter ki, Parma Prensesi'nin, sıkıcı Amiral de la Graviere'in akrabası olduğum inancından asla vazgeçmeyen, aptal

nedimesinin, benim bütün itirazlarıma rağmen yaptığı ve hayat boyu da sürdürdüğü hata gibi katı olmasınlar. "Pek akıllı değildir," dedi dük, "ayrıca pek fazla şarap da içmemesi gerekir, hafiften Bachhus etkisi altında olduğunu sanıyorum." Mme de Varambon, aslında sudan başka bir şey içmemişti, ama dük, en sevdiği deyimleri kullanmaktan hoşlanırdı.

"Ama Zola gerçekçi değildir ki hanımefendi! Şairdir!" dedi Mme de Guermantes, son yıllarda okuduğu incelemelerden esinlenip onları kendi de hasına uyarlayarak. O âna kadar, bu geceki zihin banyosunda –kendi ölçüleriyle çalkantılı, herhalde özellikle sağlıklı olduğunu düşündüğü bir banyoydu bu– hoş bir şekilde sarsılmış, birbiri ardına gelen aykırı düşüncelere kendini bırakmış olan Parma Prensesi, diğerlerinden daha muazzam boyuttaki bu son düşünce karşısında, devrilme korkusuyla yerinden sıçradı. Adeta soluk alamıyormuş gibi, kesik kesik konuşarak dedi ki:

"Zola, şair mi?!"

"Tabii ya," dedi düşes gülerek, bu nefes tıkanması çok hoşuna gitmişti. "Altes dikkat ederse, Zola değindiği her şeyi büyütür. Zaten bir tek... uğur getiren şeylere değindiğini söyleyebilirsiniz! Ama onu muazzam bir şey haline getirir; destan gübresiyle beslenir! Lağımların Homeros'udur o. Büyük aptest kelimesini yazarken büyük harfler yetersiz kalır."

Üzerine çökmekte olan müthiş yorgunluğa rağmen, prenses büyülenmişti, hayatında kendini bu kadar iyi hissettiği olmamıştı. Mme de Guermantes'in, bol tuzu biberiyle insanı dirilten bu harika yemek davetlerini, aslında gururunu okşayan tek şey olan Schönbrunn Sarayı'nda ağırlanmakla bile değişmezdi.

"Büyük A'yla yazar," diye haykırdı Mme d'Arpajon.

Bence daha ziyade, büyük B'yle yavrucuğum," diye cevap verdi Mme de Guermantes; kocasına, "Ne kadar aptal!" demek istercesine, neşeli bir bakış fırlatmayı da ihmal etmedi. Sonra, gülümseyen, yumuşak bakışlarını bana dikerek, mükemmel bir ev sahibesi sıfatıyla, benim özellikle ilgilendiğim bir sanatçı hakkında kendi bilgisini ortaya koymak ve gerekirse, bana da kendi bilgimi sergileme fırsatı vermek amacıyla, "Yeri gelmişken," dedi, konukseverliğin gereklerini kusursuz olarak yerine getirdiğinin tam bilinciyle, hiçbir eksik kalmasın diye tüylü yelpazesini hafifçe

sallayıp, *mousseline*[42] soslu kuşkonmazlardan tekrar tabağıma servis yapılması için işaret ederek, "zannediyorum Zola'nın, Elstir'le, biraz önce birkaç tablosuna baktığınız ressamla ilgili bir incelemesi var –zaten Elstir'in sevdiğim tek resimleri de bunlardır," diye ekledi. AslındaElstir'in resminden nefret eder, ama kendi evindeki her şeyde, eşsiz bir güzellik bulurdu. M. de Guermantes'a, bir halk kalabalığını betimleyen tabloda, silindir şapkayla resmedilmiş beyefendinin adını bilip bilmediğini sordum; bu tablonun hemen yanında, Elstir'in üslubunun, henüz tamamen kişiselleşmemiş olduğu, biraz Manet'den etkilendiği, aşağı yukarı aynı döneme ait, ciddi portrenin de aynı adama ait olduğunu farketmiştim. "Tanrım," dedi dük, "tanınmamış bir adam olmadığını biliyorum, kendi alanında sıradan biri de değil, ama isimleri karıştırıyorum. Dilimin ucunda, Monsieur... Monsieur... neyse, önemli değil, hatırlayamadım. Swann'a sorun, o söyler size, Mme de Guermantes'a bu şaheserleri aldıran o; karım fazlasıyla kibardır, bir şeyi reddederse karşısındakini kızdırmaktan korkar daima; aramızda kalsın ama, onun bize kötü resimler kakaladığı kanısındayım. Şu kadarını söyleyebilirim: Bu beyefendi, M. Elstir için bir tür hamiymiş, onu tanıtmış, portre siparişleri vererek, sık sık da sıkıntıdan kurtarmış. Elstir de minnettarlığını göstermek için –buna minnettarlık göstergesi derseniz tabii, herkesin zevki ayrı– beyefendiyi, iki dirhem bir çekirdek haliyle oldukça tuhaf durduğu, o kalabalık tabloda resmetmiş. Çok bilgili bir üstat olabilir, ama silindir şapkanın hangi durumlarda kullanılacağını bilmediği belli. O başı açık kızların ortasında, çakırkeyif bir taşra noterine benziyor. Ama siz bu tablolara pek tutkun gibisiniz. Bilseydim, sorularınızı cevaplandırabilmek için önceden bilgi edinirdim. Aslında M. Elstir'in resmi üzerine, Ingres'in Pınar'ıymış veya Paul Delaroche'un Edıvard'ın Çocuklarıymış gibi kafa patlatmanın da anlamı yoktur. Onun resminde, ince bir gözleme dayanmasını, eğlenceli ve Paris'e özgü olmasını takdir eder, geçersiniz. Bu tür resimlere bakarken, âlim olmanız gerekmez. Birkaç fırça darbesiyle yapılmış basit resimler olduklarını biliyorum, ama yeterince işlenmiş bulmuyorum. Swann bize bir Kuşkonmaz Demeti aldırmak isteme küstahlığını göstermişti. Hattâ kuşkonmazlar birkaç gün burada durdu. Resimde başka bir şey yoktu; şu anda yemekte olduğunuz kuşkonmazlardan hiçbir farkı olmayan, bir demet kuşkonmaz. Ama ben M. Elstir'in kuşkonmazlarını yemedim. Uç yüz frank istiyordu karşılığında. Bir demet kuşkonmaza üç yüz frank! Turfanda bile

olsa, en fazla yirmi frank eder! İnanamadım doğrusu. Bu tür şeylere insan figürleri eklediğinde de, hoşuma gitmeyen, aşağılık, karamsar bir yanı oluyor. Sizin gibi ince ruhlu, zeki birinin bundan hoşlanmasına çok şaşırdım."

"Neden öyle söylüyorsunuz, anlamıyorum Basin," dedi, evinde bulunan şeylerin küçümsenmesinden hoşlanmayan düşes. "Elstir'in tablolarındaki her şeyi, fark gözetmeden kabul ediyor değilim katiyen. Beğenilecek şeyler var, beğenilmeyecek şeyler var. Ama bütün resimleri de yetenekten yoksun değil. Benim satın aldıklarımın, az bulunur bir güzelliğe sahip olduğunu kabul etmek gerekir."

"Oriane, ben aynı türde, M. Vibert'in suluboya ressamları sergisinde gördüğümüz küçük çalışmasını bin kat tercih ederim. Aslına bakarsanız, küçücük bir şey, avcunuza sığar, ama baştan aşağı espri dolu: o sıska, pis misyoner, karşısında küçük köpeğini oynatan çıtkırıldım papaz, incelikli, hattâ derinlikli bir şiir gibi."

"M. Elstir'le tanışıyorsunuz galiba," dedi düşes bana dönerek. "Hoş bir adam."

"Akıllı biri," dedi dük; "insan kendisiyle konuştuğunda, resminin bu kadar bayağı olmasına şaşırıyor."

"Akıllıdan da öte, oldukça esprili hattâ," dedi düşes, bu işlerden anlayan birinin, bilgiç, çeşniciyi andırır edasıyla.

"Sizin de bir portrenizi yapmaya başlamamış mıydı, Oriane?" diye sordu Parma Prensesi.

"Evet, ıstakoz kırmızısı bir portre," diye cevap verdi Mme de

Guermantes, "ama adım gelecek kuşaklara bırakacak olan resim bu değil. Korkunç bir şey, Basin parçalamak istiyordu resmi."

Bu cümleyi, Mme de Guermantes sık sık tekrarlardı. Ama başka zamanlar, değerlendirmesi farklı olurdu: "Resminden hoşlanmam, ama bir zamanlar benim güzel bir portremi yapmıştı." Bu değerlendirmelerden biri, çoğunlukla, düşese portresinden söz eden kişilere yönelirdi, diğeri de, portreden söz etmeyen ve portrenin varlığından haberdar etmek istediği kişilere. Birinci değerlendirme, cilveliliğinden kaynaklanıyordu, İkincisiyse, gururundan.

"Sizin bir portrenizi korkunç hale getirmek! Öyleyse bir portre değil, bir yalan demek ki; ben fırça tutmayı bile beceremem ama,

bana öyle geliyor ki, sizin resminizi yapsam, sırf gördüğüm şeyi tuvale geçirerek, bir şaheser yaratırdım," dedi Parma Prensesi safça.

"Herhalde o da beni, benim kendimi gördüğüm gibi, yani her türlü cazibeden yoksun görüyor," dedi Mme de Guermantes, kendisini Elstir'in resmettiğinden farklı göstermeye en uygun diye düşündüğü, hüzünlü, alçakgönüllü ve sevecen bir bakışla.

"Mme de Gallardon, o portreden hoşlanır herhalde," dedi dük.

"Resimden anlamadığı için mi?" diye sordu Parma Prensesi, Mme de Guermantes'in kuzinini müthiş küçümsediğini bilerek. "Ama çok iyi bir kadındır, değil mi?" Dük çok şaşırmış gibi bir tavır takındı.

"Basin, görmüyor musunuz canım, prenses sizinle alay ediyor," dedi düşes. (Böyle bir şey, prensesin aklının ucundan bile geçmemişti.) "Gallardon'cuğumuzun melun bir ihtiyar olduğunu, o da sizin kadar iyi biliyor." Mme de Guermantes'in, genellikle bu eski deyişlerle sınırladığı kelime hâzinesi, Pampille'in kitaplarında bulunabilen, ama gerçek hayatta artık çok ender rastlanan, jölelerin, tereyağının, etsuyunun, köftelerin gerçek olduğu, hiçbir karışım içermediği, hattâ tuzun bile Bretanya tuzlalarından getirtildiği yemeklerin lezzetine sahipti: aksanından, seçtiği kelimelerden, düşesin konuşmasının doğrudan Guermantes kökenli olduğu hissedilirdi. Düşes, bu bakımdan, onca yeni fikir ve deyişin etkisi altındaki yeğeni Saint-Loup'dan çok farklıydı; insanın kafasını Kant'n fikirleri ve Baudelaire'in özlemi kurcalarken, IV. Henri'nin enfes Fransızca'sıyla yazması zordur; öyle ki, düşesin dilindeki arılık, bir sınırlılığın, zekâsıyla duyarlılığının her türlü yeniliğe kapalı kalmış olduğunun göstergesiydi. Mme de Guermantes'in düşünme biçimi, bu anlamda da, dışladığı (ve tam da benim kendi düşüncelerimin malzemesini oluşturan) şeyler ve bu sayede koruyabildiği şeyler nedeniyle, hiçbir yorucu düşüncenin, ahlâki kaygının ve sinirsel rahatsızlığın değiştirmediği, esnek bünyelerin o çekici diriliğiyle hoşuma gidiyordu. Benimkinden çok daha eski bir oluşumu içeren bu düşünme biçimi, deniz kıyısındaki genç kızlar çetesinin yürüyüşünün sunduğu şeyle eşdeğerdi benim için. Mme de Guermantes, Combray yöresi aristokrasisine ait, küçüklüğünden beri ata binen, kedilere işkence eden, tavşanların gözünü oyan acımasız bir kız çocuğunun, kibarlıkla, manevi değerlere saygıyla evcilleşmiş, uysallaşmış enerjisini ve cazibesini sunuyordu bana; şimdiki gibi, bir namus timsali olmak yerine, yıllar önce de aynı

zarafete sahip olduğundan, Sağan Prensi'nin en parlak metresi de olabilirdi pekala. Ne var ki, düşesin, benim kendisinde aradığım şeyi –Guermantes isminin büyüsünü– ve bulabildiğim azıcık şeyi, Guermantes'a ait bir taşra kalıntısını, anlaması mümkün değildi. İlişkimiz bir yanlış anlaşılma üzerine kurulmuştu ve ben saygılarımı, kendisinin zannettiği görece üstün kadın yerine, onun kadar vasat ve istemeden aynı büyüyü etrafına saçan bir kadına sundukça, aynı yanlış anlaşılma, mecburen devam edecekti. Bu son derece doğal yanlış anlaşılma, hayalperest bir delikanlıyla, bir sosyete kadını arasında daima var olacaktır, bununla birlikte, delikanlı, imgelem yeteneğinin yapısını henüz tanımadığı ve tıpkı tiyatro, yolculuk ve hattâ aşk konusunda olduğu gibi, insanlar konusunda da, kaçınılmaz hayal kırıklıklarına razı olmadığı sürece, bu yanlış anlaşılma, kendisini allak bullak eder.

M. de Guermantes (Elstir'in kuşkonmazlarıyla *financiere*[43] soslu piliçten sonra sunulan kuşkonmazların ardından), açık havada yetişen, E.de Clermont-Tonnerre imzasıyla yazan, harikulade yazarın nükteli ifadesiyle, "kız kardeşlerinin etkileyici sertliğine sahip olmayan" taze kuşkonmazların, yumurtayla birlikte yenmesi gerektiğini bildirince, M. de Breaute, "Kimilerinin hoşuna giden, başkalarının hoşuna gitmez," diye cevap verdi. "Çin'in Kanton ilinde en makbul ikram, tamamen çürümüş çinte yumurtasıdır." Mormonlar'a ilişkin bir incelemesi Revue des Deux Mondes'da yayınlanmış olan M. de Breaute, sadece en aristokrat çevrelere girer çıkar, ama bunların arasında da, akıllılıklarıyla ün yapmış olanları seçerdi. Öyle ki, bir kadının evindeki varlığı, en azından devamlı bulunması, o kadının bir salonu olup olmadığını gösterirdi. Yüksek sosyeteden nefret ettiğini ileri sürer, ayrı ayrı her düşese, kendisiyle, zekâsından ve güzelliğinden ötürü görüşmek istediğini söylerdi. Hepsi ikna olurlardı. Parma Prensesi'nin evindeki önemli bir davete, içi sızlayarak gitmeye ne zaman razı olsa, kendisine moral versinler diye, düşeslerin hepsini çağırır ve böylelikle, sadece bir yakın dost çevresinin ortasında boy gösterirdi. Sosyetikliğine rağmen, bir entelektüel olarak tanınmayı sürdürebilmek için, Guermantes zekâsının kimi ilkelerini benimseyerek, balo mevsiminde şık hanımlarla birlikte, uzun süreli bilimsel yolculuklara çıkar, snop, dolayısıyla henüz bir mevki edinememiş birisi, her yere gitmeye başladığında, onunla tanışmamak, ona takdim edilmemek konusunda korkunç bir inat sergilerdi. Snoplara olan nefreti, kendi snopluğundan kaynaklanırdı, ama saf kimseler,

yani herkes, onun snopluktan bağışık olduğunu zannederdi.

"Babal, her zaman, her şeyi bilir!" diye haykırdı Guermantes Düşesi. "Yumurta satın alırken, iyice çürümüş olmasına, kuyrukluyıldızın göründüğü yıldan kalma olmasına dikkat edilen bir ülke, büyüleyici bir yer olmalı bana kalırsa. Tereyağlı ekmeğimi yumurtaya batırışımı görür gibi oluyorum. Aslında, itiraf etmeliyim ki, Madeleine Teyze'nin (Mme de Villeparisis'nin) evinde, çürümekte olan şey, hattâ yumurta bile ikram edildiği olur." Mme d'Arpajon itiraz edince de, şöyle devam etti: "Yapmayın Phili, benim kadar sizin de bildiğiniz bir şeydir. Yumurtaların içinde civciv vardır. Civcivlerin uslu uslu içeride durmalarına da şaşıyorum doğrusu. Orada yediğiniz, omlet değil, kümesin ta kendisidir, ama en azından mönüde belirtilmemiştir. Geçen akşam, yemeğe gelmemekle iyi ettiniz; fenik asitte pişmiş kalkan balığı vardı! Sofradan çok, karantina koğuşuna benziyordu. Doğrusu Norpois, sadakati kahramanlığa kadar götürüyor: tabağını iki kere doldurdu!"

"Geçenlerde Madeleine Teyze'de, akşam yemeğinde siz de vardınız sanıyorum, şu M.Bloch'a çıkıştığı gün," dedi M. de Guermantes, belki bir Yahudi ismine daha yabancı bir hava versin diye, Bloch'u Blok diye değil, Bloh diye telaffuz ederek; "M. Bloch, bilemiyorum hangi şayirırı (şairin) muhteşem olduğunu söylemişti. Châtellerault, M. Bloch'un kaval kemiklerini paramparça ettiyse de, faydası olmadı; bizimki anlamıyor, yeğenimin tekmelerinin, aslında, karşısında oturan genç bir kadına yönelik olduğunu sanıyordu." (M. de Guermantes hafifçe kızardı.) "Bol keseden savurduğu 'muhteşemleriyle, teyzemizi kızdırdığım farketmiyordu. Neyse, sonunda, epeyce hazırcevap olan Madeleine Teyze, cevabı yapıştırdı: 'Beyefendi, o zaman M. de Bossuet için ne diyeceksiniz?' " (M. de Guermantes, bir ünlünün adından önce Monsieur ve de takısı kullanmanın, esasen devrim öncesine özgü olduğu kanısındaydı.) "Haddini bildirdi doğrusu."

"Peki M.Bloch ne cevap verdi?" diye sordu Mme de Guermantes, dalgın bir tavırla; o anda söyleyecek değişik bir şey bulamadığından, kocasının Alman telaffuzunu tekrarlaması gerektiğini düşünerek.

"Emin olabilirsiniz ki, M.Bloch daha fazlasını beklemedi; kaçtı gitti."

"Evet, evet, o gün sizi gördüğümü çok iyi hatırlıyorum," dedi Mme de Guermantes bana, kesin bir tavırla; sanki onun bunu hatırlaması, benim için bir iltifatmışçasına. "Teyzemin evi daima çok ilginçtir. O size rastladığım, son davette, yanımızdan geçen yaşlı beyefendi, François Coppee mi diye sormak istiyordum size. Siz herkesi tanıyorsunuz herhalde," dedi, hem şairlerle ilişkilerime içtenlikle imrenerek, hem de kibarlığından, edebiyat konusunda bu kadar bilgili bir gence, misafirlerinin nazarında değer kazandırmak için. Mme de Villeparisis'nin davetinde, hiçbir ünlü görmediğimi söyledim düşese. "Nasıl olur!" dedi Mme de Guermantes şaşkınlıkla; böylece edebiyatçılara saygısının ve yüksek sosyeteyi küçümsemesinin, söylediğinden ve hattâ belki de zannettiğinden daha yüzeysel olduğunu itiraf etmiş oluyordu. "Nasıl olur! Büyük yazar yoktu ha! Şaşırtıyorsunuz beni; olmayacak kişiler vardı halbuki!"

O geceyi, son derece önemsiz bir olay yüzünden, gayet iyi hatırlıyordum. Mme de Villeparisis, Bloch'u Mme Alphonse de Rothschild'e takdim etmiş, ama arkadaşım, söylenen ismi duymayıp, biraz kaçık, yaşlı bir İngiliz'le karşı karşıya olduğunu zannederek, yaşlı dilberin gereğinden uzun konuşmalarına tek heceli cevaplar vermişti; daha sonra, Mme de Villeparisis, bir başkasını takdim ederken, bu kez çok belirgin bir telaffuzla, "Barones Alphonse de Rothschild," demişti. O zaman, Bloch'un atardamarlarına, tedbirli davranarak bölünmesi gereken milyonların ve sonsuz bir nüfuzun hayali, birden öyle bir hücum etmişti ki, sanki bir kalp krizi, bir beyin kanaması geçirmiş, kibar yaşlı hanımın yanında, "Ah, bilseydim!" diye haykırmıştı; bu sözlerinin aptallığı yüzünden de, tam bir hafta, uykusuzluk çekmişti. Bloch'un bu sözünün, pek ilginç bir yanı yoktu, ama hayatta bazen, olağanüstü bir heyecanın etkisiyle, düşündüğümüz şeyi söylediğimizi kanıtlaması bakımından, aklımda kalmıştı.

"Galiba Mme de Villeparisis pek... ahlâklı değil," dedi Parma Prensesi; düşesin teyzesinin evine gidilmediğini biliyordu ve düşesin anlattıklarından da, bu konuda rahatça konuşabileceğini anlamıştı. Ama Mme de Guermantes, bu sözleri tasvip etmiyormuş gibi görününce, ekledi:

"Tabii zekânın bu derecesi her şeyi unutturuyor."

"Ama siz de teyzem hakkındaki genel fikre kapılmışsınız," diye

cevap verdi düşes, "esasen çok yanlış bir fikir. Meme daha dün, tam da bunu söylüyordu." (Düşes kızardı, gözleri, benim bilemediğim bir hatırayla buğulandı. Robert aracılığıyla, düşesin evine gitmememi rica etmiş olan M. de Charlus'nün, düşesten de, bana yaptığı daveti iptal etmesi ricasında bulunduğunu tahmin ettim. Dükün, kardeşinden söz ederken –aslında benim için anlaşılmaz biçimde– kızarmasının ise, aynı sebebe atfedilemeyeceği izlenimine kapıldım.) "Zavallı teyzem! Devrim öncesine ait, son derece zeki ve aşırı sefih bir insan olarak tanınacak daima; halbuki onunki kadar burjuva, ciddi ve sıkıcı bir zekâ zor bulunur. Bir sanat koruyucusu kabul edilecektir, ki bu da, vaktiyle büyük bir ressamın metresi olduğu anlamına gelir, ama o ressam, resmin ne demek olduğunu bir türlü anlatamadı kendisine; hayatına gelince, ahlâksız bir insan olmak şöyle dursun, evliliğe o kadar yatkındı, doğuştan tam bir eşti ki, zaten aşağılık bir adam olan kocasını elinde tutamayınca, bütün ilişkilerini meşru bir birliktelikmişçesine ciddiye aldı, hepsini aynı alınganlıklarla, aynı kızgınlıklarla, aynı sadakatle yaşadı. Dikkat ederseniz, bu tür birliktelikler, bazen en samimi olanlarıdır; sonuç olarak, acısını unutamayan âşıkların sayısı kocalardan fazladır."

"Ama Oriane, sözünü ettiğiniz kayınbiraderiniz Palamede'i düşünsenize; hiçbir metres, arkasından, zavallı Mme de Charlus kadar ağlanacağını hayal edemez."

"Ah!" dedi düşes. "Sayın Altes'ten özür dileyerek, aynı fikirde olmadığımı belirtmem gerekir. Herkes arkasından aynı şekilde ağlanılmasmdan hoşlanmaz; herkesin tercihi farklıdır."

"Ne olursa olsun, Palamede, karısının ölümünden sonra, derin bir saygı gösterisinde bulundu. Bazen, yaşayanlar için yapılmayan şeylerin, ölüler için yapıldığı da doğru tabii."

"Bir kere," dedi Mme de Guermantes, alaylı sözleriyle çelişen hülyalı bir tavırla, "ölülerin cenazesine gidilir; yaşayanlar için asla yapılmayan bir şey!" (M. de Guermantes, M. de Breaute'ye, düşesin esprisine gülmesi için teşvik etmek ister gibi, muzip bir bakış fırlattı.) "Her neyse, açıkça itiraf edeyim ki," diye devam etti Mme de Guermantes, "ben, sevdiğim erkeğin, arkamdan kayınbiraderim gibi ağlamasını istemem."

Dükün çehresi karardı. Karısının, özellikle M. de Charlus konusunda yerli yersiz değerlendirmeler yapmasından hoşlanmazdı. "Çok müşkülpesentsiniz. Kardeşimin üzüntüsü herkese örnek oldu,"

dedi kibirli bir tonda. Ne var ki düşes, kocasına, hayvan terbiyecilerinin ya da bir deliyle yaşayan ve onu kızdırmaktan korkmayan insanların gözüpekliğiyle yaklaşıyordu.

"Peki, öyle olsun, örnek alınacak bir davranış diyelim; her gün mezarlığa gidip, karısına, öğle yemeğinde kaç misafiri olduğunu anlatıyor; onu müthiş özlüyor, ama bir kuzinini, büyükannesini, kız kardeşini özler gibi. Bir kocanın yas tutması değil bu. Evet, her ikisi de birer melekti, bu da, bu matemi biraz özel kılıyor, doğru." (Karısının boşboğazlığına sinirlenen M. de Guermantes, dolu birer silaha benzeyen gözlerini, korkunç bir kıpırtısızlıkla düşese dikmişti.) "Zavallı Meme'yi kötülemek için söylemiyorum; aklıma gelmişken, bu gece, başka bir sözü olduğu için gelemedi," diye devam etti düşes; "dünyanın en iyi yürekli insanı olduğunu kabul ediyorum, harikuladedir, pek az erkekte rastlanan bir inceliğe, bir hassasiyete sahiptir. Meme'nin yüreği bir kadın yüreğidir!"

"Söylediğiniz şey çok saçma," diye sertçe araya girdi M. de Guermantes; "Meme katiyen kadınsı değildir, kimse onun kadar erkeksi olamaz."

"Ben size kadınsı olduğunu söylemiyorum ki. Hiç değilse ne dediğimi anlayın," dedi düşes. "Bu da, kardeşine bir kötülük edilmek istendiğini zannetmeyegörsün..." diye ekledi, Parma Prensesi'ne dönerek.

"Böyle şeyler işitmek çok hoş. İki kardeşin birbirini sevmesi kadar güzel ne olabilir?" dedi Parma Prensesi, halktan, herhangi bir insan gibi; çünkü insanın kanı, bir hükümdar ailesine ait olsa da, kafası, tamamen halktan bir aileye ait olabilir.

"Ailenizden söz açılmışken, Oriane," dedi prenses, "dün yeğeniniz Saint-Loup'yu gördüm; yanılmıyorsam, sizden bir ricası olacak."

Guermantes Dükü, kaşlarını sertçe çattı. Bir ricayı yerine getirmek istemediği zaman, işi karısının üstlenmesinden hoşlanmazdı; çünkü ikisinin aynı kapıya çıkacağını, düşesin ricada bulunmak zorunda kalacağı insanların, tıpkı kocası tek başına bir şey istemiş gibi, borcu, ailenin ortak hesabına geçireceklerini bilirdi.

"Kendisi niye söylememiş bana?" dedi düşes. "Dün geldiğinde iki saat oturdu; ne kadar sıkıcı olduğunu da Tanrı biliyor. Birçok sosyete mensubu gibi aptallığını koruma akıllılığım gösterebilseydi,

herkesten daha aptal olmazdı. Ama bu bilgi badanası, korkunç bir şey. Açık bir zihni... anlamadığı her şeye karşı açık bir zihni olsun istiyor. Fas'tan söz etmeye kalkıyor, feci bir şey."

"Rachel yüzünden dönmek istemiyor Fas'a," dedi Foix Prensi.

"Ama onlar ayrıldılar ya," diye araya girdi M. de Breaute.

"Ayrıldıkları falan yok, iki gün önce Robert'in garsoniyerinde rastladım Rachel'e; hiç de aralan bozukmuş gibi görünmüyorlardı, emin olabilirsiniz," diye cevap verdi Foix Prensi; Robert'in evlenmesini engelleyebilecek her türlü dedikoduyu yaymaktan hoşlandığı gibi, gerçekten bitmiş olan bir ilişkinin ara ara canlanmasını da yanlış anlayabilecek bir insandı.

"O Rachel bana sizden söz etti; kendisini sabahları Champs-Elysees'den geçerken görüyorum; dediğiniz gibi hoppa bir kadın, fingirdek denilen cinsten, bir tür 'Kamelyalı Kadın', mecazi anlamda tabii." (Bu sözleri bana söyleyen, Fransız edebiyatından ve Paris'in püf noktalarından haberdarmış gibi görünmeye özen gösteren Prens Von'du.)

"Zaten konu da Fas'la ilgili..." diye haykırdı prenses, bu fırsatın üstüne derhal atlayarak.

"Fas konusunda ne gibi bir ricası olabilir ki?" diye sordu M. de Guermantes, ters ters; "Oriane'ın bu konuda hiçbir şey yapamayacağını gayet iyi biliyor."

"Strateji denen şeyi kendisinin icat ettiğini sanıyor," diye devam etti Mme de Guermantes, "ayrıca, en ufak bir şey için, olmayacak kelimeler kullanıyor, buna rağmen, mektuplarından mürekkep lekeleri eksik olmuyor. Geçen gün, muhteşem bir patates yediğini, muhteşem bir kiralık loca bulduğunu söylüyordu."

"Latince de konuşuyor," dedi dük, daha da ileri giderek.

"Ne, Latince mi?" diye sordu prenses.

"Yemin ederim! Hanımefendi, isterlerse Oriane'a sorabilirler, abartıp abartmadığımı o söylesin."

"Katiyen abartmıyor hanımefendi; geçen gün, tek bir cümlenin içinde, bir solukta, şöyle dedi: 'Bundan daha dokunaklı bir *Sic transit gloria mundi*[44] örneği düşünemiyorum.' Cümleyi, sayın Altes'e aynen aktarıyorum; çünkü biz, ancak yirmi tane soru sorduktan,

dilbilimcilere danıştıktan sonra tekrar kurabildik cümleyi, ama Robert, bir çırpıda söyleyiverdi; içinde Latince olduğu zor anlaşılıyordu; Hastalık Hastası'nın kahramanlarından biri gibiydi! Üstelik bütün bunlar da, Avusturya imparatoriçesinin ölümüyle ilgiliydi!"

"Zavallı kadın!" diye haykırdı prenses. "Ne harikulade bir insandı!"

"Evet," dedi düşes, "biraz deliydi, tuhaftı, ama çok iyi kadındı, çok kibar, sevimli bir deliydi; yalnız niçin ağzına oturan bir takma diş almadığını hiç anlayamadım, dişleri hep cümlesinin sonunu getiremeden yerinden çıkar, yutmamak için sözünü yanda kesmek zorunda kalırdı."

"Rachel bana sizden söz etti, Saint-Loup'nun size taptığını, hattâ kendisine bile tercih ettiğini söyledi," dedi Prens Von bana hitaben; bir yandan da tıka basa yiyordu, yüzü kıpkırmızıydı, hiç kesilmeyen gülüşü, bütün dişlerini ortaya çıkarıyordu.

"Öyleyse beni kıskanıyor, benden nefret ediyor olmalı," dedim.

"Hayır, katiyen; çok iyi şeyler söyledi hakkınızda. Foix Prensi'nin metresi, prens sizi ona tercih etse, kıskanırdı belki sizi. Anlamadınız mı? Çıkışta benimle gelin, size açıklayayım bütün bunları."

"Gelemem, saat on birde M. de Charlus'nün evine gideceğim."

"Ya, dün beni de, bu akşam için yemeğe çağırmıştı, ama saat on bire çeyrek kaladan sonra olmamak şartıyla. Peki, ille ona gidecekseniz, hiç değilse benimle birlikte Theâtre-Français'ye kadar gelin, yörekentte olursunuz," dedi prens; bunun "yakında" ya da belki "merkezde" anlamına geldiğini sanıyordu herhalde.

Ama geniş, yakışıklı, kırmızı yüzünün ortasında iri iri açılmış gözleri, beni korkuttuğundan, bir arkadaşımın beni almaya geleceğini söyleyerek teklifini reddettim. Cevabımın kırıcı olduğunu düşünmüyordum. Prens, farklı bir izlenim edinmiş olmalı ki, ondan sonra benimle tek kelime konuşmadı.

"Benim de Napoli kraliçesini ziyarete gitmem gerekiyor, kimbilir ne kadar üzülmüştür!" dedi Parma Prensesi (ya da bana öyle demiş gibi geldi). Prensesin sözleri, yanımdaki Prens Von'un sözlerine karıştığından, net olarak duyamamıştım, oysa prens, herhalde M. de Foix'ya işittirmemek kaygısıyla, çok alçak sesle konuşmuştu.

"Yok canım!" diye cevap verdi düşes. "Hiç üzüldüğünü sanmıyorum."

"Hiç mi? Hep böyle aşırıya kaçarsınız Oriane," dedi M. de Guermantes, dalgaya karşı koyup, onu, köpükten sorgucunu daha yükseklere fırlatmaya zorlayan bir falez rolüne tekrar bürünerek.

"Doğruyu söylediğimi Basin benden de iyi biliyor aslında," diye cevap verdi düşes, "ama siz varsınız diye ciddi bir hava takınması gerektiğini sanıyor, sözlerimin sizi kızdırmasından korkuyor."

"Yok canım, rica ederim!" diye haykırdı Parma Prensesi, Guermantes Düşesi'nin bu harikulade çarşamba davetlerinde, İsveç kraliçesinin bile henüz tatmaya hak kazanmadığı bu yasak meyvede, onun yüzünden herhangi bir değişiklik yapılır korkusuyla.

"Oysa Basin, kraliçeye, basmakalıp bir üzüntü ifadesiyle, 'Kraliçenin matemde olduğunu görüyorum, kimin için? Majesteleri kederli mi?' diye sorduğunda, 'Hayır, koyu bir matem değil, hafif, pek hafif bir matem, ablam,' dediğini, kendi kulaklarıyla işitti. İşin gerçeği şu ki, kraliçe durumdan çok memnun, Basin de gayet iyi biliyor; aynı gün, bizi bir şölene davet edip, bana iki inci hediye etti. Keşke her gün bir ablasını kaybetse! Ablasının arkasından ağlamak şöyle dursun, kahkahalarla gülüyor. Herhalde Robert gibi o da, kendi kendine, Sic transit, her neyse, öyle diyordur," dedi alçakgönüllülükle, cümleyi pekala bildiği halde.

Aslında Mme de Guermantes bunları tamamen yalandan, espri olsun diye söylüyordu, çünkü Napoli kraliçesi, yine trajik bir ölüme kurban giden Alençon Düşesi gibi, altın kalpli bir insandı ve yakınlarının arkasından, içtenlikle ağlamıştı. Mme de Guermantes, kuzinleri olan soylu Bavyeralı kız kardeşleri, bunu bilecek kadar iyi tanırdı.

"Robert, Fas'a dönmeyi hiç istemiyor," dedi Parma Prensesi,

Mme de Guermantes'in, istemeden, bir yem gibi kendisine uzattığı Robert ismine tekrar yapışarak. "General de Monserfeuil'ü tanıyorsunuz galiba."

"Pek az," dedi, subayla yakın dost olan düşes. Prenses, Saint-Loup'nun isteğini açıkladı.

"Bilmem ki, görürsem... Karşılaşırım belki kendisiyle," diye cevap verdi düşes, reddediyormuş gibi görünmemek için; kendisinden bir

şey istemek söz konusu olduğu anda, General de Monserfeuil'le görüşmeleri hızla aralanmıştı adeta. Bu belirsizlik, düke yeterli gelmemiş olacak ki, karısının sözünü kesti:

"Görüşmeyeceğinizi gayet iyi biliyorsunuz Oriane. Üstelik daha önce de iki ricanızı yerine getirmemişti. İyilik etme arzusu karımda hastalık halinde," diye devam etti, giderek daha öfkeli bir tonda; düşesin nezaketi kuşku altında kalmadan, prenses, ricasını geri almaya mecbur olsun ve dükün huysuzluğuna kabahat bulsun diye. "Robert, Monserfeuil'e istediğini yaptırabilir. Ama ne istediğini bilmediğinden, bizi araya sokmaya çalışıyor; ricasının geri çevrilmesi için bundan etkili bir yol olmadığını biliyor çünkü. Oriane, Monserfeuil'den çok şey istedi. Şimdi bir şey rica etmesi, generalin reddetmesi için mükemmel bir sebep olur."

"Ya! Bu durumda, en iyisi, düşesin hiçbir şey yapmaması," dedi Parma Prensesi.

"Kesinlikle," dedi dük.

"Zavallı general, seçimi yine kaybetti," dedi Parma Prensesi, konuyu değiştirmek için.

"Önemli değil canım, bu daha yedinci," dedi dük; kendisi siyasetten vazgeçmek zorunda kaldığından, başkalarının seçim yenilgilerinden epey haz duyardı.

"Teselli bulmak için, karısına bir çocuk daha vermeyi uygun buldu."

"Ne?! Zavallı Mme de Monserfeuil yine mi hamile?" diye haykırdı prenses.

"Tabii ya," dedi düşes, "zavallı generalin hiç yenilmediği tek bölgedir."

O geceden sonra, bir zamanlar, davetlileri, kafamda Sainte-Chapelle Kilisesi'nin Havarileri gibi canlandırdığım bu yemeklere, sadece birkaç kişiyle birlikte de olsa, sürekli davet edilecektim. Gerçekten de, davetliler orada, ilk Hıristiyanlar gibi, sadece maddi (ve mükellef) bir besini paylaşmak için değil, adeta sosyal bir Komünyon'a katılır gibi toplanıyorlardı; böylece ben de, birkaç yemeğin sonunda, ev sahiplerimin bütün arkadaşlarıyla tanışmış oldum; beni bu arkadaşlarına, öyle belirgin bir teveccühle (ezelden beri çocukları gibi sevdikleri birini tanıştırırcasına) takdim

ediyorlardı ki, bir balo düzenleyip de davetliler listesine beni dahil etmese, dükle düşese saygısızlık olacağını düşünmeyen bir tanesi yoktu aralarında; bir yandan da, Guermantes'ların mahzenlerindeki Yquem şaraplarından birinin eşliğinde, dükün ihtiyatı elden bırakmadan geliştirip değiştirdiği çeşitli tariflere göre hazırlanmış çintelerin tadını çıkarıyordum. Bununla birlikte, gizemli sofrada birkaç kere yer almış olanların, bu çintelerden yemesi şart değildi. M. ve Mme de Guermantes'in eski dostları, ziyarete, Mme Swann'ın deyimiyle "kürdan niyetine", yemekten sonra, habersiz gelirler, kışın büyük salonun ışıkları altında, bir fincan ıhlamur, yazın da minik, dikdörtgen bahçenin karanlığında, bir bardak portakal şerbeti içerlerdi. Bu bahçede oturulan yemek sonralarında, Guermantes'ların portakal şerbetinden başka şey ikram ettikleri görülmemişti. Portakal şerbetinin ayinsi bir yanı vardı. Buna başka soğuk içecekler eklemek, geleneği bozmak olurdu; tıpkı Saint-Germain muhitinde, önemli bir sosyete toplantısında, tiyatro veya müzik varsa, onun bir toplantı olmaktan çıkması gibi. Diyelim ki, Guermantes Prensesi'ne, sadece bir ziyarette bulunmak amacıyla gelinmesi gerekirdi –gelenler beş yüz kişi de olsa. Ben, portakal şerbetine bir sürahi pişmiş kiraz veya armut suyu ekletmeyi başarınca, nüfuzum takdir gördü. Bu yüzden, Agrigento Prensi'ne bir düşmanlık beslemeye başladım; prens, hayalgücünden yoksun olan, ama cimrilikten payını almış bütün insanlar gibi, karşısındakinin içtiği şeye hayran olur ve biraz içmek için, izin isterdi. Öyle ki, Agrigento Prensi, her defasında benim payıma düşen içeceği azaltarak, zevkimi kaçırırdı. Çünkü bu meyve suları, hiçbir zaman susuzluğu gidermeye yetecek miktarda olmazlar. Bir meyvenin renginin tada dönüşmesi kadar, insanı zor bıktıran bir şey yoktur; pişmiş olan meyve, adeta geriye, çiçek mevsimine gider. İlkbaharda bir meyve bahçesi gibi kızıla boyanmış veya meyve ağaçlarının altındaki meltem gibi renksiz ve serin olan meyve suyu, damla damla koklanır, seyredilir; oysa Agrigento Prensi, her defasında benim buna doymamı engelliyordu. Bu kompostolara rağmen, ıhlamur gibi geleneksel portakal şerbeti de, varlığını sürdürdü. Bu mütevazı çeşitlerle, sosyal komünyon yine de gerçekleşiyordu. Bu açıdan, M. ve Mme de Guermantes'in arkadaşları, ilk başta kafamda canlandırdığım gibi, yanıltıcı görünüşlerinin düşündürebileceğinden daha farklı varlıklar olarak kalmışlardı şüphesiz. Nice ihtiyar, düşesin evinde, değişmez içeceğin yanısıra, çoğunlukla pek de nazik olmayan bir tavırla,

ağırlanmaya gelirdi. Bunun sebebi snopluk olamazdı, çünkü kendileri de en üst tabakadan insanlardı; lüks düşkünlüğü de olamazdı, lüksten hoşlanıyor olabilirlerdi, ama sosyal açıdan bu kadar parlak olmayan koşullarda, müthiş bir lüksü tadabilirlerdi: Aynı gecelerde, son derece, zengin bir maliyecinin sevimli karısı, İspanya kralı onuruna düzenlediği iki günlük gözkamaştırıcı av partisine, onların da gitmesi için ne olsa yapardı. Yine de onlar bu daveti reddetmiş ve her türlü olasılığı göze alarak, Mme de Guermantes evinde mi diye bakmaya gelmişlerdi. Bu evde, kendi fikirlerine tıpatıp uyan görüşler, sıcak duygular bulacaklarından bile emin değillerdi; Mme de Guermantes, bazen Dreyfus Davası hakkında, Cumhuriyet hakkında, din aleyhtarı yasalar hakkında, hattâ alçak sesle, kendileri, kusurları, konuşmalarının sıkıcılığı hakkında, öyle yorumlar yapardı ki, farketmemiş gibi davranmak zorunda kalırlardı. Hiç şüphe yok ki, bu alışkanlıklarını sürdürmelerinin nedeni, sosyete zevkleri konusundaki ince terbiyeleri, buradaki sosyal ikramın, mükemmel, birinci sınıf kalitesini çok iyi bilmeleriydi; bu tanıdık lezzetteki, güven veren, hoşa giden, katıksız ve hilesiz ikramın kaynağını ve tarihçesini, ikramı yapan kişi kadar iyi bilirlerdi; bu bakımdan, "soyluluklarını", kendi zannettiklerinden daha çok korumuşlardı. Yemekten sonra takdim edildiğim, işte bu konuklar arasında, Parma Prensesi'nin sözünü ettiği ve Mme de Guermantes'in, salonunun müdavimlerinden olmakla birlikte, o gece geleceğini bilmediği General de Monserfeuil de bulunuyordu tesadüfen. General, ismim söylendiğinde, Yüksek Savunma Konseyi başkanıymışım gibi, önümde eğildi. Düşesin, yeğeni için M. de Monserfeuil'den bir ricada bulunmayı neredeyse reddetmesinin sebebini, temelde başkalarının işine koşuşturmaktan hoşlanmaması zannetmiş ve dükün de bu konuda, sevgisinden değilse bile, düşünsel olarak, karısıyla işbirliği içinde olduğunu düşünmüştüm. Ayrıca, Parma Prensesi'nin ağzından kaçırdığı birkaç sözden, Robert'in görevinin tehlikeli olduğu ve değiştirilmesinin, ihtiyatlı bir davranış olacağı sonucunu da çıkardığımdan, dükle düşesin ilgisizliği, iyice utanç verici gelmişti bana. Ne var ki,

Parma Prensesi, generalle kendi hesabına, kendisi konuşmayı, çekinerek önerdiğinde, düşes, Altes'i vazgeçirmek için elinden geleni yapınca, Mme de Guermantes'in katıksız fesatlığı, tepemi attırdı.

"Ama hanımefendi," diye haykırdı düşes, "Monserfeuil'ün yeni hükümetin nezdinde itibarı da, nüfuzu da sıfır. Havanda su dövmekten farksız olur."

"Bizi işitebilir," diye fısıldadı prenses, düşesi daha alçak sesle konuşmaya davet ederek.

"Altesin merak etmesine hiç gerek yok, duvar gibi sağırdır," dedi düşes, sesini alçaltmadan; general de her kelimesini net olarak işitti.

"M. de Saint-Loup'nun pek güvenli bir yerde olduğunu sanmıyorum da, o yüzden," dedi prenses.

"Ne yapalım," dedi düşes, "herkes aynı durumda; onun tek farkı, gitmeyi kendi istemiş olması. Üstelik tehlikeli de değil; aksi takdirde ilgilenmez miydim? Yemekte Saint-Joseph'e söylerdim. O çok daha nüfuzludur, üstelik öyle de çalışkandır ki! Gördüğünüz gibi, gitti bile. Hem onun için konu pek nazik sayılmaz; oysa Monserfeuil'ün üç oğlu Fas'ta ve onların başka yere atanmasını istemedi; itiraz olarak bunu ileri sürebilir. Madem ki Altes ısrar ediyor, Saint-Joseph'e söylerim... görürsem tabii, ya da Beautrellis'yle konuşurum. İkisini de göremezsem, Robert için fazla üzülmeyin. Bulunduğu yeri, geçen gün anlattılar bize. Olabileceği en iyi yer bence."

"Bu ne güzel çiçek böyle, hiç böylesini görmemiştim; bu harikulade şeyleri bir tek siz bulursunuz zaten Oriane!" dedi Parma Prensesi, General de Monserfeuil düşesi işitir korkusuyla konuyu değiştirmeye çalışarak. Sözünü ettiği çiçek, Elstir'in benim yanımda resmini yaptığı türden bir bitkiydi.

"Hoşunuza gittiğine çok memnun oldum; harikulade şeyler, şu eflatun kadifeden, küçük yakalarına bakın; yalnız, tıpkı çok güzel ve çok iyi giyimli insanlarda da rastlanabildiği gibi, çirkin bir adları ve kötü bir kokuları var. Buna rağmen, çok seviyorum onları. Yalnız, ölecekler diye biraz üzülüyorum."

"Ama bunlar saksıda; kesilmiş çiçekler değil," dedi prenses.

"Değil," diye cevap verdi düşes gülerek, "ama bunlar dişi olduğundan, sonuç değişmiyor. Bu öyle bir bitki ki, dişilerle erkekler aynı sapta bulunmuyor. Benim durumum, dişi köpeği olan insanlara benziyor. Çiçeklerimin bir kocaya ihtiyacı var. Yoksa yavru sahibi olamayacağım!"

"Ne tuhaf. Ama doğada..."

"Evet, evliliği gerçekleştirme görevini üstlenen bazı böcekler var; tıpkı hükümdarlar için olduğu gibi, vekâleten, nişanlılar birbirlerini hiç görmeden. İşte bu yüzden, inanın, hizmetkârıma saksıyı sık sık pencereye çıkarmasını tembihliyorum, kâh avlu tarafına, kâh bahçe tarafına; belki o vazgeçilmez böcek gelir umuduyla. Ama bu da öyle bir tesadüf gerektiriyor ki! Düşünsenize, böceğin aynı türden, karşı cinsten birini ziyaret etmiş olması ve gelip bize kartvizit bırakmanın aklına esmesi lazım. Böcek buraya kadar gelemedi; sanıyorum benim çiçek hâlâ iffet timsali; itiraf etmeliyim ki, biraz daha ahlâksız olmasını tercih ederdim. Bakın, avludaki o güzel ağaç da aynı durumda; o da çocuğu olmadan ölecek, çünkü ülkemizde çok az rastlanan bir cins. Onun birleşmesini gerçekleştirmekle, rüzgâr yükümlü, ama duvar biraz fazla yüksek."

"Aslında," dedi M. de Breaute, "sadece birkaç santimetresini yıktırmalıydınız duvarın, o kadarı yeterli olurdu. Bu tür işlemleri yapmayı bilmek gerekiyor. Sayın düşes, bize biraz önce ikram ettiğiniz o harika dondurmadaki vanilya aroması, vanilya sarmaşığı denen bir bitkiden elde ediliyor. Bu bitki, hem erkek, hem dişi çiçek üretir, ama aralarında bir tür sert bölme vardır ki, irtibatı tamamen engeller. Bu yüzden de, daha önce hiç meyve alınamazken, bir gün, Reunion yerlisi genç bir zenci, küçük bir çivi batırıp, ayrılmış organlar arasında bağlantı sağlamayı akıl etmiş; adı da Albins, zenci ismi olarak epeyce garip, çünkü beyaz anlamına geliyor."

"Babal, harikasınız, bilmediğiniz şey yok," diye haykırdı düşes.

"Ama Oriane, ben de sizden, hiç aklıma gelmeyecek şeyler öğrendim," dedi prenses.

"Saygıdeğer Altes, Swann, öteden beri bana, uzun uzun botanikten söz etmiştir. Bazen, bir çay davetine, bir öğleden sonra toplantısına gitmeyi hiç istemediğimizde, kıra giderdik; Swann bana olağanüstü çiçek evlilikleri gösterirdi; insanların evliliklerinden çok daha eğlenceli oluyor, hem kokteylsiz, kilisesiz yapılıyor. Bizim pek uzaklara gidecek vaktimiz olmazdı hiç. Şimdi otomobil var, çok hoş olurdu. Ne yazık ki, o, bu arada, çiçeklerinkinden de şaşırtıcı ve her şeyi zorlaştıran bir evlilik yaptı. Ah, hanımefendi, hayat çok korkunç; bütün vaktinizi, sıkıldığınız şeyleri yaparak geçiriyorsunuz, birlikte gidip ilginç bir şeyler görebileceğiniz bir insanla tanışmışsanız, o da tutup Swann'ınki gibi bir evlilik yapıyor!

Botanik gezintilerinden vazgeçmekle, yüz kızartıcı bir şahsiyetle görüşmek mecburiyeti arasında bir tercih yapmam gerekince, ben bu iki felaketten birincisini seçtim. Esasen, o kadar uzağa gitmeye de gerek yokmuş. Benim minicik bahçemde bile, güpegündüz öyle şeyler oluyormuş ki, geceleri... Boulogne Ormanı'nda olanlardan daha yakışıksızmış! Ne var ki, farkına varılmıyor; çünkü çiçekler arasında bu iş çok basit, ya hafif bir turuncu serpinti ya da, çok tozlu bir sineğin ayaklarını silip veya bir duş alıp, bir çiçeğe girişini görüyorsunuz. Ve her şey bitiyor!"

"Saksının üzerinde durduğu konsol da bir harika, Ampir sanırım," dedi prenses; Darvvin'in ve onu izleyenlerin çalışmalarıyla aşina olmadığından, düşesin esprilerini tam anlayamıyordu.

"Güzel, değil mi? Hanımefendinin beğenmesine sevindim," diye cevap verdi düşes. "Fevkalade bir parça. Biliyor musunuz, ben Ampir üslubuna daima bayılmışımdır, moda olmadığı zamanlarda bile. Hatırlıyorum da, Guermantes'ta, Basin'e Montesquiou'lardan miras kalan bütün o enfes Ampir mobilyaları tavanarasından indirtip, şatonun benim oturduğum kanadım onlarla döşedim diye, kayınvalidem beni kınamıştı."

M. de Guermantes gülümsedi. Halbuki olayın çok farklı bir biçimde geliştiğini hatırlıyor olmalıydı. Ama Laumes Prensesi'nin, kayınvalidesinin zevksizliği konusundaki esprileri, prensin karısına âşık olduğu kısa süre içinde, gelenek haline geldiğinden, bir yandan çok bağlı olduğu ve saydığı annesinin zekâsına karşı horgörüsü, karısına aşkından daha uzun ömürlü olmuştu.

"Iena'larda, bunun takımı olan, Wedgwood kakmalı bir koltuk var, güzel ama ben kendi konsolumu tercih ederim," dedi düşes, bu iki mobilyanın hiçbirine sahip değilmişçesine tarafsız bir tavırla; "zaten bende olmayan harikulade şeylere sahip olduklarını itiraf ediyorum."

Parma Prensesi bir şey demedi.

"Gerçekten öyle; Altes onların koleksiyonunu bilmiyor. Ah! Bir gün mutlaka birlikte evlerine gitmeliyiz. Paris'in en muhteşem yerlerinden biridir, canlı bir müzedir adeta."

Parma Prensesi'nin gözünde, oğullan, kendi oğlu gibi Guastalla Dükü unvanını taşıyan Iena'lar, soyluluklarını tam anlamıyla gasp etmiş kişiler olduklarından, Guermantes cüretinin en güzel

örneklerinden biri olan bu cümleyi savururken, (kendi aykırılığına olan düşkünlüğü Parma Prensesi'ne olan saygısına oranla o kadar baskındı ki) düşes, diğer konuklara alaylı, gülümseyen bakışlar fırlatmaktan kendini alamadı. Konuklar da gülümsemeye çalışıyorlardı; hem ürkmüş, hem hayran olmuşlar, hem de, en önemlisi, Oriane'ın "son marifetine" şahit oldukları ve "sıcağı sıcağına" anlatabilecekleri düşüncesiyle, kendilerinden geçmişlerdi. Şaşkınlıkları tam bir şaşkınlık sayılmazdı aslında, çünkü düşesin, daha çarpıcı ve eğlenceli, pratik bir başarı uğruna, Courvoisieı'lerin bütün önyargılarını gözardı edebileceğini biliyorlardı. Düşes, şu birkaç yıl içinde, Prenses Mathilde'le, prensesin öz kardeşine, "Benim ailemin bütün erkekleri yiğit, bütün kadınları iffetlidir," dediği ünlü mektubu yazmış olan Aumale Dükü'nü bir araya getirmemiş miydi? Prensler, prens olduklarını unutmak ister gibi göründükleri anda bile, prens kaldıklarından, Aumale Dükü'yle Prenses Mathilde, Mme de Guermantes'in evinde, birbirlerinden o kadar hoşlanmışlardı ki, XVIII. Louis'nin, ağabeyinin idam edilmesinden yana oy kullanmış olan Fouche'yi bakanlığa getirirken sergilediği geçmişi unutma yeteneğiyle, daha sonra birbirlerine gidip gelmişlerdi. Mme de Guermantes, Prenses Murat ve Napoli kraliçesi için de aynı yakınlaştırma projesini geliştiriyordu. Bu arada, Hollanda ve Belçika tahtlarının mirasçıları olan Orange Prensi ve Brabant Dükü'ne, Orange Prensi M. de Mailly-Nesle ve Brabant Dükü M. de Charlus tanıştırılmak istense, ne kadar zor durumda kalırlarsa, Parma Prensesi de aynı zor durumda kalmıştı. Ama o anda, Swann'la (Iena'ları görmezden gelmeye kararlı olmakla birlikte) M. de Charlus'nün, büyük zorluklarla, sonunda Ampir üslubunu sevdirmeyi başardıkları düşes, haykırdı:

"Hanımefendi, gerçekten, ne kadar beğeneceğinizi kelimelerle anlatmam mümkün değil! Evet, Ampir üslubu beni daima etkilemiştir. Ama Iena'ların evi bir sanrı gibidir. O, nasıl desem... Mısır seferi dalgasıyla gelenler, sonra Antik Çağ'dan günümüze gelenler, evlerimizi istila eden her şey, koltukların ayaklarına yerleşen sfenksler, şamdanlara dolanan yılanlar, iskambil oynarken size küçük bir meşale uzatan veya kaygısızca şöminenize tırmanıp duvar saatinize dirseğini dayamış kocaman bir esin perisi Musa, sonra bütün o Pompei lambaları, Nil'in üzerinde bulunmuş gibi görünen, içinden Musa Peygamberin çıkmasını beklediğimiz kayık biçimindeki küçük yataklar, başucu sehpalarını boydan boya, dörtnala kateden antik savaş arabaları.."

"Ampir koltuklar pek rahat olmuyor," dedi prenses bir hamle yaparak.

"Doğru," dedi düşes, "ama ben," diye ekledi, ısrarlı bir gülümsemeyle, "şarap rengi kadife veya yeşil ipek kaplı o akaju koltuklarda rahatsız oturmayı seviyorum. Curulis[45] koltuğundan başka koltuk tanımayan, büyük salonun ortasına silahları çatıp defne dallarını yığan savaşçıların rahatsızlığını seviyorum. Emin olun, Iena'larda insan, karşısındaki duvarın üzerinde koskocaman bir Nike freski gördüğünde, rahat oturup oturmadığını bir an bile düşünmüyor. Eşim benim pek kötü bir kralcı olduğumu söyleyecektir, ama ben bozguncuyumdur, emin olun insan o evde bütün o N'leri ve arıları[46] seviyor sonunda. Doğrusu, kralların yönetiminde uzun zaman pek öyle şan şeref kazanıp şımaramadığımız için, o savaşçıların onca tacı ele geçirip koltukların kollarına bile taç koymalarında, ben bir hoşluk buluyorum! Görmeniz şart Altes."

"Madem siz öyle düşünüyorsunuz..." dedi prenses, "ama bana kolay olmayacakmış gibi geliyor."

"Hanımefendi, göreceksiniz, her şey gayet iyi olacak. Çok iyi insanlardır, aptal değillerdir. Mme de Chevreuse'ü götürdük oraya," diye ekledi düşes, örnek vermenin ne kadar etkili bir yöntem olduğunu bilerek; "bayıldı. Hattâ oğulları çok hoştur... Şimdi pek yakışık almayan bir şey söyleyeceğim ama, bir odası, özellikle de bir yatağı var ki, insan orada yatıp uyumak istiyor –onsuz tabii! Daha da yakışıksız bir şey söyleyeyim, bir keresinde hasta yatarken, ziyaretine gittim. Yanıbaşında, yatağın kenarında boylu boyunca uzanmış, kuyruğu sedeften, elinde lotusa benzeyen çiçekler tutan, harikulade bir Siren heykeli vardı. Emin olun," diye ekledi Mme de Guermantes, –adeta güzel dudaklarını bükerek, uzun parmaklı, hareketli ellerini iğ gibi kullanarak biçimlendirdiği kelimeleri, iyice vurgulayabilmek için, konuşmasını yavaşlatıp prensese tatlı, sabit, derin bir bakış yönelterek–, "yan taraftaki hurma dalları ve altın taçla birlikte, çok etkileyiciydi; tıpkı Gustave Moreau'nun Genç Adam ve Ölüm düzenlemesiydi (Altes bu şaheseri tanıyordur mutlaka)."

Ressamın adını bile bilmeyen Parma Prensesi, tabloya olan hayranlığını göstermek için başını hararetle sallayıp gülümsedi.

Ama mimiklerinin yoğunluğu, neden söz edildiğini bilmediğimiz

zaman gözlerimizde eksik olan o ışığın yerini tutamadı.

"Yakışıklı bir genç galiba, değil mi?" dedi.

"Hayır, tapire benzer. Gözleri, abajur olarak kullanılan bir Kraliçe Hortense'ın gözlerini andırır. Ama bu benzerliği vurgulamanın, bir erkek için biraz gülünç kaçacağını düşünmüş olmalı ki, benzerlik, kendisine epeyce bir Memluk havası veren cilalı yanaklarında kaybolur. Cilacının her sabah uğradığını düşünür insan. Swann," diye ekledi düşes, genç dükün yatağı konusuna dönerek, "Siren'in, Gustave Moreau'nun Ölüm'üne benzerliği karşısında çarpıldı. Ama aslında," diye ekledi, dinleyenleri daha fazla güldürmek için, ciddi olmakla birlikte, daha hızlı bir tonda, "çarpılacak bir şey yoktu; dük nezleydi sadece, şimdi de turp gibi."

"Snop olduğunu söylüyorlar, öyle mi?" diye sordu M. de Breaute, kötü niyetli, heyecanlı bir tavırla, sanki, "Sağ elinin sadece dört parmağı varmış dediler, doğru mu?" diye sormuşçasına kesin bir cevap bekleyerek.

"Yok canım... değildir..." diye cevap verdi Mme de Guermantes, hoşgörüyle tatlı tatlı gülümseyerek. "Belki dış görünüşü birazcık snoptur, çok genç olduğu için, ama gerçekten snop olduğunu hiç sanmam, çünkü zeki çocuktur," diye ekledi, snoplukla zekâ arasında mutlak bir bağdaşmazlık olduğunu düşünürcesine. "Şakacıdır, komik olduğu zamanlara rastladım," dedi, konudan anlayan, uzman bir gülüşle; sanki birinin komik olduğu değerlendirmesini yapmak, bir neşe ifadesi gerektirirmiş ya da Guastalla Dükü'nün nükteleri o anda aklımdan geçiyormuş gibi. "Zaten insanlar kendisini evlerine kabul etmediğinden, snopluğunu uygulama fırsatı da olmazdı," diye devam etti, Parma Prensesi'ni bu sözlerle pek de teşvik etmiş olmadığını düşünmeden.

"Kendisinden Mme Iena diye söz eden Guermantes Prensi, evine gittiğimi duyarsa ne der, merak ediyorum."

"Olur mu canım?!" diye haykırdı düşes, müthiş bir heyecanla. "Biliyorsunuz bize Quiou-Quiou'dan miras kalan komple bir Ampir oyun salonu takımını Gilbert'e biz verdik." (Şimdi bundan ötürü acı bir pişmanlık duyuyordu!) "Enfes bir şeydi! Burada koyacak yer yoktu; yine de onun evindekinden daha iyi duruyordu bence. Son derece güzel bir şeydir, yarı Etrüsk, yarı Mısır..."

"Mısır mı?" diye sordu prenses; Etrüsk kendisine fazla bir şey

ifade etmiyordu.

"İkisinden de bir şeyler var; Swann söylemişti, açıklamıştı bana, ama biliyorsunuz, ben, zavallı cahilin tekiyimdir. Ayrıca hanımefendi, aslında şunu unutmamak gerekir: Ampir üslubundaki Mısırın, gerçek Mısır'la bir ilgisi yoktur, aynı şekilde Roma'nın Roma'yla, Etrurya'nın..."

"Sahi mi?!" dedi prenses.

"Yoktur tabii, tıpkı İkinci İmparatorluk döneminde, Anna de Mouchy'nin ya da sevgili Brigode'un annesinin gençliğinde, XV. Louis stili kıyafet diye adlandırılan şey gibi. Basin, biraz önce Beethoven'dan söz ediyordu size. Geçen gün bize bir eserini çaldılar, çok güzel, biraz soğuk, içinde bir Rus motifi olan bir parça. Beethoven'in onu Rus zannettiğini düşününce, insan duygulanıyor. Aynı şekilde Çinli ressamlar da Bellini'yi kopya ettiklerini sanıyorlardı. Aslında aynı ülkede bile, ne zaman birisi dünyaya biraz yeni bir gözle bakacak olsa, insanların hiçbiri, gösterdiği şeyin zerresini göremez. Algılayabilmeleri için, en aşağı kırk yıl geçmesi gerekir."

"Kırk yıl!" diye haykırdı prenses korkuyla.

"Tabii," diye devam etti düşes, telaffuzu sayesinde, kelimelere (neredeyse benim kelimelerimdi bunlar; çünkü kendisine benzer bir fikrimi açıklamıştım), basımda "italik" adı verilen harflerin karşılığım gittikçe daha fazla ekleyerek, "bu kişi, adeta, henüz var olmayan, daha sonra çoğalacak bir türün, tek ve ilk bireyidir; kendi çağındaki insanların sahip olmadığı bir tür duyuya doğuştan sahip bir bireydir. Kendimden örnek veremiyorum; çünkü ben tam tersine, ilginç açımlamaları, ne kadar yeni olurlarsa olsunlar, başından itibaren sevmişimdir daima. Her neyse, geçen gün grandüşesle birlikte Louvre'a gitmiştik, Manet'nin Olympia'sının önünden geçtik. Artık kimseyi şaşırtmıyor. Ingres'in bir tablosu gibi duruyor![47] Oysa her şeyini sevmediğim, ama kesinlikle önemli bir ressama ait olan bu tabloyu nasıl savunmak zorunda kaldığımı, Tanrı biliyor. Belki de Louvre pek doğru bir yer değil bu tablo için."

"Grandüşes nasıl, iyi mi?" diye sordu, çarın teyzesini Manet'nin modelinden çok daha iyi tanıyan Parma Prensesi.

"İyi, sizden söz ettik. Aslında," diye devam etti, fikrini önemseyen düşes, "gerçek şu ki, kayınbiraderim Palamede'in dediği gibi, her

insanla aramızda bir yabancı dil duvarı var. Yine de bunun, en çok Gilbert için geçerli olduğunu kabul ediyorum. Iena'lara gitmeyi canınız istiyorsa, siz fazlasıyla zeki bir insansınız, hareketlerinizi o zavallı adamın düşüncesine bağımlı kılmazsınız; masum, sevimli bir insandır, ama fikirleri bu dünyaya ait değildir. Arabacım ve atlarım bana, sürekli olarak Cesur Philippe'nin veya Şişman Louis'nin döneminde ne düşünüleceğini temel alan bir insandan daha yakın, daha akraba geliyor. Düşünün ki kırda gezerken, köylüleri, saf bir tavırla, 'Hadi, köylüler!' diyerek bastonuyla kenara iter. Benimle konuştuğunda, eski gotik mezarların üstünde uzanmış yatan heykeller benimle konuşmuş gibi şaşırırım aslında. O canlı taş heykel, her ne kadar kuzenim olsa da, korkutur beni; onu ortaçağında bırakmaktan başka şey düşünemem. Bunun haricinde, hiçbir cinayet işlememiş olduğunu kabul ediyorum."

"Ben de bu akşam Mme de Villeparisis'nin yemeğinde kendisiyle birlikteydim," dedi general, düşesin şakalarına gülmeden, katılmadan.

"M. de Norpois da orada mıydı?" diye sordu, hâlâ Manevi Bilimler Akademisi'ni düşünen Prens Von.

"Evet," dedi general. "Hattâ sizin imparatordan söz etti."

"İmparator Wilhelm'in zeki olduğu söylenir, ama Elstir'in resminden hoşlanmıyor. Aslında, onun aleyhinde bir şey olarak söylemiyorum," dedi düşes, "ben de onun görüşünü paylaşıyorum. Elstir benim güzel bir portremi yapmış olduğu halde. Ya! Bilmiyor muydunuz? Bana benzemiyor, ama ilginç bir portre. Kendisine modellik yapmak ilginç oluyor. Beni yaşlı bir kadın gibi resmetmiş. Hals'ınYaşlılar Evi Yöneticileri'nden esinlenmiş. Yeğenimin pek sevdiği bir ifadeyle söyleyecek olursak, bu muhteşem şeyleri biliyorsunuzdur herhalde," dedi düşes, bana hitaben, siyah tüylü yelpazesini hafif hafif sallayarak. İskemlesinde dimdik oturmuş, başını asil bir edayla arkaya atmıştı; her zaman soylu bir hanımefendi olduğu halde, soylu hanımefendiyi birazcık da oynuyordu. Bir zamanlar, Amsterdam'a ve Lahey'e gittiğimi, ama zamanım kısıtlı olduğundan, her şeyi birbirine karıştırmamak için, Haarlem'i bir kenara bıraktığımı söyledim kendisine.

"Ah! Lahey, ne müthiş bir müze!" diye haykırdı M. de Guermantes. Vermeeı'in Delft Manzarası'na herhalde hayran kalmış olacağını söyledim. Ama dükün bilgisi, gururundan azdı. Bu

yüzden, bir müzedeki veya Louvre'un kare salonundaki, hatırlamadığı bir eserden her söz edildiğinde yaptığı gibi, kendini beğenmiş bir edayla, şu cevabı vermekle yetindi: "Görülmesi gerekiyorsa, görmüşümdür."

"Ne?! Hollanda'ya gittiniz ve Haarlem'e gitmediniz, öyle mi?" diye haykırdı düşes. "Ama on beş dakikadan fazla zamanınız olmasa da, sırf Hals'ın resimlerini görmek bile olağanüstü bir şeydir. Hattâ daha da ileri gidip diyebilirim ki, açık havada sergilenseler, bu resimleri ancak tramvayın üst katından, geçerken görebilecek olsa, insan gözlerini dört açmalıdır."

Bu cümle, sanatsal izlenimlerimizin oluşumu hakkında yanlış bir fikre dayandığından, beni çok şaşırttı; bu durumda gözümüzün, şipşak fotoğraflar çeken bir kayıt aleti olduğunu ima eder gibiydi.

Düşesin, ilgimi çeken konularda böylesine bir yetkiyle konuşmasından mutluluk duyan M. de Guermantes, karısının ünlü heybetini seyrediyor, Frans Hals hakkında söylediklerini dinliyor ve şöyle düşünüyordu: "Her konuda müthiş bilgili. Genç konuğumuz, kelimenin tam anlamıyla bir eşine daha artık rastlanmayan, soylu bir eski zaman hanımefendisinin karşısında bulunduğunu söyleyebilir." İşte dükle düşesi böyle görüyordum; bir zamanlar, içinde hayal edilmesi imkânsız bir hayat yaşadıklarını zannettiğim o Guermantes isminden çekilmişlerdi; şimdi, diğer erkeklere ve diğer kadınlara benziyorlardı, çağdaşlarından biraz gerideydiler sadece, ama eşit uzaklıkta değillerdi; Saint-Germain muhiti çevresinde sık sık görülen çiftler gibi, kadın altın çağda durma basiretini göstermiş, erkekse, geçmişin nankör çağma uzanma talihsizliğinde bulunmuştu; kadın hâlâ XV.Louis üslubunu koruyor, kocasıysa, şatafatlı Louis-Philippe üslubunu sergiliyordu. Mme de Guermantes'in diğer kadınlara benzemesi, başlangıçta benim için bir hayal kırıklığı olmuştu; şimdiyse, doğal bir tepkiyle ve onca iyi şarabın da yardımıyla, bir büyülenmeydi neredeyse. Bizim için isimler dünyasında var olan bir Avusturyalı Don Juan, bir Isabella d'Este'nin dünya tarihiyle irtibatı, Meseglise tarafıyla Guermantes tarafı arasındaki irtibat kadar azdır. İsabella d'Este, herhalde gerçekte, XIV. Louis döneminde, sarayda özel bir mevkileri olmayan prensesler gibi, pek önemsiz bir prensesti. Ama bize eşi olmayan ve dolayısıyla da kıyaslama kabul etmez bir yaradılışa sahipmiş gibi geldiğinden, onu, en az XIV.Louis kadar yüce görürüz; öyle ki, mümkün olsa, XIV.Louis'yle bir akşam yemeği, bizim biraz ilgimizi

uyandırmakla kalacakken, Isabella d'Este'yi görmek, bir roman kahramanını, doğaüstü bir karşılaşma sayesinde, kendi gözlerimizle görmekle eşdeğerdir. Isabella d'Este'yi inceledikten, onu sabırla o periler âleminden tarihe naklettikten, hayatında, düşüncesinde, isminin bize esinlemiş olduğu o esrarengiz özgünlükten eser olmadığını gördükten, bu hayal kırıklığı bir kez noktalandıktan sonra, Mantegna'nın resmine ilişkin, M.Lafenestre'in, o âna kadar küçümsediğimiz, Françoise'ın deyimiyle "yerin dibine" geçirdiğimiz bilgisine, neredeyse eşit bilgiye sahip olduğu için, bu prensese minnet duyarız. Benim de, Guermantes isminin erişilmez tepelerine tırmandıktan sonra, düşesin hayatının iç yamacından aşağı inerken, başka bağlamlarda tanıdığım Victor Hugo, Frans Hals ve maalesef Vibert adlarına rastladıkça duyduğum şaşkınlık, bir yolcunun, Orta Amerika'nın ya da Kuzey Afrika'nın vahşi bir vadisindeki yaşayışın özgünlüğünü hayal edebilmek için, coğrafi uzaklığı, adların, bitki örtüsünün tuhaflığını hesaba kattıktan sonra, dev sarısabırlardan ya da mancinella'lardan oluşan bir perdenin ardına geçmeyi başarıp da, yerlilerin, (bazen bir Roma tiyatrosunun kalıntılarıyla Venüs'e adanmış bir sütunun önünde), Merope veya Alzire'i okumakta olduğunu gördüğünde duyduğu şaşkınlıktı. Tanıdığım bilgili burjuva kadınlardan o kadar uzak, o kadar ayrı, o kadar yukarıda olan Mme de Guermantes, benzer bir kültür aracılığıyla, hiçbir çıkar, hırs gütmeden, hiçbir zaman tanımayacağı kadınların seviyesine inmeye zorlamıştı kendini; bu kültür, işe yaramadığından, bir siyaset adamının ya da hekimin, Fenikelilerden kalma eserler konusundaki derin bilgisi gibi, övgüye değer, neredeyse dokunaklıydı.

"Size çok güzel bir resmini gösterebilirdim," dedi Mme de Guermantes kibarca, bana Hals'dan söz ederek; "bazılarına göre en iyi resmi, bana Alman bir kuzenimden miras kaldı. Ne yazık ki şatoda 'fieflenmiş' olarak kaldı; bu terimi bilmiyor muydunuz? Ben de bilmiyordum," diye ekledi, aslında farkına varmadan, sıkı sıkıya bağlı olduğu eski gelenekler hakkında espri yapma düşkünlüğüyle (bu sayede çağdaş olduğunu düşünüyordu). "Elstir'lerimi gördüğünüze memnunum, ama itiraf ederim ki, size Hals'ını, o 'fieflenmiş' tabloyu sunabilseydim, daha memnun olurdum."

"Biliyorum o resmi," dedi Prens Von, "Hessen Grandükü'nün portresi."

"Evet, kardeşi ablamla evlendi," dedi M. de Guermantes, "ayrıca

annesiyle Oriane'ın annesi de kardeş çocuklarıydılar."

"M.Elstirle ilgili olarak," diye ekledi prens, "şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, ben eserlerini tanımadığımdan, fikir sahibi olmamakla birlikte, kanımca imparatorun ona nefretle saldırması, Elstir'in aleyhine bir kanıt olarak kabul edilmemeli. İmparator müthiş bir zekâya sahiptir."

"Evet, kendisiyle iki akşam yemeğinde bulundum, bir defasında Sağan Teyzemde, ötekinde Radzivvill Teyzemde; doğrusu ilginç buldum imparatoru. Katiyen sıradan bulmadım! Ama insanı eğlendiren bir tarafı, 'edinilmiş' bir yanı var," dedi düşes, kelimeyi vurgulayarak, "yeşil karanfil gibi, yani beni şaşırtan, çok da sevmediğim bir şey; yapılabilmiş olmasını şaşırtıcı bulduğum, ama yapılmasa da olur diye düşündüğüm bir şey. Sözlerim sizi incitmiyordur umarım."

"İmparatorun zekâsı benzersizdir," diye devam etti Prens Von, kaldığı yerden, "sanata tutkuyla bağlıdır; sanat eserleri konusunda, bir bakıma yanılmaz bir zevke sahiptir, hiç şaşmaz: Bir şey güzelse, derhal farkeder ve düşman kesilir ona; bir şeyden nefret ediyorsa, mükemmel olduğundan emin olabilirsiniz."

Herkes gülümsedi.

"İçime su serptiniz," dedi düşes.

"İmparatoru, bizim Berlin'deki yaşlı bir arşeologla karşılaştırabilirim rahatlıkla," dedi, arkeolog kelimesinin doğru telaffuzunu bilmeyen ve kullanmak için hiçbir fırsatı kaçırmayan prens. "Bu yaşlı arşeolog, eski Asur anıtlarının karşısında ağlar. Ama gerçekten eski değilse, eski süsü verilmiş yeniyse, ağlamaz. Bu yüzden de, bir eski eserin gerçekten eski olup olmadığını öğrenmek için, parça yaşlı arşeologa götürülür. Ağlarsa, eser müze tarafından satın alınır. Gözleri hiç yaşarmazsa, parça satıcıya geri gönderilir ve adama sahtekârlık davası açılır. İşte ben de ne zaman akşam yemeğine Potsdam'a gitsem, imparatorun, 'Sayın Prens, mutlaka görmelisiniz, dâhiyane bir şey,' dediği bütün oyunları aklımda tutar, katiyen gitmem; imparator bir sergi hakkında verip veriştirdiğinde de, ilk fırsatta, hemen koşarım."

"Norpois, İngiltere'yle Fransa arasında bir yaklaşmadan yana değil mi?" dedi M. de Guermantes.

"Bu sizin ne işinize yarar ki?" diye sordu Prens Von, hem sinirli,

hem bilmiş bir tavırla; İngilizleş e tahammülü yoktu. "O kadar budala insanlar ki. Size askerî bakımdan yardım edemeyeceklerini gayet iyi biliyorum. Zaten generallerinin aptallığından bile anlaşılabilir. Bir dostum, geçenlerde Botha'yla konuşmuştu; biliyorsunuz, Boerler'in başkanı. Şöyle demiş arkadaşıma: 'Böyle bir ordu, korkunç bir şey. Ben aslında İngilizleş i severim, ama düşünün ki, ben çahil bir köylü olduğum halde, bütün çarpışmalarda canlarına okudum. Son çarpışmadaysa, bizimkinden yirmi kat kalabalık düşman ordusu karşısında yenik düşüp, mecbur kaldığım için teslim olurken, yine de iki bin esir almanın bir yolunu buldum! Ben çahil köylülerin başında olduğumdan, işleri kolaydı, ama o aptallar, bir gün gerçek bir Avrupa ordusuyla boy ölçüşmek zorunda kalırlarsa, olacakları düşünmek bile insanın tüylerini diken diken ediyor!' Ayrıca benim gibi sizin de tanıdığınız İngiliz kralının, İngiltere'de önemli bir adam sayılması, her şeyi açıkça ortaya koyuyor."

M. de Norpois'nın babama anlattığı hikâyelere benzeyen bu hikâyeleri pek dinlemiyordum; benim hoşlandığım tahayyüllere bir malzeme sağlamıyorlardı; zaten yoksun oldukları şeylere sahip olsalardı bile, dış derimde, güzelce taranmış saçlarımda, gömleğimin kolalı göğüslüğünde var olduğum, yani hayatta benim için birer zevk olan şeylerin hiçbirini hissedemediğim, bu sosyetede geçirdiğim saatlerde, iç yaşantımın uyanabilmesi için, hikâyelerin çok heyecanlı bir yanı olması gerekirdi.

"Yo! Ben sizinle aynı kamda değilim," dedi Mme de Guermantes, Alman prensin biraz patavatsız olduğunu düşünerek, "ben, Kral Edward'ı çok hoş, çok sade ve sanıldığından çok daha zeki buluyorum. Kraliçe de, dünyada gördüğüm en güzel yarlık, bilhassa şimdi."

"Fakat Saykıteğer Düşes," dedi prens sinirlenerek, hoşa gitmediğini farketmeden, "Galler Prensi sıradan bir vatandaş olsaydı, bütün kulüplerden kovulurdu, kimse elini bile sıkmazdı. Kraliçe harikuladedir, son derece yumuşak ve dar görüşlüdür. Ama sonuç olarak, korkunç bir kraliyet ailesi: geçimi resmen tebaası tarafından sağlanıyor, kendisinin yapması gereken bütün harcamaları Yahudi para babalarına yaptırıp, buna karşılık, onlara baronet unvanı veriyor. Tıpkı Bulgaristan Prensi gibi..."

"Kuzenimizdir," dedi düşes, "çok zekidir."

"Benim de kuzenimdir," dedi prens, "ama bu yüzden iyi bir adam olduğunu düşünmüyoruz. Yo, sizin bize yaklaşmanız gerekir; imparatorun en büyük dileği bu, ama yürekten olmasını istiyor; diyor ki: Benim istediğim, el sıkışmak, şapkayla bir selam verilmesi değil! Bize yaklaşsanız, yenilmez olurdunuz. M. de Norpois'nın tavsiye ettiği İngiltere-Fransa ittifakından daha yararlı olurdu."

"M. de Norpois'yı sizin de tanıdığınızı biliyorum,"dedi Guermantes Düşesi bana dönerek, beni konuşmanın dışında bırakmak istemediğinden. M. de Norpois'nın, elini öpmek ister gibi göründüğümü söylemiş olduğunu hatırladım; o hikâyeyi Mme de Guermantes'a mutlaka anlatmış olacağını, en azından, babamla dostluğuna rağmen, beni gülünç duruma düşürmekten çekinmediğine göre, hakkımda ancak kötü şeyler söylemiş olabileceğini düşündüm, ama bu durumda bir sosyete mensubunun yapacağı şeyi yapmadım. Bir sosyete mensubu, M. de Norpois'dan nefret ettiğini, bunu da kendisine hissettirdiğini söylerdi; büyükelçinin kendisini çekiştirmesine bile isteye sebebiyet verdiği, söylenen sözlerin yalan ve menfaate dayalı bir misilleme olduğu kanısını uyandırmak için, böyle yapardı. Bense, aksine, M. de Norpois'nın beni galiba sevmediğini ve buna çok üzüldüğümü söyledim. "Kesinlikle yanılıyorsunuz," diye cevap verdi Mme de Guermantes. "Çok seviyor sizi. İsterseniz Basin'e sorun. Benim fazla nazik olduğum söylenirse de, o, katiyen değildir. O da size, bugüne dek Norpois'nın bir başkasından, sizden söz ettiği kadar kibarca söz ettiğini duymadığımızı söyleyecektir. Ayrıca, geçenlerde, size bakanlıkta hoş bir mevki ayarlamak istiyordu. Hasta olduğunuzu ve görevi kabul edemeyeceğinizi öğrenince, çok takdir ettiği babanıza, iyi niyetinden hiç bahsetmeme inceliğini gösterdi." M. de Norpois, bir yardım bekleyeceğim son insandı. Gerçek şu ki, büyükelçi, alaycı ve hattâ epeyce kötü niyetli olduğundan, meşe ağacının altında adalet dağıtan Aziz Louis görüntüsüne, biraz fazla biçimli olan dudaklarından çıkan, merhametle yüklü tonlamalara benim gibi aldanmış olanlar, sözlerine bütün yüreğini aktarırmış gibi görünen bir adamın, kendileri hakkında dedikodu yaptığını öğrendiklerinde, gerçek bir ihanetle karşılaştıklarını düşünüyorlardı. Bu tür dedikoduları, sık sık yapardı. Ne var ki, bu, bazı insanlara yakınlık duymasını, sevdiklerini övmesini, onlara bir yardımda bulunmaktan hoşlanmasını engellemiyordu.

"Ayrıca sizi takdir etmesini de şaşırtıcı bulmuyorum," dedi Mme

de Guermantes; "zeki bir adamdır. Üstelik," diye ekledi, diğer konuklara dönüp, benim bilmediğim bir evlilik tasarısına değinerek, "eski metresi olarak bile pek eğlenceli bulmadığı teyzemin, kendisine yeni bir eş olarak anlamsız gelmesini de, gayet iyi anlıyorum. Hem sanıyorum uzun zamandır, metresi de değil; teyzem kendini ibadete verdi. Norpois da, Victor Hugo'nun dizelerinde, Boaz'ın dediği gibi,

Bir zamanlar yatağımda uyuyan kadın,
Ey Tanrım, sizin yatağınızda şimdi!

diyebilir. Doğrusu, zavallı teyzem, hayatları boyunca Academie'ye atıp tutan, iyice yaşlanınca da, kendi küçük akademilerini kuran avangard sanatçılara veya kişisel bir din yaratan rahip eskilerine benziyor. Madem öyle, din adamlığını bırakmamak ya da nikâhsız yaşamamak, daha iyi olurdu. Kimbilir," diye ekledi düşes, hülyalı bir ifadeyle, "belki dulluğu düşünüyordur. Yeryüzünde, tutulamayan matemler kadar acı bir şey yoktur."

"Mme de Villeparisis, Mme de Norpois olsa, kuzenimiz Gilbert küplere binerdi herhalde," dedi General de Saint-Joseph.

"Guermantes Prensi iyi, hoş, ama soyluluk ve teşrifat meselelerine de çok bağlı gerçekten," dedi Parma Prensesi. "Şatolarına iki günlüğüne misafirliğe gitmiştim, zavallı prensesin hasta olduğu sırada. Yanımda Minik vardı." (Minik, aşırı iri olan Mme d'Hunolstein'in takma adıydı.) "Prens beni merdivenin dibinde karşıladı, bana kolunu uzattı ve Minik'i görmezden geldi. Birinci kata çıkıp salonun kapısına geldiğimizde, bana yol vermek için kenara çekilirken, 'Aa, iyi günler Madame d'Hunolstein,' dedi (ayrıldığından beri hep bu şekilde hitap ediyor kendisine); Minik'i yeni görmüş gibi yaptı, onu merdivenin dibinde karşılaması gerekmediğini göstermek için."

"Hiç şaşırmadım doğrusu. Söylememe bile gerek yok," dedi dük, kendini son derece modern, soyluluğu herkesten çok küçümseyen biri, hattâ cumhuriyetçi zannediyordu, "kuzenimle ortak fikirlerimiz pek fazla değildir. Altes, her konuda taban tabana zıt fikirlerimiz olduğunu düşünebilir. Ama itiraf etmeliyim ki, teyzem, Norpois'yla evlense, ben de ilk defa, Gilbert'le aynı fikirde olurdum. Florimond de Guise'in kızı olup da, böyle bir evlilik yapmak, soytarılık olur

resmen, ne diyebilirim ki size?" (Dükün genellikle cümlenin ortasında kullandığı bu son sözleri, burada tamamen gereksizdi. Ama bu sözleri kullanmak, onun için sürekli bir ihtiyaç olduğundan, başka yerde kullanma fırsatı bulamamışsa, noktadan sonra söyleyiverirdi. Dük için bu, daha birçok şey gibi, bir vezin meselesiydi adeta.) "Bu arada dikkatinizi çekerim," diye ekledi, "Norpois'lar yüksek tabakadan, temiz, namuslu soylulardır."

"Yapmayın Basin, Gilbert gibi konuşacaksanız, onunla alay da etmeyin," dedi Mme de Guermantes; Guermantes Prensi'yle Dükü'nden farksız olarak, düşesin nazarında da, bir soyun "iyi" olması, tıpkı bir şarap gibi, tamamen, ne kadar eski olduğuna bağlıydı. Ama düşes, kuzeni kadar açık sözlü olmadığı ve kocasından daha zeki olduğu için, sohbet sırasında, Guermantes zekâsına ters düşmemeye önem verir, sosyal konuma, hareketleriyle saygı gösterse de, sözleriyle meydan okurdu.

"Peki ama, sizin uzaktan bir akrabalığınız da yok mu kendisiyle?" diye sordu General de Saint-Joseph. "Yanılmıyorsam, Norpois, La Rochefoucauld'lardan bir hanımla evlenmişti."

"Hayır, ilgisi yok. Evlendiği kadın, La Rochefoucauld dükleri kolundandı, benim büyükannemse, Doudeauville dükleri kolundandır. Ailenin en akıllı erkeğinin, Edouard Coco'nun da büyükannesidir," diye cevap verdi, akıllılık konusundaki görüşleri biraz yüzeysel olan dük; "bu iki kol, XIV. Louis döneminden beri de birleşmemiştir; biraz uzak bir akrabalık olurdu."

"Ne kadar ilginç, hiç bilmiyordum," dedi general.

"Ayrıca," diye devam etti M. de Guermantes, "annesi, sanıyorum Montmorency Dükü'yle kardeşti, önce bir La Tour d'Auvergne'le evlenmişti. Ama bu Montmorency'ler aslında Montmorency, bu La Tour d'Auvergne'ler de La Tour d'Auvergne sayılamayacağından, bunun kendisine pek önemli bir mevki sağladığını söyleyemem. Dediğine göre, Saintrailles soyundan geliyormuş, ki bu daha önemli; biz de doğrudan..."

Combray'de, daha sonra hiç aklıma gelmemiş olan bir Saintrailles Sokağı vardı. Bretonnerie Sokağı'nı L'Oiseau Sokağı'na bağlardı. Jeanne d'Arc'ın arkadaşlarından Saintrailles, bir Guermantes hanımıyla evlenerek aileye Combray Kontluğu'nu dahil ettiğinden, Saint-Hilaire vitraylarının birinde, armaları Guermantes'larınkiyle

aynı kalkan üzerindeydi. Bir perde değişikliği, bu Guermantes adını, bu gece evlerinde yemek yediğim kibar ev sahiplerini betimlediği tondan çok farklı olan, o eskiden duyduğum, unutulmuş tona geri götürdüğü sırada, siyahımsı kumtaşından basamaklar geldi gözümün önüne. Guermantes Düşesi isminin, benim için bir topluluk adı olmasının sebebi, sadece tarihte, bu ismi taşıyan bütün kadınların bu ada eklenmesi değil, ayrıca, benim kısacık gençliğim süresince de, bir tek Guermantes Düşesi'nde, her biri, bir sonraki yeterince yoğunluk kazandığında silinen onca farklı kadının, üst üste binmesiydi. İsimlerin, yüzyıllar boyunca geçirdiği anlam değişikliği, bizim için birkaç yüzyıl içinde uğradığı anlam değişikliğinden daha azdır. Belleğimiz de, yüreğimiz de, sadık olabilecek kadar geniş değildir. Şu andaki zihnimizde, yaşayanların yanında ölüleri de tutacak kadar yer yoktur. Yeniler, hep bir öncekinin üstüne binmek zorundadır; öncekini ancak tesadüfen, biraz önceki Saintrailles adı örneğinde olduğu gibi, bir kazı sırasında bulabiliriz. Bütün bunları açıklamayı gereksiz buldum; hattâ biraz önce, M. de Guermantes, "Memleketimizi bilmiyor musunuz?" diye sorduğunda, cevap vermeyerek, yalan söylemiş sayılırdım. Belki de bildiğimi kendisi de biliyordu ve kibarlığından ısrar etmemişti. Mme de Guermantes beni hayallerimden kopardı.

"Ben bütün bunları çok can sıkıcı buluyorum. Emin olun, evimdeki sohbetler her zaman bu kadar sıkıcı değildir. Umarım bunu telafi etmek için, çok yakında bir akşam tekrar yemeğe gelirsiniz, bu sefer şeceresiz bir yemeğe," dedi düşes alçak sesle; evinde bulabileceğim büyüyü anlaması, sadece demode bitkilerle dolu bir koleksiyon gibi hoşuma gitme alçakgönüllülüğünü göstermesi, imkânsızdı.

Mme de Guermantes'in beni hayal kırıklığına uğrattığını sandığı şey, aksine, sonlara doğru –dükle general, sonuna kadar şecerelerden söz etmeyi sürdürdüler– gecemi tamamen bir hayal kırıklığı olmaktan kurtardı. O âna kadar bir hayal kırıklığı yaşamamam mümkün müydü? Akşam yemeğine katılan davetlilerin her biri, sadece uzaktan bildiğim ve hayal ettiğim, esrarengiz ismini, tanıdığım bütün insanlarınkine benzer ya da onlardan daha değersiz bir beden ve zekâyla donatarak, bütün coşkulu Hamlet okurlarının, Danimarka'da Helsingor limanına geldiklerinde edinebilecekleri sıradanlık, bayağılık izlenimini uyandırmışlardı bende. Şüphesiz, adlarına, yüksek ormanlar, gotik çan kuleleri

ekleyen bu coğrafi bölgeler ve köklü geçmiş, bir ölçüde çehrelerini, zihinlerini ve önyargılarını biçimlendirmişti, ama sadece sonucun içindeki sebep gibi sürdürüyorlardı varlıklarını; yani zihnin onları ortaya çıkarması belki mümkündü, ama hayalgücünün algılaması imkânsızdı.

Eskilere ait bu önyargılar, M. ve Mme de Guermantes'in dostlarına, kayıp şiirselliklerini ansızın kazandırıverdi tekrar. Şüphesiz, soyluların sahip olduğu ve onları dil konusunda, kelimeler değilse de isimler konusunda bilgili kılan, birer etimolog haline getiren (üstelik de sadece ortalama cahil burjuvaziye kıyasla; çünkü aynı derecede vasat olan bir sofuyla bir dinsizden, sofu olanı, dinsel törenler konusundaki sorulara çok daha rahat cevap verebilir, buna karşılık, kilise aleyhtarı bir arkeolog, çoğu kez, papazına, kendi kilisesi hakkında bile ders verebilir) kavramlar, eğer gerçeğe, yani zihne bağlı kalacaksak, bu büyük soyluların gözünde, bir burjuvanın gözünde sahip olacağı büyüyü içermezdi. Guise Düşesi'nin, Kleve, Orleans, Porcien, vs. Prensesi olduğunu, belki benden iyi bilirlerdi, ama bütün bu isimlerden de önce, Guise Düşesi'nin çehresiyle tanışmışlardı ve bu isim, artık onlar için, bu çehrenin ifadesiydi. Ben, yakında ölecek de olsa, periden yola çıkmıştım; onlarsa, kadından.

Burjuva ailelerinde, bazen, küçük kız kardeş abladan önce evlenirse, kıskançlıkların ortaya çıktığına şahit oluruz. Aynı şekilde, özellikle Courvoisieı'lerin, ama aynı zamanda Guermantes'ların da, aristokrat sosyete çevresi, benim önce kitaplardan öğrendiğim (benim için tek cazibesi olan) bir çocukluk gereği, soyluluğunu, birtakım ailevi üstünlüklere indirgerdi. Tallemant des Reaux, M. de Guemenee'nin, kardeşine, "Buraya girebilirsin, burası Louvre Sarayı değil!" diye bağırdığını ve şövalye Rohan'la ilgili olarak, (Clermont Dükü'nün evlilikdışı oğlu olduğu için), "O hiç değilse bir prens!" dediğini, açıkça görülen bir memnuniyetle anlatırken, Rohan'lardan değil, Guermantes'lardan söz ediyormuş gibi gelmez mi insana? Bu konuşmada beni üzen tek şey, çok hoş bir insan olan Lüksemburg Grandükü vârisine ilişkin, saçma hikâyelere, Saint-Loup'nun arkadaşları arasında olduğu gibi, bu salonda da inanılmasıydı. Muhakkak ki bir salgındı bu; belki iki yıldan uzun sürmeyecekti, ama herkese bulaşıyordu. Aynı yalan öyküler tekrarlandı, bunlara yenileri eklendi. Lüksemburg Prensesi'nin bile, yeğenini savunurmuş gibi yaparak ona saldırmak için yeni silahlar sağladığını anladım.

M. de Guermantes, tıpkı Saint-Loup gibi, "Onu savunmakla hata ediyorsunuz," dedi bana. "Bakın, hepsi aynı fikirde olan akrabalarımızı bir yana bırakalım, hizmetkârlarına bir söz edin ondan; aslında onlar bizi en iyi tanıyan insanlardır. Lüksemburg Prensesi, küçük zenci hizmetkârını, yeğenine vermişti. Çocuk ağlaya ağlaya geri dönmüş, 'Grandük beni dövdü, ben it değil, grandük kötü,' diyerek. İnanılır gibi değil. Ne dediğimi biliyorum; Oriane'ın kuzenidir çünkü kendisi."

Zaten o gece boyunca kuzen ve kuzin kelimelerini kaç kere duydum, bilmiyorum. Bir yandan M. de Guermantes, neredeyse her geçen isme, ormanda kaybolmuş bir adamın, bir tabelanın üzerinde, ters yönleri gösteren iki okun ucunda, pek küçük bir kilometre sayısının izlediği "Casimir-Perier Köşkü" ve "Grand-Veneur Kavşağı" kelimelerini okuyup da, bundan, doğru yolda olduğunu anladığı zamanki sevinciyle, "Aa, o Oriane'ın kuzenidir!" diye haykırıyordu. Öte yandan, kuzen ve kuzin kelimeleri, yemekten sonra gelmiş olan Türk büyükelçisinin eşi tarafından, (burada istisna teşkil eden) bambaşka bir niyetle kullanılıyordu. Büyükelçinin eşi, yüksek sosyeteye girme hırsıyla dolup taşan, gerçek bir özümleme yeteneğine sahip, zeki bir kadındı; Onbinlerin Dönüşü öyküsüyle, kuşlarda cinsel sapkınlığı, aynı kolaylıkla öğrenebiliyordu. İster ekonomi politikle ilgili olsunlar, ister akıl hastalıklarıyla, onanizmin değişik şekilleri veya Epikuros'un felsefesiyle, son yayınlanan Almanca eserler konusunda, bir açığını yakalamak mümkün değildi. Aslında bu kadını dinlemek tehlikeliydi; çünkü sürekli bir yanılgı içinde, faziletlerine kusur bulunamayacak kadınları son derece hafifmeşrep diye sunuyor, en şerefli amaçlarla hareket eden bir beyefendiye karşı dikkatli olmanız için sizi uyarıyor, ciddiyetlerinden ötürü değil, inanılmaz olduklarından ötürü bir kitaptan çıkmış duygusu veren hikâyeler anlatıyordu.

Büyükelçinin eşi, o dönemde çok az kişi tarafından kabul ediliyordu. Bazı haftalar, Guermantes Düşesi gibi, son derece seçkin birkaç kadınla görüşüyordu, ama genelde, çok soylu ailelerin, Guermantes'ların artık görüşmediği silik kollarına kalmıştı mecburen. Dostu olan, pek fazla insanın evine kabul edilmeyen büyük soyluların isimlerini anarak, tam bir yüksek sosyete mensubu olduğu izlenimini uyandırmaya çalışıyordu. M. de Guermantes, bu isimler geçtiğinde, evine sık sık akşam yemeğine gelen kişilerden söz edildiğini zannedip kendini bildik bir arazide bulmanın

sevinciyle coşuyor, derhal bir katılım çığlığı atıyordu: "Aa, Oriane'ın kuzenidir o! Çok iyi tanırım kendisini. Vaneau Sokağı'nda oturur. Annesi Mile d'Uzes'ydi." Büyükelçinin eşi, kendi örneğinin, daha küçük çaptaki yaratıklardan alındığını itiraf etmek zorunda kalıyordu. M. de Guermantes'ı yandan yakalayarak, kendi arkadaşlarıyla dükünkiler arasında bağlantı kurmaya çalışıyordu: "Kimi kastettiğinizi gayet iyi biliyorum. Hayır, onlar değil, onların kuzenleri." Ama zavallı büyükelçi eşinin verdiği bu karşılık da boşa çıkıyordu. Çünkü hayal kırıklığına uğrayan M. de Guermantes, şöyle cevap veriyordu: "Ya! O zaman, kimden söz ettiğinizi anlayamadım." Büyükelçinin eşi, hiçbir şey söylemiyordu, çünkü tanıması gereken insanların daima "kuzenlerini" tanıdığı gibi, çoğu kez bu kuzenler, akraba bile olmuyordu. Sonra M. de Guermantes, yeni bir, "Aa, Oriane'ın kuzinidir o," çıkışı yapıyordu; bu kelimelerin, M. de Guermantes'in her cümlesinde, Latin şairlerinin, altı ölçülü dizelerine, bir uzun, iki kısa hecelik ya da iki uzun hecelik bir ölçü sağladığı için sık sık kullandıkları kimi sıfatlar gibi bir işlevi vardı.

En azından, "Aa, Oriane'ın kuzinidir o," patlaması, düşesin gerçekten çok yakın akrabası olan Guermantes Prensesi'ne uygulandığında, doğal geldi bana. Büyükelçinin eşi, görünüşe bakılırsa, prensesten pek hoşlanmıyordu. Bana çok alçak sesle, "Aptal bir kadın," dedi. "Yok canım, o kadar güzel değil. Haksız yere öyle şöhret yapmış. Ayrıca," diye ekledi, düşünceli, itici ve kararlı bir tavırla, "çok sevimsiz bence." Ama çoğu kez, akrabalık çok daha öteye uzanıyor, Mme de Guermantes, ortak atalarını bulmak için en azından XV. Louis dönemine kadar gidilmesi gereken kişilere "teyzem" demeyi görev biliyordu; aynı şekilde, ne zaman milyarder bir kadın, Mme de Guermantes gibi, dedesinin dedesi, Louvois'nin bir kızıyla evlenmiş olan bir prensle, dönemin sıkıntıları yüzünden evlense, Amerikalı gelinin en büyük mutluluklarından biri, biraz soğuk karşılandığı ve didik didik incelendiği Guermantes Konağı'na ilk ziyaretinin hemen ardından, Mme de Guermantes'a "teyze" diyebilmek olurdu; düşes de anaç bir gülümsemeyle buna rıza gösterirdi. Ama M. de Guermantes ve M. de Beauserfeuil için "soyluluğun" ne olduğu, benim umurumda değildi; bu konuda yaptıkları konuşmalarda, ben, sadece şiirsel bir haz peşindeydim. Bu hazzı, tarımdan söz eden çiftçiler, gelgitten söz eden gemiciler gibi, kendileri farkına varmadan veriyorlardı bana; bu gerçeklikler kendilerinden bağımsız olmadığı için, benim bizzat onlardan

çıkardığım güzelliği, kendilerinin bulması imkânsızdı.

Bazen, bir isim, bir soydan çok, belirli bir olayı, bir tarihi hatırlatıyordu. M. de Guermantes'in, M. de Breaute'nin annesinin bir Choiseul, büyükannesinin de bir Lucinge olduğunu hatırlatışını dinlerken, sade, inci düğmeli, dümdüz gömleğin altında, iki billur kürenin içinde, kanayan kutsal yadigârları görür gibi oldum: Mme de Praslin'le[48] Berri Dükü'nün[49] yürekleri; daha tensel olanları da vardı, Mme Tallien'in[50] ya da Mme de Sabran'ın[51] incecik, uzun saçları gibi.

Bazen de gördüğüm, sadece bir yadigâr değildi. Ataları konusunda karısından daha bilgili olan M. de Guermantes'in, öyle anıları vardı ki, konuşması, gerçek şaheserlerin bulunmadığı, ama özgün, vasat, görkemli tablolarla dolu, muhteşem bir bütün teşkil eden eski malikânelerin o hoş havasına bürünüyordu. Agrigento Prensi, X... Prensi'nin, Aumale Dükü'nden niçin "amcam" diye söz ettiğini sorunca, M. de Guermantes şöyle cevap verirdi: "Çünkü dayısı Württemberg Dükü, Louis-Philippe'in kızlarından biriyle evlenmişti." Bunun üzerine, Carpaccio'nun veya Memling'in resmettiği türden bir altar panosu, boydan boya canlandı gözümde; ilk bölümde, prenses, ağabeyi Orleans Dükü'nün düğününde, kendisi için Siracusa Prensi'ni istemeye gitmiş olan elçilerin geri çevrilmesinden kaynaklanan keyifsizliğini belirtmek amacıyla, sadece bir bahçe elbisesiyle görünüyordu; sonuncu bölümdeyse, prenses, bir oğlan çocuğu, yani VVürttemberg Dükü'nü (biraz önce birlikte yemek yediğim prensin dayısını) doğurmuştu ve Fantaisie Şatosu'nda, kimi aileler kadar aristokrat olan mekânlardan birindeydi; bu mekânlar da, aileler gibi, bir kuşaktan daha uzun sürdüklerinden, çeşitli tarihî şahsiyetler katılır kendilerine; bu şatoda, Bayreuth Markgrafı'nın karısının, eşinin şatosunun adından hoşlandığı söylenen, biraz kaprisli diğer prensesin (Orleans Dükü'nün kız kardeşinin), Bavyera kralının ve nihayet X... Prensi'nin anıları, yan yana yaşıyordu; şu anda şatoda yaşayan X... Prensi, Guermantes Dükü'nden, mektuplarını şatoya yazmasını rica etmişti, çünkü kendisine miras kalan şatoyu, sadece Wagner temsilleri sırasında, çok hoş bir başka "fantezi meraklısı" olan Polignac Prensi'ne kiralıyordu. M. de Guermantes, Mme d'Arpajon'la akrabalığını açıklamak için, rahatlıkla gerilere giderek üç beş kuşak öncesine, Marie-Louise'e veya Colbert'e ulaşmak zorunda kaldığında da, aynı şey oluyordu; bu durumların hepsinde, büyük tarihî

olaylar, örtülü, saptırılmış, kısıtlı bir biçimde görünüyordu: bir malikânenin isminde, bir kadının, Fransa kralı ve kraliçesi olarak değil,atalar olarak bıraktıkları miras ölçüsünde anılan Louis-Philippe'le Marie-Amelie'nin torunu sıfatıyla kendisine verilen isminde geçiyordu sadece. (Balzac'ın eserleri hakkındaki bir sözlükte, farklı nedenlerle, en ünlü şahsiyetler, sadece İnsanlık Komedisi'yle ilişkilerine göre yer alırlar; Napoleon'a, Rastignac'tan çok daha az yer ayrılmıştır ve o da, sadece Cinq-Cygne kız kardeşlerle konuştuğu için ayrılmıştır.) İşte bu şekilde, aristokrasi, hantal yapısıyla, fazla ışık almayan, az sayıdaki penceresiyle, tıpkı Romanesk mimari gibi, ruhsuz, ama aynı zamanda yoğun, gözü kapalı bir güce sahip oluşuyla, tarihin tamamını kapatır, hapseder, karartır.

Böylece belleğimin boşluklarını yavaş yavaş dolduran isimler, birbirlerine göre bir düzene girip birleşiyor, birbirleriyle giderek daha fazla ilişki kuruyor, bu bakımdan da, diğerlerinden tamamen ayrı tek bir fırça darbesinin bulunmadığı, her bölümün, varoluşunu diğer bölümlere dayandırdığı ve onların varoluşuna sebep olduğu, mükemmel sanat eserlerini taklit ediyorlardı.

Lüksemburg Grandükü'nün ismi tekrar geçtiğinde, Türk büyükelçisinin karısı, gelinin (un ve hamur sayesinde müthiş bir servet yapmış olan) dedesi, Lüksemburg Grandükü'nü öğle yemeğine davet ettiğinde, grandükün, ret cevabını, "M. de, değirmenci" diye bir zarfta gönderdiğini, dedeninse, "Aziz dostum, sizi samimi bir ortamda ağırlama mutluluğunu kaçırdığım için, gelemeyişinize özellikle üzüldüm; baş başa yiyeceğimiz yemekte değirmenci, oğlu ve sizden başkası olmayacaktı," diye cevap verdiğini anlattı, Sevgili M. de Nassau'nun, karısının dedesine (üstelik mirasından pay alacağını bile bile) "değirmenci" diyerek mektup yazmasının, ahlâki bakımdan imkânsız olduğunu bildiğimden, bu hikâyeyi iğrenç bulduğum gibi, saçmalığı da daha ilk kelimelerden anlaşılıyor, değirmenci lafının, La Fontaine'in[52] fablını akla getirmek için kullanıldığı açıkça belli oluyordu. Ama Saint-Germain muhitinde, öyle bir budalalık vardır ki, kötü niyetle de beslenince, herkes bunun "oturaklı" bir cevap ve üstün bir kişi olduğu konusunda hepsinin tereddütsüz birleştiği dedenin de, genç damattan çok daha esprili olduğuna kanaat getirdi. Châtellerault Dükü, bu hikâyeyi fırsat bilip, restoranda duymuş olduğum, "herkes yatardı" hikâyesini anlatmak istedi, ama daha en başında,

grandükün, karısının karşısında M. de Guermantes'in ayağa kalkmasını istediğini söyleyince, düşes sözünü kesip itiraz etti: "Yo, hayır, gülünç" olduğu doğru, ama bu kadar da değil." Lüksemburg Grandükü'ne dair bütün hikâyelerin aynı şekilde yalan olduğundan ve hikâyede rolü olan ya da olaya şahit olmuş kişiler varsa, mutlaka yalanlanacağından, kesinlikle emindim. Bununla birlikte, Mme de Guermantes'in tekzibinin, doğruluk aşkından mı, gururundan mı kaynaklandığını bilemiyordum. Tekzibin nedeni ne olursa olsun, düşesin gururu, sonunda kötü niyetine yenildi ve düşes, gülümseyerek ekledi: "Aslında ben de küçük bir hakarete uğradım: Beni, Lüksemburg Grandüşesi'yle tanıştırmak üzere akşamüstü çayına davet etti; teyzesine mektup yazarken, karısından bu şekilde söz etmek gibi, ince bir zevk sergiliyor. Ben de, maalesef gidemeyeceğimi belirttim cevabımda ve şöyle dedim: 'Tırnak içinde, «Lüksemburg Grandüşesi»ne gelince, söyle kendisine, beni ziyarete gelecekse, her perşembe saat 5'ten sonra evdeyim.' Hattâ ikinci bir hakarete de uğradım. Lüksemburg'a gittiğimde, kendisine telefon edip konuşmak istedim. Altes öğle yemeğine oturmak üzere dendi, yemekten henüz kalktı dendi, iki saatin sonunda, hiçbir sonuç alamayınca, ben de başka bir yöntem kullandım: 'Nassau Kontu'na söyler misiniz, gelip benimle konuşsun?' dedim. Çok ağırına gitti, hemen koştu telefona." Herkes, düşesin anlattığı hikâyeye ve buna benzer, yani yalan olduklarından hiç kuşku duymadığım diğer hikâyelere güldü; ben Lüksemburg-Nassau'dan daha zeki, daha üstün, daha incelikli, kısacası daha mükemmel bir erkek görmemiştim. İleride görüleceği gibi, haklı olan bendim. Şunu itiraf etmem gerekir ki, bütün bu fesatlıkların arasında, Mme de Guermantes, hoş bir şey de söyledi.

"Eskiden böyle değildi," dedi. "Aklını kaçırmadan, kitaplardaki gibi kendini kral zannetmeye başlamadan önce, aptal değildi; hattâ ilk nişanlandığında, oldukça sevimli bir biçimde, beklenmedik bir mutluluk gibi söz ediyordu olaydan: 'Tam bir peri masalı gibi, Lüksemburg'a bir masal faytonuyla girmem gerekir,' diyordu, amcası d'Ornessan'a; o da, bildiğiniz gibi Lüksemburg pek büyük olmadığından, 'Masal faytonunu korkarım sokamazsın. Ben keçi arabasını tavsiye ederim,' diye cevap vermişti. Nassau buna kızmadığı gibi, gelip, üstelik de gülerek, kendisi anlatmıştı bize."

"Ornessan çok esprili bir adamdır; bir Montjeu olan annesine çekmiş tabii. Zavallı Ornessan çok rahatsız."

Bu ismin, sonsuza dek sürebilecek olan çirkin dedikodulara son vermek gibi bir etkisi oldu. M. de Guermantes, M. d'Ornessan'ın büyükninesinin, Timoleon de Lorraine'in karısı Marie de Castille Montjeu'nün kız kardeşi, dolayısıyla da Oriane'ın teyzesi olduğunu açıkladı. Böylece konu gene şecerelere geldi; bu sırada Türk büyükelçisinin aptal eşi, kulağıma şunları fısıldıyordu: "Guermantes Dükü'yle pek içli dışlı görünüyorsunuz, dikkatli olun." Ne demek istediğini sorduğumda da, şöyle cevap verdi: "Şunu demek istiyorum, zaten hemen anlayacaksınız: Dük, insanın hiç korkmadan kızını teslim edebileceği, ama oğlunu teslim edemeyeceği bir adamdır." Oysa tersine, yalnızca ve yalnızca kadınları seven ve tutkuyla seven bir erkek varsa, o da Guermantes Dükü'ydü. Ama büyükelçinin eşinin safça inandığı, bu gerçeğe açıkça aykırı yanılgı, kendisi için, dışında hareket edemeyeceği, hayati bir ortam gibiydi. "Başka nedenlerle hiç hoşlanmadığım kardeşi Meme," dedi (Charlus kendisine selam vermiyordu), "dükün yaşayış biçimine çok üzülüyor. Villeparisis teyzeleri de öyle. Ah! Bayılırım kendisine. Tam bir melektir, eski soylu hanımefendilere tipik bir örnektir. Fazilet timsali olduğu gibi, ketumdur da. Her gün görüştüğü ve bu arada Türkiye'de çok olumlu bir izlenim bırakmış olan büyükelçi Norpois'ya, hâlâ, 'Beyefendi,' diye hitap eder."

Soyağaçlarını işitebilmek için, büyükelçinin eşine cevap bile vermedim. Şecerelerin hepsi önemli değildi. Hattâ konuşma sırasında, M. de Guermantes'tan öğrendiğim beklenmedik evliliklerden biri, alçaltıcıydı, ama yine de bir cazibesi vardı; Temmuz monarşisi döneminde Guermantes Dükü'yle Fezensac Dükü'nü, ünlü bir denizcinin harikulade güzellikteki iki kızıyla birleştiren bu evlilik, iki düşese, egzotik bir burjuvalığın, Louis-Philippe üslubunda bir yerliliğin ilginç, beklenmedik zarafetini kazandırıyordu. Ya da XIV. Louis döneminde bir Norpois, Mortemart Dükü'nün kızıyla evlenmişti; bu ünlü unvan, ta o dönemde, benim donuk bulduğum, yeni zannedebileceğim Norpois adını parlatıyor, bu isme bir madalyanın güzelliğini, derinlemesine işliyordu. Ayrıca bu örneklerde, yakınlaşma, sadece daha az bilinen isme yarar sağlamıyordu; parlaklığı yüzünden basmakalıplaşmış olan diğer isim de, bu yeni ve daha karanlık yönüyle, bana daha çarpıcı geliyordu; göz kamaştırıcı bir renkçinin portrelerinden en çarpıcı olanının, bazen simsiyah bir portre olması gibi. Çok uzakta zannettiğim isimlerin yanma yerleşiveren bütün bu isimlerin, bana yeni gibi gelen hareketliliği, yalnızca benim cehaletimden

kaynaklanmıyordu; zihnimde sürekli yer değiştirdikleri gibi, unvanların, daima bir araziye bağlı olduklarından, araziyle birlikte bir aileden diğerine geçtikleri, örneğin Nemours Dükü ya da Chevreuse Dükü unvanlarının o güzel feodal yapısında, tıpkı bir pavuryanın konuksever evindeki gibi, sırayla bir Guise'in, bir Savoie Prensi'nin, bir Orleans'ın, bir Luynes'ün barındığını keşfettiğim dönemlerde de, aynı rahatlıkla yer değiştirmişlerdi. Bazen, aynı kabuğu ele geçirmek için rekabete girilirdi: Orange Prensliği için, Hollanda kraliyet ailesiyle Mailly-Nesle'ler; Brabant Düklüğü için, Charlus Baronu'yla Belçika kraliyet ailesi; Napoli Prensliği, Parma Düklüğü, Reggio Düklüğü unvanları için, daha niceleri. Bazen de, tam tersine, kabuk o kadar uzun zamandır boş, sahipleri o kadar uzun zaman önce ölmüş olurdu ki, bir şatonun isminin, sonuçta pek de eski sayılamayacak bir tarihte, bir soyadı olabileceği hiç aklıma gelmezdi. Örneğin, M. de Guermantes, M. de Monserfeuil'ün bir sorusuna cevaben, "Hayır, kuzinim gözü dönmüş bir kralcıydı; Chouan'lar savaşında rolü olan Feterne Markisi'nin kızıydı," dediğinde, Balbec tatilimden beri benim için bir şato adı olan Feterne ismi, hiç aklımdan geçmeyen bir şeye, bir soyadına dönüşünce, masallarda, kuleler veya bir seki, canlanıp da insana dönüştüğünde yaşadığımız şaşkınlığı yaşadım. Bu bağlamda, tarihin, hattâ sadece soyların tarihçesinin, eski taşlara hayat verdiğini söyleyebiliriz. Paris sosyetesinde, Guermantes Dükü ya da La Tremoille Dükü kadar önemli bir rol oynamış, onlar kadar soylu ve zarafetleri ya da zekâları nedeniyle onlardan daha çok peşinden koşulan erkekler olmuştur. Onlar günümüzde unutulmuştur; çünkü torunları olmadığından, artık hiç işitilmeyen adları, yabancı bir ad gibi gelir kulağa; olsa olsa, bir şatoda ya da uzaklardaki bir köyde var olmaya devam etse de, altında insanlara ait bir ismi bulmayı beklemediğimiz bir nesne adı gibidir. Yakın bir gelecekte, Burgonya'nın içlerine dalıp kilisesini gezmek üzere küçük Charlus köyüne uğrayacak olan yolcu, mezar taşlarını inceleyecek kadar çalışkan değilse ya da vakti yoksa, Charlus adının, en soylularla birlikte anılan bir adama ait olduğunu bilmeyecektir. Aklımdan geçen bu düşünce, bana gitmem gerektiğini, M. de Guermantes'in şecereler hakkındaki konuşmalarını dinlerken, kardeşiyle randevumun yaklaşmakta olduğunu hatırlattı. Kimbilir, diye düşünmeye devam ettim, acaba bir gün, Guermantes adı da, tesadüfen Combray'ye uğrayan ve Kötü Gilbert'in vitrayının karşısında Theodore'un ardılının nutuklarını dinleme veya rahibin

kılavuzunu okuma sabrını gösterebilen arkeologların haricindeki kişilere, bir yerin adından başka bir şey ifade edecek mi? Ama soylu bir isim, sürdükçe, daha önce bu ismi taşımış kişilerin karanlığa gömülmesini engeller; bu ailelerin şöhretinin, benim için ilginç olmasının bir nedeni de, şüphesiz, günümüzden başlayıp adım adım geriye giderek, XIV. yüzyıldan çok öncesine kadar izlenebilmeleri, M. de Charlus'nün, Agrigento Prensi'nin, Parma Prensesi'nin bütün atalarının hatırat ve mektuplarının, bir burjuva ailesinin kökeninin koyu karanlığa gömüldüğü bir geçmişte bulunabilmeleri, şu veya bu Guermantes'larda, kimi sinirsel özelliklerin, kötü huyların, düzensiz yaşayışın kaynağının ve süregelmesinin, bir ismin, geriye dönük aydınlatmasında görülebilmesiydi. Bugünkülere neredeyse marazi bir benzerlik gösteren bu Guermantes'lar, ister Palatin Prensesi'nden ve Mme de Motteville'den öncesine ait olsunlar, ister Ligne Prensi'nden sonrasına, her yüzyılda mektuplaştıkları kişilerde telaşlı bir ilgi uyandırırlar.

Aslında duyduğum tarihî merak, bulduğum estetik hazza oranla pek azdı. Sayılan isimlerin, düşesin, ten ve aptallık ya da vasat zekâ maskeleriyle, sıradan insanlara dönüşmüş olan davetlilerini, bedenlerinden sıyırmak gibi bir etkisi vardı; öyle ki, sonuçta, girişteki paspasa ayak bastığımda, isimlerin büyülü âleminin, zannettiğim gibi eşiğine değil, sınırına varmıştım. Agrigento Prensi, annesinin bir Damas, Modena Dükü'nün torunu olduğunu duyduğum anda, değişken bir kimyasal bileşkeden kurtulur gibi, tanınmasını engelleyen çehreden ve sözlerden kurtularak, sadece birer unvan olan Damas ve Modena'yla birlikte, çok daha çekici bir bileşim oluşturdu. Her isim, aralarında hiçbir bağlantı olduğu aklımdan geçmemiş olan bir başka ismin çekimiyle hareket ettiğinde, zihnimdeki, alışkanlıkla donuklaştığı sabit yerini bırakıyor ve Mortemart'larla, Stuart'larla veya Bourbon'larla birleşip, onlarla birlikte son derece zarif, değişken renklerde dallar halinde uzanıyordu. Guermantes adı bile, sönmüş olan ve bağlantılı olduğunu henüz öğrendiğimden, tekrar yandığında iyice alevlenen bütün o güzel isimler sayesinde, tamamen şiirsel, yeni bir kararlılık kazanıyordu. Onun, olsa olsa, yüce soyağacının her dalının ucunda, IV. Henri'nin babası gibi bilge bir kralın veya Longueville Düşesi gibi ünlü bir prensesin çehresinde, açılışını görüyordum. Ama bu açıdan, davetlilerin yüzlerinden farklı olan bu çehrelere, benim gözümde, somut deneyimin ve sosyete vasatlığının kalıntıları eklenmediğinden, o güzel biçimleri ve değişken yansılarıyla,

Guermantes'ların soyağacından düzenli aralıklarla çıkan, her biri farklı bir renkteki isimlerle türdeşliklerini sürdürüyorlar, eski Yesse vitraylarındaki İsa'nın ataları gibi, camdan ağacın sırayla her iki yanında açan yarısaydam, çok renkli tomurcuklan, herhangi bir yabancı ve donuk maddeyle bulandırmıyorlardı.

Birkaç defadır gitmeyi, her şeyden çok, benim varlığımın bu toplantıya mecburen kattığı anlamsızlık nedeniyle, aklımdan geçirmiştim; oysa uzun zaman boyunca, bunu çok güzel bir toplantı olarak hayal etmiştim; rahatsız edici bir şahit bulunmasa, öyle de olurdu şüphesiz. Hiç değilse, benim gitmem, davetlilerin, yabancı artık aralarında olmadığına göre, nihayet kapalı oturuma geçebilmelerini sağlardı. Toplanmalarının amacı olan esrarengiz kutlamalara başlayabilirlerdi; Frans Hals'dan veya cimrilikten söz etmek, üstelik de burjuvalar gibi söz etmek için bir araya gelmemişlerdi şüphesiz. Herhalde ben orada olduğum için, havadan sudan konuşuluyordu sadece; bütün bu güzel kadınları böyle birbirinden ayrı gördükçe, varlığımla, onların Saint-Germain muhitinin esrarengiz hayatını, muhitin en değerli salonlarından birinde yaşamalarını engellediğim için, vicdan azabı çekiyordum. Ne var ki, M. ve Mme de Guermantes, fedakârlığı, benim her an gerçekleştirmek istediğim gidişimi geciktirmeye, beni alıkoymaya kadar vardırıyorlardı. İşin daha da garip yanı, koşa koşa, bayılarak, mücevherlerle donanmış olarak gelip de, benim yüzümden, Saint-Germain muhiti dışında verilen davetlerden, temelde –tıpkı Balbec'te, gözlerimizin alışkın olduğundan farklı bir kasabada bulunduğumuzu hissetmeyişimiz gibi– pek farklı olmayan bir davete katılmış olan hanımların birçoğu, giderlerken, olmaları gerektiği gibi hayal kırıklığı içinde değil, Mme de Guermantes'a, geçirdikleri harika gece için hararetle teşekkür ederek, sanki benim bulunmadığım diğer günlerde başka bir şey olmuyormuş gibi ayrılıyorlardı.

Bütün bu insanlar, gerçekten de buna benzer akşam yemekleri uğruna mı giyinip süsleniyorlar, kapalı salonlarına, burjuva hanımların girmesine katiyen izin vermiyorlardı? Buna benzer, ben olmasam da benzer olacak akşam yemekleri için mi? Bir an, böyle bir kuşkuya kapıldım, ama bu fazlasıyla saçmaydı. Sağduyu bu kuşkuyu uzaklaştırıyordu benden. Üstelik, bu kuşkuyu benimsemiş olsam, Combray'den beri zaten epeyce alçalmış olan Guermantes isminden, geriye ne kalırdı?

Ayrıca, bu çiçek-kızlar, şaşılacak ölçüde, başkası tarafından memnun edilmeleri kolay ya da başkasını memnun etmeye hevesliydiler; gece boyunca, saçmalığı yüzümü kızartan iki üç kelimeden fazla bir şey konuşmadığım birkaç tanesi, salondan ayrılmadan önce, özellikle yanıma gelip, güzel gözlerini, okşayan bakışlarını bana dikerek, bir yandan da göğüslerini çevreleyen orkide çelenklerini düzelterek, beni tanımaktan, benimle konuşmaktan ne kadar büyük mutluluk duyduklarını –bir akşam yemeği davetine örtülü bir atıf–, "bir şeyler ayarlamak" istediklerini, Mme de Guermantes'la "bir gün kararlaştıracaklarını" belirttiler.

Bu çiçek-hanımlardan hiçbiri, Parma Prensesi'nden önce kalkmadı. Prensesin varlığı –bir Altes'ten önce kalkılmaması gerekir– düşesin, kalmam için o kadar ısrar etmesinin, benim tahmin edemediğim iki nedeninden biriydi. Parma Prensesi'nin ayağa kalkışı, adeta bir kurtuluş oldu. Prenses, önünde diz çöken bütün hanımları ayağa kaldırıyor, bir öpücükle ve sanki diz çökerek istenmiş bir hayır duasıyla birlikte, mantolarını getirtme, hizmetkârlarını çağırtma izni veriyordu onlara. Öyle ki, kapının önünde, Fransız tarihinin büyük isimleri, bağırarak bir bir sayıldı neredeyse. Parma Prensesi, üşütür korkusuyla, Mme de Guermantes'in, kendisine aşağıdaki hole kadar inerek eşlik etmesine, katiyen izin vermemiş, dük de, "Lütfen Oriane, madem hanımefendi izin veriyor, doktorun söylediklerini hatırlayın," demişti.

"Zannederim Parma Prensesi sizinle birlikte bir akşam yemeği yemekten çok memnun kaldı." Bu kalıbı tanıyordum. Dük, salonu bir baştan bir başa geçerek yanıma gelip, kibar, güvenli bir tavırla, bana bir diploma verirmiş veya küçük pastalar ikram edermiş gibi söylemişti bu sözleri. O anda yüzünde okunan ve çehresine bir an için çok tatlı bir ifade veren hazdan anladım ki, dükün nazarında bunun temsil ettiği türden hizmetler, insanın bunadığında bile ayrılmadığı onursal ve rahat mevkiler gibi, hayatının sonuna kadar sürdüreceği görevlerdendi.

Tam ben çıkacağım sırada, düşesin Parma Prensesi'ne verdiği, Guermantes'tan gelen harika karanfilleri götürmeyi unutmuş olan prensesin nedimesi salona girdi. Nedimenin yüzü kıpkırmızıydı, azar işittiği belliydi; herkese karşı son derece iyi olan prensesin, özel hizmetçisinin aptallığına hiç tahammülü yoktu. Bu yüzden de nedime, elinde karanfillerle, telaşla koşturuyordu, ama rahat ve

aldırmaz görünmek istemeyerek, önümden geçerken şöyle dedi: "Prenses geç kaldığımı düşünüyor; hem gitmemizi, hem de karanfilleri istiyor. İnsaf! Ben minik bir kuş değilim ki, aynı anda her yerde birden olamam."

Heyhat! Bir Altes'ten önce kalkılamaması, tek neden değildi. Hemen gidemedim; çünkü bir neden daha vardı: Courvoisier'lere yabancı olan, varlık içinde yüzseler de, iflasın eşiğinde olsalar da, Guermantes'ların dostlarına tattırmayı çok iyi becerdikleri o meşhur lüks, maddi bir lüks değildi sadece; Robert de Saint-Loup'yla da sık sık yaşamış olduğum gibi, aynı zamanda, sevecen sözlerden, kibar davranışlardan oluşan bir lüks, gerçek bir manevi zenginlikle beslenen, sözel bir zarafetti başlı başına. Ne var ki, bu manevi zenginlik, yüksek sosyetenin aylaklığı içinde işlevsiz kaldığından, zaman zaman taşar, iyice kaygılı, Mme de Guermantes'tan gelince sevgi gibi algılanabilecek, geçici bir boşalma sağlayacak bir çıkış arardı. Zaten düşes de, taşmasına izin verdiği anda, bu sevgiyi hissederdi; çünkü o sırada, yanında bulunduğu erkek veya kadın arkadaşın birlikteliğinde, müziğin bazı insanlara yaşattığına benzer, katiyen tensel olmayan bir tür esriklik bulurdu; kimi zaman göğsüne iliştirilmiş bir çiçeği, bir madalyonu çıkarıp, birlikte geceyi uzatmak isteyeceği birine verirdi, ama bir yandan da, böyle bir şeyin, boş konuşmalardan başka bir yere varmayacağını, arkalarında bıraktıkları bezginlik ve hüzünle, ilkbaharın ilk sıcaklarına benzeyen sinirsel hazzın, geçici heyecanın katiyen yaşanmayacağını, üzülerek sezerdi. Erkek arkadaşa gelince, bu kadınların, o âna kadar duyduklarından çok daha başdöndürücü vaatlerine pek aldanmaması gerekirdi; çünkü bu kadınlar, belirli bir ânın hoşluğunu, çok yoğun bir şekilde hissettiklerinden, normal insanların bilmediği bir incelik ve asaletle, o ânı, dokunaklı bir zarafet ve iyilik şaheseri haline getirirler, sonra da, başka bir an geldiğinde, kendilerinden verecekleri hiçbir şey kalmaz. Coşkularıyla birlikte, sevgileri de sona erer; o sırada işitmek istediğiniz her şeyi tahmin edip söylemelerine yol açan ruh inceliği, birkaç gün sonra, gülünç yanlarınızı yakalayıp, o kısacık "müzikal anlardan" birini yaşamakta oldukları bir başka konuklarını eğlendirmelerini de, aynı kolaylıkla sağlayacaktır.

Holde, bir hizmetkârdan, hızla çamura dönüşen hafif kara karşı önlem olarak getirdiğim *snowboot*'larımı[53] istedim; şıklığa aykırı olduğunu farketmediğim Amerikan kauçuklarımı ayağıma

geçirirken, herkesin horgörülü tebessümlerini görünce kapıldığım utanç duygusu, Parma Prensesi'nin hâlâ gitmediğini ve bana baktığını farkettiğimde, doruğa ulaştı. Prenses dönüp yanıma geldi. "Aa! Ne kadar iyi fikir!" diye haykırdı. "Ne kadar pratik bir şey! İşte size akıllı bir adam. Hanımefendi, bunlardan mutlaka almalıyız," dedi nedimesine; bu arada, hizmetkârların alaycılığı saygıya dönüşmekte, misafirler etrafıma toplanıp bu harikulade şeyleri nereden bulduğumu sormaktaydılar. "Bu sayede hiç korkmanıza gerek kalmaz, tekrar kar yağsa da, gideceğiniz yer uzaksa da, farketmez; artık havanın nasıl olduğu sizi etkilemez," dedi prenses bana.

"Altes Hazretlerinin o konuda içi rahat olabilir," diye araya girdi nedime, bilgiç bir edayla, "artık kar yağmaz."

"Nereden biliyorsunuz hanımefendi?" diye ters ters sordu, aptallığıyla, bir tek nedimesinin sinirlendirmeyi başardığı, eşsiz Parma Prensesi.

"Altes Hazretlerini temin edebilirim, tekrar kar yağamaz, maddeten imkânsız yağması."

"Niye canım?"

"Kar yağamaz artık; yağmasın diye önlem alındı: tuz serpildi."

Saf nedime, prensesin öfkesini de, diğer insanların neşesini de farketmemiş olacak ki, susacağı yerde, bana dönüp tatlı tatlı gülümseyerek, Amiral Jurien de la Graviere'le ilgili itirazlarıma aldırmadan, "Zaten yağsa da ne önemi var?" dedi. "Beyefendi doğuştan denizci olsa gerek. Asil kan kendini belli eder."

M. de Guermantes, Parma Prensesi'ni tekrar geçirdikten sonra, pardösümü tutarak, "Üstünüzü giyinmenize yardım edeyim," dedi. Bu ifadeyi kullanırken artık gülümsemiyordu bile; çünkü en bayağı ifadeler dahi, bayağılıkları yüzünden, Guermantes'ların sadelik merakıyla, aristokratça ifadeler haline gelmişlerdi.

Mme de Guermantes'in evinden nihayet çıkıp, M. de Charlus'nün konağına beni götürecek olan arabaya bindiğimde, benim de hissettiğim, Mme de Guermantes'tan çok farklı şekilde olmakla birlikte, yapaylığından ötürü, hüzünden başka şeye varmayan bir coşkuydu. Kendi seçimimizle, iki güçten birine teslim olabiliriz: biri, kendi içimizden, derin duygularımızdan kaynaklanır, öteki, dışarıdan gelir. Birinci güç, beraberinde doğal olarak bir mutluluk,

yaratan insanların hayatından yayılan mutluluğu getirir. Dışımızdaki insanları harekete geçiren dürtüyü bizim içimize sokmaya çalışan diğer kuvvet ise, beraberinde haz getirmez; ancak biz, karşılık niteliğinde bir darbeyle, son derece sahte olduğu için, çabucak sıkıntıya, üzüntüye dönüşen bir esrime içinde, bir haz ekleyebiliriz ona; işte onca sosyete mensubunun kaygılı yüzlerinin, intihara varabilen sinirsel hastalıklarının kaynağı, budur. Beni M. de Charlus'nün evine götüren arabanın içinde, kişisel duygularımızdan kaynaklanan coşkudan çok farklı olan bu ikinci türden coşkuya maruz bulunuyordum; kendimizden gelen coşkuyu, başka bazı arabaların içinde yaşamıştım: bir keresinde Combray'de, gün batımında Martinville'in çan kulelerini seyrettiğim Doktor Percepied'nin iki tekerlekli arabasında; bir gün Balbec'te, ağaçlıklı bir yolun bana çağrıştırdığı hatırayı çözmeye çalıştığım, Mme de Villeparisis'nin üstü açık arabasında. Oysa bu üçüncü arabada, kafamda canlanan, Mme de Guermantes'in yemek davetinde bana öylesine sıkıcı gelmiş olan konuşmalar, örneğin Prens Von'un, Alman imparatoru, General Botha ve İngiliz ordusu hakkında anlattıklarıydı. Onları, içimdeki stereoskopa takmıştan; bu iç stereoskop aracılığıyla, kendimiz olmaktan çıktığımızda, bir sosyete ruhuna bürünerek, sadece başkalarında hayat bulmak istediğimizde, onların söylediklerini, yaptıklarını ortaya çıkarırız. Kendisine hizmet eden cafe garsonuna karşı sevecen duygularla dolup taşan bir sarhoş gibi, o anda hissetmemiş olsam da, Il.VVilhelm'i bu kadar yakından tanıyan ve hakkında doğrusu pek esprili anekdotlar anlatmış olan biriyle aynı sofrayı paylaşmış olmanın, ne büyük mutluluk olduğunu düşünüyordum hayranlıkla. General Botha'nin hikâyesini, prensin Alman telaffuzuyla hatırlayıp yüksek sesle gülüyordum; içimizdeki hayranlığı artıran alkışlar gibi, bu gülüş de, hikâyenin komikliğini doğrulamak için gerekliydi sanki. Büyüten merceklerin ardında, Mme de Guermantes'in bana aptalca gelmiş olan değerlendirmeleri bile (örneğin tramvaydan seyredilmesi gereken Frans Hals'la ilgili yorumu), olağanüstü bir canlılık, bir derinlik kazanıyordu. Şunu da söylemem gerekir ki, bu coşku, kısa sürede tükenmekle birlikte, tamamen saçma da değildi. Nasıl ki, günün birinde, en hakir gördüğümüz kişiyle tanışmak, sevdiğimiz bir genç kızla ilişkisi olduğu, bizi onunla tanıştırabileceği, böylece bize, asla tahmin etmeyeceğimiz bir yarar ve haz sağlayabileceği için, bizi mutlu edebilirse, zamanı geldiğinde, bir şey çıkarmayacağımızdan emin olabileceğimiz hiçbir söz, hiçbir ilişki

yoktur.

Mme de Guermantes'in, tramvayda bile görülmesi ilginç olacak tablolarla ilgili söyledikleri yanlıştı, ama daha sonra benim için değerli olacak bir gerçeği de barındırıyordu içinde.

Aynı şekilde, düşesin Victor Hugo'dan okuduğu mısralar da, itiraf etmek gerekir ki, şairin yeni bir insan olmaktan öte, henüz bilinmeyen, daha karmaşık öğelerle donanmış bir edebî türü ortaya çıkardığı dönemden öncesine aitti. Victor Hugo bu ilk şiirlerinde, tabiat gibi, düşündürmekle yetineceğine, düşünüyordu henüz. O sırada, "fikirleri" en dolaysız şekliyle ifade ediyordu; neredeyse dükün, Guermantes'ta verilen büyük davetlerde, misafirlerin şato albümüne, imzalarının ardından felsefi-şiirsel bir düşünce yazmalarını demode ve sıkıcı bularak, yeni gelenleri, yakaran bir tonda, "Adınızı yazın azizim, ama fikir yazmayın!" diye uyardığında, kelimeyi kullandığı anlamıyla. Oysa Mme de Guermantes'in, ilk dönemin Hugo'sunda sevdiği, Victor Hugo'nun (Wagner'in ikinci döneminde "ezgi" bulunmadığı kadar Yüzyılların Efsanesi'nde bulunmayan) bu "fikirleriydi". Tamamen haksız da sayılmazdı. Bu fikirler dokunaklıydı ve biçim, ileride ulaşacağı derinlikten henüz yoksun olduğu halde, fikirlerin etrafında, çok sayıda kelimenin ve ses bakımından zengin kafiyelerin bir sel gibi boşanması, onların, örneğin bir Corneille'de bulunabilecek, kesikli, zaptedilmiş ve dolayısıyla bizi daha çok heyecanlandıran bir romantizmin, henüz hayatın maddi kaynaklarına nüfuz etmediği, fikrin barındığı bilinçsiz ve genelleştirilebilir organizmayı değiştirmediği mısralarla bağdaşmasını, imkânsız hale getiriyordu. İşte bu yüzden, bugüne kadar kendimi Hugo'nun son kitaplarıyla sınırlamakla hata etmiştim. Şüphesiz, Mme de Guermantes'in konuşmasını süsleyen, ilk kitapların çok küçük bir bölümüydü. Ama zaten bir mısra böyle tek başına okunduğunda, cazibesi iyice artar. Bu akşam yemeğinde, hafızama ilk defa giren ya da daha önceden girmiş olup tekrar hatırladığım mısralar, genelde kendilerini kuşatan diğer mısraları mıknatıs gibi, öyle bir güçle çekiyorlardı ki, karıncalanan ellerim, kendilerini Doğuluların ve Şafak Türküleri'nin bulunduğu derlemeye yönelten güce, ancak kırk sekiz saat karşı koyabildiler. Sonbahar Yapraklan nüshamı memleketine bağışladı diye, Françoise'in genç uşağına lanetler yağdırarak, hiç vakit kaybetmeden, yenisini almaya gönderdim. Bu kitapları, baştan sona tekrar okudum ve ansızın, Mme de Guermantes'in okuduğu dizeleri,

onun yağdırdığı ışığın aydınlığında, beni bekler halde bulduğumda huzura kavuşabildim ancak. Bütün bu nedenlerden ötürü, düşesle sohbetler, bir şatonun, eskimiş, eksik, bir anlayışı oluşturması imkânsız, sevdiğimiz neredeyse her şeyden yoksun, ama bazen ilginç bir bilgi, hattâ bilmediğimiz, ileride, muhteşem bir derebeylik malikânesi sayesinde öğrendiğimizi hatırlamaktan mutluluk duyduğumuz, bir sayfalık güzel bir alıntı sunan kütüphanesinden bulup çıkardığımız bilgilere benziyordu. Böyle zamanlarda, Balzac'ın Parma Manastırı için yazdığı önsözü veya Joubert'in yayımlanmamış mektuplarını bulduk diye, orada yaşadığımız hayatın değerini gözümüzde büyütmek ve bir gecelik bir şans yüzünden, o hayatın kısır boşluğunu unutmak eğilimindeyizdir.

Bu açıdan bakıldığında, bu çevre ilk anda hayalgücünün beklentilerine cevap veremediği ve dolayısıyla, her şeyden önce diğer çevrelerden farklılığıyla değil, onlarla ortak olan yanlarıyla beni şaşırttığı halde, yavaş yavaş diğerlerinden tamamen farklı olarak belirmeye başladı gözümde. Büyük soylular, bizim için köylüler kadar eğitici olan yegâne insanlardır neredeyse; konuşmalarını toprağa ilişkin şeyler, eski halleriyle malikâneler, eski âdetler ve para dünyasının hiç bilmediği şeylerin hepsi süsler. Özlemleri bakımından en ılımlı aristokratın, yaşadığı çağı yakaladığını farzetsek bile, çocukluğunu hatırladığında, annesi, amcaları ve büyükteyzeleri, günümüzde neredeyse hiç bilinmeyen bir hayatla ilişki kurmasını sağlarlar. Mme de Guermantes, günümüzde bir ölü odasında, geleneklere aykırı her şeyi, belirtmemekle birlikte, derhal farkederdi. Bir cenazede, kadınların katılması gereken özel bir tören olduğu halde, kadınlarla erkekleri bir arada görmek, onu dehşete düşürürdü. Cenaze törenlerini anlatan yazılarda örtü kordonlarından söz edildiği için, Bloch'un, kuşkusuz sadece cenazelerde kullanıldığını zannettiği örtüye gelince, M. de Guermantes, çocukluğunda, M. de Mailly-Nesle 'in düğününde, aynı örtünün, evlenenlerin başının üzerine tutulduğunu hâlâ hatırlardı. Saint-Loup, değerli "Soyağacım", Bouillon'ların eski portrelerini, XIII. Louis'ye ait mektupları satıp, Carriere'in işleriyle modern tarzda mobilyalar aldığı halde, M. ve Mme de Guermantes, belki hummalı bir sanat aşkının daha az rol oynadığı ve kendilerini daha sıradan kılan bir dürtüyle, bir sanatçı için bambaşka bir cazibeye sahip, enfes Boulle mobilyalarım elden çıkarmamışlardı. Bir edebiyatçı da aynı şekilde, dükle düşesin, giderek unutulan ifade kalıplarının canlı bir lügati olarak göreceği konuşmalarından, büyük

haz duyardı –aç bir adamın bir başka açа ihtiyacı yoktur çünkü Saint-Joseph usulü kravatlar, mavi giydirileceğine ant içilip Meryem Ana'ya adanan çocuklar, vs., artık sadece, geçmişin kibar, gönüllü koruyucuları olmayı görev bilen kişilerde rastlanan ifadelerdir. Bir yazarın, onların arasında bulunmaktan duyduğu, diğer yazarların arasındayken duyduğundan çok daha büyük zevk, beraberinde bazı tehlikeler de getirir; çünkü yazar, geçmişe ait şeylerin kendi başlarına bir büyüsü olduğunu zannedip, oldukları gibi eserine taşıyabilir ve bu durumda ölü doğmuş sayılabilecek eserinin sıkıcılığım unutmak için, "Doğru olduğu için güzel, bu böyle söyleniyor," diyerek teselli bulmaya çalışır. Mme de Guermantes'in, bu aristokratça sohbetleri, ayrıca mükemmel bir Fransızca'yla sürdürüldüğünden, özel bir cazibeye sahipti. Bu yüzden de, düşes, Saint-Loup'nun kullandığı "kâhinsi", "kozmik", "Pythonsu", "seçkinötesi" gibi kelimelere –tıpkı Bing'den aldığı mobilyalara güldüğü gibi– kahkahalarla gülmekte haklıydı.

Her şeye rağmen, düşesin evinde duyduğum hikâyeler bana yabancıydı ve bu bakımdan da, akdikenlerin karşısmda veya bir madlenin tadında yaşadıklarımdan çok farklıydı. Sadece fiziksel anlamda ele geçirdikleri benliğime, geçici olarak girmişlerdi ve sanki (kişisel değil de, sosyal bir nitelikleri olduğundan) çıkmak için sabırsızlanıyorlardı. Arabanın içinde, bir kâhin kadın gibi kıpır kıpırdım. Bizzat benim, adeta bir Prens X..., bir Mme de Guermantes haline gelebileceğim ve hikâyeleri anlatabileceğim yeni bir akşam yemeği bekliyordum. Bu arada hikâyeler, onları mırıldanan dudaklarımı titretiyordu; merkezkaç bir kuvvetin, başdöndürücü bir hızla sürüklediği zihnimi, tekrar kendime çekmeye çalışıyordum boş yere. İşte bu yüzden, konuşma ihtiyacımı, yüksek sesle kendi kendime konuşarak bastırmaya çalıştığım bir arabanın içinde, bu hikâyeleri tek başıma daha fazla taşımama isteğiyle, hummalı bir sabırsızlıkla çaldım M. de Charlus'nün kapısını; üniformalı bir uşak beni salona aldı; telaşımdan iyice bakamadığım salonda beklediğim süre boyunca da, aynı sabırsızlıkla, kendi kendime, uzun monologlar halinde, M. de Charlus'ye anlatacağım şeyleri tekrarladım; onun bana neler söyleyebileceğini hiç düşünmüyordum. Anlatmak için yanıp tutuştuğum şeyleri, M. de Charlus'nün dinlemesine o kadar ihtiyacım vardı ki, ev sahibinin uykuda olabileceğini, bu durumda eve dönüp, bu söz sarhoşluğuyla sızmam gerekeceğini düşününce, acı bir hayal kırıklığı yaşadım.

Yirmi beş dakikadır bu salonda olduğumu, belki de orada unutulduğumu, yeni farketmiştim; bu uzun bekleyişe rağmen, salonla ilgili söyleyebileceğim tek şey, çok büyük ve yeşilimsi olduğu ve duvarlarda birkaç portre bulunduğuydu. Konuşma ihtiyacı, yalnız işitmeyi değil, görmeyi de engeller; bu durumda, fiziksel ortamla ilgili hiçbir tasvirin bulunmaması, zaten ruhsal bir durumun tasviridir. Salondan çıkıp birilerini bulmak, bulamadığım takdirde de, girişe kadar yolumu kendim bulup kapıyı açtırmak niyetiyle, kalkıp, mozaik parkenin üzerinde birkaç adım atmıştım ki, bir oda hizmetkârı, kaygılı bir tavırla içeriye girdi. "Sayın baronun şu âna kadar randevuları vardı," dedi. "Kendisini bekleyen daha birçok kişi var. Beyefendiyi kabul etmesi için elimden geleni yapacağım; sekretere iki defa telefon ettirdim."

"Hayır, zahmet etmeyin, sayın baronla randevum vardı, ama epey geç oldu zaten; madem bu akşam meşgul, başka bir gün gelirim."

"Lütfen gitmeyin beyefendi," diye haykırdı hizmetkâr. "Sayın baron kızabilir. Tekrar deneyeyim."

M. de Charlus'nün hizmetkârları ve efendilerine bağlılıkları konusunda anlatılanlar geldi hatırıma. Bakanlara olduğu kadar, uşaklara da hoş görünmeye çalışan Conti Prensi'ne tam olarak benzediği söylenemezdi, ama istediği en ufak şeyi bile, bir lütuf haline getirmeyi öyle iyi becermişti ki, akşamları, saygılı bir mesafede etrafına toplanmış uşaklarını şöyle bir gözden geçirip, "Coignet, şamdan!" veya, "Ducret, geceliğim!" dediğinde, ötekiler kıskançlıkla homurdanarak, efendilerinin seçtiği uşağa gıpta ederek çekilirlerdi. Hattâ birbirlerinden nefret eden iki uşak, lütfü birbirlerinden kapmaya çalışır, baron yukarıya biraz erken saatte çıkmışsa, o gece şamdan veya gecelik görevi kendisine verilir umuduyla, en olmadık bahaneler bulup, barona mesaj iletmeye giderlerdi. Baron, hizmetle ilgili olmayan bir konuda, birine doğrudan bir şey söyleyecek olsa, hattâ kışın, nezle olduğunu bildiği bir arabacısına, on dakika geçtikten sonra, "Şapkanızı giyin," dese, ötekiler on beş gün boyunca, hastaya gösterilen teveccühten ötürü, kıskançlıklarından, kendisiyle konuşmazlardı.

On dakika daha bekledikten sonra, sayın baronun, yorgunluğu sebebiyle, günler öncesinden randevu almış birçok önemli şahsiyeti göndermek zorunda kaldığı belirtilip, içeride fazla durmamam rica edilerek, huzuruna çıkarıldım. M. de Charlus'nün etrafındaki bu

debdebe, bana ağabeyi Guermantes Dükü'nün sadeliği kadar bir asalet izi taşımıyormuş gibi geldi, ama bu arada kapı açılmıştı; baron, boynunu açıkta bırakan bir Çin sabahlığıyla, bir kanepeye uzanmıştı. Aynı anda, bir iskemlenin üzerinde, adeta baron yeni gelmişçesine, bir kürklü mantoyla parlak ipekten bir silindir şapka görünce çok şaşırdım. Oda hizmetkârı dışarı çıktı. M. de Charlus'nün kalkıp yanıma geleceğini sanıyordum. Hiç kıpırdamadan, acımasız bakışlarını üzerime dikti. Yanma gittim, selam verdim; bana elini uzatmadı, cevap vermedi, oturmamı da söylemedi. Biraz sonra, karşımda kaba bir doktor varmış gibi, ayakta durmam gerekiyor mu diye sordum. Kötü bir niyetim yoktu, ama M. de Charlus'nün buz gibi öfkesi, daha da artar gibi oldu. Baronun, evinde, Charlus Şatosu'nda, kral rolü oynamayı çok sevdiğinden, akşam yemeğinden sonra sigara salonunda bir koltuğa kurulup, misafirlerini çevresinde, ayakta tutmak gibi bir alışkanlığı olduğundan habersizdim. Birinden ateş ister, bir başkasına puro ikram eder, neden sonra, "Argencourt, otursanıza, bir iskemle çekin azizim, vs.," dermiş, sırf oturma iznini kendinin verdiğini göstermek için, ayaktaki bekleyişi uzatırmış. "IV. Louis koltuğa oturun," diye cevap verdi buyurgan bir tavırla, oturma izni vermekten çok, beni kendisinden uzaklaştırmak amacıyla. Pek uzakta olmayan bir koltuğa oturdum. "Oo! Demek siz buna XIV. Louis koltuk diyorsunuz! Kültürlü bir delikanlıymışsınız," diye haykırdı alayla. O kadar afallamıştım ki, yerimden kıpırdayamadım; ne asıl yapmam gereken şeyi yapıp gitmek üzere kalktım, ne de onun istediği gibi koltuğumu değiştirdim. Her kelimeyi tartarak, en saygısızca kelimelerin başındaki sessiz harfin üzerine basa basa, konuşmaya başladı: "Beyefendi," dedi, "isminin açıklanmasını istemeyen bir şahsın ricası üzerine, lütfedip rıza gösterdiğim bu görüşme, aramızdaki ilişkiyi noktalayacak. Bundan iyisini beklediğimi sizden gizlemeyeceğim; size bir yakınlık duymuştum dersem, aslında insanın sırf kendine olan saygısından, sözlerin değerini bilmeyen kişilerin karşısında bile yapmaması gereken bir şeyi yapmış, kelimelerin anlamını belki biraz zorlamış olacağım. Bununla birlikte, zannederim ki, etkili bir koruyuculuk anlamında, 'teveccüh' kelimesi, ne hissettiklerimi, ne de açığa vurmayı tasarladıklarımı aşan bir kelime. Paris'e döner dönmez, siz daha Balbec'teyken, bana güvenebileceğinizi bildirmiştim size." M. de Charlus'nün, Balbec'ten beni nasıl azarlayıp ayrıldığım hatırlayarak, itiraz eder gibi bir hareket yapacak oldum. "Ne!" diye haykırdı öfkeyle (kasılmış,

bembeyaz çehresi, her zamanki yüzünden, fırtınalı bir sabah vakti, binlerce köpükten yılanın kaynaştığı deniz, alışıldık, gülümseyen yüzeyinden ne kadar farklıysa, o kadar farklıydı). "Beni hatırlayın diye gönderdiğim mesajı –neredeyse beyanatı– almadığınızı mı söylemek istiyorsunuz? Size gönderdiğim kitabın etrafında süs olarak ne vardı?"

"Çok güzel, hikâyeli, iç içe şekiller," dedim.

"Ya!" dedi küçümser bir tavırla. "Genç Fransızlar ülkemizin şaheserlerini tanımıyorlar. Genç bir Berlin'imin Valkyrie'yi bilmemesi düşünülebilir mi? Ayrıca, sizin gözleriniz de görmüyor herhalde; o şaheserin karşısında iki saatinizi geçirdiğinizi söylemiştiniz bana. Görüyorum ki üsluplardan anlamadığınız gibi, çiçeklerden de anlamıyorsunuz; üslup konusunda itiraz etmeye kalkmayın," diye bağırdı son derece tiz, öfkeli bir sesle; "neyin üstünde oturduğunuzun bile farkında değilsiniz, poponuza, XIV. Louis bir berjer niyetine, alçak bir Direktuvar iskemle sunuyorsunuz. Yakında Mme de Villeparisis'ni dizlerini de lavabo zannedip, kimbilir ne yaparsınız artık. Aynı şekilde Bergotte'un kitabının cildindeki, Balbec Kilisesi'nin unutmabenin kapı kirişini de tanımamışsınız. Size, 'Beni unutmayın,' demenin daha açık bir şekli var mıydı?"

M. de Charlus'yü seyrediyordum. İnsanı iten, muhteşem yüzü, şüphesiz yine de akrabalarının hepsini geride bırakırdı, yaşlı bir Apollon'du adeta; ne var ki, fesat ağzından her an zeytin yeşili bir karaciğer sıvısı çıkacakmış gibiydi; zekâsının, Guermantes Dükü'nün hiçbir zaman aşina olmayacağı birçok şeye açık, çok daha geniş açılı bir kapsamı olduğu, inkâr edilemezdi. Ama kinini istediği kadar güzel sözlerle renklendirsin, söylediklerinin ardında kâh incinmiş bir gurur, kâh hayal kırıklığına uğramış bir aşk ya da bir hınç, bir sadizm, bir muziplik, bir sabit fikir olsa bile, bu adamın cinayet işleyebileceğini, mantık ve güzel sözler sayesinde haklı olduğunu kanıtlayabileceğini ve buna rağmen ağabeyinden, yengesinden ve diğerlerinden çok daha üstün olduğunu hissediyordu insan.

"Velâzquez'in Breda'nın Teslimi tablosunda olduğu gibi," diye devam etti, "muzaffer kişi, her soylu insanın yapması gerektiği şekilde, mütevazı konumda olana gittiğinden, ben her şey olduğum, sizse hiçbir şey olmadığınız için, size doğru ilk adımı ben attım.

Söylemek bana düşmese de, asalete aptalca karşılık verdiniz. Ben yine de yılmadım. Dinimiz sabırlı olmayı öğütler. Size gösterdiğim sabrın, sizden kat kat üstün birine densizlik etmeniz mümkün olsa, densizlik diye adlandırılabilecek davranışınız karşısında gülümsemekle yetinmiş olmamın, hesaba katılacağını umuyorum; her neyse beyefendi, bütün bunlar artık konumuz dışında. Dünyamızın yegâne değerli şahsının, esprili bir şekilde, aşırı kibarlık sınavı diye adlandırdığı ve haklı olarak, sınavların en korkuncu, iyiyi kötüden ayırabilecek tek sınav olarak nitelendirdiği sınavdan geçirdim sizi. Başarılı olamadınız diye sizi kınayacak değilim; bu sınavda başarı gösteren pek az kişi vardır zira. Ama hiç değilse, yeryüzünde birbirimize yönelteceğimiz son sözlerden çıkaracağım sonuç şudur: hiç değilse iftiralarınızdan uzak durmaya niyetliyim."

M. de Charlus'nün öfkesinin, kulağına gelen kırıcı bir sözden kaynaklanmış olabileceği, o âna kadar aklımdan geçmemişti; hafızamı yokladım; onun hakkında kimseye bir şey söylememiştim. Alçağın biri, kafasından bir şey uydurmuştu. M. de Charlus'ye, hakkında tek kelime konuşmadığımı söyleyerek itiraz ettim. "Mme de Guermantes'a, sizinle dost olduğumuzu söylemiş olmama kızdığınızı sanmıyorum." M. de Charlus küçümser bir tavırla gülümsedi, sesi en ince perdeye çıktı ve en tiz, en küstah notada, ağır ağır saldırıya geçti:

"Ah, beyefendi!" dedi, çok yavaşça doğal tonlamasına dönerek, bu arada, bu inceden kalma giden gamın tuhaflıklarına hayran olurcasına. "'Dost' olduğumuzu söylediniz diye kendinizi suçlamakla, kendi kendinize haksızlık ediyorsunuz bence. Bir Chippendale mobilyayı pekala rokoko bir kürsü zannedebilecek birisinin, kelime seçiminde şaşmaz bir isabet kaydetmesini beklemiyorum, ama yine de," diye ekledi, giderek sinsileşen, okşarcasına bir tonda, hattâ dudaklarında sevimli bir tebessümle, "dost olduğumuzu söylediğinizi de, düşündüğünüzü de sanmam! Bana takdim edilmiş olmakla, benimle sohbet etmiş olmakla, beni biraz tanımakla, neredeyse rica bile etmeden, ileride bir gün benim himayem altında olma ihtimalini elde etmiş olmakla övünmenizi ise, aksine çok doğal ve akıllıca bulurum. Aramızdaki müthiş yaş farkı, bu takdimin, bu sohbetlerin, bu basit ilişki başlangıcının, sizin için –bir şeref demek bana düşmez ama– en azından bir avantaj olduğunu, gülünçlüğe düşmeden kabul etmeme izin veriyor; sizin

aptallığınız, katiyen bunu ifşa etmeniz değil, elinizde tutmayı bilememenizdi. Hattâ şunu da eklemek istiyorum," dedi, birdenbire, kısacık bir an için, kibirli öfkeden kederli bir yumuşaklığa geçerek (o kadar ki, ağlamaya koyulacağını sandım), "size Paris'te yaptığım teklifi cevapsız bıraktığınızda, bende terbiyeli, iyi bir burjuva ailesinin evladı" (sadece bu sıfatta, sesinde saygısızca bir tıslama oldu) "izlenimi bırakmış olan, sizin gibi birinin, böyle bir davranışta bulunması, o kadar inanılmaz geldi ki bana, gerçekte hiçbir zaman olmayan bütün o yalanlara, kaybolan mektuplara, yanlış adreslere safça inandım. Müthiş bir saflık gösterdiğimi kabul ediyorum, ama Aziz Bonaventura da, kardeşinin yalan söyleyeceğine inanmaktansa, bir öküzün uçabileceğine inanmayı tercih ederdi. Her neyse, bütün bunlar geride kaldı, fikir hoşunuza gitmedi, konu kapandı. Yalnız bana öyle geliyor ki," (bu sefer sesinde gerçekten gözyaşı vardı), "sırf yaşıma saygı göstermek için de olsa, bir mektup yazabilirdiniz. Size söylemekten titizlikle kaçındığım, son derece çekici şeyler tasarlamıştım sizin için. Ne olduklarını öğrenmeden reddetmeyi tercih ettiniz, kendi bileceğiniz iş. Ama dediğim gibi, bir mektup yazılabilir her zaman. Ben sizin yerinizde olsam, hattâ kendi konumumda bile, yazardım. Bu yüzden de, kendi konumumu sizinkine tercih ediyorum; bu yüzden diyorum, çünkü bence bütün konumlar eşittir; ben zeki bir işçiye, birçok dükten daha fazla yakınlık duyarım. Ne var ki, kendi konumumu tercih ettiğimi söyleyebilirim; çünkü sizin yaptığınızı, ben, artık epeyce uzun denebilecek hayatımda hiç yapmadığımı biliyorum." (M. de Charlus'nün yüzü gölgede kaldığından, sesinden zannedildiği gibi gözlerinden yaşlar dökülüp dökülmediğini göremiyordum.) "Size doğru yüz adım attığımı söylüyordum; bu, sizin geriye doğru iki yüz adım atmanıza sebep oldu. Şimdi uzaklaşma sırası bende; bundan böyle birbirimizi tanımayacağız. İsminizi aklımda tutmayacağın; ama sizi bir vaka olarak unutmayacağım ki, insanların yürekli, terbiyeli ya da sadece eşsiz bir fırsatı kaçırmayacak kadar zeki olduklarını düşünme eğiliminde olduğum zaman, onları gözümde büyüttüğümü hatırlayayım. Yo, hayır, beni gerçekten tanıdığınız sırada –zira bu artık doğru olmayacak– bunu söylemiş olmanızı, olsa olsa doğal karşılayabilirim; bunu bir saygı belirtisi, hoş bir şey sayarım. Ne yazık ki, başka yerde ve başka koşullarda, çok farklı şeyler söylemişsiniz."

"Beyefendi, yemin ederim, sizi kırabilecek hiçbir şey söylemedim."

"Kırıldığımı nereden çıkarıyorsunuz?" diye haykırdı öfkeyle, o âna kadar kıpırtısız uzanmış olduğu şezlongda sertçe doğrularak; bu arada yüzündeki solgun, köpüklü yılanlar kasılıyor, sesi, kulakları sağır eden, zincirden boşanmış bir fırtına gibi, kâh tizleşiyor, kâh pesleşiyordu. (Sokakta, gelip geçenlerin dönüp bakmasına yol açan, her zamanki yüksek sesi, şimdi yüz kat yükselmişti, tıpkı bir forte'yi piyanonun değil, orkestranın seslendirmesi, üstelik de fortissimo'ya dönüşmesi gibi. M. de Charlus kükrüyordu.) "Beni kırmak sizin haddinize mi düşmüş? Siz kiminle konuştuğunuzun farkında değil misiniz? Sizin gibi beş yüz küçük beyin zehirli salyaları üst üste yığılsa, benim asil ayak parmaklarıma bulaşabilir mi sanıyorsunuz?"

Bir süredir, M. de Charlus'yü, hakkında hiçbir zaman kötü bir şey söylemediğime, söylendiğini de duymadığıma ikna etme isteğimin yerini, bana göre tamamen sınırsız gururundan kaynaklanan sözlerinin yol açtığı, çılgınca bir öfke almıştı. Belki gerçekten de sözleri, hiç değilse kısmen, bu gururun bir sonucuydu. Geri kalanının, neredeyse tamamı, o sırada henüz bilmediğim, dolayısıyla da, hesaba katmadığım için suçlanamayacağım bir duygudan kaynaklanıyordu. Mme de Guermantes'in sözlerini hatırlasaydım, en azından, o bilinmeyen duygu olmadığına göre, gurura biraz da çılgınlık katabilirdim. Ama o sırada, çılgınlık fikri aklıma bile gelmedi. Bana göre, M. de Charlus'de sadece gurur vardı, bendeyse sadece öfke. Öfkem (M. de Charlus kükremeyi kesip, ihtişamla, karanlık kâfirlere yönelik bir iğrenme ve kusarcasına bir dudak büküşüyle, asil ayak parmaklarından söz ettiği anda) artık kabına sığamaz oldu. Fevri bir hareketle, bir şeye vurmak istedim; bir sağduyu kırıntısı, benden yaşça bu kadar büyük olan bir adama, hattâ sanatsal vakarlarından ötürü, çevremde dizili Alman porselenlerine saygı göstermeye beni zorladığından, baronun yeni silindir şapkasının üzerine atılıp yere fırlattım, üstünde tepindim, paramparça etmeye giriştim, astarını söktüm, üst kısmını iki parçaya ayırdım, M. de Charlus'nün sürüp giden bağırmalarına kulak asmadan, gitmek üzere odanın karşı tarafına yürüyüp kapıyı açtım. Kapının iki yanında, iki üniformalı uşak görünce, afalladım kaldım; uşaklar, işleri gereği oradan geçiyormuş havasında, ağır ağır uzaklaştılar. (Daha sonra, adlarını da öğrendim: biri Burnier'ydi, öbürü Charmel.) Lakayt yürüyüşleriyle ima etmeye çalıştıkları açıklamaya bir an bile aldanmadım. İnandırıcı değildi; diğer üç açıklama, daha da az inandırıcı geldi bana: Birincisi, baron, arasıra, karşılarında yardıma ihtiyaç duyabileceği (ama neden?)

misafirler ağırladığından, yakında bir nöbetçi bulunması gerektiğini düşünüyordu; İkincisi, uşaklar meraklarına yenilip, benim bu kadar çabuk dışarı çıkacağıma ihtimal vermeyerek, kapıyı dinlemekteydiler; üçüncüsü de, M. de Charlus'nün kopardığı fırtına, baştan aşağı önceden hazırlanmış ve oynanmış olduğundan, gösteri merakı ve belki de herkesin yararlanacağı bir Nunerudimini[54] baskın gelerek, uşaklara kapıyı dinlemelerini bizzat baron söylemişti.

Öfkem, baronun öfkesini dindirmemişti; odadan çıkmam, görünüşe bakılırsa, kendisini çok üzdü, arkamdan seslendi, çağırttı ve sonunda, daha biraz önce "asil ayak parmaklarından" söz ederken, kendi tanrılaşmasına beni tanık ettiği zannında olduğunu unutarak, hızla koştu, holde bana yetişip, kapının önüne geçerek yolumu kesti. "Hadi," dedi, "çocukluk etmeyin, gelin biraz; çok sevenin cezası ağır olurmuş, ben de sizi ağır bir biçimde cezalandırdıysam, sevdiğim içindir." Öfkem geçmişti, "cezalandırmak" kelimesinin üzerinde durmayıp, baronu izledim; baron, uşaklardan birini çağırıp, zerrece izzetinefis düşkünlüğü göstermeden, lime lime olmuş şapkasının parçalarını toplatarak yerine yenisini koydurdu.

"Beyefendi," dedim M. de Charlus'ye, "bana kalleşçe iftira eden kişinin kim olduğunu söyleyecekseniz, ismini öğrenmek ve o sahtekârın haddini bildirmek üzere burada kalırım."

"Kim olduğunu mu? Bilmiyor musunuz kim olduğunu? Söylediğiniz şeyi aklınızda tutmaz mısınız siz? Beni uyarma lütfunu gösteren kişiler, söylediklerini sır olarak saklamamı, baştan rica etmiyorlar mı sanıyorsunuz? Verdiğim sözü tutmayacağımı mı sanıyorsunuz?"

"Beyefendi, söylemeniz kesinlikle imkânsız mı?" diye sordum, M. de Charlus hakkında kiminle konuşmuş olabileceğimi kafamda son bir kez arayarak (ve kimseyi bulamayarak).

"Bana haber getiren kişiye, sır tutacağıma dair söz verdiğimi söylüyorum, işitmiyor musunuz?" dedi öldürücü bir tonda. "Görüyorum ki aşağılık konuşmalar yapma merakınızın yanısıra, nafile ısrarlara da düşkünsünüz. Hiç değilse bu son görüşmeden yararlanıp, tamamen boş olmayan bir şeyler söyleme dirayetini gösterebilirdiniz."

"Beyefendi," dedim uzaklaşarak, "bana hakaret ediyorsunuz; yaşça benden çok büyük olduğunuzdan, elim kolum bağlı, eşit koşullarda savaşmıyoruz; öte yandan, sizi ikna da edemiyorum, hiçbir şey söylemediğime dair yemin ettim."

"Demek ben yalan söylüyorum!" dedi korkunç bir sesle, ayağa sıçrayıp, tek hamlede, iki adım öteme gelerek.

"Size yalan söylemişler."

Bunun üzerine, bölümler arasında ara vermeden çalman senfonilerde, ilk bölümün gökgürültülerinin ardından, sevimli, düşsel güzellikteki zarif bir scherzo'nun gelişi gibi, yumuşak, şefkatli, hüzünlü bir sesle, "Çok mümkün," dedi. "Zaten genelde, aktarılan bir sözün doğru olduğu çok enderdir. Size sunmuş olduğum, benimle görüşme fırsatlarından yararlanıp, güveni yaratan içten ve gündelik sözlerle, sizi bir hain gibi gösteren konuşmalara karşı yegâne etkili koruyucuyu bana sağlamadıysanız, bu sizin kabahatiniz. Sonuçta, söylenen söz doğru da olsa, yanlış da olsa, etkisini gösterdi. Bende yarattığı izlenimden kurtulmam mümkün değildir artık. Hattâ çok sevenin cezası ağır olur da diyemeyeceğim, çünkü sizi cezalandırdım, ama sevmiyorum artık." Bu sözleri söylediği sırada, beni zorla tekrar oturtmuş ve zili çalmıştı. Daha önce görmediğim bir üniformalı uşak geldi. "İçecek bir şeyler getirin, kupa arabasını da hazırlamalarını söyleyin." Bir şey içmek istemediğimi, epey geç olduğunu, ayrıca arabam da olduğunu söyledim. "Arabanızın parasını ödeyip göndermişlerdir herhalde," dedi; "siz merak etmeyin. Sizi geri götürmesi için hazırlatıyorum arabayı... Çok geç oldu diyorsanız... burada bir oda da verebilirim size..." Annemin merak edeceğini söyledim. "Ya! Evet, doğru da olsa, yanlış da olsa, söylenen söz etkisini gösterdi. Aceleci yakınlığım, fazlasıyla erken çiçek açmıştı; tıpkı sizin Balbec'te, şairane bir şekilde anlattığınız elma ağaçlan gibi, ilk dona bile direnemedi." M. de Charlus'nün beslediği yakınlık yok olmasaydı da, farklı davranamazdı; çünkü kavgalı olduğumuzu söylediği halde, beni oturtuyor, içki ikram ediyor, kalmamı teklif ediyor, beni evime götürmek üzere arabayı hazırlatıyordu. Hattâ benden ayrılıp yalnız kalacağı andan korkar gibiydi; bundan bir saat önce, yengesi ve kuzini Mme de Guermantes da, buna benzer, bana yönelik geçici bir ilgiyle, o ânı uzatma çabasıyla, beni biraz daha kalmam için zorlarken, aynı endişeli korkuyu yaşıyor gibi gelmişti bana.

"Ne yazık ki," diye devam etti baron, "bir kere solan bir şeyi tekrar çiçek açtırma melekesine sahip değilim. Size beslediğim yakınlık öldü. Hiçbir şey onu yeniden diriltemez. Buna üzüldüğümü itiraf etmemin, benim için küçültücü olduğunu sanmıyorum. Kendimi hep biraz Victor Hugo'nun Boaz'ı gibi hissederim:

Dulum ve yalnızım ben ve benim üstüme çöküyor gece."

Baronla birlikte, tekrar yeşilimsi salondan geçtik. Tamamen rasgele konuşarak, salonu ne kadar güzel bulduğumu söyledim. "Değil mi?" dedi. "İnsanın bir şeyleri sevmesi lazım. Doğramalar Bagard'mdır. Hoş olan da, Beauvais koltuklar ve konsollar için yapılmış olmaları. Dikkat ederseniz, aynı süs motifi tekrarlanmış hepsinde. Bu özellik, sadece iki yerde vardı: Louvre'da ve M. d'Hinnisdal'in evinde. Ama doğal olarak, ben bu sokağa taşınmak istediğimde, eski bir Chimay Konağı bulundu; daha önce kimse görmemişti, çünkü benim için gelmişti buraya. Sonuç olarak güzel. Daha iyi olabilirdi belki, ama fena değil işte. Güzel şeyler var, değil mi, amcalarım Polonya kralıyla İngiltere kralının, Mignard tarafından yapılmış portreleri mesela? Ama ben bunları ne diye anlatıyorum ki? Siz de benim kadar iyi biliyorsunuz, bu salonda beklemiştiniz. Hayır mı? Ya! Demek mavi salona almışlar sizi," dedi, belki benim ilgisizliğime karşı bir kabalıkla, belki de beni nerede beklettiklerini sormamasına yol açan bir şahsi üstünlük duygusuyla. "Bakın, bu dolapta, Madame Elisabeth'in, Lamballe Prensesi'nin ve Kraliçe'nin bütün şapkaları var. İlginizi çekmiyor, görmüyor gibisiniz. Belki göz sinirlerinizde bir hastalık vardır. Bu tür güzelliği tercih ediyorsanız, buyrun size Turnemin bir gökkuşağı; barışmamızın işareti olarak, iki Rembrandt'ın arasında ışıldamaya başlıyor. Duyuyor musunuz? Beethoven da ona katılıyor." Gerçekten de Pastoral Senfoni'nin üçüncü bölümünün, "fırtınadan sonraki mutluluğun" ilk akorları duyuluyordu; pek uzağımızdan gelmiyordu ses, birinci katta, müzisyenler tarafından seslendiriliyor olmalıydı. Ne gibi bir tesadüfle çalındığım, müzisyenlerin kim olduğunu sordum safça. "İşte o meçhul! Daima meçhuldür zaten. Bunlar görünmez müziklerdir. Güzel, değil mi?" dedi baron, biraz kaba, ama bir yandan da Swann'ın etkisini ve aksanım çağrıştıran bir tonda. "Ama sizin zerrece umurunuzda değil. Siz, Beethoven'a ve bana saygısızlık etme pahasına da olsa, eve dönmek istiyorsunuz. Kendi kendinizi yargılayıp hüküm giydiriyorsunuz," diye ekledi, şefkatli ve hüzünlü bir tavırla, tam gideceğim an geldiğinde.

"Nezaketin gerektirdiği şekilde sizi evinize bırakmayışımı mazur görünüz," dedi. "Sizi bir daha görmek istemediğimden, sizinle birlikte beş dakika daha geçirmek, benim için pek bir şey farketmez. Ama hem yorgunum, hem de çok işim var." Bu arada, havanın güzel olduğunu farketti. "Fikrimi değiştirdim, geliyorum. Mehtap muhteşem; sizi eve bıraktıktan sonra, Boulogne Ormanı'na gideceğim, mehtabı seyretmeye. Ne! Siz hâlâ tıraş olmayı bilmiyorsunuz; yemeğe çıktığınız bir akşam bile, birkaç tüy bırakmışsınız," dedi, iki parmağıyla çenemi tutarak; adeta mıknatıslı olan parmakları, bir anlık bir tereddütten sonra, bir berberin parmakları gibi kulaklarıma çıktı. "Ah! Boulogne Ormanı'nda, bu 'mavi mehtabı', sizin gibi biriyle seyretmek ne hoş olurdu," dedi ani, adeta irade dışı bir yumuşaklıkla; sonra hüzünle ekledi: "Çünkü her şeye rağmen, sevimli bir delikanlısınız aslında; herkesten daha sevimli olabilirdiniz," dedi, babacan bir tavırla omzuma dokunarak. "Eskiden sizi pek sıradan bulduğumu söylemeliyim doğrusu." Bana sorulsa, hâlâ öyle bulduğunu söylerdim. Daha yarım saat önce, benimle nasıl bir öfkeyle konuştuğunu hatırlamam yeterliydi. Buna rağmen, o anda samimi olduğu ve iyi yürekliliğinin, alınganlık ve gururun neredeyse çılgınlığa varan bir aşaması olarak yorumladığım duruma baskın çıktığı izlenimini edindim. Araba önümüzdeydi, M. de Charlus konuşmayı uzatıyordu. "Hadi," dedi birden, "binin; beş dakikada evinize varırız. Sonra da size iyi akşamlar dileyerek, ilişkimizi temelli noktalayacağım. Madem temelli ayrılmamız gerekiyor, bunu müzikte olduğu gibi, tam uyuşumla gerçekleştirmemiz daha iyi olur." Birbirimizi bir daha hiç görmeyeceğimize dair bu tumturaklı sözlere rağmen, M. de Charlus'nün biraz önce kendini kaybettiği için sıkkın olduğuna, beni üzmüş olmaktan korktuğuna ve bir defa daha görüşmekten rahatsız olmayacağına yemin edebilirdim. Yanılmıyordum, birazdan, "Şu işe bakın!" dedi. "En önemli şeyi unuttum. Rahmetli büyükannenizin anısına, Mme de Sevigne'nin ilginç bir basımını ciltletmiştim sizin için. Bu, son görüşmemiz olamayacak dolayısıyla. Karmaşık meselelerin bir günde çözümlendiği pek nadirdir diyerek, teselli bulmak gerek. Viyana Kongresi'nin ne kadar uzun sürdüğünü düşünsenize."

"Sizin rahatsız olmanıza gerek yok, ben aldırabilirim kitabı," dedim kibarca.

"Susar mısınız, küçük budala!" dedi kızarak. "Benim tarafımdan

ağırlanma ihtimali (ihtimal diyorum, çünkü bir hizmetkâr da verebilir size kitapları) gibi bir şerefi azımsayıp, gülünç duruma düşmeyin."

Sonra kendini toparladı: "Sizden bu sözlerle ayrılmak istemem. Uyumsuzluk olmasını; ebedî sessizlikten önce tam uyuşum!" Acı dargınlık konuşmalarının hemen ardından eve dönmekten, kendi sinirlerini düşünerek korkuyor gibiydi. "Benimle birlikte Boulogne Ormanı'na gelmezsiniz," dedi, soru sorar gibi değil de, bir saptama yapar gibi; bana öyle geldi ki, teklif etmek istemediğinden değil, izzetinefsi bir retle karşılaşır diye, korkusundan böyle söylüyordu. "İşte," dedi, biraz daha oyalanarak, "Whistler'ın dediği gibi, burjuvaların yatma saati geldi," (belki izzetinefsimden yakalamak istiyordu beni); "bakmaya başlamanın zamanıdır. Ama siz Whistler'ın kim olduğunu bile bilmiyorsunuz." Konuyu değiştirip, Iena Prensesi'nin zeki bir insan olup olmadığını sordum. M. de Charlus, o âna kadar duyduğum en aşağılayıcı ses tonuyla sözümü kesti:

"Beyefendi, bu değindiğiniz adlandırma türüyle benim hiçbir ilgim yok. Tahiti'de bir aristokrat sınıf olabilir, ama itiraf etmeliyim ki, tanımam kendilerini. Bununla birlikte, garip ama, söylediğiniz isim, birkaç gün önce kulağıma geldi. Genç Guastalla Dükü'nün bana takdim edilmesine, lütfedip razı olur muyum diye sormuşlardı. Çok şaşırdım; çünkü Guastalla Dükü'nün bana takdim edilmeye katiyen ihtiyacı yoktur: kuzenimdir ve öteden beri beni tanır; Parma Prensesi'nin oğludur; terbiyeli bir genç akraba sıfatıyla, her yılbaşı ziyaretime gelip görevini yerine getirmeyi ihmal etmez. Meğer, gerekli bilgileri aldıktan sonra anladım ki, söz konusu kişi, akrabam değil, sizin ilgilendiğiniz şahsın oğluymuş. Bu isimde bir prenses olmadığı için, Iena Köprüsü'nün altında yatan, Batignolles Panteri veya Çelik Kralı dendiği gibi, bu renkli Iena Prensesi unvanını benimsemiş olan bir dilenci kadından söz edildiğini sandım. Ama değilmiş; bir sergide, çok güzel ve sahte olmamaları bakımından sahiplerinden üstün olan mobilyalarına hayran kaldığım, zengin bir şahıstan söz ediliyormuş. Sözde Guastalla Dükü'ne gelince, sekreterimin sarrafı olsa gerekti; para o kadar çok şey sağlıyor ki. Değilmiş meğer; imparatorun aklıma esmiş, tasarruf hakkı kendinde olmayan bir unvanı vermiş bu şahıslara. Belki bir iktidar belirtisi, belki de cehalet veya fesatlık belirtisi; bence, her şey bir yana, bu hırsızlara kendileri farkında olmadan kötü bir oyun oynamış. Ama

sizi bu konuda aydınlatmam mümkün değil; benim yetki alanım, Saint-Germain muhitiyle sınırlıdır, ki orada da, sizi takdim edecek birini bulursanız, bütün o Courvoisier'lerin ve Gallardon'ların arasında, Balzac'tan bilhassa çekip çıkarılmış kaknem ihtiyarlara rastlayabilir ve çok eğlenirsiniz. Doğal olarak bütün bunların, Guermantes Prensesi'nin itibarıyla hiç ilgisi yok, ama ben açıl susam açıl demeden, prensesin kapısı kapalıdır."

"Guermantes Prensesi'nin konağı gerçekten çok güzel efendim."

"Ah! Çok güzel değildir. Olabilecek en güzel şeydir; prensesten sonra gelir yine de."

"Guermantes Prensesi, Guermantes Düşesi'nden üstün müdür?"

"Ah! İkisi mukayese edilemez." (İlginçtir, yüksek sosyete 'mensupları, birazcık hayalgüçleri varsa eğer, konumu en sağlam, en sabit gibi görünen kişilere, yakınlıklarına veya dargınlıklarına göre taç giydirirler veya onları tahttan indirirler.) "Guermantes Düşesi," (kendisinden Oriane diye söz etmeyerek belki düşesle benim arama mesafe koymak istiyordu), "harikuladedir, tahmin edebileceğinizden çok daha üstündür. Ama yine de kuziniyle kıyaslanamaz. Haldeki insanlar, Metternich Prensesi'ni nasıl hayal ederlerse, Guermantes Prensesi de tam öyledir. Ancak Metternich Prensesi, Victor Maurel'i tanıdığı için, VVagnei'i ortaya çıkardığını zannederdi. Guermantes Prensesi, daha doğrusu annesiyse, Wagner'in kendisini tanırdı. Bu bir üstünlüktür; prensesin inanılmaz güzelliği de cabası. Hele o Ester bahçeleri!"

"Bahçeler ziyaret edilemiyor mu?"

"Hayır efendim, davetli olmak gerekir, ama ben araya girmediğim takdirde, hiç kimse davet edilmez."

Ne var ki, bu teklifi bir yem olarak önüme atar atmaz, hemen geri çekti ve elini uzattı; evime gelmiştik.

"Benim rolüm sona erdi beyefendi; sadece birkaç kelime ekleyeceğim. Belki bir gün bir başkası, benim gibi size yakınlık gösterir. Bu örnek size ders olsun. Onu ihmal etmeyin. Yakınlık, daima değerli bir şeydir. İnsanın kendi kendine soramayacağı, yapamayacağı, isteyemeyeceği ve öğrenemeyeceği şeyler olduğundan, hayatta tek başına yapılamayacak şeyler, bir araya gelinerek yapılabilir; üstelik bunun için, ne Balzac'ın romanındaki gibi, on üç kişi olmaya gerek vardır, ne de Üç Silahşörler'deki gibi

dört kişi olmaya. Elveda."

Herhalde yorgundu ve mehtabı seyretmekten vazgeçmişti; çünkü arabacıya eve dönmesini söylememi rica etti. Hemen ardından, fikir değiştirmiş gibi ani bir harekette bulundu. Ama ben talimatı iletmiştim bile; daha fazla gecikmemek için, gidip zili çaldım; M. de Charlus'ye, daha önce kafamı kemirip duran, ama baronun beklenmedik, sersem edici karşılamasıyla uçup gidiveren, Alman imparatoruyla, General Botha'yla ilgili hikâyeler anlatmaya niyetli olduğum, aklıma bile gelmemişti.

İçeri girdiğimde, masamın üzerinde, Françoise'in genç uşağının bir arkadaşına yazıp orada unuttuğu mektubu gördüm. Annemin yokluğunda hiçbir şeyden çekinmez olmuştu; zarfsız, ortalık yere bırakılmış ve –tek mazeretim buydu– bana kendini sunar gibi görünen mektubu okumaktan çekinmemekse, benim suçumdu:

"Sevgili dostum ve kuzenim,

Umarım sağlığın yerindedir ve bütün ailen de bilhassa vaftiz oğlum küçük Joseph de iyidirler gerçi kendisini tanıma mutluluğunu henüz tatmadım ama vaftiz oğlum olduğundan onu hepinize terci ediyorum, kendine has bir toz kaplar kalbin alametlerini, elleyip bozmayın mukaddes emanetlerini. Zaten sevgili dostum ve kuzenim yarın bir gün şenle sevgili karın kuzinim Marie'nin, ikiniz birlikte grandi direğinin tepesinde ki gemici gibi denizin dibine sürüklenmeyeceğinizi kim söyleyebilir, çünkü bu hayat karanlık bir vadiden başka bir şey değildir. Sevgili dostum şunu söyleyeyim ki bu ara eminim şaşıracağın başlıca meşgalem, büyük hazla sevdiğim şiir, çünkü zamanı bir şekilde geçirmek gerek. İşte bu yüzden sevgili dostum son mektubuna cevaplandıramadım diye şaşırma, bağışlayacak gücün yoksa, uyu isyanın kollarında. Bildiğin gibi hanfendinin annesi korkunç acılar çekerek vefat etti ki üç doktora göründüğünden ıstırabı onu epeyce yormuştu. Cenaze günü çok güzel bir gün oldu çünkü beyefendinin bütün ahbaplarıyla birçok bakan topluca geldiler. Mezarlığa gitmek iki saatten fazla sürdüki köyde hepinizin gözleri faltaşı gibi açılacak çünkü Michu Anaya bu kadarı yapılmaz mutlaka. İşte benim de hayatim uzun bir hıçkırıktan ibaret

olacak. Yeni öğrendiğim motorsikletle şahane vakit geçiriyorum. Les Ecorres'a böyle son sürat gelsem ne yapardınız acaba sevgili dostlarım. Ama bu konuda artık susmayacağım çünkü felaketin sarhoşluğu ile geçiyorum kendimden. Guermantes Düşesiyle, cahil memleketimizde senin adını bile duymadığın insanlarla görüşüyorum. Nitekim Racine'in, Victor Hugo'nun, Chenedolle'un Seçme Sayfalarını, Alfredde Musset'nin kitaplarını memnuniyetle göndereceğim, çünkü bana hayat veren memleketimi yolu cinayete kadar varan cehaletten kurtarmak istiyorum. Sana yazacak başka şey bulamıyorum ve uzun yoldan yorgun düşmüş pelikan gibi sana da karmada vaftiz oğluna da kız kardeşin Rose'a da selam yoluyorum. Onun hakkında: Rose, [55] güllerin yaşadığı kadar yaşadı ancak denmesin, Victor Hugo'nun, Arvers'in sonesinin, Alfredde Musset'nin bu yüzden Jeanne d'Arc gibi alevler içinde can veren bütün dahilerin dediği gibi. Acele cevap yaz, seni bir kardeş gibi kucaklarım Perigot Joseph."

Bize bilinmeyen bir şeyi gösteren her hayat, henüz yıkılmamış son bir hayal, daima caziptir. M. de Charlus'nün söylediği şeylerden birçoğu, hayalgücümü kuvvetle kamçılamış, Guermantes Düşesi'in evinde, gerçeğin, kendisini ne büyük bir hayal kırıklığına uğrattığını (insan isimleri de memleket isimleri gibidir) unutturarak, Oriane'ın kuzinine doğru yöneltmişti. Aslında, M. de Charlus'nün, sosyete mensuplarının hayalî değeri ve çeşitliliği konusunda, bir süre beni yanıltmasının yegâne nedeni, kendinin de yanılmasıydı. Bu da belki, hiçbir şey yapmamasından, yazmamasından, resim yapmamasından, hattâ ciddi ve derinlemesine hiçbir şey okumamasından kaynaklanıyordu. Ne var ki, sosyete mensuplarından kat be kat üstün olan baronun konuşmaları, onların ve sundukları görünümün etrafında dönmekle birlikte, onlar tarafından anlaşılmıyordu. Sanatçı sıfatıyla konuştuğunda, sosyete mensuplarının sahte büyüsünü ortaya çıkarabilirdi olsa olsa. Ancak, bunu da yalnızca sanatçılar için yapabilir, rengeyiğinin Eskimolar için oynadığı rolü yerine getirebilirdi: bu değerli hayvan, çölü andıran kayaların üzerinden, insanların ne keşfedebileceği, ne de kullanabileceği likenleri, yosunları toplar ve bunlar, rengeyiği tarafından sindirildikten sonra, Kuzey Kutbu'nun sakinleri tarafından

özümlenebilir besinler haline gelir.

Şunu da belirtmek gerekir ki, M. de Charlus'nün sosyete hakkında çizdiği tablolar, baronun korkunç nefretlerinin ve tapınmayavaran yakınlıklarının karışımıyla, çok canlıydılar –nefreti, özellikle gençlere yöneliyordu, onda hayranlık uyandıranlarsa, kimi kadınlardı.

Bu kadınlardan Guermantes Prensesi, M. de Charlus tarafından baş tacı edilmekle birlikte, kuzininin oturduğu "Alaeddin'in erişilmez sarayı" konusunda, baronun esrarengiz sözleri, düşesin evinde katıldığım akşam yemeğinden yaklaşık iki ay sonra ve düşes Cannes'dayken, sıradan görünen bir zarfı açıp, bir kartın üzerine basılı, "Eski Bavyera Düşesi, Guermantes Prensesi, ***tarihinde evinde olacaktır," sözlerini okuduğumda duyduğum şaşkınlığı ve hemen ardından da, beni, davet edilmeden gideceğim bir malikâneden kapı dışarı ettirmek isteyen birinin tasarladığı, kötü bir oyunun kurbanı olma korkumu açıklamaya yetmiyordu. Şüphesiz, sosyete kuralları açısından, Guermantes Prensesi'nin evine davet edilmek, düşesin evinde akşam yemeğine davet edilmekten daha zor olmayabilirdi; ayrıca, unvanlara ilişkin sınırlı bilgimle, prens unvanının, dük unvanının, dük unvanından üstün olmadığının farkındaydım. Bir yandan da, kendi kendime, bir sosyete kadınının zekâsının, özünde, M. de Charlus'nün iddia ettiği ölçüde hemcinslerinden farklı olamayacağını söylüyordum. Ama hayalgücüm, Elstir'in, esasen belki de sahip olduğu fizik kavramlarını hesaba katmadan bir perspektif etkisi yaratması gibi, bana benim bildiğim şeyi değil, kendi gördüğü şeyi, yani ismin ona gösterdiği şeyi resmediyordu. Düşesi henüz tanımazken bile, Guermantes adı, prenses unvanıyla birleştiğinde, bir notanın, bir rengin veya sayının, etrafındaki değerlere, tabi olduğu matematik veya estetik "işarete" bağlı olarak tamamen değişmesi gibi, bana daima bambaşka bir şey çağrıştırmıştı. Guermantes adına, bu unvanla birlikte, özellikle XIII. ve XIV. Louis dönemlerine ait hatıratlarda rastlanır; ben de, Guermantes Prensesi'nin konağını Longueville Düşesi'nin, Büyük Conde'nin gidip geldiği bir yer olarak kafamda canlandırdığımdan, benim bu konağa girebilmem, pek mümkün görünmüyordu bana.

İleride ele alacağım çeşitli öznel bakış açılarından kaynaklanan şeylere rağmen, yapay abartılarda, yine de bütün bu insanlarda, nesnel bir gerçeklik ve dolayısıyla da aralarında farklar vardır.

Başka türlüsü mümkün müdür zaten? İlişkide olduğumuz ve hayallerimize hiç benzemeyen insanlık, aslında üstün kişilerin hatıratlarında, mektuplarında tasvir edilen, tanımayı istediğimiz insanlığın aynısıdır. Birlikte bir akşam yemeği yediğimiz, sıradan ihtiyar, '70 Savaşı'yla ilgili bir kitapta, Prens Friedrich Karl'a yazdığı gururlu mektubu, duygulanarak okuduğumuz kişidir. Yemek yerken, hayalgücü ortada olmadığı için sıkılır, kitap okurken ise, hayalgücü bize arkadaşlık ettiğinden, eğleniriz. Oysa aynı kişiler söz konusudur. Sanatların koruyucusu Mme de Pompadour'u tanımış olmayı isteriz; halbuki tamsak, müthiş sıradan oldukları için/bir daha evlerine gitmeye cesaret edemediğimiz, günümüzün Egeria'ları kadar sıkıcı bulurduk kendisini. Buna rağmen, farklar var olmaya devam eder. İnsanlar, hiçbir zaman birbirlerine tam olarak benzemezler; bize karşı tutumları, aynı dostluk derecesinde bile, sonuçta birbirini dengeleyen farklılıklar gösterir. Mme de Montmorency'yle tanıştığımda, bana tatsız şeyler söylemekten hoşlanıyordu, ama bir yardıma ihtiyacım olduğunda da, hiçbir şeyi esirgemeden, bütün nüfuzunu gayet etkin bir biçimde kullanırdı. Öte yandan bir başkası, mesela Mme de Guermantes, asla beni üzmek istemez, hakkımda sadece hoşuma gidecek şeyler söyler, Guermantes'ların zengin manevi yaşayışını oluşturan bütün kibarlıklarla beni kuşatırdı, ama bunun dışında, kendisinden en ufak bir şey isteseydim, isteğimi yerine getirmek için kılını kıpırdatmazdı; tıpkı bazı şatolarda, hizmetinize bir otomobil, bir oda hizmetkârı verilmesi, ama davetin düzenlenmesinde öngörülmemiş bir bardak elma şarabını bulmanızın imkânsız oluşu gibi. Hangisi benim için gerçek bir dosttu: beni kırmaktan büyük haz duyan ve her an yardım etmeye hazır Mme de Montmorency mi, yoksa birisi azıcık canımı sıksa üzülen ve bana yardım etmek için en küçük bir çaba göstermeyen Mme de Guermantes mı? Öte yandan, Guermantes Düşesi'nin, sadece havadan sudan, son derece vasat bir zekâya sahip olan kuzinininse, daima ilginç şeylerden söz ettiği söylenirdi. Yalnız edebiyatta değil, sosyetede de, zekânın türleri o kadar çeşitli ve birbirine zıttır ki, karşılıklı birbirini küçümseme hakkına sahip olanlar, sadece Baudelaire'le Merimee değildir. Bu özellikler, her insanda öylesine tutarlı ve zorbaca bir bakış, konuşma ve davranış sistemi oluşturur ki, o insanın karşısındayken, bu sistem, diğerlerinin hepsinden üstün görünür bize. Mme de Guermantes'in, kendi zekâ türünden, bir teorem gibi türeyen sözleri, bana, söylenmesi gereken yegâne sözler gibi gelirdi.

Düşes, bana Mme de Montmorency'nin aptal, zihninin de anlamadığı her şeye açık olduğunu söylediğinde ya da bir kötülüğünü duyup da, "Siz buna iyi bir kadın diyorsunuz, ben canavar diyorum," dediğinde, aslında fikrine katılıyordum. Ne var ki, Mme de Guermantes'tan uzak olduğumda, başka bir kadın, kendisini benimle aynı konumda, düşesi ise bizden çok daha aşağı düzeyde kabul edip, "Oriane aslında hiçbir şeyle, hiç kimseyle ilgilenmez," hattâ (kendisi tam tersini söylediğinden, Mme de Guermantes'in yanında inanılması imkânsız gibi görünecek bir değerlendirme yaparak), "Oriane snoptur," dediğinde, karşımızdaki gerçekliğin bu baskısı, uzakta kalan şafağı basit bir anı kadar soluk gösteren lamba ışığının bu doğruluğu, kaybolup gidiyordu. Mme d'Arpajon'la Mme de Montpensier'yi türdeş niceliklere dönüştürmemizi sağlayacak matematiksel bir yöntem bulunmadığından, hangisini üstün bulduğum sorulacak olsa, cevap veremezdim.

Guermantes Prensesi'nin salonuna özgü nitelikler arasında, en çok sözü edilen, kısmen prensesin kraliyet soyundan olmasından kaynaklanan tekelci bir anlayış ve bilhassa da, prensin aristokrat önyargılarının fosilleşmiş denebilecek bağnazlığıydı (zaten dükle düşes de, benim yanımda bu önyargıları alaya almaktan geri kalmamışlardı) ve bu da, doğal olarak, prenslerle düklerden başka herkesi yok sayan, her akşam yemeğinde, sofrada, soybilim ve tarih konusundaki engin bilgisi sayesinde bir tek kendisinin farkında olduğu XIV. Louis döneminde hakkı olan yere oturtulmadığı için olay çıkaran bu adamın, beni davet etmiş olmasına inanmamı iyice zorlaştırıyordu. Sosyete mensuplarının çoğu, bu yüzden, Guermantes kuzenleri birbirinden ayıran farklar konusunda, dükle düşesten yana tercih kullanırlardı. "Dükle düşes, çok daha modern, çok daha zekidirler; öbürleri gibi, bir tek kaç kuşaktır soylu olduğunuzla ilgilenmezler; onların salonu, kuzenlerininkinden üç yüz yıl ileridedir," gibi çok kullanılan cümleleri, şimdi, aldığım davetiyeye bakarken hatırladıkça, ürperiyor, davetiyeyi, aldatmacadan hoşlanan birisinin göndermiş olmasının, çok daha muhtemel olduğunu düşünüyordum.

Hiç değilse, Guermantes Dükü ve Düşesi Cannes'da olmasalardı, aldığım davetiyenin gerçek olup olmadığını onlardan öğrenmeye çalışabilirdim, içinde bulunduğum bu şüphe, bir ara hayale kapılıp zannettiğim gibi, bir sosyete mensubunun hissetmeyeceği ve

dolayısıyla bir yazarın, aslında yüksek sosyete sınıfına dahil olsa da, "nesnel" olmak ve her sınıfı farklı tasvir etmek amacıyla yansıtması gereken bir duygu bile değildir. Hattâ daha geçenlerde, çok hoş bir hatıratta, prensesin davetiyesinin bana yaşattığı belirsizliklerin bir benzerine rastladım. "Georges'la birlikte," (ya da Hely'yle birlikte; kitap elimin altında bulunmadığından, doğrusu hangisi diye bakamıyorum), "Mme Delessert'in salonuna kabul edilmek için öyle yanıp tutuşuyorduk ki, ondan bir davetiye aldığımızda, her birimiz kendi hesabına, ihtiyatlı davranıp bir 'Nisan bir' şakasına kurban gitmediğimizden emin olmak istedik." Oysa anlatıcı, Haussonville Kontu'nun ta kendisi (Broglie Dükü'nün kızıyla evlenen), "kendi hesabına" aldatılmadığından emin olmak isteyen öteki genç ise, M. d'Haussonville'in, içtikleri su ayrı gitmeyen iki arkadaşından biri, adı Georges ise M. d'Harcourt, Hely ise Chalais Prensi'dir.

Guermantes Prensesi'nin evindeki davetin olacağı gecenin gündüzünde, dükle düşesin, bir gün önce Paris'e döndüklerini öğrendim ve sabah, ziyaretlerine gitmeye karar verdim. Ama evden erken çıkmışlar, hâlâ dönmemişlerdi. Önce, iyi bir gözcü noktası olduğunu düşündüğüm, küçük bir odada, arabanın yolunu bekledim. Aslında, çok kötü bir gözetleme noktası seçmiştim; bizim avluyu zar zor görüyordum, ama hiçbir fayda sağlamadan, bir süre beni oyalayan başka avlular görüyordum. Ressamlara cazip gelen, aynı anda birçok evin birden görüldüğü manzaralar, yalnız Venedik'te değil, Paris'te de vardır. Venedik rasgele seçtiğim bir örnek değil. Paris'in bazı yoksul semtleri, sabah vakti, güneşin en canlı pembe tonlarına, en açık kırmızı tonlarına boyadığı dar ağızlı, yüksek bacalarıyla, Venedik'in yoksul semtlerini hatırlatır; evlerin tepesinde çiçek açan kocaman bir bahçe vardır sanki, üstelik de öyle çeşitli tonlarda çiçekler açar ki, Delft'li ya da Haarlem'li bir lale meraklısının, şehrin üzerindeki bahçesi gibidir. Ayrıca, karşılıklı pencereleri aynı avluya bakan evlerin aşırı yakınlığı, her pencereyi bir resmin çerçevesi haline getirir: birinde bir aşçı kadın, yere bakarak hülyalara dalmıştır, bir başkasında genç bir kız, gölgede belli belirsiz seçilebilen, büyücü yüzlü, yaşlı bir kadına saçlarını taratmaktadır; böylece her avlu, aradaki mesafeyle sesleri bastırarak, sessiz hareketleri, kapalı pencerelerde, camın ardındaki bir dikdörtgen içinde göstererek, komşu eve, yan yana yerleştirilmiş onlarca Hollanda resminden oluşan bir sergi sunar. Guermantes Konağı'ndan görünenler, bu tür manzaralar değildi şüphesiz, ama ilginç görüntüler vardı; özellikle de yerleştiğim garip trigonometrik

noktadan bakıldığında, öndeki görece boş arazi çok meyilli olduğundan, M. de Guermantes'in, benim tanımadığım, çok soylu kuzinleri Silistre Prensesi'yle Plassac Markizi'nin ta uzaktaki yüksek konağına kadar, görüntüyü kesen hiçbir şey yoktu. Bu konağa (babaları M. de Brequigny'ye aitti) kadar, görüntüyü bölmeden, eğik düzeyleriyle mesafeyi uzatan, çok çeşitli yönlere bakan, alçak binalar vardı sadece. Frecourt Markisi'nin arabalarını çektiği garajın kırmızı kiremitten kulesi, daha yüksekti, ama o kadar inceydi ki, hiçbir şeyi kapatmıyor, İsviçre'de bir dağın eteğinde, tek başına yükselen, o güzel, eski yapıları hatırlatıyordu. Bakışların aralarında gezindiği bütün bu belirsiz, ayrı ayrı noktalar, Mme de Plassac'ın, aslında yakınımızda, ama bir Alp dağları manzarası gibi hayalî olarak uzaklaşmış olan konağını, aramızda çok sayıda sokak veya dağ kolu varmışçasına, uzaktaymış gibi gösteriyordu. Konağın, neceftaşı tabakaları gibi güneşi yansıtan, iri, kare pencereleri temizlik yapılırken açıldığında, değişik katlarda, açıkça seçilemeyen uşakların halı silkişini görmek, Turner'ın ya da Elstir'in bir peyzajında, Sanki Gotthard'ın değişik yüksekliklerinde, yolcu arabasında bir yolcu veya bir kılavuz görmek kadar zevkliydi. Ama yerleştiğim bu "gözlem noktasından", M. veya Mme de Guermantes'in geldiğini göremeyebilirdim; bu yüzden, öğleden sonra, serbest kalıp tekrar nöbetime döneceğim zaman, doğrudan merdivene yerleştim; buradan, araba kapısının açılışını görmemem imkânsızdı; Brequigny konağının, mesafeyle ufalmış, temizlik yapan uşaklarıyla göz kamaştıran o güzel Alp manzaraları buradan görülemediği halde, merdivende nöbet tuttum. İşte merdivendeki bu bekleyiş, benim için o kadar önemli sonuçlar doğurdu ve bu kez bir Turner manzarasını değil de, o kadar önemli bir manevi manzarayı açığa çıkardı ki, bunu anlatmayı biraz erteleyip, önce, Guermantes'ların dönüşünde kendilerine yaptığım ziyareti aktarmak, daha yerinde olacak.

Beni dük tek başına, çalışma odasında ağırladı. Ben içeri gireceğim sırada, odadan bembeyaz saçlı, yoksul görünümlü, Combray noteri ve büyükbabamın birçok arkadaşı gibi, ince, siyah bir kravat takmış, ama onlardan daha çekingen, ufak tefek bir adam çıktı ve bana hararetli selamlar vererek, ben geçmeden katiyen aşağı inmedi. Dük, çalışma odasından bağırarak, anlayamadığım bir şey söyledi kendisine, o da tekrar, dük göremediğinden, duvara yönelen selamlarla karşılık verdi; ama yine de, telefonda konuşurken anlamsız bir şekilde gülümseyen insanlar gibi, arka

arkaya selam vermeyi sürdürdü; incecik bir sesi vardı, bir işadamı alçakgönüllülüğüyle, bir kez daha selamladı beni. Gerçekten de Combray'li bir işadamı olabilirdi; tam Combray'nin taşralı, modası geçmiş, tatlı, sıradan insanlarının, mütevazı ihtiyarlarının tarzına sahipti.

"Oriane birazdan gelecek," dedi dük, içeri girdiğimde. "Swann biraz sonra Malta Şövalyeleri tarikatının paraları hakkındaki incelemesinin provalarım ve daha da beteri, bu paraların iki yüzünün devasa bir fotoğrafını getirmek üzere gelecek; Oriane da akşam yemeğine çıkıncaya kadar onunla birlikte olabilmek için, önceden giyinmeyi tercih etti. Zaten her taraf eşyalarla dolu, nereye koyacağımızı şaşırdık; o fotoğrafı nereye sıkıştıracağımızı merak ediyorum doğrusu. Ama karım fazlasıyla kibar bir kadın, insanların hoşuna gidecek şeyler yapmayı fazlasıyla seviyor. Swann'ın, Rodos'ta madalyalarını bulduğu bütün tarikat pirlerini yan yana görmeyi istediğini Swann'a söylemenin hoş olacağını düşündü. Malta demiştim, Rodos aslında, ama ikisi de aynı tarikat: St. Jean Şövalyeleri. Aslında, karım bütün bunlarla, sırf Swann meşgul oluyor diye ilgileniyor. Ailemiz, bütün bu meselenin içindedir; bugün bile, sizin de tanıdığınız kardeşim, Malta Şövalyeleri'nin en yüksek mevkilerinden birindedir. Ama bütün bunlardan Oriane'a ben söz etsem, beni dinlemezdi bile. Oysa Swann'ın Templier tarikatıyla ilgili araştırmaları (bir dinden olan insanların, başka insanların dinini incelemek konusunda inanılmaz bir tutkuları oluyor), kendisini Templier Şövalyelerinin mirasçısı olan Rodos Şövalyelerinin tarihini incelemeye sürükleyince, Oriane derhal bütün şövalyelerin yüzlerini görmek istedi. Bizim doğrudan soyundan geldiğimiz Kıbrıs kralları Lusignan'lara kıyasla, pek sıradan adamlardı. Ama Swann henüz kendileriyle ilgilenmediğinden, Oriane da Lusignan'larla katiyen ilgilenmiyor."

Ziyaretimin sebebini düke hemen söyleyemedim. Silistre Prensesi ve Montrose Düşesi gibi bazı akrabaları ve dostları, çoğu kez akşam yemeğinden önce misafir kabul eden düşesi ziyarete geldiler; düşesi bulamayınca, dükle biraz oturdular. Bu hanımlardan ilki (Silistre Prensesi) sade giyimliydi, soğuk fakat kibardı ve elinde bir baston vardı. Başlangıçta, bir kaza geçirmiş olabileceğini düşündüm. Tam tersine, son derece sağlamdı. M. de Guermantes'a, kederli bir tavırla, dükün kardeş çocuklarından birinden –ailenin Guermantes kolundan değil, böyle bir şey mümkünse, daha da soylu bir

kolundan biri– söz etti; uzun zamandır süren hastalığı, birden iyice ağırlaşmıştı. Ne var ki, dükün, kuzeninin kaderine acıyıp, "Zavallı Mama! O kadar iyi çocuktur ki," diye tekrarlamakla birlikte, olumlu bir teşhisi olduğu açıktı. İşin aslı şuydu: Dük, davetli olduğu akşam yemeğinin eğlenceli olacağını, Guermantes Prensesi'nin büyük davetinin de sıkıcı olmayacağını düşünüyordu, ama hepsinden önemlisi, sabahın saat birinde, karısıyla birlikte, şaşaalı bir geceyarısı yemeği ve kıyafet balosuna katılacaktı; kendi XI. Louis kıyafeti ve düşesin Isabeau de Baviere kıyafeti, hazır bekliyordu. Dük de, bütün bu eğlenceler arasında, sevgili Amanien d'Osmond'un ıstırabıyla keyfini kaçırmamaya niyetliydi. Ardından, yine ellerinde bastonlarla iki hanım daha, Brequigny Kontu'nun kızları Mme de Plassac ve Mme de Tresmes, Basin'i ziyarete geldiler ve kuzenleri Mama'nın durumunun, artık umutsuz olduğunu bildirdiler. Dük omuz silkip konuyu değiştirerek, akşama Marie-Gilbert'e gidip gitmeyeceklerini sordu. Hanımlar, Amanien'in durumu son derece kritik olduğu için, gitmeyeceklerini söylediler; hattâ dükün gideceği akşam yemeğine katılamayacaklarım da haber vermişlerdi; ardından, diğer yemek davetlilerini saydılar: Kral Theodosius'un kardeşi, Prenses Maria-Concepcion, vs. Osmond Markisi'yle akrabalıkları, Basin'e göre daha uzak olduğundan, onların "hazır bulunmayışı", düke, kendi tutumuna dolaylı bir kınama gibi geldi ve kendilerine pek nazik davranmadı. Bu yüzden, Brequigny Konağı tepelerinden, düşesi görmek (daha doğrusu, kuzenlerinin kaygı verici ve akrabalarının sosyete toplantılarına katılmalarıyla bağdaşmayacak sağlık durumunu haber vermek) amacıyla inmiş olan Walpurge ve Dorothee (iki kız kardeşin adları buydu), fazla oturmadılar ve dağcı bastonlarıyla donanmış olarak, sarp yollarına koyuldular. Saint-Germain muhitinin belli bir kesiminde çok yaygın olan bu bastonların anlamını Guermantes'lara sormak, hiç aklıma gelmedi. Belki bütün mahalleyi kendi beylik arazileri gibi görüp, faytona da binmekten hoşlanmadıkları için, uzun yürüyüşler yapıyorlar, aşırı avlanma alışkanlığı ve sık sık yol açtığı attan düşmelerden kaynaklanan eski bir kırık ya da Sol Yaka'nın ve eski şatoların rutubetinin sebep olduğu romatizmaları da, bu yürüyüşler için bastonu zorunlu kılıyordu. Belki de mahallede böyle uzun bir yürüyüşe çıkmamışlardı da, sadece (düşesinkine uzak düşmeyen) bahçelerine inmişler, kompostolar için gerekli meyveleri toplamışlar, evlerine dönmeden önce de, Mme de Guermantes'a bir uğrayıvermişler, bununla birlikte, düşesin evine bir bahçe makası

veya sulama süzgeci getirecek kadar da ileri gitmemişlerdi.

Dük, döndükleri ilk gün ziyaretlerine gelmiş olmamdan duygulanmış gibiydi. Ama karısından, kuzininin beni gerçekten davet edip etmediğini öğrenmesini rica etmeye geldiğimi söyleyince, yüzü karardı. M. ve Mme de Guermantes'in yapmaktan hoşlanmadıkları türden bir yardımdı bu. Dük artık çok geç olduğunu, prenses bana davetiye göndermemişse, davetiye istiyor durumuna düşeceğini, kuzenlerinin daha önce bir kere böyle bir ricasını geri çevirdiğini, onun da artık uzaktan yakından, listelerine karışıyormuş, "burnunu sokuyormuş" gibi görünmek istemediğini, ayrıca belki karısıyla birlikte dışarıda yemek yedikten sonra, hemen eve de dönebileceklerini, bu durumda da, prensesin davetine gitmemiş olmalarına en iyi mazeretin, Paris'e döndüklerini kendisinden gizlemek olacağını, halbuki benimle ilgili bir mektup gönderseler veya telefon etseler, döndüklerini haber vermiş olacaklarını, zaten artık çok gecikildiğini, ne olursa olsun, prensesin listelerinin mutlaka kapanmış olacağım söyledi. "Onunla aranızda bir tatsızlık olmadı, değil mi?" dedi kuşkulu bir tonda; Guermantes'lar daima son kavgalardan haberdar olmamaktan, insanların, onların aracılığıyla birbirleriyle barışmak isteyeceğinden korkarlardı. Nihayet, dük, kabalık olarak görülebilecek her tür kararın sorumluluğunu kendi üzerine alma alışkanlığıyla, "Bakın delikanlı," dedi birden, sanki bu fikir aklıma ansızın gelmiş gibi, "aslında bu konuştuklarımızdan Oriane'a hiç bahsetmesem daha iyi olur gibi geliyor bana. Ne kadar kibar olduğunu biliyorsunuz, hem sizi de çok sever, ben ne dersem diyeyim, kuzinine birini gönderip sordurtmak isteyecektir; bu sefer, yemekten sonra çok yorgun olursa, mazeretimiz kalmayacağından, davete gitmeye mecbur olacak. Yo, hayır, kesinlikle tek kelime söylemeyeceğim ona. Zaten siz de birazdan göreceksiniz kendisini. Bu konuda hiçbir şey söylemeyin lütfen. Davete gitmeye karar verirseniz, geceyi sizinle birlikte geçirmekten ne büyük mutluluk duyacağımızı söylememe bile gerek yok." İnsanca gerekçeler, fazlasıyla kutsal olduklarından, bu gerekçeleri dinleyen kişi, içtenliklerine inansa da, inanmasa da, karşılarında saygıyla eğilmek zorundadır; benim davet edilmeme karşılık, Mme de Guermantes'in yorulması ihtimalini, bir an bile terazide tartar gibi görünmek istemedim ve M. de Guermantes'in numarasına kesinlikle aldanmışım gibi, ziyaretimin amacından düşese bahsetmeyeceğime söz verdim kendisine. Prensesin evinde, Mme de Stermaria'ya rastlama ihtimalimin olup olmadığını sordum

düke.

"Yok canım," dedi, bilgiç bir tavırla; "söylediğiniz ismi kulüp yıllıklarında gördüğüm için biliyorum; Gilbert'in evine, katiyen bu tür insanlar gitmez. Orada sadece, aşırı derecede seçkin ve çok sıkıcı insanlara rastlayacaksınız: yok olduğunu zannettiğiniz ve bu vesileyle ortaya çıkarılmış unvanlar taşıyan düşesler, bütün büyükelçiler, çok sayıda Cobourg, yabancı prensler, ama Stermaria'nın gölgesini bile görmeyi ummayın. Böyle bir şeye ihtimal vermiş olmanız bile, Gilbert'i hasta edebilir. Aklıma gelmişken, siz resimden hoşlanıyordunuz, size kuzenimden aldığım harika bir tabloyu göstereceğim; kısmen, o kesinlikle sevmediğimiz Elstıı'lere karşılık olarak aldık. Philippe de Champagne niyetine sattılar bana, ama ben çok daha önemli birine ait olduğunu sanıyorum. Benim fikrimi merak ediyor musunuz? Bence Velâzquez'in, hem de en güzel döneminden," dedi dük, gözlerimin içine bakarak, belki bende yarattığı etkiyi öğrenmek, belki de artırmak için. İçeri bir uşak girdi.

"Saygıdeğer düşes, saygıdeğer dükten, M.Swann'ı ağırlamalarını rica ediyor; çünkü saygıdeğer düşes henüz hazır değilmiş."

"M.Swann'ı içeri alın," dedi dük, saate baktıktan ve gidip giyinmesine birkaç dakika daha olduğunu gördükten sonra. "Swann'a gelmesini söyleyen karım, doğal olarak hazır değil. Swann'ı yanında, Marie-Gilbert'in davetinden söz etmemek yerinde olur," dedi dük. "Davetli olup olmadığını bilmiyorum. Gilbert, Swann'ın, Berri Dükü'nün gayrimeşru torunu olduğuna inandığından, kendisini çok sever, uzun bir hikâyedir. (Yoksa düşünsenize, kuzenim yüz metre ötede bir Yahudi gördüğünde, deliye döner!) Ama bu aralar Dreyfus Davası çok hararetlendi, Swann, bu insanlarla bütün ilişkisini kesmesi gerektiğini, herkesten önce anlamalıydı; oysa tam tersine, tatsız sözler söylüyor."

Dük, uşağı çağırıp kuzeni d'Osmond'a gönderdiği uşağın dönüp dönmediğini sordu. Aslında dükün planı şuydu: Kuzeninin haklı olarak, ölmek üzere olduğunu düşündüğünden, ölmeden, yani mecburi matemden önce, kendisinden haber almayı istiyordu. Amanien'in hâlâ hayatta olduğuna dair resmî bir güvence aldıktan sonra da, çekip akşam yemeğine, prensin davetine, XI. Louis kılığında, yeni metresiyle ilginç randevusuna, kıyafet balosuna gidecek ve ancak ertesi gün, eğlenceler bittikten sonra tekrar haber

aldıracaktı. O zaman, eğer kuzen gece vefat etmişse, yas tutmaya başlayacaklardı. "Hayır sayın dük, henüz dönmedi." - "Lanet olsun! Bu evde her iş son dakikada yapılıyor," dedi dük, Amanien'in akşam gazetesine yetişecek şekilde "gebermeye" ve kendisini balodan mahrum etmeye vakit bulduğunu düşünerek. Le Temps gazetesini istetti, orada bir şey yoktu.

Swann'ı çok uzun süredir görmemiştim; bir an, acaba eskiden bıyıksız mıydı, ya da saçları alabros mu kesiliydi diye düşündüm, bir değişiklik vardı zira üzerinde; aslında değişiklik, gerçekten de çok "değişmiş" olmasıydı; çünkü çok hastaydı, hastalık ise, sakal bırakmak veya saçını ters taraftan ayırmak kadar büyük değişiklikler yaratır insanın yüzünde. (Swann'ın hastalığı, annesini öldürmüş ve onu tam da Swann'ın şu anda olduğu yaşta yakalamış olan hastalıktı. Aslında hayatlarımız, kalıtım yüzünden, yeryüzünde gerçekten büyücüler varmışçasına, gizemli şifrelerle, nazarlarla doludur. Ve nasıl ki genelde insanlık için belirli bir yaşama süresi varsa, özelde aileler, yani aile içinde birbirine benzeyen bireyler için de, belli bir yaşama süresi vardır.) Swann, tıpkı karısı gibi, eski haliyle yeni halini bağdaştıran bir zarafetle giyinmişti. Üstünde uzun boyunu ortaya çıkaran, ince bedenini saran, inci grisi bir redingot, ellerinde siyah çizgili beyaz eldiven, başında, Delion'un artık sadece Swann, Sağan Prensi, M. de Charlus, Modena Markisi, M.Charles Haas ve Kont Louis de Turenne için yaptığı, yukarıya doğru genişleyen, gri bir silindir şapka vardı. Swann, selamıma sevecen bir tebessüm ve dostça bir el sıkışıyla karşılık verince, şaşırdım; çünkü aradan bu kadar zaman geçtikten sonra, beni hemen tanıyacağını düşünmemiştim; şaşırdığımı kendisine de söyledim; beni tanımayacağım tahmin etmem, zihninin sağlamlığından veya sevgisinin samimiyetinden şüphe etmek anlamına geliyormuş gibi, kahkahalarla, biraz kızararak ve tekrar elimi sıkarak karşılık verdi sözlerime. Oysa gerçekten, tahmin ettiğim gibi olmuştu; çok sonra öğrendim ki, beni birkaç dakika sonra, ismimi duyunca tanımıştı ancak. Ama sosyete yaşantısı oyununda öyle bir ustalık ve güven kazanmıştı ki, çehresinde de, sözlerinde, bana söylediklerinde de, M. de Guermantes'in bir cümlesiyle gerçekleşen keşfini ele veren en ufak bir değişiklik olmadı. Aslında Swann, bu sosyete oyununa, giyim kuşam konusunda bile, Guermantes tarzına özgü, kişisel davranış doğallığını ve inisiyatifini katardı. Bu yüzden de, bu yılların kulüp erkeğinin, beni tanımadan verdiği selam, tamamen şekilci bir

sosyete mensubunun soğuk ve katı selamı değil, gerçek bir kibarlık ve zarafet içeren bir selamdı; tıpkı Saint-Germain muhiti hanımlarının alışıldık, mekanik selamlarına karşılık, mesela Guermantes Düşesi'nin (karşılaştığınızda, siz daha selam vermeden gülümsemeye varan) selamları gibi. Aynı şekilde, Swann'ın, kaybolmaya yüz tutan bir alışkanlık uyarınca yere, yanma bıraktığı şapkasının da, görmeye alışık olmadığımız yeşil deriden bir astarı vardı; kendisi çok daha az kirlenmesini neden olarak gösterdiği halde, asıl neden, ona çok yakışmasıydı.

"Charles, siz bu konuda uzmansınız, size bir şey göstereceğim; ondan sonra da, izninizle sizi biraz yalnız bırakacağım çocuklar, ben gidip üzerime bir frak geçireceğim; zaten Oriane da gecikmez sanırım." Dük, bu sözlerin üzerine "Velâzquez"ini Swann'a gösterdi. "Ama ben bu resmi tanıyor gibiyim," dedi Swann, konuşmanın bile yorduğu hasta insanların acılı yüz ifadesiyle.

"Evet," dedi dük, uzmanın, hayranlığını belirtmekte gecikmesi yüzünden ciddileşerek. "Gilbert'in evinde görmüş olmalısınız."

"Evet, doğru, hatırladım."

"Sizce kim bu?"

"Gilbert'in evinde olduğuna göre, herhalde atalarınızdan biridir," dedi Swann, bir alay ve saygı karışımıyla; soyluluğu küçümsemenin terbiyesizlik ve gülünç olacağını düşünmekle birlikte, zevk sahibi bir insan olarak, alaya almadan sözünü etmek de istemiyordu.

"Tabii canım," dedi dük sertçe. "Boson'un portresi, bilmem kaçıncı Guermantes. Ama o benim umurumda değil. Kuzenim kadar feodal değilimdir, bilirsiniz. Ben Rigaud, Mignard, hattâ Velâzquez dendiğini duydum!" dedi dük; hem düşüncesini okumaya, hem de cevabını etkilemeye çalışarak, Swann'a hem bir yargıç hem de bir işkenceci gibi bakıyordu. "Ama," dedi sonunda, (çünkü arzuladığı bir fikri yapay olarak, zorla ortaya çıkarmaya mecbur kaldığında, bir süre sonra fikrin kendiliğinden çıktığına inanmak gibi bir huyu vardı), "iltifat olsun diye söylemeyin. Sizce saydığım büyük ustalardan birine ait olabilir mi?"

"Hmm... hayır," dedi Swann.

"Peki öyleyse, ben anlamam tabii, bu nesneyi kimin yaptığına karar vermek bana düşmez. Ama siz meraklısınız, bu konuda uzmansınız, kime malediyorsunuz?"

Swann, çok çirkin bulduğu açıkça belli olan tuvalin karşısında bir an duraksadı. "Kötü niyete!" diye cevap verdi gülerek; dük, kızgınlığını belirten bir hareket yapmaktan kendini alamadı. Öfkesi yatışınca, "İkinizden de rica ediyorum," dedi, "Oriane'ı bekleyin birkaç dakika, ben penguen kıyafetimi giyip geliyorum. İkinizin de kendisini beklediğinizi hatuna haber vermelerini söyleyeceğim."

Swann'la, Dreyfus Davası hakkında konuştum bir süre ve niçin bütün Guermantes'ların Dreyfus aleyhtarı olduklarını sordum. "Her şeyden önce, bu insanların hepsi aslında Yahudi düşmanı oldukları için," diye cevap verdi Swann; aslında bazılarının Yahudi düşmanı olmadığını, tecrübelerinden gayet iyi biliyordu, ama ateşli bir fikre sahip bütün insanlar gibi, o da, bazı insanların bu fikri paylaşmamasını, kendilerine, tartışılabilecek nedenler değil, karşısında çaresiz kalman bir önyargı atfederek açıklamayı tercih ediyordu. Ayrıca, hayatının vakitsiz sonuna geldiğinden, hırpalanan, yorgun bir hayvan gibi, bu zulümlere lanet okuyor, atalarının Hak yoluna dönüyordu.

"Guermantes Prensi'nin gerçekten de Yahudi düşmanı olduğunu duymuştum," dedim.

"Ah! Onu söylemeye bile gerek duymuyorum. Öyle aşırı bir Yahudi düşmanıdır ki, subaylığı sırasında, korkunç bir diş ağrısı çektiğinde, yöredeki tek diş hekimi Yahudi olduğundan, ona gitmektense acı çekmeyi tercih etmiş, daha sonra da, şatosunun bir kanadında yangın çıktığında, komşu şato Rothschild'lerin olduğundan, onlardan tulumba istemektense, yangını söndürmemeyi yeğlemiştir."

"Aklıma gelmişken, bu gece prensin evine gidecek misiniz?"

"Evet," diye cevap verdi Swann. "Gerçi oldukça yorgunum ama, telgraf çekip bana bir şey söylemek istediğini bildirmiş. Önümüzdeki günlerde evine gidemeyecek, kendi evimde de onu ağırlayamayacak kadar rahatsız olacağımı hissediyorum; fazlasıyla sarsacak beni, onun için bir an önce gidip kurtulmayı tercih ediyorum."

"Ama Guermantes Dükü, Yahudi düşmanı değil."

"Dreyfus aleyhtarı olduğuna göre, demek ki Yahudi düşmanı," dedi Swann, mantık hatası yaptığını farketmeden. "Buna rağmen, sözde Mignard'ını veya her kimse, beğenmeyerek adamı –ben ne

diyorum, dükü!– hayal kırıklığına uğrattığıma üzüldüm doğrusu."

"Ama yine de," diye devam ettim, Dreyfus Davası'na dönerek, "düşes akıllı bir insan."

"Evet, harikadır. Aslında bana kalırsa, Laumes Prensesi olduğu sıralarda daha da harikaydı. Zekâsı adeta bir köşelilik kazandı; genç bir soylu hanımefendiyken, daha tatlıydı. Ama ne olursa olsun, genciyle yaşlısıyla, kadınıyla erkeğiyle, bütün bu insanlar kendi başlarına ayrı bir ırktır; insan, kanında bin yıllık bir feodaliteyi taşıyıp da bağışık kalamaz. Doğal olarak onlar, bunun fikirlerini hiç etkilemediğini sanırlar."

"Buna rağmen, Robert de Saint-Loup Dreyfus taraftarı ama."

"Ya! Bravo, üstelik biliyorsunuz, annesi aşırı bir aleyhtar. Öyle olduğunu söylemişlerdi, ama emin değildim. Çok memnun oldum. Şaşırmadım doğrusu, çok zeki bir insandır. Bu çok önemli bir şey."

Dreyfus taraftarlığı, Swann'da olağanüstü bir saflığa yol açmış, olaylara bakışı, bir zamanlar Odette'le evliliğinin etkisiyle olduğundan daha fevri, daha mantıksız hale gelmişti; buna, seviye düşüşünden ziyade, yeniden seviyelendirme demek daha doğru olurdu ve kendisi için onur verici bir şeydi; çünkü atalarının gelmiş olduğu ve kendisinin aristokratlarla ilişkileri yüzünden saptığı yola geri dönmesini sağlamıştı. Ne var ki, bilinçli bir insan olan Swann, tam da atalarından kendisine miras kalan ilkeler sayesinde, sosyete mensuplarının henüz göremediği bir gerçeği görebileceği anda, gülünç bir körlük sergilemekteydi. Bütün beğenilerini, bütün horgörülerini yeni bir ölçüte, Dreyfus taraftarlığına göre tekrar sınıyordu. Onun, Dreyfus aleyhtarlığı yüzünden Mme Bontemps'ı aptal bulması, evlendiğinde akıllı bulmuş olmasından daha şaşırtıcı değildi. Bu yeni dalganın siyasal hükümlerini de etkilemesi, Clemenceau'yu tüccar, İngiliz casusu diye nitelendirdiğini (Guermantes çevresinin bir saçmalığıydı bu) unutup, şimdi, "Hayır, asla aksini söylemedim. Yanlış hatırlıyorsunuz," diyerek, Cornely gibi onu da daima namuslu, kaya gibi sağlam bir adam olarak gördüğünü iddia etmesi de pek vahim değildi. Ama dalga, siyasal hükümlerinin de ötesinde, Swann'ın edebî hükümlerini, hattâ onları ifade ediş biçimini altüst ediyordu. Barres bütün yeteneğini kaybetmişti; gençlik eserleri bile cılızdı, tekrar okunmaları mümkün değildi. "Bir deneyin, sonuna kadar okuyamayacaksınız. Clemenceau'yla aralarında ne müthiş bir fark var! Ben kilise

aleyhtarı değilimdir, ama onunla karşılaştırınca, Barres'nin kemiksiz olduğu nasıl da belli oluyor! Clemenceau çok müthiş bir adam. Dile nasıl hâkim!" Öte yandan, Dreyfus aleyhtarlarının bu çılgınlıkları eleştirmeye hakları yoktu. Onlar da, Dreyfus taraftarlığını, Yahudi kökenli olmaya bağlıyorlardı. Saniette gibi dinibütün bir Katolik, davanın yeniden görülmesinden yanaysa, aşırı bir radikal olarak hareket eden Mme Verdurin tarafından beyni yıkandığı içindi. Mme Verdurin, en başta papazlara karşıydı. Saniette kötü değil, aptaldı ve Patroniçe'nin kendisine ne kadar zararı dokunduğunun farkında değildi. Brichot'nun da Mme Verdurin'le dost olduğu, ama "Fransız Vatanseverler Cephesi" üyesi olduğu söylenip itiraz edilecek olursa, cevap, onun daha zeki olduğuydu.

"Arasıra görüyor musunuz kendisini?" dedim Swann'a, Saint-Loup'yu kastederek.

"Hayır, hiç. Geçen gün bir mektup aldım kendisinden, Mouchy Dükü'nden ve başka birkaç kişiden, Jockey Kulübü'nde ona oy vermelerini rica etmemi istiyordu; zaten üyeliği hemen kabul edildi."

"Dreyfus Davası'na rağmen!"

"Konu ortaya atılmadı. Aslında ben bu olaylardan sonra, oraya adım atmaz oldum."

M. de Guermantes yanımıza döndü; az sonra karısı, hazırlığını tamamlamış olarak, payetlerle işlenmiş kırmızı saten bir elbise içinde, upuzun boyuyla içeri girdi, muhteşem görünüyordu. Saçında, koyu kırmızıya boyanmış iri bir devekuşu tüyü, omuzlarında da aynı kırmızıdan bir tül eşarp vardı. "'Şapkaya yeşil astar taktırmak çok iyi fikir," dedi gözünden hiçbir şey kaçmayan düşes. "Zaten sizin her şeyiniz güzeldir Charles, giyiminiz kadar sözleriniz, okuduklarınız ve yaptıklarınız da." Swann bu arada söylediklerini duymazmış gibi, bir ustanın resmini incelercesine, düşesi inceliyordu; ardından düşesle göz göze gelip, "Vay canına!" anlamına gelecek bir mimik yaptı. Mme de Guermantes kahkahalarla gülmeye başladı. "Tuvaletimi beğendiniz, çok memnun oldum. Ama benim pek hoşuma gitmiyor doğrusunu isterseniz," diye devam etti somurtarak. "Tanrım, insan evinde oturmaya can atarken, giyinip dışarı çıkmak ne kadar sıkıcı bir şey!"

"Ne muhteşem yakutlar bunlar!"

"Ah! Sevgili Charles, en azından siz bu konulardan anlıyorsunuz, bunlar hakiki mi diye soran o cahil Monserfeuil gibi değilsiniz. Doğrusu ben de bu kadar güzelini hiç görmedim. Grandüşesin hediyesi bunlar. Benim zevkime göre biraz fazla iri, ağzına kadar dolu şarap kadehini hatırlatıyorlar biraz, ama bu gece Marie-Gilbert'in evinde grandüşesi göreceğimiz için taktım," diye ekledi Mme de Guermantes, bu sözlerinin, dükünkileri yalanladığını hiç aklından geçirmeden.

"Prensesin evinde ne var?" diye sordu Swann.

"Önemli bir şey değil!" diye atıldı dük, Swann'ın sorusundan, davet edilmediği sonucunu çıkararak.

"Nasıl değil Basin? Kim var kim yoksa, herkes davetli. Mahşer gibi olacak," dedi düşes, sonra duygulu bir tavırla Swann'a bakarak ekledi: "Bu elektrikli havaya rağmen fırtına kopmazsa, o müthiş bahçe çok güzel olacak ama. Siz bahçeyi bilirsiniz. Bir ay önce, leylaklar açmışken gitmiştim, ne kadar güzel olduğunu hayal edemezsiniz. Sonra o fıskiye, kısacası, Paris'in ortasında bir Versailles denebilir."

"Prenses nasıl bir hanımdır?" diye sordum.

"Biliyorsunuz ya, burada görmüştünüz kendisini; ayın on dördü gibi güzeldir, biraz salaktır, bütün o Alman kibrine rağmen çok sevimlidir, son derece merhametli ve bir o kadar da patavatsızdır."

Swann, Mme de Guermantes'in o sırada "Guermantes tarzı espri" yaptığını farkedecek inceliğe sahipti; üstelik düşes, pek fazla zahmete de katlanmıyordu, eski esprilerini daha sıradan bir biçim vererek sunmakla yetiniyordu. Bununla birlikte, Swann, düşese, espri yaptığını anladığım kanıtlamak için, sanki söyledikleri gerçekten komikmiş gibi, biraz zorlama bir tavırla gülümsedi; samimiyetsizliğin bu özel türü karşısında, bir zamanlar annemle babamın, M.Vinteuil'le, kimi çevrelerdeki yozlaşmayı konuştuklarını (oysa Montjouvain'de hüküm süren yozlaşmanın çok daha aşırı olduğunu gayet iyi biliyorlardı) veya Legrandin'in sosyetedeki aptalların karşısında, konuşmasına incelikler kattığını, zengin veya şık, ama cahil dinleyicileri tarafından anlaşılmayacağım pekala bildiği özel sıfatlar seçtiğini duyduğum zaman yaşadığım utancın aynısını hissettim.

"Yapmayın Oriane, neler söylüyorsunuz?" dedi M. de Guermantes.

"Marie mi aptal? Okumadığı kitap yoktur, doğuştan müzisyendir."

"Ah, zavallı Basin'çiğim benim, yeni doğmuş bebek gibisiniz. İnsan bütün bunların yanısıra alık da olabilir! Esasen alık biraz abartılı bir kelime, Marie bulutlarda gezer, Hessen-Darmstadt'tır, Kutsal Roma-Germen imparatorluğu ve mızmızdır. Telaffuzu bile sinirime dokunur. Bununla birlikte, tatlı bir kaçık olduğunu kabul ediyorum. Zaten Alman tahtından inip tam bir burjuva gibi, sıradan bir vatandaşla evlenmiş olması, başlı başına bir şey! Kocasını kendisi seçtiği bir gerçek! Doğru söylüyorum," dedi bana dönerek, "siz Gilbert'i tanımıyorsunuz. Size bir örnek vereyim: Bir zamanlar, ben Mme Carnot'ya kartvizit bıraktığım için hastalanıp yatağa düşmüştü... Ama sevgili Charles," dedi düşes, Mme Carnot'ya kartvizit bırakma hikâyesinin, M. de Guermantes'ı kızdırdığını görünce, konuyu değiştirmek için, "sizin sayenizde sevdiğim ve tanışmaya can attığım Rodos şövalyelerimizin fotoğrafını göndermediniz bize."

Bu arada dükün bakışları hâlâ karısına dikiliydi.

"Oriane, en azından gerçeği anlatmak, yarısını atlamamak gerekir. Şunu belirtmekte yarar var," diye düzeltti Swann'a dönerek, "dönemin İngiltere büyükelçisinin eşi, çok iyi bir kadındı, ama hayal dünyasında yaşar ve sık sık bu tür çamlar devirirdi; bizi cumhurbaşkanı ve eşiyle birlikte davet etmek gibi, tuhaf bir fikir esti aklıma. Biz de, hattâ Oriane da, epey şaşırdık; üstelik büyükelçinin eşi, bizimle aşağı yukarı aynı insanları tanıdığından, özellikle bu kadar tuhaf bir toplantıya çağırmaması gerekirdi. Davetlilerin arasında hırsız bir bakan da vardı, her neyse kısa keseyim, gafil avlandık, tuzağa düştük; ayrıca, bütün bu insanların çok nazik davrandıklarını da eklemem gerekir. Bu kadarla kalsa iyiydi. Genellikle bana danışma şerefim benden esirgeyen Mme de Guermantes, aradan bir hafta geçmeden, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na gidip kartvizit bırakmayı görev bildi. Gilbert, bunu soyadımızı lekelemek olarak görmekle, belki biraz ileri gitti. Ama şunu da unutmamak gerekir ki, siyaset bir yana, mevkiini gayet iyi dolduran M.Carnot, bir günde ailemizin on bir üyesini katleden devrim mahkemesi üyelerinden birinin torunuydu."

"Madem öyle, niçin her hafta Chantilly'deki akşam yemeği davetlerine gidiyordunuz Basin? Aumale Dükü de devrim mahkemesinin üyelerinden birinin torunuydu; aradaki tek fark,

Carnot'nun namuslu bir adam, Orleans Dükü'nünse, alçağın teki olmasıydı."

"Kusura bakmayın, sözünüzü kesiyorum, ama fotoğrafı gönderdim," dedi Swann. "Elinize geçmemiş olmasına şaşırdım."

"Ben o kadar şaşırmadım," dedi düşes. "Hizmetkârlarım bana, neyi uygun bulurlarsa, onu haber veriyorlar. St. Jean Şövalyeleri'nden hoşlanmıyorlar herhalde." Düşes bu sözler üzerine zili çaldı.

"Chantilly'deki akşam yemeklerine, istemeye istemeye gittiğimi biliyorsunuz Oriane."

"İstemeye istemeye gidiyordunuz, ama prens belki yatıya kalmanızı teklif eder diye, geceliğinizi de yanınıza alıyordunuz; kaldı ki, o da bütün Orleans'lar gibi kaba olduğundan, nadiren teklif ediyordu kalmanızı... Mme de Saint-Euverte'in akşam yemeğinde kimlerle birlikte olacağımızı biliyor musunuz?" diye sordu Mme de Guermantes kocasına.

"Bildiğiniz misafirler dışında, son dakikada davet edilen, Kral Theodosius'un kardeşi olacak."

Bu haber üzerine, düşesin yüz hatlarında hoşnutluk, sözlerinde sıkıntı belirdi. "Aman Tanrım! Bir prens daha."

"Ama bu, sevimli ve zeki bir prens," dedi Swann.

"Yine de tam öyle sayılmaz," diye cevap verdi düşes; düşüncesine yenilik katacak kelimeler arar gibiydi "Hiç dikkatinizi çekti mi? Prenslerin en sevimli olanları bile tam anlamıyla öyle olmuyorlar. Evet öyle, gerçekten! Mutlaka her konuda fikir sahibi olmaları gerekiyor. Aslında hiçbir fikirleri olmadığı için de, hayatlarının ilk bölümünü bizim fikrimizi sormakla, ikinci bölümünü de aynı fikirleri bize sunmakla geçiriyorlar. Şunun seslendirilişi iyiydi, bunun seslendirilişi o kadar iyi değildi diye, ille belirtmeleri gerekiyor. Aslında arada hiç fark olmuyor. Mesela şu Küçük Theodosius (adını hatırlamıyorum), orkestra motifine ne denir diye sormuştu bana. Ben de," dedi düşes, gözleri parlayarak, güzel kırmızı dudaklarında bir kahkahayla, "'Orkestra motifi denir,' diye cevap verdim. Hiç memnun kalmadı doğrusu. Ah! Sevgili Charles," diye devam etti Mme de Guermantes, sıkkın bir tavırla, "dışarıda yemek yemek ne can sıkıcı bir şey! Bazı geceler insan ölmeyi tercih edebilir! Ölmek de aynı derecede sıkıcı olabilir tabii, nasıl bir şey olduğunu bilmiyoruz çünkü."

Bir uşak geldi. Kapıcıyla kavga etmiş olan uşaktı; sonunda düşes, bütün iyi yürekliliğiyle, görünürde barıştırmıştı ikisini.

"Bu gece durumunu öğrenmek için saygıdeğer Osmond Markisi'ne gitmem gerekiyor mu efendim?" diye sordu.

"Hayır efendim, yarın sabaha kadar, katiyen! Hattâ bu gece burada kalmanızı da istemiyorum. Sizin de tanıdığınız uşağı, gelip haber getirebilir ve bizi çağırmanızı söyleyebilir pekala. Dışarı çıkın, nereye isterseniz gidin, âlem yapın, dışarıda kalın, ama yarın sabahtan önce burada görmek istemiyorum sizi."

Uşağın yüzünden, müthiş bir mutluluk fışkırdı. Kapıcıyla son kavgasından sonra, düşes kendisine tatlılıkla, yeni bir kavgayı önlemek için, hiç çıkmamasının daha iyi olacağını açıkladığından beri, neredeyse hiç görmediği sözlüsüyle, nihayet saatlerce birlikte olabilecekti. Sonunda bir gece serbest olacağı düşüncesiyle, mutluluk içinde yüzüyordu; düşes de bunu farkedip anladı. Kendisini sinirlendiren, kıskandığı, ondan habersiz, gizleyerek elde edilen bu mutluluğu görünce, adeta kalbi sıkıştı, kolları bacakları karıncalandı. "Hayır Basin, tam tersine, burada kalsın, evden dışarı adım atmasın."

"Ama Oriane, çok saçma, bütün hizmetkârlarınız burada, ayrıca, geceyarısı baloya gitmeden önce giyinmemize yardım edecek kadınla terzi de gelecekler. Bu hiçbir işe yaramayacak, üstelik Mama'nın uşağıyla bir tek o arkadaş olduğundan, buradan uzaklaşması çok daha iyi olur."

"Lütfen Basin, bana bırakın bu işi, tam saatini bilemiyorum ama, bir ara onunla bir yere haber göndereceğim. Buradan bir dakika bile ayrılmayacaksınız," dedi, çaresizlik içinde kıvranan uşağa.

Sürekli kavga çıkmasının, düşesin yanında hizmetkârların fazla dayanmamasının, bu bitmeyen savaşın nedeni olan kişinin yerinden kıpırdatılması imkânsızdı gerçi, ama bu kişi kapıcı değildi; şüphesiz, ağır işlere, uygulanması yorucu işkencelere, dayakla biten kavgalara, düşes kapıcıyı alet ediyordu; o da zaten bu rolü, hiç farkında olmadan oynuyordu. Kapıcı da, hizmetkârlar gibi, düşesin iyi yürekliliğine hayrandı; pek basiretli olmayan uşaklar, işlerinden ayrıldıktan sonra, sık sık Françoise'ı ziyarete gelirler, kapıcı olmasa, dükün hizmetinde çalışmanın, Paris'in en iyi işi olacağını söylerlerdi. Düşes kapıcıyı, uzun süre kilise yandaşlığının,

masonluğun, Yahudi tehlikesinin kullanıldığı gibi kullanırdı. Bir uşak girdi içeri.

"M. Swann'ın gönderdiği paket niye bana getirilmedi? Bu arada, (biliyorsunuz Mama çok hasta Charles) Jules, saygıdeğer Osmond Markisi'nden haber almaya gitmişti, döndü mü?"

"Şimdi geldi efendim. Sayın markinin her an ölmesi bekleniyormuş."

"Ya! Yaşıyor demek," diye haykırdı dük, rahat bir soluk alarak. "Bekleniyormuş ha! Çıkmadık candan umut kesilmez," dedi dük, neşeyle bize dönerek. "Ölmüş de gömülmüş gibi anlatıyorlardı. Bir haftaya kalmaz, benden daha sağlam olur."

"Bu geceyi çıkaramayacağını doktorlar söylemiş. Bir tanesi, gece tekrar gelmek istemiş. Başlarındaki doktor, faydası olmayacağını söylemiş. Sayın markinin, aslında ölmüş olması gerekirmiş; kâfur yağıyla lavman sayesinde hâlâ hayattaymış."

"Kesin sesinizi, geri zekâlı," diye bağırdı dük, küplere binerek. "Bütün bunları size soran oldu mu? Hiçbir şey anlamamışsınız size söylediklerinden."

"Bana değil, Jules'e söylediler."

"Susacak mısınız siz?" diye kükredi dük; sonra Swann'a döndü: "Hayatta olması ne büyük mutluluk! Yavaş yavaş toparlayacaktır kendini. Böyle bir krizi atlattı ve yaşıyor. Müthiş bir şey bu. Her şeyin bir anda olmasını beklememek gerekir. Küçük bir kâfur yağı lavmanı, tatsız bir şey olmasa gerek," dedi dük, ellerini ovuşturarak. "Yaşıyor ya, daha ne olsun? Nerelerden geçtiğini düşünürsek, hiç fena bir durum sayılmaz. Hattâ böyle bir bünyesi olduğu için şanslı. Ah! Hastalarla ilgilenildiği gibi bizimle ilgilenilmiyor ki. Bugün namussuz aşçı, *bearnaise*[56] soslu but yapmış; şahaneydi, kabul ediyorum, ama o kadar lezzetli olduğu için, öyle çok yedim ki, hâlâ midemde duruyor. Ama kimse sevgili Amanien'in durumunu sorduğumuz gibi beni gelip sormayacak. Hattâ fazla ilgileniyoruz kuzenimle. Onun için yorucu oluyor. Adama nefes aldırmak gerekir. Sürekli evine birini göndererek öldürüyoruz adamı."

"Eee?" dedi düşes, çıkmakta olan uşağa. "M.Swann'ın gönderdiği fotoğraf yukarı çıkarılsın demiştim, ne oldu?"

"Saygıdeğer düşes, o kadar büyük ki, kapıdan geçip

geçmeyeceğini bilemedim. Holde bıraktık. Sayın düşes çıkarmamı isterler mi?"

"Madem öyle, haber vermeliydiniz, ama o kadar büyükse, birazdan, aşağı inerken bakarım."

"Sayın düşes, bir şeyi daha söylemeyi unutmuştum: Bu sabah, saygıdeğer Mole Kontesi, sayın düşese kartvizit bıraktı."

"Nasıl sabah?" dedi düşes sıkkın bir tavırla, bu kadar genç bir kadının, sabah kartvizit bırakmasının saygısızlık olduğunu düşünür gibi.

"Saat ona doğruydu sayın düşes."

"Gösterin bakayım şu kartvizitleri bana."

"Ne olursa olsun Oriane," dedi dük, başlangıçtaki konuya dönerek, "Marie'nin Gilbert'le evlenmesi tuhaftı derken, meseleyi garip bir şekilde anlatan sizsiniz. Bu evlilikte aptallık eden biri varsa, o da, bize ait olan Brabant soyadını gasp etmiş olan Belçika kralının, bu kadar yakın bir akrabasıyla evlendiği için, Gilbert'dir. Sözün kısası, biz Hessen'lerle, hem de yaşça büyük olan koluyla aynı kanı taşıyoruz. İnsanın kendinden söz etmesi salaklıktır," dedi bana hitaben, "ama biz yalnız Darmstadt'a değil, Kassel'e bile gittiğimizde, Hessen elektörlüğünün tamamında, landgrafların hepsi, daima, biz yaşça büyük koldan olduğumuz için, kibarca bizi öne geçirmişler, öncelik vermişlerdir."

"Yapmayın Basin, ne demek istiyorsunuz, yani ülkesindeki bütün birliklerin komutanı sayılan, İsveç kralına nişanlanan birisi..."

"Yo! Oriane, bu kadarı da fazla, biz dokuz yüz yıldır bütün Avrupa'da en yüksek mevkideyken, İsveç kralının dedesinin Pau'da çiftçilik yaptığını bilmezmiş gibi konuşuyorsunuz."

"Olsun, yine de sokakta, 'Aa, İsveç kralı geçiyor,' deseler, herkes onu görmek için Concorde Meydanı'na kadar koşar, ama, 'Bakın, M. de Guermantes,' deseler, kim olduğunu bilen çıkmaz."

"Bu neyi ispat eder ki?!"

"Ayrıca, Brabant Dükü unvanı Belçika kraliyet ailesine geçmiş olduğuna göre, nasıl olup da üzerinde hak iddia ettiğinizi anlamış değilim."

Uşak, elinde Mole Kontesi'nin kartvizitiyle, daha doğrusu kartvizit

niyetine bıraktığı şeyle içeri girdi. Kontes, yanında kartviziti olmadığı bahanesiyle, cebinden, kendisine gelen bir mektubu çıkarmış, içini alıp, Mole Kontesi adının yazılı olduğu zarfı bırakmıştı. O yıl moda olan mektup kâğıtlarının boyutlarına uygun düşen zarf, epeyce büyüktü ve dolayısıyla, elle yazılmış bu "kartvizit", normal bir kartvizitin, yaklaşık iki katı iriliğindeydi.

"Mme Mole'nin sadeliği demlen şey, işte bu," dedi düşes alayla. "Bizi yanında kartvizit olmadığına inandırıp, ne kadar orijinal olduğunu göstermek istemiş. Ama biz bu numaraların hepsini biliriz, değil mi sevgili Charles? Dört yıldır piyasada olan bir küçük hanımefendiden espri denen şeyi öğrenmek için biraz fazla yaşlı ve kendimiz de yeterince orijinal sayılırız. Kontes çok sevimli, ama yine de kartvizit olarak bir zarfı, sabah saat onda bırakmak gibi kolay bir yoldan insanları şaşırtabileceğini düşünerek, kendini biraz fazla önemsiyormuş gibi geldi bana. Ablası ona, bu konuda bir şeyler bildiğini gösterecek."

Aslında Mme Mole'nin süksesini biraz kıskanan düşesin, ziyaretçisine tam "Guermantes zekâsı"na uygun, münasebetsiz bir karşılık bulacağını düşünen Swann, gülmekten kendini alamadı.

Dük, "Brabant Dükü unvanı konusunda, yüz kere söyledim size Oriane..." diye devam ediyordu ki, düşes dinlemeden sözünü kesti.

"Sevgili Charles, fotoğrafınızı görmek için sabırsızlanıyorum."

"Extinctor draconis, latrator Anubis,"[57] dedi Swann.

"Evet, bu konuda, Venedik'teki San Giorgio Maggiore'yle ilgili söylediğiniz şey çok hoştu. Ama neden Anubis, anlayamadım."

"Babal'in atası olan şövalye, nasıl biri?" diye sordu M. de Guermantes.

"Babası gibi," dedi Mme de Guermantes, yaptığı kelime oyununu kendi de beğenmediğini gösteren soğuk bir tavırla. "Ben hepsini görmek istiyorum," diye ekledi.

"Charles, en iyisi gelin aşağı inip arabanın çekilmesini orada bekleyelim," dedi dük, "ziyaretinizi holde yaparsınız; çünkü karım şu sizin fotoğrafı görmeden bizi rahat bırakmayacak. Doğrusunu isterseniz, ben o kadar sabırsızlanmıyorum," diye ekledi kendinden hoşnut bir tavırla. "Ben sakin bir adamım, ama karım, bekleyeceğine bizi öldürmeyi tercih eder."

"Sizinle aynı fikirdeyim Basin," dedi düşes, "hole gidelim; en azından sizin çalışma odanızdan çıkıp hangi yolu izlediğimizi biliyoruz, oysa Brabant kontlarından çıkıp hangi yolu izlediğimizi hiç bilemeyeceğiz."

"Bu unvanın Hessen hanedanına nasıl geçtiğini yüz kere anlattım size," dedi dük (fotoğrafı görmeye gittiğimiz ve benim, Swann'ın Combray'ye getirdiği fotoğrafları düşündüğüm sırada); "1241'de bir Brabant, Thüringen ve Hessen'in son landgrafının kızıyla evlendi; yani aslında Brabant Dükü unvanı, Hessen hanedanına değil de, Hessen Prensi unvanı, Brabant hanedanına geçti. Ayrıca, savaş naramızın eskiden Brabant Dükleri'nin savaş narası, yani 'Limburg fethedenindir!' olduğunu hatırlarsınız; daha sonra, Brabant armalarının yerine Guermantes armalarını koyduk; kaldıki, bence hatalı bir hareketti; Gramont'lar örneği de fikrimi değiştirmiyor."

"Ama," dedi Mme de Guermantes, "fetheden Belçika kralı olduğuna göre... zaten Belçika veliahtının unvanı da Brabant Dükü."

"Ama hayatım, söylediğiniz hem mantıksız, hem de temelden yanlış. Üzerinde hak iddia edilen bazı unvanların, arazi başkaları tarafından zorla ele geçirilse de, pekala varlığını sürdürdüğünü, siz de benim kadar biliyorsunuz. Mesela İspanya kralı, bizimki kadar eski olmayan, ama Belçika kralınınkinden daha eski bir mülkiyete atfen, kendini Brabant Dükü diye niteler. Ayrıca Burgonya Dükü, Doğu ve Batı Hint Adaları kralı ve Milano Dükü unvanlarını da taşır. Oysa artık Burgonya'ya da, Hint Adaları'na da, Brabant'a da sahip değildir; Brabant'a benim de, Hessen Prensi'nin de sahip olmadığı gibi. İspanya kralı, ayrıca kendini Kudüs kralı olarak da niteler, Avusturya imparatoru da öyle; oysa Kudüs'e ikisi de sahip değildir."

Kudüs adının, "güncel olaylar" nedeniyle Swann'ı zor durumda bırakabileceğini düşünüp sıkılarak, bir an durdu, ama sonra daha da hızlanarak devam etti:

"Bu söylediğinizi her şeye uygulayabilirsiniz. Bizler, Aumale Dükü unvanını da taşıdık; Joinville ve Chevreuse'ün Albert hanedanına geçmesi gibi, yasalara uygun olarak, Aumale Düklüğü de, Fransız hanedanına geçti. Nasıl ki bu unvanlar üzerinde artık hak iddia etmiyorsak, Noirmoutiers Markisi unvanı üzerinde de etmiyoruz; o da bize aitti ve tamamen yasal biçimde, La Tremoîlle hanedanının mülkiyetine geçti; ancak, bazı devirlerin geçerli olması, hepsinin

geçerli olması anlamına gelmiyor. Mesela," dedi bana dönerek, "baldızımın oğlu, Agrigento Prensi unvanını taşır; bu unvan bize Deli Juana'dan gelmiştir, Taranto Prensi unvanı da La Tremoille'lara aynı yoldan geçmiştir. Napoleon ise, bu Taranto unvanını, tutup bir askere verdi; asker belki çok iyi bir askerdi, ama imparator kendine ait olmayan bir şeyi kullanma konusunda, bir Montmorency Dükü yaratan III.Napoleon'dan da ileri gidiyordu; çünkü Perigord'un hiç değilse annesi bir Montmorency'ydi, oysa I.Napoleon'un Taranto'sunun, Taranto'yla ilgisi, Napoleon'un öyle olmasını istemesinden öteye geçmiyordu. Ama bu, Chaix d'Est-Ange'in, amcanız Conde'yi kastederek imparatorluk vekiline, Montmorency Dükü unvanını, Vincennes hendeklerinden mi topladığını sormasını engellemedi."

"Bakın Basin, ben sizin peşinizden, Vincennes hendeklerine, hattâ Taranto'ya gitmeye razıyım. Yeri gelmişken, sevgili Charles, siz Venedik'in San Giorgio Maggiore'sinden söz ederken, ben de şunu söylemek istiyordum: Basin'le ben, önümüzdeki ilkbaharı, İtalya ve Sicilya'da geçirmeyi düşünüyoruz. Siz de bizimle gelseniz ne kadar farklı bir yolculuk olurdu! Yalnız sizinle birlikte olmanın mutluluğundan söz etmiyorum; Norman istilası ve antik dönem kalıntıları hakkında bana sık sık anlattıklarınızı hatırlıyorum da, bu seyahati sizinle birlikte yapmak ne müthiş olurdu, düşünsenize! Yani Basin'e bile, bırakın Basin'i, Gilbert'e bile yararı dokunurdu; çünkü bana öyle geliyor ki, Napoli tahtı üzerindeki iddialar ve bütün bu meseleler bile, eski Romanesk kiliselerde veya primitiflerin tablolarındaki gibi tepelere tünemiş küçük köylerde, sizin tarafınızdan açıklansa ilgimi çekerdi. Neyse, şimdi sizin fotoğrafa bakalım. Zarfı açın," dedi düşes bir uşağa.

"Oriane, bu gece olmaz! Yarın bakarsınız," diye yalvardı, daha önce fotoğrafın dev boyutlarım görüp, bana korktuğunu belli eden işaretler yapmış olan dük.

"Ama Charles'la birlikte bakmak daha çok hoşuma gidecek," dedi düşes, hem sahte bir hazla yüklü, hem de incelikle ruhu okşayan bir tebessümle; çünkü Swann'a kibarlık etmek isteğiyle, bu fotoğrafa bakmaktan alacağı zevkten, adeta bir hastanın, bir portakalı yemekten alacağı zevk gibi veya aynı anda hem arkadaşlarıyla birlikte bir kaçamak planlamış, hem de bir biyografi yazarına, gururunu okşayan zevkler hakkında bilgi vermiş gibi söz ediyordu.

"Öyleyse Charles, sırf bu iş için sizi ziyaret eder," dedi dük; karısı da boyun eğmek zorunda kaldı. "Canınız isterse, üç saat geçirirsiniz fotoğrafın karşısında," dedi dük alayla. "Yalnız bu koca oyuncağı nereye koyacaksınız?"

"Odama tabii ki; gözümün önünde olsun istiyorum."

"Ya! Madem öyle istiyorsunuz, sizin odanızda olursa, ben hiç görmeyebilirim," dedi dük, karısıyla ilişkisinin olumsuzluğu hakkında ne kadar düşüncesizce ifşaatta bulunduğunu hiç aklımdan geçirmeden.

"Fotoğrafı açarken çok dikkat edin," diye emretti Mme de Guermantes hizmetkâra (Swann'a kibarlık olsun diye, bol bol tembihte bulunuyordu). "Zarfım da yırtmayın."

"Zarfa bile saygı göstermemiz gerekiyor!" diye kulağıma fısıldadı dük, kollarını havaya kaldırarak. "Swann," dedi sonra, "ben zavallı, basit bir koca olarak, bu boyutta bir zarf bulabilmenize hayran oldum. Nereden buldunuz bunu?"

"Fotoğrafçı zaten sık sık bu tür şeyleri gönderiyor. Ama yol yordam bilmiyor belli ki; baksanıza, üstüne 'Sayın' demeden 'Guermantes Düşesi' diye yazmış."

"Ben affettim kendisini," dedi düşes dalgın bir tavırla; sonra birden aklıma gelen bir fikirle neşelenmiş gibi, hafif bir tebessümü bastırarak, hızla Swann'a döndü: "Eee? Bizimle birlikte İtalya'ya gelecek misiniz, ne diyorsunuz?"

"Mümkün olacağını hiç sanmıyorum hanımefendi."

"Doğrusu Mme de Montmorency bizden daha şanslı. Onunla birlikte Venedik'e, Vicenza'ya gittiniz. Sizinle birlikte olmasa, asla göremeyeceği, kimsenin sözünü etmediği şeyleri gördüğünü, ona inanılmaz şeyler gösterdiğinizi, hattâ bilinen şeylerin bile, siz olmasanız, yirmi kere önünden geçip farkedemeyeceği ayrıntılarını, sayenizde anlayabildiğini söyledi bana. Bizden daha fazla iltimas gördüğü kesin..." Hizmetkâra dönüp talimat verdi: "M.Swann'ın fotoğraflarının o büyük zarfını alıp, bu akşam saat on buçukta, tarafımdan sayın Mole Kontesi'ne bırakacaksınız."

Swann kahkahalarla gülmeye başladı.

"Yine de merak ediyorum," diye sordu Mme de Guermantes, Swann'a, "mümkün olamayacağını on ay önceden nasıl

bilebiliyorsunuz?"

"Sevgili düşes, ısrar ediyorsanız söylerim; her şeyden önce, görüyorsunuz çok hastayım."

"Evet sevgili Charles, pek iyi görünmüyorsunuz, renginiz hiç hoşuma gitmiyor, ama ben bir hafta sonrası için söylemiyorum, on ay sonrası için konuşuyorum. İnsan on ayda tedavi olabilir biliyorsunuz."

O sırada, bir uşak gelip arabanın çekildiğini bildirdi. "Hadi Oriane, atlara," dedi dük; bir süredir, sanki kendisi de bekleyen atlardan biriymiş gibi, sabırsızlıkla eşeleniyordu.

"Pekala, İtalya'ya neden gelemeyeceğinizi tek kelimeyle söyler misiniz?" dedi düşes, bizimle vedalaşmak üzere ayağa kalkarak.

"Sevgili dostum, aylar önce ölmüş olacağım çünkü. Göründüğüm doktorların söylediğine göre, yıl sonundan itibaren en fazla üç veya dört yıllık ömrüm kalacakmış, kaldı ki, bu hastalık bugünden yarına da işimi bitirebilirmiş," diye cevap verdi Swann gülümseyerek; bu arada uşak, düşesin geçmesi için holün camlı kapısını açmıştı.

"Ne diyorsunuz siz?" diye haykırdı düşes, arabaya doğru yürürken bir an durup tereddütle dolu, güzel, mavi, hüzünlü gözlerini Swann'a çevirerek. Hayatında ilk defa, bir akşam yemeği davetine gitmek üzere arabaya binmek ve ölecek olan bir adama merhamet göstermek kadar birbirinden farklı iki görev arasında kalmıştı; izlenmesi gereken yolu, görgü kurallarında arayıp bulamayınca, hangisini tercih edeceğini bilemeyerek, ikinci seçeneğin geçerliliğine inanmıyormuş gibi yapıp, o sırada daha az çaba gerektiren birincisini yerine getirmek üzere, çelişkiyi çözmenin en iyi yolunun, inkâr etmek olduğuna karar verdi. "Şaka mı ediyorsunuz?" dedi Swann'a.

"Çok sevimli bir şaka olurdu doğrusu," dedi Swann alayla. "Size bunu niye söylüyorum bilmem; daha önce hastalığımdan söz etmemiştim. Ama hem siz sordunuz, hem de artık her an ölebilirim... Her neyse, sizi tutmayayım, yemeğe geç kalacaksınız," diye ekledi; çünkü başkaları için, kendi sosyal zorunluluklarının, bir dostun ölümünden önde geldiğini biliyor ve kibarlığı sayesinde, kendisini onların yerine koyabiliyordu. Ama düşesin kibarlığı da, gittiği yemek davetinin, Swann'ın gözünde, mutlaka kendi ölümünden daha önemsiz olduğunu, bulanık bir biçimde de olsa,

farketmesini sağlıyordu. Bu yüzden, arabaya doğru yürümeye devam ederken, omuzlan düştü, "Siz yemeği düşünmeyin. Hiçbir önemi yok!" dedi. Ama bu sözlere canı sıkılan dük haykırdı: "Oriane, gevezelik edip Swann'la karşılıklı sızlanmayı bırakın artık canım! Biliyorsunuz Mme de Şaint-Euverte, mutlaka saat tam sekizde sofraya oturulmasını ister. Ne yapacağınıza karar verin artık, atlar beş dakikadır bekliyor. Kusura bakmayın Charles," dedi Swann'a dönerek, "ama saat sekize on var. Oriane hep böyle geç kalır, Saint-Euverte'lere gitmemiz beş dakikadan fazla sürer."

Mme de Guermantes, kararlı adımlarla arabaya doğru ilerleyerek, Swann'a son kez veda etti. "Bu konuyu tekrar konuşacağız, söylediklerinizin tek kelimesine inanmıyorum, ama karşılıklı konuşmamız lazım. Sizi aptalca korkutmuş olmalılar; öğle yemeğine gelin, hangi gün isterseniz," (Mme de Guermantes için her şey, daima öğle yemeklerine dönüşürdü), "gününü, saatini siz haber verirsiniz," diyerek kırmızı eteğini kaldırdı ve ayağını basamağa koydu. Tam arabaya binecekken, karısının ayağını gören dük, yeri göğü inleten bir sesle haykırdı: "Oriane, ne yaptığınızı sanıyorsunuz? Siyah ayakkabı giymişsiniz! Kırmızı bir tuvaletin altına! Hemen çıkıp kırmızı ayakkabılarınızı giyin, ya da en iyisi," dedi uşağa, "derhal sayın düşesin oda hizmetçisine söyleyin, kırmızı ayakkabılarını getirsin."

"Ama hayatım," dedi düşes tatlılıkla, benimle birlikte çıkan, ama araba önden geçsin diye bekleyen Swann'ın işittiğini görüp utanarak, "madem geç kaldık..."

"Yok canım, daha çok vaktimiz var. Saat daha sekize on var, Monceau Parkı'na gitmemiz on dakika sürmez. Ayrıca ne yapalım, sekiz buçuğu da bulsak, sabretsinler, kırmızı elbise ve siyah ayakkabıyla gidemezsiniz ya. Üstelik biz sonuncu olmayız, Sasse-nage'lar var, biliyorsunuz, asla dokuza yirmi kaladan önce gelmezler."

Düşes tekrar odasına çıktı.

"İşte," dedi M. de Guermantes bize dönerek, "biz zavallı kocalarla hep alay edilir, ama bizim de bazı faydalarımız var. Ben olmasam, Oriane yemeğe siyah ayakkabıyla gidecekti."

"Çirkin durmuyor," dedi Swann, "ben ayakkabılarının siyah olduğunu farketmiştim, hiç rahatsız etmemişti beni."

"Olabilir tabii," diye cevap verdi dük, "ama elbiseyle aynı renk ayakkabı daha şık oluyor. Üstelik, hiç kuşkunuz olmasın, oraya vardığımız an farkedecekti, o zaman da ben gelip ayakkabıları almak zorunda kalacaktım. Saat dokuzda oturacaktım yemeğe. Hadi güle güle çocuklar," dedi yavaşça bizi iterek, "siz Oriane inmeden gidin. Sizleri görmekten hoşlanmadığı için söylemiyorum. Aksine, ikinizi de görmekten fazlasıyla hoşlanıyor. Geldiğinde hâlâ burada olursanız, tekrar lafa dalacak, zaten yorgun, yemeğe vardığında bitkin düşecek. Ayrıca açık söyleyeyim, ben açlıktan ölüyorum. Bugün trenden indikten sonra doğru düzgün bir öğle yemeği yiyemedim. Müthiş bir beamaise sosu vardı gerçi, ama yine de, sofraya oturmak için hiç mi hiç nazlanmayacağım. Sekize beş var! Ah, bu kadınlar! İkimizin de midesini mahvedecek. Sanıldığı kadar sağlam değil karım, hiç değil."

Dük, ölmek üzere olan birisine karısının ve kendisinin rahatsızlıklarından, hiç çekinmeden söz edebiliyordu; çünkü bunlar, kendisini daha çok ilgilendirdiğinden, daha önemliydiler onun gözünde. Bu yüzden de, bizi kibarca kovduktan sonra, sırf terbiyesinden ve neşesinden, avluya varmış olan Swann'a, gür bir sesle, ortaya seslenir gibi kapıdan bağırdı:

"Siz de o doktorların saçmalıklarına kulak asmayın yahu! Cahil herifler hepsi. Turp gibisiniz. Hepimizi gömeceksiniz!

Dipnotlar

[1] Cezayir'in Fransızcası: Alger. (Okunuşu: Alje.)

[2] Okunuşu, Anje.

[3] Chanoine: Piskoposluk kurulu üyesi.

[4] Chanoinesse: Eskiden, geliri olan rahibelere verilen ad.

[5] Maire: Belediye başkanı; Mairesse: Başkanın karısı veya kadın belediye başkanı.

[6] Fransızca zemin locası anlamına gelen baignoire, aynı zamanda banyo küveti anlamına gelir.

[7] Paris'teki telefon santrallanna o dönemde ünlü kişilerin adlan verilirdi.

[8] Intransigeant: 1880'de Henri Rochefort tarafından yayınlanmaya başlayan günlük gazete.

[9] Lord Derby bile, İngiltere'nin İrlanda karşısında daima haklı olmadığını kabul eder.

[10] Ex nihilo nihil: Hiçlikten hiçlik doğar.

[11] "Elma yılıysa, elma yok sayılır; elma yılı değilse, elma var sayılır."

[12] Yvetot kralı: Bârangeı'nin çok popüler bir şarkısı; iyi yürekli, saf kral tipi.

[13] Farâ da se: kendi sorumluluğunu üstlenecektir. Garibaldi'nin sloganı, İtalya'nın kendi birliği için tek başına çalışma iradesini simgeler.

[14] Principiis obsta: İlk hamlelere direnmek. Ovidius'un Aşkın Çaresi'nden.

[15] Arcades ambo: ikisi de Arkadya'lı. Vergilius'un Egloglarından.

[16] Fronde tarihçisi M.de Norpois'ya, "Fransız Enstitüsü'ne Fronde dönemindeki ekmek fiyatından sözetmeyi düşünmez misiniz?" diye sordu çekinerek. "Büyük bir başarı kazanabilirdiniz," diye ekledi (benim için müthiş bir reklam olur demek istiyordu

aslmda); büyükelçiye korkarak, ama aynı zamanda şefkatle, gözkapaklannı havaya kaldırıp gözlerini gökyüzü gibi ardına kadar açarak gülümsedi. Bu bakışı daha önce de görmüş gibiydim; oysa tarihçiyle o gün tanışmıştım. Birden hatırladım: Aynı bakışı, benimki türünden nefes tıkanmalarını bitki özü koklamak gibi gülünç bir yöntemle tedavi etme iddiasındaki Brezilyalı bir doktorda görmüştüm. Benimle daha çok ilgilensin diye Profesör Cottard'ı tanıdığımı kendisine söylediğimde, adeta Cottard'ın iyiliği için söylüyormuşçasma, "Bakın, bu tedaviden kendisine sözederseniz, tıp akademisinde büyük yankılar uyandıracak bir tebliğ için malzeme sağlamış olursunuz kendisine," diye cevap vermişti. Israr etme cesaretini gösterememiş, ama Fronde tarihçisinde şaşkınlıkla izlediğim bu çekingen,çıkarcı, yalvaran tavırla, soran gözlerle bakmıştı bana. Hiç şüphesiz bu iki adam birbirlerini tanımıyorlar ve pek de benzeşmiyorlardı, ama psikoloji kurallarında, fizik kurallarında olduğu gibi bir genellik sözkonusudur. Gerekli koşullar aynı olduğu takdirde, farklı insanları aynı bakış aydınlatır; dünyanın birbirine uzak, birbirlerini hiç görmemiş bölgelerini aynı sabah göğünün aydınlatması gibi. Büyükelçinin cevabını duyamadım; çünkü herkes biraz gürültü patırtı ederek resim yapışım seyretmek üzere Mme de Villeparisis'nin etrafına toplanmıştı.

[17] Henri Monnier'nin yarattığı aşırı ciddi, gülünç burjuva tipi.

[18] Pronunciamierito: İsyan bildirisi.

[19] François Andrieux'nün manzum masalına gönderme.

[20] Ultima ratio regum: Kralların son sözü. XIV. Louis 1650'de toplarım üstüne bu ibareyi yazdırmıştı.

[21] Yafet: Nuh'un üçüncü oğlu; Hint-Germen ırklarının atası kabul edilir.

[22] Ferdinand Brunetiere: edebiyat eleştirmeni, milliyetçi akademisyen.

[23] Fransızcası: "Qmnd on parle de Saint-Loup..." Bizdeki "İti an, al sopayı eline," atasözünün karşılığı: "Quand on parle du loup, on en voit îe queue.”

[24] Happy few: Mutlu azınlık.

[25] Chameau: Deve.

[26] Moliere'in Le Misatıthrope (İnsandan Kaçan) adlı oyunundan.

[27] Commedia dell'arte'nin vicdansız, güvenilmez uşak tipi.

[28] Fransızcası: Magnifique.

[29] Musume (Jap.): Kız çocuğu.

[30] Fransızca'da fiilin düzeltilmiş çekimi aynı zamanda huysuz, fesat anlamına gelir.

[31] Dignus est intrare: Girmeye layıktır. Moliere'in Hastalık Hastasından, hekimler demeğine girme hakkına gönderme.

[32] Opus francigenum: Frankların işi. Ortaçağda gotik yapılan belirtmek için kullanılırdı.

[33] Fransızcası: "ventre affame". Bizdeki "açlık ferman dinlemez" deyişinin karşılığı: "ventre affame n'a pas d'oreiiîes" (aç kursağın kulağı olmaz).

[34] Paris banliyösünde, isviçreli Robinson romanının atmosferi yaratılmış bir restoran-kabare.

[35] Eski bir iskambil oyunu.

[36] Taquin: Muzip.

[37] Roma'nın son kralı, zorbalığı ve gururuyla ünlü Tarquinius Superbus'un Fransızca söylenişi: Tanjuin le Superbe (Muhteşem Tarquinius).

[38] İngilizce adı: Tuxedo.

[39] Henri de Bomieı'nin bir eseri.

[40] Prens Roland Bonaparte'ın kızı Prenses Marie, Yunanistan kralı I. Georgios'un oğluyla evlenmişti.

[41] Suave, mari magno: Lucretius'un, Evrenin Yapısı adlı eserinde, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan kişilerle birlikte bulunmamanın mutluluğunu anlatan bölümün ilk kelimeleri.

[42] Krema, yumurta sarısı ve tereyağıyla yapılan bir sos.

[43] Jambon, karabiber, kekik, defne, mantar, şarap, etsuyu, un ve yağla yapılan bir sos.

[44] Dünya ihtişamı böylece geçer. (Yeni bir papanın taç giyme töreninde söylenen bir cümle.)

[45] Roma'da en yüksek düzeydeki yöneticilere ayrılmış fildişi koltuk.

[46] Ampir üslubuyla birlikte, süsleme öğesi olarak arı, moda olmuştu.

[47] O dönemde Manet'nin tablosu, Louvre'da, Ingres'in Ptnar'ıyla yan yana asılıydı.

[48] 1824'te Praslin Dükü Charles de Choiseul'le evlendi. Bir cinayete kurban gitti; şüphelerin üzerinde toplandığı kocası, intihar etti.

[49] Berri Dükü Charles Ferdinand de Bourbon, 1820'de Louvel tarafından öldürüldü.

[50] Mme Tallien, Direktuvar döneminin seçkin eksantriklerindendi.

[51] Sabran Kontesi, Orleans Dükü II. Philippe'in metreslerindendi.

[52] La Fontaine'in fablının adı: "Değirmenci, Oğlu ve Eşeği"

[53] Kardan korunmak üzere ayakkabının üstüne giyilen lastik bot.

[54] Şimdi bilgilenin. (Mezmurlar, 11.10)

[55] Rose: Gül.

[56] Tereyağı ve yumurtayla yapılan koyu bir sos.

[57] "Öldüren ejderhalar, havlayan Anubis."